www.birhon.com
برهون بىلىم ئامبىرى

جالالدىن بەھرام

ۋىسال دەقىقىلىرى

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

مۇندەرىجە

1	سىرلىق «ئويۇن»لار مۇقەددىمىسى
35	پەيتۇلنىڭ دەردى، تايغانىنىڭ ئامىتى
68	خەيرلىك ۋىسال
102	ئىككى دەردمەننىڭ كەچمىشلىرى
123	ھەقدادىغا يەتمىگەن ۋىسال
155	تايغانىنىڭ ئاخىرقى ھەيۋىسى
189	بىر چاقماقتىن مىڭ چېقىن
223	دوستلۇق سادالىرى
246	تېڭىرقاش ئىچىدىكى خىيالالار
273	شاللانغان سەرخىل
307	دوستلار ۋە كۈشەندىلەر
337	ئىرپان كۆكىدىن كۆچكەن يۇلتۇز
363	توزاق دېنىنى چوقۇغان قۇش
393	ئىسلاھاتچىنىڭ ئاخىرقى قارارى
428	«ئورا» كولىغۇچىلار
469	ئىسلاھاتچىنىڭ تەقدىرى
490	ئانا يۇرت مېھرى

سىرلىق «ئويۇن»
لار مۇقەددىمىسى

ھېكمەتنىڭ يالاڭ كۆكرىكى، بىقىن ھەم دۇمبىلىرىدە ئايلىنىپ يۈرگەن پانىنداسكوپ، ئۇنى تۇتقان يۈمشاق بارماقلار تىنىمسىز سۇس تىترەيتتى. بۇ ھال بايا تومۇر تۇتقاندىمۇ يۈز بەرگەنىدى. يېرىم سائەتتەك داۋاملاشقان ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ئاخىرلاشتى. ماھىگۇلنىڭ پېشانە، بۇرۇن ئۇچلىرى ئۇششاق تەرلىگەن بولۇپ، ئايدەك چىرايى ئاقىرىپ قالغانىدەك قىلاتتى.

— پۇتۇنلەي نورمال، مەن سىزگە دەپ كېلىۋاتىمەنغۇ، سىزدە يۈرەككە تالىق ئېغىر كېسەل يوق، — دېدى ماھىگۇل دوختۇرلۇق سايمانلىرىنى سومكىسىغا سېلىۋېتىپ، — ھە، قانچان ماڭماقچى بولۇۋاتىسىز؟

— ئۆگۈنلۈككە ماڭىدىغاندەك تۇرىمىز.

— باشقىلارمۇ بارمۇ؟

— نەشرىياتىمىز بويىچە ئالتە كىشى.

تۇنۇگۈن كەچ ئۇچقۇنئاينىڭ «دادام خەلقئارالىق كىتاب يەرمەنكىسىگە قاتنىشىش ئۇچۇن بېيجىڭغا بارماقچى، شۇڭا مېھمان ئالدىدا سالامەتلىكىنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ كۆرۈپ باقسىڭىز» دەپ بەرگەن تېلېفونىغا ئاساسەن ماھىگۇل بۇگۈن ئەتىگەندىلا يېتىپ كەلگەنىدى.

— مەھبۇبە ھەدەمنىڭ يىل نەزرىنى بەرگەن كۈنى سىزدە

بىرەر ئۆزگىرىش بولۇپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدىم، خۇداغا شۈكۈر، ھېچقانداق ئالامەت كۆرۈلمىدى.

— مەنمۇ سىزدەك ئويلىغان، لېكىن نەزىرىدىكى جىددىيچىلىكتە غەيرىي خىياللاردىن نېرى بولدۇم، شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك.

— مېنىڭ داۋاملىق تەكشۈرۈپ كېلىۋاتقىنىمۇ شۇ، كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان ئىشلارنى كۆپ ئويلىماڭ، — ماھىگۈل ئورنىدىن تۇردى، — ھازىر مەن بىلەن كېتەمسىز؟ چۈشلۈك تاماقنى بىرنېمە ئۈيدە يەيلى.

— رەھمەت، ئەتىگەندىلا تۇرسۇنجان ئالىمدىن تېلېفون كەلگەن، ئۇنى ساقلاي.

— بولىدۇ ئەمىسە، ئەتە كەچ سىزگە كېرەكلىك دورىلارنى ئېلىپ كېلىمەن، — ماھىگۈلنىڭ يادىدىن بىر ئىش كەچتى بولغاي، ئۇنىڭغا لەپپىدە قارىدى، — ھېكمەت ئاكا، مەن يۈرەك كېسەللىكلىرىگە ئائىت بىر كىتاب يازغانىدىم، ئۇزۇندىن بېرى خىجىل بولۇپ سىزگە كۆرسىتەلمەي كەلدىم.

— كىتاب يېزىش ئىلمىي ئەمگەك، نېمىدىن خىجىل بولىسىز؟ ھە، نەگە بېرمەكچى بولۇۋاتىسىز؟

— ھازىرچە نەگە بېرىشنى ئويلاشقىنىم يوق، — ماھىگۈل قىزىرىپ يەرگە قارىدى، — دېمەكچى بولغىنىم، بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يازغان ئورىگىناللىرىمنى كۆرۈپ بېرەرلەسىزمۇ؟

— دوختۇرلۇققا ئائىت بىلىمدىن خەۋەرسىز تۇرسام، قانداق بولار؟

— سىز پەقەت جۈملىلەرنىڭ راۋانلىقى، سۆزلەرنىڭ جايىدا ئىشلىتىلىشى ھەم مەنتىقە باغلىنىشلىرى قاتارلىق تەرەپلىرىنى تۈزىتىپ بەرسىڭىزلا بولىدۇ.

— ئۇنداقتا بولغۇدەك، — دېدى ھېكمەت، — ئاخشىمى

ھەم دەم ئېلىش كۈنلىرى ئىككىسىز بىرلىكتە ئىشلەيلى، قانداق، بولامدۇ؟

— رەھمەت سىزگە.

ماھىگۈل ئۆزاپ بوسۇغا ئالدىغا كەلگەندە ھېكمەتكە قايرىلىپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە چىداپ بولماس بىر ئوتلۇق مېھىر يېلىنجاپ، قانداقتۇر سىرلىق بىر سوئال تەپچىپ تۇراتتى، قارىچۇقلاردىن چاچرىغان نۇر - چېقىنغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن ھېكمەت ئىختىيارسىز يەرگە قارىۋالدى.

— ئۆتۈنۈپ قالاي ھېكمەت ئاكا، كۆپ ئويلىماڭ، — پىچىرلىدى ماھىگۈل، — بىھۇدە خىياللار بەردەم تەنىنمۇ قۇرتىمىڭ يەپ تۇگىتىدۇ. ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ، سىز ھەممىمىز ئۈچۈن قىممەتلىك...

— رەھمەت، — ھېكمەتنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كۆز جىيەكلىرى قىزارىدى.

مەھبۇبەنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى چېقىلغان چاقماقتەك تەسىر قىلغان ھېكمەت بىر قېتىم دوختۇرخانىدا يېتىپ چىقتى. ئۇنى ئۆز قولى بىلەن داۋالىغان ماھىگۈل داۋاملىق: «كۆكرەكتە قەرەلسىز پەيدا بولغان ئۈششاق سانجىق يۈرەك مۇسكۇل تىقىلمىسى ياكى يۈرەك سانجىقىنىڭ كەلتۈرگەن ئالامىتى ئەمەس، ئۇنداق كېسەللىك سىزدە يوق، پەقەت سىز ھاياتىڭىزدىكى پاجىئەلەرنى ئويلاش، ھەسرەتلىنىش، غەزەپلىنىش، قايغۇرۇش، ھاياجانلىنىش قاتارلىق ئەنسىز خىياللارنى كۆپ قىلىش ئارقىلىق ئادەم فىزىئولوگىيىسىگە ئېغىر بېسىم كەلتۈرىدىغان روھىي زەربىدىن خالىي بولالمىدىڭىز. بۇ ھالىنىڭ سىجىللىقى كۆكرەك ۋە يۈرەك ئەتراپىدىكى نېرۋىلارنى ئەدەپلەپ ئاچچىق ئاغرىقنى پەيدا قىلىدۇ، شۇنداقلا يۈرەكتىمۇ نورمالسىزلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ» دەپ چۈشەندۈرەتتى. بىراق، ھېكمەت مەشئۇم خىياللاردىن زادى نېرى بولالمايتتى.

هایاتىدا بولۇپ ئۆتكەن قاتمۇقات زۇلۇملار، سۈرگۈندە ئۆتكەن كۆنلەر، زەي زىندانلاردىكى خورلىنىشلار ئۇنۇتۇلماس جاراھەت پەيدا قىلغان بولسا، يۈرىكىنى يەپ كەتكەن روھىي جاراھىتى باشقا ئىدى. گۈلزىبا سالغان داغلار ئۆچمەي تۇرۇپلا ئوغلى ئەزىمەتنىڭ جۇدالىق زەردابلىرى ھېكمەتنىڭ كۆڭلىگە لاي سۈركەك تىنىپ كەتتى. مانا ئەمدى بۇ دەردلەر يەتمىگەندەك مەھبۇبەنىڭ يېڭى جاراھىتى قوشۇلدى. جىسمانىي جاراھەتقۇ يىللار ئۆتكەنسېرى ساقىيىدىكەن ھەم ئۇنتۇلىدىكەن، ئەمما روھىي جاراھەت ئۆمۈر مەنزىلىگىدە يۈرىكىگىدىن زادى كۆچمەيدىكەن. ئىنسان تېنى مەڭگۈ ئۇپرىماس ئالماس ئەمەسقۇ! بولۇپمۇ ھېكمەتنىڭ يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجاپ، ئېكەكتەك ئۇپرىتىۋاتقىنى ۋىجدان ئازابى ئىدى. ئۇ مەھبۇبەنى شۇنچە ئۇزاق يىللار تاشلىۋەتتى. بۇ رايىش مەزلۇم نىم ئەر، نىم ئايال بولۇپ ئۆمرىنى بىراۋلارنى كۆتۈش، قىزىنى بېقىش، تىلەك تىلەش بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ياشلىقى ئەقىدە سۈلىرىدا ئېقىپ ئېتىمقاد تۇپراقلىرىغا كۆمۈلۈپ كەتتى. ھېكمەت ئۇيقۇسىدىن يېشىملىپ ئۇنى ئۆز باغرىغا تارتقاندا، ئۇ ئىككى ئالەم شادلىقىغا چۆمۈلگەنىدى. ئەمما، قىسمەت مەھبۇبەنى ئېلىپ كېتىش ئارقىلىق ھېكمەتنى پانىي ھەم باقىيغا يەتكۈدەك ئازاب ئوچىقىدا ئۆرتىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ھېكمەت قانداقمۇ ئويلىماي، ئازابلانماي، قايغۇرماي ئۆتەلىسۇن؟! ئۇ قانچە قېتىملاپ «ئويلىمايلا» دەپ ئۆزىگە ئەھدە قىلغان بولسىمۇ، تاشىبغىر خىيالار ئىشىك يوچۇقلىرىدىن، دېرىزە كۆزىنەكلىرىدىن كىرىپ ئۇنى زادىلا ئارامىدا قويمىدى. ئۇنىڭ ھەسرەت - نادامەت تېغى ئاستىدا قالغان ئاجىز تېنىنى ئازاب زەنجىرىدە كېپەنلەپ، يۈرىكىگە مىختەك قادالدى. ھېلىمۇ ياخشى بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ھېكمەتنىڭ يالغۇزلۇقىنى بىلىندۇرمەي، دەرد - ھەسرەتلىرىگە مەلھەم بولۇپ، كامىل، ماھىگۈل، تۇرسۇنجان، نەبى، دىلنارلار ئۇنى

داۋاملىق يوقلاپ تۇردى. ماھىگۈل ۋاقتى بولسىلا ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ ئۇنى غەيرىي خىياللاردىن نېرى قىلاتتى. بولۇپمۇ ئۇچقۇنئاي ئاپىسى تۇغقىنىدىن كېيىن دادىسىغا شۇنچىلىك مېھرىبان بولۇپ كەتتىكى، ھېكمەت بىلەن ئىككىسى ھەم ئاتا - بالا، ھەم سىرداش دوستلاردىن بولۇپ قالدى. ھېكمەتمۇ مۇشۇ بىر تال قىزى ئارقىلىق مەھبۇبەنىڭ ئوت - پىراقىنى باساتتى.

مەھبۇبە قازا قىلغان بۇ بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە خېلى كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولۇپ ئۆتتى. كامىل، ئىشانوفلار يىغىپ كەلگەن ئەجدادلار مىراسلىرىنى ژۇرنال ۋە مەجمۇئەلەردە ئېلان قىلىش، كىتابلاشتۇرۇشتەك ئۇلۇغ پىلانلارنى تۇزۇپ، ئەجدادلار قازغان ئىلىم - ئىرپان دەريالىرىغا يۈرەك قانلىرىدىن سۇ باشلىماقچى بولۇپ تۇرۇشقىنىدا، يۇقىرىدىن ئىشانوف بىلەن جاك جىجۇنىڭ دەم ئېلىشقا چىققانلىقى توغرۇلۇق ھۆججەت چۈشۈرۈلدى. نەتىجىدە، نەشرىيات پىشقان نەشرىياتچى، پاك رەھبەرلىرى ۋە مۇھەررىرلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. كامىلنى ئېچىندۇرغىنى ئۆزىگە يېتەك ۋە يۆلەنچۈك بولغان ئىشانوفنى ئىنتايىن ھالقىلىق پەيتتە پېنسىيىگە چىقىرىش بولدى. قايسىدۇر بىر ناھىيىدە ھاكىملىق ئەمىلىنى ئۆتىگەن ياقۇپ مۇھىتى ئىسىملىك بىر كىشى ئىشانوفنىڭ نەشرىيات باشلىقلىق ئورۇنىغا ئولتۇردى. مەمۇرىي ئورگاندا ئۇزاق يىل تەرجىمانلىق ھەم كاتىپلىق خىزمىتىنى ئۆتىگەن نۇرساپا ئىسىملىك بىر كىشى مۇئاۋىن نەشرىيات باشلىقلىقىنى ھەم مۇئاۋىن باش مۇھەررىلىكتىن ئىبارەت قوش ۋەزىپىنى ئۆتەشكە يۆتكەپ كېلىندى. جاك جىجۇنىڭ شۇجىلىق ھەم باش مۇھەررىلىك ئورنىنى بولسا مەلۇم سانائەت زاۋۇتىنىڭ شۇجىسى لوگاك ئىگىلىدى. نەشرىيات باشلىقى ياقۇپ مۇھىتى ئەللىك ياشلاردىن ئاشقان تەندۇرۇس، ھەربىتى چاققان، دىقماقراق ئادەم بولۇپ، سېمىز، بۇغداي ئۆڭ چىرايىغا كىنايىلىك بىر كۈلكە دائىم ھەمراھ

ئىدى. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئەللىك تۆت ياشلىق نۇرساپا بولسا «قەدەم ئالايمۇ - ئالمايمۇ» دېگەندەك، ئېگىز گەۋدىسى ئېغىر تەۋرىنىدىغان، بېجىرىم، ئاق سېرىق چىراي، سارغۇچ قارىچوقۇق كۆزلىرى، ھەتتا بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئېقىپ چۈشكەن قورۇقلىرىغىچە بىر خىل ئېرىنچەكلىك تۇمانلىرى سىڭىپ قالغاندەك تەسىر بېرەتتى. ئەللىك ئىككى ياشلىق لوگاڭ بولسا ئوتتۇرا بوي، ئورۇق، چاچلىرى مەزگىلسىز ئاقىرىپ كەتكەن، قىزغۇچ مىسرەڭ چىراي ئادەم ئىدى.

بۇ يېڭى باشلىقلارنىڭ نەشرىياتچىلىق كەسپى ۋە ھازىرقى زامان، يېقىنقى زامان، قەدىمكى زامان كىتابلىرى، شۇنداقلا مەدەنىي مىراسلارنىڭ ئىلمىي قىممىتىنى چۈشىنىپ، بۇ كەسىپنىڭ ئېچى - جېچىنى ئىگىلەپ كېتىشى ئۈچۈن يەنە بىر جەريان كېرەك، ئەلۋەتتە.

روھىي چۈشكەن كامىل ئىشانوفنىڭ خىزمىتى توختاپ ئۇزاق ئۆتمەيلا «پەن تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن يۆتكىلىپ كەتتى. چۈنكى ئۇ باشلىماقچى بولغان ئۇلۇغ پىلانلىرىنى شۇ يەردىلا كامال تاپقۇزالايدىغانلىقىغا ئىشەنگەنىدى. كامىل كېتىپ ھەپتىمۇ ئۆتمىدى بولغاي، «مۇنبەر» ژۇرنىلىدا نامان سوپىنىڭ «زۇلمەتتىكى مەشئەلنىڭ سىرى» سەرلەۋھىلىك ئوبزورى ئېلان قىلىنىدى. كىتاب بازارغا سېلىنىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ زوق - ئىشتىياقىنى قوزغاپ يېرىم يىل ئۆتكەندە ئېلان قىلىنغان بۇ ماقالە، خۇددى تويدىن كېيىن ناغرا، ئاشتىن كېيىن زاغرا دېگەندەك كۈلكىلىك بولغان بولسىمۇ، ئەمما جەمئىيەتتە غۇلغۇلا پەيدا قىلىپ زور كۆپچىلىك زىيالىيلارنى غەزەپكە كەلتۈردى. گېزىت - ژۇرناللاردا ئارقا - ئارقىدىن مۇنازىرە خاراكتېرلىك ئوبزور - ماقالىلەر ئېلان قىلىنىدى ھەتتا مۇناسىۋەتلىك ئورگانلار تەرىپىدىن بۇ كىتاب ھەققىدە مۇھاكىمە خاراكتېرلىك يىغىنلار ئۇيۇشتۇرۇ-

لۇپ، «زۇلمەتتىكى مەشئەلنىڭ سىرى» مەغلۇپ قىلىنىدى. بۇ ئارقىلىق كىتابنىڭ ھۆرمەت - ئىناۋىتى بالدۇرقىدىنمۇ ئاشتى. بىراق، بۇنىڭدىن مەسۇم قابىل كۆزلىگەن رېجىسسىگە يەتتى. چۈنكى ئۇ نامان سوپى ئارقىلىق تۇرسۇنجانىنىڭ ئېقىبال دەپتىرىگە بىر قارا تامغا باسقان بولسا، پەيتۇلنىڭ يىلتىزىغا كېلىشتۇرۇپ بىر پالتا ئۇرغانىدى. ئۆزىنىڭ «ئاتمۇ ئۆلمەيدىغان، شوتىمۇ سۇنمايدىغان» ئامالىدىن چەكسىز مەمنۇن بولغان مەسۇم قابىل پەيتۇل ھەم تۇرسۇنجانلاردىن ئايرىم ھال سوراپ: «نامان تېتىقسىزنىڭ قىلغان ئىشىنى كۆرمەمدىغان، خەلق سۆيگەن بىر نادىر كىتابنى سۆكۈپ دېگىنى قالماپتۇ. ئۇ دېگەن تارىخىي ۋەقەلەر تېما قىلىنغان رومان تۇرسا، ھازىرقى سىياسەتكە تەتبىقلىغىنى نېمىسى؟» دېگەندەك دەبدەبىلىك سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ ئۆزىنى بىر كۆرسەتمەكچى بولدى. ئەمما، ئەسلىي ماقالە ئورىگىنالىنى يۈزە بولسىمۇ كۆرگەن نۇردۇن خوجىنىڭ ئوڭى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ: «قارا، بۇ ئەبلەخنىڭ ئۇستاتلىق قىلغىنىنى، مېنىڭ ئالدىمدا (خوش - خوش) دەپ قويۇپ، نامان سوپى ئارقىلىق نەيزە ئۇرغىنىنى. بۇ قىياق كۆز بەندە پىشىپتۇ، پىشقاندىمۇ بېغىشدا خېلىلا يېتىلىپ پىشىپتۇ» دەپ غۇدۇڭشىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ سىر كۆڭلىدە دۇغ سۇدەك تىنىپ قالدىكى، ئېغىزىدىن چىقىرالمىدى. چۈنكى مەسۇم قابىلدىن ئىبارەت تايغانىنىڭ يۈزىدە تۇكى بار ئىدى، جان ھەلقۇمىغا كەلگەندە «مۇنۇ ئىگەمكەن» دېمەي ئېغىز سالمىدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ھازىر بۇ ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، تۇرسۇنجانىنىڭ «گۇلدەستە» نەشرىياتىدا ئىشلەۋاتقىنىغىمۇ ئۇچ يىل بولۇپ قالدى. گەرچە «گۇلدەستە» نەشرىياتى ئىقتىسادىي جەھەتتىن خېلىلا باش كۆتۈرۈپ قالغان بولسىمۇ، «قۇدۇق قازغۇچى» نىڭ قەدىر - قىممىتى بولمايۋاتاتتى، بولۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەر

خىل تۇزۇم - مىزانلار بىلەن ئۇنىڭ پۈت - قولىنى چۈشەپ قويۇپ، ئەركىن پەرۋاز قىلىشقا ئىمكان بەرمىدى. پەيتۇل ئۇ- يۇشتۇرغان كىتابلارنىڭ تەرجىمىسى، تەھرىرلىكى، كوررېكتور- لۇقى قاتارلىق كەسپىي تەلەپلەر سۇپەت ئۆلچىمىگە يېتىش ئە- مەس، ئەقەللىيسى نەشرىيات ساۋاتىغمۇ يەتمىگەنلىكى بىلەن قايتىدىن ئۇيۇشتۇرۇش، بۇ ئارقىلىق تۇرسۇنجاننىڭ ۋاقىت پە- لانىغا تەسىر كۆرسىتىش، توختامدىكى بەلگىلەنگەن ئاي - كۇن- دە كىتابلارنى تاپشۇرالماسلىقتەك زىددىيەتلەر تۇپەيلىدىن، پەي- تۇل بىلەن ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا ئانچە ئېغىر بولمىغان سۇر- كىلىشلەر بولۇپ ئۆتتى. بۇ پۈت تېپىشىشلار گەرچە ئەتىيازنىڭ شامىلىدەك يېنىك سۇۋۇشىپ ئۆتكىنى بىلەن خېلىلا جان قاقشات- قۇدەك سوغۇقمۇ بار ئىدى. شۇڭا، تۇرسۇنجان ھەر قېتىم ھېكمەتنى ئىزدەپ كەلگىنىدە بىر يېگىلىقنى كۆتۇرۇپ كېلەتتى. مانا شۇ تۇرقىدىمۇ كرېسلوغا چۆكۈپ ئولتۇرغان ھېكمەت تۇر- سۇنجاننىڭ تېلېفوندا: «مەسلىھەتلىشىدىغان مۇھىم ئىش بار» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئولتۇراتتى. لېكىن، دالان ئۆي ئىشىكىنىڭ ئېچىلىشى ۋە كارىدوردا ئۇچقۇنئايىنىڭ كىمگىدۇر گەپ قىلغىنى ئۇنىڭ خىيالىلىرىنى چېچىۋەتتى. ھېكمەت مېھمان- خانا ئىشىكىنى ئېچىپ، بوي - تۇرقى ئۇچقۇنئايدىن ئانچە پەرق- لىنىپ كەتمەيدىغان بۇغداي ئۆڭ، كۆزلىرى چوڭ، مۇلايىم يىگىتنى كۆردى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — يىگىت قولىنى كۆكسىگە قوي- دى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام. ھە، دەرسكە قاتناشماي نېمە قىلىپ يۈرسىلەر؟

— رۇستەم ئىنگلىزچە سۆزلىشىش قاپلىق لېنتىسىنى ئاپتىكەن، — دېدى ئۇچقۇنئاي ھۇجرىسى ئالدىدا ئايىغىنى سېـ - لىۋېتىپ، — مېنىڭ ئۇنىڭغۇمدا ئاڭلاپ باقايلى، دېگەن.

— ھەر ھالدا دەرس قالدۇرمىغىنىڭلار تۇزۇك.

— چۈشكىچە ئىختىيارىي پائالىيەت، ھېلىلا كېتىمىز.

ئۇچقۇنئاي رۇستەمنى بۇرۇنمۇ بىر قېتىم باشلاپ كېلىپ، ئىككىسى سوئال - جاۋاب تەرىقىسىدە سۆزلىشىپ ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىشقانىدى. ھېكمەت رۇستەمنىڭ ئېغىر - بېسىق، مۇلايىم، چوڭلار بىلەن سۆزلەشكەندە گەپ - سۆزلەرگە دىققەت قىلىدىغان مىجەزىنى ياقتۇرۇپ قالغانىدى. بولۇپمۇ ئۇ مەھبۇبە- نىڭ ئۆلۈمىدە باغاق يەتكۈزۈش، مېھمانلارنىڭ قوللىرىغا سۇ ئېلىش، ئۇزىتىش - كۈتۈشتەك ئىشلاردا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ خىز- مەت قىلدى. رۇستەمنىڭ بۇنداق «پىداكار» لىقىنى كۆرگەن ھېكمەتنىڭ كۆڭلىگە قانداقتۇر بىر ئوي چىگىلىپ قالدى. . .

ھېكمەت ئۇچقۇنئاي بىلەن رۇستەمنى ئۇزىتىۋېتىپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا تۇرسۇنجان كەلدى. ئادەتتە ھېكمەتنى كۆرگەن ھامان ۋارقىراپ - جارقىراپ بىرنەچچە ئېغىز تىللىۋالىدىغان تۇرسۇنجان ئالمىنىڭ غەزەپتىن بولسا كېرەك، كۆزلىرى چەكـ- چەيگەن، چاققانغىنا گەۋدىسى بوشاشقان، روھى سۇلغۇن ئىدى. ئۇ ئۆزىنى دىۋانغا تاشلاپ ھارغىنلىق يەتكەندەك «ئۇھ» دەپ قويدى. چاي تەييارلىماقچى بولغان ھېكمەتكە: «بولدى قىل، ناشتا قىلىپ كەلدىم» دەپ سۇسلا ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى. ئۇنىڭ كەيپىياتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى سەزگەن ھېكمەت تاماكا سۇن- دى. ئۇلار گەپ - سۆز قىلىشماي بىردەم ئولتۇرۇشتى.

— بەك سۇلغۇن كۆرۈنىسەنغۇ، مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟ — سورىدى ھېكمەت ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ، — پەي- تۇل بىلەن سەن - پەن دېيىشىپ قالدىڭمۇ يە؟

— يېقەي، — تۇرسۇنجان تامىكىسىنى قاتتىق شو - رىدى، — قارا، ھەسەت ئىككى خىل بولىدىكەن: غەربلىكلەردە بىرەرى بىرەر كەشپىياتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرسە باشقىلىرى «مەن سەندىن ئاشۇرۇۋېتىمەن» دەيدىكەن. بۇ، تەبىئىيكى، ئىلغار

هەسەت. بىز شەرقلىقلەردە بولسا «مەن قىلالمىغان ئىشنى سەن قىلالامتىك» دېگەن غەرەزدە ئادەم ئەقلى يەتمىگەن رەزىللىكلەر-نى قىلىدىكەن.

تۇرسۇنجان ئالىم سۆزلىگەنسېرى غەزەپتىن تىترىمەكتە ئىدى. بىر يىل ئالدىدا نامان سوپىنىك «زۇلمەتتىكى مەشئەلنىك سىرى» ناملىق ئوبزورى ئېلان قىلىنغان هامان بەزى ئادەملەر بۇ كىتاب توغرۇلۇق هەر خىل سىياسىي ئۆسەكلەرنى تارقىتىپ، يۇقىرى - تۆۋەن قاتلاپ، ئۆزئارا كۇسۇرلىشىپ «زۇلمەتتىكى مەشئەل» رومانىنى تۇنجۇقتۇرماقچى بولۇشتى. شۇنداقتىمۇ بىر قىسىم مۇناسىۋەتلىك رەهبەرلەر ۋە زىيالىيلارنىك قول تىقىشى، مۇهاكىمە يىغىنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇشى، رەددىيە ماقالىلىرىنى يېزىشى ئارقىلىق بۇ بىر مەزگىللىك جىددىي ئېلىش پەسەيگەنىدى. بۇ يىل ئوقۇرمەنلەرنىك تەلىپى، شىنخۇا كىتابخانىلىرىنىك تىراژ بېرىشى بىلەن «زۇلمەتتىكى مەشئەل» نىك ئىككىنچى نەشرى زاۋۇتتىن چىقىش ئالدىدا يەنە ئۇششۇك تەگدى. غەمسىزلار (چېقىمچىلار) ئالدىنقى قېتىم تەشۋىقات بۆلۈمى، نەشرىيات باش ئىدارىسىدە قىلغان هىيلە - مىكىرلىرى ئاشكارىلىنىپ گەپلىرىنى ئاقتۇرالمىغانلىقى ئۆزلىرىگە ئايان بولغاچقا، بۇ قېتىم سامان تېگىدىن سۇ قويۇپ بېرىش يولىنى تۇتقانىدى، «زۇلمەتتىكى مەشئەل» جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتى تەرىپىدىن قاتتىق مەنئى قىلىنىدى. ئالدىنقى قېتىم تارقىتىلغانلىرىنى يىغىۋېلىشتىن سىرت، «ئاپتور، مۇهەررىرلەر-نىك جاۋابكارلىقى سۇرۇشتە قىلىنىدىكەن» دېگەندەك ۋەهىمىلىك سۆزلەر هەممە يەرنى قاپلىدى. بۇ خەۋەرنىك ئەندىشىسىگە چۈشكەن باسما زاۋۇت رەهبەرلىرىمۇ تۇيۇقسىز، مۇقاۋىغا ئېلىنىپ بولغان كىتابلارنى تاپشۇرماي ئامبارلارغا بېسىۋەتتى.

— توۋا قىلدىم، بىزنىك زىيالىيلىرىمىز نېمە بولۇپ كەتكەن ئۆزى، — هېكمەتنىك كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ

قالدى، — سەن بۇ ئىشلارنىك تەكتىگە يېتەلىدىڭمۇ؟

— ئوچۇقلا تۇرمامدۇ، يەنە شۇ نامان سوپى هەم ئۇنىك دۇمباقچىلىرىنىك ئىشى، — تۇرسۇنجان ئالىم قوللىرىنى شىلتىدى، — ئۇلار ئالدىنقى قېتىم بۇرنىغا يېگەچكە بۇ قېتىم ئۆچ ئالماقچى.

بۇ ئۇنداق ئاددىي ئىش ئەمەس. نامان سوپىنى ئالدىنقى قېتىم نام چىقىرىش هەم قەلەم هەققى ئۈچۈن شۇنداق قىلدى، دېگەنمۇ، بۇ قېتىمقى شامال ئۇنىڭغا قانداق نەپ ئېلىپ كېلىدۇ؟ ئۇ بىر مەنپەئەتنىك قۇلى! بىراق، پايدا مەسۇم قابىلغا بولدى. چۈنكى بۇ مەنسەپ مەستانىسى سېنىڭلا پېيىڭدا بولماي، بەلكى پەيتۇلنىمۇ كۆزدىن يوقاتماقچى. ئۇ هەر ئىككىلارنى يۇقىرى رەهبەرلىك ئالدىدا «قاشقىلىق» قىلىپ قويدى.

— ئۇنداقتا، نامان سوپىنىك ماقالىسىدە ئۇنىڭمۇ قولى بار، دېمەكچىمۇ سەن؟

— قولى بارلا ئەمەس، شۇنىك پىلانى بويىچە بولغان، ئۇنىك پىلانى چوڭ هەم چوڭقۇر يوشۇرۇنغان. ئۇ سەن ۋە پەيتۇلدەك باشلىقلىرى ئالدىدا ئۆزىنى ئاشكارىلىمايدۇ، بۇنىڭغا نۇردۇن خوجىمۇ يول قويمايدۇ. بىراق، كېيىنكى پىلانلىرى ئۈچۈن سېنىك كىتابىك ئۇنىڭغا تېپىلماس گۆهەر، چۈنكى بۇ كىتاب سەن هەم پەيتۇلنىك يىلتىزىنى قىرقىشقا يېتەرلىك قايچا.

— سەن بەكمۇ تېرەن ئويلاپ كېتىپسەن، — تۇرسۇنجان-نىك كۆزلىرىدە ئىشەنمەسلىك ئىپادىسى بار ئىدى، — مەسۇم قابىل ئىشخانىمۇ ئىشخانا كىرىپ نامان سوپىنىك ماقالىسىنىك مېزىنى تىتىپ يۇرسە. مېنىڭچە، ئۇ هازىرقى خىزمىتىدىن مەمنۇن، تېخى پەيتۇل توغرۇلۇق خېلى ئىشەنچلىك مەلۇماتلار-نى بېرىپ مېنى كۆپ ئىشلاردىن خەۋەرلەندۇرۇپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— بۇ مېنىك پەرىزىم، ئەمما سەن بىخۇدلۇق بۆشۈكىدە

ئۇخلاپ قالما، ــ دېدى ھېكمەت جىددىي تەلەپپۇزدا، ــ ھە، ئېيتە قېنى، ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

ــ جامائەت خەۋپسىزلىكى گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى ئەزىز ئېلى بىلەن كۆرۈشۈپ باقساق، ــ تۇرسۇنجان ھېكمەتكە ئۈمىد بىلەن قاردى، ــ ماڭا قارىغاندا ئۇنىڭ بىلەن سېنىڭ تونۇشلۇ-قۇڭ ياخشى.

ــ بولىدۇ، قاچان بارىمىز؟

ــ ھەرقانچە مۇھىم ئىشىڭ بولسا بۈگۈنچە قوي، ھازىر بارايلى.

ئۇلار كوچىغا چىقىشتى. تىك كۆتۈرۈلگەن ماي قۇياشى ئەتراپقا نۇر زەررىلىرىنى چاچماقتا ئىدى، ئەينەك بېتىمەك سۇ-زۇك ئاسماندا بىرەر پارچىمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى. يولنىڭ ئىككى قاسىتىدىكى قويۇق يوپۇرماقلىق ئاكاتسىيە، ئەرمۇدۇن دەرەخلىرى ئاستىدا ئالا كۆلەڭگىلەر تىترەيتتى. كۈنىبرى ھې-لىنىۋاتقان ئېگىز ئىمارەتلەرنىڭ ئەينەكلىرى يالت ـ يۇلت چېقىن چاقاتتى. ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان كوچا ئاپتوبۇسىغا چىقىپ ئارقىدىكى بوش ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

ــ بىر خۇش خەۋەرنى دېيىشنى ئۇنتۇپتىمەن، ــ دېدى تۇرسۇنجان ھېكمەتكە قايرىلىپ، ــ «تۇندىكى چولپان» رومـ-نىڭ بېسىلىپ بولدى، تۇپلىنىپ مۇقاۋىغا ئېلىنىسلا بازارغا سالىمىز.

ــ ئۇنىڭغىمۇ بىرەر چېچەك چىقمىسا بولاتتىغۇ، ــ ھېك-مەت ئىستېھزا بىلەن كۈلدى، ــ بۇ رومانىدىن مەسۇم قابىلىنىڭ خەۋىرى بارمۇ؟

ــ تېماتىك پىلانىدىن كۆرۈپ قالغان بولسا بىلمىدىم، بولمىسا ئۇقمايدۇ.

ــ ئىلاج بار كىتاب چىقىپ بولغۇچە ئۇقمىغىنى ياخشى، بۇ ئادەملەردىن ھەزەر ئەيلەپ قالدىم.

ــ خاتىرجەم بول، يېڭى دەۋردىكى ئوقۇتقۇچى تېما قـ-لىنغان كىتابتىن قۇسۇر چىقىرالمايدۇ.

ئۇلار گەپ بىلەن بولۇپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتى ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەي قېلىشتى. ھېكمەت ئاپتو-بۇستىن چۈشۈپلا تۇرسۇنجاننى دەرۋازا يېنىدىكى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە ئېلىپ كىردى. قاراۋۇلدىن رۇخسەت خېتى ئالغاندىن كېيىن جامائەت خەۋپسىزلىكى گېزىتى تەھرىر بۆلۈمىگە كىرىپ كېلىشتى. جامائەت خەۋپسىزلىكى خادىملىرىنىڭ فورمىسىنى كىيگەن ئەزىز ئېلى باش كۆتۈرمەي ماتېرىيال كۆرۈۋاتاتتى. ئۇ ھېكمەتنى خۇشچىراي قارشى ئالدى.

ــ بەللى، بەللى ھېكمەت ئەپەندى، بېشىڭىزدىن ياغاچ ئۇشتۇڭچىتەمدۇق، قانداق، ــ ئەزىز ئېلى ھېكمەتنىڭ قولىنى چىڭ سىقتى، ــ قانداق بولۇپ مەن يادىڭىزغا كېلىپ قالغاندە-مەن. ۋۇي، بۇ ھېلىقى ئىسلاھاتچىمىز تۇرسۇنجانغۇ.

ــ مېنى ئۇنتۇپ قالماپسىز ـ دە، ــ تۇرسۇنجان چاقچاق قىلدى، ــ شۇنىڭغا قارىغاندا تەسىرىم بار ئادەم ئوخشايمەن.

ــ تەسىرىڭىزلا ئەمەس، نامىڭىزمۇ بار ئادەمسىز، چۈنكى نەشرىيات ساھەسىدە تۇنجى ئىسلاھاتچى ـ دە، سىز.

ئۇلار بىردەم چاقچاقلاشقاندىن كېيىن، ھېكمەت «زۇلمەت-تىكى مەشئەل» رومانىنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ئىخچام قىلىپ سۆزلىدى ۋە قايتا نەشرى چىقىش ئالدىدا تارقالغان بەزى گەپ ـ سۆزلەرنىڭ جەمئىيەتتە پەيدا قىلغان يامان تەسىرى توغرىسىدىمۇ توختالدى. ھېكمەتنىڭ سۆزلىرىنى زەن سېلىپ ئاڭلاۋاتقان ئەزىز ئېلى سۆز ئارىلىقلىرىدا «ئانچە ـ مۇنچە خەۋە-رىم بار» دەپ قويياتتى. ئۇ ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجانغا تاماكا سۇنۇپ ئۆزىمۇ بىرنى تۇتاشتۇردى.

ــ قارىڭ ھېكمەت، توي ـ تۆكۈن، نەزىر، مەرىكىلەر جەمئىيەتتىكى يېڭىلىقلارنى ئاڭلايدىغان ئەڭ ياخشى سو ـ

رۇنكەن، ــ دېدى ئەزىز ئېلى كۆلۈپ قويۇپ، ــ بىر - ئىككى سورۇندا بەزىلەر تۇرسۇنجاننى غاجاپ يوقلا قىلىۋەتتى، ئاندىن ئۇنىڭ كىتابىنى سۆكۈشكە باشلىدى. ھاراقنىڭ تەسىرىمۇ، ئىشقىلىپ: «ھالۋىنى پوق، پوقنى ھالۋا قىلىۋېتىدىغان خەقكەن» دەپ خېلىلا قاينىاپ قاپتىمەن.

ئەزىز ئېلىنىڭ سۆزلىرىدىن تۇرسۇنجاننىڭ بىردىنلا قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ، غەزەپتىن چىرايى قىزىرىپ كەتتى. تەرەپ - تەرەپتە ئىغۋا تارقىتىپ تۇرسۇنجاننى سېستىۋاتقانلارنىڭ ئارقىسىدا مەلۇم ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى جەزملەشتۈرگەن ھېكمەتنىڭ كۆز ئالدىدا يەنىلا مەسۇم قابىل، نۇردۇن خوجا، نامان سوپىلار ئايان بولدى.

ــ بەزى ئادەملەرنىڭ «جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورۇنلىرى بۇ كىتابنى مەنئى قىلدى، چەكلىدى» دېگەن سۆزلىرى پۈتۈنلەي ئىغۋا بولۇشى مۇمكىن، ــ دېدى ئەزىز ئېلى كەسكىن قىلىپ، ــ ئۇنداق ئىش بولسا مەن مەشھەد تۇرۇپ خەۋىرسىز قالامدىم.

ــ بۇ ئىشنى، ــ دېدى ھېكمەت ئۇمىدلەنگەن ھالدا، ــ مۇناسىۋەتلىك باشلىقلاردىن ئېنىقراق ئۇقۇپ كۆرگىلى بولارمۇ؟

ــ نېمىشقا بولمايدىكەن، بۇ ئىشقا «مەدەنىيەت قوغداش» باشقارمىسى مەسئۇل. مەن تېخى بايىلا باشقارما باشلىقى ئەركىن بىلەن كۆرۈشكەنىدىم.

ئەزىز ئېلىنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۇلار ئىككىنچى قەۋەتتىكى «مەدەنىيەت قوغداش» باشقارما ئىشخانىسىغا كىرىشتى. بېجىرىم تولغان ئاق يۈزىدىن ئوتتۇز نەچچە ياشلارغا كىرگەنلىكى مەلۇم بولۇپ تۇرغان، لېكىن چوقا چاچلىرى سەل شالاڭلاشقان بىر يىگىت قىزىل سىزىقلار بىلەن سىزىلىپ، ژاراقلىرى پۈكۈلگەن بىر كىتابنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ كىرگەنلەرنى كۆرۈپلا كىتابنى قاتلاپ تارتمىغا سالدى - دە، ئورنىدىن تۇردى

ۋە ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ــ قېنى ئولتۇرۇڭلار، ــ دېدى ئەركىن قىزغىن تەلەپ-چۈزدا.

بۇ ئەسنادا ئىشخانىغا پاكار بويلۇق، ئوتتۇرا ياشلاردىكى قارا قۇمچاق بىر خەنزۇ كىشى كىرىپ كەلدى. ئەزىز ئېلى ئۇنى «جاڭ چۈجاڭ» دەپ تونۇشتۇرغاندىن كېيىن، ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئەزىز ئېلى جاڭ چۈجاڭمۇ خەۋەردار بولسۇن دەپ ئويلىدىمۇ، ھېكمەت، تۇرسۇنجانلارنىڭ نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى خەنزۇ تىلى بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. ئەزىز ئېلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان باش-لىقلارنىڭ بىردىنلا قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ بىرەدەملىك جىمىپ قالدى.

ــ ھەي، ھەي، سىلەر زىيالىيلار ئاجايىپ خەقتە، ــ دېدى جاڭ چۈجاڭ بېشىنى چايقاپ، ــ بىرىڭلار كېلىسىلەر دادلاپ، بىرىڭلار كېلىسىلەر ئاقلاپ. بىزنىمۇ سارىڭ قىلىۋەتتىڭلار، ئۇنىڭسىزمۇ بىزنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرىمىز چېچىمىزدىن تولا. خەنزۇ يازغۇچى، ئالىملىرىنىڭ يېزىۋاتقان كىتابلىرى سىلەرنىڭكىدىن ئاز ئەمەس، بىراق بىرەرىمۇ بىر - بىرىنى غاجاپ كېلىشمەيدۇ، قانداق دېدىم، ئەركىن چۈجاڭ.

ــ توغرا، ئۇنداق ئەھۋال ئاساسىي جەھەتتىن مەۋجۇت ئەمەس، ــ ئەركىن ئاچچىقىنا كۈلۈپ قويدى.

ــ ئۆزۈڭلار قانداقتۇر كىتابلارنىڭ مەزمۇنى ئۇنداق ياماق، بۇنداق زەھەرلىك، جەمئىيەتنىكى قالايمىقانچىلىق شۇنىڭدىن كەلگەن. . . دېگەندەك نەرسىلەرنى يېزىپ كېلىسىلەر. بىز كىتاب بىلەن يازغىنىڭلارنى سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك تۇپتىن ئوخشىمىغان، ــ جاڭ چۈجاڭ دىمىغىنى قاقتى، ــ تارىخىي چىنلىقنى ئەكس ئەتتۈرگەن سۆز - جۈملىلەر، ۋەقەلەر ھازىرقى دەۋرگە تەتبىقلىنىپ ئاجايىپ سىياسىي قالپاقلار كىيگۈزۈلگەن.

كتاب يېزىش ئۇنچىۋالا ئاسان ئىش ئەمەس، ئۇنداق - مۇنداق خاتالىقتىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ - دە.

— جاڭ چۈجاڭ ئېيتقاندەك، كتاب يېزىش ئاسان ئىش ئەمەس، — ئەركىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرغانلارغا قاراپ قويدى، — بەزى ئادەملەر بەتلىرى قىپقىزىل بويالغان كتابلارنى كۆتۈرۈپ كېلىشىدۇ، ھەتتا بىر دەستە ماتېرىيالنى قوشۇپ، ئۇنداقچى، مۇنداقچى دەپ ئىزاھلارنى بېرىشىدۇ. بىز بۇنداق ئىشلارنى كوللېكتىپ مۇزاكىرىگە قويىمىز، ئەگەر بۇ جەھەتتە بىلىمىمىز كەملىك قىلسا جەمئىيەتتىن ئالىم، پروفېسسور، نەزەرىيىچىلەرنى تەكلىپ قىلىپ ئۇلارنىڭ كۆزقاراش، تەھلىللىرىنى ئاڭلايمىز. يېنىكلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلساق زور خاتالىققا يول قويغان بولىمىز، چۈنكى پارتىيىنىڭ زىيالىيلارغا قارىتان سىياسىتى، ئۇلارنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىگە قانداق مۇئامىلە قىلىش، قوغداش، ئاسراش دېگەندەك تۈزۈم، قائىدە - مىزانلىرى بار تۇرسا.

— ئەگەر چەكلەشكە تېگىشلىك، ئالايلى، — دېدى ھېكمەت ئېنىنقراق ئۇقۇمغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن، — شەھۋانىي كىتاب، رەسىم، كىنو دېگەندەكلەر بولۇپ قالغىنىدا قانداق ئۇسۇل ياكى تەدبىر قوللىنىسىلەر؟

— يېغىۋېلىش، مۇسادىرە قىلىش، جەرىمانە قويۇش، كۆيدۈرۈش ئۇسۇللىرى بىلەن تەڭ ئايرىم ھۆججەت چۈشۈرۈلىدۇ. سىلەر سۈرۈشتە قىلغان «زۇلمەتتىكى مەشئەل» كىتابىغا چەكلەش ھەققىدە ھۆججەت چۈشۈرۈلمىگەنكەن، بۇ باشقىلارنىڭ قانۇن، دىكتاتورا ئورۇنلىرىنىڭ نامىنى سۇيىئىستېمال قىلىپ يامان نىيىتىگە يېتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

— ھۆججەت چۈشۈرۈلمىگەنلىكى ھەققىدە، — دېدى ئامالسىز قالغان تۇرسۇنجان، — بىرەر ئىسپات يېزىپ بېرەلەمسىز؟

— بۇ ئورۇنسىز، — ئەركىن كۈلۈپ قويدى، — قولىدا كىتابنى چەكلىگەنلىك ھەققىدە ھۆججەت بولمىغان شارائىت ئاستىدا ئىغۋاغا ئىشىنىپ كىتابلارنى بەرمەسلىكنىڭ ئۆزى خاتا، ئۇنداقتا ئۇلار ئىقتىسادىي زىيانغا ئىگە بولۇشى كېرەك.

ئەزىز ئېلى، ھېكمەت، تۇرسۇنجانلار بىر - بىرىگە باش لىڭشىتىپ كۆڭلى تىنغاندەك بولۇشتى - دە، ئىككى باشلىققا رەھمەت ئېيتىشىپ ئۇزاپ چىقىشتى. ئەزىز ئېلى ئۆيىگە باشلىماقچى بولغانىدى، ئۇلار ئۆزرە ئېيتىپ خوشلاشتى. بۈگۈنكى پائالىيەتتىن كۆڭلى سۈ ئىچكەن تۇرسۇنجان بىردىنلا يېنىكلەپ قالغاندەك تېز - تېز قەدەم ئالاتتى، چىرايىمۇ ئېچىلىپ روھلىنىپ قالغانىدى. ئۇ خۇشلۇقىدا ھېكمەتنى تاكسىدا ئېلىپ كەتتى.

— تۇرسۇنجان، جاڭ چۈجاڭنىڭ سۆزلىرى مېنى نومۇسىتىن ئۆلتۈردى، — ھېكمەت خورسىنىدى، — ئۆزىمىزدىن باشقا مىللەتلەرنىڭ نەزىرىدە «ساپاسىز مىللەت» دېگەن ئۇقۇمنى پەيدا قىلىۋاتقانلار يەنىلا ئۆزىمىز ئىكەنمىز. بۇ نېمىدېگەن خورلۇق.

— راست دەيسەن، جاڭ چۈجاڭنىڭ: «سىلەر زىيالىيلار ئاجايىپ خەقتە» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ، خۇددى ئەرشتىن يەرگە تاشلىۋېتىلگەندەك بولۇپ كەتتىم. ئۇنىڭ دېگىنى ھەقىقەتقۇ!

— ئۇنداقمۇ ئەمەس، — ھېكمەت دوستىنىڭ قارىشىنى رەت قىلدى، — بۇنداق بىرنەچچىلىگەن چۆپرەندى زىيالىيلار پۈتۈن بىر مىللەتكە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، ئۇلار شۇ مىللەتنىڭ بەدىنىدىكى يېرىڭلىق ئىششىق ياكى يۇقۇملۇق مەھىز.

— يۇقۇملۇق دېگەن دىئاگنوزىڭغا قوشۇلسەن، شۇڭا ئۇلار مىللىتىمىزنى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا سېستىۋاتسىدۇ. بولدىلا، بۇ تېمىدا سۆزلەشمەيلى، كۆڭۈللەرنى غەش قىلىپ نېمە قىلىمىز. ھازىر بىرەر ئاشخانىغا كىرىپ قورساقنى ئەپلىگەچ ئازراق ئىچەيلى.

— بولمايدۇ، مەن ئۆگۈنلۈككە بېيجىڭغا ماڭمەن، بۈگۈن - ئەتە سىزنىڭ توگىتىدىغان رەسىم بار.

— بېيجىڭغا بارمەن. . . يەنە نېمە ئىشكەن؟

— خەلقئارالىق كىتاب يەرمەنكىسىگە قاتناشقىلى.

— ۋاي - ۋۇي، ئۆيگە ئوغرى كىرسە ئىتنىڭ سېيگۈسى كەپتۇ دەپ، داۋاملىق مېنىڭ بېشىمغا كۈن كەلگەندە قاچسەن.

— ھەي، قارا يۈزلۈك قىلما، قاچان بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە قاچقان يېرىم بار؟

— قاچان قايتىپ كېلىسەن؟

— كۆپ بولسا ئىككى ھەپتە ئىچىدە قايتىپ كېلىمەن. بىر ئىش بار ئىدى، ساڭا مەسلىھەت سالىدىغان. ماھىگۈل «يۈرەك كېسەللىكلىرى» دەپ بىر كىتاب يېزىپتىكەن، سەن چىقىرالامسەن؟

— يۈرەك كېسەللىكلىرى؟ ! . . . — تۇرسۇنجان كۆزلىرىنى قىستى، — سەن ئۇچۇن بولسىمۇ ئامالىنى قىلىمەن - دە. . .

— تولا بىلجىرلىما، — ھېكمەت تۇرسۇنجاننىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتتى، — مەن بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ماھىگۈل ئىككىمىز بىر قېتىم كۆرۈپ، تۇزىتىپ چىقماقچى، ئاندىن ساڭا تاپشۇرايلى، بولامدۇ؟

— ئۇ چاغقىچە يىراق - يېقىندىكى دوختۇرخانا، تېببىي مەكتەپ، سەھىيە ئورۇنلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ تىراژنىڭ ئورنىنى قىلىپ قويايلى.

ھېكمەت ئۆيى ئالدىدا چۈشۈپ قالدى. تۇرسۇنجان ئالىم تاكسى بىلەن «گۈلدەستە» نەشرىياتىغا يۈرۈپ كەتتى. مۇشۇ كۈنلەردە ئۇ ئالدىراشلىقتا ئۆزىنى نەچچىگە بۆلگۈدەك بولۇپ كېتىۋاتاتتى. باسما زاۋۇتلىرىغا بېرىپ كىتابلارنىڭ سۈپەتلىك بېسىلغان - بېسىلمىغانلىقىنى، توختامدا بېكىتىلگەن ماتېرىيال-

لارنىڭ ئىشلىتىلگەن - ئىشلىتىلمىگەنلىكىنى، بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا بېسىلىپ چىقىش - چىقماسلىقىنى سۈرۈشتۈرەتتى، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى سۈيلەيتتى. . . تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرنى تەھرىرلىككە ئۇيۇشتۇراتتى، يېڭى ئەسەرلەرنى ئىز-دەيتتى. . . مانا شۇنداق ئۆزۈلمەس ئىشلار ئۇنى ئىككى قوشۇقتا ئاش ئىچكۈدەك ئالدىرىتىۋەتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ بېشىنى قاتۇرۇ-ۋاتقىنى پەيتۇلنىڭ ئۇيۇشتۇرغان كىتابلىرى بولۇپ، بۇ كىتاب-لارنىڭ تەرجىمە ۋە تەھرىرلىنىشى نەشرىيات تەلىپىگە يەتمەيە-تتى. ئۇنداق كىتابلارنى قايتا ئۇيۇشتۇرۇشقا توغرا كەلگەنلىك-تىن، توختامدىكى بەلگىلەنگەن مۆھلەتكە خىلاپلىق قىلىشتىن سىرت، بىر كىتابقا ئىككى - ئۈچ تۇرلۈك قەلەم ھەققى بېرىشكە توغرا كېلەتتى. بۇنداق تەكرارلىنىشلاردىن قاتمۇقات زىيان كە-لىۋاتۇرۇپ چىقىرىۋاتقان پەيتۇل ئۆردەككە سۇ يۇقمىغاندەك بەخرا-مان ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزمەكتە ئىدى. تۇرسۇنجان بىر ئاي-دىن بېرى پەيتۇل ئۇيۇشتۇرغان كىتابلار ئىچىدىكى تۆت كىتابنى سۈيلەپ، ئۇنىڭ ئىشخانىسىنىڭ بوسۇغىسىنى تېشىۋەتكۈدەك قىلدى، چۈنكى توختام بويىچە، قايسى تەرەپ توختامدىكى مۆھ-لەتكە خىلاپلىق قىلسا ئوتتۇز پىرسەنت تۆلەم تۆلەيتتى.

تۇرسۇنجان ماشىنىدىن چۈشۈپلا پەلەمپەيلەردىن يۈگۈرۈپ دېگۈدەك چىقىپ پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدا توختاپ، نەپىسى-نى بېسىۋالغاندىن كېيىن ئىشكنى چەكتى. پەيتۇلنىڭ «كىر-ىڭ» دېگەن بوغۇق ئاۋازىنى ئاڭلاپ بوسۇغىدىن قەدەم ئالدى. ھازىر ئىشخانا باشلىقىغا مۇناسىپ ھالدا بېزەلگەنىدى، بۇرۇنقى نامراتلىق يېغىپ تۇرغان «ئاسارئەتىقە» لەرنىڭ قارىسىمۇ كۆ-رۈنمەيتتى. سۇس خورمارەڭ تام ئىشكاپلىرىنىڭ ئەينەكلىرىدىن ھەر خىل كىتابلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى، تورۇسقا رومبا شەكىللىك گۈل چىقىرىپ قېقىلغان سىلىق ھەم رەڭدار تاختايلارنىڭ بىر-قانچە يېرىگە زىننەت چىراغلىرى بېكىتىلگەنىدى. مودا بولۇۋات-

قان شادلىق كۆپسۈلولارغا يۇمشاق بۇلغار قاپلىق كۆرپىلەر سېلىنغان بولۇپ، ئارىلىقلىرىغا قوڭۇرەڭ چاي ئۈستەللىرى قويۇلغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىدە ھېقىقەتەك پارقىراق ئىستاكانلار تۇراتتى. ئىشخانىنى بۆلەكچىلا ھەيۋەت كۆرسىتىپ تۇرغىنى ھاۋا رەڭ ئويما گۈللۈك گىلەم ئۈستىگە قويۇلغان خىزمەت ئۈستىلى ئىدى. ئۈستەل خۇددى قېلىپتىن قۇيۇلۇپ چىققاندەك سىپتا، نەپىس ئىدى، كۆز چاقنىغۇدەك پارقىرايتتى.

پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىنىڭ بۇنداق كۆركەم ياسىلىشىنى نەشرىياتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايتتى. ئۇچ يىلدىن بېرى قانات ـ قۇيرۇقىنى خېلىلا رۇسلۇشالغان «گۈلدەستە» نەشرىياتى مۇھەررىرلەرنىڭ ئۈستەل ـ ئورۇندۇق-لىرىنى يېڭىلاپ بېرىشتىن سىرت، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى توشۇيدىغان ئاپتوبۇس ھەم پەيتۇل ئۇچۇن «سانتانا» ماركىلىق كىچىك ماشىنىدىن بىرنى سېتىۋالدى.

پەيتۇل تۇرسۇنجاننى بۇرۇنقىدەكلا ياسىما چىرايى بىلەن قارشى ئالدى. ئۇنىڭ نامراتلىق يېغىپ تۇرغان ئىشخانىسى ئۆز-گەرگىنىدەك، بۇرۇنقىدەك كەمتەرلىك، قىزغىنلىق، ھېرىس-مەنلىك خۇي ـ پەيلى سۇرلۇك، مەنمەنلىك، ئۆزىگە تەمەننا قويۇش كىبىرىگە ئالماشقانىدى. بىر يىل ئالدىدا نامان سوپىنىڭ «زۇلمەتتىكى مەشئەلنىڭ سىرى» ناملىق ئوبزورى ئېلان قى-لىنغاندا، كېرىم بۇجاڭ، نۇردۇن خوجىلار پەيتۇلنىڭ راسا ئەدىپىنى بېرىپ ساقلىنىى قىرغان بولسىمۇ ھەر ھالدا ساقلاپ قالدى. لېكىن، ئۇ كۆڭۈلسىز ئىشلارنىڭ ئاخىرى خەيرلىك بولدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ خوجا ئاكىلىرى ئالدىدا خېلى ۋاقىتلار-غىچە يۈزىنى كۆتۈرەلمىدى. ئۇلارنىڭ مۇئامىلىلىرى بىردىنلا يامانلىشىپ ئۇنى ئەنسىزچىلىك ئىچىدە قالدۇردى. خەيرىيەت، ئۇ ئىشلار ئارقىدا قالدى ھەم ئونتۇلدى. بىراق، شۇنىڭدىن باشلاپ نۇردۇن خوجا قاتارلىق ھەقمسايىلىرىنىڭ تۇرسۇنجان

توغرۇلۇق سىرلىق ھەم ۋەھىمىلىك قۇلاق قېقىشلىرىدىن پەي-تۇل بۇ ئىسلاھاتچىدىن ھەزەر ئەيلەپ قالغاندەك قىلاتتى، شۇن-داقتىمۇ ئۇنى قولدىن چىقارغۇسى كەلمەيتتى، چۇنكى ئۇ نەشر-ىياتنىڭ ھەم ئۆزىنىڭ ھازىرقى كۇنلىرىنىڭ ئاشۇ جاپاكەشلىك ھېممىتىدىن ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. بۇ قېتىم پەيتۇلنىڭ «زۇل-مەتتىكى مەشئەل» نى قايتا نەشرگە بېرىشى يەنىلا ئۆزى ئۈچۇن ئىدى، چۇنكى ھەرقانداق كىتابنىڭ ئىككىنچى نەشرىدىن تۇزۇم بويىچە مۇھەررىرگە خېلىلا پۇل تېگەتتى. شۇڭا ئۇ شىنخۇا كىتابخانىلىرىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن «زۇلمەتتىكى مەشئەل» نى ئىككىنچى قېتىم نەشر قىلدۇردى. بىراق، جەمئىيەتتە تارقال-غان «جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرى مەنئى قىلدى، ئاپتور ۋە مۇھەررىرلەرنىڭ جاۋابكارلىقى سۇرۇشتە قىلىنماقچى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا ئېسەنكىرەپ قالغانىدى.

— ئولتۇرۇڭ تۇرسۇنجان، — پەيتۇل ئېڭىكىدە كرېسلو-نى ئىما قىلدى، — ئۆزىڭىزگە ئايان، ھەرقانداق كىتابنىڭ دەس-لەپكى نەشرىدىن ئانچە كۆپ مەنپەئەت بولمايدۇ، ئەمما ئىككىن-چى، ئۈچىنچى نەشرلىرى ساپ پايدىغا ماڭىدۇ. مانا ئەمدى نەچچە مىڭ تىراژلىق كىتاب تەييار بولغاندا، ئەسكى ئىشتاندىن بىر نېمە چىققاندەك غەلىتە گەپلەرنىڭ تارقالغانلىقىنى كۆرمەم-سىز.

— پەيتۇلكا، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ، ھېكمەت ئىك-كىمىز جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتىگە بېرىپ ئۇ ئىغۋانىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۇرۇشتە قىلىپ كەلدۇق، — دېدى تۇرسۇن-جان پەيتۇلنىڭ ۋىللىدە ئېچىلغان چىرايىغا قاراپ، — ئۇلار «بىز چەكلەش ھەققىدە ھۆججەت چۇشۇرمىگەنكەنمىز، ھەرقان-داق كوچا گەپلىرى ئاساسسىز» دەيدۇ.

— ۋۇي راست، — پەيتۇل پېشانىسىگە پاققىدە بىرنى ئۇردى، — ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ دەپ، شۇ ئىش نېمىشقا

كاللىمىزغا كەلمىگەن بولغىيدى. «ھۆججەتنىڭ بولسا چىقار» دېسەكلا ئىش پۈتمەيدىغۇ.

— توغرا دەيسىز، ۋەھىمىدىن گاڭگىراپ بىزمۇ ئەقىلـمىزنى يوقىتىپقويماي.

— بۈگۈنلا ماشىنىسى ئاپىرىپ كىتابلارنى ئەكېلىۋا - لايلى، — پەيتۇل تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى، — بولدى، ئۆزۈملا باراي.

— ئىلاج بار قائىدە سۆزلەپ، يۈمشاقراق پاراڭلىد - شايلى، — دېدى تۇرسۇنجان پەيتۇلنىڭ ئەمەلدارلىق كىبىرىنى ئىشقا سېلىشىدىن ئەنسىرەپ، — ئۇلار يەنىلا ئەسقاتمىدۇ ئەمەسمۇ.

— ئۇ تەرىپىنى بىلمەن.

تۇرسۇنجاننىڭ چىرايى ئېچىلماي ئولتۇراتتى، چۈنكى ئۇنىڭ پىكىر - خىيالى پەيتۇل ئۈيۇشتۇرغان كىتابلاردا ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ كىتابلار تەرجىمە قىلىنىپ كەلگەن ھالەتتىمۇ، تەھرىرلىنىپ چىققۇچە ئىككى - ئۈچ ئاي كېتەتتى. ئەگەر بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا تاپشۇرۇلمىسا جەريمانە تۆلەشتىن سىرت، كىتابنىڭ چىقىش ۋاقتىغا تەسىر كۆرسىتەتتى. بۇنداقتا توختام تۈزگەن ئورۇنلارغا كىتابلار ۋاقتىدا يەتكۈزۈلمىسە بەلگىلىمە بويىچە بېرىشكە تېگىشلىك پۇلدىن يىگىرمە پىرسەنت تۆپ قېلىنىاتتى.

— پەيتۇلكا، سىز ئۈيۇشتۇرغان كىتابلاردىن خەۋەر يوقمۇ؟ — سورىدى تۇرسۇنجان چىرايى تۇتۇلغان ھالدا، — ۋاقىت بەك ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، توختام تۈزگەن ئورۇنلارنىڭ ئالدىدا رەسۋا بولۇپ قالارمىزمۇ، دەپ بەك ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ۋۇي، گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ تاس قاپتىمەن ئۇنۇ - تۇغلى، — پەيتۇل تام ئىشكاپىدىن چوڭ ئىككى دەستە ماتېرىيالنى كونۇبرتى بىلەنلا ئۈستەلگە قويدى، — بۇ سىز مۇھىم

دەپ تاپىلىغان كىتابنىڭ تەرجىمىسى، ئاخشام ئېلىپ كەپتىكەن، كونۇبرت ئىچىدە كىتابمۇ بار.

— قالغانلىرىچۇ؟

— مۇشۇ بىر - ئىككى ھەپتىگىچە تاپشۇرماقچى.

— پەيتۇلكا، ئۆزىمىز پات - پات بېرىپ ياكى تېلېفوندا سۈيلەپ تۇرمىساق ئۇلگۈرمەيدۇ جۇمۇڭ.

— خاتىرجەم بولۇڭ.

— ۋەدىمىزدە تۇرالمىساق نەشرىياتنىڭ ئىناۋىتىگە تەسىر يېتىشتىن سىرت، ئىقتىسادىي جەھەتتىمۇ زىيان تارتىمىز.

— بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار.

تۇرسۇنجان ماتېرىيالنى كۆتۈرۈپ ئىشخانىسىغا چىقتى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئىشخانا ئىشكىلىرىنىڭ گۈپ قىلىپ يېپىلىشى، كارىدورىدىكى قالايمىقان ئاياغ تىۋىشلىرى، پەلەمپەيلەردىكى تاقىلدىغان ئاۋازلاردىن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىدارە ئاپتوبۇسىغا ئالدىراۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. لېكىن، تۇرسۇنجان تاماقنىمۇ ئۇنتۇپ كونۇبرتتىكى تەرجىمىنى كۆرۈپلا چۆچۈپ كەتتى، ئۆمچۈك توربەك گىرەلىشىپ بىر - بىرىگە ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ كەتكەن خەتلەرگە قاراپلا بېشى پىرىرىدە قايدى. بۇ خەتلەرنى راۋان ئوقۇش ئەمەس، سۆز - جۈملىلەرنى بىر - بىرىگە باغلىماقمۇ تەس ئىدى، ھەتتا تەرجىمىنىڭ ھەربىر ئورىگىنالىدا A، B، C دېگەندەك شەرتلىك بەلگىلەر بولۇپ، بۇ بەلگىلەرنىڭ مەزمۇنى ئورىگىنالنىڭ ئارقا بېتىگە يېزىلغانىدى.

تۇرسۇنجان قورسىقىنىڭ دەممۇ دەم كورکىراپ ئالدىرىتىۋاتقانلىقى بىلەنمۇ كارى بولماي كەچكىچە كۆردى. تەرجىمىنى ئەسلى كىتابقا سېلىشتۇرغانسېرى غەزىپى شۇنچە تاشتى. بۇ «پەلسەپىدىن ساۋات» دېگەن كىتاب بولۇپ، ئاپتونوم رايون بويىچە ھەربىر ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى پارتىيە مەكتەپلىرى بە-

لەن توختام تۇزگەن تۆت كىتابنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلار پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلار مەسئۇللىرىنى تەربىيىلەيدىغان ھەر دەرىجىلىك پارتىيە مەكتەپلىرىدىكى ئون مىڭدەك كادىرغا دەرسلىك قىلىپ تارقىتىلاتتى. بىراق، تەرجىمە مە مەزمۇن، جۈملە، ئىملا، ئاتالغۇ خاتالىقلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى.

تۇرسۇنجان ماتېرىيالنى كەچتە ئۆيگە ئېلىپ كېتىپ تۇن يېرىمغىچە ئون ئالتە بەت ئەتراپىدا قايتا ئىشلەپ چىقتى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئىشخانىغا كېلىپ باشقىدىن تەرجىمە قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. بۇ كىتاب خېلى قېيىن كىتاب بولغاچقا، لۇغەتلەرنى ئاختۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. تۇرسۇنجان بىر قانچە لىغان قېلىن لۇغەتلەرنى ئۈستەلگە دۆۋىلەپ قويۇپ تەرجىمىنى ئۆزى قىلىشقا باشلىدى. ئەمدى پەيتۇلغا دادلىغىنى بىلەن بىكار ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ «ئۇنداقتا تەھرىرلىكىنى سىز قىلىڭ، قەلەم ھەققىنى كۆڭلىڭىز تىنغۇدەك بېرەيلى» دېيىشى ئادەتكە ئايلانغانىدى.

تۇرسۇنجان پۈتۈن زېھنىنى تەرجىمىگە بېرىپ ئىشلەۋاتقاچقىمۇ، پەيتۇلنىڭ كىرىپ كەلگىنىنى تۇيماي قالدى. ئۇ گېلىنى قىرىپ شەپە بەرگەندىن كېيىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدىيۇ، قاپىقىنى ئاچمىدى.

— ھە، تەرجىمىسىنى كۆرۈۋاتامسىز، قانداقراقكەن؟

— بىر دۆۋە ئەخلەتكەن. . .

بۇ سۆزنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇرسۇنجان ئۆزىمۇ ئۇقماي قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭدا قورقۇش ياكى تەپ تارتىش ئىپادىسى كۆرۈلمىدى. لېكىن، پەيتۇلنىڭ سېمىز يۈزى ھۇپپىدە قىزىرىپ دىمىقىنىدەك بولۇپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى.

— ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، — تۇرسۇنجان قىزىل قەلەم-

دە تۈزەتكۈدەك ئورۇن قالمىغان تەرجىمىنى ئۇنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى، — تەھرىرلەپ بولالماي ئۆزۈم قايتىدىن تەرجىمە قىلىۋاتىمەن. تېخى تەرجىمە تۈگىگەندىن كېيىن سىياسىي قانۇن ئورۇنلىرىدىكى تەرجىمانلارغا تەھرىرلىككە بەرمەسەك بولماس، شۇڭا توختامدا بېكىتىلگەن ۋاقىتقا كىتاب ئۇلگۈرەمدۇ، يوق، بۇمۇ بىر مەسىلە. ئۇلگۈرمىسە قىپقىزىل زىيان.

— راست، تەرجىمىسى ئانچە ياخشى ئەمەسكەن، — پەيتۇل بويىلىپ كەتكەن ئورنىغىلارغا قاراپ تۇنجۇقۇپ كەتتى، — بولمىسا ئۇلارمۇ پىشقان تەرجىمانلار ئىدى.

— پىشقان تەرجىمانلار مۇشۇنداق مەسئۇلىيەتسىز ئىش قىلامدۇ؟

— كىم بىلىپتۇ، ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشىنى، بولمىسا ھەر ئىككىلا تەرجىمان ئالىي مەكتەپ تىل فاكۇلتېتىنىڭ پروفېسورلىرى.

— پەيتۇلكا، بۇ تەرجىمىنى قانداق قىلىمىز؟ ئىگىسىگە قايتۇرۇۋېتەمدۇق؟

— بۇنداق قىلساق قانداق بولىدۇ؟ — پەيتۇلنىڭ غەزەپلەنگەنلىكى پۈلتىيىپ چىققان كۆزلىرىدىن بىلىنىدى، — ئۇلار يېرىم يىلدىن بېرى ئەمگەك سىڭدۈرگەن تۇرسا، بۇنداق قىلساق لىللا ئىش بولامدۇ؟ ئۇلارغا، سىزگە، تەھرىرگە ئايرىم - ئايرىم قەلەم ھەققى يازساق بولىدىمۇ. بولدى، مەن زاۋۇتقا ماڭدىم، مېنى ئىزدەپ كەلگۈچىلەرنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويارسىز.

ئاچچىقىدىن پۇشۇلداپ كەتكەن پەيتۇل ئىشكنى زەرب بىلەن گۈپلا ياپتى - دە، پەلەمپەيلەردىن تاقىلداپ چۈشۈپ كەتتى. ئۇ نەشرىيات قورۇسىغا چىقىشىغا پوپكىسىنى قولتۇقلىغان مەسۇم قابىل دەرۋازا تەرەپتىن كۈچۈكلىنىپ كېلىپ ئۇنىڭغا سالام بەردى.

— پەيتۈلكا، ئالدىراپ مېڭىپسىز، بىر ياققا ئىراده قىلـ
دىڭىزمۇ نېمە؟ — مەسۇم قابىل ئۇنىڭ كەيپى چىگىش ئىكەنلىـ
كىنى ھېس قىلدى، — خاپىدەك كۆرۈنسىزغۇ؟

— ياقەي، — پەيتۈل مىنىبۈسنىڭ ئەينەكلىرىنى سۈرتۈـ
ۋاتقان شوپۇرغا قاراپ قويدى، — زاۋۇتقا ماڭدىم، «زۇلمەتتەـ
كى مەشئەل» توغرۇلۇق چىققان گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئىغۋاكەن
ئەمەسمۇ.

— ئىغۋاكەن؟! — مەسۇم قابىلنىڭ كالپۇكلىرى تىتـ
رىدى، — نەدىن ئۇقتىڭىز؟

— تۇرسۇنجان بىلەن ھېكمەت ئىككىسى جامائەت خەۋپـ
سىزلىكى نازارىتىگە بېرىپ ئېنىقلاپ كەپتۇ.

— مۇنداق دەك، — مەسۇم قابىلنىڭ چىرايىدا غەلىتىلا
كۈلكە ئالامىتى كۆرۈلدى، — بۇ... بۇ خۇش خەۋەركەنغۇ،
ئۆتكەنده مەن سىزگە «بۇنداق پىتنە ـ پاساتلارغا ئىشەنمەك»
دېمىگەنمىدىم.

— توغرا پەرەز قىپتىكەنسىز.

مەسۇم قابىل مىنىبۈسنىڭ ئارقىسىدىن قارىغىنىچە چىش
ئارىلىقلىرىدىن پىشىلداپ: «ھىم، ھېكمەت، سەن قول تىقمەـ
غان شۇ ئىش قاپتۇ ـ ده» دەپ پىچىرلىدى. ئۇ ئىشخانىسىغا
كىرىپ ئورۇندۇققا ئۆزىنى تاشلاپ ئولتۇرغاندىمۇ ھېكمەت كۆز
ئالدىدىن كەتمىدى. توغرا، ئۇ يېقىن دوستى ئەزىز ئېلى ئارقەـ
لىق جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتىگە ئۇسۇپ كىرەلىگەن،
بەلكىم ئۇ يەرده مەسۇم قابىلنى سېستىپ ھېچنېمىگە ئەرزىمەس
بىر نېمە قىلىۋەتكەندۇ. كىم بىلىدۇ، يۇمشاق ـ تاتلىق تىللەـ
رى، رەڭگارەڭ چارە ـ ئامالىلىرى ئارقىلىق ئارانلا ئىشەنچىسىگە
ئېرىشكەن تۇرسۇنجانغىمۇ قانچىلىك ئېزىتقۇ سۇيىنى ئىچۈردى.
خەپ ھېكمەت، يانپاشقا چىقىدىغان ۋاقتىڭمۇ كېلەر. «زۇلمەتـ
تىكى مەشئەل» گە ئىككىنچى قېتىم نىجاسەت سۈۋاپ، ئۇنى

كۆتۈرۈپ چىقىشنىڭ تېگىده قانداق ئىنچىكە پىلاننىڭ بارلىقىنى
بىرلا مەسۇم قابىل بىلىدۇ. ئەلۋەتته، تۇرسۇنجاننىڭ ئىقبالىغا
قايتا داغ چۈشسە پەيتۈلنىڭ يەنە بىر قېتىم يىلتىزىغا پالتا
ئۇرۇلاتتى. خۇددى يالغاننى يۈز قېتىم تەكرارلىساڭ راستقا
ئايلىنىدۇ دېگەندەك، ھەر ئىككىسى بارا ـ بارا يۇقىرىنىڭ
نەزىرىدىن قېلىپ، مەسۇم قابىل ئۇچۇن ئىقبال كۆۋرۈكى سېـ
لىنمامدۇ.

مەسۇم قابىل خىيال بىلەن بىرده‌م ئولتۇرۇپ قالدى. ئەمما
ئۇنىڭ ئۇچلۇق كاللىسىدىن نېمىدۇر سۆرىلىپ ئۆتتى بولغاي،
قىياق كۆزلىرى قىسىلىپ، قاپقارا كالپۇكلىرى كۈلۈمسىرەشـ
تىن قىيسايدى. ھازىر تۇرسۇنجاننىڭ چېيى چېچەكلەپ، ئېشـ
كى تۆت چىشلىق بولدى، شۇڭا ئۇنىڭ شادلىقىغا ئورتاق بولۇش
ئەڭ ئەپلىك چارە.

مەسۇم قابىل بىردىنلا سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.
چۈنكى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاجايىپ نازۇك ھەم ئەپلىك بىر
پىكىر ئەلەڭلەپ تۇراتتى. ئۇ دەرھال تۇرسۇنجاننىڭ ئىشخانىسـ
غا يول ئالدى. مەسۇم قابىل كىرىپ كەلگەنده تۇرسۇنجان
دەسته ـ دەسته ماتېرىيال ھەم لۇغەتلەر ئىچىگە چۆكۈپ
قالغانىدى.

پەيتۈل بەرگەن تەرجىمىنى تەھرىرلەشكە پۈتۈن زېھنى بەـ
لەن كىرىشىپ كەتكەن تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلنىڭ بېشىدا
قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ چۆچۈپ قارىدى.

— ئىشىكىڭىز قىيا ئوچۇق تۇرىدۇ، چەكسەم ئاڭلىمىدىـ
ڭىز، شۇڭا ئۈسۈپلا كىردىم، — مەسۇم قابىل ئالمقانلىرىنى
ئۇۋلاپ كۈلۈپ تۇراتتى، — نېمە ئۇ، سىزنى شۇنچىۋالا مەپتۇن
قىلىۋالغان؟

— نېمە بولاتتى، مانا مۇشۇ، — تۇرسۇنجان ئورىگىنالـ
لارنى كۆرسەتتى، — قارىمامسىز، بۇ تەرجىمە ئەمەس، بىر

قۇچاق پايتىما. تېخى پىشقان تەرجىمانلارمىش!

— پاھ، پاھ، — مەسۇم قابىل ئاق يېرى قالماي قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەن ئورىگىناللاردىن بىرنەچچە بەتنى ئېلىپ مەسخىرە بىلەن كۈلدى، — بۇ خۇددى ئورىگىناللارنى قىزىل بوياقتا چىلاپ ئالغاندەكلا ئىش بوپتىغۇ، ئۇ پىشقان تەرجىمانلار كىمكەن؟

— رېشات ھەسەن، ئەكبەر توختى دېگەنلەركەن، — تۇر-سۇنجان «تەرجىمە قىلغۇچىلار» يېزىلغان بەتنى مەسۇم قابىلغا سۇندى، — تېخى ئۇلارنى پەيتۇلكام ئالىي مەكتەپ تىل فاكۇل-تېتىنىك پروفېسورلىرى دەيدۇ.

— بۇ ئىسىملارنى بىر يەردە ئاڭلىغاندەك قىلىمەنغۇ، — مەسۇم قابىل تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى - دە، بىردىنلا كۈلۈۋەتتى، — قۇرۇق گەپ، ئۇلار پروفېسورلار ئەمەس، ئالىي مەكتەپ خەنزۇ تىلى سىنىپىدا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار.

— ئوقۇغۇچىلار؟

— شۇنداق.

پەيتۇل بىلەن بىر يۇرتلۇق بولغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇ-چىلىرى داۋاملىق ئۇنى يوقلاپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تەرجىمە قىلغان ماقالە، ھېكايىلىرىنى بىرەر ژۇرنالغا توغرىلاپ بېرەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتە سومكا، سۇلياۋ خالتىلارنى توشتۇ-رۇپ كېلەتتى. تۆت - بەش ئاي ئىلگىرى بولسا كېرەك، مەسۇم قابىل بىر كەچلىكى پەيتۇلنىڭ ئۆيىگە كىرگىنىدە ئىككى ئوقۇ-غۇچى ئولتۇراتتى. پەيتۇل ئۇلارغا خەنزۇ تىلى گرامماتىكىسىدا خەۋەر جۇملىنىڭ بېشىدا، ئىگىسى ئارقىسىدا كېلىدىغانلىقى، تەرجىمىنى ئەركىن تەرجىمە قىلىش، ھەتتا بەزى ئابزاس، بۆ-لەكلەرنىڭ مەزمۇنىنى ئىگىلەپ جۇملە تۈزۈش لازىملىقى، سۆز-مۇ سۆز تەرجىمە قىلغاندا ھېچنېمىگە ئوخشىمايدىغانلىقى، ئاتالغۇلارنى قانداق تېپىش ھەم بىرلىككە كەلتۈرۈش كېرەكلى-

كى ھەققىدە قايناپ سۆزلىدى. ئاخىردا ئۇ «پەلسەپىدىن ساۋات» دېگەن كىتابنى ئېلىپ تاماق ئۈستىلىگە قويۇپ: «ئىككىڭلار بۇ كىتابنى ئەستايىدىل تەرجىمە قىلىپ چىقىڭلار، — دېدى جىد-دىي تەلەپپۇزدا، — سىلەر تېخى تەرجىمىدە پىشمىدىڭلار، بۇ سىلەرگە مەشىق بولسۇن. تەرجىمەڭلار يارىمىسا باشقىلارغا ئۈ-يۈشتۈرىمىز، سىلەرگە قەلەم ھەققى بېرىلمەيدۇ. ئەمما، تەرجە-مە قىلىش جەھەتتە تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىزنىڭ دائىملىق خېرىدارىمىز بولۇپ قالىسىلەر.»

— ئەمدى چۈشەنگەنسىز، — دېدى مەسۇم قابىل يۆلەنمە ئورۇندۇقنى تۈرسۇنجانغا يېقىن سۈرۈپ، — بۇ قېرى تۈلكە شەيتانغا دەرس بېرىدۇ. ئۇنىڭ «قەلەم ھەققى بەرمەيمىز» دېگە-نى يالغان، قەلەم ھەققى تالونىغا «ۋاكالىتەن» دەپ ئىمزا قويۇپ پۇلنى ئۆزىنىڭ يانچۇقىغا سالىدۇ.

— مۇنداق ئىش دەڭ، — تۈرسۇنجان «مۇھىم» ئۇچۇرنى ئاشكارىلىغان مەسۇم قابىلغا ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراپ قويدى، — توۋا، بۇ ئادەم تەرجىمىنىڭ يېرىم ئىجادىيىتى ئىكەنلىكىنى بىلمەمدىكىنە؟ پىشمىغان، تەرجىمىسى سىناقتىن ئۆتە-مىگەن بالىلارغا قورقماي پەلسەپە، سىياسىي قانۇن كىتابلىرىنى تۇنۇقۇزۇپ قويسا.

— ئۇنىڭ نەتىجە بىلەن نېمە ئىشى، ئۇ پۇلنىلا تونۇيدۇ، قالغىنىغا مۇھەررىرلەرنى قىيناپ ياماقچىلىققا سالىدۇ. يامىنى كەلسە باشقا بىرىگە تەرجىمىگە ئۈيۈشتۈرۈپ قوشلاپ قەلەم ھەق-قى يازىدۇ - دە، سىزنىڭ تاپقان پۇللىرىڭىزنى دادىسىنىڭ مىراسىدەك بۇزۇپ - چېچىپ تۈگىتىدۇ.

— مەن ھەربىر ۋىلايەتتىكى پارتىيە مەكتەپلىرى بىلەن تۇزگەن توختامدىن ئەنسىرەپ قالدىم، — دېدى تۈرسۇنجان سۆھبەتنىڭ چوڭقۇرلىشىۋاتقانلىقىنى سەزمىگەن ھالدا، — پەي-تۇلكام ئۈيۈشتۈرغان كىتابلارنىڭ تەرجىمىسى مۇشۇ ھەپتە ئە-

چىدە كەلمىسە زادىلا ئۇلگۈرەلمەيمىز، نەشرىياتىمىزنىڭ يۈزىمۇ تۆكۈلىدۇ ھەم نۇرغۇن زىيان تارتىمىز.

— پەيتۇلكامغا ئۇيۇشتۇرۇشقا بەرگەنمىدىڭىز؟

— شۇنداق، ئۇ ئۆزۈم ئۇيۇشتۇرىمەن، دەپ تۇرۇۋالغان.

— بەك چاتاق بوپتۇ. ئۇ ۋاقىت، پىلان دېگەنلەرنى چۇ - شەنمەيدۇ، — مەسۇم قابىلىنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلدى، — زادى سىزنىڭمۇ بۇرنىڭىزغا سۇ كىرمەيدۇ. ئاشۇ يىلى پىشقەدەم مۇ- ھەررىر نىيازكام نېمىلەرنى دەپ قاقشاپ ئالدىڭىزغا بىر دەستە ئورىگىنالنى تاشلىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزما؟

— ئۇغۇ ئۆتكەن ئىشلار، ئەمما ئالدىمدا ئۇيۇشتۇرۇشقا تېگىشلىك يەنە ئونداق مۇھىم كىتاب بار.

— ھەي، ھەي تۇرسۇنجان، مەن سىزنى جىگەرلىك ئادەم دەپ يۈرسەم نېمانداق ياۋاشلىق قىلىسىز، — مەسۇم قابىل ئاچ- چىقىدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — سىز ئۇيغۇر بۆلۈم باشلە- قى، ئۇنىڭغا دەپ يۈرمەي ئۆزىڭىز ئۇيۇشتۇرۇڭ.

— پەيتۇلكام ئۇقۇپ قالسا...

— ھوقۇقنى ئىشلەتمەسىز، تەرجىمە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن نېمە قىلالايتتىڭ. ناھايىتى بىر - ئىككى ئېغىز تاراڭ - تۇرۇڭ تېگەر شۇ، ئۇنىڭغا سىزنىڭ بىر يېرىڭىز خوراپ قالامدۇ.

— ئىشلارنى يۈرۇشتۇرمەك ئەجەب تەس بولۇپ كېتىۋاتە- دىغۇ تاڭ.

— بۇنىڭغا ئاشۇ ساۋاتسىز باشلىق سەۋەبچى، — مەسۇم قابىل ئالىقانلىرىغا ئۇردى، — نەشرىياتنىڭ باشلىقلىقى، باش مۇھەررىرلىك ئەمەللىرىمۇ يېتىپ ئاشاتتى. نېمە قىلىدۇ ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول ھوقۇقىنى ئېگىلىۋېلىپ. بۇنداق زەر- دىگۆش بولۇپ يۈرگۈچە جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارغا ئەھۋالنى دېسىڭىز بولمامدۇ.

— بۇنداق قىلسام پەيتۇلكام ھوقۇقىمغا چاڭگال سالدى، دەپ چۈشىنىپ قېلىپ زىددىيەتلىك بولۇپ قالىمىز.

— ئەمىسە باشقۇرۇش ئورگىنىدىكى باشلىقلارغا مەن دەي، — مەسۇم قابىلنىڭ چىرايىدا سەمىمىيلىكتىن باشقا ئىپادە يوق ئىدى، — بىز ئومۇملۇقنى ئويلىشىمىز كېرەك. نەشرىيا- تىمىزنىڭ سىز كەلگەندىن كېيىنكى ئەھۋالى ھەممىگە ئېنىققۇ.

— بولدى، باشقۇرۇش ئورگىنىدىكىلەرگە دەپ يۈرمەڭ.

— بوپتۇ، دېمىسەم دېمەي، لېكىن بىر مەسلىھەت بار، بىلمىدىم، خوپ كۆرەمسىز، يوق، بۇنىڭدىن كېيىن پەيتۇلكام ئۇيۇشتۇرغان كىتابلارنى سۈيلەپ يۈرمەڭ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— يۇقىرى زەمچىگە باسمىغۇچە ئۇ ھوشىنى تاپمايدۇ، سىزمۇ ئىسكەنجىدىن قۇتۇلالمايسىز.

ئۇلار يەنە بىر دەم پاراڭ قىلىشقاندىن كېيىن، مەسۇم قابىل ئورنىدىن تۇردى. بىراق، ئۇنىڭ چىرايىدىن يەنە نېمىنىدۇر دېمەكچى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

— تۇرسۇنجان، مەن ئەسلىي باشقا بىر ئىش توغرۇلۇق كىرگەنىدىم.

— قېنى دەڭ.

— «زۇلمەتتىكى مەشئەل» نىڭ ئىككىنچى نەشرىگە سو- غۇق قول تەگدى، شۇڭا مەن تارقالغان ئىغۋالارغا قارشى بىر ماقالە تېزىسىنى تۈزۈپ قويغانىدىم، پەيتۇلكامغا دەي دەپ ئىز- دىسەم ئىشخانىسى قۇلۇپلاقلىق تۇرىدۇ، شۇڭا سىزنىڭ مەسلىھە- تىڭىزنى ئاڭلاي دەپ كىرىشىم ئىدى.

— بولدى، ئەمدى ئاۋارە بولمايلا، — تۇرسۇنجاننىڭ چېھ- رىنى مەمنۇنلۇق قاپلىدى، — ئۇ ئىشلار ئۆز يولىدا ھەل بول- دى. شۇڭا، پەيتۇلكام كىتابلارنى ئالغىلى زاۋۇتقا كەتتى.

— مۇنداق دەڭ، بۇ بىر خۇش خەۋەر ئىكەن، — مەسۇم

قابىل نېمىدىندۇر ئەنسىرىگەندەك دۇدۇقلىدى، ــ تۇرسۇن جان. . . ياخشى. . . كۆڭلۈم بىلەن بايا دېگەن گەپلىرىم باشقىلىقنىڭ قۇلىقىغا يېتىپمۇ قالماس.

ــ توۋا دەڭا، ئۇنداق ئىپلاسلىقنى قىلارمەنمۇ.

مەسۇم قابىل چىقىپ كەتتى. تۇرسۇنجان ئۇنىڭ ئارقىسىدىن غەرەزسىزلا كۈلدى ـ دە، بېشىنى چايقاپ قويدى. چۈنكى، مەسۇم قابىلنىڭ بۇنداق ئوچۇق ـ يورۇقلۇقى، پەيتۇل ھەققىدىكى قاراشلىرى، تۇرسۇنجانغا كۆيۈنۈپ ئاچچىقلاشلىرى ھەم دوستانە مەسلىھەتلىرىنى ئۇ باشقىچە چۈشەنگەنىدى. تۇرسۇنجان ئۇنىڭ بىرمۇنچە بالىلار ھېكايىلىرىنى پىلانغا كىرگۈزۈپ كىتاب قىلىپ چىقىرىپ بەردى، تېخى قەلەم ھەققىنى خېلىلا يۇقىرى يېزىپ نەچچە كاللەك پۇلغىمۇ ئىگە قىلدى. شۇڭا، ئۇ ئۆتكەن ھەپتە تۇرسۇنجانىنى ئاشخانىغا تەكلىپ قىلغانىدى. بۇنى مىننەتدارلىق يۈزىدىن بولدى دېگەندىمۇ، «گۈلدەستە» نەشرىياتىغا كەلگەندىن بېرى ئۇلار ئوتتۇرىسىدا كۆڭۈل چىگىلىدىغان ئىشلار بولۇپ باققىنى يوق. ھەر ھالدا بىر ئىشخانىدا خىزمەتلەرنى بار مەسلىھەت قىلىشۋاتىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا مەڭگۇ تۇگىمەيدىغان ئاداۋەت، مەڭگۇ ئۇزۇلمەيدىغان دوستلۇق رىشتى مەۋجۇت بولمىسا كېرەك. تۇرسۇنجان مۇشۇنداق لىڭگىرتاقتاق خىياللارنى قىلىۋاتقىنىدا دانالارنىڭ: «بەزى دوستلۇق ۋە مۇھەببەت بارا ـ بارا ئاز قالىدۇ، بەزى ئاداۋەتمۇ ئۆزگىرىپ شۇبھە غۇبارى كۆڭۈل لەۋھەسىدىن يوقىلىدۇ، ئالەم ئەھلىنىڭ دوستلۇقى ۋە ئاداۋىتى خۇددى باھار يامغۇرىغا ئوخشاش گاھى ياغىدۇ، گاھى توختايدۇ، دائىمىي ۋە مەزمۇت بولمايدۇ. . . » دېگەن سۆزلىرىنى ئەسكە ئالدى. بىراق، شۇ كۈنى كەچ، گۈم پەردىسى ئەتراپقا ئۆز تورلىرىنى يايغاندا داشمىنىدىكى بىر تۈگكان ئاشخانىسىدا ئولتۇرغان مەسۇم قابىل چىرايى قىزىلىكوس، بويۇنلىرىنى كۆكۈچ مودۇرچاقلار بېسىپ كەتكەن، سېرىق

كۆز بىر يىگىتكە ئېگىشىپ جىددىي تەلەپپۇزدا كۈسۈرلىماقتا ئىدى. بۇ يىگىت ئۆزىگە «چىنار» تەخەللۇسى قويۇۋالغان شائىرچاق بولۇپ، «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ تارقىتىش بۆلۈمىدە ئىشلەيتتى. مەسۇم قابىل ئۇنىڭ يۈز بەت ئەتراپىدىكى بىر شېئىر توپلىمىنى پىلانغا كىرگۈزۈپ چىقىرىپ بەرگەنىدى، شۇنىڭدىن بېرى چىنار مەسۇم قابىلنى پىر ـ ئۇستاز تۇتۇپ ئۇنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقماي كېلىۋاتاتتى.

ــ قارا، بۇ قېتىم تەييارلايدىغان جوزا توپلىمىنىڭ چەشىنى شەرىپىگە ئاتالغان «مېھماندارچىلىق» بولىدۇ، ــ مەسۇم قابىلنىڭ ئاۋازى تولىمۇ پەس ئىدى، ــ مەن سىلەرنىڭ تەسەۋۋۇرۇڭلاردىنمۇ يۇقىرى بىر چوڭ باشلىقنى چاقىرىمەن. سەن نەشرىياتىمىزدىكى ھېلىقىلارنى، ئاندىن قەلەمكەش ئاغىنىلىرىڭىدىن بىرنەچچىنى خەۋەرلەندۇرۇپ قوي، پىلان يەنىلا بۇرۇنقىدەك.

ــ ئۆتكەن ئىككى قېتىمدىكى ھېلىقى مۇھىم ئەربابلارنى چاقىرغان مېھماندارچىلىقتىمۇ سۆھبەتسىز سىزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىڭىز بويىچە راسا قىزىمىدىمۇ، ــ دېدى چىنار كۆك كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ــ باشلىقنىڭ «نەشرىياتىڭلارنىڭ ئىشلىرى قانداقراق كېتىۋاتىدۇ» دەپ سورىشى تۇرغانلا گەپ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار ھەممىمىزگە ئايان، ھەربىرىمىز ئۆزىمىزگە تېگىشلىك گەپلەرنى باشلايمىز. باشلىقنىڭ «ئۇنداقتا ئۇنى نېمىشقا يۆتكەپ كەلدىڭلار» دېيىشى تەبىئىي. شۇ چاغدىلا بىرىمىز «باشلىقىمىزنىڭ پۇلغا تويماسلىقىدىن بولمامدۇ» دېسەك، يەنە بىرىمىز «باشلىقىمىزنىڭ سەۋىيىسى تۆۋەن، كۆپ ئىشلارنىڭ تېگىگە يېتەلمەيدۇ» دەيمىز. ئىشقىلىپ، دەيدىغان گەپلىرىمىز ھەممىمىزگە يادا بولۇپ كەتتى.

ــ ئەمما، مەن گەپنى ئاز قىلىمەن، ــ دېدى مەسۇم قابىل چىنارغا مەنىلىك قاراپ، ــ ھەتتا سىلەرنى باسقاندەك

بولمەن.

— ئۇنداقتا بىز تېخىمۇ قاينايمىز - دە، — چىنار ھېجايدى. ئۇنىڭ تاماكىدىن ئىسلاشقان چىشلىرى لايدىن سۇزۇۋالغان قوزۇقتەك قاپقارا ئىدى، — قارىڭ مەسۇمكا، ئۆتكەندە بىر تويدا بىرنەچچىمىز بىر - بىرىمىزگە پاس چىقىرىپ راسا سۆزلىشىۋاتساق، جامائەت خەۋپسىزلىكى خادىملىرىنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالغان بىر ئېگىز ئاداش: «ھەرقايسىڭ پوقنى ھالۋا، ھالۋىنى پوق قىلمىدىغان نېمىلەركەنسەن» دەپ ۋارقىراپلا كەتتى. راسا كېلىشتۇرۇپ سالايلى دېگەن، لېكىن جامائەت خەۋپسىزلىكى خادىمى بولۇپ قالدى - دە.

— ئۇ بەلكىم، — مەسۇم قابىلنىڭ كۆزلىرى غىل - پاللىدى، — ھېكمەت، تۇرسۇنجانلارنىڭ ئاغىنىسى ئەزىز ئېلى بولسا كېرەك. ھەر ھالدا توي - تۆكۈن، مەرىكە، نەزىرلەردە سورۇنغا دېققەت قىلىڭلار.

— ئولتۇرۇشنى قاچانغا توغرىلىساق بولار؟ — چىنار مەسۇم قابىلنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى، — ئەتىگە بولسا قانداق؟

— ئالدىرىما، مەن چاقىرماقچى بولغان كىشىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ خەۋەر قىلىمەن.

ئۇلار ئىككىسى ئاشخانىدىن چىقىپ داشمىننىڭ ئېگىز بىنالار ئوتتۇرىسىدا قالغان قاراڭغۇ، تار كوچىلىرىنىڭ بىرىدە غايىب بولۇشتى. مانا بۇ باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان سىرلىق «ئويۇن» لارنىڭ مۇقەددىمىسى ئىدى.

پەيتۇلنىڭ دەردى
تايغانىنىڭ ئامىتى

— ئون ئىككى كىتابنى ئۆزى ئۇيۇشتۇرۇۋەتتى دەڭ.

— سىزنىڭ خەۋىرىڭىزدە يوق ئىكەن - دە.

— نەدىن بىلەي ئۇ كاززاپنىڭ مەندىن يوشۇرۇن بۇنداق قىلىشىنى.

— تېخى ساپلا ئالىي مەكتەپ، پەن تەتقىقات ئورۇنلىرىدىكى ئالىم، پروفېسسورلارغا ئۇيۇشتۇردى دەڭا.

— تايىنلىق يۈز - ئابرۇي، شان - شەرەپ تاپاي دېگەندۇ.

— ھە راست، سىز تەرجىمىگە ئۇيۇشتۇرغان كىتابنى «بىر دۆۋە ئەخلەت، بىر قۇچاق پايتىما» دەپ تىللاپ بىر تىيىنغا ئالغۇسىز قىلىۋەتتى. قارىڭ پەيتۇلكا، ئۇنىڭ يامانلىقىنى، ئەسىم ھەم ئادرېسى بويىچە ئالىي مەكتەپكە بېرىپ يوشۇرۇن سۇرۇشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ پروفېسسور ئەمەس، بەلكى ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقىپتۇ.

پەيتۇل ئېغىر تىنغىنىچە پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاق كۆڭلەك ياقىسىغا ئېقىپ چۈشكەن قوش ئېڭەكلىرى قىزىرىپ، چىرايى مىس رەڭ قاردىاپ، كۆزلىرى بىر چېكىتكە تىكىلىپ قالغاندى. كىتابلارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئۇيۇشتۇرۇپ شان - شەرەپ تالاشسا، تەرجىمانلارنى يوشۇرۇن ئېنىقلاپ پەيتۇلنىڭ يولىغا ئورا كولىسا، تەرجىمىلەرنى بىر پۈڭغا

ئالغۇسىز قىلىۋەتسە، زادى بۇ لەنىتىنىڭ غەرىزى نېمە؟! ئۇ پەيتۇلنىڭ گېلىدىكى ناننى تارتىۋېلىپ، يەۋاتقان ئېشىغا توپا چاچماقچىمۇ؟ ئۇنىڭسىزمۇ قورساق كۆپىدىغان ئىشلار جىق بو-لۇۋاتامدۇ، شىلەپىلىك، بادام دوپپىلىق ياكى ئاپئاق چاچلىق، قاتۇرۇپ كاستۇم - بۇرۇلكا، پەلتولارنى كىيگەن مويسىپىت بىلىمدارلار «تۇرمۇنجان ئالىم بارمىكىن» دەپ ئىزدەپ كېلە-شىدۇ. تېخى كۆزگە ئىلمىغاندەك پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كى-رىپ سورايدۇ. بۇ باشلىقنى مەسخىرە قىلغىنى بولماي نېمە؟ خەپ تۇرمۇنجان قۇيۇن، سەن پەيتۇلنىڭ بېشىنى ئاسان ئېزد-ۇۋەتكىلى بولىدىغان خېمىر چاغلاپ قالدىڭما؟! ئۇخلىماي چۇشە-كەپسەن!

— تۇرمۇنجان سىز تەرجىمە قىلدۇرغان كىتابنىڭ ئورد-گىناللىرىنى باشقۇرۇش ئورگىنىغا كۆتۈرۈپ كىرىپ جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارغا دادلىماقچى بولغانىدى، مەن تۇسۇپ قويدۇم، — مەسۇم قابىل يەر تېگىدىن پەيتۇلنىڭ چىرايىغا قا-راپ قويدى، — ئۇنىڭ «ئىشلارنى يۇرۇشتۇرمەك تەس بولۇپ كېتىۋاتىدۇ» دېگىنىگە قارىغاندا، ئۇ سىزنىڭ ئۇيغۇر بۆلۇمىد-كى بىرىنچى قول رەھبەرلىك هوقۇقىڭىزنى تارتىۋالمىغۇچە تە-ىنىم تاپمايدىغان ئوخشايدۇ.

— مېنىڭچىمۇ شۇنداقتەك قىلىدۇ، ئەمما ئۇ خام خىيال قىلمىسۇن.

— پەيتۇلكا، مەن سىزنى هوشيارلىقىنى يوقاتماي سەگەك بولسۇن دېگەن مەقسەتتە بەزى گەپلەرنى قىلدىم، — مەسۇم قا-بىل ئورنىدىن تۇردى، — بىراق، مېنىڭ بۇ ياخشى كۆڭلۈم تۇرمۇنجانىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالمىسۇن، چۇنكى ئۇ هەر هالدا ماڭا ئىشىنىدۇ، بۇ سىز ئۇچۇن پايدىلىق...

— چۇشەندىم.

— ئون ئىككى كىتابنى سۇرۇشتە قىلامسىز؟

— ئەلۋەتتە.

— ئۇنداقتا مېنى ساتمىدىكەنسىز - دە!

— بۇ...

مەسۇم قابىلنىڭ ئۇچلۇق كاللىسىدىن ئىيۇل چاقمىقىدەك بىر خىيال يالت قىلىپ يېنىپ ئۆچتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نەشرىيات باشلىقى هەم بۆلۈم مۇدىرلىرىنىڭ ئىشخانىسىنى تازە-لاپ، چايداندىكى قايناق سۇلىرىنى ئالماشتۇرۇپ، ئۇستەل - ئورۇندۇق، دېرىزىلىرىنى سۇرتۇپ تازىلىقىنى قىلىدىغان ئايال ئايان بولغانىدى، چۇنكى ئۇنىڭدا ئۆزى مەسئۇل بولغان ئىشخانە-لارنىڭ بىردىن ئاچقۇچى بار ئىدى.

— مەن، — مەسۇم قابىلنىڭ كۆزلىرى سىرلىق مەنە بىلەن چېقىن چاقتى، — ئەتىگەندە تۇرمۇنجانىنىڭ ئىشخانىسى ئوچۇق تۇرغانىكەن، بىر ئىش بىلەن كىرىپ ساپتىمەن. هېلىقى تازىلىقچى ئايال تازىلىق قىلىۋاتقانىكەن، تۇيۇقسىز، ئۇستەلدە-كى ماتېرىياللار ئۇستىدە تۇرغان توختامغا كۆزۈم چۇشۇپ قە-لىپ كۆرۈپ ساپتىمەن...

پەيتۇل سەل ئېڭىشىپرەك چىقىپ كېتىۋاتقاندەك مەسۇم قابىلنىڭ ئارقىسىدىن قارىغىنىچە كۆڭلى نېمىدىندۇر تۇيغاندەك بولۇپ تېنى تىكەنلەشتى، گويا ئۆزىنى سىرلىق بىر جىنايەت ئۇستىدە تۇتۇلۇپ قالغاندەك كۆزلىرى چەكچەيدى. قارا، بۇ تايغانىنىڭ قۇۋلۇقىنى! هەتتا پەيتۇلنىڭ نېمە دېسە بولىدىغانلىقى-نىمۇ ئاغزىغا سېلىپ بېرىۋاتقىنىنى. ئۇنىڭ «سىز ئۇچۇن پايدە-لىق» دېگىنى تۇرمۇنجانىنىڭ پوستىغا كىرىۋېلىپ سىز ئۇچۇن خىزمەت قىلىمەن، دېگىنى ئەمەسمۇ. شۇنداق، نۇردۇن خوجا بىكار دېمەپتىكەن، ئۇ راستتىنلا يىراقنى كۆرەر ئادەمكەن!

ئون ئىككى كىتاب ۋەسۋەسىسىدە ئۆتى يېرىلغۇدەك بولغان پەيتۇل شۇ هامان تۇرمۇنجانىنىڭ ئىشخانىسىغا تېلېفون بېرىپ هېچ جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن، ئۇدۇللا كوررېكتور بۆلۈمىگە

كىردى. بۇ بۆلۈمده ئۇچ ئايال ئىشلەيتتى. ئۇلارنىڭ بىرى تۇرسۇنجاننىڭ تۇنۇگۈن كەچ «ئەتە ئەتىگەن ئۇدۇل زاۋۇتقا بار. مەن» دېگەنلىكىنى ئېيتتى. «ئەتىگەندىن بېرى شۇڭا كۆرۈنۈ. مەپتىكەن ـ دە، بۇ كاززاپ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن پەيتۇل چۈشكىچە بولغان ۋاقىتنى ئارانلا توشقۇزدى. ئۇ «سانتا. نا» ماشىنىسىدا ئاستا تەۋرىنىپ ئۆيىگە كېتىۋاتقاندىمۇ چىشلىرى غۇچۇرلاپ، ياڭاق مۇسكۇللىرى لىپىلداپ تۇراتتى. ئۇ، تۇر. سۇنجاننىڭ تىزگىنىنى نېمە ئۈچۈن بۇرۇنراق تارتىپ تۇرمىغا. دىمەن، دەپ ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. مانا ئەمدى ئۇ پەيتۇلنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن يوچۇق تېپىپ قۇسۇر چىقىرىۋاتىدۇ. ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن كىتابلارنى ئۈيۈشتۇردى. ئۇنىڭ «ئىشلارنى يۇرۇشتۇرمەك بەك تەس بولۇپ كېتىۋاتىدۇ» دېگىنى، مېنى «پۈتلىكاشاڭ بولدى» دېگىنى بولماي نېمە؟! قارا بۇ قۇيۇنىنىڭ نىيىتىنىڭ يامانلىقىنى!

چۈشتىن كېيىن ئىدارىگە كەلگەن پەيتۇل ئىشكنى چەكـ مەيلا تۇرسۇنجاننىڭ كىچىك ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. ئۇـ نىڭ قاپاقلىرى تۇخۇمدەك ساڭگىلاپ، يېرىم يۇمۇق كۆزلىرىدىن زەھەردەك ئۇچقۇنلار چاچراپ تۇراتتى. سېمىز، دىققاق گەۋدە. سى هەم مېڭىش ـ تۇرۇشىمۇ بىر خىل قوپال ئىدى. پەيتۇلنىڭ يۈزىگە سوقۇلغان چاقماقنىڭ بوران ـ چاپقۇنسىز ئۆتمەيدىغانلى. قىنى بىلگەن تۇرسۇنجان ھەرقانداق ئېھتىمالغا تەييار تۇردى.

ـــ ئولتۇرۇڭ پەيتۇلكا، ـــ تۇرسۇنجان يۆلەنمە ئورۇن. دۇقنى ئۇستەل ئالدىغا سۈرۈپ قويدى، ـــ ئاڭلىسام مېنى ئىز. دەپتىكەنسىز، بىرەر ئىش بارمىدى؟

ـــ بۇگۈن ئەتىگەن ئىشخانىڭىزغا كىرگەنىدىم، تازىلىق قىلىدىغان ئايال بار ئىكەن، ـــ پەيتۇل ھەر ھالدا ئۆزىنى تۇتۇ. ۋالغان ھالدا مەسۇم قابىلىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ بەرگەن گەپلىرىنى تەكرارلىدى، ـــ سىزنى ساقلىغاچ توختامنى ۋاراقلاپ كۆرسەم

بىرمۇنچە كىتابنى ئۆزىڭىز ئۈيۇشتۇرۇۋېتىپسىز.

ـــ شۇنداق، ئون ئىككى كىتاب. مەن سىزگە دېمەكچى ئىدىم، لېكىن ئالدىراش بولۇپ كەتتىم.

ـــ مەن سىزگە داۋاملىق دەپ كېلىۋاتىمەن، ـــ پەيتۇل ئۇستەلنى پاقىلدىتىپ ئۇردى، ـــ ھەرقانداق خىزمەتتە مەركەز. لەشتۇرۇش دېگەن نەرسە بولۇشى كېرەك. مەن بۇ ئىدارىدە ئېشەك باقامتىم!

پەيتۇلنىڭ قوپال تىلى تۇرسۇنجانغا تاياقتەك تەگدى، قـ. زىق قېنى يۈزىگە تېپىپ، ئاغزىنى قويۇۋەتكىلى تاسلا قالدى. شۇنداقتىمۇ ھېكمەتنىڭ قايتا ـ قايتا تاپىلىغان سۆزلىرى ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنى بېسىۋالدى.

ـــ پەيتۇلكا، ئۆزىڭىزگە ئايان، ـــ دېدى تۇرسۇنجان ئە. غىر ـ بېسىقلىق بىلەن، ـــ تۇزگەن توختاملىرىمىزدا كىتابلار. نى تەرجىمە قىلىشتىن تارتىپ تەھرىرلەپ زاۋۇتلارغا بېرىش ھەم ئالاقىدار ئورۇنلارغا يەتكۈزۈپ بېرىشكىچە بولغان جەريانلارنىڭ ۋاقتى ئوچۇق يېزىلغان. قايسى ئورۇن خىلاپلىق قىلسا جەرىمانە ھەتتا تۆلەم تۆلەيدىغان گەپ. سىز ئۈيۇشتۇرغان كىتابلار ۋاقتـ. دا كەلمىسە، كەلگەن ھالەتتىمۇ سۈپەت ئۆلچىمىگە يەتمەي قايتا تەرجىمە قىلدۇرۇۋاتساق...

ـــ سىزنىڭ مۇشۇلارنى باھانە قىلىپ كىتابلارنىڭ تەقدـ. رىنى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىشىڭىزنىڭ ئۆزى خاتا، ـــ پەيـ. تۇلنىڭ قورساق كۆپۈكى بوشايدىغاندەك ئەمەس ئىدى، ـــ سىز بۇ توغرۇلۇق تەكشۈرۈشنامە يېزىپ ماڭا تاپشۇرۇڭ.

ـــ تەكشۈرۈشنامە؟! ـــ تۇرسۇنجاننىڭ كۆزلىرى چەك ـ چەيدى، ـــ مەن... مەن نېمە خاتالىق ئۆتكۈزۈپتىمەن.

ـــ تەشكىلنى، رەھبەرلىكنى كۆزگە ئىلماي ئۆز بېشىمـ. چىلىق قىلىش خاتالىق بولماي نېمە؟

ـــ ئۈيغۇر بۆلۈم باشلىقى كىتاب ئۈيۇشتۇرۇپ تەكشۈـ

رۇشنامه يازسا، ــ تۇرسۇنجان ئاچچىقىدا ئاقىرىپ كەت - كەندى، ــ نېمە قىلىمەن بۇنداق ھەمدەمدە بار، ھېسابتا يوق ھوقۇقنى!

ــ شۇ نەرسە سەمىكىنزدە بولسۇنكى، سىز دېگەن مۇئاۋىن مۇدىر، مەن دېگەن ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول باشلىقى، شۇڭا ئۇيغۇر بۆلۈمگە تەئەللۇق ھەرقانداق ئىش مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتۈشى كېرەك. بۇ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم. كېيىنچە تۇخۇمنىڭ سىرتقى ئىككى چىقىپ قالسا ئۇنىڭغا كىم جاۋاب قىلىدۇ؟

ــ مەن تەكشۈرۈشنامىمۇ يازمايمەن ھەم بۇنىڭدىن كېيىن كىتابىمۇ ئۇيۇشتۇرمايمەن، ــ تۇرسۇنجانمۇ ئورنىدىن دەس تۇردى، ــ ئەمما، توختام تۇزۇلگەن كىتابلار ۋاقتىدا چىقماي قالسا، ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئىقتىسادىي زىيانغىمۇ ئىگە بولمايمەن، كىم سەۋەبكار بولغان بولسا شۇ تۆلىشى كېرەك.

پەيتۇل قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى، چۇنكى مەنپەئەتى كە تەئەللۇق كەسكىن تەلەپپۇز ئۇنىڭ دېمىنى كېسىپ پۈتۈن تېنىدىكى مادارىنى قۇرۇتقانىدى. دېمىسىمۇ بۇلتۇر كۈزدە بولۇپ ئۆتكەن كۆڭۈلسىزلىك ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن تېخى كۆتۈرۈلگىنى يوق. پەيتۇل چىڭخەي پەن - تېخنىكا نەشرىياتىدىن چىقان بىر كىتابنى ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىغا تەرجىمىگە ئۈيۇشتۇردى. ئەسلىدە بۇ كىتابقا شەخسىي مەبلەغ سالغانىدى، بىراق كىتاب توختامدىكى بەلگىلەنگەن ۋاقتىتتىن بەش ئاي كېچىكىپ چىققاچقا، مەزكۇر شەخس سوت مەھكىمىسىگە ئەرز قىلدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا پەيتۇل ھەم تۇرسۇنجانلار سوتقا چاقىرتىلىپ ھۆكۈم ئېلان قىلىنىدى، ھۆكۈمدە مۇنداق يېزىلغانىدى:

«مەزكۇر نەشرىياتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە كىتاب چىقىرىشنىڭ ھەممە رەسمىيەتلىرىنى تولۇق ئۆتەپ، تېگىشلىك پۇلنى تاپشۇرغاندىن باشقا، كىتابقا سېلىنىدىغان مەبلەغنىمۇ ئالدىن تاپشۇرغان. لېكىن، نەشـ

رىيات توختامدا بەلگىلەنگەن ۋاقىتقا ئەمەل قىلماي ۋاقتىدا چىقىرىپ بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن بىر قىسىم شەخسىي ۋە ئورۇنلار كىتابنى ئالماس بولغان، بۇ ئارقىلىق مەزكۇر ×× ئىقتىسادىي زىيانغا ئۇچرىغان. شۇڭا، توختام بويىچە «گۇلدەستە» نەشرىياتى مەزكۇرغا ئوتتۇز مىڭ سوم تۆلەم تۆلەيدۇ. . .»

تۇرسۇنجان بىلەن پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى بىر - بىرىگە قادىلىپ قېلىشتى، چۇنكى ئەينى ۋاقىتتىكى ئاشۇ كۆڭۈلسىزلىك ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭۈل ئەينىكىگە تەڭلا سايە تاشلىغانىدى. شۇ چاغدا تۇرسۇنجاننىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئوتتۇز مىڭ سومنى نەشرىياتنىڭ باشقا چىقىملىرىغا ئۇرۇۋېتىپ باشلىقنى قۇتقۇزۇپ قېلىشتەك شاپائەتنى قايتا ئەسكە ئالغان پەيتۇل بىردىنلا ھودىدىن چۈشتى. بولمىسا ھەركىم ئۆزى كەلتۈرگەن پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇپ پەيتۇل ئوتتۇز مىڭ سومنى تۆلىشى كېرەك ئىدى.

ــ بولدى ئەمدى، تالاشمايلى، ــ دېدى پەيتۇل قولىنى كۆتۈرۈپ، ــ بۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىلىڭ. ھەر ھالدا بار مەسلىھەت ئىش قىلغىنىمىز تۇزۇك.

پەيتۇل چىقىپ كەتتى. ئۇ كارىدورغا چىقىشى دوقمۇشتىن قايرىلىپلا ناھايىتى ئىتتىك قەدەم بىلەن پەلەمپەيدىن پەسكە چۈشۈپ كەتكەن مەسۇم قابىلىنىڭ دۇمبىسىنى كۆرۈپ قالدى.

پەيتۇل ئىشخانىسىغا كىرىپ قانچە زورۇقۇپ باققان بولسىمۇ قولى ئىشقا بارمىدى، شۇڭا بالدۇرلا ئىشتىن چۈشۈپ قايتىپ كەتتى. ئۇ كەچلىك تامىقىنى يەپ ئەمدىلا قولىغا گېزىتنى ئېلىشى مەسۇم قابىل چوڭقۇر سالام بىلەن كىرىپ كەلدى. ئۇلار پەيتۇلنىڭ كىچىك ھۇجرىسىدا چاي ئىچكەچ پاراڭلاشتى. ئىچى پۇخ بولۇپ، دەردىنى نەگە تۆكۈشنى بىلمەي ئولتۇرغان پەيتۇل تۇرسۇنجان ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن بۇگۈنكى جېدەلنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرلىرىغىچە سۆزلىدى. ئەسلـ

ده پەيتۇل مەسۇم قابىلنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيتتى ھەم بىر تەرەپتىن ئېھتىياتمۇ قىلاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە كامانداروپكىغا چىقىپ جەنۇبىي شىنجاڭنى ئىككى قېتىم ئايلىنىپ كېلىش جەريانىدا ئۇنى خېلىلا چۇشىنىپ ياخشى كۆرۈپ قالدى. چۇنكى پەيتۇل ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ، ئاڭلىغان ئادەم كۇلگۇدەك ھەم ئېچىنغۇدەك بەزى ئەخمەقلىقلارنى قىلغانىدى. لېكىن، مەسۇم قابىل ئۇ سەتچىلىكلەرنى ھېچكىمگە تىنماي، مەخپىيەتلىكنى ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. گەرچە پەيتۇلنىڭ بىر كېچىدىلا نۇرغۇن دۇنياغا ئىگە بولۇش ئۇچۇن قىلغان تەلۇلىكلىرى مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، بۇ «ھۇنەر» نى ئۆگەتكەن ئادەمدىن كۆرمەي، ئۆزىنىڭ تەلىيىنىڭ كاج كەلگەنلىكىدىن كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە، مەسۇم قابىل يۆتكىلىپ كەلگەن يىللاردىن بېرى، ئۇنىڭ تۇرسۇنجان ھەققىدە يەتكۇزۇپ تۇرغان ئۇچۇرلىرى، كۆرسەتكەن چارە ـ ئامالىرى پەيتۇلنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ مەسۇم قابىلغا ئۇنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. مانا شۇ تۇرقىدىمۇ قوللىرىنى شىلتىپ، كۆزلىرىنى ئالايتىپ، قوش ئېگەكلىرىنى لىغىرلىتىپ قاينىۋاتقان پەيتۇلنىڭ سۆزلىرىنى مەسۇم قابىل بۇگۇن چۇشتىلا ئىشىك تۆۋىدە ئاڭلاپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن يېڭىلىقتەك تىكىلىپ ئولتۇراتتى.

— پەيتۇلكا، تۇرسۇنجانداك ئادەملەرگە قورساقنى كەڭ تۇتۇۋەرسىڭىز ئىچىڭىزدە بۆرە كۇچۇكلەپ كېتىدۇ جۇمۇڭ، — دېدى مەسۇم قابىل چىرايىغا جىددىيلىك، ئاۋازىغا سەمىمىيلىك تۇسىنى بېرىپ، — ئۇنىڭ «نېمە قىلىمەن، ھەمدەمدە بار، ھېسابتا يوق ھوقۇقنى» دېگىنىنىڭ تېگىگە نېمە غەرەز يوشۇرۇنغانلىقىنى سىنەكەپ باقتىڭىزمۇ؟

— ھوقۇقنى تاشلاپ بېرىمەن دېمەكچىدۇر، شۇ.

— يا. . . ياق، كۆڭلىڭىز نېمىدېگەن تۇز، — مەسۇم

قابىل يالغان يۆتىلىپ قويدى، — ئۇ: «سېنىڭ ئۇچىنچى ھوقۇقىڭنى ئالماي قويمايمەن» دېگىنى ئەمەسمۇ.

— شۇنداقمۇ قىلارمۇ ئۇ ناكەس.

— ئويلاپ كۆرۈڭ، «ئىقتىسادىي زىيانغا كىم سەۋەبكار بولسا شۇ تۆلىشى كېرەك» دېگىنى، ئۆتكەندە ئوتتۇز مىڭ سوم بالاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالغىنىم بىلەن ئەمدى كانىيىڭنى بوغمەن، دەپ قورقاق سالغىنى بولماي نېمە. چۇنكى سىز ئۇيۇشتۇرغان كىتابلارنىڭ ھەممىسى سۇپەتكە لايىق ھەم ۋاقتىدا ئۇلگۇرۇپ كېلىشى ناتايىن ـ دە.

— راست، راست دەيسىز، ئۇ دەرۋەقە پەيلىنى بۇزۇپتۇ.

— ھەببەللى، ئەمدى ھوشىڭىزنى يىغدىڭىز. بۇ تۇرسۇنجاننىڭ ياخشىلىق بىلەنمۇ، يامانلىق بىلەنمۇ ئۇيغۇر بۆلۇمنىڭ مۇدىرلىقىنى ئالغىنىم ئالغان، دەپ بەرگەن شەپىسى بولماي نېمە؟

مەسۇم قابىلنىڭ بىردىنبىر ۋەزنى ئېغىر سۆزلىرى پەيتۇلنى دىۋانغا مىخلاپ قويدى. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىش توغرىسىدا خىيالغا پاتقان پەيتۇل توختىماي كاپىلداۋاتقان مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىنى قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ ئەستايىدىل ئاڭلاۋاتقاندەك ئەلپازدا بولسىمۇ، كۆڭلىدە قالغۇدەك بىرەر ئۇقۇمنى يادىغا ئالالمىدى.

— مەن چىقاي، — مەسۇم قابىل ئۆزاپ كارىدورغا چىقىپ بولۇپ ئارقىسىغا قايرىلدى، — پەيتۇلكا، بىر ئىشنى سىناپ كۆرۈڭ، تۇرسۇنجان سىز ئۇيۇشتۇرغان كىتابلارنى سۇيلەپ كىرسە، ئۇ سىز بىلەن يەنىلا ھەمكارلىشىدۇ، ئەگەر كىرمىسە، يۇقىرى رەھبەرلىك ئالدىدا پاكىت ئارقىلىق سىزنى رەسۋا قىلىش نىيىتى بار دېگەن گەپ.

«يۇقىرى رەھبەرلىك ئالدىدا رەسۋا قىلىش» دېگەن سۆزلۇك كالتەكىنەك ھەيۋىسىدىن چۆچۈگەن پەيتۇل ئەتىسىدىن باشلاپ

لاپ «سانتانا» غا ئولتۇرۇپ ئۆيمۇئۆي چاپتى: «جەرىمانە»، «تۆلەم» دېگەن سۆزلەرنى تولا تەكرارلاۋەرگەچكە، بۇ سۆزلەر ئۇنىڭغا يادا بولۇپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ بەزى تەرجىمانلار خىز-مەتنىڭ جىددىيلىكى، خوتۇنى ياكى بالىسىنىڭ كېسەللىكى قا-تارلىق سەۋەبلەرنى كۆرسەتسە، بەزىلىرى قايسىدۇر لۇغەتنى تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن ئاتالغۇ ئورۇنلىرى ئاق قالغانلىقى قاتار-لىق قىيىنچىلىقلىرىنى سۆزلەپ، ۋاقتىنى يەنە ئۇزارتىپ بېرىش-نى ئۆتۈندى ھەتتا بەزىلىرى «بۇ بىزنىڭ كەسىپ دائىرىسىدىكى كىتاب بولمىغاچقا تەرتىپسىز بوش كېلىپ قالدى» دېيىشىپ، ئون نەچچە بەت تەرجىمە قىلىنىپ تاشلىنىپ قالغان كىتابنى قايتۇرۇپ بەردى. پەيتۇل بەزىلىرىنى ئالدىرىتىپ، بەزىلىرىگە ھەپتە - ئون كۈن ۋاقىت بېرىپ ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ تۇرسۇنجان سۈيلەپ كىرمىگەنسېرى مەسۇم قابىلىنىڭ ئەۋلىيادەك پەرەز قىلغانلىقىغا ئىشىنىپ قالدى. كۆنلەر ئۆتكەنسېرى بىر - بىرىدىن قورقۇنچلۇق خىياللار ئۇنىڭ يۈرىكىنى قاماللا-ۋالدى. ئەگەر بۇ قېتىم پەيتۇل ئۇيغۇشتۇرغان كىتابلار بەلگىلە-گەن ۋاقىتتا ئولگۈرۈپ كېلەلمىسە (ھېلىھەم كىچىككەنلىكىگە ئۇ ئۆزىمۇ ئىقرار ئىدى)، تۇرسۇنجان بۇ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ بارلىق ئىقتىسادىي زىيانىنى پەيتۇلغا ئارتىپ قويۇشى تۇر-غانلا گەپ. يەنە كېلىپ بۇ ئۆت كىتاب تۇرسا، ئەگەر سوتقا چۈشۈپ قالسا، تۇرسۇنجان ھېلىقى ئوتتۇز مىڭ سومنى سۆرەپ چىقىپ كونا - يېڭى ھېسابنى بىر يولىلا قىلسا، پەيتۇلنىڭ ئۈچ ئەمىلى تۇرماق، ئۆزىنى قۇتقۇزۇپ قېلىشىمۇ ناتايىن ئىدى.

پەيتۇل ۋەھىمىلىك خىياللار تورىغا چىرمىلىپ قالغانسې-رى، ئۆزىگە ئايان بولغان بارلىق قىلمىش - ئەتمىشلىرى بىر - بىرلەپ چۈۋۈلۈپ چىقىپ ھېساب بېرىۋاتقاندەك، نەشرى-ياتنىڭ باشلىقلىق تاجىنى كىيگەن تۇرسۇنجان ئۇنى سوراقتا تارتىۋاتقاندەك كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدا ئايان بولماقتا ئىدى.

شۇڭا، ئۇ ئۇيغۇشتۇرغان تەرجىمىلەر پۈتسۇن - پۈتمىسۇن ياكى نەشرىيات سەۋىيىسىگە يەتسۇن - يەتمىسۇن، ھەممىنى يىغىپ تۇرسۇنجانغا ئۆتكۈزۈۋېتىپ قۇتۇلماقچى بولدى. ئەگەر بىرەر كىم «سۈپەت ئۆلچىمىگە يەتمىگەن» دەپ دادخورلۇق قىلسا «يۈزدە يۈز، نۇقسانسىز تەرجىمە نەدە بار ئىكەن، ئۇنداقتا مۇھەررىرلەر نېمە ئىش قىلىدۇ» دەپلا قۇتۇلمامدۇ.

پەيتۇل ئۇيغۇشتۇرغان كىتابلىرىنى ئۆچ ھەپتە ئىچىدە ئاران يىغىپ بولالىدى، ئۇ دەستىلەنگەن ئورىگىنال خالتىلىرىنى كۆ-تۇرۇپ تۇرسۇنجاننىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى.

— مانا بۇ مەن ئۇيغۇشتۇرغان تۆت كىتابنىڭ ئۈچى، ئۆتكەندە بىرىنى بەرگەنىدىم، — دېدى پەيتۇل چىرايى تۇتۇلغان ھالدا، — لېكىن بىرىنى تەرجىمە قىلالماپتۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟ — تۇرسۇنجان چۆچۈپ قارىدى.

— ۋاقتى چىقماپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىياسىي قانۇن دائىرىسىدىكى كىتابقا كۈچى يەتمىگەن ئوخشايدۇ.

— شۇنداق بولغاندىكىن ئۆز ۋاقتىدا قايتۇرۇپ بەرسە بولمامدۇ، ئەمدى بۇ قانداق ئۇلگۈرىدۇ.

پەيتۇل تۇرسۇنجاننىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىمايلا چې-قىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ قوپال ھەرىكىتىدىن توختامنى ئۆزۈك تۇزگەندىكىن قالغىنىنى ئۆزۈك بىر نېمە قىلمامسەن» دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى. تۇرسۇنجان ئورىگىنال خالتىلىرىنى ئې-چىپ تەرجىمىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ۋە بىرنەچچە بەت ئورە-گىنالنى كىتابقا سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ بېشى پىرىدە پىرقىرە-دى. باشقا خالتىدىكى تەرجىمىلەر ئۇنىڭدىن بەتتەر ئىدى. تۇر-سۇنجان «پەلسەپىدىن ساۋات» دېگەن كىتابنىڭ تەرجىمىسىنى تەھرىرلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزى تەرجىمە قىلىپ بېشى قېتىپ تۇرغىنىدا، ساۋاتسىزلارچە تەرجىمە قىلىنغان بۇ بىرنەچە-چە خالتا ماتېرىيال ئۇنى تاغدەك باستى. ئۇ كۈندۈزى ئىشخانە-

دا، كېچىسى ئۆيىده ئوچ كۈن كۆرۈپ بۇ تەرجىمىلەرنى زادىلا ئىشلەتكىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى ـ ده، بىر ئەتىگەنلە- كى ماتېرىيال خالتىلىرىنى كۆتۈرۈپ پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.

ـــ پەيتۇلكا، بۇ تەرجىمىلەرنى ئىشلەتسەك زور خاتالىققا يول قويغان بولىمىز، ـــ تۇرسۇنجان ماتېرىيال خالتىلىرىنى ئوستەلگە قويدى، ـــ بىرنەچچە باب، ئابزاسلارنى كىتابقا سې- لىشتۇرۇپ كۆردۇم، تۇزگەن جۈملىلىرىنىڭ قاتمالىلىقى بۇ ياقتا تۇرسۇن، مەزمۇن خاتالىقلىرىلا مېنى چۆچۈتۈپ قويدى.

ـــ ئۇنداقتا بىرقانچە تەرجىمانغا ئۇيۇشتۇرۇڭ، ـــ پەيتۇل سىنەكىمگەن هالدا قاراپمۇ قويمىدى، ـــ هەممىسگە ئوخشاشلا قەلەم هەققىنى يۇقىرىراق بەرسەك بولمىدىمۇ.

ـــ قەلەم هەققىنى مۇشۇنداق قاتمۇقات بېرىۋەرسەك، نەشرىياتىمىز قانداقمۇ رونىق تاپسۇن؟

ـــ نوقۇل هالدا رونىق تېپىشنىلا قوغلاشقانلىق، ـــ ژار- قىرىدى پەيتۇل، ـــ پارتىيە رەھبەرلىكىنى چەتكە قاققانلىق، بىلەمسىز؟

ـــ پەيتۇلكا، بۇ قالپاق ماڭا چوڭ كېلىپ قالارمە - كىن، ـــ تۇرسۇنجانىنىڭمۇ گەجگىسىدىن قورۇدى ـ ده، ئالدە- ىدىكى ئورىگىنال خالتىسىنى كۆرسەتتى، ـــ مەزمۇن خاتالىقى بىلەن توشۇپ كەتكەن مۇشۇنداق ناچار تەرجىمىنى كىتاب قىلىپ خەلقە سۇنساق، بۇ پارتىيە رەھبەرلىكىنى قوغدىغانلىقما؟

ـــ نېمە، سىز مەن بىلەن مۇنازىرىلەشمەكچىمۇ - هە؟ ـــ پەيتۇل تۇكلۇك قوللىرىنى شىلتىدى، ـــ مۇشۇ تەرجە- مىنى كالتەك قىلىپ ماڭا هەيۋە قىلماقچىمۇ؟

ـــ بۇ بىر ـ ئىككى قېتىملىق ئىش ئەمەس، پەي - تۇلكا، ـــ تۇرسۇنجانمۇ يۇز ـ خاتىرە قىلمىدى، ـــ نىيازكام تاشلاپ بەرگەن تەرجىمىڭمۇ؟ تېخى ئۆتكەندىلا ماڭا بەرگەن «پەل-

سەپىدىن ساۋات» دېگەن كىتابچۇ؟

ـــ سىز... ! ـــ گەپتە تۇتۇلۇپ قالغان پەيتۇل ئۆپكە- ده‌ك قىزاردى، ـــ مەن ئۇ كىتابنى ئالىي ئۇنۋانلىق ئوقۇتقۇچە- لارغا بەرگەن، لېكىن ئۇلار ۋاقىت چىقىرالماي ئوقۇغۇچىلىرىغا بېرىپتۇ.

ـــ ئۆزىڭىزگە ئايان، توختامغا، پىلانغا تەسىر كۆرسىتە- ۋاتقىنى ساپلا سىز ئۇيۇشتۇرغان كىتابلار. بۇنداق ئىش تەكرار- لىنىۋەرسە نەشرىياتىمىزنىڭ تەقدىرى نېمە بولىدۇ؟ خەلقەرگە بېكاردىن ـ بېكار تۆلىگەن ئوتتۇز مىڭ سومدىنمۇ ساۋاق ئالمە- سىڭىز...

ـــ بىلدىم، ئەمدى بىلدىم، ـــ پەيتۇل ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى، ـــ سىز مېنىڭ ئىشلىرىمدىن ئېۋەن تېپىپ، ئارقامدىن ئايغاقچىلىق قىلىپ يۈرۈپسىز. كۇچىڭىز يەتسە نەش- رىياتتىن قوغلىۋەتمەمسىز.

ـــ سىز نېمانداق تەتۇر ئادەمسىز، ـــ تۇرسۇنجانىنىڭمۇ پەيلى بۇزۇلدى، ـــ مېنىڭ نەشرىيات ئۇچۇن جان كۆيدۇرۇۋاتقىنىمنى «ئېۋەن تېپىش، ئايغاقچىلىق قىلىش» دەپ چۈشەنسە- ڭىز، بۇ تەرجىمىلىرىڭىزنى توختامغا ئۇلگۇرتەمسىز ياكى ئىق- تىسادىي زىيانىنى تۆلەمسىز ئۆزىڭىز قىلىڭ. مەن بۇنداق بىر تاغار ئەخلەتكە ئىگە بولمايمەن، مۇدىرلىقىنمۇ چېكىڭىزگە تېڭە- ۋېلىڭ.

سەۋر قاچىسى تولغان تۇرسۇنجان ئىشكىنى زەرب بىلەن گۈپلا قىلىپ ياپتى ـ ده، چىقىپ كەتتى. چۈشكىچە ئۇنىڭ قولى ئىشقا بارمىدى. شۇڭا چۈشتىن كېيىن ئىدارىگە كېچىكىپرەك كەلدى. مەسۇم قابىل ئۇنى ئىشخانا ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. تۇرسۇنجانىڭ ئۇنىڭ قولىدىكى ماتېرىيال خالتىلىرىنى كۆرۈپ كۆزى چەكچەيدى.

ـــ قېنى، ئىشكىنى ئېچىڭ، ـــ دېدى مەسۇم قابىل سە-

پايىلىك بىلەن، ــ ئىشخانىدا سۆزلىشەيلى.

ــ بۇ ماتېرىياللارنى نېمە ئۈچۈن قايتۇرۇپ ئە - كىرىدىكىز، ــ دېدى تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلغا ئورۇندۇقنى سۇ- رۇپ بېرىپ، ــ ئۆزى بىرتەرەپ قىلسۇن، مەن ئىگە ئەمەس.

ــ تۇرسۇنجان، بەزى ئىشلارغا بەك يۇزە قارايدە - كەنسىز، ــ مەسۇم قابىلنىڭ تۇرقىدىن ئەستايىدىللىق چىقىپ تۇراتتى، ــ ۋاقتى كەلگەندە پەيتۇل «مەن تەرجىمە قىلدۇرغان، لېكىن تۇرسۇنجان تەھرىرلەشتىن قېچىپ ياكى مېنى قەستەن تەتۇر قىيناپ، مەن بىلەن ھوقۇق تالىشىپ تاشلاپ بەردى» دېيىشتىن يانمايدۇ. ئۇ چاغدا ئۆزىڭىز پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالىسىز. رەھبەرلىك ھەرگىز «قېنى ئۇ تەرجىمە، بىز كۆرۈپ چىقايلى» دېمەيدۇ. سىزنىڭ ھەرقانچە كۆچەپ «ئۇنداق سۇپەتسىز، مۇنداق ناچار» دېگەن قاقشاشلىرىڭىزغا، مۇشۇكنىڭ سو- ئالىغا چاشقانىنىڭ جاۋابى تەييار، دېگەندەك، پەيتۇل «يۈزدە - يۈز ساپ نەرسە نەدە بار، ئۇنداقتا نەشرىياتتا مۇھەررىر ئىشلە- تىپ نېمە قىلىدۇ» دەپ ئالدىڭىزغا چىقىۋالىدۇ.

مەسۇم قابىلنىڭ دېگەنلىرى ئورۇنلۇقتەك قىلاتتى. ۋاقتى كەلگەندە پەيتۇلنىڭ تەرجىمىنى تولۇق كۆرمەيلا «بولمايدۇ» غا چىقاردى، ئۇنىڭ مەقسىتى ھوقۇق تارتىۋېلىش، دېگەندەك بوھە- تانلارنى چاپلاش ئېھتىمالىمۇ بار ئىدى، قوبۇل قىلسا ئۆزىنىڭ بېشىغا پىت چېچىۋالاتتى.

ــ قانداق قىلسام بولار، ــ تۇرسۇنجان ئىلاجسىز ھالدا سورىدى، ــ قايتا تەرجىمىگە ئۆيۇشتۇرساق ھەرگىز ئۇل- گۇرمەيدۇ.

ــ مېنىڭچە، باشقۇرۇش ئورگىنىدىكى جاڭ پىڭ، ئەكـ- رەم نىيازلارنىڭ خەۋەر تاپقىنى ياخشى، ــ مەسۇم قابىل ئۇنىڭ- غا لەپپىدە قاراپ قويدى، ــ ئۇلار سىزنىڭ مۇدىرلىقىنى نېمە ئۈچۈن تاشلاپ بەرمەكچى بولغانلىقىڭىزنىڭ تېگىگە يەتسۇن.

مەن ئىككىلارنىڭ جېدىلىدىن تولۇق خەۋەر تاپتىم. پەيتۇل ئىنتايىن يولسىز، ئۆكتەم، مەنسەپپەرەس، ھىيلە - مىكىرگە ئۇستا ئادەم. كىم بىلىدۇ، ئۇ، سەن تاز دېگۈچە مەن تاز دەۋالاي، دەپ، ئەتىلا نەلەرگە دادلاپ بارىدۇ. شۇڭا، ــ مەسۇم قابىل ماتېرىيال خالتىلىرىنى ئىشارە قىلدى، ــ بۇ نەرسىلەرنى باشلىقلارغا كۆرسىتىپ ئۇلارنىڭ خەيرىخاھلىقىنى قولغا كەلتۈرگىنىڭىز تۇ- زۇك، ئەگەر لايىق تاپسىڭىز مەنمۇ بىللە كىرەي.

ــ بۇنداق قىلساق زىددىيەتنى بەك كەسكىنلەشتۈرۈ - ۋېتمىزمىكىن، ــ تۇرسۇنجان ئويلىنىپ قالدى، ــ ئۇنداق قىلمايلى دېسەك ئاقىۋىتى ياخشى بولمىغۇدەك.

ــ مەيلىڭىز، ــ مەسۇم قابىل بېشىنى چايقىدى، ــ لې- كىن بۇ قېتىم «بوپتىلا» دەۋەتسىڭىز، مۇتتەھەم ساق، ساق مۇتتەھەم بولۇپ قېلىش ئېھتىمالىغا بەكمۇ يېقىن.

ــ بولىدۇ، ــ تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇردى، ــ ئەلۋەتتە رەھبەرلىكىنىڭ پىكرىنى ئېلىشمۇ كېيىنكى ئىشلارغا يول ئاچىـ- دۇ، يۈرۈڭ.

باشقۇرۇش ئورگىنى نەشرىياتتىن ئانچە يىراق ئەمەس ئـ- دى. ئۇلار ئاكاتسىيە قويۇق سايە تاشلىغان يول چېتىدە كېتىپ باراتتى. ماتېرىيال خالتىلىرى سېلىنغان سومكىنى كۆتۈرۈۋالـ- غان تۇرسۇنجان خىيالغا پاتقاندەك كۆرۈنەتتى. شۇنداق، بىر يىللىرى ئۇنىڭ مەسۇم قابىلنى ئېزىق چىشىغا ئېلىپ چاياپ پۈركۈۋەتسە دەردى چىقمايتتى. شۇڭا، ھېكمەت بىر قېتىم ئۇ- نىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ قالغاندا تۇرسۇنجان قايناپ: «مەسۇم قابىل كۆلۈپ تۇرۇپ گەپ ئېلىپ، چىرقىرىتىپ تۇرۇپ قايتۇ- رۇپ بېرىدىغان نەرسە»دەپ مەسۇم قابىلنى ئەيىبلەپ كەتكەنىدى. ئەمدىلىكتە بولسا ئۇنىڭ بىلەن خېلى - خېلى ئىشلارنى بار مەسلىھەت قىلىدىغان بولۇپ قالدى. توغرا، ئۇلار بىللە ئىشلە- ۋاتقان تۆت يىلدىن بېرى ئاردا كۆڭۈل كىر بولىدىغان ئىشلار

يۇز بەرمىدى. مەسۇم قابىلنىڭ ئاداۋەتنى ئۇنتۇپ، ساخاۋەت يولىغا قەدەم ئالغانلىقى بەلكىم تۇرسۇنجاننىڭ سەممىي ھەممەتـ لىرىگە رەھمەت ئېيتىش يۇزىسىدىن بولغاندۇ. باللار ئەسەرلىرـ نى ئىشلەش ھەققىدە لېكسىيە سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىش، نۇقتىلىق كىتابلارنى ئىشتىن سىرت ئۇيۇشتۇرۇپ مەنپەئەتكە ئىگە قىلىش، توپلاملىرىنى چىقىرىپ بېرىپ قەلەم ھەققىنى ۋاقتىدا يېزىپ بېرىش. . . قاتارلىق نۇرغۇن - نۇرغۇن ياخشـ لىقلار ھەرقانچە ياۋۇز نىيەتلىك ئادەمنىمۇ تەسىرلەندۇرۇشى مۇمكىنغۇ؟ بىر نەشرىياتتا، ھەتتا بىر بۆلۈمدە ئىشلەۋاتقان ئادەملەر بىر - بىرىگە ھەمقان بولۇپ ئۆتمىسە، دائىم ئىت - مۇشۇكتەك بىر - بىرىگە خىرىس قىلىپ يۇرۇشسە خىزمەت ھەم تۇرمۇشتا نېمە لەززەت بولسۇن!

— تۇرسۇنجان، بىر ئىشنى سورىغۇم كەلدى، سەممي جاۋاب بەرسىڭىز، — مەسۇم قابىل بىرنەچچە قەدەم ماڭغىچە ئۇندىمىدى، — تۆت - بەش ئايچە بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، بىر كۈنى پەيتۇلكامنىڭ ئىشخانىسىغا تەرەپبال كىرىپ قالدىم. سىز بىر باغلام پۇلنى ئۇنىڭغا تۇنقۇزدىڭىز، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ھاپىلا - شاپىلا تارتمىغا تىقىۋەتتى. شۇ چاغدىكى پەيتۇلنىڭ ئالاقزادىلىكى، سىزنىڭ تۇتۇلغان چىرايىڭىز مېنى ھازىرغىچە غەيرىي گۇمانلارغا سېلىپ قويدى.

تۇرسۇنجاننى بۇرۇقتۇرما قىلىپ كېلىۋاتقىنى نەق مەسۇم قابىل سورىغان مۇشۇ سوئال ئىدى. پەيتۇل: «ئەسەرنىڭ بىرىنچى تەھرىرلىكىنى ۋەزىپىگە ھېسابلاڭ، ئىككىنچى تەھرىرلىكىگە قەلەم ھەققى يېزىپ ماڭا بېرىڭ، مەن ئۇنى ئىشخانا ھېسابىغا كىرگۈزۈپ خىزمەت ئۈچۈن ئىشلىتىمەن» دېگەندىن بېرى، تۇرسۇنجان ھەر يىلى بىر ياكى ئىككى قېتىم قەلەم ھەققى تاپشۇرۇپ تۇردى. لېكىن، بۇ غەيرىي نورمال ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت ھەر قېتىم تەكرارلانغاندا، تۇرسۇنجان ئالىم ئۆزىنىڭ

ۋە پەيتۇلنىڭ نەشرىيات تۈزۈمىگە خىلاپلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. چۈنكى، مۇھەررىرگە بىر ئەسەر تەھرىرلىككە بېرىلگەنكەن، ئۇنى قانچە قېتىم كۆرۈپ، تۈزىتىپ چىقىش ئۇنىڭ ئىشى، لېكىن بۇ بىر قېتىملىق ۋەزىپىلا ھېسابلىنىدۇ. بىراق، تۇرسۇنجان ئىگە بولغان ئەسەرلەرنى بىر قېتىم تەھرىرلـ گەن بولسىمۇ، پەيتۇلنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تەھرىرلىك ئەخـ لاقىغا زىت ھالدا قايتىدىن قەلەم ھەققى يېزىپ پەيتۇلغا تاپشۇـ رۇۋاتىدۇ.

— مۇنداق دەڭ، — مەسۇم قابىل يەنە جىمىپ قالدى، — پەيتۇل پۇلغا تويمايدىغان ئادەم.

— شۇ چاغدا سىزنىڭ كۆزگىنىڭىز توغرا، — دېدى تۇرـ سۇنجان ئېغىر تىنىپ، — ئۇ ئىككى كىتابنىڭ ئىككىنچى قېـ تىملىق تەھرىرلىكىگە يېزىلغان پۇل ئىدى.

— بۇ ئىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇرمىدىڭىزمۇ؟

— چۈشەندۇردۇم، لېكىن پەيتۇلكام ئۆز گېپىنى يورغـ لىتىپ تۇرۇۋالدى، — تۇرسۇنجان ئاچچىقىنىە كۈلۈپ قويدى، — ئاخىر مەنمۇ كۆندۇم. نېمىشقا دېسىڭىز، ئۇ ھارام پۇلنى مەن خەجلىمىگەندىكىن نېمىدىن قورقاتتىم. مەن قاتتىقـ راق تۇرۇپ باقايچۇ دەپمۇ ئويلىدىم، بىراق ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ قويسام، نەشرىياتتا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش پىلانلىرىمىنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىشىدىن ئەنسىرىدىم.

— سىزنىڭ بەزى ئىشلاردىن خەۋىرىڭىز يوق، پەيتۇل ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ نەشرىياتنى شىلىپ يەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ قەلەم ھەققى ئېلىش ئۇسۇللىرى خىلمۇخىل، — مەسۇم قابىل سۆزلىگەنسېرى غەزەپلەنمەكتە ئىدى.

پەيتۇلنىڭ نەشرىياتنىڭ باشلىقلىق ئەمىلىدىن سىرت، باش مۇھەررىرلىك ۋەزىپىسى بارلىقى ھەممىگە ئايان. شۇنداق ئـ كەن، مۇھەررىرلەر تەھرىرلىگەن ئەسەرلەرنى ئۇستىدىن كۆـ

رۇپ چىقىش، تەستىقلاش ئەلۋەتتە ھەقسىز بولمايتتى. ئۇنىڭ
دىن باشقا، قەلبىمى پىشقان ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى ئالدىغا
تارتىپ ئۆزى تەھرىرلەيتتى. بۇ ئەسەرلەرنىڭ تۇنجى تەھرىرلە-
كىنى ۋەزىپىگە، ئىككىنچى تەھرىرلىكىنى قەلەم ھەققىگە ھې-
سابلايتتى. بۇنداقتا ھەر ئايدا دېگۈدەك يېزىلغان شۇنچە كۆپ
قەلەم ھەققىلىرى باشقىلارنى گۇمانغا سېلىپ قويۇشى ئېنىق
ئىدى، ئۇلار ئېغىزىدىن چىقىرالمىغىنى بىلەن بۇلۇڭ - پۇچقاق-
لاردا كۆسۈرلىشاتتى. شۇڭا، پەيتۇل بىر قېسىم قەلەم ھەققە-
لىرىنى يېقىن ھەقەمسايىلىرىگە، بەزى يازغۇچىلارغا يازاتتى،
ئۇلار قەلەم ھەققىنى تاپشۇرۇۋېلىپلا، كېچىلىرى پەيتۇلنىڭ
ئۆيىگە ئەكېلىپ بېرىپ مېھمان بولۇپ كېتەتتى.

— پەيتۇلنىڭ بەزى قەلەمكەشلەرنىڭ تېماتىك پىلاندا بول-
مىغان ئەسەرلىرىنى مەجبۇرىي ھالدا پىلانغا كىرگۈزۈپ ئۇنىڭغا
يۇقىرى قەلەم ھەققى بەرگەنلىكىنىڭ تېگىگە ئېمدى يەت -
كەنسىز؟ — دېدى مەسۇم قابىل، — بۇ ئىشلارنىڭ بەزىلىرى
ماڭا چېلىقىپ قالدى، بەزىلىرىنى ئاشۇ قەلەمكەشلەر ئۆزلىرى
دەپ بەردى.

— ھوقۇقنى مۇشۇنداق قالايمىقان ئىشلەتسە ئاقىۋىتىدىن
قورقمامدىغاندۇ؟

— ئۇ ئاقىۋەت - پاقىۋەت دېگەنلەر بىلەن ھېسابلىشىپ
ئولتۇرمايدۇ، ئۇنىڭ نەزىرىدە ھالال بولسۇن ياكى ھارام بولسۇن،
پۇللا بار، — مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانغا سوغدىشىپ كېلىپ
ئاستا پىچىرلىدى، — ئۇنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭغا كامانداروپكىغا
بارغاندا قىلغان ئىپلاسلىقلىرىنى ئاڭلىسىڭىز قۇلاقلىرىڭىزغا
ئىشەنمەيسىز. مەن سىزگە بىر پۈرسەت بولغاندا سۆزلەپ
بېرىمەن.

ئۇلار گەپ بىلەن باشقۇرۇش ئورگىنىغا كېلىپ قالغاندى.

ئەكرەم نىياز ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە نېمە ئۈچۈن
كەلگەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئىككىسىنى جاڭ پىڭنىڭ
ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى. قىرىق ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان
ياش شۇجى جاڭ پىڭ قاپقارا پارقىراپ تۇرغان يۇمشاق چاچلىرى-
نى بارماقلىرى بىلەن ئارقىغا تاراپ قويۇپ، ئۇلارنى كرېسلوغا
تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۆزىمۇ ئورۇندۇقىنى سۈرۈپ ئېلىپ
كەلدى.

— لاۋجاڭ، بۇ ئىككىسىنىڭ دەردىنى ئاڭلاپ بېقىڭ، —
دېدى ئەكرەم نىياز، — مېنىڭ ئاڭلىغانلىرىمغا قارىغاندا مەسىلە
جىددىيدەك قىلىدۇ.

— مۇنداق دەڭ، قېنى، سۆزلەپ بېقىڭلارچۇ.

مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانغا «قېنى سۆزلەڭ» دېگەندەك قا-
راپ قويۇۋېدى، تۇرسۇنجان گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي
بىردەم تۇرۇۋالدى. ئاندىن ئۇ ئىسلاھاتنىڭ تۇرتكىسى بىلەن
نەشرىياتنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشقا
يۈزلەنگەنلىكى، مۇھەررىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ روھىي
ھالىتىدىكى جەڭگىۋارلىق، ئۇلارنىڭ تەسىراتلىرى قاتارلىقلارنى
قىسقىچە بايان قىلغاندىن كېيىن، كىتاب ئۆيۈشتۇرۇش، چىقە-
رىش، تارقىتىش، توختامغا ئەھمىيەت بەرمەسلىك بىلەن ئىقتە-
سادىي ئۇنۇم ھاسىل قىلالماسلىق، ھەتتا زىيان تارتىش، يېقە-
نىم، تۇغقىنىم، پايدىلىق ئادەمنىڭ دېيىش ئارقىلىق ئەڭ ياخشى
ئۇنۇم يارىتىدىغان كىتابلار، ۋاقىت خاراكتېرلىك دەرسلىك،
قوللانمىلارنىڭ تەرجىمىسى، تەھرىرلىكى، كوررېكتورلۇقى نا-
چار بولۇش ھەم ئۇلگۈرمەسلىك، ۋاقىت، پىلانغا سەل قاراشتەك
ئىسلاھات يولىدىكى قاتمالليقلارنى دەلىل - ئىسپاتلار بىلەن
بايان قىلىپ ئۆتتى. ئۇ سومكىدىكى ماتېرىيال خالتىسىنى چىقە-
رىپ تۆت كىتابنىڭ تەرجىمە ئورىگىنالى بىلەن ئەسلىدىكى خەت-
نۇسخىسىنى پولغا سېلىنغان گىلەم ئۈستىگىلا يايدى. جاڭ

پىك «پەلسەپىدىن ساۋات» ، «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى- نىڭ تارىخىدىن قىسقىچە كونسپېكت» (ئىككىنچى قىسىم) ، «سىياسىي ئىقتىساد» (سوتسىيالىزم قىسمى) ، «خەنزۇچە - ئۇيغۇرچە قانۇنشۇناسلىق لۇغىتى» قاتارلىق تۆت كىتابنى قولىغا ئېلىپ كۆرگەندىن كېيىن، بۇ كىتابلار سىياسىي قانۇن ۋە سىياسىي ئىقتىسادقا ئائىت كىتابلار ئىكەن، دەپ قويدى.

— ئەمدى بۇلارنىڭ تەرجىمىسىنى كۆرۈپ بېقىڭ، — تۇرسۇنجان «پەلسەپىدىن ساۋات» نىڭ تەرجىمىسىنى جاڭ پىڭغا سۇندى، — بۇنى ئۆزۈم قايتىدىن تەرجىمە قىلىۋاتىمەن. بىراق، سىياسىي قانۇنغا ئائىت ئاتالغۇلارنى بىلمىگەنلىكىم ئۈچۈن خېلى كۆپ لۇغەتلەردىن پايدىلاندىم.

جاڭ پىڭ قىزىل رەڭ بىلەن بويىلىپ ئاق يېرى قالمىغان، ھەتتا ئورىگىنال قەغىزىنىڭ ئاستى - ئۈستىلىرىگە قوشۇمچە قەغەزلەر چاپلانغان، قىسقىسى، توقۇمىدەك قېلىنلىشىپ ھەم چاپاقلىشىپ كەتكەن تەرجىمىنى كۆرۈپ قاپاقلىرى تۇرۇلدى.

— ھەممىسلا شۇنداقمۇ؟ — سورىدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن.

— قالغانلىرى ئۇنىڭدىن بەتتەر، مانا كۆرۈڭ.

— ئون بەتتەك تەرجىمە قىلىپ، كىتابنى ئۆز پېتى قايتۇرۇپ بەرگەنلەرمۇ بار ئىكەن، — دېدى ئەكرەم نىياز قوشۇمچە قىلىپ، — ئەمدى ئۇنى قايتا تەرجىمىگە ئۈيۈشتۇرسا توختامدىكى ۋاقىتقا ئۇلگۈرمەيدىكەن.

— تېخى ماۋۇنى كۆرۈپ بېقىڭلار، — مەسۇم قابىل بىر دەستە ماتېرىيالنى جاڭ پىڭغا تەڭلىدى، — باشتىن - ئاخىر ھەربىر بەت ئاق قالدۇرۇلغان ئورۇن بىلەن توشۇپ كەتكەن، بۇ نېمە ئۇچۇن؟ چۈنكى ئاتالغۇلارنى تەرجىمە قىلالمىغان.

— بۇ كىتابلارنى، — دېدى جاڭ پىڭ تۇرسۇنجانغا، — سىياسىي قانۇن ئورۇنلىرىدىكى كەسپىي تەرجىمانلارغا ئۈيۈشتۇرمىغانمىدىڭىز؟

— تۇرسۇنجان ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان بىلەن، — دەرھال گەپ قىستۇردى مەسۇم قابىل، — ئۇنىڭدا ئۇنداق ھوقۇق بولمىسا.

— نېمىشقا ئەمدى، — جاڭ پىڭنىڭ ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چەكچەيدى، — ئەمىسە بۇ كىمنىڭ ئويۇنى؟

— مەسىلە شۇ يەردە جاڭ شۇجى، — مەسۇم قابىل پاسقا چىققان توپنى كېلىشتۇرۇپ ئۇردى، — پەيتۇلكام ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغانكەن، بۇنداق مەنپەئەتلىك ئىشنى باشقىلارغا بېرەمدۇ؟ تەرجىمىنى ئەسقاتىدىغان چوڭ باشلىق، كېرەكلىك كىشىلىرىگە، ھەتتا بىر يۇرتلۇق ئوقۇغۇچىلارغا بەرگەننىڭ ئالقۇنتى بۇ.

جاڭ پىڭ قاپاقلىرىنى تۇرگەنچە ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇپ كەتتى. كىتاب ئۈيۈشتۇرۇشتەك مۇشۇنداق ئىشتىمۇ مەنپەئەت ئۇندۇرۇش، قەلەم ھەققى بېرىش ۋە ئېلىشتىكى مۇخالىپ ئىشلار دەرۋەقە ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۇرگەنىدى.

— مېنىڭ ئەنسىرەۋاتقىنىم، — دېدى تۇرسۇنجان ئېغىر تىنىپ، — ھەربىر ۋىلايەتتىكى پارتىيە مەكتەپلىرى بىلەن بۇ تۆت كىتابنى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، يەنى دەرس باشلاشقا ئۇلگۈرتۇپ چىقىرىپ بېرىشكە توختام تۈزگەن. چۈنكى ئۇلارنىڭ باشقۇرۇشىدا ئاپتونوم رايون بويىچە پارتىيە - ھۆكۈمەت، ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ مەسئۇللىرىنى تەربىيىلەيدىغان ھەر دەرىجىلىك پارتىيە مەكتەپلىرىدىن بىر يۈز سەككىزى بار، ئۇلاردا ئون مىڭدەك كۈرسانت ئوقۇيدۇ.

— سىياسىي نەزەرىيىۋى دەرسلىك، قوشۇمچە پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى كەمچىل بولغاچقا، — دېدى مەسۇم قابىل قوشۇمچە قىلىپ، — بۇ مەكتەپلەرنىڭ بەزىلىرى ئوقۇش باشلىيالماي، بەزىلىرى كونا ماتېرىياللارنى شاپىگرافتا بېسىپ قىسمەن ئېھتىياجىنى تەمىنلەۋاتىپتۇ.

— ئەمسە ئۇلارنىڭ دەرسىگە تەسىر يەتكۈزۈشتىن سىرت، — جاڭ پىڭ مەسخىرە بىلەن كۈلدى، — سىلەرمۇ بۇ تۆت كىتاب ئۈچۈن كۆتۈرۈپ قوپالمىغۇدەك تۆلەيسىلەر، شۇنداقمۇ؟

— بۇلتۇر ئوتتۇز مىڭ تۆلىگەن بولساق، — دېدى مەسۇم قابىل ئالىقانلىرىغا ئۇرۇپ، — بۇ قېتىم ھەسسىلەپ تۆلەيمىز.

— چاتاق، بەك چاتاق بوپتۇ، — جاڭ پىڭ غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ئەمدى قايتىدىن ئۇيۇشتۇرۇشنىڭ ئامالى يوقمۇ؟

— تەرجىمە ئەمگىكى ئاسان ئىش ئەمەس، — دېدى ئەكەبەر نىياز، — بۇ كىتابلارنىڭ ھەربىرىنى ئالتە ئاي، بىرسىپ ئولتۇرغاندىمۇ ئۇچ - تۆت ئايدا تەرجىمە قىلىپ بولۇش مۇمكىن.

— مېنىڭ ئويۇمغا مۇنداق بىر چارە كېلىۋاتىدۇ، — جاڭ پىڭ ھەممىگە تەكشى قارىدى، — بۇ كىتابلارنىڭ بىرىنى تۇرسۇنجان تەرجىمە قىلىپ خېلى بىر يەرگە ئاپىرىپتۇ، قالغان ئۈچ كىتابنىڭ ھەربىرىنى تۆت - بەش پارچە قىلىپ، سوت، تەپتىش ھەم جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورۇنلىرىدىكى تەرجىمانلارغا، شۇنداقلا ئالىي مەكتەپ سىياسىي ماۋارىپ فاكۇلتېتىدىكى پروفېسسور، دوتسېنتلارغا بۆلۈپ بېرىپ، ۋاقتىنى ئوتتۇز ياكى قىرىق كۈن دەپ بەلگىلىسەك، تەرجىمە پۈتكەن ھامان يەنە شۇلارغا ئالماشتۇرۇپ تەھرىرلىككە بەرسەك قانداق بولار؟

— بۇ ئامال بولۇپ قالغۇدەك، — تۇرسۇنجان دەرھاللا قوشۇلدى، — ھازىر 6 - ئاي ئوتتۇرىلىشىپ قالدى، 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگە، ئەڭ بولمىسا 10 - كۈنىگە ئۇلگۈرتسەكمۇ بولۇۋېرىدۇ، چۈنكى توختامدا ئون كۈن ئېھتىماللىققا قويۇلغان.

— ئەمسە بۇ ئىشنى مەسۇم قابىل بىلەن ئىككىلار

تۇتۇڭلار، — دېدى ئەكرەم نىياز، — بۇ قېتىم تۆلەيدىغان سەت ئىش يەنە يۈز بېرىپ قالمىسۇن.

— ئىككى رەھبىرىمىزگە ئايان، — مەسۇم قابىل جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىيازغا قارىدى، — بىر - ئىككى يىلدىن بۇيان نەشرىياتىمىز تەرىپىدىن چىقىرىلغان سىياسىي ماۋارىپ ۋە تارىخقا ئائىت كىتابلار چىقىشى بىلەنلا سېتىلىپ بولىدىغان بازىرى ئىتتىك كىتابلارغا ئايلاندى، ھەتتا بەزى كىتابلارنىڭ تىراژى يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق بولسىمۇ ئېھتىياجنى قاندۇرالمايۋاتىدۇ.

— نەشرىيات شۇ كىتابلار ئارقىلىق قەددىنى رۇسلۇۋالىدى. پەيتۇلكام شۇنىڭ قەدىرىگە يەتسە بولاتتى.

— قەدىرىگە يېتىش ئۈچۈن قورساقتا ئۇماچ بولۇشى كېرەك، — ئەكرەم نىيازنىڭ سۆزىدىن جانلانغان مەسۇم قابىل كىنايە بىلەن كۈلدى، — ئەمما بۇ قېتىم ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول رەھبەرلىكى ھەققىدە ئەستايىدىل ئويلاشمىساڭلار، بۇنىڭدىن كېيىنكى نەشرىياتنىڭ تەقدىرىگە بىر نېمە دېمەك تەس.

— سىلەر خاتىرجەم بولۇڭلار، — دېدى جاڭ پىڭ ئۇلارنى ئۇزىتىپ چىقىۋېتىپ، — بۇ توغرۇلۇق چوقۇم ئويلىشىمىز، قانداق دېدىم، ئەكرەم نىياز؟

— ئويلاشمايمۇ بولمايدىغان يېرىگە كېلىپ قالدى، — ئەكرەم نىياز بېشىنى لىڭشىتتى.

كەچلىك ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار ئەتە سوت، تەپتىش مەھكىمىلىرىگە بېرىشنى مەسلىھەتلىشىدۇالغاندىن كېيىن ئايرىلىشتى. تۇرسۇنجان كۆرۈشمىگىلى ئىككى ھەپتىدەك بولۇپ قالغان دوستى ھېكمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۈچۈن ئالدىراپ ئىدارە ئاپتوبۇسىغا چىقتى. ئۇ «تۇندىكى چولپان» رومانىنىڭ تارقىتىلىش ئالدىدا تۇرغانلىقىدەك خۇش خە-

ۋەرنى يەتكۇزۇشنىمۇ كۆڭلىگە پۈككەندى. ئەمما، شۇ كۈنى كېچىدە پەيتۇلنىڭ كىچىك ھۇجرا ئۆيىدە ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ كەتكەن مەسۇم قابىل كۈسۈرلاپ سۆزلەۋاتاتتى. ئۇ جاڭ پىڭ ھەم ئەكرەم نىيازلار ئالدىدا ئۆزى دېگەن گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى تۈرسۈنجانغا ئارتىپ، پەيتۇلنىڭ غەزەپ قېپىنى يېرىۋەتتى.

— پۈتۈن تەرجىمىلەرنى گىلەمگە يېيىپ سازايى قىلدى دەڭ، — پەيتۇلنىڭ چىرايى ئەمەن يۈتۈۋالغاندەك تۇرۇلۇپ كەتتى، — تېخى مەن ئۇنىڭغا ھوقۇق بەرمەپتىمەنمىش. ئۇمۇ ئۆز ئالدىغا كىتابلارنى ئۆيۈشتۇرۇۋاتىدىغۇ، بۇلتۇر كۈزدە ئاغىنىسى ھېكمەتنىڭ «تۇندىكى چولپان» دېگەن رومانىنى «ئۆزۈم تەھرىرلەيمەن» دېگەندە مەيلى دېدىمغۇ.

— نېمە، ھېكمەتنىڭ رومانى، — مەسۇم قابىلنىڭ بىر-دىنلا كۆزلىرى قىسىلدى، — ئۇنىڭ كىتابى بىزنىڭ نەشرىياتىمىزدا چىقماقچىما؟

— چىقماقچى ئەمەس، تارقىتىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ، — پەيتۇل ۋارقىرىدى، — بىر بۆلۈمدە تۇرۇپ شۇنىمۇ سىزگە دېمەمدىما؟ ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ قارىلىقىنى قارا.

— قايسى زاۋۇتتا بېسىلدى؟

— ئۇچىنچى باسما زاۋۇتتىدا.

— مەسۇم قابىل كىرىشىپ كەتكەن پايپىقىنىڭ ئۇچىغا قاراپ ئۇزۇن جىمىپ كەتتى. تۈرسۈنجاننىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىش ئۇچۇن پەيتۇلنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايغىنىمۇ كار قىلماپتۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ قۇيۇننىڭ ئىچىدىكىنى بىلمەك تەس ئىكەن. دوستىنىڭ رومانىنى قوغداش يۈزىسىدىن مەسۇم قابىلدىنمۇ يوشۇرۇپتۇ. خەپ توختاپتۇر، سەن جىڭنىڭ شىنىسى بولساڭ، مەن تېشى، سەن بىر قاچا ئاش بولساڭ، مەن بىر چىمدىم تۇز بولۇپ تېتىيمەن.

— ئۇ يەنە نېمىدەپ شالىنى چاچراتتى؟ — سورىدى پەيتۇل ئېغىر پۇشۇلداپ، — مەن تېخى ئۇنى باشقۇرۇش ئورگىنىغا كىرمەس دەپ ئويلاپتىمەن.

— سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئاق، ھەممە ئىشنى تۇزلا ئويلايسىز، — مەسۇم قابىل پەيتۇلغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى، — ئۇ سىزنىڭ ئىسلاھاتقا پۇتلىكاشاڭ بولۇۋاتقىنىڭىزنى ئەمەلىي پاكىت ئارقىلىق رەسۋا قىلىمەن، قېنى شۇ چاغدا كىم تەكشۈرۈشنامە يازىدىغانلىقىنى كۆرىمىز، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن قانداق پوق ئاقىدىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۇن مەنمۇ بىللە باردىم.

— ناھايىتى ئوبدان قىپسىز، بولمىسا مەن ھەممىدىن غاپىل يۈرۈۋېرىدىكەنمەن.

— جاڭ پىڭ شۇجى ئاچچىقلاپ «بۇ كىمنىڭ ئويۇنى» دەپ سورىشى، — دېدى مەسۇم قابىل ئۆزىنىڭ دېگەن گەپلىرىنى تەكرارلاپ، — تۈرسۈنجان: «كىتاب ئۆيۈشتۇرۇش پەيتۇلكام ئۈچۇن مەنپەئەت ۋاستىسى، بۇنداق پايدىنى باشقىلارغا بېرەمدۇ. ئۇ بالىلىرىنى ئوقۇشقا ئەۋەتىش، خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇش، تۇغقانلىرىنى يۆتكەشكە پايدىسى تېگىدىغان ئەمەلدارلارغا، ھەتتا بىر يۇرتلۇق ئوقۇغۇچىلارغا بېرىدۇ» دەپ قاينىپلا كەتتى.

باشلىقنىڭ قىزىرىپ - تاتىرىپ، ئېسىلىپ ئولتۇرالمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەن مەسۇم قابىل ئۇلغۇماچىنى تېخىمۇ چىڭىتتى. «ھەسسىلەپ تۆلەم تۆلەش، قورسىقىدا ئۇماچ يوق، شەكلى ئۆزگەرگەن پارا بېرىش» دېگەندەك، ئۆزىنىڭ ئېيتقانلىرىنى تۈرسۈنجانغا ئارتىپ قويۇش ئارقىلىق، پەيتۇل بىلەن تۈرسۈنجان ئوتتۇرىسىغا ئۆتكىلى بولمايدىغان تامنى سوقۇپ قويدى.

مەسۇم قابىل يىللاردىن بېرى تۈرسۈنجاننىڭ قەلەم ھەققىنى يولسىزلىق بىلەن ئېلىۋاتقان ئىشنى دېيىش ئارقىلىق،

پەيتۇلنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋېلىپ ئۇنى راسا بىر چىرقىرىتىدۇ. ۋەتمەكچى بولدى، بىراق پەيلىدىن شۇ ھامان ياندى، چۈنكى قورقۇپ كەتكەن پەيتۇل دەرھال نەپسىنى يىغىۋالسا مەسۇم قابىل ئۇچۇن پايدىسىز ئىدى. شۇڭا، بۇ ئىشنى ھالقىلىق پەيت يېتىپ كەلگەندە ئوت قويۇشنىڭ پىلتىسى قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ قويدى.

— پەيتۇلكا، ئەمدى ھەرىكەت قىلمىسىڭىز بولمايدىغان يېرىگە كېلىپ قالدى، — دېدى مەسۇم قابىل ئىغىر تە - لەپپۇزدا، — تۇرسۇنجان: «بۇنداق ھەمدەمدە بار، ھېسابتا يوق مۇئاۋىن مۇدىرلىقنى ئەمدى قىلمايمەن» دېۋىدى، جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز «ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول رەھبەرلە- كىنى دەرھال ئويلىشىمىز، خاتىرجەم بولۇڭ» دېيىشتى. سىز- نىڭ ئۇچىنچى ھوقۇقىڭىزنى تارتىۋالمىدۇ، دەپ بۇرۇنلا سىزنى ئەسكەرتمىگەنمىدىم.

مەسۇم قابىل باشلىقنى چوغدا ئولتۇرۇۋالغاندەك چىچاڭشە- تىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. شۇ كېچىدىن باشلاپ پەيتۇل ساغرە- سىغا چىقان چىقىپ قالغاندەك ئولتۇرالمايلا قالدى. تۇرسۇنجان بىلەن مەسۇم قابىل كىتاب ئۇيۇشتۇرۇش بىلەن بولۇپ كەتتى. پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىدىن ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭغان ئاياغ تىۋە- شى ھەم نېمىلەرنىڭدۇر تاراق - تۇرۇق ئاۋازىدىن باشقا نەرسە ئاڭلانمايتتى. ئۇ ئۆتكەن كېچە نۇردۇن خوجىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ مەلھەملىرىدىن خېلىلا جانلانغاندەك قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا بىر يەرلىرى پېتىر ئىدى. ئەلۋەتتە، ئىشتانغا چىققان كۆڭۈلگە تايىن دېگەندەك، پەيتۇلنىڭ يېقىنلىرىغا كىتاب ئۇيۇش- تۇرۇشى، بىر كىتابقا قوش قەلەم ھەققى يېزىشى، ئىشخانا ھېسابىغا يولسىز پۇل يىغىشى دېگەندەك قىلمىشلىرى تارازىغا ئولتۇرۇپ قالاتتى. ئەگەر بۇ ئىشلار يۇقىرىنىڭ سەمىگە چۈشۈپ قالسا، پەيتۇل كەشىنى ئاسماندا، دوپپىسىنى يەردە كۆرەتتى.

ئۇ باي بولۇشنى، پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماي خەجلەشنى ئارزۇ قىلغانىدى، بۇ ئارزۇ رېجىسىغا يەتتى. بىراق، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەمەللىرىگە، ئەركىن ئىمتىيازىغا كۈشەندە پەيدا قىلىۋال- دى. پەيتۇل ئەمەلسىز جەننەتتە ياشىغاندىن كۆرە، ھوقۇق يۈر- گۈزۈپ دوزاختا ياشاشنى ئەلا بىلىدىغان ئادەم ئىدى. باشقىلار «ۋاي باشلىق» دەپ تۇرسا، پايپېتەك بولۇپ خىزمەتچىگە يۈگۈ- رۈپ يۈرسە تۆت ئېغىز تاققا - تۇققا سۆزلەپ قويساڭ چاۋاكلار ياڭراپ كەتسە، بىرەر يەرگە بېرىپ قالساڭ، شوپۇرۇڭ سېنى قىش - قىرو، جۇدۇن - چاپقۇن، ئاچ - توق دېمەي مۈگدەپ ئولتۇرۇپ ساقلىسا، سورۇنلاردا: «يۇقىرى ئۆتسىلە» دەپ تۇ- رۇشسا، ھەممىسى ئۇنىڭ ئانچە كۆركەم بولمىغان بۇرنىغا قاراپ تىكىلىشسە، قىسقىسى، خاماننىڭ مومىسىدەك ھەممىدىن يۇقە- رى چوقچىيىپ كۆزىگە چېلىقىپ تۇرسا، بۇ خۇدانىڭ ئۇنىڭغا بەرگىنى ئەمەسمۇ! بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە قانداق ئامەت بولسۇن! يارانقان ئىگىسى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن، باشقىلار ئالدىدا چۈ- كۈلداپ ياشاشنى! ھەتتىگىنەي، پۇلسىز بارماق شوراپ ئۆتسىمۇ نېمە قىلاتتى تۇرسۇنجاندەك قۇيۇننى! بۇ قۇيۇن مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۈچىنچى ئەمىلىنى ئۈچۈرتۇپ كېتىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. كىم بىلىدۇ، باشقا ھوقۇقلىرى تۇرماق ئۆزىنىمۇ غازاڭدەك پىرقىرىتىپ نەلەرگە ئاپىرىپ تاشلايدۇ. توۋا، دۇنيادا پۈتاقسىز دەرەخ بولمىغىنىدەك، كۈشەندىسىز ھۆزۈر - ھالەۋەتمۇ بولمايدىكەنە. . .

پەيتۇل كۈنلىرىنى ئەنە شۇنداق ھەمدەم خىياللار بىلەن ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. ئەمما، ھەپتە بولغاندا، نۇردۇن خوجا تېلې- غوندا: «ئاخشاملىقتا ئۆيۈمگە كېلىپ كېتىڭ، مەسلىھەتلىشىدە- غان مۇھىم ئىش بار» دەپ بۇيرۇق قىلدى. پەيتۇل كەچلىك تامىقىنى چالا - پۇلا يەپلا كىچىك ماشىنىسىغا چۈشتى - دە، يۈرۈپ كەتتى. نۇردۇن خوجا ھازىر نازىر دەرىجىلىك چوڭ ئۆيگە

كۆچكەنىدى. ماشىنا ماي ئايلىرىدا سۇس سۆسۇن رەڭ ئېچىلىپ كېتىدىغان سېرىنگۈللۈك قورۇغا ئاستا ئايلىنىپ كىرىپ كەلىدى. پەيتۇل شوپۇرغا ساقلاشنى ئېيتىپ، بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە چىقىپ زىۋانۇكنى بېسىشى ئۆي ئىچىدىن مۇڭلۇق مۇزىكا ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىشكنى نۇردۇن خوجىنىڭ يىگىرمە ياشلاردىكى كىچىك قىزى ئاچتى. ئۇ پەيتۇلنى يېزىقچىلىق ئۆيىگە باشلىدى. پەيتۇل بۇ ئۆيگە داۋاملىق كېلىپ تۇرسىمۇ يەنىلا جىگەررەڭ پوللۇق كەڭ مېھمانخانا، تامغا بېكىتىلگەن بۇغا بېشى، زىننەت چىراغلىرىغا ھەۋەس بىلەن قاراپ قويۇپ، يېزىقچىلىق ئۆيىگە ئايىغىنى سېلىۋېتىپ كىردى، پولغا قاپارتما گۈللۈك گىلەم سېلىنغانىدى. قاپقارا بۇلغار كرېسلوغا چۆكۈپ ئولتۇرغان نۇردۇن خوجا پۈتىغا يۇمشاق كىيىۋالغانىدى. ئۇلار يانمۇيان ئولتۇرۇشۇپ ھال ـ ئەھۋال سوراشتى.

بۇ ئەسنادا بايىقى قىز پەتنۇستا بىر جۇپ پىيالە بىلەن چەينەك كۆتۈرۈپ كىرىپ چاي ئۈستىلىگە قويۇپ چىقىپ كەتتى. نۇردۇن خوجا چاي قۇيغۇچە پۇشۇلداپ كەتتى. ئۇ بۇرۇنقىدەكلا سېمىز، گەۋدىلىك ئىدى، كىچىك كۆك كۆزلىرىنىڭ جىيەكلىرى قىزىرىپ، بۇرۇن ئۇچىدا ئۇششاق مۇدۇرچاقلار قاپىرىپ تۇراتتى.

ـــ ھە، پەيتۇللا چوڭام، چايمۇ ئىچىلى، گەپمۇ ئۆز يولىدا بولۇپ تۇرسۇن، ـــ نۇردۇن خوجا پەيتۇلنىڭ ھەپتىدىن بېرى ئوبدانلا يادىغان چىرايىغا قاراپ قويدى، ـــ مەن سىزگە داۋاملىق تاكتىكىغا دىققەت قىلىش ھەققىدە سۆزلەپ كېلىۋاتىمەن، ئەمما زىننەت سىنەكىمەي كەلدىڭىز. مانا ئەمدى تۇغمىنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قالىدىغان بولدىڭىز.

«تۆگىدىن قۇرۇق قالىدىغان بولدىڭىز» دېگەن سۆز بېشىغا ئۇرۇلغان توقماقتەك تەسىر قىلغان پەيتۇلنىڭ كۆڭلىگە كەلمىگەن ئىشلار كېلىپ كەتتى. دەقىقە ئۆتمەي ئۇچ ئەمىلىنىڭ

قايسىبىرى ئېلىپ تاشلانغانلىقى ياكى ئۆزىنى قانداقتۇر ئىدارە لەرگە يۆتكىۋەتكەنلىكى، ھەتتا تەكشۈرۈشنامە يېزىپ خاتالىقلىرىنى ئىقرار قىلدۇرۇشتەك ۋەھىمىلىك خىياللار ئۇنىڭ دىققاق، سېمىز گەۋدىسىنى لەرزىگە سېلىپ، سەپكۈنلۈك ئاق يۈزى سۈپۈسۈر تاتىرىپ كەتتى.

ـــ قارىڭ سىزنى، بىردەمدىلا چىرايىڭىز پەنجىرە قەغىزدەك بولۇپ كەتتى، ـــ دېدى نۇردۇن خوجا كۈلۈپ، ـــ ئۇنچىگە ۋالا چوڭ ئىش يوق، پەقەت جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىيازلارنىڭ تۇرسۇنجانىنى ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقى قىلىش ھەققىدىكى تەكلىپىگە لى بۇجاڭ قوشۇلدى.

ـــ كىرىم بۇجاڭچۇ؟ ـــ پەيتۇلنىڭ كالپۇكلىرى تىترىدى.

ـــ لى بۇجاڭ قېتىلغان يەردە ئۇنىڭ قوشۇلماسلىققا ھەددىمۇ.

پەيتۇل سۇغا چۈشكەن سامان قەغىزدەك ئېزىلىپ، سېمىز گەۋدىسى گىر تېشىدەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. ئۇ مەسۇم قابىلىنىڭ سۆزلىرىنى ئەسلىمەكتە ئىدى. نېمىشقىمۇ باشتا ئۇنىڭ ئىما ـ ئىشارە، تەنبىھلىرىگە سەل قارىغان بولغىيدى، مانا ئەمدى تۇرسۇنجان ئۆپكىسىنى ئىچىدىن قېقىۋەتتى. ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ تىزگىنى قولدىن كەتكەنمىكەن، پەيتۇلنىڭ ئېرىقىدا كورکىراپ ئېقىۋاتقان پۇل تۇرسۇنجانىنىڭ ئازمىسىغا چۈشمەيدۇ، ھۆرمەت ـ ئىناۋەت، شان ـ شەرەپ ئۇنىڭغا قاراپ ئات سالمامدۇ.

ـــ ھە، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ، ـــ نۇردۇن خوجا ئۇنىڭغا ئېڭىشتى، ـــ ئەنسىرەپ كەتكۈدەك چوڭ ئىش يوق، ئەتە ـ ئۆگۈن باشقۇرۇش ئورگىنىدىكىلەر تۇرسۇنجانىنى ئۆستۇرۇش ھەققىدىكى ماتېرىيالنى سىزگە كۆرسىتىپ مەسلىھەتلىشىدۇ. قانداق قىلماقچى سىز.

— ئەگەر مەن قوشۇلمسامچۇ؟

— مۇمكىن ئەمەس، لى بۇجاڭنىڭ بەزى ئىشلىرىڭىزدىن خەۋەر تېپىپ خېلىلا ئاچچىقلاپ قالغانلىقى مەلۇم، — نۇردۇن خوجىنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلدى، — ئەگەر ياخشىسى، سىز بۇ ئىشتا ئاكتىپ بولۇڭ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— شۇنداق قىلغاندىلا مەسۇم قابىلىنى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىش شەرتىڭىز يوللۇق بولۇپ قالىدۇ.

— نېمە، تېخى مەسۇم قابىلنىمۇ تەڭ ئۆستۇرىمىزمۇ؟

— ئۆتكەندە ئۇنى ماختاۋاتاتتىڭىزغۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق.

— ھەببەللى، مەسۇم قابىل ئارقىلىق ئۇيغۇر بۆلۈمگە بۇرۇنقىدەكلا ھۆكۈمىڭىزنى يۈرگۈزۈپ، ئويلىغانلىرىڭىزنى ئىشقا ئاشۇرالايسىز ئەمەسمۇ.

— ئەقلىڭىزگە بارىكاللا، — پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى خۇشلۇقتىن يۇمۇلۇپ كەتتى، — مەن بۇنى نېمىشقا بۇرۇنراق ئويلىمىغان بولغىيدىم.

— سىز نەشرىيات باشلىقى ھەم باش مۇھەررىر ئىكەنسىز، تەبىئىي ھالدا ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇۋەققەت باشلىقى بولىسىز، پەقەت خەت شەكلى ئۆزگىرىدۇ، مەزمۇنى يەنىلا شۇ پېتى قالىدۇ.

پەيتۇلنىڭ بۇلغار كرېسلوغا چۆكۈپ خۇددى ئېتىزلىقتىكى مۇندەكتەك ئولتۇرغان دوغلاق گەۋدىسىگە، سالپىيىپ تۇرغان ئىككى زاڭىقىغا، خالتىلىشىپ قالغان قوش ئېگەكلىرىگە كۆز سالغان نۇردۇن خوجىنىڭ چىرايىغا قانداقتۇر بىر ئاچچىق تەپچىپ چىقتى - دە، كۆڭلىگە بىر - بىرىنى تەرك ئېتىدىغان خىياللار لاي سۇدەك تىنىپ قالدى.

پەيتۇل ھوقۇق - ئەمەلگە، ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى كۆ-

رەشكە لايىق ماتېرىيال ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئەڭ ئاجىز نۇقتىسى، يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەرقانداق خەۋپكە تاقابىل تۇرالمىغۇدەك مۇرەككەپ كاللا، ئەقىل - پاراسەت يوق ئىدى، ئىستىخىيىلىك ھەرىكەت قىلىشىنىلا بىلىپ مۇداپىئەنى ئويلىمايتتى. پايدا - مەنپەئەتنى كۆرگەندە كۆزى كور بولۇپ، كېيىنكى ئاچچىق يىغىنىڭ بارلىقىنى ئېسىگىمۇ ئېلىپ قويمايتتى. قارىمامدىغان ئۇنىڭ دۆتلۈكىنى! ئۆزىگە ئۆزى قەلەم ھەقىقى يېزىشتىن سىرت، ھەقەمسايىلىرىگە، ھەتتا چالا ساۋات خوتۇنىغىمۇ يازغىنىنى! ئوقۇغۇچىلارغا ئەسەر ئۈيۈشتۇرۇپ ئۇنىڭ پۈلىنى خەجلەشنى ئويلىغان ئادەم ناچار تەرجىمىنىڭ كېيىن ئۆزىنى رەسۋا قىلىدىغانلىقىنى ئويلىسا بولمامدۇ؟ مانا، ئەمەلىيەتتە نېمە بولدى؟ ئۆزىنى ئۆزى ئورىغا تىقتى. ھېلىمۇ ياخشى نۇردۇن خوجا لى بۇجاڭ ھەم كېرىم بۇجاڭلار ئالدىدا تۇرسۇنجانىنىڭ ئالىقاپ، تەبىئىتى يېنىك، مەنسەپكە ھېرىسمەن ئادەم ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇنى «قۇيۇن» دەپ ئاتىشىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇلارنى خېلىلا پەسكارىغا چۈشۈردى. نۇردۇن خوجا شۇنداق قىلمىسىمۇ بولمايتتى، چۈنكى ئۇ «كۆرۈپ بەرگەن»، «تەھرىرلىك قىلغان»، «تەرجىمىسىگە ئىشلىگەن...» دېگەندەك ئەمگەكلىرى ئۈچۈن يىلىغا نەچچە قېتىم «مېھنەت ئەجرى» كۆرۈۋاتاتتى. ئەگەر پەيتۇلنىڭ تىرنىقى كېسىلسە، ئەلۋەتتە، نۇردۇن خوجىنىڭ بارمىقى قانايتتى.

نۇردۇن خوجا پەيتۇلنىڭ ئەنە شۇنداق ئاجىزلىقلىرىغا سەلىق - سىپايىلىك بىلەن تەنبىھ بېرىپ ئۆتكىنىدە، ئۇنىڭ بېشى مەيدىسىگە ساڭگىلىدى. لېكىن بۇنىڭدىن كېيىن تۇرسۇنجان بىلەن ئىلاجى بار ياخشى ئۆتۈش ھەققىدە گەپ بولۇنغىنىدا پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى غىل - پاللىدى.

— سىز چوڭقۇر ئويلىنىپ كۆرۈڭ، — دېدى نۇردۇن

خوجا چېيىنى ئوتلاپ قويۇپ، ــ تۇرسۇنجان دېگەن بۇ لەنىتى بوش ئادەم ئەمەس. ئۇ سىزنىڭ قۇيرۇقىڭىزنى تۇتۇۋالدى، ئەگەر سەللا چىشىغا تەگسىڭىز سىزنى چىمدىپ تىرناق زېدىسى قىلىۋېتىدۇ. ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرىڭىزنى ساۋاق قىلىڭ بۇ-رادەر.

ــ راست دەيسىز، خىزمەت ئالدىراشچىلىقىدا پات ـ پات كېلىپ سىزنىڭ مەسلىھەتلىرىڭىزنى ئاڭلاپ تۇرالمىدىم، ــ دېدى پەيتۇل پەس ئاۋازدا، ــ شۇڭا سەۋەنلىكلىرىم ئۆزۈمگە ئايان.

ــ مانا، بۇ گېپىڭىز سەممىي بولدى، ــ نۇردۇن خوجا ئۇنىڭ دولىسىنى پەپلەپ قويدى، ــ ئەمەلگە يېڭى ئولتۇرغان يىللىرىڭىز كۆن ئاتلاپ كېلىپ تۇراتتىڭىز، خىزمەتلىرىڭىزنى دوكلات قىلىپ مەسلىھەت سورايتتىڭىز...

پەيتۇل نۇردۇن خوجىنىڭ نەسىھەت ـ تەنبىھلىرىنى ئاڭلاپ يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى. ئۇلار يەنە بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىش ھەققىدە يېرىم سائەتتەك كۆسۈرلاشقاندىن كېيىن ئورۇن-لىرىدىن تۇرۇشتى.

ــ مەن قايتاي، كېچىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، ــ دېدى پەيتۇل ئايىغىنى كىيىۋېتىپ، ــ شوپۇر تالادا ساقلاپ قالغان.

ــ نېمە، شوپۇر ساقلاپ قالغان؟! ــ نۇردۇن خوجىنىڭ كېچىك كۆڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، ــ بۇ ئىشىڭىز بولماپتۇ، ئۇنى كەتكۈزۈۋەتسىڭىز ياكى باشلاپ كىرسىڭىز، ئەڭ ياخشىسى كوچا ئاپتوبۇسىدا كەلسىڭىز بولمامدۇ.

ــ ئۇنىڭ ۋەزىپىسى تۇرسا.

ــ ۋەزىپىسى بار دەپ قۇلدەك ئىشلەتسىڭىز ئۆزىڭىزگە دۇشمەن كۆپەيتىۋالمامسىز. ئۇنداق ئادەملەر خىزمىتىدىن ئاج-راپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئوچۇق نارازىلىق قىلمىغىنى بىلەن،

ئادەم توپلاشقان ئورۇنلاردا ئۇنداق بىئوروكرات، مۇنداق قارا نىيەت دەپ سىزنى سېستىماي قالامدۇ!

ــ بۇ... ــ پەيتۇل نۇردۇن خوجىنىڭ ھەيۋىسىدىن ئەن-دىكىپ جىمىپ قالدى.

ــ كىچىك ماشىنىدا كەلگەنىكەنسىز، ۋاقتىدا كەتكۈزۈۋې-تىپ «ئۆيۈڭدە باللىرىڭ بىلەن بىللە بول، مەن كوچا ئاپتوبۇ-سىدا ياكى پىيادە كېتىمەن» دەپ قويسىڭىز، ئۇ ئۇچرىغانلا سورۇندا سىزنىڭ ياخشى گېپىڭىزنى قىلمامدۇ. مانا بۇ جانلىق تەشۋىقات ھەم تاكتىكا.

ــ ئۇقتۇم، ئۇقتۇم، بۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىلاي.

ــ بۇنداق ئىشلارنى ھەرگىزمۇ كىچىك چاغلىماڭ، ئەل-نىڭ ھىممىتى شاھنىڭ خەيرىخاھلىقىدىن ئەلا، دېگەن گەپ بار.

نۇردۇن خوجا پەيتۇلنى ئىشىك ئالدىدا ئۇزىتىپ قويدى. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋاتقان پەيتۇلغا: «مەسۇم قابىلنى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىش تەكلىپىدە چىڭ تۇرۇڭ، مەنمۇ يۇقىرى بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم» دەپ قايتا ئەسكەرتتى. بىراق، پەلەمپەيدىن ئالدىراپ چۈشۈپ كېتىۋاتقان پەيتۇلنىڭ كاللىسى-دىن: «مېنىڭ دەردىم ھېسابىغا بۇ تايغانغىمۇ ئامەت كەلدى» دېگەن ئوي كىرىپ ئۆتتى.

خەيرلىك ئۇسال

— نەدىن كېلىشىك؟

— ماھىن دوختۇرنىڭ قېشىدىن، — دېدى تۇرسۇنجان هارغىن قىياپەتتە، — ئۇنىڭ يۈرەك كېسەللىكلىرى هەققىدىكى قوليازمىلىرىنى ئېلىپ كەلدىم، مەزمۇنى جەهەتتىن كۆرۈپ چىقىشنى بىرەر دوختۇرغا ئۈيۈشتۇرۇۋېتىپلا، رايونىمىزدىكى ۋىلايەت، ناهىيە، يېزا دوختۇرخانىلىرىغا زاكاز تالونى ئەۋەتىمەن، ئۆزۈمنۇ تۆۋەنگە چۈشۈپ تىراژ توپلايمەن.

— يېڭى ئەسىلىك ئېلان قىلىندىمۇ؟

— ياق، ئاڭلىسام تەستىقلاپتىمىش، ئەمدى ئۇقتۇرارمىكىن.

تۇرسۇنجان ئالىم، مەسۇم قابىل، پەيتۇللار ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ماجىرالاردىن تولۇق خەۋىرى بار هېكمەت بۇ توغرىدا يەنە كوچىلاپ ئولتۇرۇشنى ئەپسىز كۆردى. ئۇ يەنىلا مەسۇم قابىلدىن ئېهتىيات قىلىشنى، سىر بەرمەسلىكنى يېنىش - يېنىشلاپ تاپىلىغان بولسىمۇ، تۇرسۇنجان: «ئۇ مېنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىمنى قايتۇرۇش يۈزىسىدىن مەن بىلەن هەمكارلەشۋاتىدۇ. جاڭ پېڭ، ئەكرەم نىيازلارنىڭ ئالدىدا دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلىساڭ سەنمۇ قايىل بولغان بولاتتىڭ، هەتتا مېنىڭ ئۈيغۇر بۆلۈمگە بىرىنچى قول باشلىق بولۇشۇمنى شۇ ئوتتۇرىغا قويدى. ئادەم دېگەن ئۆزگىرىدىكەن» دەپ قايتا - قايتا ئىزاھ بەردى.

هېكمەت بېيجىڭدىن قايتىپ كېلىپلا «گۈلدەستە» نەشرىياتىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن خەۋەر تاپتى هەم تېگىشلىك مەسلىھەتنى بەردى. ئۇنىڭسىزمۇ تۇرسۇنجان خۇشاللىقى، خاپىلىقى، ئىسلاهات ئېلىپ بېرىش جەريانىدىكى دۇچ كەلگەن توسالغۇلىرى هەققىدە ئارى كۈندە بىر كېلىپ ئىچ - باغرىنى تۆكۈپ كېتەتتى، تېخى بەزىدە ماهىگۈل بىلەن توي قىلىش هەققىدە هېكمەتكە نەسىھەتمۇ قىلاتتى. مانا بۈگۈنمۇ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئىزدەپ كېلىشى بىكار ئەمەس ئىدى. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر، تۇرسۇنجاننىڭ كەيپىياتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى يۈزىدىن چىقىپ تۇراتتى.

— چىرايىڭ بىر قىسمىلىغۇ؟ يەنە بىرەر ئىش يۈز بەردىمۇ؟ — سورىدى هېكمەت.

— بىر شۇم خەۋەر بار، — تۇرسۇنجان بىردەم جىمىپ قېلىپ، تۇيۇقسىز ئاۋازىنى قويۇۋەتتى، — قانداق مۇناپىقلىقنىڭ ئىشىكىن، «تۇندىكى چولپان» هەققىدە نامسىز خەت يېزىپتۇ. هازىر نەشرىياتچىلىق ئىدارىسىنىڭ مەدەنىيەت بۆلۈمىدىن تارقىتىشنى توختىتىپ تەكشۈرۈۋاتىدۇ.

— بوشراق ۋارقىرا، — هېكمەت كارىدورغا قاراپ قويدى، — قىزىم هۇجرىسىدا بىر ساۋاقدىشى بىلەن ئىنگلىز تىلى مەشىق قىلىۋاتىدۇ.

— ئەگەر ئۇقۇپ قالسام، — تۇرسۇنجان ئۇستەلگە بىرنى ئۇردى، — ئۇ مۇناپىقنى بوغۇزلىۋېتەتتىم.

هېكمەتنىڭ كۆڭۈل ئەينىكىدە يەنىلا مەسۇم قابىل ئايان بولدى. خوتەندە باشلانغان ئاداۋەت تا ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىنمۇ داۋام قىلىۋاتاتتى. هېكمەتكە «ئىقتىدارسىز»، «ئارقا ئىشىكتىن كەلگەن» دېگەن تۆهمەتلەرنى ئارتقان مەسۇم قابىل زىيالىيلار ئوتتۇرىسىدا شەرمەندە بولغاندىن كېيىن، هېكمەت

ئەينى چاغدا بولغان ۋەقەنى سۆزلەش ئارقىلىق مەسۇم قابىلنى بىر پارچە نىجاسەتكە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى. ئۆلمەك ئۈستىگە تەپمەك دېگەندەك، كامىلىنىڭ ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا بېسىپ كىرىپ چاۋىسىنى چىتقا يېيىشى، نامان سوپىنىڭ ياقىسىنى بوغۇپ يۈزىگە تۈكۈرۈشى قاتارلىقلار مەسۇم قابىلنى «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدا تۇرغۇسىز قىلىۋەتكەنىدى. شۇڭا ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى ئاداۋەت تۈگۈچى بارغانسېرى چىڭىدىكى، بوشىمغانىدى.

— ئۇ ئادەم ماڭا ئايان، — دېدى ھېكمەت تەمكىنلىك بىلەن، — يۈرىكىم مېنى ھەرگىز ئالدىغان ئەمەس.

— سەن يەنىلا مەسۇم قابىلدىن گۇمانلىنىۋاتىسەن، — تۇرسۇنجان بېشىنى چايقىدى، — ئۇنىڭ سېنىڭ كىتابىڭدىن خەۋىرى بولمىسا.

— بىر نەشرىياتتا تۇرۇپ بىلمەي قالارمۇ، يەنە كېلىپ مەسۇم قابىلدەك تايغان.

— ئۇنىڭ ساڭا ئۆچلۈكى ماڭا ئايان، ئەمما...

— بولدى، چۈشەندۈرمەي قوي، — ھېكمەت چۆچۈگەندەك بولدى، چۈنكى ئۇنىڭ سول كۆكسىدىن يىڭنە سانجىغاندەك بىر ئاغرىق لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى، — شۇ ئاسىيدىن باشقا بىرى ئەمەس!...

— قارا، بىردەمدىلا چىرايىڭ غەزەپتىن سارغىيىپ كەتتى، — تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇردى، — مەن كېتەي، چۈشىتىن كېيىن زاۋۇتقا بارمىسام بولمايدۇ.

ھېكمەت تۇرسۇنجاننى ئۇزىتىۋېتىپ كىرىپ، يېزىۋاتقان پوۋېستىنى داۋاملاشتۇرالمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئاچچىق ھەقىقەت تورلىرى چىرمىۋالغانىدى.

مەسۇم قابىلدەك ئادەملەردە ئۇيۇلىدىغان يۇز، ئازابلىنىدىغان يۈرەك، پاك ۋىجدان، دېيانەتلىك قەلب دېگەندەك ئادەمىيلىك مىزانلىرى يوق، ئۇلارنىڭ شۇم نىيەتلىرى پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئوغدەك تارقىلىپ كەتكەچكە، ياخشى - يامان، دوست - كۆشەندە دېمەي نەشتىرىنى تىقىشنىلا ئويلايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىنسانلارغا ئازاب سېلىشى شادلىق، بىرەر دەقىقە دۈشمەنلىكتىن خالىي بولۇشى ئازابتۇر. مەسۇم قابىل ئەينى يىللاردا دوستلارغا ھېچ كىنا - كۈدرەتسىز زىيانكەشلىك قىلغانىدى. كېيىن يەنە كامىل، تۇرسۇنجانلارنىڭ ئەسەرلىرىگە غەمماز لىق قىلىپ رەسۋا بولدى. ھېكمەت يۆتكىلىپ كېلىشى بىلەنلا تۆھمەت قىلدى. مانا ھازىر ئاتامۇ سىز، ئانامۇ سىز دەپ كۈچۈكلەنگەن پەيتۇلغا ھېچ ئايانمايلا ئېغىز سېلىۋاتىدۇ. بۇ لەنىتىنىڭ ئىسىمسىز خەت يېزىپ «ئىدىيۋىلىكى ناچار ئەسەر» دەپ تۆھمەت قىلىشىغا نېمە ئاساسى بار؟ ياكى «تۈندىكى چولپان» نىڭ بىرەر - ئىككى قۇر سەھىپىسىنى كۆرمىسە. ئەگەر رومان يورۇقلۇققا چىقىپ قالغۇدەك بولسا، ئۇ ئۆز قىلمىشىدىن نومۇس قىلماسمۇ؟ ياق، چۈنكى كۆمۈرنىڭ كىر بولغىنى نەدە بار؟ رەسۋا بولۇش، شەرمەندە ئاتىلىش ئۇنىڭ ئۈچۈن بەربىر - دە.

ھېكمەتنىڭ يۈرىكىگە مىخىتەك قېقىلىۋاتقان خىياللار داۋاملاشقانمۇ بولار ئىدى، لېكىن كارىدوردا بىر پەس گۈدۈڭلاشقان ئاۋاز ئاڭلانغاندىن كېيىن ئۈچقۇنئاي مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ خەتكە كۆپ قارىغانلىقتىن بولسا كېرەك، قاپقارا قوي كۆزلىرى قىزىرىپ، گۈلدەك رۇخسارى ئاقىرىپ قالغانىدى.

— قىزىم، ساۋاقدىشىڭىز كەتتىما؟

— كەتتى، — ئۈچقۇنئاي سائىتىگە قارىدى، — دادا، سىزمۇ ماتېرىياللىرىڭىزنى يىغىشتۇرۇڭ، چۈش بولۇپ قاپتۇ. قازانغا دۇملەپ قويغان گۆشىنىنى ئېلىپ كىرەي، قورسىقىڭىز مۇ ئاچقاندۇر - ھە؟

ئۈچقۇنئاي لېگەنگە ئېلىنغان گۆشىنىنى ئېلىپ كىرىپ شۇ

رەگە قويدى. ئۇ چاي دەملەپ ئەكىرگۈچە ھېكمەت گۈشىنانىنى توغراپ قويغاندى. ئۇلار قىزىق چاينى ئوتلىغاچ گۈشىنانغا تۇتۇش قىلىشتى.

— قىزىم، ساۋاقدىشىڭىزنى تاماقتا تۇتۇپ قالسا - كىچىچۇ، — دېدى ھېكمەت (ەت ئۈچقۇنئايغا قارىمايلا، — خېلى ئەخلاقلىق بالىدەك قىلىدۇ.

— ئۇ بەك تارتىنچاق، ئادەتتە سىزنى كۆرسىمۇ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك ئۇيلىدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟ ئۇنىڭ ئۇيالغىنىغا قارىغاندا...

— بولدى قىلىڭە دادا سوراۋەرمەي، — ئۇچقۇنئاي بويۇنلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى.

قىزىنىڭ قىزىرىپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قېچىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ساۋاقداشلىق، دوستلۇقتىن ھالقىغان مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى جەزملەشتۈرگەن ھېكمەت كۈلۈپ قويدى. بىر يىلدىن بېرى ئۇچقۇنئاي بىلەن رۇستەمنىڭ ئارىلىشىپ ئۆتۈشى قويۇق بولدى. ئۇلار بەزىدە ئۇچقۇنئاينىڭ ھۇجرىسىدا ئىنگلىز تىلىنى ئۆزئارا سۆزلىشىپ مەشىق قىلىشسا، بەزىدە قىزى كەچرەك كېلىپ: «رۇستەم بىلەن سىنېپتا دەرس مۇزاكىرە قىلدۇق» دەيتتى. بىراق، ھېكمەت رەسىدە بولۇپ قالغان قىزىنى خىجىل قىلماي دەمدۇ، ئىشقىلىپ «ئۇ بالا كىم بولىدۇ، نەلىك، ئىسمى نېمە؟» دەپ سوراپ باقمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، تۇنجى قېتىملىق كۆڭۈل رېجىلىرى ئازاب بىلەن ئاياغلاشقانلىقىدەك تۇرمۇش ساۋىقىغا ئىگە بولغان ئۇچقۇنئاينىڭ توغرا يولىنى تاللىشىغا ئىشىنەتتى. بىراق، ھاياتىدىكى بىردىنبىر تېۋىنىدىغان تايانچى، كۆڭۈل خۇشى، تەۋەررۈكى بولغان قىزىنىڭ ياقا يۇرتلارغا ئۇچۇم بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتى.

— قىزىم، رۇستەم نەلىك بالىكەن؟ — ھېكمەت قىزىنىڭ يۈزىگە قارىمايلا سورىدى.

— نەلىك بولاتتى، ئۇرۇمچىلىك شۇ...

— ئاتا - ئانىسى نېمە ئىش قىلىدىكەن؟

— كەچۈرۈڭ دادا، بۇ چاغقىچە سىزگە دېيىشكە ئۇيالغىنىدىم، — ئۇچقۇنئاي ئالدىدىكى تەخسىگە قاراپ سۆزلە - ۋاتاتتى، — ئۇنىڭ دادىسى بىر مەزگىل سىز بىلەن بىللە «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدا ئىشلەپتىكەن، ھازىر «گۈلدەستە» نەشرىياتىدا.

— ئۇ... — ھېكمەتنىڭ بىردىنلا چىرايى ئۆزگەردى، چۈنكى قورقۇنچلۇق بىر گۇمان ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قارا تۇماندەك باسقانىدى.

— ئۇ مەسۇم قابىل دېگەن ئادەم...

— مەسۇم قابىل؟!

ھېكمەتنىڭ قولىدىكى گۈشنان چىنىسىگە چۈشۈپ، تاۋلىنىپ قالغان چاي ئەتراپقا چاچرىدى. ئۇنىڭ چىرايى خۇددى شاكىلى سويۇۋېلىنغان تۇخۇمدەك ئاقىرىپ، پۈتۈن تېنى سۇس تىترەۋاتاتتى، كالپۇكلىرىمۇ نېمىلەرنىدۇر پېچىرلاۋاتقاندەك توختىماي مىدىرلاپ تۇراتتى. ئۇ دەلدۇگۇنۇپ ئورنىدىن تۇردى - دە، سول كۆكرىكىنى قامالىلىغىنىچە ئۆز ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى. بۇ ھال خۇددى غوپۇر نىياز «ھېكمەت» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپلا ئاغزىدىكى چۆپنى يۇتماي، قولىدىكى قوشۇقنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىنى تۇيماي «يۇرىكىم، يۇرىكىم» دېگىنىچە ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتكىنىگە زەپمۇ ئوخشايتى. قورقۇپ كەتكەن ئۇچقۇنئاي يۇگۇرۇپ كېلىپ دادىسىنى يۆلىۋالغىنىدى، ھېكمەت ئۇنىڭ قوللىرىنى ئاستا ئىتتىرىپ ئۆزىنى تۇتقىلى قويمىدى.

— دادا، سىزگە نېمە بولدى؟ — ئۇچقۇنئاي يىغلاۋەتتى، — جېنىم دادا، ئېيتىڭە مېنى قورقۇتماي.

— مېنى بىردەم ئارامىدا قويۇڭ، — دېدى ھېكمەت كاۋاتتىكى ياستۇقىغا يۆلىنىپ، — چىقىپ كېتىڭ، مەن سىزنى چىقىپ كېتىڭ دەۋاتىمەن.

— ماقۇل، ماقۇل، مەن... مەن ماھىگۇل ھەدەمگە تېلېفون بېرەي، — ئۇچقۇنئاي چىقىپ كەتتى.

— ئاھ خۇدا، مېنى غوپۇر نىيازنىڭ ئورنىغا قويۇپ جازالىغىنىڭ نېمىسى! — ھېكمەت زەئىپ شۇڭىلىدى، — ياشانغان بىر ئادەمنى غايىۋانە قارغاپ، ئارامخۇدا ياشىغىلى قويماي ئازابقا سالغىنىمنىڭ جازاسىمۇ بۇ! ئۆز رەقىبىڭگە دوست قىلىدىغان كارامەتلىرىمنى كۆرۈپ قوي دېمەكچىمۇ سەن! مەن ئەمدى ئاشۇ غەمماز بىلەن تۇغقانچىلىق قىلارمەنمۇ؟! سەن بىر غەمماز ئۇچۇن پۈتۈن بىر قوۋمغا بالا ياغدۇرغانىدىڭغۇ.[1] ئەمدى مېنى ئاشۇ غەممازغا باغلاپ قويغىنىڭ نېمىسى! غەمماز دېمەكلىمىڭ خائىن، ئاسىي دېمەكلىكتۇر، سەن ئاشۇ خائىنىڭ پۈشتىغا قىزىمىنىڭ تەقدىرىنى باغلاپ قويساڭ، بۇ سېنىڭ ئادىلىقىڭمۇ؟!

---

① رىۋايەتتە شۇنداق زىكرى قىلىنىدۇ: قىرىق كۈن ياغقان يامغۇر ئۆيلەرنى ئۆرۈپ، باغ - ۋاران، مال - چارۋىلارنى ئېقىتىپ، زىرائەتلەرنى لاي ئاستىدا كۆمۈۋەتتى. مۇسا ئەلەيھىسسالام تۇر تېغىغا چىقىپ ئاللادىن ئاپەتنى توختىتىشنى ئىلتىجا قىلدى. ئاللادىن ۋەھىي كەلدى: «ئەي مۇسا، قوۋمىڭ ئىچىدە غەمماز بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ بالايىئاپەتنى ياغدۇردۇم.» مۇسا ئەلەيھىسسالام دېدىكى: «ئاشۇ غەممازغا بالا ياغدۇرمايى، گۇناھسىز قوۋمنى دىشۋارچىلىققا سالغىنىڭ نېمىسى؟» ئاللا دېدى: «سېنىڭ قوۋمىڭ ئاشۇ ئاسىي غەممازنى قوينىغا ئالغانلىقى، ساقلىغانلىقى ئۈچۈن ھەممىنى جازالىدىم.» شۇ چاغدا مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پۈتىغا نۇرغۇن چۇمۇلىلەر ياماشتى، بىر چۇمۇلە چېقىۋالدى. مۇسا ئەلەيھىسسالام بىرلا سىيرىپ بىرمۇنچە چۇمۇلىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئاللادىن ۋەھىي كەلدى: «ئەي مۇسا، سېنىڭمۇ بىر چۇمۇلە چاقسا شۇنچە نۇرغۇن چۇمۇلىنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىڭ نېمىسى!»

— دادا، ماھىگۇل ھەدەمگە تېلېفون بېرىۋەتتىم، — بايا- تىن بېرى دادىسى كاللىسىغا كىرىۋالغان ئۇچقۇنئاي كارىۋات ئايىغىغا كېلىپ ئولتۇردى، — ئۇ ھازىرلا يېتىپ بارىمەن، دېدى.

ھېكمەت بىلەن مەسۇم قابىل ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇر كەلگۈسى بولمايدىغان بىر تۇگۇچىنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلغان ئۇچقۇنئاي ھازىرلا دادىسىدىن سوراشنى ئەپسىز كۆردى. لېكىن، ھېكمەت بىلىنەر - بىلىنمەس زەئىپ ئاۋازدا «خا- ئىن»، «ئاسىي - مۇناپىق» دېگەن سۆزنى تەكرارلىماقتا ئىدى.

— دادا، بىر نېمە دېدىڭىزما؟ — ئۇچقۇنئاي ئاستا ئېڭىشىتى. لېكىن، ھېكمەت «گەپ قىلماڭ» دېگەندەك قول ئىشارىسى قىلىپ پىچىرلىدى. دەرۋەقە، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن «كىتابى پەتىۋا شېرىپ» تىكى مۇنۇ جەۋھەر سەھىپىلەر تىزىلىپ ئۆتەمەكتە ئىدى:

«يەر يۈزىدە خائىننىڭ كۆلكىسىنى ئاڭلاشتىن ئېغىر ئازاب، گۇناھ، ئەلەم يوقتۇر. خائىننىڭ كۆرمەك بەتبەختلىكتۇر... خائىنلارنى يەكلەڭلار، ئۇلارغا تۇغقان بولماڭلار، دۇئا قىلماڭلار، دۇئا ئالماڭلار! خائىن يۈرگەن يوللارغا كىر- مەڭلار، خائىن كۆمۈلگەن زاراتگاھلىققا مېيىت قويماڭلار، خا- ئىننىڭ توۋىسىغا ئىشەنچ قىلماڭلار! خائىنغا ھۆرپەيمىگەن شە- كار ئىتلىرىنى قىرىپ تاشلاڭلار! خائىنغا ھومىيىش، تۇكۇ- رۇش... ھەربىر ۋىجدانلىق، راۋۇرۇس ئىنسان ھەم مۇسۇلمانىنىڭ ۋىجدان - ئىمان قەرزىدۇر... خائىننى رەسۋا قىلماق ھەربىر ئىنسانغا تاڭلا مەھشەر ئۇچۇن تېپىلغۇسىز ساۋاب، ئىككى ئالەملىك شۆھرەت، ئانا سۈتىگە جاۋاب، ئەل - يۇرتقا تۆھپە ھېسابلانغاي... خائىن ئاللانىڭ غەزەپ، بەندىنىڭ نەپرەت ئو- چىقىدۇر...»

هېكمەت كۆكرىكىنى تېخىمۇ مەزمۇت قامالليدى، چۈنكى بايىقى زەھەردەك سانجىق يەنە تەكرارلانغاندى. ياشلىرى توختىماي تۆكۈلۈپ تۇرغان ئۇچقۇنئاي قورقمىدىن دادىسىنىڭ بېشىدا پەرۋانىدەك چۆرگىلەيتتى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي كاردىن دوردىكى تېلېفونىنى يەنە قولىغا ئالدى. ئۇ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ بۇ ھەرىكىتىنى بىرنەچچە قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىنلا ئىشىك چېكىلىپ ماھىگۈل كىرىپ كەلدى. ئۇ ھېكمەتنى بىرقۇر تەكشۈرگەندىن كېيىن «ھېچ گەپ يوق» دەپ ئۇچقۇنئايىنى قايناق سۇغا بۇيرۇدى، ئاندىن قاڭقىق ھىدى گۈپۈلدەپ پۈراپ تۇرغان ئۇششاق سارغۇچ دورىدىن ئون تالنى ھېكمەتنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قايناق سۇ بىلەن ئىچۈرۈۋەتتى.

— دوختۇرخانىنىڭ قۇتقۇزۇش ماشىنىسى سىرتتا قالدى، — دېدى ماھىگۈل ھېكمەتنى يۆلەپ، — كېلىڭ ئۇچقۇنئاي، ئىككىمىز ھېكمەتكامنى ئېلىپ چىقايلى.

ھېكمەت بالىنتىسىدا يېتىپ قالدى. قايتا - قايتىلاپ قان تەكشۈرۈش، ھەر خىل ماشىنىلاردا ئېنىقلاش بىلەن ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. ھەر كۈنى ئۇنىڭ ياتقى يوقلايدىغانلار بىلەن توشۇپ كېتەتتى. نەبى، دىلنار، كىچىك ئەزىمەت ھەم ئابدۇراخمانلار، شۇنداقلا ھېكمەتنىڭ دوستلىرىدىن تۇرسۇنجان، ئابلىكىم قاسىم، قەدىردىن، ئەزىز ئېلى قاتارلىقلارمۇ ئالاھىدە يوقلاپ كېلىشتى. ھېكمەت: «مەندە چوڭ كېسەل يوق، مانا ھازىر ساپساقلا تۇرمامدىم» دەپ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ ماھىگۈل ھەر كۈنى نەچچە رەت كىرىپ ئۇنى تەكشۈرۈپ تۇراتتى. بەزى كەچلىرى ئاچچىق - چۈچۈك تاماقلارنى ئېتىپ ئەكىرەتتى. بىراق، ھېكمەت يالغۇز قالغانلىرىدا خىيالدىن باش كۆتۈرەلمەيتتى، ھەرقانچە ئويلىماي دېسىمۇ، بىر - بىرىدىن ئازابلىق خىياللار گويا قوش تۇگمەن تېشىدەك ئۇنى ئوتتۇرىغا

ئېلىپ قىساتتى. تەڭلىك ۋە ئىسكەنجە زەنجىرلىرىدە چىرمىلىپ تۇرسىمۇ، قىزى ئۇچقۇنئاي بىرەر دەقىقە كۆز ئالدىدىن نېرى كەتمەيتتى.

ئۇچقۇنئاي تۇنجى مۇھەببىتىدىن نومۇسلۇق ئازاب ئىچىدە خوشلاشقان، بۇ ئازاب ئۇنىڭ ياش يۈرىكىدە ئۆچمەس داغ قالدۇرغانىدى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ھېكمەت ئوغلى ئەزىمەتنى ئىزدەش ئەمەس، ھەتتا بىرەر قېتىم ئىسمىنى بولسىمۇ ئاتاپ باقمىدى. بۇ ئەلۋەتتە قىزىنىڭ قەلب جاراھىتىنى ئېسىگە سېلىپ، ئۇنىڭغا قوشلاپ دەرد كەلتۈرمەسلىك ئۈچۈن ئىدى. بۇنى ئۇچقۇنئاي چۈشەنمەمدۇ، چۈشىنىدۇ، چۈشەنگەنسېرى ئازابلىنىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئازابلىرىغا دادىسىنىڭمۇ دىل زەردابلىرى قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. ئەزەلدىن پېشانىسى شورلۇق بۇ قىز ئاپىسى مەھبۇبە قازا قىلغاندىن كېيىن بىر مەزگىل چۈشكۈنلىشىپ كەتتى. پەقەت ئۇنىڭ رۇستەم بىلەن بولغان سەممىي دوستلۇقى ھەم مۇھەببىتىلا ئۇنى ئۇمىدسىزلىك ۋە جۇدالىق ئازابلىرىدىن قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۇ بارا - بارا ھاياتنىڭ نەقەدەر كۆڭۈللۈك، گۈزەل، ماتانەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتتى، ئۇمىد چېچەكلىرىمۇ قايتىدىن گۈللەپ - ياشنىدى. مانا بۇ مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتى ئىدى. ئەمدى ھېكمەت ئۇلارنى ئايرىۋەتسۇنمۇ؟ «رەقىبسىمنىڭ پۇشتىنى تېپىپسەن» دەپ تاپا - تەنە قىلسۇنمۇ؟ ياق! ھېكمەت قىزىنىڭ بەختى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشى كېرەك. ئۇ قانچىلىغان قۇربانلارنى بەرمىگەن؟! پەقەت ھېلىقى مىللەت ئاسىيسى بىلەن بېرىش - كېلىشىنى ئۈزۈپ تۇغقانچىلىق قىلمىسلا بولمىدىمۇ. نېمە قىلىدۇ ئۆزىنى بۇنچىلىك ئازابقا سېلىپ! بۇ چاغقىچە نادامەت ئېكەكلىرىنىڭ ئۇنى ئېكەكدەپ، ئۇپرىتىپ كەلگىنىمۇ يېتەر.

ھېكمەت ئەنە شۇنداق تەسەللى ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆزى بەز-

لەپ، تەسكىن تاپقاندەك بولدى. قىزى سەۋەبلىك ئۆزىنىڭ شۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ھېچكىمگە تىنمىدى، ھەتتا ماھىگۈلـ دىنمۇ سىر تۇتتى. ئەمما، ئۇچقۇنئاي دادىسى بىلەن مەسۇم قابىل ئوتتۇرىسىدا چىگىلگەن قانداق تۈگۈچ بارلىقىنى بىلەلمەي كۈنلىرى بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى. پەقەت ئۇ بىر يىللىرى مەسۇم قابىلنىڭ «ئىزگۇ تىلەكلەر» دېگەن داستانغا ماقالە يېزىپ كامىل بىلەن ئارازلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغاـ نىدى. ھېكمەت دوستى ئۇچۇن مەسۇم قابىلغا ئاداۋەت ساقلاپ يۈرەمدىغاندۇ؟ بۇ ھەرگىز ئەقىلگە سىغمايدۇ، ئەدەبىياتچىلار ئوتتۇرىسىدا بولۇپ تۇرىدىغان بۇنداق رىقابەت، مۇنازىرىلەر نورـ مال ئەھۋالغۇ، ئۇنىڭغا ھېكمەت بۇنچىلىك بىئارام بولۇپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويمايدۇ.

ئۇچقۇنئاي بۇ سىرلىق دۇشمەنلىكنىڭ تېگىنى پەقەت كاـ مىللا يېشىپ بېرەلەيدىغانلىقىنى جەزملەشتۇردى. بىراق، كاـ مىل ئىككىنچى قېتىملىق مەدەنىي مىراسلارنى توپلاش ئۇچۇن جەنۇبىي شىنجاڭغا كەتكىنىگە بىر ئايدىن ئاشقانىدى. ئۇچقۇنئاي كامىلنىڭ ئائىلىسىگە ھەر كۈنى دېگۈدەك تېلېفون بېرىپ ئۇنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. شۇڭا، ئۇ يىگىرمە نەچچە كۈندىن بېرى دادىسىغا تاماق توشۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان بولسىمۇ، بۇ توغرۇلۇق ھېكمەتتىن كوچىلاپ سورىمىدى، پەـ قەت دادىسىدىن يۈزىنى قاچۇرۇپلا تۇراتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەندىلا ئۇچقۇنئاي دوختۇرخانىغا تاماق ئېلىپ كەلدى. ھېكمەت قايسىدۇر بىر گېزىتخانىدىن پېنسىيىگە چىقـ قان سابىر توختى ئىسىملىك بىر كىشى بىلەن بىر ياتاقتا ياتاتـ تى. ئۇچقۇنئاي سۇتكە نان چىلاپ دادىسىغا تۇنقۇزدى ـ دە، سىرتقا چىقىپ كېتىپ خېلىلا ھايال بولۇپ كىردى، ئاندىن قاچىلارنى يىغىشتۇرۇپ داستىخانغا ئورىدى.

ـــ دادا، مەن كېتەي، مەكتەپكە ھېلىمۇ كېچىكتىم، ـــ ئۇچقۇنئاي سائىتىگە قارىدى، ـــ چۈشلۈك تامىقىڭىزنى تىزىملـ تىپ قويدۇم، ئاشپەزلەر ئۆزلىرى ئەكىرىپ بېرىدۇ. قاياق سۇخانىغا چىققانىدىم، تېخى قاينىماپتۇ.

ـــ مەشھەدە خوتۇنىنى داۋالىتىۋاتقان بىر يىگىت بار، ـــ دېدى سابىر توختى، ـــ شۇ بالا بىزنى قاياق سۇسىز قويمايۋاتـ دۇ، خاتىرجەم كېتىۋېرىڭ.

ـــ قىزىم ئۇچقۇن، كامىلدىن خەۋەر يوقمۇ؟ ـــ ھېكمەت دوستىنى ئەسلەپ قالغانىدى، ـــ بۇگۈن ئۇنىڭغا توپتوغرا ئوتتۇز ئۇچ كۈن بولدى.

ـــ ياق، دادا، مەن ئۆيىگە تېلېفون بەرگەنىدىم، مېھرىـ بان ھەدەم: «بۇگۈن ـ ئەتە كېلىپ قالارمىكىن» دەيدۇ.

ـــ تۇرسۇنجان دېگەن قۇيۇنمۇ يىگىرمە نەچچە كۈنىنىڭ ئالدىدا قارىسىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇپ يوقاپلا كەتتى، ـــ تۇرسۇنجاندىن ئەنسىرەش ھېكمەتكە ئادەت بولۇپ قالغانىدى، ـــ ئىدارىسىدە بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپقۇ قالمىغاندۇ.

ـــ راست، ئېسىمدىن كۆتۇرۇلۇپتۇ، ـــ دېدى ئۇچقۇنئاي دادىسىدىن يۈزىنى قاچۇرۇپ، ـــ ئۇلۇشكۇن تۇرسۇنجان ئاكام بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانىدىم، ئۇ ئون نەچچە كۈندىن بېرى مەدەنىيەت ئىشخانىسىغا بېرىپ، ئۆزى ئوستىدە تۇرۇپ روماناـ نىڭ ئاقلاپ چىقىپتۇ، بەلكىم بۇگۈن كېلىپ قالارمىكىن.

ئۇچقۇنئاي چىقىپ كەتتى. ھېكمەت زېرىكىشتىن بىر ئىش دېگەندەك، سابىر توختىغا كامىل، تۇرسۇنجانلارنىڭ تالانتلىق، ئىقتىدارلىق، شىجائەتلىك زىيالىيلار ئىكەنلىكىنى بىر ھازا ماختاپ بەردى. سابىر توختىمۇ: «دوستلار دوستلىرىنى ماختاش ئارقىلىق پەخىرلىنىدۇ، دېگەندەك سەل ئاشۇرۇۋەتمىگەنسىز» دەپ چاقچاق قىلدى. ئۇلار چاقچاقلىشىپ، كۈلۈشۈپ تۇرغىنىدا

تۇرسۇنجان كىرىپ كەلدى. ئۇ ھېكمەتنىڭ ئەھۋالىنى سورىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئارىلىقتا ئالدىراش بولۇپ كېتىپ كېلەلمىگەنلىكىدىن ئۆزرە سورىدى.

— نېمە سەۋەبتىن كېلەلمىگەنلىكىڭنى ئۇقتۇم، — دېدى ھېكمەت، — ھە، ئەمىلىڭنى ئېلان قىلدىمۇ؟

— قىلدى، بىراق، — تۇرسۇنجان ئېغىر تىندى، — مەسۇم قابىلىنى يانداپ قويدى.

— يانداپ قويدى دېگىنىڭ نېمىسى؟

— ئۇ ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولدى.

— چۇشىنىشلىك، ئەمدىغۇ مەسلىنىڭ تېگىگە يېتەكەنسەن؟

— بولدى، گەپ قىلما، — تۇرسۇنجان سومكىدىن قاتتىق مۇقاۋىلىق بىر كىتابنى چىقاردى، — رومانىڭنى كۆرۈپ باق، تېخى تۇنۇگۈن كەچ «تارقىتىشقا بولىدۇ» دېگەن ھۆججەتنى ئالالىدىم.

— «تۇندىكى چولپان» ، — ساىبر توختى كىتابنى قولىغا ئالدى، — ياھ، ياھ، كۆركەم، سۈپەتلىك چىقىپتۇ. ھېكمەت ئەپەندىم، مۇبارەك بولسۇن.

ھېكمەت كىتابنى ژاراقلاپ ئىشلىتىلگەن قەغەز ۋە بېسىلىشىنىڭ سۈپەتلىك بولغانلىقىدىن كۆڭلى ئېچىلىپ قالدى. بۇ ئەسنادا بىرمۇنچە دوختۇرلار ئەتىگەنلىك تەكشۈرۈشكە كىرىپ كەلدى. ئۇلار ھېكمەتنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن بىرمۇنچە گەپلەرنى سوردى. ماھىگۈل ياستۇق ئۈستىدىكى كىتابنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈشى باشقا ئۇيغۇر - خەنزۇ دوختۇرلارمۇ قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ كۆرۈشكەن بولدى.

— كىتابىڭىزنىڭ نەشردىن چىققىنىغا مۇبارەك

بولسۇن، — دېدى ماھىگۈل كىتابنى ياستۇق ئۈستىگە قويۇپ، — لېكىن كىتاب ئوقۇشىڭىزغا بولمايدۇ.

دوختۇر سابىر توختىنى كۆرۈشكە يۆتكەلدى. ماھىگۈل ئۇنىڭ ياستۇق تېگىگە يوشۇرۇپ قويغان تاماكىسىنى كۆرۈپ قېلىپ كايىپلا كەتتى. سابىر توختى خىجىل بولغىنىدىن ئۆپكىدەك قىزىرىپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى. ماھىگۈل كېسەل كۆرگەنده تولىمۇ سالاپەتلىك، تەمكىن، سۈرلۈك بولۇپ قالاتتى. بايا تۇرسۇنجانغىمۇ قاپىقىنى تۇرگەن ھالدا «كەلدىڭىز، مۇ» دەپلا قويدى. ئەمما، ئۇنىڭ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش، داۋالاشتىكى ئەستايىدىللىقى، كەسپىكە ماھىرلىقى ھەقىقىده ھەرقانداق بىمار ئۇنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەي ماختايتتى.

— ھېكمەت ئەپەندىم، — دېدى سابىر توختى دوختۇرلار چىقىپ كەتكەنده، — مۇشۇ ماھىن دوختۇرنىڭ سۈرىدىن ھەرقانداق ئادەم ئەيمىنىدۇ جۇمۇڭ، خەنزۇ دوختۇرلارمۇ «مادەيفۇ» دەپ ھۆرمەت - ئىززىتىنى قىلىپ تۇرىدىكەن، بەك يامان خوتۇنكەن بۇ.

— خوتۇن ئەمەس ئۇ، — دېدى تۇرسۇنجان دەرھاللا، — تېخى ياتلىق بولمىغان قىز.

— شۇنداقمۇ، سىز قانداق بىلىسىز؟

— بىز كونا تونۇش. ماھىن دوختۇرنىڭ ئۆمرى مېدىتسىنا ئىنستىتۇتى، بېيجىڭ، مۇسكۇالاردا ئوقۇش ھەم تەتقىقات بىلەن ئۆتۈپ كەتكەن.

— مۇنداق دەڭ.

تۇرسۇنجان خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. ھېكمەت كىتابنى ئېلىپ قىستۇرما رەسىملىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى، ئايالىنى داۋالاتقىلى كەلگەن يىگىت كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا بىرنەچچە چايدان تۇراتتى.

— هەر قاچان قاياق سۈيىگلار قالمىغاندۇ، — دېدى يەڭگۈلۈپ قويۇپ، — مەن ئەكىرىپ بېرەي.

— ئادەمگە يېقىشلىق ئەجەب ئوبدان بالىكەن بۇ، — سابىر توختى چىقىپ كېتىۋاتقان يىگىتنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قويدى، — بىر يەرلىرى سىزگە ئوخشامدۇ نېمە؟

— شۇنى دېمەمسىز، — ھېكمەت كىتابنى ياستۇق تېگىگە تىقىپ قويدى، — بۇ بالىنى كۆرسەم ياشلىقىمنى ئەسلەپ قالىمەن.

ئوتتۇرا بوي، قاشلىرى قويۇق، مۇلايىم كۆزلۈك، بۈدۈر چاچلىرى بىلەن قاپقارا كاۋاكازچە بۇرۇتى ئاق يۈزىنى تېخىمۇ يارقىن ئېچىپ تۇرغان بۇ بالا ھېكمەتكە يېقىپ قالغانىدى. بىر كۈنى ھېكمەت ئۇنىڭدىن: «ئايالىڭىز نېمە كېسەل؟» دەپ سورىغىنىدا، ئۇ: «تاماق سىڭمەيدۇ» دەپ قىسقىلا جاۋاب بەردى. بۇ ئۇزۇن كارىدور ئىككى بۆلۈمگە تەڭ بولۇپ، ئۇ تەرىپى «ئاشقازان ھەزىم» بۆلۈمىگە، بۇ تەرىپى «يۈرەك كېسەللىكلىرى» بۆلۈمىگە تەۋە ئىدى.

— دوختۇرخانا دېگەن بەكمۇ زېرىكەرلىك يەر ئىكەن، — دېدى يىگىت، — ئايالىم ئۇخلاپ قالسىلا ئۇ بۇ ياتاقلارغا كىرىپ پاراڭ سوقۇپ ئىچ پۇشۇقىمنى چىقىرىمەن.

— نەدىن كەلدىڭىز؟

— خوتەن يورۇقلاشتىن.

يىگىت چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ھېكمەت «ئەجەب ئىسمىنى سوراپ قويماپتىمەن» دەپ ئويلىدى. چۈنكى، ئۇ بۇ يىگىتنى خۇددى چۈشىدە كۆرگەندەك، قايسىدۇر بىر يەرلىرىنى بىر كىملەرگە ئوخشاتقاندەك قىلاتتىيۇ، ھېچ ئېسىگە ئالالمايتتى. ئاخىر ئۇ ئويلا ـ ئويلا بۇنداق قارا بۇرۇتلۇق، تەمكىن يىگىتنى نەدە كۆرگەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىدى.

ئارىدىن يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. يىگىت بىر كۈنى چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن كىرىپ كەلدى. ئۇ كارىۋاتقا يانداپ قويۇلغان تومپۇچكا يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ھېكمەتتىن ھال سورىدى.

— ھە يىگىت، — سورىدى ھېكمەت ياستۇققا يۆلەنگەن ھالدا، — ئايالىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— ئاشقازان ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى، — يىگىت قوللىرىنى يايدى، — نېمىشقىكىن تاڭ، دوختۇرلار يەنە بىرنەچچە كۈن ياتسۇن، دەيدۇ.

— ئۇنداقتا قايتىشىڭىزغا كۆپ قالماپتۇ ـ دە؟

— شۇنداق، لېكىن ئىزدەيدىغان بىر تۇغقان بار ئىدى، شۇ كىشىنى تاپقاندا ماڭارمىز.

— دوختۇرخانىغا كەلگىنىڭىزگە بىر ئايدىن ئېشىپتۇ، تېخىچە ئىزدەپ باقمىدىڭلارمۇ؟

— ئۇرۇمچىگە چۈشكەن كۈنىمىز مىڭ بالالىقتا ئىدارىسىنى تاپقاندۇق، بىراق ئۇ كىشى خوتەن، قەشقەر تەرەپلەرگە كېتىپ قاپتۇ ئەمەسمۇ، ئۆيىنى بىلمەيدىكەنمىز. ئايالىمنى ئوپېراتسىيە قىلغاندىن كېيىن ھېچيەرگە چىقالمىدىم.

— «ئۇ كىشى» دېگىنىڭىز قانداق گەپ ئۇ؟ خۇددى تونۇمايدىغاندەك گەپ قىلىسىزغۇ؟

— مەن تونۇمايمەن، ھەتتا كۆرۈپمۇ باقمىغان، — يىگىتنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى، — ئۇ قېينانامنىڭ ئۇكىسى بولىدۇ، ئىسمى كامىلاخۇن.

— «پەن تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتى» دە ئىشلەيدۇ، دېگىنىڭىزگە قارىغاندا كامىل بولۇپ قالمىسۇن يەنە.

— شۇ، شۇ، نەق شۇ، سىز قانداق تونۇيسىز؟

— ئۇنداقتا سىز سەئىدە ئاچامنىڭ كۈيئوغلى بولىدىكەنـ

سىز ـ دە؟

ـــ شۇنداق.

ـــ توۋا خۇدايىم، بىر دوختۇرخانا، بىر كارىدوردا تۇرۇۋ-لۇق تونۇشمىغىنىمىزنى كۆرۈك، ـــ ھېكمەت ھاياجانلاندى، ـــ ھە، گۈلچىنئاينىك ئەھۋالى قانداق؟

ـــ ئۇ ياخشى، بەك ياخشى، ھازىر ئۇخلاپ قالدى. سىز كامىلاخۇن ئاكىمىزنى تونۇيدىغان ئوخشىمامسىز؟

ـــ بىز ئەك يېقىن بۇرادەرلەردىن.

ـــ مۇنداق دەك، ئەمدى كامىلاخۇن ئاكىمىزنىك ئۆيىنى ئىزدەپمۇ يۈرمەيدىغان بولدۇق ـ دە، ـــ يىگىت تومپۇچكا ئۈس-تىدىكى قىزىل ئالمىنى ئالدى، ـــ ئاكا، مەن سىزگە خوشلۇ-قىمدا بىر ئالما ئاقلاپ بېرەي جۇمۇ.

ھېكمەت خىيال بىلەن يىگىتنىك ھەركىتىگە دىققەت قىل-مىدى. يىگىت ئاقلانغان ئالمىنى قەلەمتىراچقا سانجىپ تەڭلە-گەندىلا، چىمچىلاق قولىدەك كىچىككىنە قەلەمتىراچ ۋە ئۇنىك بېغىچىدىن ساڭگىلاپ تۇرغان قىزىل يىپەك يىپتىكى كۆك مار-جانغا كۆزى چۈشكەن ھېكمەت، قانلىرى بىر ئىزدا توختاپ قالغاندەك قېتىپ قالدى.

ـــ بۇ... بۇ قەلەمتىراچنى كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟ ـــ ھېكمەتنىك چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى.

ـــ كۆرۈك ئاكا، ـــ دېدى يىگىت خىيالىي، ـــ بۇ قەلەم-تىراچ كىچىكمىدىن تارتىپ مەن بىلەن بىللە چوك بولدى، مېنىك بويۇم ئۆستى، لېكىن ئۇنىك ئۆسمىدى.

ھېكمەت قەلەمتىراچنىك دەستىسىدىكى پىرزىئالسكىنىك بۇركۇت بىلەن ئېلىشىپ تۇرغان ھەيكەل رەسىمگە، يەنە بىر تەرىپىدىكى ئۇششاق رۇسچە خەتلەرگە قارىغانسېرى، ئۇزۇن يىللار مۇقەددەم «بۇ قەلەمتىراچ ماڭا ھەمراھ بولسۇن» دېگەن

يېقىملىق ئاۋاز قۇلاق تۈۋىدە قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى.

ـــ ئاكا سىز، ـــ يىگىت ھېكمەتكە ئۇمىدلىنىپ قارىدى، ـــ ھېكمەت دەيدىغان يازغۇچىنى تونۇمسىز؟

ـــ ھېكمەتنى... سېنىك ئىسمىك ئەزىمەتمۇ؟!...

ـــ شۇنداق. ئۇ دېگەن بۇرۇنقى ئىسمىم، ھازىرقى ئىس-مىم ئەنۋەر!

ئەزىمەتنىك كېيىنكى سۆزلىرىنى ھېكمەت ئاڭلىيالمىدى، چۈنكى ئۇ ھوشىدىن كەتكەنىدى. قورقۇپ كەتكەن ئەزىمەت ۋار-قىرىغىنىچە كارىدورغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بىرەمدىلا ما-ھىگۇل بىلەن بىرنەچچە دوختۇر يۈگۈرۈپ كىرىشتى. ئۇلار ياتاققا كىرىۋالغان بىمارلارنى چىقىرىۋېتىپ ھېكمەتنى تەكشۈر-دى، ئۇنىك يۈرىكى ھەددىدىن زىيادە تېز ئۇرۇۋاتاتتى. قانداقتۇر قاتتىق ھاياجانلىنىشتىن پەيدا بولغان ئۆزگىرىشنى ئېنىقلاپ چىققان دوختۇرلار تېگىشلىك چارە ـ تەدبىرلەرنى قىلىپ، تىنچلاندۇرۇش ئوكۇلىدىن بىرنى ئۇردى. ھېكمەت ئاستا ـ ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى.

ھېكمەت كۆزىنى ئاچقاندا، قايسى ۋاقىت ئىكەنلىكىنى بە-لەلمىدى، لېكىن بالىنتسا چىرىغى يورۇپ تۇراتتى. ئۇ ئېسىنى يىغقاندىن كېيىنلا كارىۋات ئەتراپىدا تۇرغان بىرمۇنچە سايىلەرنى كۆردى. بۇ سايىلەر بارا ـ بارا روشەنلىشىپ ئېنىق كۆرۈندى. ئۇلار كامىل، ماھىگۇل، نەبى، ئەزىمەت، گۈلچىنئايلار ئىدى.

ـــ ھوشىغا كەلدى، ـــ پىچىرلىدى ماھىگۇل، ـــ ئۇنلۇك گەپ قىلماڭلار.

ـــ كامىل دوستۇم... مەن... مەن ئوغلۇم ئەزىمەتنى تېپىۋالدىم، ـــ ھېكمەت تۇرماقچى بولۇۋىدى، كامىل ئۇنى ياس-تۇقتا يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ـــ قېنى ئۇ؟ مەن ئۇنى ئوبدانراق كۆرەي... ئۇ بۇدۇر قوزامغا بىر قېنىۋالاي...

باغرىمغا بىر تېگىۋالاي. . .

— ھېكمەت ئاكا، كۆپ ھاياجانلانماڭ، بۇ سىزگە زىيان - لىق، — دېدى ماھمۇل، — ئوغلىڭىز ئەزىمەت مانا بۇ يەر- گىست.

— دادا! . . . دادا! ! . . . جېنىم دادا! ! ! — ئەزىمەت دادىسىنى قۇچاقلاپ بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يىغلىدى، — پاخماچاچ بىر ئايالنىڭ مېنى ئېشەكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بەرگەنلىكى، قاپقا- را ساقاللىق بىر ئادەمنىڭ قولۇمغا كەمپۇت تۇتقۇزۇپ يىراق يوللارغا ئېلىپ كەتكەنلىكى ھېلىمۇ خىرە-شىرە يادىمدا. . .

— ئاھ جېنىم بالام، سېنىڭ كويۇڭدا قانچىلىك سەرسان بولدۇم، شۇ ئاي، شۇ يىللاردا قانچىلىك كېسەل رەڭگىدەك ساپسېرىق تاڭلارنى ئانقۇزدۇم، پۇتۇن جاھاننى زۇلمەت - قا- راڭغۇلۇق باسقاندەك تېنەپ - تەمتىرەپ يۈردۇم، — ھېكمەت بىر دەم دېمىنى ئېلىپ جىم بولدى، — بىلەمسەن بالام، ئاكاڭ نەبى سېنى دەپ ياشلىقىنى، بېجىرىم چىرايىنى يوقاتتى، نەچچە يىللار سەرگەردان تىلەمچى بولۇپ كىشىلەر ئىشكىلىرىگە تەل- مۇردى، سېنىڭ قىساسىڭ ئۈچۈن ئۆز قېرىنداشىنىڭ خۇنىنى تۆكۈپ ئون يىللاپ قاراڭغۇ تۇرمىلەرگە سولاندى. . . بىزنى شۇنچىۋالا ۋەيران قىلىۋەتتىڭا. . .

— ئاڭلىدىم دادا، ئاڭلىدىم، — ئەزىمەت ئېسىدەپ - ئېسىدەپ يىغلىماقتا ئىدى، — بىز ھەممىمىز نەچچە سائەت بول- دى، شۇ ئىشلار ھەققىدە سۆزلىشىپ ئولتۇردۇق.

— نەبى، سەن قانداق ئۇقتۇڭ؟ — ھېكمەت ياشلىرىنى سۈرتۈپ ئۇلگۈرمىگەن نەبىگە قارىدى، — ئەجەب ۋاقتىدا يېتىپ كەپسەنا.

— ماھمۇل ھەدەم تېلېفون بېرىپتىكەن، — دېدى نەبى غارىڭ - غۇرۇڭ ئاۋازدا، — بېشىم بىلەن يۈگۈرۈپ دېگۈدەك

يېتىپ كەلدىم.

— گۈلچىنىڭاي قىزىم، قېنى سىز؟ — ھېكمەت يامغۇر- دەك ياش تۆكۈۋاتقان گۈلچىنىڭايغا قولىنى سۇندى، — بېرى كې- لىڭ قىزىم، مەن سىزنى بىر پۈرىۋالاي. . . پاھ، پاھ، مۇرات پۈرايسىز، مۇرات! . . .

— ھېكمەت دادا، مەن ئەمدىلا ھەممىنى بىلدىم، كامىل دادام ھەممىنى دەپ بەردى، — گۈلچىنىڭاي ھېكمەتنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ يۈزىنى - يۈزىگە يېقىپ تۇراتتى، — سىز مېنىڭ ھىدلىرىمدىن دادام مۇراتنىڭ پۈراقلىرىنى پۈرىغانكەنسىز. . . ئاق ئات مىنىپ سىزنى ھەم مېنى تاشلاپ كەتكەن ئادەم مېنىڭ دادامكەن ئەمەسمۇ! . . .

گۈلچىنىڭاينىڭ سۆزلىرى ياتاق ئىچىدە يىغا كۆتۈرۈۋەتتى.

— شۇنداق قىزىم، سىزنىڭ دادىڭىز بۇ دۇنيادا كەم تېپىلىدىغان گۆھەردەك ئادەم ئىدى، — ھېكمەت كۆزلىرىگە لۆڭگىنى باستى، — ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي ماكانى ئەزىزانە قەشقەرلىك بولۇشقا مۇناسىپ جىگەرلىك يىگىت ئىدى.

— ھېكمەت دادا!

— يەنە «ھېكمەت دادا» دەيسىزغۇ قىزىم.

— ياق، ياق، دادا، ئۆزۈمنىڭ دادىسى! كىچىك ۋاقتىم- دىن تارتىپ ئارزۇيۇم شۇ ئەمەسمىدى، ئۇلۇغ ئاللا تىلەكلىرى- گە يەتكۈزدى.

— كامىل، سەن ئەجەب يوقاپ كەتتىڭغۇ، — ھېكمەت دوستىغا قارىدى، — قاچان كەلدىڭ؟

— مەن ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا ئۆيگە بارغانىدىم. مېھرى- باندىن سېنىڭ دوختۇرخانىدا ئىكەنلىكىڭنى ئۇقۇپ كەلسەم، سەن ئۇخلاپ قاپسەن، — دېدى كامىل بوش ئاۋازدا، — مەن سەئىدە ئاچامنىڭ ئەزىمەت بىلەن گۈلچىنىڭايغا يازغان خېتىنى

بىرىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى دەپ بەردىم.

ماھىگۈل گۈلچىنئايىنى يۆلەپ ئاران تۇرغۇزدى. ئەزىمەت، نەبىلەر ئۇنسىز ياش تۆكۈپ قاراپ تۇراتتى. كامىل دوستىنىڭ قوللىرىنى تۇتتى ۋە «غەيرەتلىك بول» دېگەندەك بوش سىقىپ قويدى. ئاندىن سەئىدە ئاچىسى بىلەن بولغان سۆھبەتنى ئىخچام قىلىپ سۆزلەپ بەردى...

ئەنۋەر ئايالى گۈلچىنئايىنىڭ ئاشقازان كېسىلىنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ داۋالاتماقچى بولدى. ئۇلار مېڭىشقا ئىككى كۈن قالغاندا سەئىدە كېلىپ سەپەر تەييارلىقىنى قىلىشىپ بەردى. ئۇ: «ئۆيۈڭلاردىن ئەنسىرىمەڭلار، مەن پات - پات كېلىپ خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن» دەپ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىپ يولغا سالدى. سەئىدە بالىلىرى كېتىپ بىرەر ئايغىچە يورۇقچاشتىكى ھويلا - ئارام، ئۆيلەرنى كۆرۈپ كېلىپ - كېتىپ تۇردى. بىر كۈنى سېرىق بوران ھەيۋەت بىلەن چىقىپ جاھاننى بىرنەچچە سائەت زۇلمەت - قاراڭغۇلۇق بېسىپ كەتتى. باغلار، ئۆيلەر، ھويلىلار بىر قەۋەت ئاق توپا بىلەن قاپلاندى. بالىلىرىنىڭ قورۇسىدا نېمىلەر ئۆرۈلۈپ، نېمىلەر ۋەيران بولغانلىقىدىن ئەنسىرەپ قالغان سەئىدە بىر ئەتىگەنلىكى يورۇقچاشقا كەلدى. ئۇ ئۆينى بىر قۇر سۈپۈرۈپ، يوتقان - كۆرپىلەرنى ھويلىغا يېيىۋەتكەندىن كېيىن، ساندۇق، كارىۋات، چىنە - قاچا، دېرە-زە تەكچىلىرىنى دەسمالالاپ سۈرتۈۋېتىپ، ئەينەكلىك ئىشكاپ ئۈستىدىن ئاغزى ئېچىلمىغان بىر خەتنى تېپىۋالدى. ئۇنىڭ قېلىن، سېرىق قەغەزدىن ياسالغان قوپال كونۋېرتى ئۈستىدە «ھېكمەت ئەپەندىگە تەئەللۇق، باشقىلارنىڭ ئېچىشىغا بولمايدۇ. غوپۇر نىيازدىن» دېگەن يوغان ھەم قىڭغىر - قىيسىق يېزىلغان خەتلەر تۇراتتى. سەئىدە ئىچىدە: «بۇ ئادەمنىڭ ھېكمەت بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى باردۇر؟ ياكى بۇ باشقا ھېكمەتمۇ؟» دېگەنلەرنى

ئويلىدى. لېكىن، تۇيۇقسىز بىر ئىش يادىغا كېلىش بىلەن چۆچۈپ كەتتى. ھېكمەت بىر يىلى گۈلچىنئايىنى يوقلاپ كىرىپ ئوغلى ئەزىمەتنى چۈشىدە كۆرگەنلىكىنى، لېكىن ئۇنىڭ بىر-دىنلا ئون ياشلىق ئەنۋەر دېگەن بىر بالىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ يىغلاپ سالدى. بۇ ئىشلار تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە يۈرگەن سەئىدىنىڭ ئېسىدىن ئاللىقاچان كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندى، شۇڭا بۇ سىرلىق خەت ئۇنى قىزىقتۇرۇپ ئېچىشقا مەجبۇر قىلدى.

— ئاچام سەئىدە كۈيئوغلى ئەنۋەرنىڭ سېنىڭ ئوغلۇڭ ئەزىمەت ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، — دېدى كامىل چۈشەندۈرۈپ، — غوپۇر نىيازنىڭ خېتىنى ساڭا ئەۋەتىپ بەرمەكچى بولۇپ تۇرغىنىدا مەن بىرىپ قاپتىمەن.

— قېنى ئۇ خەت؟ — ھېكمەت تەقەززالىق بىلەن سورىدى.

— ئۆيدە قالدى، ئاچامنىڭ ئەزىمەت بىلەن گۈلچىنئايغا يازغان خېتىنى ئۇلارغا بەردىم، — كامىل گۈلچىنئايغا قارىدى، — ئەتە يەكشەنبە بولغاندىكىن ھەممىمىز بىزنىڭ ئۆيگە بارايلى، گۈلچىنئايىنىڭ «بۇلاقتىكى شولا» رەسىمىنى بىر كۆرۈش ئىستىكى بار.

— شۇنداق قىلايلى، ئەتە مەنمۇ دەم ئالىمەن، — دېدى ماھىگۈل سائىتىگە قاراپ، — نۆۋەتچى دوختۇرنىڭ ياتاقلارنى تەكشۈرۈش ۋاقتى بولۇپ قالدى، ھېكمەتكاممۇ ئارام ئالسۇن.

ھەممىسى چىقىپ كېتىشى بىلەن ياتاق ئىچى جىمىپ قالدى. سابىر توختى بالىنىسىدىن چىقىش رەسمىيىتى ئۆتەپ يۈرگەچكە، ئىككى كۈندىن بېرى كېلىپ - كېتىپ يۈرەتتى. ھېكمەتنىڭ قورسىقى ئاچقانىدى. ھەر كۈنى كەچلىك تامىقىنى ئەكېلىپ بېرىۋاتقان ئۇچقۇنئايىنىڭ بۇگۈن كەلمىگەنلىكى ئۈنى

ئويغا سېلىپ قويدى. ئۇ كونىرۇا بىلەن نان يېمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئىستاكاندىكى سوۋۇپ قالغان چاينى تۆكۈۋېتىش ئۈچۈن مېڭىشى، ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان تاماق قاچىسىنى كۆرۈپ قالدى. «ئۇچقۇنئاي كەپتۇ، لېكىن ئۇ ئەزىمەتنى كۆرۈپ قايتقان ئوخشايدۇ» دېگەن ئوي ھېكمەتنىڭ كۆڭلىدىن ئۆتكىنىدە، ئاكا ـ سىڭىل ئوتتۇرىسىدىكى كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان، بىراق ئۆتكىلى بولمايدىغان بىر سېپىلنى كۆرگەندەك بولدى. ھېكمەت ئىسسىق ساقلاش قاچىسىدىكى قىزىق شورپىغا نان تۈگۈرۈپ يەۋېتىپمۇ، غۇۋا قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن ياتاقتا تەنھا يېتىپمۇ «يۈز كۆيدىغان بۇ سەۋەنلىك، خاتالىقلارغا زادى كىم سەۋەبچى؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب ئىزدىدى، لېكىن تاپالمىدى، تاپالمىدى ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ تۇرلۇك ـ تۈمەن قىسمەتلەر بىلەن يۈغۇرۇلغان، پاجىئە ۋە تراگېدىيىلەر ھەقدادىغا يەتكەن ھايات ـ مامات ئاچلىدا ئەجەل بىلەن ئېلىشقان ئۆمۈر مەنزىللىرى، چاڭ ـ تۈمانلار كۆتۈرۈلگەن ئىزلىرى، ياسقان ئەگرى ـ توقاي يوللىرى... ئاكا ـ سىڭىللارنىڭ غەرەزسىز گۈناھ ئۆتكۈزۈشىگە سەۋەب بولغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇچقۇنئاينىڭ ئەزىمەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ تاماق قاچىسىنى قويۇپ كېتىپ قېلىشى ھېكمەتنى ئاچچىق ھەقىقەت قامچىسىدا ئۇرغاندەك بىدەرمان قىلدى.

ئەتىسى كامىل ھېكمەت، ماھىگۈل، ئەزىمەت، نەبى، گۈل-چىنئايلارنى ئىككى تاكسىغا سېلىپ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. كا-مىلنىڭ ئايالى مېھرىبان ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئېلىپ مېھمان خانىغا باشلىدى. چوڭ تاماق ئۈستىلى تاتلىق ـ تۇرۇم، نان ـ توقاچ، پېچىنە، ھەر خىل مۇرابباالار بىلەن ئاللىبۇرۇن تەييارلىنىپ، ئۈستىگە نېپىز يېپەك داستىخان يېپىپ قويۇلغانىدى. ئۇلار چاي ئىچىشىپ، ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن ئالغاچ

پاراڭغا چۈشۈپ كېتىشتى. گەپ يەنىلا ئەزىمەت بىلەن گۈلچىنار ئاي ئىككىسىگە مەركەزلىشىپ قالغانىدى.

ـــ گۈلچىنئاينىڭ بۆشۈك تويى زادىلا ئېسىمدىن چىقماي-دۇ، ـــ دېدى ماھىگۈل ھەممەيلەنگەن قاراپ، ـــ قۇتلۇق خۇي-جاڭنىڭ ئۆيى بەزمە ـ مەشرەپ بىلەن راسا قىزىۋاتقاندا، بىر يېرىم ياشلىق ئەزىمەت تايتاڭلاپ كىرىپ زاكىداقلىق بوۋاقنى مېنىڭ دەپ قۇچاقلاپ تۇرۇۋالدى. زۇمرەت ئاچچىقلاپ: «قو-لۇڭنى كۆزىگە تىقىۋېتىسەن، ئۇنداق قىلساڭ قىزىمنى ساڭا بەرمەيمەن» دېيىشى، ئەزىمەت ھېكمەتكامغا دادلاپ يىغلىغىلى تۇردى. ھېكمەتكام: «مەندىن سورىماي، مۇرات داداڭدىن سورا» دەپ قويۇشى، ئەزىمەت: «مۇنات دادىي، بۇباق مېنىڭ ـ ھە» دەپ كۆزىگە كىرىپلىۋالدى. شۇ چاغدا مۇراتكامنىڭ دېگەن گېپى زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ئۇ: «ئەستەغپۇرۇللا، ماۋۇ كىسپۇ-رۇچ ھېلىتىن قىزىمنى تالىشىۋاتىدا» دېيىشى ئۆي ئىچىدە كۈل-كە كۆتۈرۈلدى.

ـــ شۇ چاغدا شادىمانمۇ، ئېزىز تارمۇشمۇ، ـــ ھېكمەت ماھىگۈلنىڭ سۆزىنى تولۇقلىدى، ـــ مۇراتمۇ، ھازىر رازىلىق بېرىۋەت، ھەببەللى، كۈيئوغۇللۇق بولۇپ قالدىڭ، مۇبارەك بولسۇن، دەپ كۈلكە كۆتۈرۈۋەتمىدىمۇ.

ـــ قىشنىڭ راسا سوغۇق كۈنلىرى ئىدى. ئەزىمەتنى قېلىن كىيىندۇرۇپ ۋېلىسىپىتىنىڭ ئالدىغا ئالدىم ـ دە، قوش-كۆلگە ئېلىپ كىردىم، ـــ دېدى نەبى ئۆپكىسى ئۆرۈلگەن ھال-دا، ـــ شۇرقىراپ توپا تۆكۈلۈپ تۇرغان گەمە ئىچىدە مۇراتكام ئەزىمەتنى ئاستىغا بېسىۋېلىپ «مېنى دادا دە» دەپ شۇنداق قىينىۋەتتى. ئەزىمەت «مۇنات دادىي» دېگەنسېرى تېخىمۇ سۆ-يۈپ، ساقاللىرىنى سۈۋاپ چىرقىرىتىۋەتتى. ئاخىر مۇراتكام «دادا» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «قانداق، دادا دېگۈز-

دۇمۇ» دېگەنىدى.

ــ ئاللانىڭ بېشارەت ـ كارامەتلىرىگە ئالدىن بىر نېمە دېمەك تەسكەن، ــ كامىلىنىڭ يادىغا بىر ئىش كەلدى بولغاي، چېكىسىنى ئۇۋۇلىدى، ــ قوشكۆلگە سۇرگۈنگە مېڭىش ئالدىدا دوستلار بىزنىڭ ئۆيگە يىغىلدۇق. گۈلچىنئايىنىڭ ئالتە ئايلىق ۋاقتى ئىدى. خان ئانام: «ئەمدى تۇغسىڭىز بۇ قىزىڭىزنى مەن ئېلىۋالىمەن، سەئىدەگە ھەمراھ بولىدۇ» دېگەنىدى. زۇمرەت: «قىزىم ئۆزلىرىدىن ئايلانسۇن خان ئانا، سىلى ئۆز ئانامدىنمۇ چارى» دېدى. خان ئانام: «ياشاڭ قىزىم، مىڭ ياشاڭ، مېنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتىڭىز، ھە، مۇرات ھارامزادە ھەييار، قارايسەنغۇ؟ ياكى قىزىڭغا پايلىمايۋاتامسەن» دېۋىدى، مۇرات: «ياقەي خان ئانا، ھېلىغۇ بىر قىزكەن، ئون قىزىم بولسىمۇ سىلىگە تەسەددۇق، زۇمرەت بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قېتىمدا ئىككىدىن تۇغۇۋېرىمەن دەۋاتسا» دەپ ھەممىنى كۈلدۈرۇۋەتكە. نىدى.

بولۇنۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەر گەرچە ھەزىل تۇسىنى ئالغان ئۆتمۈش خاتىرىلىرى بولسىمۇ، گۈلچىنئايىنىڭ ھەربىر ئېغىز گەپتىن كېيىن ياشلىرى تۆكۈلۈپلا تۇراتتى. ئەزىمەتمۇ پات ـ پات كۆزلىرىنى سۈرتۈپ ئۆلگۈرتەلمەيتتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى تەقدىرداش بولۇپ، ئاتا ـ ئانىلىرىدىن ئوخشىمىغان قىسمەتلەر بىلەن ئايرىلىپ كەتكەنىدى. بىراق، تەڭرى ئاخىر ئۇلارنى جەم قىلدى.

چايلار ئىچىلىپ، تاماق يېيىلىپ بولغۇچە گۈلچىنئاي ھەـ دەپ كامىلنىڭ كۆزىگە قارايتتى. ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن كامىل ئۆزىنىڭ يېزىقچىلىق ئۆيىدىن «بۇلاقتىكى شولا» رەسـ مىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ: «مانا بۇ ھېكمەت ئەينەن سىزغان دادـ ڭىز بىلەن ئانىڭىزنىڭ سۈرىتى» دەپ گۈلچىنئايغا تۇتقۇزدى.

قېلىن ئوت قاپلىغان، تىلقانات، ياۋا بېدە، كاككۇك گۈلـ لىرى، ئۇششاق ھەم سۇس سۆسۈن رەڭ ئېچىلىپ كەتكەن يالپۇزلار شاخاراپ سۇزۇك سۇغا چىلىشىپ تۇرغان بۇلاق بېشى، ياپيېشىل چوكان تاللىرى خوتەن قىزلىرىنىڭ قىرىق ئۆرۈمە چاچلىرىدەك لەرزان يەلپۇنۇۋاتقان مەجنۇنتال تېگىدە بىر ـ بىرىگە يېقىن ئولتۇرغان مۇرات ھەم زۇمرەت. ئۇلارنىڭ چېـ ھرلىرىدە ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشنىڭ شەپەق نۇرلىرى ئەكس ئەتـ كەن، زۇمرەتنىڭ دولقۇن ـ دولقۇن قوڭۇر چاچلىرى مۇراتنىڭ مۇرىسىگە شۇنداق يېقىن بولۇپ، نېمىنىدۇر بىر نەرسىنى دېـ مەكچى بولغاندەك كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىـ لىسى «بەختلىك بولۇڭ قىزىم» دەۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى بولغاي، گۈلچىنئاي ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ رەسىمىگە يۈزىنى يېقىپ يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ يىغىسى شۇنچىلىك پىغانلارغا تولغاـ نىدىكى، ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالمىدى.

چۈش بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار مېھرىبان قېزا بېسىپ ئەتـ كەن پولۇنى يېيىشىپ بولۇپ ئۇزاپ چىقىشتى. ئۇلار ئەتىگەندىلا كامىلنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ ھېكمەتنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقىنى مەسلىھەت قىلىشقانىدى. بىراق، كامىل مۇھىم بىرنەرسە يېزىـ ۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ ئۆزرە سورىدى. ئۇ مېھمانلارنى ئۇزىتىپ چوڭ يولغا چىققاندا ھېكمەتنىڭ يانچۇقىغا قېلىن بىر كونۋېرتنى سېلىپ قويدى، بۇ غوپۇر نىيازنىڭ خېتى ئىدى. ئۇلار كامىل ۋە مېھرىبان بىلەن خوشلىشىپ تۇرۇش ئارىلىقىدا نەبى ئىككى تاكسىنى توختاتتى.

ــ «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىغا، ــ دېدى ئالدىدىكى تاكسىدا ئولتۇرغان ھېكمەت شوپۇرغا.

نېمە سەۋەبتىندۇر، ھېكمەتنىڭ كۆڭلى غەش بولۇپ، بىر خىل ئوڭايسىز ھالەت ئۇنى قىينىۋاتاتتى. ئادەتتە ئۇچقۇنئاي

چۇشلۇك تامىقىنى ئۇنۇڭىرسىتېت ئاشخانىسىدا يېگەنلىكى ئۈ-
چۈن ئارىلاپ - ئارىلاپ كېلىپ قالمىسا ئادەتتە كەل-
مەيتتى. لېكىن «ئۇچقۇنئاي بۇگۈن چۇشتە كېلىپ قالغان
بولسا، بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرەرمۇ؟» دېگەن ئەندىشە
ھېكمەتتىن زادى نېرى كەتمىدى. بۇنداق نومۇسلۇق تۇيغۇ ئەزە-
مەتتە تېخىمۇ ئېغىر ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ چىرايى ھېلىدىن ھېلى
ئۆزگىرىپ پەسكە، تاكسى دېرىزىسىدىن سىرتلارغا قارىۋالاتتى.
ئۇنىڭ بۇنداق تەڭلىكتە قالغان ھالىتىنى بىرلا گۈلچىنئاي بىلە-
مەيتتى. شۇڭا ئۇ: «قاپىقىڭىزنى نېمانداق تۇرۇۋالىسىز، ئادەم-
نى خىجىل قىلماي ئېچىلىپ ئولتۇرۇڭا» دەپ تولىمۇ پەس
ئاۋازدا شۇڭىرلايتتى.

ھەر ھالدا ئۆيدە ئۇچقۇنئاي يوق ئىدى. ئۇلار ھېلىلا تاماق
يېگەنلىكى ئۈچۈن ھېكمەتنى چاي دەملەشكىمۇ قويمىدى. شۇن-
داقتىمۇ ماھىگۈل بىرەمدىلا چاي تەييارلاپ، تاماق ئۈستىلىگە
ئۇششاق - چۇششەك يېيىملىكلەرنى تىزىۋەتتى. گۈلچىنئاي
ئۆزىنى تۇتۇۋالدىمۇ ياكى ئەدەپ - ئەخلاق يۈزىدىنمۇ، ئىشقىلىپ
ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئولتۇردى. ئەمدى سۆھبەت مۇراتىنىڭ
كۇرەش مەيدانلىرىدىكى سۆزگە چېۋەرلىكى، ئادەم ئويلىمىغان
ھىيلە - مىكىرلەرنى ئويلاپ چىقىرىپ ئاكتىپلارنىڭ ئېغىزلىرى-
نى تۇۋاقلاپ قويغانلىقى ھەققىدە قىزىپ كەتتى. ھېكمەت قوش-
كۆلدىكى زەيىندىن بىلەن ھېكسم تۇردىنىڭ سۇنى يار ئالدۇرۇ-
ۋەتكەن چاغدىكى يۇمۇرلۇق ۋەقەنى سۆزلەپ ھەممىنى كۈلدۈرۇ-
ۋەتتى. ماھىگۈل ئىلەك يارلىقىدا ئوقۇنقۇچى - ئوقۇغۇچىلار
كېسەك قۇيۇۋاتقاندا مۇراتنىڭ داستىخان ئىچىدىكى تاماقنى تې-
پىش ئويۇننىنى چىقارغانلىقى، لېكىن زۇمرەتمۇ بوش كەلمەي
نېمە دېگەنلىكى قاتارلىق ياشلىقتىكى خاتىرىلەر سۆزلىنىپ،
ھەممىسى مۇراتنى ئېپتىخار ھەم سېغىنىش بىلەن ئەسكە ئېلىش-

تى. ئەمما، ھېكمەت زۇمرەتنىڭ ئۇيغۇر قىزلىرىغا خاس قورقۇ-
ماس، جەسۇر، غۇرۇرلۇق قىز ئىكەنلىكىدىن ئىپتىخارلانغان-
دەك، ئۇنىڭ بوز يەر مەيدانىدىكى ئەسەبىي ھالەتتىمۇ ئۆز رەقە-
بىدىن ئۆچ ئالغانلىقى ھەققىدىكى باتۇرلۇقلىرىنى سۆزلىگەندە،
گۈلچىنئاينىڭ قارا كۆزلىرى يەنە ياشقا تولدى.

— مۇرات ئاكىمىزنىڭ، زۇمرەت ئاچىمىزنىڭ ئەۋلادلارغا
يادنامە بولغۇدەك ۋەقەلىرىنى سۆزلەپ بىر يىلدىمۇ تۈگىتەلمەي -
مىز، — دېدى ئەبى ئېغىر تەلەپپۇزدا، — ھازىر ھەممىگىلارنى
ئۆيۈمگە ئېلىپ كېتىمەن، قانداق دەيسىلەر؟ قالدى گەپلەر بىز-
نىڭ ئۆيدە بولىدۇ.

— ئەبى ئۇكام، بىزنىڭ ئۆيگە بارايلى بولامدۇ؟ — ماھە-
گۈل ئىنىسىغا يېلىنىدى، — مەن تۇنۇگۈن كەچتىن تارتىپ يۈز
بەرگەن ئىشلارنى ئويلاپ كېچىچە يالغۇز قانداق ئۇخلايمەن.
سېنىڭغۇ ئىسسىق ئائىلەڭ بار.

ماھىگۈلنىڭ ئاۋازىدىن ئېيتقۇسىز بىر يېلىنىش، ئۆتۈ-
نۈشنى سەزگەن ھېكمەت ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. دېمىسە-
مۇ شۇنچە يىللاردىن بېرى تەنھالىق، غېرىبلىقنىڭ دەردىنى
تارتىپ كېلىۋاتقان ماھىگۈل ئۇرۇق - تۇغقان ۋە مۇڭدىشىپ
سىر تۆككۈدەك بىر ھەمراھقا شۇنچە موھتاج ئىدى.

— مۇنداق بولسۇن، — دېدى ھېكمەت ئەبىگە، — سەن
ئەزىمەتنى، ماھىگۈل گۈلچىنئاينى ئېلىپ كېتىڭلار، قانداق،
بولامدۇ؟

— ئەمىسە سىزچۇ؟

— مەن ئۇچقۇنئايىنى ساقلايمەن، ئۇ كەچتە كېلىپ قېلە-
شى مۇمكىن، — ھېكمەت گۈلچىنئايغا قارىدى، — قىزىم گۈل-
چىن، بىر نەرسىنى كۆرسىتەي دېۋىدىم، لېكىن سىزنىڭ يەنە
بىئارام بولۇشىڭىزدىن ئەنسىرەپ تۇرۇۋاتىمەن.

— كۆرسىتىڭ دادا، مەن ئىلاجى بار ئۆزۈمنى تۇتۇۋالـ
مەن. ئانام بىلەن دادامغا مۇناسىۋەتلىكلا بولسا ھەممىنى كۆر-
گۈم ھەم ئاڭلىغۇم بار.

ھېكمەت چامادانىدىن ئاپئاق يىپەك قوليا‌غلىقنى تۇگۈلگەن
تۇگۈچنى ئېلىپ سۆيۈپ قويدى - دە، گۈلچىنىئايغا سۇندى ۋە
«بۇ ئانىڭىز زۇمرەت بىلەن دادىڭىز مۇراتىنىڭ قەبرە توپىسى»
دەپ كۆزىگە ياش ئالدى. بىچارە ناتىۋان قىز ئۆز ۋەدىسىدە
تۇرالمىدى. ئۇ توپا ئالغان ياغلىقنى كۆزلىرىگە، يۈزلىرىگە
سۈرتۈپ، قايتا - قايتا سۆيۈپ ئۇن سېلىپ يىغلىدى. ماھىگۈل،
نەبى، ئەزىمەتلەر ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ تەستە توختاتتى.

— دادا، ئەگەر رازى بولسىڭىز، — دېدى گۈلچىنىئاي
ئېسىدەپ تۇرۇپ، — بۇ مۇبارەك توپىنى ماڭا بەرسىڭىز، بايا
كامىل دادامدىن رەسمىنى سورىيالمىغانىدىم. سىز مېنىڭ دادام
بولغاندىكىن بۇنى مەندىن ئايىماڭ.

— ئېلىڭ قىزىم، ئېلىڭ. بۇ تۇتىيا توپا، ياخشى ساق-
لاڭ. خاتىرجەم بولۇڭ، كامىلنىڭمۇ ئويلىغىنى باردۇر.

نەبى ئەزىمەتنى، ماھىگۈل گۈلچىنىئاينى ماشىنىغا سېلىپ
ئېلىپ كەتتى. ئۇلار قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ھېكمەتكە خوش
دەۋاتقان مۇشۇ دەقىقىدە ئۇچقۇنئاي ياشلار باغچىسىدىكى قويۇق
قارىغايلار ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان شادا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ
رۇستەمگە نېمىلەرنىدۇر دەپ سۆزلەۋاتاتتى. ئۇ بۇگۈن چۈشتە
نەبى، ئەزىمەت، ماھىگۈل، گۈلچىنىئايلار كامىلنىڭ ئۆيىدىن
ئۇزاپ ماڭغانلىغا قەدەر بىنا دوقمۇشىدا ساقلىدى. ئۇلار ئۇزاپ
كەتكەندىن كېيىنلا كامىلنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭدىن دادىسى
بىلەن مەسۇم قابىل ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەم-
مىسىنى سوراپ بىلدى، ئاندىن ئۇنىۋېرسىتېتقا بېرىپ رۇستەم-
نى چاقىرىپ چىقتى - دە، ئارقا يوللار بىلەن ياشلار باغچىسىغا

كەلدى.

— «نېمە ئۈچۈن» دېگەن سوئالىڭىزغا ئەمدى تولۇق
جاۋاب ئالدىڭىزغۇ دەيمەن، — ئۇچقۇنئاي غەزەپتىن قىزىرىپ
كەتكەنىدى، — خوتەندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە دادىڭىزنىڭ ئەنە
شۇنداق زىيانكەشلىكلىرى توختىغىنى يوق. مەن سىزگە قانداق-
مۇ تەقدىرىمنى باغلاپ ئۆتەلەيمەن؟

شادا ئورۇندۇقتا تىزلىرىغا جەينىكىنى تىرەپ، چاچلىرىنى
قامالاللاپ ئولتۇرغان رۇستەم ئالدىدا ئۆرە تۇرغان قىزغا تىكىلىپ
قارىيالمىدى. ئۇ ھېكمەت كېسەل بولۇپ دوختۇرخانىغا كىرىپ
قالغاندىن بېرى ئۇچقۇنئايىنىڭ ئۆزىدىن قېچىپ يۈرگەنلىكىگە
تاقەت قىلالماي نەچچە قېتىم ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «زادى نېمە
ئۈچۈن؟» دەپ سورىغانىدى. مانا ئەمدى ئىش ئايدىڭلاشقاندىن
كېيىن نومۇس، ۋىجدان ئازابى ئۇنى ئۆرتىمەكتە ئىدى.

— مېنىڭ دادام، — دېدى ئۇچقۇنئاي چوڭقۇر
تىنىپ، — قاراڭغۇ تۇرمىلەردە، زەي زىندانلاردا يېتىپ، لە-
ھەتكە تىرىك كىرگەندىمۇ دوستلىرىنى سانقىنى يوق، مەنپەئەت
تەمەسىدە خائىنلىق قىلمىغان. كۆكرەكلىرى تىلىنىپ، قانغا
بويىلىپ يىقىلغاندىمۇ باشقىلارنى چىشلەپ بالاغا تىقمىغان. ئۇ
ئۆمۇر بويى ئىنسانىي بۇرچ بىلەن ياشاپ كەلدى.

— سىز دېگەن ئىشلاردىن خەۋىرىم بولمىسىمۇ، — رۇس-
تەمنىڭ ئاۋازى تولىمۇ پەس ئىدى، — ئەمما دادامنىڭ ئەنە
شۇنداق ناباب ئىشلىرىدىن ئانچە - مۇنچە خەۋىرىم بار. بىراق،
مەندە نېمە ئامال، نېمە چارە!

— دادام شۇنچە ئۇزۇن يىل ئازاب دېگىزىدا قىينالدى،
ئۇنىڭ ئۇستىگە گۈلزىبا ئاچام مەھبۇبە ئاپام، مۇرات، ئەزىمەت
ئاكاملارنىڭ دەردى قوشۇلدى. مەنمۇ بىر چاغلاردا، — ئۇچقۇن-
ئاي يىغلىۋەتتى، — ئۇنىڭ يۈرەك جاراھەتلىرىگە تۇز سەپكەن-

دىم. توۋا، بىر ئادەمنىڭ ئەقىل لال قالغۇدەك دوزاخ ئازابى تارتىپ ھايات يۈرگىنىگە ھەيرانمەن! مېنىڭ دادام بىر گىگانت ئادەم، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇنىڭدىن سۆيۈنىمەن، پەخىرلىنىمەن!

— ئۇچقۇنئاي، سىز بىلمەيسىز، مەنمۇ دادامنىڭ ئەنە شۇنداق ئىپلاسلىقلىرىدىن نومۇس قىلىمەن، — رۇستەم مىچ-چىدە يىغلىۋەتتى، — كىچىك چاغلىرىمدا ئۇنىڭ بەزى ماقالە، ئوبزورلىرى چىقسا، ساۋاقداشلىرىمنىڭ مەسخىرە قىلىشىدىن ئەنسىرەپ ھەپتىلەپ ئۇلارغا يېقىن بارالمايتتىم. لېكىن... لېكىن، ھەرقانداق پەرزەنت ئۆزىنىڭ قانداق ئائىلىدە تۇغۇلۇشىنى بەلگىلىۋالالمايدىغۇ.

— بولدى يىغلىماڭ، ئوغۇل بالا يىغلىسا ئەجەب سەت تۇرىدىكەن، — ئۇچقۇنئايىنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، — مەن دادامنىڭ ئازابى ھېسابىغا بەخت قوغلاشمايمەن، ئەمدى ئۇنىڭ جاراھەتلىك يۈرىكى كۆتۈرەلمەيدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزدىمەڭ!...

ئۇچقۇنئاي ئارقىغا ئۆرۈلۈپلا كېتىپ قالدى. پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن بىچارىلىك، بىئاراملىق يىغىپ تۇرغان ياۋاش، يۇزى تۆۋەن رۇستەم ئۇچقۇنئايىنىڭ ئارقىسىدىن زەئىپ توۋلىدى. ئۇنىڭ يىغلامسىرىغان ئاۋازىغا نادامەتلىك پىراق، ئەلەم زەردابلىرى سىڭىپ كەتكەنىدى:

— ئۇچقۇنئاي!... ئۇنداق قىلماڭ، مەن ھامان بىر كۈنى ئۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن... ئەگەر بولمىسا دوستلۇقىمىز ساقلىنىپ قالسۇن...

— بىلىپ قويۇڭ، — ئۇچقۇنئاي ۋارقىرىدى، — ئەگەر يەنە كىشىلىرىڭىزدىن مۇستەسنا دوستلۇق مەۋجۇت ئەمەس! ئاتا - ئانىلارنىڭ كۆزىنى ياشلاپ تۇرۇپ ئورنىتىلغان دوستلۇق

ئۇلار ئۇچۇن ماتەم!

ئۇچقۇنئاي چوڭ يولغا چىقتى - دە، تاكسى توسۇپ كېتىپ قالدى. ئۇ ماشىنىغا چىقىپ بېشىنى ئارقىغا تاشلاپ ئولتۇرۇپ، «ئۇھ» دېگىنىچە يىغلىۋەتتى. رۇستەمنىڭ مەيۈس، مىسكىن قىياپىتى، يېلىنغان ئاۋازى، مۆلدۈرلەپ تۆكۈلگەن ياشلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇراتتى. ئاھ خۇدا، ئاتا - ئانىلارنىڭ خۇي - پەيلىمۇ مۇھەببەتنىڭ دۇشمىنى ئىكەن. ئۇلارنىڭ بۇ دۇنيادا قىلغان رەزىللىكلىرى ئاخىرقى ھېسابتا بالىلىرىغا توقۇلۇپ، بەختسىزلىك گىردابىدا قىينايدىكەن. شۇڭا، ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ تەقدىرىدىن ۋايىم يەپ: «بالىسى قانداقىكەن، ئاتا - ئانىسىچۇ؟» دەپ نەسەب سۈرۈشتۈرۈشى تولىمۇ ئاقىلانە چارە ئىكەنلىكى ئېنىق. ئەلۋەتتە، قىز - يىگىت ئۆمۈرلۈك جورىلاردىن بولغانىكەن، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانا، قېرىنداشلىرىمۇ بىر تۇغقاندىن چارە بولۇپ كېتىشى لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا ئاخىر بىر كۈنى بەختلىك ياشلارنىڭ مۇھەببىتىگە دەز كېتىشى تۇرغانلا گەپ!

ئۇچقۇنئاي ماشىنىدىن چۈشۈپ بىنا ئالدىغا كېلىشى تۇرسۇنجان ئالىمغا دوقۇرۇشۇپ قالدى، ئۇنىڭ ھېكمەتىنىڭ قېشىدىن چىقىشى ئىدى.

— ئۇچقۇنئاي، مەكتەپتىن كېلىشىڭىزما؟ — تۇرسۇنجان ئۇچقۇنئايىنىڭ چىرايىغا قاراپ بىر قىسما بولۇپ قالدى، — دادىڭىزنىڭ تۈيۇقسىز كېسەل بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئۇقتۇم. ئۇ...

— شۇ ئەمەسمۇ، — ئۇچقۇنئاي شارتلا گەپنى تارتىۋالدى، — سىزنىڭ ئىشەنچلىك دوستىڭىزنىڭ شاپائىتى بولمامدۇ.

— ۋۇي، ئاچچىقىڭىز بەكلا يامانغۇ، — تۇرسۇنجان خە-

جىللىقتىن قىزىرىپ كەتتى، ــ لېكىن ھېكمەتنىڭ كۆكسى - قارنى كەڭ ئادەم، ئۇ سىلەرنىڭ ئىشىڭلارغا قوشۇلغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ دادام قوشۇلغىنى بىلەن، ــ ئۇچقۇنئايىنىڭ كۆزلىرى- دىن ياش ئەگمىدى، ــ مەن قوشۇلمايمەن، شۇ تۇرقىدا تېگىش- لىك جاۋابىنى بېرىۋېتىپ كەلدىم.

تۇرسۇنجان تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدى.

ئۇچقۇنئاي ئۆيگە كىرىپلا دىۋاندا ئولتۇرغان ھېكمەتنىڭ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ، تىزلىرىغا باش قويدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا دادىسىنىڭ بويۇنلىرىنى چىڭ قۇچاقلاپ، يۈزلىرىنى تاپانلىرىغا سۈرتۈسى، ئۇنىڭ ئاشۇ سىماسىغا تاۋاپ قىلغۇسى كەلدى.

ــ جېنىم دادا، مېنى كەچۈرۈڭ، ــ ئۇچقۇنئاي بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يىغلىماقتا ئىدى، ــ مەن ھەممىنى ئۇقتۇم، كامىل... كامىل دادام...

ــ مەن رازى قىلدىم، ــ ھېكمەت ئۇچقۇنئاينىڭ چاچلىرىنى سىلىدى، ــ سىزلا بەختلىك بولسىڭىز مەن شۇنىڭغا خۇشال.

ــ ياق، دادا، ياق! ــ تىزلىنىپ تۇرغان ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ پۇتلىرىنى چىڭ قۇچاقلىدى، ــ سىز ئۆمرىڭىزدە ھەدى - ھېسابسىز قۇربانلىق بەردىڭىز، يېتەر ئەمدى! مېنى دەپ ئۆزىڭىزنى ئازابلىماڭ، سىزنىڭ يۈزىڭىزگە قارىسامىلا مېڭە ئۆلۈپ بىر تىرىلمەن. بەرگەن رازىلىقىڭىز مېنى ۋىجدان ئوتىدا ئۆرتەيدۇ، خالاس.

ــ بەكمۇ چوڭقۇر ئويلاپ كېتىپسىز قىلدىم، گېپىمنى ئاڭلاڭ.

ــ ياق، ياق، ئەمدى ئاڭلىغۇچىلىكىم قالمىدى، ــ ئۇچقۇنئاينىڭ ياشلىرى ھېكمەتنىڭ تىزلىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن -

دى، ــ مەن... مەن ئوچۇق جاۋابنى بېرىۋېتىپ كەلدىم. ئەمدى مېنىڭ ئۇ ئائىلە بىلەن ھېچقانداق ئالاقەم يوق.

ــ چوڭ قۇربان بېرىپسىز قىلدىم، ــ ھېكمەتنىڭ كۆز جىيەكلىرى قىزاردى، ــ رۇستەم ئوبدان بالا ئىدى، ئۇنىڭغا ئۇۋال قىپسىز.

ــ بۇ قۇربان بېرىش ئەمەس، دادا، بۇ دېگەن ئاتا مېھرى ئالدىدىكى پەرزەنت بۇرچى! ئاتا روھىنى قانداقمۇ ئۆتكۈنچى كۆڭۈلگە تەڭلەشتۇرگىلى، تېگىشكىلى بولسۇن! مېنىڭ ھايات- تىمنى، شادلىقىمنى، بەخت - ئىقبالىمنى، ھەممە - ھەممىنى سىز ماڭا بەرگەن!

ــ ئاھ بىچارە، ئەقىللىق قىلدىم، ئاتا ئۇچۇن ئۆزىنى تەرك ئەتكەن قىلدىم، ــ ھېكمەت قىلىنىڭ بېشىنى باغرىغا تېـ- ڭىپ ئۇزۇن جىمىپ قالدى.

ئىككى دەردمەنلىك كەچمەشلەرى

گۈلچىنئاي ماھىگۈلنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرۈپ «ۋاي توۋا، پادىشاھنىڭمۇ ئۆيى بۇنچىلىك بولماس» دەپ ئويلىدى. كەڭ، ئازادە كارىدور، قىپقىزىل جۈلا بېرىپ تۇرغان تاختايلىق پول، ئىچكىرى - تاشقىرى ياسىداقلىق مېھمانخانا - ھۇجرىلار، چىنە-دەك پارقىراپ تۇرغان مۇنچا، ئاشخانىلار، ئۇلارغا ئەچىللىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان زامانىۋى ئەسلىھەلەر، تاملارغا بېكە-تىلگەن ھاۋا رەڭ چىراغلار، ئۆي دېرىزىلىرى ھەتتا بالكون ئەينەكلىرىگىچە تارتىلغان چەت ئەل پەردىلىرى گۈلچىنئايىنىڭ كۆزلىرىنى ئالىچەكمەن قىلىۋەتتى. ئۇ «ماھىگۈل ئاچامنىڭ ئېرى كاتتا باشلىق ئوخشايدۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈز-گەچ ئايىغىنى سىلىپ قىزىل مەخمەل كېپىش كىيىۋالدى. گۈلچىنئاي بىر - بىرىدىن كۆركەم ياسىدالغان تۆت ئېغىز ئۆينى ئارىلاپ كۆرۈپ «ماھىگۈل ئاچام ھەممىدىن بەختلىك ئىكەن» دەپ پىچىرلىدى ۋە بۇ ئويىنى ماھىگۈلدىن يوشۇرمىدى.

— ماھىگۈل ئاچا، سىز نېمىدېگەن بەختلىك، نېمىدېگەن ئامەتلىك!

ھېقىقەتەن جۈلالىنىپ تۇرغان نەپىس قاچىلارغا ھەر خىل مۇرابباالارنى ئېلىۋاتقان ماھىگۈل ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بول-غاچ خېلى ئۇزۇنغىچە جاۋاب بەرمىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان گۈلچىنئايىنى كۆرگەندىن كېيىنلا چىرايىغا زورمۇ زور كۈلكە ياماشتۇرۇپ «ئەخمەق قىز» دەپ بۇرنىنى

چىمدىپ قويدى.

— ئاچا، ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ سورىغۇم كەلدى، ئەيىب-كە بۇيرۇماڭ، — گۈلچىنئاي چەينەككە پەمىل چاي سېلىۋاتقان ماھىگۈلنىڭ غەمكىن چىرايىغا قارىدى، — ئاكىمىز چوڭ باش-لىق ئوخشامدۇ، ئۇ كاماندىروپكىغا چىقىپ كەتتىما؟

— ئاكىمىز؟! — ھەيران بولغان ماھىگۈلنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، — قانداق ئاكىمىزكەن ئۇ؟

— يولدىشىڭىزچۇ؟

— يولدىشىڭىز؟ — ماھىگۈل ئەسلىدە «خۇدايىم مېنى بەخت - ئامەتلەردىن مەھرۇم قىلغان» دېمەكچى بولدىيۇ دېمە - دى، — ئۇنداق ئىش مەۋجۇت ئەمەس، مەن تەنھا ياشايمەن.

— نېمە، يولدىشىڭىز بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەن-مۇ؟ ياكى...

— ياق، مەن ئەزەلدىن مۇشۇنداق ياشاپ كېلىۋا-تىمەن...

تەئەججۇپ، ھەيرانلىق ئىلكىدە قالغان گۈلچىنئاي ماھە-گۈلنىڭ كۈلۈپ تۇرغان چىرايىنىڭ تېگىدە يەنە بىر ھەسرەتلىك رۇخسارنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇ ئارتۇقچە سوئاللارنى سوراپ، قانداقتۇر بىر جاراھەت ئېغىزىنى تاتىلاپ قويغانلىقىغا ئۆكۈندى.

— كەچۈرۈڭ ماھىگۈل ئاچا، مەن ئۆزۈمچە ئاتىكاچىلىق قىلىپ كېتىپتىمەن.

— نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭىز، يۈرۈڭ، چاي ئىچەيلى، مېنىڭ كىچىك ھۇجرامغىلا كىرەيلى.

دېرىزىدىكى دۇخاۋا پەردىلەر قاراڭغۇلاشتۇرغان كىچىك ھۇجرا تامدىكى زىننەت چىراغلار نۇرىدا سۈس ھاۋارەڭ يورۇپ تۇراتتى. پولغا خوتەننىڭ ئانار گۈللۈك گىلىمى تولدۇرۇپ سېلىنغان، ئۈدۈلدىكى قوڭۇر رەڭلىك چاي ئۈستىلىنىڭ ئىككى يېنىغا ئالىي دەرىجىلىك يالغۇز كىشىلىك دىۋان قويۇلغانىدى.

دېرىزە ئالدىدىكى ئاپئاق لاكلانغان پارقىراق ئىش ئۈستىلى، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى زىننەتلىك ئۈستەل چىرىغى ۋە تېببىي ئىلىم-گە ئائىت كىتاب، لۇغەتلەر بۇ ھۇجرىنىڭ خىزمەت ئۆيى ئىكەن-لىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ماھىگۈل تامدىكى كۇنۇپكىنى بېسىشى، تورۇستا ساڭگىلاپ تۇرغان نەپىس ئاسما چىراغ ھۇج-رىنى ئاپئاق يورۇتۇۋەتتى. شۇندىلا گۈلچىنئاي ھەر خىل غۇن-چىلار قاچىلانغان تامدىكى گۈل سېۋىتىگە، ئۇنىڭ ئىككى يېنىغا ئورۇنلاشتۇرغان چوڭ رامكىلارغا قارىدى. رامكىدىكى رەسىملەر ماھىگۈل شاڭخەيدە چوڭايتىپ ئېلىپ كەلگەن خاتىرە سۈرەتلەر بولۇپ، مەھبۇبەنىڭ يىل نەزىرى بېرىلىپ بولغاندىن كېيىن مۇشۇ كىچىك ھۇجرىغا ئېسىپ قويۇلغانىدى. گۈلچىنئاي ھەر ئىككىلا رەسىمدىكى ھېكمەت بىلەن ماھىگۈلنىڭ قىياپەتلىرىگە، بولۇپمۇ ھېكمەتنىڭ تىزلىرىغا جەينىكىنى قويۇپ كۆپكۆك چىمدا تەلمۈرۈپ ئولتۇرغان ماھىگۈلنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئانىسىنىڭ يازغان خېتىدىكى بەزى سۆزلەرنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى.

— ھېكمەت ئاكام شاڭخەيگە پەن - تېخنىكا كىتابلىرى كۆرگەزمىسىگە بارغاندا مەنمۇ خىزمەت بىلەن بارغانىدىم، — ماھىگۈلنىڭ سۆز ئوراندىن ئۆزىنى ئاقلىغانلىق چىقىپ تۇراتتى - تى، — شۇ چاغدا خاتىرە ئۇچۇن چۈشۈپ قويغان.

ماھىگۈل بىرنەچچە خونچا تەخسىگە تىزىلغان ھەر خىل پېچىنە ھەم مۇرابباالارنى چاي ئۈستىلىگە قويۇپ چىنىلەرگە چاي قۇيدى. گۈلچىنئاي دىۋانغا ئولتۇرۇشى بىلەن خۇددى ئورنىغا چۈشۈپ كەتكەندەك قورقۇپ كەتتى، ئۇ يۇمشاق دىۋانغا بەلگىچە چۆكۈپ يەنە كۆتۈرۈلگەنىدى.

— قېنى، چاي ئىچىڭ، كەچ تەرەپتە ئېغىر تاماق يېيىش-نىڭ ئۆزىمۇ زىيانلىق، — دېدى ماھىگۈل پېچىنە تەخسىلىرىنى ئالدىغا سۈرۈپ قويۇپ، — بۇگۈن راسا چارچاپ كەتتىڭىزغۇ

دەيمەن. ئوپېراتسىيە قىلغان ئورۇن ئاغرىۋاتامدۇ؟

— ياق، تاكسىدا يۇرگەچكە ئانچە بىلىنمىدى، لېكىن ئەتىگەن دوختۇرخانا پەلەمپىيىدىن چۈشۈۋېتىپ سەل چىملىداپ ئاغرىغان بولسىمۇ، كېيىن توختاپ قالدى.

— گۈلچىنئاي، بارلىق سىرلار سىزگە ئايان بولدى، — دېدى ماھىگۈل ھارغىنلىق يەتكەن قىياپەتتە، — بۇگۈن كامىل، ھېكمەتكاملارنىڭ ئۆيلىرىدە نۇرغۇن سۆھبەتلەردە بولدۇق. سىز قانداق تەسىراتقا كەلدىڭىز؟

— نېمە دېسەم بولار، — گۈلچىنئاي كۈلۈپ قويدى، — ئىشقىلىپ، بۇ دۇنياغا كەلگەنىكەنمىز، ئىنسانىنىڭ ئۆمرى ئې-قىن سۈدەك تىنچ ئۆتمەيدىكەن، مەنمۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا «گۈلچىنئاي ھېكمەتنىڭ ھارامدىن بولغان قىزى» دېگەندەك خورلۇقلارغا ئۇچرىدىم. شۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى ئىككى كۈندىن بېرى ئاڭلىغان - كۆرگەنلىرىمدىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، دادام مۇرات، ھېكمەت ۋە كامىل دادامىلارنىڭ دوستلۇقىنى ھازىرقى دەۋر ياشلىرى ئارىسىدىن ئىزدەپ تاپماق تەس.

— شۇنداق، — ماھىگۈل خىيالغا چۆككەنىدى، — ھېك-مەت، كامىل، مۇراتكاملارنىڭ، گۈلزىبا، نەفىسە، زۇمرەت ئاچامىلارنىڭ دوستلۇقى ھەم چىن مۇھەببىتى ھازىرقى ياشلىرى-مىزنىڭ يوللىرىغا شولا چاچىدىغان مايماق ھەم مەشئەل بولۇپ قالغۇسى! مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ئۇلاردىن كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگەنىدىم، كۆپ نەرسىلەرگە ئىگە بولدۇم ھەم كۆپ نەرسىلەرنى يوقاتتىم، لېكىن ئېچىنمايمەن.

— ماھىگۈل ئاچا، — گۈلچىنئاي يەرگە قارىدى، — ئا-نامنىڭ يازغان خېتىنىڭ بەزى يەرلىرىگە ئانچە چۈشىنەلمىدىم، سورىسام بولامدۇ؟

— سەئىدە ئاچام نېمىلەرنى يېزىپتۇ؟

— مانا كۆرۈپ بېقىڭ.

گۈلچىنئاي خەتنى ئىككى قوللاپ سۈندى، سەئىدە خېتىنى مۇنداق باشلىغانىدى:

«بالىلىرىم ئەنۋەر، گۈلچىنئاي: مەن خېتىمنى نەدىن باشلاشنى، بۇ چاغقىچە دىل پىنھانلىرىمدا ساقلاپ كەلگەن يوشۇرۇن سىر - ئەسرلىرىمنى قانداق ئىزھار قىلىشنى زادىلا بىلەلمىدىم. بۇ نازۇك سىر بۇرۇنلاردا بىرلا بولۇپ، قىزىم گۈلچىنئاي سىزگىلا تەئەللۇق ئىدى. بىراق سىلەرنى ئۇرۇمچىگە يولغا سېلىپ بىرەر ئاي ئۆتۈپلا، بۇ مەۋھۇم سىر قوشكېزەك بولۇپ قالدى، يەنى سىزنىڭ ياخشى كۆرگەن ئېرىڭىز ئەنۋەر بۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە يىللار ئىلگىرى گۈلرۇز سېتىۋەتكەن ھېكمەتنىڭ جانجىگىرى ئىدى. مەت ئىكەنلىكى ئاشكارا بولدى. مەن غوپۇر نىيازنىڭ ھېكمەتكە يازغان خېتىدىن بۇ پاجىئەلىك قىسمەتلەرنىڭ يىلتىزىنى كۆردۈم. قىزىم گۈلچىن، «مانىڭا تەئەللۇق قانداق سىر ئۇ؟» دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن. بۇ سىر ئۇزۇن يىللاردىن بېرى مېنىڭ يۈرىكىمنى قۇرتتەك يەپ كەلدى، قانچە - قانچە تەمشىلىپمۇ ئېغىزىمدىن چىقىرالمىدىم، سىزنىڭ غۇبارسىز، نارەسىدە يۈرىكىڭىزنى خۇن قىلىشقا پاك ئىمانىم يول قويمىدى! مەن ئۆزۈمچە، «قېنى، چوڭ بولۇپ ئەقىلىنى تاپسۇن، بىۋاپا دۇنيانىڭ جەبرۇ-نىيادىلىرىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭ سىرلىرىنىڭ تېگىگە يەتسۇن، دېگەن نىيەت - ئارزۇلار بىلەن شۇنچە يىللارنى ئۆتكۈزۈۋەتتىم، بۇ ئىشلار يۈرىكىمدە يوقالماس جاراھەت پەيدا قىلغانىدى. لېكىن، غوپۇر نىيازنىڭ خېتىدىن ئىبارەت نەشتەر بۇ جاراھەتنى ئېغىز ئالدۇرۇۋەتتى. قېيىپ يېرىلغان جاراھەت ئېغىزىدىن بۇلدۇقلاپ چىققان قان - يىرىڭلار، ئۇزۇن يىللار مۇقەددەم ھەممىزنى ئازابقا سالغان سىر تۇگۈچلىرىنىمۇ ئېقىتىپ چىقتى! . . . جانابىي ئاللا ئەندىشە - غەملىرىمگە بەرھەم بېرىپ، بۇ قوشكېزەك سىرلارنى ئاشكارىلىشىمغا ئاسانلىق يارىتىپ بەردى.

قىزىم گۈلچىن، سىز ئەسلىدە ھېكمەت، كامىللارنىڭ قىيا-

مەتلىك دوستلىرى مۇرات ھەم زۇمرەتنىڭ بىردىنبىر كۆز ئېچىپ كۆرگەن پەرزەنتىسىز، ئاتا - ئانىڭىز مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا شېھىت بولغان (خۇدا ئۇلارنىڭ يانىقان يېرىنى جەننەتتە قىلسۇن). ئېسىڭىزدىمۇ، ھېكمەت سىزنىڭ بويىلىرىڭىزنى پۇراپ «بىر دوستۇمنىڭ ھىدلىرىنى ئىزدەيمەن» دېگىنى. مانا ئاشۇ ئاق ئات مىنىپ دوستىنى يالغۇز تاشلاپ بارسا كەلمەس يولدا ئۇزاپ كەتكىنى سىزنىڭ دادىڭىز قەشقەر ئوغلى مۇرات ئىدى. شۇ نەرسە سىزگە روشەن بولسۇنكى، ھېكمەت تا ھازىرغىچە مۇراتنى ئېسىدىن چىقىرالمىدى، ئۇلارنىڭ جان ھەم تەنلىرى بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەن قەدىردانلاردىن ئىدى. ئانىڭىز زۇمرەت بوز يەر مەيدانلىرىدا زەنجىر كىشەنلەرگە چىرمىلىپ ئەسەبىي ھالدا ياتقانلىرىدا، كامىل، ھېكمەتلەر ئۇنى ئېلىپ چىقىپ بىر يىل داۋالىتىپ دادىڭىز بىلەن تويىنى قىلغان. بۇ چاغلاردا ھېكمەتنىڭ ئايالى گۈلزىبا ئەزىمەتنى تەۋەللۇت قىلىپ تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كەتكەن، كىچىك ئەزىمەتنى بۇمەرەمخان ئانا، ماھىگۈل، نەبىلەر بېقىپ ئىككى يېرىم ياشقا كىرگەندە رەشك، كۆرەلمەسلىك، كۈنداشلىق بالاسىغا گىرىپتار بولغان گۈلرۇز ئۇنى يوشۇرۇن ھالدا لوپلۇق غوپۇر نىيازغا سېتىۋەتتى. بۇ ئېغىر زەربىگە چىدىيالمىغان بۇمەرەمخان ئانا ۋاقىتسىز غازاڭ بولدى. نەبى، ھېكمەتلەر ئەزىمەت كويىدا نەچچە يىل سەرسان بولۇپ كۆرمىگەن كۈنى قالمىدى. گۈلزىبا ئوغلىنىڭ ياتلار قولىدا ئۆگەي بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆلۈش ئالدىدا يازغان ۋەسىيەتنامىسىدە ھېكمەتنى سىڭلىسى ماھىگۈل بىلەن بىرگە ئۆتۈشنى پۇراتقانىدى. لېكىن، ھېكمەت ماھىگۈلنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىۋەتتى. دىلىدىن سۆيگەن ئايالى، ئوماق ئوغلىدىن ئايرىلغان ھېكمەت كېيىنكى كۈنلەردە تولىمۇ چۈشكۈنلىشىپ كەتتى. شۇڭا مۇرات، كامىللار مەھبۇبەنى ئۇنىڭغا چېتىپ قويدى، ھېكمەتمۇ دوستلىرىنىڭ لەۋزىنى يىرالمىدى. ئەمما، ھېكمەت بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەنلىرىدە پات - پاتلا ماھىگۈل توغرۇلۇق گەپ ئاچاتتى. بىر كۈنى ئۇ تاماق يەۋېتىپ: «ماھىگۈل ئەجەب خەت - خەۋەرسىز يوقاپ كەتتى، ياقا يۇرتلاردا مۇساپىرچىلىق تارتىپ قالغانمىدۇ؟ ياكى خەت يازغان بولسىمۇ

يوللاردا توسلىپ قالدىمكىن تاك. . . ، دېگىنىچە تەخسىسدىكى لەغمەننى ئىلەشتۇرۇپ بەكمۇ ئۇزۇن جىمىپ كەتتى. مەن شۇ چاغلاردىلا ئۇنىڭ ماھگۈلنى ئۇنتۇيالمىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدىم. لېكىن، ماھگۈلنىڭ تىل ـ ھاقارەتلەرگە تولغان خېتىنى تاپشۇرۇۋ- ۋالغاندىن كېيىنلا، ئۇنىڭ بىرەر قېتىممۇ بۇ ھەقتە سۆز ئاچقىنىنى ئاڭلىمىدىم.

بالىلىرىم ئەزىمەت، گۈلچىنئاي، مېنىڭ بۇ خېتىمگە ئىشتە- شىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. مەن ھازىر خۇپيانە تۇتۇپ ساقلىغان كۆڭۈل خەزىنەمنىڭ داتلاشقان قۇلۇپىنى ئېچىۋېتىپ يېنىكلەپلا قال- دىم. بالام ئەزىمەت، دادىڭىز غوپۇر نىيازنىڭ خېتى سىزنىڭ بالىلىق پاجىئەلىرىڭىزنىڭ ھەقىقىي داستانى! مۇمكىن بولسا بىر كۆرۈپ قويسىڭىز زەرەرلىك ئەمەس. قالدى تەپسىلاتلارنى ھېك- مەت، كامىل، ماھگۈل، نەبىلەر سۆزلەپ بېرىدۇ. چۈنكى، ئۇلار سىلەر ئىككىلارنىڭ بارلىق قىسمەتلىرىڭلارنىڭ ھەقىقىي شاھىد- لىرى. . . »

ماھگۈل خەتنى ئېتىكىگە يېيىپ قويۇپ، بېشى مەيدىسىگە چۈشكەن ھالدا جىم ئولتۇراتتى. ئۇ شۇ ھالەتتە ئۇزۇنغىچە ئۇنچىقمىدى. ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان گۈلچىنئاينىمۇ ئۇنتۇپ قالغاندەك قىلاتتى. بىر چاغدا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئىپادىسىزلا كۈلۈپ قويدى:

— گۈلچىنئاي، خەتتىكى بەزى سەھىپىلەرنىڭ تېگىگە يېتەلمىگەنلىكىڭىز راست، — ماھگۈل ئېغىرلىشىپ قالغان با- دام قاپاقلىرىنى لەپپىدە كۆتۈردى، — مەن ھېكمەتكامنىڭ ئال- دىدا چوڭ بولغان سىڭلىسى ھەم ئوقۇتقان ئوقۇغۇچىسى بولغان- لىقىم ئۈچۈنلا ئۇ مېنى «كۆزۈم كۆرمىسۇن» دەپ ئۈرۈمچىگە ئەۋەتمەي- تكەن.

— نېمىشقا ئەمدى، ياخشى كۆرۈپ تۇرۇۋقلۇق ھەيدەۋەتسە بولامدۇ؟ — گۈلچىنئاينىڭ چىرايىدىن ساددىلىق چېقىپ تۇ -

راتتى، — ئۆزى ئوقۇتقان ئوقۇغۇچىسىنى، ئايالى ئۆلۈپ كەتسە ئاچىسىنى ياكى سىڭلىسىنى ئالىدىغان ئىشلار بارغۇ.

— ھېكمەتكام ئۇنداق قارىمايدۇ، ئۇ مۇسۇلمان ئەخلاق ـ مىزانلىرىغا تولىمۇ ئىتائەت قىلىدۇ. سىڭلىم دېگەن ئىبارە دىلىغا، قېنىغا سىڭىپ كەتكەن تۇرۇقلۇق ئۇنى خوتۇنۇم دېيىشكە، ئۆزى ساۋاق بېرىپ پەزىلەت يولىغا باشلىغان شاگىر- تىنى ئىشق كوچىسىغا باشلاشقا ئۇنىڭ دىيانىتى يول قويمايدۇ.

— توۋا، ئەجەب ئادەملەر بار ـ ھە، — كۆڭلىدىكى ئەقە- دە ئېتىقادقا ئايلىنىپ كەتكەن گۈلچىنئاي ئۆزىگە ئۆزى سۆزلە- ۋاتقاندەك ئاستا پىچىرلىدى، — مەھبۇبە ئاچام ئۆلۈپ كەتكىلى بىر يېرىم يىل بولۇپ قاپتۇ، ئاراڭلاردا بۇ توغرۇلۇق بىرەر گەپ ـ سۆز بولۇنمىدىمۇ؟

— مۇمكىن ئەمەس، — ماھگۈل ئاچچىقىنىدا كۈلدى، — ھېكمەتكام ئامىنە دېگەن ئىسكىرىپكىچى قىزدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئاچام گۈلزىبانى چىن دىلىدىن سۆيۈپ تۇرۇقلۇق نەچچە يىلغىچە ئېغىز ئاچمىغان.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— بۇ ئۇنىڭ مىجەزى، ئېھتىمال شاخ سانايدىغانلاردىن بولۇپ قالماي دەمدۇ، بىلمىدىم، — ماھگۈلنىڭ كەيپى سەل ئۆرلەپ قالدى، — بۇرۇن ئۇنىڭ مۇئامىلىسى خېلى ياخشى ئى- دى. لېكىن، مەھبۇبە ئاچام تۇغىنىدىن كېيىن ماڭا ئانچە قاپىقىنى ئاچمايدىغان بولۇۋالدى، ھەتتا ئۆيۈمگىمۇ كەلمەيدۇ. شۇڭا كامىل ئاكام: «ھېكمەتنىڭ مىجەزىنى بىلگەندىكىن، ئۆزى- ڭىزنى تارتىپراق يۈرۈڭ» دەپ مېنى ئەسكەرتتى. سىز بىلمەي- سىز، ئۆمرۈمدە خاتا ئالغان بىر قەدىمىم مېنى بۇگۈنكى كۈن- لەرگە قويغان.

ماھگۈل كۈنداشلىق ھەم رەشك ئازابىدا يازغان خېتى سەۋەبىدىن ئون يەتتە يىلدىن بېرى تارتقان خورلۇقلىرىنى،

ئىنسى نەبىدىن ئاڭلىغان تىل - ھاقارەتلەرنى، كاملىنىڭ ئاچ-
چىق تەنبىھلىرىنى، ھەتتا كۆرەش مەيدانىدا قانغا بويىلىپ ھو-
شىدىن كەتكەن ھېكمەتنى دوختۇرخانىدا ئالتە كۈن بېقىپ، بىر
ئېغىز گېپىنى ئاڭلىيالمىغانلىقى قاتارلىق جەريانلارنى سۆزلە-
ۋاتقاندا كۆز ياشلىرى توختىماي تۆكۈلۈپ تۇردى. گۈلچىنئاي
ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەيلا قالدى. «نە-
مىدېگەن بەختلىك... نېمىدېگەن ئامەتلىك» دېگەن سۆزلەرنى
قىلغىنىغا يۈزى قىزاردى. دېمىسىمۇ شۇنچە يىل ئۇرۇق -
تۇغقانسىز، دوست - يېقىنلارسىز، بىر كىمگە گەپ قىلماي،
بىر ئۇندە، بىر تۇندە ياشاش تۇرمە ئازابىدىنمۇ يامانغۇ! ئۇرۇم-
چى، بېيجىڭ، موسكۋالاردا ئوقۇپ يات يەرلەردە مۇساپىرچىلىق
تارتىۋاتقان بىر ئاجىزەنى ھېچكىم ياد ئەتمىسە، بىرەر پارچە خەت
كەلمىسە، ھالىڭ نېچۈك دېگۈدەك ئادىمى بولمىسا، ھەرقانچە
دەۋر - دەۋرانلارنى سۈرۈپ كەتسىمۇ بۇنداق ھايات پانىيدىكى
دوزاخقۇ!

— سىز مېنى «نېمىدېگەن بەختلىك، نېمىدېگەن
ئامەتلىك» دېدىڭىز، — ماھىگۈل ئىستىھزا بىلەن كۈلۈمسە -
رىدى، — بىلەمسىز، مەن ئۇچۇن مىسرىنىڭ شاھلىقىدىن
كەنئانىنىڭ گادايلىقى ياخشى، نېمە قىلىمەن بۇنداق دەپنە -
دۇنيانى! ماددىي بايلىق روھىي ئاچلىق ئورنىنى باسالامدۇ؟
كۆڭلۈمدىكى پۈخلىرىمنى تۆكۈپ بىرەر دەقىقە مۇڭدىشالايدىغان
سىرداشقا ھەممە مەئىشەتلىرىمنى، سۆيگەن كەسىپ، بىلىملە-
رىمنى تېگىشىپ ئۆزۈم ئەسكى كېپىدە ئولتۇرۇشقا رازى
ئىدىم، — ماھىگۈل «ئۇھ» دەپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قوي -
دى، — كۆڭلۈم ئېچىلارمىكىن دەپ ئۆيلىرىمنى ياساپ قوي-
دۇم، لېكىن بۇ چوڭ ئۆيلەردە كېپىنەكتەك لەيلەپ قېلىپ
يالغۇزلۇقۇم تېخىمۇ بىلىنىپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى، ھېكمەت
ئاكام نەبىنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ كېلىپ، ئۇنىڭغا ۋارقىراپ -

جارقىراپ يۇرۇپ قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىمىزنى تىكلەپ قوي-
دى، بولمىسا مەن بۇ چاغقىچە سارىڭ بولۇپ قالاتتىممىكىن دەپ
ئويلايمەن. شۇڭا، بىرەر كىم كېلىپ قالسا، ئۆيۈم ۋارىڭ -
چۇرۇڭغا تولسا ئىككى دۇنيا شادلىقىغا چۆمۈپ، قويغان -
تۇتقىنىمنى بىلمەيلا قالىمەن. مۇشۇنداق بىر روھىي قەلەندەرنى
«بەختلىك، ئامەتلىك» دېگىلى بولارمۇ؟! توۋا، سىزگە ئەجەب
ئىچ - باغرىمنى تۆكۈپ كەتتىم - ھە! بوپتىلا، بۇنداق غەنىيمەت
پۇرسەت ماڭا ئەمدى نەدە دەيسىز، سىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدى-
ڭىز، مېنى توغرا چۈشىنىدۇ دەپ ئويلايمەن، — ماھىگۈل قە-
رىرىپ يەرگە قارىدى، — توغرا، مېنىڭمۇ خۇش ئۆتكەن چاغلە-
رىمۇ بولغان، ئۇ بولسىمۇ ھېكمەت ئاكامنى يوقلاپ يېڭىئېرىق
سۇ ئامبىرىغا كىرگەن، مەكتەپتە ئۇنىڭ كىر - قاتلىرىنى
يۇيۇپ، بىر - بىرىمىزگە ھەمقان بولۇشقان، مۇڭداشقان ئاشۇ
غەلىيانلىق دەۋرلەر ئىدى. كېيىن مەن ھېلىقى لەنىتى خەتنى
يېزىپ ھېكمەت ئاكامنىڭمۇ، ئۆزۈمنىڭمۇ يۇرىكىگە ساقايماس
جاراھەت قالدۇردۇم. 70 - يىللاردا مەن خوتەنگە بېرىپ ئۇنى
يوقلىدىم، لېكىن ئۇ مېنى مىنبىڭلار ئالدىدا: «تونۇمايمەن»
دېدى. كامىل ئاكام بولسا: «سىزنى ئۆستۇرگەن باغۋەننىڭ قو-
لىغا گۈل بەرمىدىڭىز، باغرىغا تىكەن سانجىدىڭىز، يۇرىكىنى
لەخته - لەخته قان قىلدىڭىز. ئەمدى ھېكمەت ئۆمرىنىڭ ئاخ-
رىغىچە بىر قېتىم كەچۈرسە بەخت - تەلىيىڭىز» دېدى. كامىل
ئاكام توغرا ئېيتىپتىكەن، ئۇ مېنى مەڭگۈ كەچۈرمەيدۇ، بۇ
ماڭا ئايان، — بىر ئىش ئېسىگە كەلگەن ماھىگۈلنىڭ كۆزلىرى
بىردىنلا يورۇپ كەتتى، — توۋا، بەخت يۇلتۇزۇم چاقنىغان،
ئەمما دەقىقە ئارىلىقىدا يېنىپ ئۆتكەن ئاشۇ بىر كۈننى زادىلا
ئۇنتۇيالمايمەن. ھېكمەت ئاكامنى دوختۇرخانىدىن ئېلىپ چە-
قىپ گۈندىخانىغا سولايدىغان چېغىدا، ئۇ مېنىڭ يۇزلىرىمنى
ئالىقانلىرىغا ئېلىپ پېشانەمگە سۆيدى، ئاندىن: «خۇدا-

يىم بەخت - تەلىيىگىزنى بەرسۇن. . . » دەپ تىلەك تىلىدى. مەن ئۇنىڭ باغرىغا تاشلىنىپ قايتا كەچۈرۈم سوراپ بولغۇچە گۈندىخانىنىڭ ئىشىكىگە يوغان بىر قۇلۇپ سېلىندى. . . ئاھ خۇدا، — ماھىگۈلنىڭ كۆز جىيەكلىرى سۈپسۈزۈك ياشلار بىلەن تولدى، — تەقدىر - قىسمەتلىرىگىدىن ئۆرگىلىپ كېتەي، ئاجىز بەندىلىرىگىنى قىينايدىغان تارازا - مىزانلىرىگىنى دەيمۇ! تېخى دوزاخ، پىلسىرات كۆۋرۈكلىرىڭ بىلەن قورقاق سېلىشلىرىگىچۇ! . . . ماڭا ھەممىسى بەربىر، پانىيدا كۆرگەن دوزاخ، ئازاب كۆۋرۈكلىرىمۇ يېتىپ ئاشار! . . .

ماھىگۈلنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى گۈلچىنئايغا پەقەتلا ياقمىدى. ھەركىم كۈيۈر - كىبىرلىرى بىلەن بۇ دۇنيانىڭ دېشۋارچىلىقلىرىغا قېلىپ ھېسابىنى بېرىدۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇ مۇشۇنداق دېيىش بىلەن ئاچچىقىنى چىقارماقچى بولغاندۇ. بىراق، تەقدىرئالالاغا شەك كەلتۈرۈش ئارقىلىق بەھرۇل - نىجادقا يەتكىلى بولامدۇ؟

— ماھىگۈل ئاچا، ئاللاغا دوق قىلىشىڭىز زادىلا بولمىدى، — دېدى گۈلچىنئاي تاقەت قىلالماي، — بۇنداق قاباھەتھاقارەتلەر ئىمانى سۇس، دىلى قارا ئادەملەرنىڭ ئېغىزىدىن چىقىدۇ.

— كەچۈرۈڭ گۈلچىنئاي، ھاياتىمدا بولۇپ ئۆتكەن خورلۇقلار تۈپەيلى ئاغزىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ماھىگۈل دەرد - ھەسرەتلىرىنى تۆكۈپ گۈلچىنئايدىن كەچۈرۈم سوراۋاتقان مۇشۇ پەيتتە نەبى بىلەن ئەزىمەتمۇ ئۇخلىمىغانىدى. ئۇلار دىلنار مېھمانخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىپ بەرگەن ئورۇنلىرىدا ياستۇقلىرىغا جەينەكلەپ، ئۆتكەن - كەچكەن ئىشلار ھەققىدە مۇڭدىشىۋاتاتتى. نەبى ئاچىسى گۈلزىبا تۇغقىنىدىن كېيىنكى ۋە بالدۇرقى كەچمىشلەرنى بىر - بىرلەپ سۆزلىدى. ئەزىمەتنىڭ يىتۈپ كېتىش جەريانلىرى، ھەتتا گۈلرۇزنى قانداق

ئېتىۋەتكەنلىكتەك پاجىئەلەرمۇ قالمىدى. ئەزىمەت ئاكىسى نەبىنىڭ ئىككى يىل ئۇرۇمچىدە بالا ئىزدەپ تىلەمچى بولغانلىقىنى، دادىسى ھېكمەتنىڭ ئەندىر دەريا بويلىرىدىن يالاپ ئېلىپ كېلىنگەنلىكىنى، ئۇنىڭ بىر مەزگىل سەۋدايى بولۇپ قالغانلىرىنى ئاڭلاپ ئاچچىق ياشلارنى تۆكتى. ئۆزىنىڭ بالىلىق، ئۆسمۈرلۈك ھەم ياشلىق يىللىرىدىكى خاتىرىلەرنى، ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرىنى يوشۇرماي سۆزلىدى.

— دادام غوپۇر نىيازنىڭ يازغان خېتى ماڭا يېڭىلىق ئەمەس، نەبى ئاكا، — دەپ باشلىدى ئەزىمەت، — ھازىرمۇ ئۇ ئىشنى زادىلا ئۇنتۇيالمايمەن. بۇ خاتىرە گويا قويۇق تۇمانلار ئىچىدىكى گۈڭگا سىمادەك كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. يەتتە - سەككىز ياشلار چاغلىرىم بولسا كېرەك، مەن دادامدىن: «بىز يىراق بىر يەردىن ئېشەككە مىنىپ كەلگەن - ھە؟» دەپ سورىشىمغا، دادام بىلەن ئانامنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ بىر - بىرىگە قارىشىپ قالدى. ئۇلار: «بىز سېنى داداڭ ئۆلگەندىن كېيىن ئاناڭنىڭ ئۆيىدىن قايتۇرۇپ كەلگەن. بۇنداق گەپلەرنى كوچا - كويلاردا دەپ يۈرمىگىن» دەپ نەسىھەت قىلىشتى. كېيىن ھېكمەت دادام قىزى ئۇچقۇنئايىنى ئىزدەپ لوپقا باردى. مەن ئۇنىڭغا بىر كۈن ھەمراھ بولدۇم. نېمىشقىكىن، مۇشۇ ئۇچرىشىشتىن كېيىن دادام بىلەن ئانام مېنى ئوقۇشتىن قالدۇرۇپ كېرىيىگە ئېلىپ كەتتى. ئۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ قايتىپ كەلدۇق. 1981 - يىلى ئانامنى ئۇرۇمچىگە داۋالاتقىلى ئاپىرىپ، مەن كۆرۈمسىز بىر ياتاقتا ئاجايىپ سىرلىق چۈش كۆرۈپ «دادا!» دەپ جۆيلۈپ تۇرۇپ كەتتىم. شۇنىڭدىن باشلاپ دادام غوپۇر نىيازنىڭ قولى تىترەيدىغان، بېشى توختىماي گىلدىڭلايدىغان، بىر يەرگە قارىسا قوزغالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئانام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، دادام مېنى تۇيۇقسىز كېرىيىگە ئېلىپ كېتىپ يەنە ئوقۇشۇمدىن قالدۇردى، — ئوڭدا يېتىپ

سۆزلەۋاتقان ئەزىمەت يانغا ئۆرۈلۈپ نەبىگە قارىدى، ـــ مەن ئو-
قۇشتا چېكىنىپ ئۇچقۇنئاي بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇپ قالدىم.
بۇ تەرەپتىكى ئىشلارنى ئاڭلىدىڭىز. بىراق، ئۇچقۇنئايىنىڭ
ھېكمەت دادامنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، دادام-
نىڭ مىجەزى ھېچ كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە سەپرا بولۇپ كەتتى.
كېچىلىرى نېمىلەرنىدۇر دەپ ناله قىلاتتى. تەرەت ئېلىشقا چىق-
سا باشلىرى گىلدىڭلاپ، قوللىرى توختىماي تىترەپ چۆگۈندە-
كى سۇنىڭ ئاياغلىرىغا تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى تۇيماي بىر يەرگە
قادىلىپ قالاتتى. ئۇنىڭ ئەسەبىيلىكى شۇنچىلىك دەرىجىگە يەت-
تىكى، ھېكمەت دادامنى سۇيىقەست ئىشلىتىشتە ئەيىبلەپ تۆھ-
مەت قىلدى. مەھبۇبە ئاچام «سوتقا ئەرز قىلىمەن، بۇگۈنلا
ھېكمەتكە تېلېفون بېرىپ ئەكەلدۈرىمەن» دەپ كەتكەندىن كې-
يىن، دادام قورۇنى ھەپتە ئىچىدە سېتىپ، مېنى قارىقاش قارا
سايدىكى بىر تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. مەن قېچىپ
كەتمەكچىمۇ بولدۇم، لېكىن سەكسەنگە ئۇلاشقان تەنها بوۋاينىڭ
ئاھ ـ زارلىرى مېنىڭ يۈرەكلىرىمنى ئۆرتىۋەتتى، ـــ ئەزىمەت
تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇردى، ـــ بىر
كۈنى تۇغقىنىمىزنىڭ دادامنىڭ قۇلىقىغا ۋارقىراپ (ئۇ چاغلاردا
دادامنىڭ قۇلىقى ئېغىرلىشىپ قالغانىدى): «شۇنداق، كېتىپ-
تۇ، ھەممىنى كېتىپتۇ» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم.
شۇنىڭدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ يورۇقلاشتا ئولتۇراقلىشىپ
قالدۇق. مەن دادۇينىڭ تراكتورىنى ھەيدىدىم، كېيىن مېنى
گۇڭشى تراكتور زاۋۇغا يۆتكەپ ئېلىپ كەتتى.

ئەزىمەت نۆۋەر چاغلىرىدىكى بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىش-
لەرنى ئاستا ھەم مۇڭ بىلەن سۆزلىمەكتە ئىدى. سۆزلىگەنسې-
رى ئۆپكىسى ئۆرلەپ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا توختاپ قالاتتى.
نەبىمۇ كىچىككىنە گۆدەكنى ئالىقانلىرىدا قىسىپ ئوينىتىۋاتقان
تەقدىرىي ئەزەلگە ئەقلى يەتمىگەن ھالدا ھەيران بولۇپ ئېغىر

خورسىناتتى. بىراق، ئەزىمەتنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىدىن جىد-
دىيلەشكەن نەبى ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى.

غوپۇر نىياز يورۇقلاشقا ئورۇنلىشىپ ئىككى ئايمۇ ئۆتمە-
دى بولغاي، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۇ باقىيغا رەھىلەت
قىلىش سەپىرىنىڭ بەكمۇ يېقىن ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتتى.
قۇرۇغان ساپسېرىق، قىزغۇچ، قوڭۇر ياپراقلار ئۆرۈك چېچەك-
لىرىدەك تۆكۈلۈپ، يوللار، باغلار زەپىران خازانلار بىلەن
كۆمۈلۈۋاتقان بىر كېچىسى ئامانەتنى ئاللاغا تاپشۇرۇش ئالدىدا
تۇرغان غوپۇر نىياز سەكراتقا چۈشۈپ قالدى.

ـــ بالام، ئارتۇقچە ياش تۆكمە، جان خۇدانىڭ، تەن
يەرنىڭ، مەن تەييارلىنىپ بولدۇم، ـــ دېدى ھاسىراپ تۇرغان
غوپۇر نىياز ئەزىمەتنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ـــ مەن گۇناھقا پاتقان
ئادەممەن، كېتىش ئالدىدا بىر سىرنى ئاشكارىلاشنى مەقبۇل
كۆردۈم. سەن بۇنى «ئۇ دۇنيانىڭ سوئال ـ سورىقىدىن، لەھەت-
نىڭ ۋەھشىيىتىدىن قورقۇپ شۇنداق قىلدى» دەپ ئويلاپ قال-
ما. بۇ سىر مېنى بىر ئۆمۈر ئەزرائىلنىڭ زۇلمىدىن بەكرەك
قىيناپ كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن باقىيدىمۇ تارتقۇلۇقۇم بار. مەن
سېنى ئۆز ئاتاڭدىن، يەنە كېلىپ بۇ يۇرتتا تېۋىنىدىغان ھېچنې-
مىسى يوق مۇساپىردىن ئايرىۋەتكەن ئىمانسىز مەلئۇنمەن!

ـــ دادا، نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ بۇ قانداق مۇمكىن
بولسۇن، ـــ دېدى ئەزىمەت بوۋاينىڭ قۇلىقىغا، ـــ مېنىڭ دادام
تۇرسۇنتوختى تۇرسا.

ـــ گۇناھ ھەم جىنايەت نەق مەشەدە، بالام، ـــ بوۋاينىڭ
كۆزلىرى بىر ئېچىلىپ ـ بىر يېپىلىپ تۇراتتى، ـــ مەن سېنى
ئىككى يېرىم ياشقا تولمىغان ۋاقتىڭدا بىر پاخماچاچ قىز بالىدىن
سېتىۋالغان!

ئەزىمەت ئۇنتۇلۇشقا ئۇلگۈرگەن، بىراق يىللار توزانلىرى
تامامەن كۆمۈۋېتەلمىگەن بەكمۇ گۇڭگا بىر كۆرۈنۈشنى ئەسكە

ئالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆزىنى دەس كۆتۈرۈپ ئېشەك ئالدىغا ئېلىپ بەرگەن بىر سېرىق چىراي ئايان بولغاندى.

— سەن ئون ياش ۋاقتىڭدا، قىزىنى ئىزدەپ كەلگەن ھېكمەت ئاكاشنى ئۆزۈن يىللارغىچە ئۇنتۇيالمىغانىدىڭغۇ؟

— شۇنداق، دادا، ئۇ ئادەم ھېلىھەم كۆڭلۈمدە چىراغدەك يورۇپ تۇرىدۇ.

— ئەلۋەتتە، بالام، چۈنكى خۇدا كۆڭلۈڭگە سالغان، — بوۋاي بىر پەس جىمىپ قالدى، — مانا ئاشۇ ئادەم سېنىڭ دادالىڭ بولىدۇ! . . . ماڭا ئۇنداق چەكچەيمە، راست دەۋاتىمەن، سەن ئۇنىڭ كۆز ئېچىپ كۆرگەن ئوغلى. . . سېنىڭ ئەسلى ئىسمىڭ ئەزىمەت. . .

— دادا! . . . بۇ. . . بۇ، ياق، ياق. . . سىز قېرىلىقىتىن ئالجىپ قاپسىز، — ئەزىمەت بېشىنى قامالللىغىنىچە ئۆي ئىچىدە پىرقىراپ كەتتى، — ئۇنداقتا مەن. . .

— توغرا، بالام، سەن ئۇچقۇنئايىنىڭ ئاكىسى بولىسەن. . .

— ۋاي خۇدا! . . . بۇ قانداق شۇم تەقدىر. . . نېمىدېگەن رەھىمسىز رېئاللىق. . . مەن. . . مەن نېمە بولدۇم؟! — ئەزىمەت قوللىرىنى سىلكىپ ئەسەبىيلەرچە ۋارقىرىماقتا ئىدى، — سىز نېمىشقا بۇنى مەندىن يوشۇرغان؟ دېگەن بولسىڭىز سىزنى تاشلاپ كېتەرمىدىم. سىز مېنى بېقىپ شۇ دېمەتلىك قىلمىقىڭىز ئاسانمۇ؟! خۇدادىن قورقسىڭىز بولمامدۇ؟! مېنىڭ بۇ رەسۋاچىلىقلارنى قىلىشىمغا كىم سەۋەبكار؟!

— مەن، بالام، مەن. . . شۇڭا دەۋاتىمەنغۇ گۇناھكارمەن دەپ، سېنىڭ مېنى تاشلاپ كېتىشىڭدىن، قېرىغان چېغىمدا قېرى يېتىم بولۇپ قېلىشىمدىن قورققانىدىم.

— مەن شۇنداقمۇ قىلارمەنمۇ دادا، ھەي ئىسىت، ھەي ئىسىت، ئۆمرۈم بويى كۆز ياشلىرىمدا يۇيۇپ تۇگىتەلەرمەنمۇ بۇ گۇناھلىرىمنى!

— بالام، سەندە گۇناھ يوق، ھەممە گۇناھلارنى مەن يۇدۇپ ئېلىپ كېتىمەن، — بوۋاينىڭ ئامۇت گۈلىدەك ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن ئۆزۈن ساقاللىرى ياشتىن ھۆل بولۇپ كەتتى، — بالام، ياستۇق تېگىدە بىرنەرسە بار، ئالغىن.

ئەزىمەت تىترىگەن قوللىرىدا تومپايغان بىر خەتنى سۇغۇرۇۋالدى. بۇ غوپۇر نىيازنىڭ ھېكمەتكە يازغان خېتى ئىدى.

— بالام، بۇ خەتنى ھېكمەت ئەپەندىنىڭ ئۆز قولىغا تاپشۇرغىن. ئۆتۈنۈپ قالاي، ئاچما ھەم باشقىلارغا كۆرسەتمە، — بوۋاينىڭ ئاۋازى پەيدىنپەي ئاجىزلاپ كېتىۋاتاتتى، — ھېكمەت ئەپەندىم بۇ توۋا - ئىستىغپارىمنى كۆرسە، ئەجەب ئەمەس كەچۈرۈۋەتسىمۇ. . .

— ئەمدى. . . ئەمدى مەن قايسى يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ بارىمەن. مېنى ئۆز دادامدىن، قېرىندىشىمدىن شۇنچىلىك يىراقلاشتۇرۇۋەتكەن زادى كىم؟ — ئەزىمەت دېرىزە ئالدىدا بوۋايغا ئارقىسىنى قىلىپ قوللىرىنى سىلكىدى، — ئەمدى يۈزۈمگە نىجاسەت سۈۋاپ، دادام ھەم سىڭلىم قېشىغا بارايمۇ؟! ئۇنىڭدىن كۆرە تېرىك يۈرىكىمنى سۇغۇرۇۋالغىنى مىڭ مىراتەم ياخشىغۇ!

بارلىق گۇناھ، جىيانەتلەرنىڭ يىلتىزىنى قومۇرۇپ چىققان ئەزىمەتنىڭ ئاخىرقى سۆزى، ئەجەل ياقىسىنى سوغۇق قوللىرىدا سىقىپ تۇرغان غوپۇر نىيازنى مىڭ پاتمان ئومۇت بىلەن ئۇرغاندەك بىلىندى، شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئاغزىدىن كۆپۈك بۇزۇلداپ قايناپ چىقتى - دە، ئۇزۇن ساقاللىرى تىترىگىنىچە تورۇسقا قاراپ قېتىپ قالدى. . .

بوۋاي قازا قىلىپ بىر - ئىككى ئاي ئۆتكۈچە ئەزىمەت

خەتنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى. چۈنكى ئۇنى نومۇس كۈچى ھېكمەت، مەھبۇبە، ئۇچقۇنئايلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە يول قويمىدى، شۇنداقتىمۇ بوۋاينىڭ روھىنى خۇش قىلمىسا بولمايتتى. شۇڭا، ئەزىمەت خەتنى مەھبۇبەنىڭ قورۇسىغا تاشلاپ قويۇش ياكى بىرەر بالىدىن كىرگۈزۈپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، بىر كۈنى تونۇش قورۇ ئالدىغا باردى. ئۇنىڭ تەلىيىگە ھېكمەت ئايالى مەھبۇبە، قىزى ئۇچقۇنئايلارنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتكەنىدى.

— ئۇنداقتا مۇراتكامنىڭ قىزى گۈلچىنئاي بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالدىڭ؟ — سورىدى نەبى، — بۇ قاچانلاردا بولغان ئىش؟

ئۇ چاغلاردا توي - تۆكۈنلەر تويى بولغان قىزنى ئات، ئېشەك ھارۋىلاردا كۆچۈرۈشتىن تراكتورلاردا كۆچۈرۈشكە تەرەققىي قىلغان دەۋرلەر ئىدى. بىر كۈنى ئەزىمەت تراكتوردا يورۇقچاشلىق ئەر - ئاياللارنى توي كۆچۈرۈش ئۈچۈن خوتەن شەھەر كابۇل مەھەللىسىگە ئېلىپ كەلدى. توي چوڭ قورۇنىڭ گۈللۈك ھويلىسىدا ناھايىتى قىزىپ كەتتى. ئەزىمەت تراكتورنى كوچىدا توختىتىپ قويۇپ، بىر تۈپ غەزىمەت ئالمىغا يۆلەنگىنىچە ئەلنەغمىچىلەرنىڭ ناخشا - سازلىرىنى ئاڭلىدى. مەيداندا ئۇسسۇل قىزىماقتا ئىدى. يورۇقچاشتىن كەلگەن قىزلارنىڭ بىرى تۇيۇقسىزلا ئەزىمەتنى ئۇسسۇلغا تارتتى. ئۇ ئاستىلا ئارقىغا قاچماقچى بولۇۋىدى، باشقىلار ئۇنى سۆرەپ - ئىتتىرىپ مەيدانغا چۈشۈردى. ئەزىمەت ئۇسسۇلنى بەكمۇ چىرايلىق ئويناياتتى. ئۇ پىرقىراپ - چۆرگىلەپ ئويناۋېتىپ قىز - چوكانلار ئىچىدە ئۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغان بىر قىزنى كۆرۈپ قالدى. ئەسلىدە مەيداننى ئىككىلا پىرقىراپ چىقىپ كەتمەكچى بولغان ئەزىمەت، بىردىنلا ھاياجانلىنىپ ئويناپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ

سەزمىدى. ئۇ ئاخىر ھېلىقى نازاكەتلىك قىزنى ئۇسسۇلغا تارتىپ مەيدانغا چۈشۈردى. ئىككىسى بېقىشىپ شۇنداق ئويناشتىكى، توي ئەھلى ئىختىيارسىز سۆرەن كۆتۈرۈپ، چاۋاكلار ياڭراپ كەتتى. قىز ئىزا تارتقىنىدىن يۈزىنى ئالقانلىرىدا توسۇپ يۈگۈرگىنىچە ئۆزىنى سىرتقا ئالدى. ھاسىراپ ھەم تەرلەپ كەتكەن ئەزىمەت يەنە بىردەم تاماشا كۆرگەندىن كېيىن كوچىغا چىقتى. چۈنكى، ئۇ ئۇششاق بالىلارنىڭ تراكتورنىڭ ئۆيىر - بۇ يەرلىرىگە قول تەگكۈزۈشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. دېگەندەكلا بىر توپ بالىلار بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ تراكتور رولىنى ئوڭ - تەتۈر پىرقىرىتىپ ئويناۋاتاتتى، بەزىلىرى بولسا كوزۇپ ئۇستىدە ھە دەپ سەكرەشمەكتە ئىدى. ئەزىمەت ئۇلارغا ۋارقىراپ چۈشۈرۈۋاتقاندا، ئىرىق بويىدا قولياغلىقىنى يۇيۇۋاتقان ھېلىقى قىزنى كۆرۈپ قالدى. ئەزىمەت ئۇنىڭ قېشىغا قانچە بارغۇسى كەلدىيۇ، ئەيىنىپ بارالمىدى، چۈنكى قىز ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، سالاپەتلىك، ھۆسن كامالدا بەرقارار ئىدى. ئۇنىڭ قومۇش قەلەمدە تارتقاندەك تۆپتۈز قارا قاشلىرى، چوڭ كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ تۇرغان بوستاندەك قېلىن كىرپىكلىرى، چاسىغا مايىل قىزىل يۈزى، ناۋات سۈيىدەك ئېقىپ چۈشكەن چىرايلىق بۇرنى، تومپىلاق ھال رەڭ لەۋلىرى ئۇنى شۇنچىلىك ئوماق كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئەزىمەت «تولا قاراۋەرسەم بېزەڭ بالىكەن» دەپ قالمىسۇن دېدىمۇ، تراكتورنىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىنى سۆرتكەچ ئوغرىلىقچە قاراپ قويياتتى. قىز ئورنىدىن تۇرۇشى «ئاپلا، كىرىپ كېتىدىغان بولدى» دەپ ئويلىغان ئەزىمەت بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي دېدى - دە: «يەنە بىر قەپەس ئوينىۋېتەمدۇق» دەپ بولۇپ، «ۋاي خۇدايىم، بىر سەتلىۋەتسە قانداق قىلارمەن» دېگەن ئەندىشە يۈرىكىنى سىرقىرىتىۋەتتى. بىراق، قىز مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ: «سىز شۇنداق

چىرايلىق ھەم چاققان ئويناپدىكەنسىز، سىزگە تەڭ كېلەلمىگۈ-دەكمەن» دېدى. قىزنىڭ سۆزىدىن غەيرەتكە كەلگەن ئەزىمەت تراكتوردىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۇنىڭ قىشىغا ئەيمىنىپكىنە بار-دى.

— مېنى زادىلىق قىلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن، — ئەزىمەت قىزنىڭ نومۇسچان كۆزلىرىگە قارىدى، — سىزنىڭ ئويىنىشى-ڭىزغا قارىغاندا، مېنىڭ ئويىنىشىمنى مەكتەپ بالىلىرىنىڭ گىمناستىكىسى دېسە بولىدۇ.

— ئەجەب قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز، — قىز ۋىلىققىدە كۈلۈۋېتىپ ئاغزىنى تۇتۇۋالدى، — تراكتور ھەيدەمسىز؟

— شۇنداق، لېكىن ھازىر ماشىنا ھەيدەش كۇرسىدا ئو-قۇۋاتىمەن، يېزىلىق ھۆكۈمەت يېقىندا ماڭا ماشىنا بەرمەكچى، ئىسمىم ئەنۋەر، سىز بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىمدىن شۇنداق خۇشال بولۇپ كېتىۋاتىمەن.

— ۋاي - ۋۇي، خۇددى بەنجاڭغا دوكلات قىلغاندەك سايراپلا كەتتىڭىزغۇ، — قىز ئەزىمەتكە قىزىقىپ قالغاندەك قىلاتتى، — ياكى مەن سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى سورىمىسام.

— ئەمدى مەن دېگەندىن كېيىن سىزنىمۇ دەپ بېرەرمە-كىن دەپ...

— شۇنىڭغا ئۆزىنى شۇنچە تونۇشتۇرۇش كېتەمدۇ، ئۇ-دۇللا سوراۋەرسىڭىز بولىمامدۇ؟ — قىزنىڭ تىۋز مىجەزى گەپ - سۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى، — ئىسمىم گۈلچىنىڭاي، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى، تېخى بۇ يىل خىزمەتكە چىق-تىم. ئەمدى قانائەت تاپقانسىز؟

— توختاڭا گۈلچىنىڭاي، — ئەزىمەت توي بولغان ھويلىغا كىرىپ كېتىۋاتقان قىزنىڭ ئارقىسىدىن توۋلىدى، — قىزغا ھەمراھ بولۇپ باردىغانلار قاتارىدا سىزمۇ بارمۇ؟

— بارغۇمغۇ بار، لېكىن كېچىدە قالسام يورۇقاشتىن قانداق قايتىپ كېلىمەن؟

— دوستلىرىڭىز بىلەن بىللە مەن ئەكېلىپ قويايى.

— راستمۇ؟

— سىزگە يالغان ئېيتسام ماۋۇ توپىنى، — ئەزىمەت يەر-دىن بىر سىقىم توپىنى ئالدى، — ئالدىڭىزدا كاپ ئېتىپ بېرەي...

نەبى ئەزىمەتنىڭ ساددا، سەمىمىي سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۈ-لۈپ كەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ گۈلچىنىڭايغا، ھەتتا سەئىدەگىمۇ «دادام بىلەن ئانام مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، مەن بوۋام، مومامىلارنىڭ قولىدا چوڭ بولغان» دېيىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئېيتمىغانلىقى نەبىنىڭ كاللىسى-دىن ئۆتمىدى.

— سىز شۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن نەبى ئاكا، — دېدى ئەزىمەت غەمكىن ھالدا، — باقما بالىنىڭ نامى ياخشى بولمايدۇ. بەزىلەر: «ھارامدىن بولغان بالىكەن، كوچىغا تاشلىۋەتكەن يەر-دىن تېپىۋاپتۇ» دېسە، يەنە بەزىلەر: «دۇئانىنىڭ باقالماي قالغان بالىسىنى ئاسرىۋاپتۇ» دېگەندەك جىق گەپلەرنى تېپىشىدۇ. بۇلارنى گۈلچىنىڭاي ئاڭلىسا نېمە بولۇپ كېتەر، ئانام سەئىدە مېنى كۈيئوغۇل قىلىشقا ئۇنارمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە دادام ھېكە-مەت بىلەن كۆرۈشەلمەيدىغان ھالغا كېلىپ قالغان تۇرسام...

تۇرمۇشتىكى بۇنداق نازۇك تەرەپلەرنى ئانچە ئويلاپ كەتمەي-دىغان نەبى ئەزىمەتنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئاساسى بارلىقىنى چۈشە-نىپ يەتتى. ئەلۋەتتە، ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلىغا-دا ئۇچقۇنىڭاي بىلەن بولغان نومۇسلۇق مۇناسىۋەتمۇ چۈۋۈلۈپ چىقىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

— بولدى ئوكام، ئوخلىغىن، ئەتە ئەتىگەن دوختۇرخانىغا بارىدىغان گەپ.

نەبى ئالىقانلىرىغا بېشىنى قويۇپ ئوخلىدا ياتقىنىچە خىيالغا پاتتى. ھېكمەتنىڭ يىگىرمە يىللاردىن كېيىن ئوغلى بىلەن دىدارلىشىشى، ئەزىمەتنىڭ ئۆز ئاتىسىنى تېپىشى، گۈلچېنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ رەسمىنى كۆرۈپ ئەسلى نەسەبىنى بىلىشى قاتارلىقلار كۆز ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئىچىدە «خەيرلىك ئوسال» دەپ ئويلىدى، ئەمما ئۇچقۇنئاي بىلەن ئەزىمەت ئوتتۇ- رىسىدىكى ئىشلار كۆڭلىنى خىرە قىلىپ «لېكىن. . .» دېدە- يۇ، ئاخىرىنى ئويلاشقا جۇرئەت قىلالمىدى. . .

ھەقدادىغا يەتمىگەن ئوسال

*ئەسسالامۇئەلەيكۇم ھېكمەت ئەپەندىم! ئەزرائىل بېشىدا قاراپ تۇرغان، ئەجەل ياقىسىنى بوغۇپ ئامانەتنى تەلەپ قىلىۋاتقان بىر گۇناھكار قېرىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالغايلا. ئۆزلىرىنىڭ بەكمۇ كېچىكىپ تەگكەن بۇ خېتىمدىن مېنى يەنە قارغاپ - تىللاشلىرى ماڭا ئايان. چۈنكى، ئۆزلىرى ئەينى يىللاردا مېنى تولا قارغاپ - تىللاپ خۇدادىن جازا بېرىشنى كۆپ تەكرارلىغان ئىدىلە. مەن بۇ قارغاشلارنى سۈكۈت ئىچىدە تىڭشاپ ئولتۇرغان، ياق، دوزاخ ئوتىدا پۈچىلىنىپ ئاڭلىغانىدىم. چۈنكى سىلىنىڭ ئىمانسىز، دىيانەتسىز، قارا كۆڭۈل دەپ زارلانغان ئادەملىرى مەن ئىدىم، لېكىن بۇنى ئۆزلىرى خىياللىرىغىمۇ كەلتۈرمەيتتىلە. دۇنيادا بىراۋلارنىڭ يۈ- زۈڭدىن - يۈزۈڭگە مۇناپىقلىقىنى ئاشكارىلاپ، ئۇياتلىق ئەيىب - نۇقسانلىرىنى چۈۋۈپ سۆزلىگەن نالىلىرىنى ئاڭلاشتىنمۇ ئازابلىق ئىش يوقكەن. شۇنداقتىمۇ مەن سەۋر - تاقەت، شۈكۈر - قانائەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇردۇم. نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى بۇ ئۆزۈمگە ئايان، ئۇ مېنىڭ ۋۇجۇدۇمغا چاپلاشقان ئىپلاس گۇناھ تۇرسا! مەن ئۆزۈمە- نى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئاقلىيالمايتتىم. تاڭلا مەھشەر كۈنى، بىر مۇساپىر، بىقۇل ئاتا بىلەن ئانىسىز يېتىمنى زۇلۇم بىلەن ئايرىۋەت- كەن گۇناھىمنى ئاللادىن قانداق تىلەشنىمۇ بىلمەيتتىم، يۈزۈمۈ، ئىمانىممۇ چىدىمايتتى. ئۆزلىرى تاك ئاتماس كېچىلەردە، شامۇ سەھەرلەردە گۈلزىبانىڭ قەبرە بېشىدا قان - قان يىغلىغان ئاشۇ تۇنلەردە مەنمۇ ئۇيقۇدىن بىدار ئىدىم. مېنى كۆزگە كۆرۈنمەس دوزاخنىڭ ئوتلۇق زەنجىرلىرى، يىلان - چايانلىرى چىرمىۋالغانى- دى. كىچىك ئەزىمەتكە قارىسامىلا ئۇنىڭ ياش يۈقى نارەسىدە كۆزلە- رى، ئۇمچىيىپ تالاغا تەلمۈرۈشلىرى مېنىڭ تېنىمنى پارە - پارە

قىلىپ، يۈرىكىمنى ھەرە كۆنىكىدەك ئۆتمىتۇشۇك قىلىۋېتەتتى، يېگەن تامىقىم زەھەر - زوقۇم بولۇپ تۇيۇلاتتى. بىراق، بەزى كېچىلىرى ئاچچىق خىياللار ئىچىدىن خۇددى يېڭنە كۆزىدەك يەردىن چۈشكەن نۇر مېنى بەزلەيتتى. ئۇ بولسىمۇ «ۋۇي، مەن گۈناھنى ئۆزۈم ئۈچۈن قىلمىسام، بۇ مېنىڭ ئوغلۇم تۇرسۇنتوختى ھەم ئۇنىڭ ئىناق ئائىلىسىگە قىلغان ساخاۋىتىمغۇ» دەپ ئۆزۈمنى ئال-دايتتىم، بەزلەيتتىم.

بىئەمدۇللا، ھېكمەت ئەپەندىم، مەن بۇ گۈناھلارنى راستىنلا ئوغلۇم ئۈچۈن قىلدىم. بۇ يولدا ئۆزلىرىنى، ئەبى ئىنسانلىرىنى قان يىغلاتقىنىم راست. ئوغلۇم تۇرسۇنتوختى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ياخشى كۆرگەن قىزى بىلەن تويىنى قىلىپ قويدۇق، بىراق ئايالى تۇغمىدى. ئانىسى ئىككىمىز نەۋرە ئوتىدا كۆيۈپ پىشاتتۇق. ئاجراشتۇرۇۋېتەيلى دېسەك، ئوغلى-مىز ئايالىنى جېنىدىن ئەزىز كۆرەتتى. شۇڭا تونۇش - بىلىشلەر-نىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن بالا بېقىۋالماقچى بولدۇق. بىز ئۈلايەت-لىمىڭ دوختۇرخانىدا «ئاتىسىز تۇغۇلۇپ قالغان بالىلارنى ياكى تولىمۇ نامرات، ئۇششاق بالىلىرى كۆپ بەزى دېھقان ئايالىلىرى ئازراق ھەق بەرسىلا يېڭى تۇغۇلغان بالىسىنى بېرىۋېتىدىكەن» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ بىر ئايدەك يول ماڭدۇق. بىر كۈنى چىرايى ئاق سېرىق، پاخماق چېچىنى ئۆرۈمەي قويۇۋەتكەن بىر قىز دوختۇرخانا ھويلىسى-دا مېنى ئارقامدىن چاقىردى ۋە بۈك دەرەخلەر سايىسىدىكى ئورۇن-دۇققا باشلاپ كەلدى. ئۇ ئەتراپقا ئوبدان بىر سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن سۆزىنى باشلىدى:

— سىلىنىڭ بالا بېقىۋېلىش كويىدا يۈرگەنلىكلىرىنى ئاڭ - لىدىم، — دېدى قىز پەس ئاۋازدا، — ئاچام تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كەت-كەن، ئۇنىڭ ئوغلىنى بېقىپ ئىككى يېرىم ياشقا كىرگۈزدۈم. بالىنىڭ دادىسى بولسا ئوغرىلىق ھەم بۇلاڭچىلىق جىنايىتى بىلەن قولغا ئېلىنىپ ھازىر تۇرمىدە. مېنىڭ ئانا - ئانام يوق، ئۆزۈم قۇرۇلۇشلاردا ئىش تاپسام قىلىمەن، بولمىسا خەقلەرنىڭ كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ جېنىمنى باقىمەن.

— قىزىم، بالىنى بېقىۋالسىلا، دېمەكچىمۇ سىز؟ — سورە-

دىم مەن، — كېيىنچە دادىسى تۇرمىدىن چىقىپ قالسا غەلۋە قىلا-ماسمۇ؟

— بالىنىڭ دادىسى يىگىرمە يىللىق كېسىلگەن، — دېدى قىز دەرھاللا، — مەن يېقىندا تۇرمىگە بېرىپ بالىنى بېقىش جەريا-نىدا نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلۇپ قالغانلىقىمنى ئېيتسام، ئۇ: «بالىنى بىر كىمگە سېتىپ ئۇنىڭ پۇلىدا قەرزىڭىزنى تۆلەڭ» دېدى. ماڭمۇ نېمە ئامال، گېپىمنى باقالماي تۇرسام، بىر بالا دېگەن ئېغىر يۈك ئەمەسمۇ؟ پەقەت قەرزىمنى تۆلىگۈدەك پۇل بەرسىلە بولدى.

— نەچچە پۇل؟

— تۆت يۈز سوم قەرزىم بار.

— ئالالمىغۇدەكمەن قىزىم، مەندە ئارانلا ئىككى يۈز سوم پۇل بار.

— بۇ دېگەن پوق - سۈيدۈكىدىن ئايرىلغان بالا تۇرسا، ئەگەر يېڭى تۇغۇلغان بالىنى باقسىلا ئىككى يېرىم باشقا كىرگۈزگىچە قانچىلىك چىقىم ھەم جاپا كېتىدۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، بالام. لېكىن، بار پۇلۇم شۇ تۇرسا، — مەن سومكامنى ئاچتىم، — بۇ بىر كۆڭلەكلىك دۇڭپاڭلى ھەم تامباللىق چىبەرقۇت، بۇنىڭغا ئىككى بولاق قەنتنى قوشۇپ بەرسەم رازى بولارسىزمۇ؟

سېرىق قىز ئۆزۈن جىمىپ كېتىپ شاپپىدە ئورنىدىن تۇردى.

— مەيلى، ئۆزلىرى شۇنداق دەۋاتقاندىكىن، ئەمىسە بۇگۈن كەچتە دوختۇرخانا ئالدىدا ساقلىسىلا، ئەگەر بىرەر ئىشىم چىقىپ قېلىپ كېلەلمىسەم ئەتە ئەتىگەندە چوقۇم بالىنى ئېلىپ كېلىمەن.

سېرىق قىز شۇ كۈنى كۈن ئولتۇرۇش بىلەن بالىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئېشەكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بەردى - دە، پۇل ھەم رەختلەرنى سومكىسىغا پۈرلاپ سېلىپ شۇ ھامان كۆزدىن غايىب بولدى.

ھېكمەت ئەپەندىم، مەن بالىنى ئۆيگە ئېلىپ كەلگەندىن كې-يىن، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئەزمەت ئىكەنلىكى، «دادام كىتاب ئوقۇي-دۇ» دېگەن سۆزىدىن سىلىنىڭ ئوقۇتقۇچى ئىكەنلىكلىرىنى، ھەتتا ئەبى ئىسىملىك بىر ئاكىسىنىڭ ھەم مومىسىنىڭ بارلىقىدىنمۇ خە-ۋەر تاپتىم. شۇندىلا مەن ئۆزۈمنىڭ ئالدانغانلىقىمنى بىلدىم، ھېلە-

ئى پاخما چاچ قىزنىڭ بالىنى ئوغرىلاپ ساتقانلىقى مەلۇم بولدى. بىر كۈك تىرناق نارەسىدىنى ئاتىسىدىن، شاپائەتچىلىرىدىن ئايرىپ، ئۇنىڭ ناله - پىغانلىرىنىڭ تەخسىراتىغا كېتىش مەنەدەك بەش ژاخ نامازنى قازا قىلماي ئۆتەيدىغان خۇدانىڭ رايىش بەندىسى ئۈچۈن بەكمۇ گۇناھلىق ئىش ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بالا كۈندىن - كۈنگە جۇدەپ، كۆزىدىن ياش قۇرۇمىدى. ئانىسى بىلەن ئىككىمىز سەللا خالىزىم بولۇپ قالساق، ئەزىمەت دەرۋازا بوسۇغىسىدا ئېڭەك قويۇپ ئولتۇرغىنىچە كوچىلاردىن كۆز ئۈزمەيدۇ. قايتۇرۇپ ئەكىرمەكچى بولساق «دادام كېلىدۇ، نەبى ئاكامنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدىم» دەپ ناله قىلىدۇ. بالىنى ئېلىپ كەلگىنىڭ ئىككىنچى كۈنى، ئۈچىنچى كۈنىمۇ، ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ، تولا يىغلاپ بىئارام بولۇپ كەتكەن ئەزىمەتنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەپ ئاغرىپ قالدى. بۇنى كۆرگەن ئوغلۇم تۇرسۇنتوختى ئاچچىقلاپ:

— ئانا، دادا، بىر ئىشلارنى بىلىپ قالغان بالىنى سېتىۋېلىپ ئۇنىڭ ئوت ئۈۋالىغا قالمامسىلەر، غۇبارسىز نارەسىدىنىڭ ئاھ - زارى سىلەرنى تۇتماسمۇ، ھازىر بالىنىڭ ئاتا - ئانىسى نېمە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ؟ مەن ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كېتىپ يېرىم يىل بولار - بولماي «سېغىنىپ كەتتۇق، كۆزىمىزدىن ئۇچۇپلا كەتتىڭ» دەپ بارغىنىڭلار ئېسىڭلاردا باردۇ؟ — دەپ كايىپلا كەتتى.

ھېكمەت ئەپەندىم، مېنىڭ بۇ ئازابلىق جەريانلارنى سۆزلەپ، قەستەن ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى پاراكەندە قىلىش ھارام نىيىتىم يوق. پەقەت ئۆلۈم بۇرنۇمغا پۇراپ، ژاقىت - سائەت قىستاپ كېلىۋاتقان مۇشۇ مىنۇتلاردا خۇدا ئالدىدا ھەم سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا ئازراق بولسىمۇ ئۆزۈمنى ئاقلاپ، دات باسقان كىر يۈرىكىمگە تەسكىن تېپىش ئۈيۈملا بار. چۈنكى، يىگىرمە يىللاردىن بېرى ئۆكۈنۈش، پۇشايمان، مۇرتەتلىك ھەم ئېچىنىش داغلىرى ئۆمرۈم بويى قىلغان تائەت - ئىبادىتىمنى، سېخىي - ساخاۋەتلىرىمنى كېپەنلەپ، مېنى ئىمانى سۇس مۇسۇلمانغا ئايلاندۇرۇپ قويغان...

ئەمدى ئۆز گېپىمگە كەلسەم، مەزلۇم بىلەن ئىككىمىز بىر كېچە مەسلىھەتلىشىپ، مەن ئەتىسى ئەتىگەندە خوتەن شەھىرىگە كىردىم. چۈنكى بالا يېتەكنىكەن، كوچا - كويلاردا داۋراڭ كۆتۈرۈ-

لۈشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. «ئەزىمەتنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ يۈزىگە قاندىق قارارمەن» دېگەن تەشۋىش كۆڭلۈمدە بولغاچقا، «ئۆيىنى كۆرۈۋالسام، بىر كەچلىكى ئەزىمەتنى دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ يېنىپ كەلمەمدىم» دەپ ئويلىدىم. لېكىن، مەن «ئات بازىرى» غا كېلىشىم، مەھەللىنىڭ باش تەرىپىدىن جىنازا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بىر توپ جامائەت كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئالدىدا بىر ياش بالا كوچىنى چاڭ كەلتۈرۈپ يىغلاپ كېلەتتى. ئىككى قاسىناققا يىغلىغان ئادەملەر نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلىشاتتى. بەزىلەر «رەھمىتىنى نەۋرىسىنىڭ ئوت - پىراقى ئېلىپ كەتتى» دېسە، يەنە بەزىلەر «شۇ ئەمەس، مۇ، تېخى ھەپتە ئالدىدا نەۋرىسىنى يېتىلەپ بازاردىن نەرسە - كېرەك ئالغىلى چىققانتى» دېيىشەتتى. مەن ساقاللىرى قىزىل بويىلىپ كەتكەن بىر خالاپتىن سورىشىم، ئۇ: «ھەي... قانداق دوزىخى كاپىرنىڭ ئىشكىنى، بۇمەرەمخان نەۋرىسى ئوغرىلاپ كېتىلگەن كۈنى يىقىلغانچە ئۆرە بولالمىدى» دېدى. بۇ سۆز مېنىڭ پاك ئېتىقاد تۇۋرۇكىمگە پالتا ئۇرغاندەك زەربە بولدى. چۈنكى ئەزىمەتنى سېتىۋېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي بىر ئانىنىڭ جېنىغا زامىن بولغانىدىم. بۇ ئەسنادا ئۆزلىرى ئوستۇاشلىرىدىن تەر قۇيۇلغان ھالدا كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن يۈگۈرۈپ كېلىپ «نەبى ئۇكام» دېگەنلىرىچە بازاردا بالىنى قۇچاقلاپ يىغلىۋەتتىلە...

مەن شۇ كۈنى ئىمان سورىقى ئازابىدا ئۆرتىنىپ لوپقا قايتتىم، ئۆيگە كىرىشىمگە چاچلىرى چۈۋۈلۈپ، چىرايلىرى ياش بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەن ئايالىم ھازا ئېچىپ ماڭا ئېسىلدى. چۈنكى ئوغلىمىز تۇرسۇنتوختىنى مەكتىپىدە بىر كۈن كۆرەش قىلىپ سولاپ قويغانىدى. شۇ كۈنى «كېچىلىك بېقىن تەربىيىسى»① دە قاتتىق تاياق يەپ كەتكەن بالىمىزنى ئەتىسى كىيىم - كېچەكلىرى ئىت تالىغاندەك تىتىلغان، ئوستۇاشلىرى قان ھالدا ئەكىرىپ بېرىشتى. ئۇ ئادەم تونۇماس بولۇپ قالغانىدى. ئاغزىدىن، قۇلىقىدىن قان ساقىپ تۇرغان تۇرسۇنتوختى بىر كېچە يۇقىرىغا تىنىپ سەھەرلىكتە

① «كېچىلىك بېقىن تەربىيىسى» — قاراڭغۇ ئۆيگە سولاپ تەن جازاسى بېرىش.

جان ئۆزدى. . .

ئەرز ـ دادى، ئوتلۇق پىغاننى ئاللا مەقبۇل ئەتكەن ھېكمەت ئەپەندى! سىلى مەھبۇبەخان بىلەن مېنى ئۆيۈمگە يۆلەپ ئەكىرگەندە دېگەن قارغىشلىرى خاتىرىلىرىدىمۇ؟ سىلى «ئوغلۇمنى قارا كۆ-ڭۈل، ئادەمىيلىك پەزىلىتى يوق، ياۋۇز، دوزىخى ئادەملەر ئوغرىلاپ كەتتى. بالام تۆغۈلۈپلا ئانىسىدىن ئايرىلدى. ئەمدى قانداقتۇر قارا يۈرەك ئىمانسىزلار ئۇنى مەندىن ئايرىۋەتتى، خۇدا ئۇ دىيانەتسىز مەلئۇنلارنىڭ كۆزىگە كۆرسەتەر. . .» دەپ ياش تۆككەن چاغلىر-دا، خۇدا ئاللىبۇرۇن مېنىڭ كۆزۈمگە كۆرسىتىپ بولغانىدى. «ئاتا ـ بالىنىڭ مېھرى قانداق بولىدۇ. . سەن بۇنىڭ تەمىنى تېتىپ باق» دەپ ئەزىمەتنىڭ، سىلىنىڭ، بۇمەرەمخان، نەبىلەرنىڭ قىسا-سىنى ئېلىپ بەرگەنىدى. راست ئەمەسمۇ، ئەزىمەتنى ئۇياقتىن ئېلىپ كەلدىم، بۇياقتىن ئوغلۇمنى ئېلىپ كەتتى، خۇدانىڭ قەھرى شۇنچىلىك تېز بولدى! ئويلاپ باقسام، سىلىنىڭ ئىككى ياشلىق بالىلىرىغا مەن يىگىرمە نەچچە ياشلىق ئوغلۇمنى تېگىشىپتىمەن. كۆنلەرنى تۇنگە ئۇلاپ تۆككەن ياشلىرى، ناله ـ پىغانلىرى ئوغلۇم-نىڭ جېنىغا زامىن بولدى! ئەمدى بەدەل تۆلىگەنكەنمەن، ئەزىمەتنى ئايرىپ بېرەمدىمەن، ياق!ـ چۈنكى، سىلىنىڭ ئېلىشقا تېگىشلىك قىساسلىرىنى خۇدا ئېلىپ بەردى. ئەمدى مەندە يەنە نېمە ھەققىياتلە-رى قالدى. «لازىم بولسا قېرى جېنىمنى ئالار!» دېگەندەك كۆپۈر-لۈق ئۈستىگە كۆپۈرلۈق، گۇناھ ئۈستىگە گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكىمنى ئۆزۈم سەزمەي قالدىم. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئەزىمەتنىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتىپ، تالا ـ تۈزلەرگە چىقارماي، خۇددى قەپەسكە سولانغان قۇش بالىسىدەك ئىسكەنجىگە ئالدىم. بىر كۈنى تام قوشنىمىز كېرىم بوۋاي ئالدىمنى توسۇپ:

ـــ غوپۇراخۇن، قۇشقاچنىڭ بالىسىنى چېغىدا ئۇۋىسىدىن ئايرىۋەتسە ئەدەسسىز گۇناھ، سىلى ئاغزىدىن ئانا سۈتى تېمىپ تۇرغان نارەسىدىنى ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىپ خۇدادىن قورقۇ-ماملا؟ ـــ دېدى.

ـــ نېمە بۇ ئىشلارنى زىغىرلاپ يۈرىدىلا، ـــ دېدىم مەنمۇ سەپرايىم ئۆرلەپ، ـــ بۇ توغرۇلۇق بىرەر گەپ ـ كالىمچى بولۇپ

قالسا مەندىن ئاغرىنمىسىلا.

ـــ مەنغۇ بىرنېمە دەپ يۈرمەسمەن، بىراق ياراتقان ئىگىسى بىر ئەتىلمە گۆشىنىڭ دادىغا يەتمەسمۇ، ـــ دېدى كېرىم بوۋاي ساقـ-لىنى تۇتاملاپ، ـــ ئۇ بالا يەكتەكسىنىڭ پەشلىرىنى قامالىلاپ «بۇبـ-با، دادامنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويۇڭ» دېۋىدى، ئىچ ـ قارنىم ئۆرتىنىپ كەتتى.

ـــ خۇدايىم ئۇ شۇمنىڭ دادىغا ئاللىبۇرۇن يېتىپ بولغان، ـــ چالۋاقاپ كەتتىم مەن، ـــ ئوغلۇمدىن ئايرىلدىم، بۇمۇ يەتمەمدۇ؟ تولا سەپرايىمنى ئۆرلەتمەي، غىت قىسىپ يۈرسىلە، بولمىسا مېنىڭ مىجەزىمنى بىلىدىلا.

مەن شۇ كۈنى كېرىم بوۋاينى ئاڭلىسۇن دەپ قەستەن ئەزىمەتـ-نىڭ كاسىسىغا ئۇرۇپ ئۇنى قىرقىرىتىپ يىغلىتىۋەتتىم. كۆڭـ-لۈمدە بولسا بالىنىڭ يىغىسىدىن خۇددى سىلى ئاڭلاۋاتقاندەك ھۇ-زۇرلاندىم، چۈنكى ئۆزلىرى ماڭا گويا قان چېچىشقان دۈشمەندەك بىلىنىپ كەتكەنىدىلە. كۆردىلىمۇ بۇ تەتۇر جاھانىنى؟ ئىككىمىزنىڭ ئورنى، ئازابلىرى ئالمىشىپ قالغانىدى. بىرلا ئوخشىمايدىغان يې-رى، مەن سىلىدىن ئەزىمەتنى ئايرىۋەتكەن بولسام، خۇدايىم مېنىڭـ-دىن بالامنى ئايرىۋەتتى. مەن ئاغزىمدىن چىقىرالمىغىنىم بىلەن دىلىمدا بىر كۆڭۈل قارىلىق ساقلىنىپ كەلدى. شۇڭا تەڭرىم مەنـ-دەك ناشۇكۇر بەندىسىگە قوشلاپ، ئارقا ـ ئارقىدىن سېھرىي كارا-مىتىنى كۆرسىتىپ، ئۆزلىرىنى مېنىڭ بوسۇغامغا سۆرەپ ئېلىپ كەلدى. سىلى مېنى ئۆيۈمگە يۈدۈپ ئەكىرگەنلىرىدە: «ساڭا ساخا-ۋەت قولىنى سوزغان بۇ ئاتىنىڭ ھالىنى كۆر» دەپ تۇنجى قېتىم مېنى ئاگاھلاندۇردى. كېيىن قىزلىرى ئۆچقۇنئايىنى ئىزدەپ لوپقا كەلگەنلىرىدە، ئون ياشلىق ئەزىمەت بىلەن ئۆچراشتۇرۇپ، ئاتا ـ بالىنىڭ ئۆتتۈرىسىدا سىرلىق مېھىر ـ مۇھەببەت پەيدا قىلدى. بولۇپمۇ سىلىنىڭ: «ئەزىمەتنى گۈلرۇز سېتىۋەتكەندە تارتمىغان كۈ-نۇم قالمىدى. مىنبىڭلار مېنى ئەندىر دەرياسى بويىدىن قولۇمنى باغلاپ، ئاتىلارنىڭ ئالدىدا يۈگۈرتۈپ ئېلىپ كەلدى. ئۇ چاغدا بىر مەزگىل ئېلىشىپ قېلىپ ساقايدىم» دېگەن سۆزلىرى، قىسقىسى، ئەزىمەت يوقالغاندىن كېيىن بۇمەرەمخانىنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكى،

نەبىنىڭ ئىككى يىل سەرسان بولۇپ ئادەم تونۇغۇسىز هالدا قايتىپ كەلگەنلىكى، بۇ قىساسنى كۆڭلىگە پۈككەن نەبى ئاچىسى گۈلرۇزنى ئېتىۋېتىپ تۇرمە ئازابىنى تارتىۋاتقانلىقى قاتارلىقلارنى بايان قىلغاز. لسىرىدا، مەن ئۆزۈمنىڭ بىرلا ئەزىمەتنىڭ ئۇۋالىغا ئەمەس، بەلكى ئىككى ئادەمنىڭ ئۆلۈمىگە، ئىككى ئادەمنىڭ پانىيدا تارتقان ئازابلە. رىغا سەۋەب بولغانلىقىمنى بىلىپ يېتىپ كۆزلىرىمدىن ئىختىيار. سىز ياش قۇيۇلدى. ئەدناسى، بىر ئائىلە كىشىلىرى ئەزىمەت تۈپەي. لىدىن ئۆلگىنى ئۆلۈپ، تۇرمىگە كىرگىنى كىرىپ ۋەيران بولۇپ تۈگىگەنىدى. سىلى شۇ چاغدا: «ئەزىمەتنى مەندىن ئايرىۋەتكەن ئاشۇ ئادەملەر ئىنسان بالىسىنى هايۋان ئورنىدا سېتىۋېلىشنىڭ قانچىلىك رەزىل، مۇناپىقلىق ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىدىغاندۇ! خۇدا ئۇلار. غا ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى مېهىر ـ مۇهەببەتنىڭ قانداق بولىدىغاز. لىقىنى ئۆز كارامىتى بىلەن كۆزىگە كۆرسىتىدۇ تېخى» دەپ مېنى ئىككىنچى قېتىم چىن كۆڭۈللىرىدىن قارغاۋاتقان چاغلىرىدا، سىلە. نىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ، بېقىنلىرىدا ئولتۇرغان ئون ياشلىق ئەزە. مەتنىڭ چىرايى ئاق لەيلى غۇنچىسىدەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى. مەن شۇ چاغدىلا تەڭرىتائالانىڭ قىساسى تېخى هەقدادىغا يەتمىگەنلىكىنى، كۆرمىش كۈنلىرىم ئالدىمدا ئىكەنلىكىنى هېس قىلدىم.

جۇدالىق دەشتلىرىدە قىيامەت ئازابىنى تارتقان هېكمەت ئەپەز. ئدىم! ئۆزلىرى لوپتىن كەتكەندىن كېيىن، ئەزىمەت كېچىلىرى جۆيلۈيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ «نەبى»، «گۈلرۇز»، «دادا، ئانا» دېگەندەك بىر ـ بىرىگە باغلاشمىغان گەپلەرنى قىلىپ مېنى ئەندىشە. گە سالاتتى. بىر كۈنى ئەزىمەت دەهشەت چىرقىراپ ئورنىدىن تۇ. رۇپ كەتتى. ئانىسى بىلەن ئىككىمىز ئۇنى قۇچاقلىرىمىزغا ئال. ئدۇق. ئۇنىڭ چوڭ كۆزلىرى تېخىمۇ چەكچىيىپ قاتتىق هاسە. رايتتى:

— دادا، ئانا، — دېدى ئۇ ئەتراپىغا بىسەرەمجان قاراپ، — قاپقارا تۇتۇنگە ئوخشايدىغان بىر ياۋۇز ئادەم، ئۇزۇن تىرناقلىرىنى هېكمەت ئاكاشنىڭ مەيدىسىگە پاتۇرۇپ يۇرىكىنى سۇغۇرۇ. ۋالدى. . . ئاندىن قىپقىزىل قان شورقىراپ ئېقىپ تۇرغان يۈرەكنى قوينىغا سالدى ـ دە، بىر ئېشەككە مىنىپ كېتىپ قالدى. . .

كۆرۈڭ هېكمەت ئەپەندەم، بۇ بېشارەتلىك چۈشنى! سىلىنىڭ يۈرەكلىرىنى ئۇزۇن تىرناقلىرى بىلەن سۇغۇرۇۋالغان ياۋۇز ئادەم مەن ئەمەسمۇ! مانا شۇنىڭدىن باشلاپ كۈنلىرىم قورقۇنچ ۋە ۋەهىمە ئىچىدە ئۆتتى. نامازلىرىمدىن ئاداشتىم، كۆز ئالدىمدىن قاپقارا تۈتۈنلۈك ئادەم، قىپقىزىل قانلىق يۈرەك زادىلا كەتمەيتتى. شۇڭا، بالىنى ئوقۇشتىن قالدۇرۇپ كېرىنىگە ئېلىپ كەتتىم، ئەمما تەڭرە. نىڭ قىساسى توختاپ قالمىدى! مەن ئانىسىنى ئۇرۇمچىدە داۋالىتە. ۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەزىمەت تۇن نىسپى بىلەن «دادا!» دېگىنىچە جۆيلۈپ تۇرۇپ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا: «بالام، سېنى قارا بېسىپ قاپتۇ، مېنىڭ بىلەن بىللە ياتقىن» دېگىنىمدە، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ: «ياق، مېنى قارا باسمىدى، هېلىقى بىر چاغدا بىزنىڭ ئۆيگە كىرگەن هېكمەت ئاكاش مېنى ئوغلۇم ئەزىمەت. . . دەپ باغرىغا باسقانىدى، مەن ئۆزۈمنۇ بىلمەيمەن، ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇرسام يوقاپ كەتتى. . .» دېگىنىچە تېلىقىپ ـ تېلىقىپ يىغلىدى. مەن قانچە مىنۇت، نەچچە دەقىقە نەپەس ئالمىغىنىمنى، سوغۇق ياتاق ئوتتۇرىسىدا قاققان ئەگرى قوزۇقتەك دۈمچىيىپ تۇرغىنىمنى بىلەل. مىدىم، مېنىڭ ۋۇجدان جاراهىتىم قاناپ كەتكەنىدى! قۇدرەت ـ كارامەت ئىگىسى مېنىڭ گۇناه كەبىرلىرىمنى ئېسىمگە سېلىپ قىساس نەشتىرىنى يەنە بىر قېتىم سانجىپ ئۆتتى! . . . مەن خوتەز. گە قايتىپ كېلىپ هەپتىمۇ ئۆتمىدى بولغاي ئايالىم قازا قىلدى. ئۇ كۆز يۇمۇشى ئالدىدا:

— دادىسى، بالىنى بېقىۋالغان يىللاردىن بېرى چۈشلىرىم بۇزۇلۇپلا كەلدى، قانداقتۇر بىر قورقۇنچلۇق سايە ئارقامدىن قوغ. لىغىنى ـ قوغلىغان. . . بىز قىيامەتلىك بىر قەرزنى ئارتىۋالغان ئوخشايمىز، — دېدى.

مەن شۇندىلا بىلدىمكى، ئايالىم ئېغىزىدىن چىقارمىغىنى بىلەن ئۇنىڭمۇ كۈنلىرى دەككە ـ دۈككىدە ئۆتكەنىكەن. ئويلاپ كۆرسىلە هېكمەت ئەپەندەم، ئۆزلىرى ئەزىمەتنىڭ جۇدالىق ئازابىنى يۈدۈپ يۈرگەن شۇ يىللاردا مەنمۇ ئانىسى بىلەن سىلىدىن ئېغىرراق قىساس تاغلىرى ئاستىدا قالدۇق. . . ئانىسىنىڭ قىرىق نەزىر كۈنى بەزى ئادەملەر قۇلىقىمغا پىچىرلاپ: «ئۆزلىرى ئۇرۇمچىگە كەتكەندە هېك.

مەت دېگەن بىر ئادەم ئەنۋەرنىڭ تېگىنى سۈرۈشتە قىلىپ كەلدى» دېيىشتى. ئاڭغىچە مەن بىلەن ئۇرۇمچىگە داۋالانغىلى بىللە بارغان بىر بۇرادىرىمدىن ئۆزلىرىنىڭ دوختۇرخانىلاردا مېنى ھەم ئەنۋەرنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكىلىرى ھەققىدە خەت كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بالامنى ئوقۇشىدىن ئاجرىتىپ ياقا يۈرتلارغا چىقىپ كەتتىم.

قىسقىسى، ئۆزلىرىدەك بىر مۇساپىر بەندىنىڭ ئاھ - زارى خۇداغا بەكرەك يەتكەنمۇ نېمە، ئەزىمەتنى سېتىۋالغان كۇندىن باشلاپ بىز ئىككى قېرىغا ئاسايىشلىق كۈنلەر ھارام بولدى، ئايالىم چۈشىدە كۆرگەن قورقۇنچلۇق سايە ئىزىمىزنى قوغلاپ ھاردۇرۇۋەتتى. خەيرىيەت، ئۆزلىرى ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كېتىپ بىرنەچچە يىللار كۆڭلۈم ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى. تەڭرىنىڭ قىساس - زەربىلىرى مەن قېرىندىن تېگىشلىك نېسىۋىسىنى ئېلىپ بولغان چېغى دەپ ئويلىدىم. ئەمما، بۇ قەلب خۇشلۇقى ھەم ئارامىلىقى خۇددى چاقماق يورۇقىدەك تېزلا يېنىپ ئۆچتى. چەرخى - پەلەك ماڭا قىلمىشىنىڭ يەنە بىر زەربىسىنى گۈرزىدەك بېشىمغا ئۇردى. تەڭرى ئوغۇللىرى ئەزىمەت بىلەن قىزلىرى ئۇچقۇنئايىنىڭ كۆڭلىگە ئىشق سەۋداسىنى سېلىپ، مېنى ۋەيلۇن دوزاخ ئوتىغا تاشلىدى. توۋا قىلدىم خۇدايىم، مېنى توۋا! . . . بۇ مېنىڭ گۇناھىمنىڭ دەھشەت كەچۈرگۈسىز ئېغىرلىقىغا بەرگەن جازا ئەمەسمۇ؟ ! «سىلەر قېرىنداش» دېيىشكە شەيتىنىم ئۇنىمايتتى، ئۇ «بالاڭدىن ئايرىلىپ قالىسەن» دەپ ۋەسۋەسگە سالاتتى، ئۇندىمەي دېسەم ئىمانىم قويمايتتى. ئەگەر بۇ ئاكا - سىڭىل قوشۇلغان تەقدىردە ئۇنىڭ گۇناھىي جازاسى زادى كىمگە بولىدۇ؟ بۇ خۇددى ئاياقتىكى قېتىقتەك ئېنىقلا تۇرمامدۇ، مەن تاڭلا مەھشەردە نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن؟ قىيامەت كۈنى قارا يۈزۈم بىلەن ئاللانىڭ جامالىغا قانداق قارايمەن؟ «پانىيدا تاپقىنىم دوزاخ ئازابى» دەپ جاۋاب بېرىمەنمۇ؟ . . .

ئەپۇ قىلسىلا ھېكمەت ئەپەندىم، خېتىم بەكمۇ كۆپ يېزىلىپ كەتتى. ئۆزۈمنىڭمۇ ئەزەلدىن زېھنىياتىم گال ئادەمەن. «ئېزىپ ئىچۈرىمەن» دەپ بىر گەپنى نەچچە قىلغان بولۇشۇم مۇمكىن. قانداق قىلاي، دۇنيادىن كېتىش ئالدىدا ئىچىمگە يىغىلىپ كەتكەن پۇشايمان، ئۆكۈنۈش، ئاچچىق، مۇناپىقلىق زەردابلىرىنىڭ قايسى-

سىنى يېزىپ، قايسىسىنى قويۇشنى زادىلا بىلەلمىدىم. ھەتتا مەن ئەزىمەتنى ئۇچقۇنئايدىن سوۋۇتۇش ئۈچۈن سىلىگە قاپقارا تۆھمەتتىن بىرنى ئارتىپ، ياۋۇز ھەم رەزىل تەبىئەتلىك بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدۇم. قىلچىمۇ ۋىجدان ئازابى تارتماي بۇ سۇيىقەستتە چىقىپ تۇردۇم، بىر گۇناھتىن قېچىپ يەنە بىر گۇناھقا پاتتىم. لېكىن، مېنىڭ بۇ پىلانىمنى ئاياللىرى مەھبۇبەخان ۋەيران قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ: «ھېكمەتنى چاقىرتىپ كېلىمەن، قانۇن ئالدىدا ئۇنى ئاقلاپ بېرىدىلا. ماڭا قورقاق سېلىۋاتىدۇ دەپ ئويلىسىلمۇ مەيلى، لېكىن ۋاقتى كەلگەندە كۆرۈدىلا» دېگەن ۋاقىتتىكى ئەلپازىنى كۆرۈپ راستتىنلا ئەدەسسىز قورقتۇم، ئۇ چاغدا ئوغلۇم ئەنۋەرنىڭ تېگى - تەكتى ئاشكارلىنىپ قالاتتى، مەن قېرى دۇنيادا تىكەندەك يالغۇز قېلىشتىن سىرت جازاغمۇ تارتىلاتتىم. شۇڭا، قورۇ - جاينى سېتىپ يەنە قېچىشقا مەجبۇر بولدۇم.

ھېكمەت ئەپەندىم، ئۆلۈم بۇرنۇڭغا پۇراپ، ئەجەل ئەزىز بەشىنى ئايلىنىپ يۈرگەن چاغلار يېتىپ كەلگەندە، ئادەمنىڭ ئۆمۈر مەنزىلىدىكى بېسىپ ئۆتكەن يوللىرى، قىلمىش - ئەتمىشلىرى، تاتلىق خاتىرە، ئاچچىق ئەسلىمىلىرى، گۇناھ - ساۋابلىرى تەسۋىرى ئۇرۇقىدەك بىر - بىرلەپ سىيرىلىپ ئۆتۈپ كۆز چاناقلىرىنىڭ دەممۇدەم سۈزۈك ياشلارغا تولدۇرىدىكەن. بۇ دۇنيا سارىيىغا تۆت كۈنلۈك مېھمان بولۇپ كېلىپ، تۆت پاتمان گۇناھنى يۈدۈپ باقىيغا رەھلەت قىلغىنىڭنى ئويلاپ يەتكىنىڭدە، سەندىكى ئۇمىدسىزلىك شۇنچىلىك دەرىجىگە بېرىپ يېتىدىكەنكى، تۆرىلىپ قالغىنىڭغا مىڭ بىر پۇشايمانلارنى قىلىدىكەنسەن. مېنىڭ بېشىم ياستۇققا يەتكەندىن بېرى، قاراڭغۇ لەھەت ئىچىدە پۇتۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقان ھالىتىم كۆز ئالدىمدىن بىر دەقىقىمۇ نېرى كەتمىدى، ئۇزۇمنى بۇ دۇنيادىلا ئاخىر زامان تارازىسىغا سېلىپ كۆردۈم. ھەيھات، ئاتا - بالىنى ئايرىۋېتىشتەك قارا كۆڭۈللۈكۈم ھەممە گۇناھلىرىمنى بېسىپ چۈشتى. شۇڭا، جان تۇمشۇقىغا كەلگەندە ئىمان ئېيتقان بەندىلەت بەندىدەك، ئەزىمەتكە ھەممە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ بايان قىلماقچىمەن. بەلكىم ئۇ دەھشەتلىك ئازاب ئىچىدە قېلىشىمۇ مۇمكىن، مەندىن يۇز ئۆرۈپ ئۆمۈر بويى نەپرەت بىلەن

ئەسكە ئېلىشىمۇ مۇقەررەر. مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم، ئەزىمەت ۋىجدانلىق، غۇرۇرلۇق، پەزىلەتلىك بالا. ئۇ بەلكىم ئۇچقۇنئاي بىلەن بولغان ئاشۇ ئىشتىن نومۇس قىلىپ، مېنىڭ خېتىمنى ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇپ بېرىشتىنمۇ قېچىشى ئېھتىمالغا يېقىن. ئۇنداقتا مەن گۆرۈمدىمۇ خاتىرجەم ياتالمايمەن.

ھېكمەت ئەپەندىم، ناۋادا مېنىڭ مۇشۇ خېتىم قوللىرىغا تېگىپ قېلىپ، مەزمۇنىدىن خەۋەر تاپقانلىرىدا مېنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھىمنى ئەپۇ قىلالامدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولغان تەقدىردە، مەن تاكى مەڭگۈ ئۈنى ئىككى بارمىقىمغا تاينىپ ئورنۇمدىن يېنىك تۇرغان بولاتتىم ھەم ئاللانىڭ جامالىغا يورۇق يۈزۈم بىلەن قارىيالايتتىم. . .

گۇناھكارلىرى: غوپۇر نىيازدىن

— ئۇھ! . . .

بىمارلار كارىۋىتىدا ياستۇقىغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ھېكمەت چوڭقۇر تىنىدى. ئۇزۇندىن - ئۇزۇن يېزىلغان بۇ خەت خۇددى سۇغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ جان ئاچچىقىدا «مېنى قۇتقۇزۇڭلار» دېگەندەكى ئايانچلىق ئاۋازى، يېلىنىپ - يالۇۇرۇشلىرىغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئادەم دېگەن ھەرقانداق شارائىتقا ماسلىشىشچانلىقى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان مەخلۇقكەن. ئۇ تەندۇرۇسلۇقتا، بەھۇزۇر راھەتتە ياشىغانلىرىدا گويا مەڭگۈ ئۆلمەيدىغاندەك ئاخىرەتلىكىنى ئويلىمايدىكەن! ئەدناسى قولدىن ياخشىلىق كەلمىگەن تەقدىردىمۇ، يامانلىقتىن نېرى بولاي دېمەيدۇ. ئۆزىنىڭ شادلىقى، ئەركىن - ئەمىن يايرىشى ئۈچۈن ناپاكلىق يولىغا ئەيمەنمەي قەدەم ئالىدۇ. بۇ يولدا شەيتانىنىڭ تەييارلىغان نېمەتلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ مۇرۇۋىتىت ۋە شاپائەتنى ئۇنتۇيدۇ - دە، بارغانسېرى پاكلىق ۋە دىيانەتتىدىن ئۇزاپ كېتىدۇ. بىر چاغلاردا تەنلىرىدىن مادار كېتىپ، ئېگىلگەن

قەددى ئۆلۈمگە سالام بېرىپ، ئاپئاق چاچ - ساقاللىرى ئەجەل ھىدلىرىنى بۇرنىغا پۇراتقاندىلا «ئەلھەمدۇلىللا» دېيىشىپ تەقدىر ۋادار، تېقىمى پوق سوپىلاردىن بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا ئەۋلىيا - دانىشلىرىمىز «ياشلىقىڭدىكى توۋا - ئىستىغپار، ياخشىلىقلىرىڭ تاشقا مۆھۈر باسقاندەك بولۇر، قېرىغىنىڭدا قىلغىنىڭ قۇمغا يازغان خەتتەك ئۆچۈپ كېتۈر» دەپ بىز ئەۋلادلىرىنى ئاگاھلاندۇرغانىدى. ئەگەر غوپۇرنىيازغا تەڭرى ئىلتىپات كۆرسەتسە يەنە ئون يىل ھۇما بەرگەن بولسا بۈگۈنكى توۋا - ئىستىغپارلارنى ئوقۇپ ئەزىمەتنى ئۆتۈنۈپ بېرەرمىدى؟ بۇنىڭغا ئالدىن بىر نېمە دېمەك تەس. ئۇنىڭ ئاشۇ خېتى ھېكمەت، نەبىلەرنىڭ يۇرىكىدىكى شۇنچە ئۇزۇن يىللىق داغنى يۇيۇپ تازىلىيالامدۇ؟ نەۋرىسىنىڭ ئوت - پىراقىدا ۋاقىتسىز خازان بولغان بۇمەرەمخان ئاننىنى تىرىلدۇرۇپ بېرەلەرمۇ؟ ئەزەلدىن ھەت تۇپەيلىدىن شۇنچە خورلۇقلارنى تارتقان مەھبۇبەنىڭ يوقاتقان بەختىچۇ! خاھ ياخشى بولسۇن، خاھ يامان بولسۇن، گۈلرۇزمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈشى كېرەك ئىدىغۇ. لېكىن، ئەزىمەتنىڭ قۇربانى بولۇپ بىر پاي ئوققا نېسىپ بولدى. ھەتتا ماھىگۈل خېتىدە «ئەزىمەتنىڭ يوقلىپ كەتكىنىگە خۇش بولدىڭىز، ئەگەر ئۇ بولغان تەقدىردە ئۇنى چىرايلىق خوتۇنىڭىزنىڭ ئالدىغا سوغۇق زەللە قىلىپ قانداق ئاپىراتتىڭىز؟ . . . » دەپ يېزىپ ھېكمەتنىڭ يۇرىكىگە ھېچ ئايانمايلا نەشتەر ئۇردى.

يۈرەكلەرنى زەبدە قىلىدىغان بۇ ئىشلارنى ئويلىساق غوپۇر نىيازنى كەچۈرۈش ئەمەس، ئاللادىن ئۇنىڭغا يەتتە دوزاخ ئازابىنى بەر دەپ تىلىشىمىز كېرەك. ئەمما، بىزنىڭ ئىسلام مىزانىمىزنىڭ «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپمەك يوق» ، «ئۆلگەننىڭ ئەيبىنى كوچىلىماق گۇناھ» ، «ئۆلگەندىن كېيىن رەھمەتلىك بولۇر» دېگەندەك پاك ئېتىقاد پەزىلەتلىرى بار. ئۇنىڭسىزمۇ ئۆزىمىز ئەپۇچان، بوينىمىز يۇمشاق، كۆڭۈلچەك، كىنا -

كۈدرەتنى ئاسانلا ئۇنتۇپ ئاداۋەتكە شاپائەت قىلىدىغان خەق تۇرساق. . . بۇ تۇغرىدا تارىختا مىسالالار ناھايىتى كۆپ. بىراق، «قانىنى قان بىلەن يۇيغىلى بولماس» دېگەن ئەقىدە بىلەن ئۆزىمىزنى ئالداشنى ھەم بەزلەشنى بىلمىمىز. شۇڭا غوپۇرنىيازنىڭ گۇناھلىرىنى تاسادىپىي سەۋەنلىككە جوراپ ئۇنى كەچۈرۈشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە. خۇدايىم ئۇنىڭ جايىنى جەننەتتە قىلسۇن!. . .

تاڭ ئاتتى. كەڭ دېرىزىلەردىن چۈشكەن قىپقىزىل قۇياش نۇرى ياتاق ئىچىنى قىزغۇچ نۇر بىلەن تولدۇردى. نۆۋەتچى سېستىرا ئەتىگەندىلا كىرىپ ھېكمەتنىڭ تومۇر سوقۇشىنى تەكشۈرۈپ، تېرمومېتىرنى تۇتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى. خەتنىڭ تەسىرىدە كېچىچە ياخشى ئۇخلىيالمىغان ھېكمەت ئورنىدىن تۇرۇپ يوتقانلىرىنى رەتلەپ تۇرۇشى، ئۇچقۇنئاي ئىسسىق ساقلاش قاچىسىدا سۇت كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇ دادىسىدىن ئەھۋال سورىغاچ پات - پات ئىشىك تەرەپكە قاراپ قويياتتى. قىزنىڭ نېمىدىن خاۋاتىرلىنىپ تۇرغانلىقىنى سەزگەن ھېكمەت ئۇنى تۇتۇپ قالمىدى. ئۇچقۇنئاي ئەمدىلا ئىشىك تەرەپكە مېڭىشى گۇلچىنئاي كىرگەنچە ئۇنى قۇچاقلىۋالدى. بۇ ئۇلارنىڭ تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىشى ئىدى.

— ۋاي - ۋۇي ئۇچقۇنئاي، ئۇرۇمچى يارىشىپتۇ جۇمۇسىزگە، نېمىدېگەن چىرايلىق بولۇپ كەتتىڭىز، — گۇلچىنئاي زوقلىنىپ قارىماقتا ئىدى، — ئۇلۇشكۇن ياتاق ئىچى ئوپۇر -توپۇر بولۇپ كەتتى. ئۇ يەردىمۇ كۆرۈنمىدىڭىز. تۇنۇگۈن ئۆيىڭىزدە ئۇچرىتارمەن دېسەم يوقكەنسىز.

— ھەممە ئىشلاردىن خەۋىرىم بار، — دېدى ئۇچقۇنئاي قىزىرىپ، — ھازىر باسقۇچلۇق ئىمتىھانغا جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتىمىز، شۇڭا مەكتەپتىن كېلەلمەيمەن ھەم رۇخسەتمۇ بەرمەيدۇ.

— ۋىيەي، ھەرقانچە بولسىمۇ كۆرۈشۈشكە ۋاقىت چىقىرالمىدىڭىزمۇ؟ بىلىپ قويۇڭ، ھازىر سىز مېنىڭ قېينىسىڭىلىم، مەن بولسام يەڭگىز، — گۇلچىنئاي ھېكمەتكە قارىدى، — شۇنداق ئەمەسمۇ، دادا؟

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە، — ھېكمەت قولتۇقىدىكى تېرمومېتىرنى سېستىراغا تۇتقۇزدى، — كېچىچە ماھىگۇل ئاچىڭىز بىلەن مۇڭداشقان ئوخشىمامسىلەر، كۆزلىرىڭىز قىزىرىپ قاپتۇ.

— تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇخلاپ قاپتىمىز. ماھىگۇل ئاچام ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى، — گۇلچىنئاي ئۇچقۇنئايغا قارىدى، — بىردەم ساقلىسىڭىز نەبى ئاكام بىلەن ئەزىمەتمۇ كېلىپ قالاتتى، ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈۋالمامسىز؟

— ياق. . . بولدى. . . — ئۇچقۇنئاينىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى، — ھېلىمۇ مەكتەپكە كېچىكتىم. دادا، مەن كەتتىم. . .

— دادا، مەن ئۇچقۇنئاينى ئۇزىتىپ قويۇپ ياتاققا كىرىپ كېتىمەن، — دېدى گۇلچىنئاي ھېكمەتكە، — ھېلى دوختۇرلار تەكشۈرۈشكە كىرىدۇ.

ئىككى قىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالغان ھېكمەت مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئەزىمەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرگەن ئۇچقۇنئاينىڭ ئەسلىدە گۇلچىنئاي بىلەنمۇ كۆرۈشكۈسى يوق ئىدى، بىراق ئۇلار تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدى. قىزنىڭ پات - پات ئىشىك تەرەپكە قاراپ قويۇشى، گۇلچىنئايدىن يۈزىنى ئېلىپ قېچىپ چىرايىنىڭ تاتىرىپ كېتىشى، ئۇنىڭ ھېلىمۇ نومۇس ئوتىدا پۈچۈلىنىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. بۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىگە مەڭگۈ قارىيالمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. نەبى ۋە ئۇنىڭ قېينىاكىسى راخمان بىلەن سۆزلىشىپ، ئەزىمەتنى كالونغا

يۆتكەپ كېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ھېكمەت غەمگە پېتىپ قالـ
دى. «بۇ ئاكا ـ سىڭىل مەڭگۈ بىر ـ بىرى بىلەن قېرىنداشلىق مېھرى تىكلىيەلمەسمۇ» دېگەن سوئال ئۇنىڭ كۆزلىرىدە قېتىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى بەزلەپ «ئەزىمەت يۆتكىلىپ كەلسە، ئۆيى ئايرىم بولغاندىكىن مەن كۆرۈشۈپ تۇرسام بولمـ
ىدىمۇ، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بەلكىم ئۇلارمۇ ئەپلىشىپ قالار» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. بۇنداق ئۆزىنى ئالدايدىغان خىياللار داۋاملىشۇەرگەنمۇ بولاتتى، لېكىن ياتاقتا نەبى بىلەن ئەزىمەت كىرىپ كەلدى. ھېكمەت ئەزىمەتنى قۇچاقلاپ پېشانـ
سىگە سۆيدى ۋە ئىچىدە «ئاھ بۇدۇر قوزام، سېنىمۇ كۆرەر كۈنلىرىم بولىدىكەن» دەپ ئويلىدى.

ـــ گۈلچىنئاينىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كېتىپتۇ دېسەم، سىلەرنىڭ ئۇنىڭدىن بەتتەرغۇ، ـــ دېدى ھېكمەت ھەر ئىككىسـ
گە قاراپ، ـــ شۇنىڭغا قارىغاندا كېچىچە ئۇخلىماپسىلەر ـ دە؟

ـــ نەبى ئاكامنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىسام ئاڭلىغۇم كېلىپ ئۇيقۇمۇ كەلمەپتۇ، ـــ ئەزىمەت دادىسىغا تويماي قارايتتى، ـــ دادا، بىز دوختۇرخانىدىن چىقىش رەسمىيىتى ئۆتەيلى دەۋاتـ
مىز، دوختۇرلارمۇ ئەمدى قايتساڭلار بولىدۇ، دەۋاتىدۇ.

ـــ كېتىمىز دېگىن، ـــ ھېكمەت بىردىنلا مۇڭلىنىپ قالدى، ـــ دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن بىرەر ئاي تۇرۇڭـ
لار، مەنمۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە رەسمىيەت بېجىرىپ چىقىپ كېتىمەن. مەن ساڭا ئوبدان بىر قېنىۋالاي، ئۇنىڭدىن باشقا دەيدىغان گەپلىرىمۇ بار.

ـــ شۇنداق قىلساققۇ بەك ئوبدان بولاتتى، ـــ دېدى ئەزـ
مەت تەڭلىك ئىچىدە، ـــ بىز يۇرتتىن چىققىلى قىرىق كۈندەك بولۇپ قاپتۇ، ئانىمىز كېسەلچان، گۈلچىنئاي ئەنسىرەپ قېلـ
ۋاتىدۇ.

ـــ ئاكا، خاتىرجەم بولۇڭ، ـــ نەبى ھېكمەتنىڭ مىسكىن

چىرايىغا قاراپ كۆڭلىنى ياسىدى، ـــ ئەزىمەت شۇنداق دېگىنى بىلەن ماھىگۈل ئاچام ئىككىمىز ئۆيلىرىمىزدە بىر ھەپتىدىن تۇرغۇزىمىز دەۋاتىمىز، ئاڭغىچە سىزمۇ دوختۇرخانىدىن چىقىپ بولىسىز.

ـــ مەندىمۇ ھېچقانداق كېسەل يوق، ـــ دېدى ھېكمەت ئوغلىغا قاراپ، ـــ مۇشۇ ماھىن دوختۇر چىقىپ كەتكىلى قويـ
مايدىغۇ تاڭ.

ـــ باللارغا مېنى نېمىدەپ يامانلاپ بېرىۋاتىسىز، ـــ ئاق خالات، پوسما كىيىپ سۇرلۇك قىياپەتكە كىرىپ قالغان ماھـ
گۈل كىرىپ كەلدى، ـــ سىزنى ئاخىرقى قېتىم ئۆزۈم تەكشۈرـ
گەندىن كېيىن ئاندىن بىر گەپ بولىدۇ، ھازىرچە تولا قەغىشلىق قىلماڭ.

ـــ تۇغقانچىلىقىنىڭ يۈزىنى دەپ بولسىمۇ بىرەر قېتىم ئـارقـا ئـمـشىڭ قىلمۇەتسىڭىز، ـــ دېـدى ھېكمـەت كۈ ـ
لۈپ، ـــ سىزدىن نېمە كېتەتتى.

نەبى بىلەن ئەزىمەت ئېغىزلىرىنى تۇتۇپ كۈلۈۋېتىشتى.

ـــ سىز ماڭا ئارقا ئىشىك قىلسىڭىز تاڭ بىلمىدىم، لېكىن مەن سىزگە ھەرگىز قىلمايمەن، ـــ ماھىگۈلنىڭ چاقچـ
قىدىن ھېكمەتمۇ كۈلۈۋەتتى، ـــ قانداق دېدىم باللار، پارا بېـ
رىپ ئارقا ئىشىك قىلىدىغان ئادەم چوقۇم ھاجەتمەن بولۇشى كېرەك ـ دە.

ـــ ماھىگۈل ھەدەمنۇ ئۇنداق ـ مۇنداق پارىلارغا رازى بولمايدۇ دەڭا ھېكمەتكا، ـــ نەبىنىڭ ئىككى بىسلىق چاقچىقى ماھىگۈلنى قىزارتىۋەتتى، ـــ بۇنىڭغا ئەستايىدىل قارىمىسىڭىز بولمايدۇ.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ ھېكمەت ساددىلىق بىلەن بېشىنى چايـ
قىدى، ـــ ئۇنداقتا ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك. پاھ، پاھ، يىگىنانغۇچتەك ۋاقتىدىن تەربىيىلەپ، ئاخىر پارىخور دوختۇردىن

بىرنى يېتىشتۇرۇپ چىققىنىمنى كۆرۈڭ.

ھېكمەتنىڭ ئاخىرقى چاقچىقى ئومۇمىي كۈلكىگە سەۋەب بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن «ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك» دېگەن سۆزى خۇددى ئوتلۇق ئېقىندەك ماھىگۈلنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتتى. گەرچە بۇ سۆز ئاددىيلا چاقچاق ئىچىگە ئارىلىشىپ كەلگەن بولسىمۇ، ماھىگۈل ئۇنى ئەلگەكتە ئايرىۋالغانىدى. مەھبۇبە ھايات ۋاقتىدا ياكى قازا قىلغاندىن كېيىن بولسۇن، ھېكمەتنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، پىسخىك ھالەتلىرىدىمۇ بىر خىل ئېغىرلىق، تەمكىنلىك، ئادەم بىلگىلى بولمايدىغان سىرلىق تۇيغۇلار ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئەمما، ھازىر «ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك» دېگەن بۇ سۆز خۇددى ئۇمىد چېچەكلىرىنى ئېچىلدۇرىدىغان باھار شامىلىدەك ماھىگۈلنىڭ كۆڭۈل باغلىرىنى يەلپۈپ ئۆتتى.

ئۇچ كۈنگىچە كېيىنكى ئەتراپلىق تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتكەن ھېكمەت، ھەممە جەھەتتىن «نورمال» دېگەن دىئاگنوز بىلەن بالىنتسىدىن چىقتى. ئۇ دەرھال نەبىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولدى، چۈنكى ئەزىمەت، گۈلچىنىئايلار شۇ يەردە تۇرۇۋاتاتتى. لېكىن، ماھىگۈل «مەن ئۇلارغا تېلېفون بەردىم، ھېلىلا بىز-نىڭكىگە كېلىدۇ» دەپ ئۇنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى ـ دە، يېزىق-چىلىق قىلىدىغان كىچىك ھۇجرىسىغا باشلىدى. بۇ ئۆي تامدىكى زىننەت چىراغلار نۇرىدا سۇس ھاۋارەڭ يورۇپ تۇرغاچقا دەم ئېلىشقا، خىيال سۈرۈشكە، سۆھبەتلىشىشكە تولىمۇ قولايلىق ئىدى. ماھىگۈل قېلىن پەردىلەرنى يېرىم قايرىپ قويۇشىغا ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشنىڭ ئالتۇن زەرلىرى تامدىكى چوڭايتىلغان ئىككى رەسىمگە چۈشۈپ، گويا ئىتالىيە رەسساملىرىنىڭ قەدىمىي ئەسەرلىرىدەك ئەكس نۇر چاقنايتتى. شائېخەي پۇجياڭ باغچىسىدا خاتىرە ئۈچۈن چۈشكەن بۇ رەسىم بەكمۇ ئۇستىلىق بىلەن تارتىلغانىدى. ھېلىقى خەنزۇ يىگىت ئەسلىدە فوتوگراف

بولسا كېرەك، كۆپكۆك چىملىقتا ئاق گىرىپ كۆڭلىكىنىڭ ئېتەكلىرىنى يېيىلدۇرۇپ ئولتۇرغان ماھىگۈلنىڭ يان تەرىپىدىن تارتقاچقا، ئۇنىڭ ھېكمەتنىڭ تىزلىرىغا قويغان بىلەكلىرى، بۇرۇن قىرلىرى، لەۋ سىزىقلىرى، توزۇغان چاچلىرى ئولتۇرۇۋاتقان كۈن نۇرىدا بىنەپشەرەڭ نۇر بىلەن قىزغۇچ تاۋلىنىپ تۇراتتى. ھېكمەتنىڭ خىيالچان كۆزلىرىگە تەلمۈرگەن ماھىگۈل خۇددى رىۋايەتلەردىكى ئاق لىباسلىق پەرىلەرگە ئوخشايتتى.

ـــ ماھىگۈل، بۇ رەسىملەرنى گۈلچىنئاي كۆردىمۇ؟ ـــ سورىدى ھېكمەت خىجىل بولغان تەلەپپۇزدا.

ـــ كۆردى، بىراق ھېچنېمە دېمىدى.

ـــ قارىڭ سىزنى، بۇ نېمىدېگەن سەتچىلىك.

ـــ نېمىگە سەتچىلىك بولاتتى، ـــ ماھىگۈلنىڭ ئاۋازىدىن خاپا بولغانلىقى ئېنىق ئىدى، ـــ ياكى مەندىن نومۇس قىلىۋاتامسىز؟

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، گەپنى نەلەرگە ئېلىپ كېتىۋاتىسىز، ياش بالىلار نېمىدەپ ئويلاپ قالىدۇ، بۇنىڭمۇ تېگىگە يېتەلمەمسىز؟

ـــ گۈلچىنئاي رەسىمگە بەك قاراپ كەتكەنىدى، مەن ھەممىنى دېدىم.

ـــ ھەممىنى، قايسى ھەممىنى؟

ـــ ئىشقىلىپ، ھەممىنى دېگەندەكىن ھەممىنى-دە. . .

ـــ قارىڭ سىزنىڭ ئاغزىڭىزنىڭ باتۇرلۇقىنى! گەپ قىلىدىغان سورۇننى، ئادەمنى تاللاپراق قىلىدىغان ئىشنىمۇ بىلمەمسىز؟

ـــ مەن ھازىر ئاشۇنداق قېلىن بولۇپ كەتتىم، ـــ ماھىگۈل قىزىق ئىستاكاننى چاي ئۈستىلىگە قويۇپ، ھېكمەتنىڭ ئۇدۇلىدىكى دىۋاندا ئولتۇردى، ـــ بۇنداق دېسەم ئۇدۇل كەلگەن

ئادەمنىڭ ھەممىسگە ھال تۆكىدىكەن دەپ ئويلاپ قالماڭ. گۈلچىنىڭاي يىگىرمە نەچچە يىللىق كەچمىشلىرىمىزگە مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا ئۆزئارا سىر داشتۇق.

ماھىگۈل مەھبۇبە قازا قىلىپ تۇنجى قېتىم كۆڭۈلگە تالىق سۆزلەرنى قىلىۋاتاتتى. ئۇنى بۇنداق جۈرئەتلىك قىلىپ قويغان غايىۋى قۇدرەت يەنىلا ھېكمەتتىڭ «ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك» دېگەن بىر ئېغىز چاقچىقى ئىدى. بىراق، ئۇ بۇ سۆزنىڭ ئۇزۇن يىللار ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالغان بىر ئاتىنىڭ ۋىسال شادلىقىدا دېگەنلىكىنى يادىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى ھەم كەلتۈرۈشنىمۇ خالىمايتتى. شۇڭا، ماھىگۈل خۇددى شائېخەي پۇجياڭ باغچىسىدىكى چىملىقتا ئولتۇرغاندەك گىلەمدىلا ئولتۇرۇپ، ھېكمەتنىڭ تىزلىرىغا بىلەكلىرىنى قويغىنىچە يەر بېقىپ سۆزلىدى.

— ھېكمەت ئاكا، مېنى راستتىنلا كەچۈردىڭىزمۇ؟ مەن... مەن شۇنداق چۈشەنسەم بولامدۇ؟

— نېمە ئۈ «كەچۈرۈش، كەچۈرمەسلىك» دېگەن، — ھېكمەتنىڭ قاپاقلىرى تۈرۈلدى، — ئارىمىزدا بۇنداق ئىش مەۋجۇت ئەمەس.

— ئەمىسە، نېمە ئۈچۈن ئوچۇق - يورۇق بولالا - مايسىز، — ماھىگۈل لەپىدە قاراپ كۆزىنى قاچۇردى، — ئۆزىڭىزنى ھەم مېنى نېمانچە قىينايسىز.

ھېكمەت قايسى كۈنى «ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك» دېگەن سۆزنى ئوشۇق قىلىۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى، بۇ سۆز ماھىگۈلنى ئۇمىدلەندۈرۈپ قويغانىدى. ئۇزۇن يىللار كۆڭۈل بەتلىرىدىن ئۆچۈرۈۋېتەلمىگەن بۇ تەلەيسىز قېرى قىزنى ھېكمەت ياخشى كۆرگەن ھەم كۆرۈپ كەلدى. شۇنداق ئىكەن، ئۇنى باغرىغا تارتىشقا، تاتلىق، لەززىز لەۋزى بىلەن كۆڭۈل كىرلىرىنى يۇيۇشقا قويمايۋاتقان يەنە قانداق مەۋھۇم كۈچ بار؟!

ھېكمەت گۈلزىبانى ئۇزۇن يىللار ئونتۇيالمىدى. ئۇ ھەتتا «بۇنىڭدىن كېيىن گۈلزىبانىڭ خىيالى بىلەن ياشايمەن، ئەمدى قەلب سىرىيىمغا ھېچكىمنى چىللىمايمەن» دەپمۇ ئەھدە قىلغاندى، ئەمما تۇرمۇش، ھايات غەلىيانلىرى ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنى باھار چېچەكلىرىدەك توزۇتۇۋەتتى. رېئاللىق بىلەن غايە بىر - بىرىنى تەرك ئېتىدىغان ئىككى دۇنياكەن. ئارزۇلىرىڭ گۈھەر بولسا، ئېرىشكىنىڭ ئەرزىمەس تاش بولۇپ قالىدىغان، تەشنا لىقتا سەكراتتا ياتساڭ، بىر قەترە سۇ ئورنىغا ئاغزىڭغا چوغ سالىدىغان ئىشلار رېئاللىقىڭ مەنتىقىسىكەن! خەيرىيەت، روھ تەندىن ئايرىلغاندا «مېيىتىنىڭ مېھرى سوغۇق» دېگەن گەپ بار ئىكەن. ھېكمەت يېرىم خالتا سۆڭەكنى يېگى قەبرىستانلىققا يۆتكەپ گۈلزىبانىڭ روھىغا دۇئا قىلغاندىن كېيىن، پۈتۈن مېھىر - مۇھەببىتىنى مەھبۇبەگە بەردى. ئۇنىڭ غەرەزلىك ھەم غەرەزسىز قىلغان سەۋەنلىك - خاتالىقلىرىنى كۆڭۈل - كۆكسىدىن چىقىرىۋەتتى. بەخت ئارقىسىدىن ئات سالغان ھەرقانداق ئادەمزات بۇ يولدا ۋاستە تاللىمايدىغانلىقى، ھەتتا ئەڭ سىرداش دوستلىرىغىمۇ شەپقەتسىزلىك قىلىشتىن يانمايدىغانلىقى ئېنىق. بىراق، مەھبۇبەنىڭ قىلمىشلىرى دۇشمەنلىكتىن ئەمەس، بەلكى چەكسىز ياخشى كۆرۈشتىن كېلىپ چىققان تەلۇلىك ئىدى. شۇڭا ئۇ ئون بەش يىل ھەسرەت - نادامەت ئىچىدە پۇچىلىنىپ، گۈلدەك ياشلىقىنى بىمۇدە ئۆتكۈزۈۋەتتى. ھېكمەت بۇنىڭدىن ۋىجدان ئازابى تارتمامدۇ؟ «بىر خوتۇن كىشىگە قېيداپ ئەجەب باغرى تاشلىق قىپتىمەن» دەپ يۈرىكى سىقىلمامدۇ؟ بۇ ئىسكەنجىلەر ھېكمەتنىڭ قەلب سىرىيىغا سىلىنغان قۇلۇپنى ئاچتى، مەھبۇبەنى ھەقىقىي ساھىبخانلىق تۆرىگە باشلىدى. ئەمدى مۇشۇ ئاجىز مەزلۇمەنىڭ ئازابلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇش، كۆڭۈل داغلىرىنى يۇيۇش، يۈرەك جاراھەتلىرىگە مەلھەم بولۇش، ئۇنىڭغا ھەقىقىي بەخت شەربىتىنى ئىچۈرۈش ھېكمەتنىڭ ۋىجدانى قەر-

زى ئىدى. بىراق، تەڭرى مەھبۇبەنىڭ تارتقان رىيازىتىگە تۆش-
لۇق شادلىق قىرغاقلىرىغا باشلاپ كېلىپ بەختنىڭ رۇجەكلىر-
نى كۆرسەتتى - دە، ئېلىپ كەتتى. توغرا، ئۇنى ئېلىپ
كەتتىيۇ، ھېكمەتكە ئازاب يۇكىنى ئارتىپ قويدى. ئۇ ئاشۇ
بىتەلەي ئايالنى مەڭگۇ كۆتۈش، ئاسراش، نادامەتلەر ئىز قال-
دۇرغان چېھرى - رۇخسارىغا غەم تۇمانلىرىنى قوندۇرماسلىق
ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلغانىدى، بۇ ئارقىلىق ئۇ ئۆزىنىڭمۇ
ئازابىنى يېنىكلەتكەن بولاتتى. لېكىن، تەڭرى - قىسمەت ئۇنى
بۇنداق پۇرسەتتىن مەھرۇم قىلدى. شۇنداق ئىكەن، ھېكمەت
قانداقمۇ غەيرىي خىياللارنىڭ ھاميىسى بولسۇن! گويا مەھبۇبە
«سىز شۇنى كۈتكەنىدىڭىز» دەپ بېشىدا قاراپ تۇرغانەكلا بىلە-
نەتتى. مەھبۇبە قازا قىلغاندىن كېيىن، ھېكمەتنىڭ ماھىگۈلگە
چىراي ئاچمىغانلىقى، ئۇچرىشىشتىن قاچقانلىقى مانا شۇ ۋەجە-
دىن ئىدى.

ماھىگۈل ھېكمەتنىڭ ۋىجدان، بۇرچ، ئادەمىيلىك مۇجەس-
سەملەنگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنى ئەيىبلەشنى ياكى خەپ
لىق قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ دىۋانغا
كېلىپ ئولتۇردى - دە، ئىچىدە «پاھ، مۇنداقمۇ ئىرادە ھەم
خاراكتېر بولىدىكەن» دەپ ئويلىدى. دېمىسىمۇ كۆپ يىللار
مۇقەددەم بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئۈنىڭ كۆز ئالدىدا ئايان
بولغانىدى.

ھېكمەت ئامىنەدىن ئايرىلىپ ئۆزى ياخشى كۆرگەن گۈلز-
باغا نەچچە يىللارغىچە مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىشقا جۈرئەت
قىلالمىغانىدى. ئۇ گۈلزىبا تۇغقىنىدىن كېيىن، قەتئىي ئۆيلەن-
مەسلىكنى ئۆزىگە ئەھدە قىلىپ ئۇچ يىل تەنها يۈردى. لېكىن،
دوستلىرىنىڭ نەسىھىتى، بېسىمى بىلەن مەھبۇبەگە ئۆيلەندى.
مانا ئەمدى ئۇ ئاشۇ مەرھۇملارنىڭ يۈز - خاتىرىنى قىلىپ
دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

— ماھىگۈل، ماڭا ئەمدى ئۆيلىنىش ئەمەس، ھەتتا ئايال-
لارنى خىيال قىلىشمۇ شۇنچىلىك ئازابلىق تۇيۇلىدۇ، — ھېك-
مەتنىڭ بېشى مەيدىسىگە ساڭگىلىغانىدى، — گويا گۈلزىبا ھەم
مەھبۇبە كۆزلىرىمگە قاراپ تۇرغانەكلا ۋىجدان سورىقى ھېس
قىلىمەن.

— چۈشەندىم، بىراق ھەممىلا ئادەم مۇھەببەتكە سىزدەك
قارىغان بولسا، بۇ جاھان ھادىس گۈزەل جەننەتكە ئايلانغان
بولاتتى، — ماھىگۈلنىڭ تەلەپپۇزىغا تەئەددى ئارىلاشقاندەك
قىلاتتى، — ئەپسۇس، تۇرمۇش، ھايات، رېئاللىق سىز ئويلە-
غاندەك ئۇنچىۋالا رومانتىك ئەمەس. ئىزگۈ تىلەكلەر روھقا
مەنسۇپ، لېكىن ياشاش ئەملىيەت. بۇ دۇنياغا كەلگەنىمىز،
ھاياتلىقتىن ئۆزىمىزگە تېگىشلىك بولغان ھەم بولمىغانلىرىغا
ئىنتىلىپ ياشاش، ئىلاجى بار ئىگە بولۇشقا تىرىشىش كېرەك،
شۇندىلا بۇ دۇنيادىن ئارمانسىز كېتىمىز، بولمىسا خۇدامۇ بۇن-
داق بىقۇل، بىنەزەر، نىمجان بەندىسىدىن رازى بولمايدۇ.

ماھىگۈلنىڭ مەنتىقىسىدىن ئىزا تارتىپ قالغان ھېكمەت
ئەمدىلا ئۇ سۆزلىرىگە ئىزاھ بەرمەكچى بولۇپ تۇراتتى، ئىشىك
قوڭغۇرىقى جىرىڭلاپ قالدى. ماھىگۈل ئىشكىنى ئېچىشى ئۆيگە
نەبى، ئەزىمەت، گۈلچىنئايلار كىرىپ كېلىشتى. ھېكمەت
ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشتى، ماھىگۈل مېھمانلارنى سا-
رايغا باشلىدى، ئۇلار سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان ئۇستەل
ئەتراپىدىكى ئورۇندۇقلاردىن ئورۇن ئېلىشتى. ماھىگۈل چاي
تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى. ھېكمەت
ھەيران بولۇپ نەبىگە قارىدى.

— دىلنار كەلمەپتىغۇ؟ ياكى ئۇنى رەنجىتىپ
قويدۇڭمۇ - ھە؟

— ياقەي، بۇگۈن كەچ ئۇلارنىڭ قاتار چېيى بار ئىكەن،
شۇ يەرگە كېتىپ قالدى. گۈلچىنئاينى بىللە بارايلى دېگەنىدى،

ماهىگۇل ئاچام خاپا بولارمىكىن دەپ ئۇنىمىدى.

— ئۇرۇمچىنىڭ ئاياللىرى نېمىدېگەن ئەركىن، — دېدى گۈلچىنىڭ كۈلۈپ قويۇپ، — ئويۇن - تاماشىلىرى بولۇپ تۇ-رىدىكەن، ئۆي ئىشلىرىنى ئەرلىرى بىرلىكتە قىلىشىپ بېرىدە-كەن.

— ئۇنداقتا ئۇرۇمچىگە كەلگۈچىلار بار ئىكەن - دە، — ھېكمەتنىڭ چىرايى ئۇللىدە يورۇپ كەتتى، — بولىدۇ، مەن گۈلچىنىڭ قىزىمغا بىرەر مەكتەپتىن تەكلىپنامە ھەل قىلىپ بېرەي، ئاندىن نەبىنىڭ قېينىكىسى راخمان بىلەن سۆزلىشىپ ئەزىمەتنى كالونغا يۆتكەپ كېلەيلى، قانداق دېدىم؟

ماهىگۇل پەتنۇستا تاتلىق - تۇرۇملارنى كۆتۈرۈپ كىرىپ، چىنىلەرگە چاي قۇيدى ۋە «سىلەرنى ساقلىتىپ قويدۇم» دېگەچ پىيالىلەرگە ناۋات سېلىپ ئۆزىمۇ ئولتۇردى.

— رەھمەت، دادا، — گۈلچىنىڭ سەل ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، — كەتمىسەك بولمايدۇ، ئانام يالغۇزلۇق تارتىپ قالى-دۇ.

— بۇ توغرۇلۇق نەبى ئاكامنۇ خېرىدارلىقىمىزنى قىلدى. دادا، سىزگىمۇ رەھمەت، ئادەم ھاياتلا بولسا كۆرۈشىدە - كەن، — ئەزىمەت يىغلىۋەتتى، — ھاياتىمدا ئۆز دادامغا تونۇش-لۇق بېرىۋالسام دېگەن ئارزۇيۇم بار ئىدى، خۇدا ئۇنىڭغا يەت-كۈزدى. ئەمما، كەتمىسەك بولمايدۇ، ئانىمىز ياشىنىپ قالدى، ئاخىرقى ئۆمرىدە خىزمىتىدە بولمىساق پەرزەنتلىك بۇرچىمىز نەدە قالىدۇ؟

— سەئىدە ئاچىمىزنى ئەكېلىۋالساق بولمىدىمۇ، — ھېك-مەت ئوغلىغا ئۇمىد بىلەن قارىدى، — ئۇرۇق - تۇغقانلار جەم بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى.

— ئانىمىز كېلىمەسمىكىن، — ئەزىمەت گۈلچىنىڭايغا «راستىمۇ» دېگەندەك قاراپ قويدى، — ئۇنىڭ خوتەندىن نېرىغا

چىققۇسى يوق...

سەئىدە بىر كۈنى گۈلچىنىڭاي بىلەن ئەزىمەتنى گۈجان مازىرىغا باشلاپ باردى. ئۇ چوڭ گۈمبەز ئالدىدا ئۇزۇن دۇئا قىلغاندىن كېيىن، يىغلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— بالىلىرىم، ئېسىڭلاردا بولسۇن، بۇ شام گۆرده ئەج-دادلىرىمىز ياتىدۇ. كۈنىپېتىش تەرەپتىكى ئۈچىنچى لەھەت خان ئانامنىڭ، مېنى شۇنىڭ يېنىدىكى لەھەتكە قويۇڭلار، خان ئانام-غا ھەمراھ بولغۇم بار...

— ئۇ شام گۆر دادامغا بەكمۇ تونۇش، — گۈلچىنىڭاي يىغلاپ تۇرۇپ ھېكمەتكە قارىدى، — ئانامنىڭ دەپ بېرىشىچە، كامىل دادام ئىككىسى بىر كېچىسى شۇ يەرگە كىتاب يوشۇرغا-نىكەن.

نەپەس ئۆتمەي ھېكمەتنىڭ خىيال قۇشى قانات قېقىپ ئاشۇ يىللار ۋە ھېلىقى سۇرلۇك ئايدىڭ كېچە، شام گۆردىكى قور-قۇنچلۇق دەقىقىلەر، لەھەت ئىچىدە ئورنىغىلا تۆكۈلۈپ قالغان ئاپئاق سۆڭەكلەر، كۆڭلىدىن كەچكەن مەشئۇم خىياللار، گۈ-جان مازىرىدىكى قىزغىر - قىيىسىق مەقبەرە - قەبرىلەر، تۇغ - ئەلەملەرگە بېرىشقا ئولگۇردى... ھېكمەت ئاشۇ كېچە-دىكى ۋەقەنى سۆزلەۋاتقاندا ئۆي ئىچىنى گۆرىستان جىمجىتلىقى قاپلىدى...

— بوپتۇ بالام، — دېدى ھېكمەت كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا، — خوتەنمۇ ئوبدان يۇرت، دادائىنىڭ چۇشكەن ئىزلىرىنى ئۆچۈرمەي شۇ يەردە كۆكلە، لېكىن مېنى ئۇنتۇپ قالما، خەت يېزىپ تۇر، پۇرسەت بولسا كېلىپ تۇرۇڭلار.

— كەچۈرۈڭ دادا، سىزدىن بىسوراق نەبى ئاكام ئىككى-سىز تۇنۇگۈن ئايروپىلان بېلىتى ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى ئە-زىمەت، — ئۆگۈنلۈككە چۈشتىن كېيىن ئۇچىدىكەنمىز.

— قىلغان ئىشىڭلارنى قاراڭلار، يەنە بىرەر ھەپتە تۇر-

ساڭلار بولمامدۇ؟

— ئانىمىزدىن ئەنسىرەپ قالدۇق.

— كۆڭلۈمدە ئۆزۈم ئايروپىلانغا سېلىپ قويىمەن، دەپ ئويلاپتىكەنمەن.

— بىلەتنى نەبى ئاكام ئېلىپ بەردى. ئەسلىدە بىز ماشىنىدا كەتمەكچىدۇق.

— گۈلچىنئايىنى ئوپېراتسىيە قىلغان تۇرسا، نەچچە كۈنلۈك يولغا قانداق بەرداشلىق بېرەلەيدۇ؟

قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. ھېكمەت ئۇلارنى ئۆزىتىش ئۈچۈن ئايروپىلان ئىستانسىسىغا بىللە چىقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئورنىدىن تۇردى.

— كامىل بىلەن خوشلاشقىلى قاچان بارىسىلەر؟ — سورىدى ھېكمەت نەبىدىن، — ياكى خوشلىشىپ بولدۇڭلارمۇ؟

— كامىلكام ئەتىگە چاقىرىپ قويغان، — دېدى نەبى، — ئەتە شۇ يەرگە بارىمىز، ئۆگۈنلۈككە ئەتىگەنده مىنىبۇس بىلەن سىزنى ئالغىلى بارىمىز.

ھېكمەت ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كارىدورغا قەدەم ئېلىشى، ماھىگۈلمۇ ئۇنى ئۇزىتىپ قويغىلى ئارقىسىدىن ماڭدى. ئىككىسى پەلەمپەيلەردىن تاقىلداپ چۈشۈپ ھويلىغا چىقتى. لېكىن، ماھىگۈل ئۇنى دوختۇرخانىنىڭ ئۈستى قىرقىلغان قارىياغاچلىق يوللىرىدىن، ھۇپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن خىلمۇخىل گۈللەردىن ئايلاندۇرۇپ چوڭ يولغا ئېلىپ چىقتى ۋە دەرۋازا ئالدىدا توختاپ، جىمجىت تىكىلىپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، ھېكمەتنىڭ كاستۇمىنىڭ ئۈگمىسىنى ئېتىپ قويدى.

— ھېكمەت ئاكا، بايا سىزگە قاتتىق گەپ قىلىۋېتىپتىمەن، — ماھىگۈلنىڭ ئاۋازى بەك تۆۋەن ئىدى، — مېنى كەچۈرۈڭ.

— ئۇنداق دېمەڭ، ھەركىمنىڭ دۇنيا قارىشى ئۆزگىچە

بولىدۇ ئەمەسمۇ، ئەيىبلەشكە نېمە ھەددىم.

— ئۇنداقتا «ئىككىمىزنىڭ دۇنيا قارىشى ئوخشىمايدۇ، شۇڭا گېپىمىزمۇ بىر يەردىن چىقمايدۇ» دېمەكچىمۇ سىز؟

— ياق، ياق، سىز بەك يىراقلاپ كەتتىڭىز، ھەر ھالدا ئەمەلىيەتكە يېقىن كەلگەندەك قىلدىڭىز، — ھېكمەت دەرۋازا دالدىسىدا تۇرغاچقا ئەتراپىغا خۇدۇكسىنىپ قاراپ قويۇاتتى، — «ياشاش ئەمەلىيەت»، كائىناتتىكى بارلىق مەخلۇقاتلار قورساق تۇيغۇزۇش، ئەۋلاد قالدۇرۇش ئۈچۈن ياشايدۇ. ئادەمنىڭ قورساق، بايلىق، مەنسەپ، ئەمەل - ئىمتىيازلارغا ئىنتىلىپ ئۆزى ئۈچۈنلا كۆرەش قىلىپ ياشىغىنىدا ئاشۇ مەخلۇقاتلاردىن نېمە پەرقى قالىدۇ؟ دۇنيادا ئىنسان ئۈچۈن ئۇنىڭسىزمۇ زوق ئالىدىغان روھىي ئامىللار ناھايىتى كۆپقۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا خۇددى سىز ئېيتقاندەك ئىزگۈ تىلەكلەر قۇرۇق خام خىيالغا ئايلىنىپ قېلىشى تۇرغانلا گەپ.

— ھېكمەت ئاكا، كۆڭلىڭىزگە كەلسىمۇ دەي، — ماھىگۈلمۇ يۇز - خاتىر قىلمىدى، — يىراقلاپ كەتكىنى مەن ئەمەس بەلكى ئۆزىڭىز. خۇددى كاككۇك ئۆز ئىسمىنى چاقىرغاندەك نېمىلەرنى دەپ كەتتىڭىز. مېنىڭ دېگىنىمۇ تار دائىرىدىكى كۆڭۈلگە تالىق مەنتىقە. پەقەت ئۆزۈمگە تېگىشلىك بولغان، لېكىن ئېرىشەلمىگەن كىچىككىنە كۆڭۈل... لېكىن، بۇنى سىز ئايىغى چىقماس دەۋر سانلاردەك بەكمۇ يىراقلارغا ئېلىپ كەتتىڭىز، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— سىز دەۋاتقان ئاشۇ كىچىككىنە كۆڭۈل ماڭا ناھايىتى چۈشىنىشلىك، — ھېكمەت ئېڭىشىپ تەئەددى بىلەن شۇنىرلىغاندى، ئىككىسىنىڭ نەپەسلىرى قوشۇلۇپ بۇرۇنلىرى بىر - بىرىگە تېگەيلا دەپ قالدى، — سىز «ماڭا تېگىشلىك بولغان نەرسىنى ئاچام گۈلزىبا، مەھبۇبەلەر تارتىۋالغان دېمەكچىسىزغۇ؟!» بىلىپ قويۇڭ، تەقدىر - قىسمەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى

سىزنىڭ رايىڭىزغا باقمايدۇ، مانا بۇ رېئاللىقتىكى پاجىئە.

— چىدىماس، — ماھىگۈلنىڭ چىرايى سۈپسۈر تاتىرىپ كەتتى، — مېنىڭ ئۆيده قىلغان بىر ئېغىز سۆزۈم سىزگە تېگىپ كەلگەنلىكىنى شۇ چاغدىلا سەزگەنىدىم.

ھېكمەت خوشمۇ دېمەي چوڭ يولغا چىقتى - ده، تاكسى توسۇپ كېتىپ قالدى. ئۇ كەيپىياتىنىڭ تۇيۇقسىز بۇنداق ئۆر-لەپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئۆزىمۇ يېشىپ بېرەلمەيتتى. يىگىر-مە نەچچە يىلدا ئاران تېپىشقان ئوغلىنىڭ كەتمەكچى بولغىنى يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇپ قويدىمۇ ياكى ماھىگۈلنىڭ «بىقۇل، بىنەزەر، نىمجان بەندىسى» دېگەن ئاچچىق تەنىسىدىن غەزەپ قېپى يېرىلىپ ئۆتى تاشتىمۇ، ئىشقىلىپ، ھەر ئىككىسى بار-ده قىلاتتى. لىللا گەپ، بايا بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشقاندا تېمىدىن چەتنەپ، تەتۇرلۇك قىلغىنى ھېكمەت ئىدى. ئۇ ماھە-گۈلنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ سۆز كارۇ-نىنى قەستەن ئايىغى چىقماس چۆللەرگە باشلاپ كىرىپ كەتتى. كىچىك ھۇجرىدا كۆڭلىدىكى ئادىمى بىلەن يالغۇز قالغان ماھە-گۈل ھېكمەتنىڭ تىزلىرىغا قوللىرىنى قويغاندا كۆزلىرى-دىن زەر - ئۇچقۇنلار يامرىدى، نېمە ئۈچۈن؟ بۇ ئېنىقكى، «ئويلىنىپ كۆرسەم بولغۇدەك» دېگەن بىر ئېغىز سۆز ئۇنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالغانىدى. سۆھبەت پەقەت يۈرەكتىكى تاتلىق تۇيغۇلاردىن باشلانىدى. ئەمما، ھېكمەت تەتۇرلۇك قىلىپ «دۇنيا قاراش» مەسىلىسىگە تاقاپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ماھىگۈل قەلبىدە-كى ئوبرازىنى خۇنۇكلەشتۇرۇپ ئۆزىنى چەتكە تارتىشىمۇ ياكى بۇ چىڭ باغلىنىپ قېلىشىنىڭ ئىنكاسىمۇ؟! دۇنيادا شۇنداقمۇ سۆيگۈلەر بولىدۇكى، ياخشى كۆرگەن ئادىمى بىلەن زىتلە-شىش، قېيىنىشىش، قەستەن ئۆكتەملىك قىلىش، ھەتتا دۇش-مەنلىشىش دەرىجىسىگە يېتىش، لېكىن كۆرمىسە چىدىمايدىغان

تەشنالىق ئازابىنى تارتىشتەك بىر - بىرىنى تەرك ئېتمىدىغان تۇيغۇلار ئارقىلىق روھىي مۇھەببەت ئازابىدىن لەززەتلىنىدىغان ئاشىقلارمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ!

ھېكمەت ئەتىسى ئەتىگەندە قىزى ئۇچقۇنئاي بىلەن بازارغا چىقىپ يوللۇق سوۋغات ئالدى. ئۇلار تۇنۇگۈن كەچ قىلغان مەسلىھەتى بويىچە، ئەزىمەت ھەم گۈلچىنئاينىڭ توي قىلغانلە-قىغا ئاتاپ «سونى» ماركىلىق رەڭلىك تېلېۋىزور، كاستۇم - بۇرۇلكا، گۈلچىنئايغا بىر قۇر مودا كىيىم، بىر جۈپ ھالقا، ئالتۇن زەنجىر دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلدى. بۈگۈن يەكشەنبە بولغاچقا، ئۇچقۇنئاي كەچكىچە ئۆي تازىلىقىنى قىلدى. ئۇ دېرىزىلەرنى سۈرتۈپ، ئەينەك - ئىشكاپلاردىكى چىنە - قاچا، زىننەت فارفورلارنى پارقىرىتىپ، پوللارنى يۇي-دى، ئاندىن كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى نەبى ئەتە ئەتىگەندە مىنىبۈسنى ئېلىپ كەلگۈچە ئۆيدىن چىقىپ كېتىش ئىدى، چۈنكى ئۇ ئاكىسى ئەزىمەتنىڭ چىرايىغا قاراشنى ئۆلۈم بىلەن باراۋەر كۆرەتتى. ئۇچقۇنئاي تاماق ئاپار-غان كۈنى دادىسى بىلەن قۇچاقلىشىۋاتقان ئەزىمەتنى پەقەت يان تەرەپتىن چالا - پۇچۇق كۆردى ھەم بولۇنغان سۆزلەرنى ئاڭلىدى - ده، تاماق قاچىسىنى تام تۈۋىگە قويۇپ يىغلىغىنىچە دوختۇرخانىدىن چىقىپ كەتتى. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئەزىمەت بىلەن پەقەتلا ئەسرا بولمىدى. ئۇ شۇ كۈنى بىر كېچە كىرپىك قاقماي خىيال قىلىپ چىقتى. ئەگەر دادىسى ئەزىمەتنى ئېلىپ قالغۇدەك بولسا ئۇنىۋېرسىتېتتىكى ياتقىدىن پەقەتلا كەلمەسلىك ياكى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ كېتىشىنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. ئاخشام دادىسىدىن ئەزىمەتنىڭ خوتەنگە كەتمەكچى بول-غانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا كۆڭلى ئورنىغا چۈشۈپ خاتىر-جەم بولدى. لېكىن، دادىسىنىڭ غەمكىن، مىسكىن چىرايىنى

كۆرۈپ كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى ئېيتقۇسىز ئېچىشتى.

ھېكمەت بىلەن ئۇچقۇنئاي ئاشكۆكى ھىدى گۈپۈلدەپ پۈ-
راپ تۇرغان سۇيۇقئاشنى ئىچىپ ئولتۇرۇپ بىر ئېغىزمۇ گەپ-
لەشمىدى، ھەتتا چىرايلىرىغىمۇ قاراشمىدى. چۈنكى، ھەر
ئىككىسىنىڭ كۆڭلىنى بىرلا ئىش غەش قىلىپ تۇراتتى، ئۇ
بولسىمۇ ئەتە خوتەنگە قايتماقچى بولغان ئەزىمەت بىلەن گۈلچىن-
ئايىنى ئۇزىتىش ئىدى. ھېكمەت قىزىغا ئېغىز ئاچماقچى بولدى-
يۇ، لېكىن ئۇنىڭ نومۇسلۇق جاراھىتىنى قايتا ئېسىگە سېلىپ
بىئارام قىلىشنى خالىمىدى، ئۇنىڭسىزمۇ ئۇچقۇنئاي مۇشۇ كەم-
گىچە ئۆزىنى قاچۇرۇپلا كەلدى. ياش ھاياتىدا پاك يۈرىكىگە
چۈشكەن بۇ ئۇياتلىق داغ، ئۇنى داۋاملىق شەرم ـ ھايا، پاكىز
ئېتىقاد ۋە ئەخلاق ئاتەشلىرىدە كۆيدۈرۈپ، ئازابلاپ كەلمەكتە
ئىدى. گەرچە ئۇ ئەزىمەتنىڭ ئۆز ئاكىسى ئىكەنلىكىنى بىلمەي
سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، بىراق بۇ سەۋەنلىك ئىككى
ئوتتۇرىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان تۇۋۇسىز ھاڭنى پەيدا قىلىپ
قويدى. شۇڭا، سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن ئۇچقۇنئاي
مۇنچىغا كىرىپ ئالدىراپلا تازىلىق قىلدى ـ دە، ئەتكەنچاي
تەييارلىدى. ئۇ ئۆزى يالغۇزلا چېيىنى ئىچىپ مەكتىپىگە كەت-
مەكچى ئىدى، لېكىن ھېكمەت ئورنىدىن تۇرۇپلا مۇنچىغا كى-
رىپ كەتكىچە دادىسىنى بىردەم ساقلىدى، ئاخىر تاقەت قىلال-
ماي ئۆزى ناشتا قىلىپلا كەتمەكچى بولۇپ تۇرۇشى ئىشىك
چېكىلىپ قالدى. ئۇ ئالمان ـ تالمان ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ
ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىۋالدى. كىرگەن ئادەمنىڭ ئاۋازىدىن
يالغۇز نەبى ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئىشىك يوچۇ-
قىدىن ماردى.

ـــ ھېكمەت ئاكا، تېزرەك بولۇڭ، ـــ دېدى نەبى ئالدىرا-
غان تەلەپپۇزدا، ـــ ئەزىمەت، گۈلچىنئايلار ماشىنىدا ساقلاپ

قالدى. بىللە كىرەيلى دېسەم ھايال بولۇپ قالمىز، دەپ ئۇنى-
مىدى.

كۆڭلى جايىغا چۈشكەن ئۇچقۇنئاي ھۇجرىسىدىن چىقىپ
نەبى بىلەن سالاملاشتى. بۇ ئەسنادا ھېكمەت ئازراق ناشتا قىلە-
ۋېلىپ سومكىدىكى نەرسە ـ كىرەكلەرنى ئالدى. ئۇ قىزىدىن
«سىزمۇ بارامسىز؟» دەپ سورىمايلا نەبىگە ئىلتىجا قىلدى.

ـــ سەن ماۋۇ نەرسىنى كۆتۈرۈپ، ـــ دېدى ھېكمەت چوڭ
كوروپكىغا قاچىلانغان تېلېۋىزورنى ئىما قىلىپ، ـــ ئارقامدىن
چىق، مەن چۈشكەچ تۇراي.

ـــ نەبى ئاكا، ـــ دېدى ئۇچقۇنئاي بارمىقىدىكى ئۈزۈكنى
چىقىرىپ، ـــ سىز بۇ ئۈزۈكنى گۈلچىنئاي ھەدەمگە بېرىپ قو-
يۇڭ، يادنامە بولۇپ قالسۇن.

ـــ سىزنى سورىسا نېمە دەيمەن؟

ـــ ئىمتىھان بولغاچقا ئاخشام مەكتىپىدىن كېلەلمەپتۇ،
دەپ قويمامسىز.

ـــ ئەمىسە بۇ ئۈزۈكنى نېمىدەپ چۈشەندۈرىمەن؟

ـــ بىر نېمە دەپ گەپنى ئوخشاتمامسىز، يائاللا سىزمۇزە.

ـــ بولدى، بولدى، ئېسىمگە كەلدى، ـــ نەبى مەنىلىك
كۈلۈپ قويدى، ـــ خاتىرجەم بولۇڭ.

نەبى چىقىپ كېتىشى بىلەن ئۇچقۇنئاي دېرىزە ئال-
دىغا كەلدى ـ دە، پەردىنى يېرىم قايرىپ پەسكە قارىدى.
ئەزىمەت نېمىلەرنىدۇر دەپ ھېكمەتنىڭ قولىدىكى نەرسىلەرنى
ئېلىپ ماشىنىغا سالدى. گۈلچىنئاينىڭ قولىدا بولسا ئاق قە-
غەزگە ئورالغان تۆت چاسا بىر نەرسە تۇراتتى، ئۇچقۇنئاي كۆڭ-
لىدە «بەلكىم كامىل دادام بەرگەن ‹بولاقتىكى شولا› رەسىمى
بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى. نەبى تېلېۋىزورنى كۆتۈرۈپ چە-
قىشى ھېكمەت بىلەن ئەزىمەت ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ

كوروپكىنى ماشىنىغا ئاۋايلاپ سالدى. گۈلچىنئاي نەبىگە نېمە-
لەرنىدۇر دېگەنىدى، ئۇ قوللىرىدا قانداقتۇر ھەربىكەتلەرنى قە-
لىپ چۈشەندۈردى. ھېكمەت بولسا كۆزلىرىنى سۈرتكەچ، ئوغ-
لى بىلەن نېمىلەرنىدۇر دېيىشۋاتاتتى.

مىنىبۇس سىلىق قوزغىلىپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇچقۇنئاي
دېرىزە تەكچىسىگە يۆلەنگىنىچە يىغلىۋەتتى:

— ئاھ خۇدا، دادام نېمىدېگەن بىتەلەي ئادەم! ئۇ ئۇزۇن
يىللار زارىقىپ كۈتكەن ئوغلىنى تاپتى، لېكىن ئايرىلدى. بۇ
ھەقداىغا يەتمىگەن ۋىسالغا مەن سەۋەبكار ئەمەسمۇ...

تايغانىڭ ئاخىرقى ھەيۋىسى

رەسسام بۆلۈمىنىڭ مەسئۇللۇق ۋەزىپىسى، لايىھىلەش
خىزمىتى، شۇنداقلا كۈنلەرنى تۈنلەرگە ئۇلاپ ىېزىش ئالدىراش-
چىلىقىدا باھار، يازلار ئۆتۈپ كەتتى. قاچانلاردا كەچ كۈز
ئايلىرىنىڭ كىرىپ قالغانلىقىنى تۇيمىغان ھېكمەت ساپسېرىق
سارغايغان ئاكاتسىيە قاتارلىرىنى بويلاپ كېتىۋاتاتتى. ئىنسان-
نىڭ ئاخىرقى ئۆمۈر مەنزىلىنى ئەسكە سالىدىغان بۇ پەسىل ھەر
نۆرە يېتىپ كەلگەندە، نېمە ئۈچۈندۇر، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر
خىل مىسكىنلىك، تەنھالىق ۋە مۇڭلۇق خىياللار ئۆز ئىلكىگە
ئېلىپ غېرىبسىنىپ قالاتتى. قىزغۇچ، قوڭۇر، زەپىران ياپ-
راقلارغا، گۈل تەكچىلىرىدىكى مونەكتەك قۇرۇشقا ئۇلگۈرگەن
گۈللەرگە ھەسرەتلىك باققىنىدا، ئەلەملىك بىر نىدا ئىچ -
ئىچىدىن ئۆرتىنىپ چىقاتتى. قىسقىغىنا ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇ-
رۇپ، بۇ قۇياشلىق جاھانغا كۆزى قىيمىغاندەك ئېرىنچەكلىك
بىلەن شىرتىلداپ تۆكۈلۈۋاتقان ئاخىرقى غازاڭلارغا قارىغانسې-
رى، گويا يۈرىكىمۇ بېغىشىدىن ئۈزۈلۈپ ئانا تۇپراققا قېتىلىپ
كېتىۋاتقاندەك ئېغىر تۇيغۇلارغا چۆمۈلەتتى. بولۇپمۇ ھازىر ئۇ
تەبىئىتىدە ھېچ كۆرۈلۈپ باقمىغان چۈشكۈنلۈك، ئېغىر ۋەھىمە
ۋە ئەنسىرەشلەر ئىلكىدە قالغانىدى. بۈگۈن ئاڭلىغان شۇم خە-
ۋەر ھېكمەتنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ئۈزۈلمەي تەكرارلىنىپ تۇراتتى.
تېلېفون تۇرۇپكىسىدا ماھىگۈلنىڭ ئەنسىز ئاۋازى ياڭرىدى:

— ھېكمەت ئاكا، كامىل ئاكام ئېغىر زىققا كېسىلىگە
مۇپتىلا بوپتۇ. ئۇ دوختۇرلارنىڭ «بالىنىتسىدا ياتمىسىڭىز بول-

مايدۇ» دېگىنىگە قۇلاق سالماي كېتىپ قالدى. جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان ئەمەسمۇ، سىز بىر سۆزلىشىپ كۆر-مىسىڭىز زادى بولمايدۇ.

ھېكمەتنىڭ يۈرىكى بىردىنلا مۇجۇلۇپ، خۇددى ئامبۇردا قىسقاندەك ئازابلاندى. ئۇ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان دوستلارنىڭ خاتىرلىرىنى تېخى ئەمەلىيە-لەشتۈرگىنى — غەلىيانلىق دەۋرلەردىكى پاجىئەلىك تارىخنى ئەۋلادلارغا قالدۇرغىنى يوق! ئۇ مەشئۇم زامانلارنىڭ بىردىنبىر شاھىدى كامىل ئىدى. ھېكمەتكە ئۇنىڭدىن ئۆزگە ھەمپىكىر، ياخشى رەپىق، ھەمسۆھبەتتىن يەنە كىم بولسۇن؟ ئۇلار ئاشۇ تۇتەك قاپلىغان زۇلمەتلىك تۇنلەردە، قاراڭغۇ، زەي زىندانلار-دا، سۈرگۈن قىلىنغان چۆللەردە، تېررورلۇق ھۆكۈم سۈرگەن جازا مەيدانلىرىدا، قانلار دەريا بولۇپ ئاققان جەڭگاھلاردا بىرگە بولغانىدى. زامانىنىڭ قانلىق پەنجىلىرى قاماللاپ بىمەھەل ئېلىپ كەتكەن دوستلىرىنى، جەننەت ھۆرلىرىدەك مەھبۇبىلە-رىنى، مەرىپەت مەشئەللىرىنى ئۆز قوللىرى بىلەن كۆمۈشتى. خوتەن دىيارىنىڭ باغ - چۆللىرىنى قاپلاپ ئۆسكەن يۇلغۇنلارغا قاراڭ، ئۇنىڭ ئوتقاشتەك تاۋلانغان چېچەكلىرى ئاشۇ شۇم دەۋر قۇربانلىرىنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتكەن ئۈمىد - ئارزۇلىرى، قىزىللىقى بىھۇدە تۆكۈلگەن قانلىرىنىڭ نامايەندە-سى. شامەشرەپنىڭ «شەھىدانە خوتەن»[1] دېگەن بىر ئېغىز سۆ-زى بۇ دىيارغا دۇئايىبەت بولۇپ كەتكەنمۇ نېمە؟ 20 - ئەسىر

① 9 - ئەسىردە سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ قوشۇنلىرى بۇددىزمنىڭ مۇھىم مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان خوتەنگە ئىسلام يۇرۇشى قىلدى. بۇ ئۇرۇش دىنىي رىۋايەتلەردە قىرىق يىل، تارىخىي خاتىرىلەردە يىگىرمە يىلدىن ئارتۇق داۋاملاشقان دېيىلىدۇ. رىۋايەتتە زىكرى قىلىنىشىچە، شامەشرەپ كېچىك تەرەت قىلىدىغان جاي تاپالمايى يورۇقلاش دەرياسىغا سىيدى، كىمدۇر بىرى دېدى: «ھەي كاپىر، نېمە ئۈچۈن سۇغا سىيىسەن؟» شامەشرەپ جاۋاب بەردى: «قانداق قىلاي، شەھىدانە خوتەننىڭ تۇپرىقى بەندە قېنى بىلەن بويالغان تۇرسا...»

ئاتوم دەۋرىدىمۇ يەنە بىر قېتىم قانغا بويالدى. خەيرىيەت، ئاشۇ قىيىلغان جانلارنىڭ ئازابلىرى، دېھقانلارنىڭ ئاچچىق تەر - زەردابلىرى، ئاۋامنىڭ كۆز ياشلىرى ئىككى دوستنىڭ يۈرەكلە-رىگە تىنىچ كەتكەندى. شۇڭا ھېكمەت كېسەلگە مۇپتىلا بولغان دوستىدىن ئەنسىرىمەي تۇرالامدۇ؟ ئۇنىڭ ساخاۋەتلىك ئىشلىرى-غا پەقەت شۇلا ھەمقان بولالايتتى. ھازىر كامىل يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن مىللەتلەر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنماقچى بولغان ئون ئىككى مۇقامنىڭ ئون ئىككى كىتابىنىڭ تېكىستلە-رىنى رەتلەش خىزمىتىنى جىددىي ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ «كلاسسىك-لىرىمىز» مەجمۇئەسىنىڭ مۇدىر ۋە مۇھەررىرلىك خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقان يىللاردا، ئۆزى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن شاگىرتى مىرزا مۇھەممەت ئىسمىلنىڭ يىگىت بىلەن تەنتەربىيە كومىتېتى مېھمانخانىسىنىڭ مەخسۇس خانىسىدا قەدىمىي كلاسسىك كىتاب-لار دۆۋىسىگە چۆكۈپ كەتكەندى. ئۇي ئارىلىقى يېقىن بولغاچ-قا، ھېكمەت كەچ تەرەپلەردە بېرىپ كېچە بىر ۋاقلارغىچە پاراڭ-لىشىپ كېلەتتى. تېخى ھەپتە ئالدىدىلا كامىل مىرزا مۇھەممەت بىلەن ھېكمەتنى دۆڭكۆۋۇرۇكتىكى كاۋاپخانىدا مېھمان قىلغان-دى.

ھېكمەت دوستىغا دېمەكچى بولغان گەپلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ تەنتەربىيە كومىتېتى مېھمانخانىسىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ سۇنئىي تالالىق پايانداز سېلىنغان ئۇزۇن كارىدور بويلاپ مېڭىپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئۆرلىدى، ئاندىن تونۇش ئىشىكنى چەكتى. ئىچكىرىدىن «كىرىڭ» دېگەن ئىجازەت بېرىلىپ بولغۇچە ئۆزىمۇ ياتاقتا كىرىپ بولدى. يېزىق ئۈستىلى ئۈستىگە قاتمۇقات دەسـ-تىلەنگەن قەدىمىي كىتابلار ئىچىدە بېشىلا كۆرۈنۈپ تۇرغان كامىل كۆزەينەكنى ئېلىۋېتىپ لەپپىدە قارىدى - دە، ئورنىدىن تۇردى. ئاڭغىچە يانداكى ئۈستەلدە تاللانغان غەزەللەرنى ئاققا كۆچۈرۈۋاتقان مىرزا مۇھەممەتمۇ قەلەمىنى كىتاب ئارىلىقىغا

قويدى.

— كەل، كەل شامالللق، — دېدى كامىل قولىنى سو - زۇپ، — مانا شۇ تۇرقىدا پەرمانشا مۇدىرنىڭ «شامالللق، قات- لىماڭنى ئالمامسەن» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئولتۇراتتىم.

— خەقلەر ئىشتىن چۈشۈپ كەتكىلى نە ۋاق، — ھېكمەت ئولتۇرىدىغان يەرنىڭ يوقلۇقىدىن ئەتراپقا قارىدى، — ئەمدى يىغىشتۇرساڭمۇ بولار بۇ كىگىز كىتابلىرىڭنى.

— سەنمۇ خالىقتەك كىگىز كىتاب دېگلى تۇر - دۇڭغۇ، — كامىل دېۋان، ئورۇندۇق، كارېۋات ئۈستىلىرىگە يېيىلىپ كەتكەن كىتاب، قوليازمىلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلا - دى، — سەن قەستەن مېنىڭ چىشىمغا تەگمەكچىغۇ، شۇنداقمۇ؟

— كامىلكا، — نېمىدىندۇر ئەنسىرەپ قالغان مىرزا مۇ- ھەممەت دەرھال سۆز قاتتى، — ھېكمەتكام چاقچاق قىلمۇاتىدۇ، چاقچاق. . .

مىرزا مۇھەممەتنىڭ بۇنداق چۆچۈپ قېلىشى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى. بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا كلاسسىك ئەسەرلەر ئىشخانىسى ھەم ئون ئىككى مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىدىن بىر- مۇنچە باشلىقلار كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كاتىپ سياق بىرى: «ۋاي - ۋۇي، كونا جۇۋىدەكلا كىتابلارکەنغۇ بۇ» دەپ سالغانىدى، كامىل رەھبەرلەرنى بار - يوق دېمەي: «نېمە، سىز ھېلىلا كونا - ئەسكىلىكتىن چىققاندەك گەپلەرنى قىلىسىزغۇ. بىلسىڭىز، بۇ كىتابلار سىزدەك مىڭ ئادەمنىڭ جېنىغا تېگىش- مەيدىغان ساپ گۆھەرلەر. . . » دەپ قىزارتىۋەتكەنىدى. بە- راق، ئۇ ھېكمەتكە ئۇنداق قىلالمايتتى.

— بىلىمەن، بىلىمەن مىرزا مۇھەممەت، بۇ قېرى بوي- تاقنىڭ تىلى بارغانسېرى كەكرى يۇتۇۋالغاندەك قىرتاقلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، — كامىل مىرزا مۇھەممەتكە پۇل سۇندى، — قې-

نى، سىز دەرھال چىقىپ بىرنەچچە بوتۇلكا پىۋا ۋە كاۋاپ ئەكىرىڭ. بۇ شامالللقنى شۇنىڭ بىلەن مەلىكە قىلمىساق تېخى- مۇ سېسىقىنى چىقىرىدىغاندەك تۇرىدۇ.

مىرزا مۇھەممەت سومكىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ھېكە- مەت بىلەن كامىل يالغۇز كىشىلىك دۇنالاردا يانمۇيان ئولتۇ- رۇشتى.

— ھە، بۇگۈن نېمە بولدى ساڭا، شاتۇتىدەك «شامال- لىق، شامالللق» دەپ سايراپلا كەتتىڭا، — دېدى ھېكمەت دوس- تى سۇنغان تاماكىنى تۇتاشتۇرۇۋېتىپ، — پەرمانشانى سېغى- نىپ قالدىڭمۇ نېمە؟

— تاپتىڭ، — كامىلنىڭ چىرايىنى تۇمان قاپلىدى، — پەرمانشا مۇدىر ئۆلۈپ كېتىپتۇ، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كونا ئىشلار ئېسىمگە كېلىۋالدى.

— قوپاللىقى بولغىنى بىلەن كۆڭلى ياخشى ئادەم ئىدى رەھمەتلىكىنىڭ، — ھېكمەت خورسىنىدى، — ئۇنىڭ: «گۈلزىبا- نى ئېلىپ بېرەيمۇ ساڭا، بۇنداق قىزنى كۇندۇزى چىراغ يېقىپمۇ تاپالمايسەن جۇمۇ» دېگەن سۆزى زادىلا يادىمدىن چىقمايدۇ.

— ھېكمەت، — كامىل كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككىنە- چە خېلى ئۇزۇن جىمىپ قالدى، — ھازىر ھېكايە، پوۋېستلار- دىن ئالتە كىتاب چىقاردىڭ، رومانىڭمۇ نەشر قىلىنىدى. دېمەك- كى، قەلىمىڭ خېلىلا پىشىپ قالدى. ئېسىڭدىمۇ، يېڭىئېرىق سۇ ئامبىرىدىكى ئايدىڭ كېچە. بىز قوم دۆۋىسى ئۈستىدە نېمە- لەرنى دېيىشكەنىدۇق. ئاشۇ دوست - بۇرادەرلەر، جاپاكەش دېھقانلار، رېيازەت چەككەن ئاۋامنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىغانسەن؟

— قانداقمۇ ئۇنتاي، — ھېكمەت گويا ئىچىدىكى پىغانىنى بىر يولىلا چىقارماقچى بولغاندەك تاماكىنىڭ ئىسىنى «ئۇھ» دېگىنىچە ئۇزۇن پۈۋلىدى، — مەھبۇبە تۇغقاندىن كېيىن،

خوتەندە ئۆتكەن يىگىرمە يىللىق ھايـاتىم كۆڭـۈل ئەينىكىمدە بىر ـ بىر ئايان بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. قەلەمنى قولۇمغا ئالسامىلا خۇددى ئايىغى ئۈزۈلمەس بۇلاقلاردەك بىر ئۆمۈر داستانىغا، چەك ـ چىگرىسى كۆرۈنمەس جاڭگىلى مازانداران، تۈرمۈش ۋە ھاياتلىق دەشتى ـ چۆللىرىگە كىرىپ كېتىدىغاندەك تۈيغۇلارغا چۆمۈلىمەن. . . بۇ ھەقتە غەلىتە ـ غەلىتە تېمىلار مېنى ھايا-جانغا سالىدۇ.

ـــ قېنى دەپ باققىنە، قانداق تېمىلار ئۇ؟

ـــ «شۇنداقمۇ دوستلار ئۆتكەن» ، «تۇمانلىق يىللار» ، «بىز باسقان قانلىق يوللار» .

ـــ باشتىكى تېما چەكلىمىلىككە ئىگە، چۈنكى سەن دوستلار توغرۇلۇقلا يازمايسەن، ـــ دېدى كامىل بىرئاز ئويلە-نىۋېلىپ، ـــ ئاخىرقىسى بولسا بەك يالىڭاچ قويۇلغان، مە-نىڭچە، «تۇمانلىق يىللار» بولۇپ قالغۇدەك.

ـــ مەن ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىشتىن بىرنەچچە كۈن بۇرۇن قەبرىستانلىققا چىقىپ مۇرات بىلەن مۇڭداشتىم، ـــ ھېكمەت بىردىنلا مۇڭلاندى، ـــ سەن دېگەن بۇ ئىشلار شۇ چاغدىمۇ كال-لامغا كىرىۋالدى. مەن مۇرات ئۈچۈن بولسىمۇ پۈتۈن ئەقىل ـ ئىدراكىمنى ئىشقا سالىمەن.

ـــ ئىرادەڭگە تەسانا، ـــ كامىل دوستىنىڭ مىسكىن چىرايىغا باقتى، ـــ مۇسەللەپ كۆرسەم ئاشۇ ئۈنتۈلماس ئايدىڭ كېچىنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە يىگىرمە تۆت يىل بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت كامىلنىڭ كېسىلى ھەققىدە ئەمدىلا گەپ ئېچىش-غا، ئېغىر سومكىنى كۆتۈرگەن مىرزا مۇھەممەت كىرىپ قال-دى. ئۇ ئېگىز بوي، تەمبەل، يۇمشاق قارا تۆكلەر بۇرۇت ئىزناسىنى شەكىللەندۈرگەن، خۇش پېئىل، مۇلايىم يىگىت ئىدى. مىرزا مۇھەممەت كاۋاپ پىشقۇچە كاۋاپدانىنىڭ ئالدىدا ئۇزۇن تۈرۈپ قالغانمۇ، قارىغا مايىل ئۆڭى بېغىررەڭ تۈس

ئالغاندى. ئۇ سومكىنى گىلەم ئۈستىگىلا قويۇپ پېشانىسىدىكى ئۇششاق تەر ئۇنچىلىرىنى سۈرتتى.

ـــ مىرزا مۇھەممەت، قېنى سىز چاي دەملەڭ، ـــ دېدى كامىل ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ مەن جوزا راسلاي.

كامىل يېزىق ئۈستىلىگە گېزىتنى يېيىپ سالغاندىن كې-يىن، ئىككى نانىنىڭ ئارىسىغا ئېلىنغان كاۋاپنى قويۇپ، ئاندىن پۇتىنى ئالدى. ئۇ ئىش قىلغاندا تولىمۇ زېرىپلەپ كەتكەچكە، پاكىز ئىستاكانلارنىڭ ئىچى ـ سىرتىنى قەغەز بىلەن سۈرتۈپ بولۇپ دېرىزىگە تۇتۇپ كۆرۈپمۇ باقتى. ھېكمەت ئۇنىڭ ھېچقان-داق كېسەل ئەسرارى كۆرۈلمىگەن چىرايىغا، چاققان ھەرىكەت-لىرىگە قاراپ «ماھىگۈل سەل ئاشۇرۇۋەتتىمۇ قانداق» دەپ ئويلىدى. بۇ ئەسنادا مىرزا مۇھەممەت ئىستاكانلارغا چاي قۇيۇپ بوتۇلكىلارنىڭ ئاغزىنى ئاچتى. ئۇلار كاۋاپ ھەم نان بىلەن قورساقنى ئەستەرلىۋالغاندىن كېيىن پۇتا ئىچىشتى.

ـــ ھەرقاچان شارابقا تەئەللۇق نەرسىگە داخىل بولسامىلا مۇرات ئېسىمگە كېلىدۇ، ـــ دېدى ھېكمەت ئىستاكانىنى قولىغا ئېلىپ، ـــ رەھمەتلىك ئاجايىپ ئامراق ئىدى.

ـــ ئىچىۋالغاندىن كېيىنلا سېنىڭ چىشىڭغا تېگىدى-غان، ـــ كامىل پۇتىنى بىر ئوتلاپ قويۇپ قويدى، ـــ سىلەر جىقراق ئىچىڭلار، مەن سىلەرگە ھە ـ ھۇ دېيىشىپ بېرەي، بولمىسا ھاسىراپ كېتىدىكەنمەن.

كامىل تۇيۇقسىز ئېغىزىدىن چىقىپ كەتكەن گەپتىن ئەن-دىكىپ، دەرھاللا مىرزا مۇھەممەتكە قاراپ قويدى. «ھاسىراپ كېتىدىكەنمەن» دېگەن سۆزدىن، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ مەنىلىك قارىشىدىن يۇرىكى «قارتلا» قىلىپ قالغان ھېكمەت دوستىغا قارىدى. كامىلنىڭ كېسىلىنى يوشۇرۇۋاتقانلىقى چىقىپلا تۇراتى. ئۇ بۇ چاغقىچە ئىچىملىك ئىچىپ بۇنداق ھالەت يۈز بەرمە-گەنىدى.

— بولدی، سەن مېنىڭ كۆڭلۈمنى دەپ ئىچمە، — دېدى ھېكمەت كامىلنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ، — سېنىڭ قانداق كېسەل بولۇپ قالغىنىڭ ماڭا ئايان. نېمە ئۈچۈن بالىنىتسىدا ياتقىلى ئۇنىمىدىڭ؟

كامىل بىلەن مىرزا مۇھەممەت تۇنجۇقۇپلا قالدى. ھەر ئىككىلىسى ھېكمەتنىڭ جىددىيلەشكەن چىرايىغا قارىغىنىچە نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى. ئارىنى بىر ھازا جىمجىتلىق باستى. ئاخىر كامىل چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ بېشىنى كۆتۈردى.

— ياڭاللا، قۇلىقىڭ ئەجەب ئۇزۇن نېمىكەنسەن، — كامىل بېشىنى چايقىدى، — ساڭا يەتكۈزگەنلەر بەك كۆپتۇرۇۋېتىپتۇ، ئەنسىرەپ كەتكۈدەك چوڭ ئىش يوق.

— سېنىڭ مىجەزىڭ ماڭا ئايان، — دېدى ھېكمەت، — بىرەر ئىشقا تۇتۇش قىلساڭ گېلىڭدىن تارتىپ ئائىلەڭگىچە ئۇنتۇيسەن، خۇددى يەر شارىنى ئۆزۈڭ چۆرگىلىتىدىغاندەك.

— خاتىرجەم بول، ئەزرائىلنىڭ ھازىرچە ماڭا چولىسى تېگمىدىغاندەك ئەمەس. قارىمامسەن، شۇنچە بەردەم تۇرمامدىمەن.

— ھەر قېتىم دوختۇرخانىغا بىللە بارغىنىمىزدا، — دېدى مىرزا مۇھەممەت ھېكمەتنىڭ سۆزلىرىنى قوللىغان تەپپۇزدا، — كامىلكام دورا بىلەن ئوكۇلنى ئېلىپلا قايتىدۇ. دوختۇرلارنىڭ...

— دوختۇرلارنىڭ دېيىشچە، — كامىل مىرزا مۇھەممەتكە ئالىيىپ قويدى، — كېسەلنىڭ ئەمدى باشلىنىشىكەن، دورا، ئوكۇل بىلەن بىر مەزگىل داۋالانسام ساقىيىپ كەتكۈدەك.

— ساڭا گەپ يېگۈزمەكنىڭ تەسلىكىنى بىلمەن، — ھېكمەت ئىستاكاندىكى پىۋىنى بىراقلا كۆتۈرۈۋەتتى، — لېكىن، بىزنىڭ ئالدىمىزدا قىلىدىغان ئىشلىرىمىزنىڭ نەقەدەر

كۆپلۈكىنى چۈشىنىشىڭ كېرەك.

— چۈشىنىمەن، — كامىل دوستىنىڭ دولىسىغا قولىنى قويدى، — مىرزا مۇھەممەت ئىككىمىز ئالدىمىزدىكى ھەپتە ئىچىدە بېيجىڭغا ماڭىدىغاندەك تۇرىمىز، شۇ پۈرسەتتە داۋالىنىشىنى ئويلاۋاتىمەن.

مۇقام جەمئىيىتى، تەشۋىقات بۆلۈمى، شۇنداقلا كلاسسىك ئەسەرلەر ئىشخانىسى ئون ئىككى مۇقامنىڭ تېكىستلىرىنى بېيجىڭدا تۇزگەچ، بىر تەرەپتىن نەشرىدىن چىققان قىسىملىرىنى ئۇستىدىن تۇزىتىپ مېڭىش ئۈچۈن كامىل بىلەن مىرزا مۇھەممەتنى بېيجىڭغا ئەۋەتىشنى قارار قىلغانىدى.

— بۇگۈن بۇ يەرگە كېلىشىم سېنىڭ كېسىلىڭ توغرۇلۇق ئىدى، — دېدى ھېكمەت كۆڭلى ئەمىن تاپقان قىياپەتتە، — بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن داۋالىنىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قوي، ئۇ يەرنىڭ داۋالاش سەۋىيىسى ئەلۋەتتە يۇقىرى.

— مەنمۇ شۇنىڭغا خۇشال، — مىرزا مۇھەممەت سۆز قىستۇردى، — كامىلكامغا ئۆزۈم ھەيدەكچىلىك قىلىمەن، داۋالانمىسا زادى بولمايدۇ.

— سىلەر يولغا چىققۇچە يەنە پاراڭلىشىمىز، — ھېكمەت مىرزا مۇھەممەتكە قارىدى، — سىز قولىڭىزغا تاياق ئېلىپ زىنخېلاپ تۇرمىسىڭىز، تۇگمەندىن زېرىككەن تۇزچىنىڭ ئېشىكىدەك، بۇ جاھىل دوختۇرخانىغا تىرەجەپ ماڭغىلى ئۇنمايدۇ.

— پاھ، پاھ، ماۋۇ شامالىلىقنىڭ گېپىنىڭ سېسىقلىقىنى كۆرەيمۇ، — كامىل بېشىنى چايقىدى، — بارمىسام سېنىڭدىن قۇتۇلالمىغۇدەكمەن. مېنىڭمۇ بېيجىڭدىكى «جۇڭيى» دوختۇرخانىلىرىنىڭ بىرىدە داۋالىنىش ئويۇم بار ئىدى.

ھېكمەت ئۇلار بىلەن بىرەر سائەتتەك پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى... كامىل ئۇنى ئۇزىتىپ سىرتقا بىللە چىقتى. تەنتەربىيە كومىتېتى ئالدىدىكى كاۋاپخانا ئالدى خۇددى

چۆۋلۇپ كەتكەن ھەرە كۆنىكىدەك بولۇپ كەتكەنىدى. باشقا يەرلەرگە قارىغاندا بۇ يەرنىڭ كاۋىپىنىڭ گۈشى يېڭى، ئەرزان ھەم چوڭ ئۆتكۈزۈلگەچكىمۇ، ھەر كۈنى تازىمۇ قىزىپ كېتەتتى. ئىككى غۇلاچ ئۇزۇنلۇقتىكى كاۋاپداندىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاپئاق ئىس، ئاجايىپ مەززىلىك پۇراقلارنى نە - نەلەرگە ئۇچۇرۇپ دىماغلارنى غىدىقلايتتى. ئىككى دوست كوچىنى كۈندۈز-دەك يورۇتۇۋەتكەن كوچا چىراغلىرىغا، ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈۋاتقان شۇۋاتقان ھەرخىل ئاپتوموبىللارغا، رەڭگارەڭ كىيىنگەن كىشىلەرگە قاراپ بىرەدەم تۇرۇشتى.

— كامال، — دېدى ھېكمەت روھسىز قىياپەتتە، — رەسسام بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىنى قىلمايمىكىن دەيمەن.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— يېزىقچىلىق ھەم سىزىقچىلىق ئىشلىرىمغا خېلىلا تەسىرى بولۇۋاتىدۇ.

— ئەسلىدىغۇ ئەمەل دېگەن نەرسە كەسپىي خادىملار ئۈچۈن ئارتۇقچە يۈك. تاشلاپ بېرىمەن دېسەڭ ئۇلار قوشۇلارمۇ؟

— بىر قېتىم سۆزلىشىپ كۆردۇم، رەھبەرلىك ئۇنىمايۋاتىدۇ.

ھېكمەتنىڭ كەسپىنى باھانە قىلىپ مۇدىرلىقنى تاشلاپ بەرمەكچى بولغانلىقى، ئەمەلىيەتتە كۆڭۈل سوۋۇشتىن بولۇۋاتاتتى. ھازىر «گۈھەر زېمىن» نەشرىياتى ئىشانوف ھەم جاڭ جىجۇلار بار ۋاقتىدىكى جەڭگىۋار ھالىتىنى يوقىتىپ قويماقتا ئىدى. نەشرىيات باشلىقى ياقۇپ مۇھەررىر نۇرساپا، شۇجى ھەم مۇئاۋىن باش مۇھەررىر لۇگانلار كەلگەن دەسلەپكى يىللاردا نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى خېلىلا يۇرۇشكەن-دەك قىلغان بولسىمۇ، كېيىن بارا - بارا چېكىنىشكە باشلىدى. نەشر خىزمىتى، كىتاب تارقىتىش، تېماتىك پىلان تۈزۈش،

مەمۇرىي خىزمەت، قەلەم ھەققى قاتارلىق بىر يۈرۈش كەسپىي خىزمەتلەر ئوخشىمىغان قاتاللىقلار سەۋەبىدىن بىر ئىزدا توختاپ قېلىۋاتاتتى. ياقۇپ مۇھىتى ھەر قېتىملىق چوڭ يىغىندا قايسى كىتاب، قايسى ژۇرناللاردىن قانچىلىك زىيان بولۇۋاتقانلىقى ھەققىدە قاينام - تېشىپ سۆزلەيتتى، بىراق ئاشۇ زىيانىنى قانداق ئازايتىش توغرىسىدا ھېچقانداق ئامال - چارە قويالمايتتى ياكى ئىزدەنمەيتتى. ئىقتىسادىي قىممەت يارىتىدىغان بىر قىسىم كىتابلارنىڭ ۋاقتىدا زاۋۇتقا يوللانماي پىلانغا تەسىر يېتىۋاتقانلىقىدىن بولسا مۇدىر ۋە مۇھەررلەر قاقشايتتى، كۆرۈپ تەسىرلەنگەن ھېرىشكە يوللانغان قوليازمىلار باش مۇھەررىر نۇرساپانىڭ ئىشكاپلىرىدا توپا بېسىپ ياتاتتى. قانداقتۇر تۇزۇم - قائىدىلەرنىڭ تولىلىقىدىن رەسسام بۆلۈمىمۇ قەدەمنى چوڭ ئالالمىغاچقا لى يۈك بۆلۈنۈپ چىقىپ مۇستەقىل نەشرىيات بولۇش ھەققىدە دوكلات يېزىپ، يۇقىرى ئورگانلارغا چېپىپ يۈرەتتى. شۇڭا، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ھېكمەتنىڭ ئەمەلدىن كۆڭلى سوۋۇپ قالغانىدى.

— بولدى، بۇ ئىشلارنى ئويلاۋەرمە، كېيىنچە ئىزىغىمۇ چۈشۈپ قالار، ساڭا بىر مەسلىھەت بار ئىدى، — دېدى كامال نەگىدۇر تىكىلگەن پېتى، — سەن مۇشۇنداق غېرىب دۇنىادەك ئۆتۈپ كېتىۋېرەمسەن؟ مەھبۇبەڭنىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگىمۇ ئىككى يىل بولۇپ قالدى. ماھىگۈل بىلەن بىرگە قىلىپ قويساق قانداق دەيسەن؟

— ئۇ بىر نېمە دېگەن ئوخشىمامدۇ؟ — ھېكمەت دوستىغا قارىمايلا سورىدى، — سەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقانمىدىڭ؟

— بەزىدە بىزنىڭ ئۆيگە كېلىدۇ، بۇ توغرۇلۇق بىرنېمە دېمىگەن بولسىمۇ، سېنى ساقلاۋاتقانلىقى ئېنىق، — كامال ھېكمەتكە قىيا كۆزىنى سالدى، — ئۆزۈڭ شۇنچە ئالدىراش، ئۆيىنىڭ ئېغىر - يېنىكىنى بىر ئادەم كۆتۈرگەندىن ئىككى ئادەم

ئۇستىگە ئالغىنى ياخشى ئەمەسمۇ، كەسپىي ئىشلىرىڭغىمۇ كۆپ ياردىمى بولاتتى.

— تۇرمۇشتىن سوۋۇپ كەتتىممۇ بىلمەيمەن، ئۆيلىنىشكە ھېچ رايىم يوق.

— سېنىڭ مىجەزىڭ ماڭا ئايان، مەھبۇبەنىڭ ئۆلۈمى سېنى ۋىجدان ئازابىغا قويدى، — كامىل ئېغىر تىندى، — گۈلزىبادىن ئايرىلغاندىن كېيىنمۇ ئۇزۇنغىچە ئەسلىگە كېلەلمىگەنىدىڭ. بىراق، رېئاللىققا يۈزلىنىشىڭ كېرەك، ئۇچقۇنى ئايمۇ ساڭا مەڭگۈ ھەمراھ بولالمايدۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، ئەمما مېنى ھازىرچە تەڭلىككە سالما، كۆڭلۈم تارتمايدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ھەر كۈنى دېگۈدەك مەھبۇبە چۈشلىرىمدىن چىقمايدۇ. ئۇنى نېمىشقىمۇ شۇنچە يىللار ئازابلىغاندىمەن، دېسەملا يۈرىكىمنىڭ ئاغرىشىغا چىدىيالمايمەن.

— بۇنى ئۆزۈڭگە يۈك قىلىۋالساڭ ئۆمۈر بويى چۈشكىنىلىشىپ ئۆتىسەن، — كامىلنىڭ تەلەپپۇزى بىردىنلا ئۆرلىدى، — مەھبۇبەمۇ نادانلىقىدىن سېنىڭ يۈرىكىڭنى جاراھەت قىلمىدىمۇ؟ بۇ دۇنيادا ھەر كىم ئۆز قىلمىشىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.

— ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ماڭا قىلغىنى ئەمەس، بەلكى ئۆزۈمنىڭ ئۇنىڭغا قىلغىنىم كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ.

كامىل چوڭقۇر خورسىنىپ ئۇندىمىدى، دوستىنىڭ خۇي - پەيلى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. دۇنيادا شۇنداقمۇ ئادەملەر بولىدۇ، باشقىلاردىن دىلىغا رەنجى - كىنا يەتسە ئىچىگە يۇتۇپ بىر مەزگىل ئازابلىنىدۇ ۋە بارا - بارا ئۇنتۇيدۇ، ھەتتا «مەن مۇنداق دېمىگەن بولسام، ئۇ ئۇنداق قىلمىغان بولاتتى» دېيىش

ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئەرزىمەس بىر ئېغىز سۆزىنى ياكى توغرا نىيەتتە قىلغان ئەقىدىسىنى ئەيىبلەپ ئۆزىنى ئۆزى كايىيدۇ. قانداقتۇر سەۋەنلىكلىرى ئۆزىگە تاغدەك كۆرۈنۈپ، باشقىلارنىڭ شۇم غەرەزلىرى تېرىقتەك بىلىنىپ قالىدۇ، ئەدناسى ئەپۇ سورايدۇ. بۇ ۋەجدىن، قىسقىسى، رەقىبلىرىنىڭمۇ يۈزىنى قىزارتىپ قويۇشىدۇ. مانا بۇ ئەقىللىق، زېھنىياتلىق، ياۋاش كىشىلەرنىڭ پەزىلىتىدۇر. بۇ توغرۇلۇق دانالىرىمىز مۇنداق تەبىر بەرگەن:

ئەقلى كامىل كىشىلەر تەمكىن ھەم ياۋاش بولۇر،
دۆت كىشىلەر يامانلىق ھەم شۇملۇق قىلۇر.

ھېكمەت دوستى بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. ئۇ يولدا ماھىگۈلنى ئەسلەپ ماڭدى. ماھىگۈل ھازىر بۇرۇنقىدەك قويۇق كەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ بىرنەچچە ھەپتە يوقاپ كەتسە ھېكمەتنىڭ نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنى كۆرگۈسى، پاراڭلاشقۇسى، نېمىلەر ئۈستىدە تاكاللاشقۇسى كېلەتتى. بەزىدە ئىشىك چېكىلسە ياكى تېلېفون جىرىڭلاپ قالسا «شۇمكىن» دەپ قالاتتى، كېلىپ قالغۇدەك بولسا ئەھۋال سوراشتىن باشقا ئوشۇق - تۆشۈك گەپ قىلمايتتى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئۇچقۇنىڭ دومسىيىپ «ئادەمنى خىجىل قىلىپ، خۇددى گاچىدەك ئولتۇرۇۋالغان ياكى كىتابقا بېشىچە چۆكۈپ كەتكەن. . . » دەپ دوق قىلاتتى. ئۇچقۇنىڭ دەرسلىرى جىددىيلىشىپ، ئىمتىھانلار قىستاپ كەلگەن كۈنلەردە ماھىگۈل تېلېفون بەرگەن ھامان ئۇ چۈش ياكى كەچ تەرەپلەردە كېلىپ تاماق ئېتىپ، ئۆينى بىرقۇر يىغىشتۇرۇپ بېرىپ كېتەتتى.

ماھىگۈلنىڭ خىيالى ئۇزۇلمەي تۇرۇپ ھېكمەت ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. ئۇچقۇنىڭ ئۆز ھۇجرىسىدا كىچىك ئۇنىڭالغۇ

ئارقىلىق ئىنگلىز تىلى تەلەپپۇز قىلىشنى ئۆگىنىۋاتاتتى. ئۇ رۇستەمدىن ئايرىلىپ كەتكەندىن بېرى ئۆزى يالغۇز مەشىق قىلاتتى. ئۇچقۇنئاينىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ئالىي مەكتەپ بويىچە ئالدىنقى قاتاردا بولۇپ، ئىنگلىز ھەم ياپون تىلىنى تىرىشىپ ئۆگىنىۋاتاتتى. ھېكمەت قىزىنىڭ دىققىتىنى بۆلمەسلىك ئۈچۈن تېلېۋىزورنىمۇ ئاچماي مېھمانخانىدا كىتاب كۆردى. ئەمما، شەپە چىقارماي كىرىپ كەلگەن ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ ئارقىسىدىن قۇچاقلىۋالدى - دە، بويۇن، قۇلاق، مەڭزىلىرىگە قارىقويۇق سۆيۈپلا كەتتى.

— ھەي، ھەي، بولدى قىلىڭ، چوپچوڭ ستۇدېنتمۇ ئەركىلەمدۇ - ھە؟ — ھېكمەت قىزىغا قايرىلىپ قارىدى، — بۈگۈن سىزگە نېمە بولدى؟

— دادا، مەن سىزگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرمەكچى.

— ۋۇي، نېمىشقا ئەمدى؟

— مۇشۇ كۈنلەردە ئىككىمىز نېمانداق ئۇزۇنراق ئەسرا بولالمايمىز، — ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ بوينىنى قۇچاقلىغىنىچە تۇراتتى، — مەن مەكتەپتىن كەلسەم سىز يوق، بولسىڭىزمۇ ئۆيىڭىزگە كىرىۋېلىپ يازغان، سىزغان، ئوقۇغان. . . ئەتىگەنلىكى مەن سەھەر كەتكەن، بەزى كۈنلىرى تېخى كېچىدە كىرسىڭىز كۆرۈشمەيلا كېتىپ قالىمەن.

— قىزىق گەپ بولدى بۇ، — ھېكمەت قىزىنى يېنىغا تارتىپ ئولتۇرغۇزدى، — سىز ئوقۇۋاتسىڭىز، مەن ئىشلەۋاتسام، ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ - دە.

— راست گەپنى قىلسام، بىزنىڭ ئۆيىمىز ھېچ بىر ئائىلىگە ئوخشىمايدۇ، — ئۇچقۇنئاينىڭ ئاۋازىدا ياسالمىلىق يوق ئىدى، — سىز مېنى زادىلا ئويلىمايدىكەنسىز.

— ھەي، ھەي، تولا ئۇششۇقلۇق قىلماڭ - ھە، — ھېكمەت قىزىنىڭ بۇرنىنى چىمدىپ قويدى، — مەكتەپتىن

كەچتە كېلىپ بولغۇچە قورۇمىلارنى قورۇپ، چايلارنى تەييار قىلىپ قويىمەن، ئۆگىنىشىڭىزنى سۈرۈشتە قىلمەن، پات - پات ئەھۋالىڭىزنى سوراپ تۇرىمەن، سىز بولسىڭىز خۇددى خېنىملاردەك يۇرىسىز.

— مەن ئۇششۇقمۇ، سىزمۇ؟ — ئۇچقۇنئاي دادىسىغا ئېسىلدى، — يەكشەنبىلەردە كىر يۇيۇپ، ئاش - تاماق ئەتكەنىم، ئۆيلەرنى تازىلاپ يېغىشتۇرغىنىم ھېساب ئەمەسكەن - دە؟

— شۇنداقمۇ قىلدىڭىزمۇ؟

— ئەسكى، ئەسكى، — ئۇچقۇنئاي ئەركىلەپ دادىسىنىڭ دۇمبىسىگە ئۇرۇشقا باشلىدى، — تېخى مېنى ئۇششۇق دەيدۇ، سىز دېگەن كۆزىنى يۇمۇۋالمىدىغان مۇشۇك.

ھېكمەت قىزىنىڭ ئەركىلىگەندەك قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ تېگىدە يوشۇرۇن مەنە بارلىقىنى بىلەتتى. چۈنكى ئۇ ئىشخانىدا رەسىم سىزىپ، يېغىن ئېچىپ، ۋەزىپە سۆيلەپ قايتىپ كېرەتتى - دە، ئۆز ھۈجرىسىدا تەڭ كېچىلەرگىچە يېزىقچىلىق بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئىشىكنىڭ ئېچىلغىنىنى، قەزىنىڭ «مەن كەلدىم» دېگەندەك يۆتەلگەن ياكى شىپىلداپ ماڭغان تۇنۇشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇۋېمۇ ئالدىغا چىقىپ قويمايتتى. ئۇچقۇنئاي بولسا دادامنىڭ پىكرىنى چېچىۋەتمەي دەپ جىمىپ كېتەتتى ياكى ھۈجرىسىدا ئۆگىنىش قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ دادىسىنىڭ چىرايىنى، كەيپىياتىنى كۆرۈش ئۈچۈن بىر چىنە چاينى باھانە قىلىپ كىرەتتى، ھېكمەت بولسا قىزىغا لەپپىدە بىر قاراپ كۈلۈپ قويىاتتى، خالاس. ئۇچقۇنئاي دادىسى بىلەن مۇڭدىشىنى، دەردلىرىگە دەرمان بولۇشنى، ھەر خىل تېمىلاردا سۆھبەت قىلىشنى شۇنچە خالايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دادىسىغا دېيەلمەي كېلىۋاتقان سىرى - ئەسرالىرىمۇ يوق ئەمەس ئىدى.

نەبى ماشىنىسىغا قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى بېسىپ ئاقسۇغا كەتكەن بىر شەنبە كۈنى ئۇچقۇنئاي ئۇلارنىڭ ئۆيىدە قونۇپ

قالدى. دىلنار تەك كېچىگىچە ئېرى ئەبدىن ئاڭلىغان نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. دادىسى ھېكمەت، گۈلزىبا، مەھبۇبە، ماھىگۈل، گۈلرۇز، ئەبى، ئەزىمەتلەر ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ھايات قىسمەتلىرىدىن خەۋەر تاپقان ئۇچقۇنئايىنىڭ قەلبىدە ماھىگۈلگە نىسبەتەن چىن دىلىدىن خەيرىخاھلىق تۇيغۇلىرى چېچەك ئاچتى. مۇھەببەت، دوستلۇق، بۇرچ مۇجەسسەملەنگەن بۇ ھايات پاجىئەلىرىنى ئۇ ئانىسى مەھبۇبەدىن بۇرۇن ئانچە - مۇنچە ئاڭلىغان بولسىمۇ، بۇنچىلىك چوڭقۇر ھەم كەڭ دائىرىدە بولمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ دىلنارنىڭ ئېيتقانلىرىغا تەلتۆكۈس ئىشىنىپ كېتەلمىگەن ئۇچقۇنئاي يەنە بىر شەنبە كۈنى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىگە مېھمانلاپ بېرىپ قونۇپ قالدى. ئۇلار بىر كېچە مۇڭداشقاندىن كېيىنلا، ئۇ دادىسىنى تېخىمۇ تولۇق چۈشەندى. بولۇپمۇ ماھىگۈلنىڭ شۇنچە ياشقا كىرگۈچىلىك توي قىلماي بىر ئېتىقاد چىرىغىنى ياندۇرۇپ، بىراۋلارغا ئەقىدە باغلاپ كەلگەن ئىرادىسىگە يۈرىكىدىن ئاپىرىن ئوقۇدى. بۇ توغرۇلۇق ئۇچقۇنئاي دادىسى بىلەن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن بولسىمۇ، ئاتا - بالىلىق پەردىشەپ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا شەرم - ھايا تېمىنى سوقۇپ قويغانىدى، شۇنداقلا تەبىئىي بىر پۇرسەتمۇ بولمىدى.

— دادا، بىر گەپ قىلسام خاپا بولامسىز؟ — ئۇچقۇنئاي ھېكمەتنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى، — ھازىر كاللامغا دەرس زادىلا كىرمەيدىغان بولۇپ قالدى، ئۆگىنىشلەردە چېكىنىپ كېتىۋاتقاندەك.

— نېمىشقا؟ — ھېكمەتنىڭ كۆزلىرى قىزىغا قادالدى، — مەكتەپ بويىچە ياخشى ئىدىكىزغۇ.

— ھېچ بىلمىدىم، ئۆزۈم سىنىپتا ئولتۇرغىنىم بىلەن پىكىر - خىيالىم سىزدە ھەم ئۆيدە بولۇپ قېلىۋاتىدۇ.

— قىزىق گەپ، ماڭا، ئۆيگە نېمە بوپتۇ؟

— ئۆيىمىز ئۆيگە ئوخشىماي قېلىۋاتىدۇ...

— نېمە ئۈچۈن؟

— بىر ئۆيدە ئانا ئورنىدا بىرەر ئايال بولمىسا زادىلا قامالاشمايدىكەن...

— شۇنداقمۇ؟ — ھېكمەت قىزىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى مۇسەللىدى، — ئۇنداقتا خىزمەتچى يالالايلى.

— ئوھوش، قويۇڭا ئۇنداق ئوغرىلارنى، — ئۇچقۇنئاي دەرھاللا قارشى چىقتى، — نەچچە ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئۆيىدىكى خىزمەتچىلىرى ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشۈپلىپلا نەرسىلىرىنى ئېلىپ قاچتى.

— ھەممىسىلا ئۇنداق ئەسكى ئەمەستۇ، ئۇلارنىڭمۇ ئاجايىپ ياخشىلىرى بار.

— شۇنداقتىمۇ بولمايدۇ، — ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ قەتئىن بىلمەسكە سېلىۋاتقانلىقىدىن جىلە بولدى، — راست گەپنى قىلسام، ماڭا ئانا بولالىغۇدەك ھەمراھلىق بولۇۋېلىڭ.

ھېكمەت قىزىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى باشتىلا چۈشەنگەن بولسىمۇ تېمىدىن ئۆزىنى قاچۇرغانىدى. ئۇچقۇنئاي نەبى ۋە ماھىگۈللەرنىڭ ئۆيىدە قونۇپ كەلگەندىن بېرى بىردىنلا كەم سۆز، قاراشلىرى غەلىتە ھەم قانداقتۇر بىر ئىشنى دېيەلمەيۋاتقاندەك سىرلىق بولۇپ قالغانىدى. قىزىنىڭ يۈزتۇرا بۇنداق گەپ قىلىشى ھېكمەتكە سەل تىك كەلگەندەك تۇيۇلسىمۇ ئۇنى ئەيىبلىمىدى. چۈنكى، ھەدىسە «ياشانغىنىدا تەنھا قالغان ئاتا ھەم ئانىلارغا ‹يالغۇزلۇق تارتىپ قالدىلا، ھەمراھلىق قىلىپ قويايلىمۇ؟› دەپ تۇرۇش ئوغۇل ۋە قىز پەرزەنتلەرنىڭ پەرزەنتلىرى دۇر» دېيىلگەن. ئەمدى نېمە دېيىش كېرەك.

ھېكمەتتىن ئۇزۇنغىچە سادا چىقمىدى. ئۇنى قانداقتۇر بىر كۈچ پۈت - قولىنى بوغۇپ، كىشەنلەپ تۇرغاندەك قىلاتتى. بايا كامىل بۇ توغرۇلۇق ئېغىز ئاچقاندىمۇ ئۇ مۇشۇنداق ھالەتتە

قىينالغاندى. دەرۋەقە، دوستى ئېيتقاندەك ئارزۇ ـ ئۇمىدلەر ئىستىكىدە ئۆزىنىمۇ، ھېكمەتنىمۇ ئازابلىغان مەھبۇبە كېتىپ قالدى، رېئاللىق ئۇنىڭغا مەڭگۈ قارىلىق تۇتۇشقا ئىجازەت بەرمەيدۇ. ئەمىسە ھېكمەت نېمە ئۈچۈن بىر قارارغا كېلەلمەيدۇ؟ ئۇ بۇ توغرۇلۇق ئۆزىمۇ ئېنىق بىر نېمە دەپ بېرەلمەيتتى. بىراق، جىمجىت، پىنھان ھۇجرىدا ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈش، دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ساپسېرىق غازاڭلاردىن، باھار سوۋغا قىلغان ياش يوپۇرماقلاردىن، ئۇنچىدەك تۆكۈلۈۋاتقان ئاق يېغىندىن، لەپىلدەپ چۈشۈۋاتقان ئاپئاق قارلاردىن ھايات كارۋىنى بېسىپ ئۆتكەن قانلىق ئىزلارنى كۆرۈش، مەڭگۈ ئۈزۈلمەس مۇڭلۇق تۇرمۇش سىمفونىيىسىنى ئاڭلاش، كۆزلىرى لىپمۇلىپ سۈزۈك ياشلارغا تولۇپ ئاھ ئۇرۇش، كۆزىدە قانلىق ياش بىلەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى يۇدۇپ كەتكەن دوست ـ مەھبۇبلىرىنى كۆرۈش ھېكمەتنىڭ ھۇزۇرلىنىش مىزانى بولۇپ قالدى. مانا بۇ تەنھالىق ئاتا قىلغان ئازاب شەربىتى ئىدى. بۇ شېرىن ئازاب ئېكى ئۇنىڭ ھاياتىغا مەنە بېغىشلاپ، كۆزىنى نۇر بىلەن تولدۇرۇپ، دىلىغا ئويناق تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرىنى چاچرىتاتتى. يالغۇزلۇق ئەسىر قىلغان دەقىقىلەردە ئۇنىڭ يۈرىكىدىن ئۆرتىنىپ چىققان ئاھلىرىدىن، نىدالىرىدىن ئۇنچە ـ دۇرلار قەغەز بېتىگە تۆكۈلەتتى... شۇڭا ھېكمەت ئازاب لەززەتلىرىدىن، شېرىن چۈشلىرىدىن كېچەلمەيتتى، ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ دەخلى ـ تەرۇز قىلىشىنمۇ خالىمايتتى، بۇ تۇيغۇ ئۆزى ياخشى كۆرگەن كىشىنمۇ تەرك ئېتىپ بېئارام قىلاتتى.

ـــ دادا، بەكلا جىممىپ كەتتىڭىزغۇ، ـــ دېدى ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ ناگىھان ھالەتتىكى چىرايىدىن ئىچى ئۆرتىنىپ، ـــ بوپتۇ، ئەگەر تەبىئىتىڭىز كۆتۈرمىسە ئۆز مەيلىڭىز.

ـــ قىزىم، ھازىرچە مېنى تەڭلىككە سالماڭ، كېيىنچە بىر گەپ بولار، ـــ ھېكمەت ئۇچقۇنئايغا قارىيالمىدى، ـــ ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، ئۇخلايلى.

ـــ دادا، بىر ئىشنى ئۇنتۇغىلى تاس قاپتىمەن، ـــ دېدى ئۇچقۇنئاي ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ تۇرسۇنجان ئاكام سىزنى ئىز-دەپ كەپتىكەن، «مۇھىم ئىشىم بار ئىدى» دەيدۇ، ئەتە ئەتىگەن يەنە كەلمەكچى.

ـــ تۇرسۇنجان ئالمىنىڭ مۇھىم بولمىغان ئىشىمۇ بارمىدۇ.

ئەتىسى ئەتىگەن ئۇلار قىزىق سۆت بىلەن ناشتا قىلىشتى. ئۇچقۇنئاي سومكىسىنى ئالدى ـ دە، ئالدىراپ مەكتىپىگە ماڭدى. خىزمەت ۋاقتىغا يەنە بىرەر سائەت ۋاقىت بار ئىدى، شۇڭا ھېكمەت كىتاب كۆرۈش ئۈچۈن ئەينەك ئىشكاپىنىڭ قاپقىقىنى ئېچىپ تۇرۇشى، ئىشىك چېكىلىپ تۇرسۇنجان كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يادىاپ قالغان سۇلغۇن چىرايىدىن ھارغىنلىق ۋە خاپىلىق چىقىپ تۇراتتى، ئىككى چېكىسىدىكى ئاق چاچلارمۇ كۆپىيىپ قالغاندى. ئۇ ھېكمەت بىلەن بىرنەچچە ئېغىز «تىللىشىپ» كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئايىغىنى سېلىپ مېھمانخانىغا كىردى. تۇرسۇنجان قورسىقىنىڭ توق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ھېچنېمە قىلغۇزغىلى قويمىدى. شۇنداقتىمۇ ھېكمەت بىر تەخسىدە ئالما ھەم ئاپېلسىن ئەكېلىپ قويدى. ئۇلار تۇرمۇشتىكى بەزى ئىشلار ھەققىدە بىرەدەم پاراڭلاشتى، لېكىن «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىكى لىڭگىر ـ تاقتاق توقۇنۇشلار توغرۇلۇق بىر نېمە دېيىشمىدى، چۈنكى تۇرسۇنجان پات ـ پات كېلىپ تۇرغاچقا، ھېكمەتنىڭ ھەممىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ھازىر «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى شەكىل جەھەتتىن ئۆزگەرگەن بولسىمۇ، ماھىيەتتە ئىشلارنىڭ يۈرۈشۈشى «ئاتام ئېيتقان بايقى» ئىدى. تۇرسۇنجاننى ئۇيغۇر بۆلۈم مۇدىرى، مەسئۇم قابىلىنى مۇئاۋىن مۇدىر دەپ ئېلان قىلغاندا، پەيتۇلنى «مۇۋەققەت مۇدىر» دەپ قىستۇرۇپ قويدى. پەيتۇل نەشرىيات باشلىقى ھەم

باش مۇھەررىر ئىكەن، ئۇيغۇر بۆلۈمىمۇ ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى. نۇردۇن خوجىنىڭ پىلانى ھەم ئاس-تىرتتىن خىزمەت ئىشلىشى نەتىجىسىدە، «مۇۋەققەت» دېگەن پانا قەستەن قېقىلغانىدى. پەيتۇلنىڭ بۇرۇنقى «ئۇيغۇر بۆلۈم-ىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقى» دېگەن ھوقۇق كالتىكىگە پەقەت «مۇۋەققەت» دېگەن يېڭى ئىسىم ئالماشتى، خالاس. شۇڭا ھازىر پەيتۇل، تۇرسۇنجان، مەسۇم قابىلدىن ئىبارەت ئۈچ بۆلۈك شەكىللىك رەھبەرلىك مەركىزىدە يەنىلا پەيتۇل تۇراتتى. ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغانىدى. كىتاب ئۇيۇشتۇرۇش، پىلان تۈزۈش، قەلەم ھەققى يېزىش، كىتاب تارقىتىش قاتارلىق كەسپىي خىزمەتلەر ئۇنىڭسىز بېجىرىلمەيتتى. دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن تۇرسۇنجان ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ چىداپ كېلىۋاتاتتى. پەيتۇل بىلەن بەزىدە قىسقا توقۇنۇشلار يۈز بەرگەن ھامان، مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننى پىنھانغا تارتىپ تۇرلۈك چارە ـ تەدبىرلەرنى كۆرسەتسە، تۇن كېچىدە پەيتۇلنىڭ ئوچىقىنى پۈۋەپ ئوت ياقاتتى. ئەگەر ئوت تۇتىشىپ كەتكۈدەك بولسا، باشقۇرۇش ئورگىنىدىكى جاك پىك، ئەكرەم نىيازلار مۇ-رەسسە ـ مادارا قىلىپ تەستە بېسىقتۇرۇپ قويىاتتى.

ـــ ھە، مېنى ئىزدەپتىكەنسەن، ـــ دېدى ھېكمەت ئاقلان-غان ئالمىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ، ـــ نېمە مۇھىم ئىشتۇ ئۇ؟

ـــ يېقىن ئارىدا گېزىت كۆردۈڭمۇ، ـــ سورىدى تۇرسۇن-جان ھېكمەتتىن.

ـــ ياق، خىزمەتىنىڭ ئالدىراشچىلىقىدا گېزىت كۆرگۈدەك بولمىدىم.

ـــ مەسئۇت پەيزۇللانىڭ بىر ئوبزورى ئېلان قىلىنىپتۇ، ھەجىم جەھەتتىن خېلىلا چوڭ ئوخشايدۇ.

ـــ كىم توغرۇلۇقكەن؟

ـــ مۇقىتجان ھاھىرنىڭ پوۋېست ـ ھېكايىلىرىنى تىتىپ

ۋەتۋەرىكىنى چىقىرىۋېتىپتۇ، دېيىشىدۇ. مەن ئۇ گېزىتنى ھېچنەدىن تاپالمىدىم.

ـــ مۇقىتجاننىڭ؟!

ھېكمەت قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەيلا قالدى. مۇقىتجان يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىدا كۆزگە كۆرۈنگەن ياش يازغۇچىلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ يېڭىچە ئۇسلۇب بويىچە يېزىلغان ئەسەرلىرى ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن ئالقىشقا ئېرىشىپ كېلىۋاتاتتى، ھېكمەت ئۇرۇمچىگە يېڭىدىن يۆتكىلىپ كەلگەن يىلى ئىشانوف ئۇنى ماخ-تاپمۇ بەرگەنىدى. مەسئۇت پەيزۇللا ھېكمەتنىڭ بىرنەچچە ئە-سىرىنى ماختاپ ماقالىمۇ يازغان، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتمۇ ئادەتتىكىدەك ئەمەس ئىدى.

ـــ مۇقىتجاننىڭ بىر پوۋېستى كىنو سىنارىيىسى قىلىنىپ مۇكاپاتقىمۇ ئېرىشتى، ـــ دېدى ھېكمەت خىيال بىلەن، ـــ باشقا ھېكايىلىرىگىمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن ماقالىلەر ئېلان قىلىنىدى. ئەمدى بۇ... بۇ مەسئۇت پەيزۇللانىڭ نېمە قىلغىنىدۇ؟

ـــ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نېمە ئىش ئۆتۈلدى، كىم بىلىدۇ دەيسەن، ـــ تۇرسۇنجان قولىدىكى ئالمىنى بىر چىشلەپ قويدى، ـــ بۇ ئىش زىيالىيلار ئوتتۇرىسىدا گۇمانلىق تەڭ-شىرقاشنى پەيدا قىلىپ قويدى.

ـــ مەسئۇت پەيزۇللانى شەخسىي غەرەز نۇقتىسىدىن چىق-تى دېيىلسە، ـــ ھېكمەت شىرەگە ئۇردى، ـــ ئەمدى بۇ دۇنيادا كىمگە ئىشەنگىلى بولار.

ـــ شۇ ئەمەسمۇ، بولدى، بۇ ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ نېمە قىلاتتۇق. ئاخىرلاشمايدىغان زىياپەت يوق، بىر كۈنى تېشىلىپ چىقار.

ـــ ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ.

ـــ قارا، ھېكمەت، سەندىن بىر ئىشنى سورىماقچى ئى-

دىم، لېكىن ئاچچىقلاپ قالما.

ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننىڭ ئۆيىگە كەلگەن ھەم بەكمۇ مىسكىن قىياپەتتە ئوغلى رۇستەمنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى، بۇنىڭغا ھېكمەتنىڭ قىزى ئۇچقۇنۇ- ئاي بىلەن بولغان دوستلۇقىنىڭ ئۇزۇلگەنلىكى سەۋەب بولغانلى- قىنى سۆزلەپ بەرگەندى. مەسۇم قابىلنىڭ سۆز ئورانىدىن، بۇ كۆڭۈلسىزلىكنى ھېكمەتتىن كۆرگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى، شۇنداقلا تۇرسۇنجاننىڭ ھېكمەتكە «كۆڭۈل ئېيتىپ قويۇش» نى ئىستىگەن ئۆتۈنۈشىمۇ بار ئىدى.

— ئۇنداقتا سەن ئاشۇ لەنىتىنىڭ ئەلچىسى بولۇپ كەپسەن - دە، — ھېكمەتنىڭ قوشۇمىسى مۆژدىنى تۇ - رۇلدى، — سەن نېمانچىلا بىخۇدلىشىپ كېتىۋاتسەن.

— سەنمۇ شۇ، گەپنى نەلەرگە ئېلىپ كېتىۋاتسەن، مەن ئۇنىڭغا ئەلچى بولۇپ سارالغا بولدۇممۇ، — تۇرسۇنجاننىڭ تېرە- كىپ قالغانلىقى ئاۋازىدىن بىلىنىپ تۇراتتى، — ناھايىتى سو- راپ قويدۇم شۇ.

— سېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بولۇۋاتقان ھازىرقى مۇئامىلەڭگە قاراپ دەۋاتمەن.

— مەسۇم قابىل بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالاشقۇدەك دەرد- جىگە يەتكىنىم يوق، — دېدى تۇرسۇنجان ئۆزىنى ئاقلاپ، — پەقەت خىزمەت ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن پايدىلىنىۋاتىمەن. نېمىلا دېگەنبىلەن، ئۇ پەيتۈلىنىڭ شۇملۇقلىرىنى ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— بىلىپ قوي، سېنى سورۇنلاردىن پايدىلىنىپ سېسە- تىۋاتقىنى نەق ئاشۇ ئىبلىسنىڭ كۆچۈكلىرى، — ھېكمەت قول- لىرىنى شىلتىدى، — ئەزىز ئېلىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ- لارنىڭ بىر گۈرۇھ ئىكەنلىكى ئېنىق. كىم بىلىدۇ، مەسۇم قابىل پەيتۈلدىن گەپ ئېلىپ ساڭا، سېنىڭدىن گەپ ئېلىپ

پەيتۈلغا يەتكۈزۈشتەك ئىككى قوچقارنى ئۇسۇشتۇرۇش ئارقىلىق مەيدانىنى ئۆزى ئىگىلىمەكچىمۇ تېخى.

— سەنزە كىچىككىنە ئىشلارنى بەكمۇ يىراقلارغا ئېلىپ كېتىسەن، — تۇرسۇنجان ئىپادىسىزلا كۈلۈپ قويدى، — ئەمما خاتىرجەم بول، مەسۇم قابىل ھەققىدىكى گەپلىرىڭنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن.

— ماڭا ئىسسىقمۇ، سوغۇقمۇ ئەمەس، بىراق سەندىن ئەنسىرەۋاتىمەن.

تۇرسۇنجان قايتىپ كېتىپ، ھېكمەت خۇددى گېلىغا قىل- تىرىق تۇرۇپ قالغاندەك ئۇچ كۈنگىچە خامۇش يۈردى. ئۇ تۇرسۇنجاننىڭ بىر مەلئۇننىڭ دامىغا چۇشۇپ بىخۇدلىشىۋات- قانلىقىغا خاپا بولسا، مەسۇم قابىلنىڭ قىزى ئۇچقۇنئاي توغرۇ- لۇق گەپ ئاچقانلىقىغا ئاچچىقى كېلەتتى. ئەلنىڭ نەپرەت ئوچ- قى بولغان بىر ئاسىي بىلەن قۇدا بولۇش ھېكمەت ئۇچۈن يۈزىگە نىجاسەت سۈۋۈغاندەك ئېيتقۇسىز خورلۇق ئىدى. ئەمما، ئۇ قىزىنىڭ كۆڭلى ئۇچۈن ماقۇل دېگەن ھالەتتىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈر بويى تۇغقانچىلىق قىلماسلىقنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. بىراق، ئۇچقۇنئاي كامىلنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋىجدان ۋە غۇرۇرنى ھېسسىياتقا يەم قىلىپ بېرىشنى نومۇس دەپ بىلدى. شۇڭا، ئۇ رۇستەمنى ھېچ ئايانمايلا يۇرىكىدىن سىقىپ چىقىرىپ، دادىسىنىڭ ھۆرمەتلىك ئورنىنى ساق- لاپ قالالىدى.

سوغۇق كەچ كۈزنىڭ جۇدۇنلىق بىر كۈنى ئىدى. ئۇششاق چۈشۈۋاتقان يامغۇردىن سوغۇق قار ھىدى كېلىپ تۇراتتى. كەچ- تە ھېكمەت مېھمانخانىدا قىزى ئۇچقۇنئايغا يېڭىدىن باشلىغان يېرىك ئەسىرى «تۇمانلىق يىللار» نىڭ قىسمەن يەرلىرىنى قىزە- قارلىق قىلىپ سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى، ئىشىك چېكىلىپ قالدى. ھاياجانلىق ۋەقەلەر قاينىمىغا چۆككەن ئۇچقۇنئاي ئېرىنچەكلىك

بىلەن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، چىقىپ كەتتى. ئاز ئۆتمەي كارىدوردىن ئۇچقۇنئايىنىڭ «دادامنى قايسى يۇزىڭىز بىلەن ئىز-سىز. كېتىڭ، دادامنىڭ سىزنى كۆرەر كۆزى يوق!» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھېكمەت ھەيرانلىق ئىلكىدە يۇگۇرۇپ چىقىپ كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرۇپلا قالدى، چۈنكى ئۇنىڭ ئالدىدا مەسۇم قابىل تۇراتتى. ئۇنى مېھمانخانىغا تەكلىپ قىلىشنى ياكى قوغلاپ چىقىرىشنى بىلەلمەي مەڭدەپ قالغان ھېكمەت قىزىنى ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىشكە ئىشارە قىلدى ـ دە، مەسۇم قابىلنى ئېچكىرىگە باشلىدى. چۈنكى، «ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەس» دېگەن گەپ بار ـ دە. يەنە بىر تەرەپتىن، مەسۇم قابىلنىڭ ھازىرقى ھالىتى ھەرقانداق ئادەمنىڭ خەيرىخاھلىقىنى كەلتۈرگۈدەك بىچارە كۆرۈنەتتى. ئۇ بوسۇغىدا ئايىغىنى سىلە-ۋېتىپ، قىش ـ ياز قولتۇقىدىن چۈشمەيدىغان قارا سومكىسىنى تام تۈۋىگە قويدى، ئاندىن چەتتىكى دېۋانغا كېلىپ ئولتۇردى. ھېكمەت قول ئىشارىتى ئارقىلىق ئۇنى شىرە ئالدىغا تەكلىپ قىلىپ، ئۆزىمۇ يىغما ئورۇندۇقنى ئۇنىڭغا قىيىپاشراق قويۇپ ئولتۇردى. گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمىگەن مەسۇم قابىل بىر ھازا قىزىرىپ ـ تاتىرىپ ئولتۇرغان بولسىمۇ، ھېكمەتكە باش كۆتۈرۈپ قاراشقا پېتىنالمىدى. ئۇ بەلكىم «ھېكمەتنىڭ ئالدىغا باش ئېگىپ، يالۋۇرۇپ بارارمەن» دەپ ئويلىمىغان بولغىيدى، ئەمما تەقدىر ـ قىسمەتنىڭ ئويۇنلىرىغا، سىناق ـ ئىمتىھانلىرىغا ئالدىن بىر نېمە دەپ بولمايدىكەن. فورقاتى مۇھەممەد[1] تە «كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلمىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرمىدۇ، كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلمىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتمىدۇ» دېيىلگەن. مەسۇم قابىلنى ئۆز رەقىبى-

① فورقاتى مۇھەممەد ـــ قۇرئاننىڭ يەنە بىر ئاتىلىشى.

نىڭ ئالدىغا خۇددى مۇساپىرنىڭ كۈچۈكىدەك سۆرەپ ئېلىپ كەلگەن قۇدرەتمۇ نەق ئاشۇ ئۇلۇغ يەكۈننىڭ خاسىيىتىدۇر.

ـــ ھېكمەت... ـــ دېدى مەسۇم قابىل بەكمۇ زەئىپ ئاۋازدا، ـــ مېنى كۆرۈپ بەلكىم كۈندۈزدە يۇلتۇز كۆرگەندەك ھەيران بولۇۋاتقانسىز...

ـــ راست دەيسىز، مەن خۇددى كۈندۈزدە پارقىراق قوڭغۇزنىڭ يورۇقىنى كۆرگەندەك ھەيران بولۇۋاتىمەن...

مەسۇم قابىل ھېكمەتنىڭ قىپىالىڭاچ تەئەددىسىدىن تۇنجۇقۇپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ چويۇندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن بېشىنى تەستە كۆتۈردى.

ـــ نېمە دېسىڭىز مەيلى، ئەمدى ئىنسانچىلىقتا ھەر خىل ئىللەتلەردىن خالىي بولغىلى بولمايدىكەن، ـــ مەسۇم قابىل پۈتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ سۆزلىمەكتە ئىدى، ـــ بۇ چاغقىچە ئارمىزدا بولۇپ ئۆتكەن ئاداۋەت ۋە قۇسۇمەتلەرنى ئۇنتۇپ، ئىككى ياشىنىڭ تەقدىر ـ ئىقبالىنى ئويلىساقمىكىن دەيمەن. سىزنىڭ كۆكسى ـ قارىنىڭىز كەڭ ئادەم، شۇنداق قىلالىشىڭىزغا ئىشىنىمەن...

ـــ قېنى سۆزلەڭ، ـــ ھېكمەت ئاچچىقىنى تەستە باستى، ـــ قۇلىقىم سىزدە.

ـــ ئوغلۇم رۇستەم... ئۇ... ئۆيدىن چىقىپ كەتتى، ـــ مەسۇم قابىلنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى بولغاي، قولياغلىقىنى ئېلىپ مىچىلداپ قالغان بۇرنىنى سۈرتتى. ئۇ شۇ ئارىلىقتا ئوغلى بىلەن بولغان جېدەلنىڭ ئەسلەشكە ئۇلگۈرىدى...

رۇستەم دوستى، سىردىشىلا ئەمەس، گويا كىچىندىشىدەك ئېچىل بولۇپ كەتكەن ئۇچقۇنئايدىن ئۇزۇل ـ كېسىل ئايرىلىپ زادىلا چىدىيالمىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ چەت ئەلدە بىللە ئوقۇش ئارزۇلىرىمۇ بەربات بولغانلى-

دى. رۇستەمنىڭ بىرنەچچە ئاي يېلىنىپ - يالۇرۇشلىرىمۇ ئۇچقۇنئايغا كار قىلمىدى. شۇڭا، ئۇ بىر ئايىنىڭ ئالدىدا دادىسى مەسۇم قابىل بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ ھېكمەتكە قىلغان زىيانكەشلىكلىرىنى يۇزتۇرا ئېچىۋەتتى ھەم ئۆزىنىڭمۇ بۇ سەۋەبتىن ئەڭ يېقىن دوستىدىن ئايرىلىپ قېلىپ بەختسىز بولۇپ قالغانلىقىنى ئاچچىق يېشىنى تۆككەن ھالدا سۆزلىدى:

— مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدىن تارتىپ، — دېدى رۇستەم ئېسىدەپ، — سىزنىڭ بىرەر ماقالىڭىزنىڭ ئېلان قىلىنىشىدىن يۈرىكىم سۇ بولۇپ ياشاپ كەلدىم. ئادەم دېگەننىڭ ياشاش مىزانى ياخشىلارغا يامانلىق، يامانلارغا خۇشامەت قىلىش بولۇپ قالسا ئۇنى قانداقمۇ ئادەم دېگىلى بولسۇن؟! مەن سىلەردەك چوڭلارنىڭ زادىلا چۈشىنەلمىدىم. بىر - بىرىڭلارنى كۆرەلمەيسىلەر، ھەسەتخورلۇق، پىتنە - پاسات، چېقىمچىلىق، سۆيىقەست، ھىيلە - مىكىر پۈتۈن تېنىڭلارنى چىرمىۋالغان! شۇڭا سىلەردىن پۈتۈنلەي كۆڭلۈم قالدى، رايىم يېنىپ كەتتى.

ئالىي مەكتەپنىڭ يۇقىرى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان رۇستەمنىڭ يامغۇرداڭ ياش تۆكۈپ تۇرۇپ ئېيتقان ۋەزنى ئېغىر، مەنىسى تېرەن سۆزلىرىگە قانداق جاۋاب قايتۇرۇشنى بىلمىگەن مەسۇم قابىل دەماللىقتا بىر نېمە دېيەلمىدى.

— ئوغلۇم، سەن بىلمەيسەن، — دېدى مەسۇم قابىل ئىنجىقلاپ، — مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن ئىبارەت ۋابا جەمئىيىتىمىزنىڭ مەنىۋى ئېكولوگىيىسىنى بۇزۇۋەتتى. مەنىۋى ئېكولوگىيىنىڭ بۇزۇلۇشى مەنىۋىيەتنىڭ مەلۇم زەنجىرىنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنىڭ بەلگىسى. بۇ ئۈزۈلگەن زەنجىر نەق شۇ دەۋر زىيالىيلىرىنىڭ روھىدىكى ھەق - ناھەق كۆزقارىشىنىڭ ئاستىن - ئۈستۈن بولۇشىدا ئىپادىلىنىدۇ.

— رەھمەت دادا، سىز بۈگۈن روھىڭىزدىكى زەھەرنى

ئازراق بولسىمۇ ئىقرار قىلدىڭىز، — رۇستەم كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى، — سىز ئېيتقان ۋابانىڭ تەسىرى شۇ چاغلاردىلا زىيان سېلىپ قالماي، ھازىرمۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا چوڭ بولغان، ياشلىقىنى ئۆتكۈزگەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆز زەھىرىنى ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار مەنىۋى ئاچلىقتىن كۆرە ماددىي ئاچلىقنى، مەنىۋى يالىڭاچلىقتىن كۆرە ماددىي يالىڭاچلىقنى، روھىي قۇللۇقتىن كۆرە ماددىي قۇللۇقنى ئازابىنىڭ يۇقىرى پەللىسى دەپ بىلىشىدۇ. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئەنە شۇنداق گالۋاڭ، خۇشامەتچى، خاسلىقنى يوقاتقان، غالچىلىقنى شەرەپ ھېس قىلىدىغان قۇل مىجەز، چۈشكۈن، قورقۇنچاق زىيالىيلارنى يېتىشتۈرۈپ، بىز ئەۋلادلارنىڭ بەختىگە ئولتۇرۇشنى قالدۇرۇپ كېتىپتۇ...

— بولدى رۇستەم، — ۋارقىرىدى مەسۇم قابىل، — گەپ قىلمىسام بارغانسېرى ھەددىڭدىن ئاشقىلى تۇرىدۇغۇ! سەنچە شۇ دەۋر زىيالىيلىرىنىڭ ھەممىسىلا كېرەكسىز بىر دۆۋە ئەخلەتكەن - دە؟

— ھەممىگە مەلۇم، دادا، زېھنىي بار مېۋىگە قۇرت چۈشىدۇ، دەرى بار تۇخۇمغا چىۋىن چىچىدۇ، — غەزەپ ھەم نەپرەت رۇستەمنى ئۆز ئىلكىگە ئالغانىدى، — ھوقۇق، مەنپەئەت، ئىمتىيازغا تەمەخور، دىلىدا كۆرەلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق، ئاسىيلىقتىن ئىبارەت زېھنىي ھەم دەرى بار زىيالىيلارنى مەدەنىيەت ئىنقىلابى قېلىپتا قۇيغاندەك قايتىدىن ياساپ چىقتى. بولمىسا ھېكمەت، كامىل، تۇرسۇنجان ئاكاملارمۇ شۇ دەۋرنىڭ قۇربانلىرىغۇ!...

مەسۇم قابىل نومۇسلۇق دەپ بىلگەن تەرەپلەرنى سۆزلەمەي، ئامالىنىڭ يوقىدا ئۆزىگە ھار كەلگەن قىسمەن ئىشلارنى سىلاپ - سىيپاپ دېگەن بولسىمۇ، ھېكمەت ئۇنىڭ «ئىقرارنامىسى» نىڭ ئۇياتلىق تەبىئىنى چۈشەندى، شۇڭا بېشىغا كۇن چۈش-

كەندە سەمىمىيلىك كۆرسىتىۋاتقان بۇ ئادەمگە ئۆزۈنغىچە تىكىلىپ قالدى.

— ئوغلۇم رۇستەم، — دېدى مەسۇم قابىل بېشىنى چايقاپ، — دەم ئېلىش كۈنلىرىدە ئاشخانا، كاۋاپخانىلاردا يۈندۈپۇشلۇق قىپتۇ. ئۇلۇشكۈن ئاڭلىسام، ئوپتىۋاي بازاردىن كۆكتات ئەكېلىپ كەچ تەرەپلەردە سېتىۋاتقان ئوخشايدۇ.

— سىز ئۇنىڭغا ئوقۇش راسخوتى بەرمىدىڭىزمۇ؟

— قوبۇل قىلغىلى ئۇنىمىسا قانداق قىلىمەن، — مەسۇم قابىل بۇرنىنى تارتىپ قويدى، — بۇ مەندەك بىر زىيالىيغا هاقارەت ئەمەسمۇ، مەن يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن.

رۇستەمنىڭ ئىرادىسىگە، غۇرۇرىغا قايىل بولغان هېكمەت «سۇندۇكنىڭ ئۈۋىسىدىن كاككۇك بالىسى چىقتى» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

— هېكمەت، مەن سىزگە كۆپ دېشۋارچىلىقلارنى سالىدىم، كونىلار «دۇنيادا ئەڭ تەس نەرسە پاك بولۇش» دېيىشىدىكەن، — مەسۇم قابىل ئېغىرلىشىپ كەتكەن قاپاقلىرىنى كۆتۈردى، — ئاددىيسى مەسئۇت پەيزۇللانى كىم شۇنداق قىلار دەپ ئويلىغان، كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ ئۇمۇ دوستى مۇقىتجان باھادىرنى ئاسماندىن يەرگە تاشلىغاندەك قىلىۋەتتىغۇ.

— قانداق مەنپەئەتكەن ئۇ؟

— تېخى خەۋىرىڭىز يوقكەن - دە؟ — مەسۇم قابىل ئادەمنى گاڭگىرىتىپ قويغۇدەك هېكايىدىن بىرنى سۆزلەشكە باشلىدى، — هازىر يېڭىدىن سېلىنماقچى بولغان بىنالاردىن ئۆي ئالماقچى بولغانلار بىر قىسىم پۇلنى ئالدىن بېرىش شامىلى چىقتى. بەش مىڭ سوم پۇلى كەملەپ قالغان مەسئۇت پەيزۇللانىڭ پۇل سوراپ بارمىغان ئەل - ئاغىنە، يېقىن بۇرادەرلىرى قالمىدى. پۇل تېپىلمىدى، چۈنكى باشقىلارمۇ ئۆي سېتىۋېلىش كويىدا پايپىتەك بولۇپ يۈرۈشەتتى. پۇل تاپشۇرۇشقا بېرىلگەن

سۇرۇككە بىر كۈنلا قالغانىدى. كەچتە چوڭ قورۇدا سەگىدەپ يۈرگەن نۇردۇن خوجا مەسئۇت پەيزۇللادىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ «ۋۇي، شۇنچىلىك ئىشمىدى، بولدى، يۈرۈڭ» دەپ ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ. مەسئۇت پەيزۇللانىڭ يېقىن بۇرادىرى مۇقىتجاننى يانپاشقا ئالالماي يۈرگەن نۇردۇن خوجا مۇشۇ باھانىدە قوينى ئۆز يۇڭىدا ئارغامچا ئېشىپ باغلىغان، چۈنكى مۇقىتجاننىڭ «ساختا رېئالىزم خەلقنى ئالدىيالمايدۇ» دېگەن ماقالىسى نۇردۇن خوجىنىڭ رومانىنى قامچىلىغانلىقى ئۆزىڭىزگە مەلۇم.

— بۇ ئىشلارنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرلىرىغچە بىلگىنىڭىزگە قارىغاندا، — دېدى هېكمەت ئۇنى ئايال ئولتۇرماي، — سىلەر هەممە ئىشلىرىڭلارنى كېڭىشىپ قىلدىغان ئوخشىمامسىلەر؟

— يوقسۇ، مەنمۇ پەيتۇلكامدىن ئاڭلىدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە، نۇردۇن خوجا بىر سورۇندا: «ئازراقلا شەپە بېرىپ قويۇۋىدىم، مەسئۇت پەيزۇللا ئۆز بۇرادىرىنىڭ تازا ئوخشىتىۋېتىپتۇ» دەپتىمىش.

دەقىقە ئۆتمەي هېكمەتنىڭ كاللىسى قالايمىقان ئوي - پىكىرلەر قاينىمىغا ئايلاندى. توۋا، بۇ جاهان نېمە بولۇپ كەتتى؟ هەقىقەت ئۇچۇن جان تىكىپ كېلىۋاتقان زىيالىيلىرىمىز پۇل ئۇچۇن دوستىنى سېتىۋەتسە، ئەمدى ۋىجدان، غۇرۇردىن قانداق گەپ ئېچىش مۇمكىن؟! مەسئۇت پەيزۇللادەك زىيالىيلىرىمىز ئاۋامنىڭ يولىغا شولا چاچقۇچى نۇر بۇلاقلىرى ئىدى، ئەمدى بۇ بۇلاقلارنىڭمۇ كۆزى تىنىپ لېيىپ كېتەرمۇ؟! پەيتۇل، مەسۇم قابىلدەك ئىتىبىلىقلىرى نەشرىياتتىن ئىبارەت بىلىم بۇلىقىنى لېيىتىۋەتتى. هەر تەبىقە زىيالىيلىرى بىر - بىرىنىڭ پېيىدە ئۆزئارا ئورا كولىشىپ، پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ، جەمئىيەتتىن ئىبارەت چوڭ بۇلاقنىمۇ بۇلغىۋەتتى. زادى بۇ بۇلاقلار مەڭگۈ سۇزۇلمەي ئۆتۈپ كېتەرمۇ؟!

— هېكمەت، ئالدىڭىزغا نېمە ئۈچۈن كەلگىنىم سىزگە

ئايان، ــ دېدى مەسۇم قابىل مۇلايىملىق بىلەن، ــ مەن پەقەت ئوغلۇم ئۇچۇن، ياق، ياق، ئىككى ياشنىڭ بەختى ئۇچۇن ئالدىدا بويۇن ئېگىپ تۇرۇپتىمەن.

ــ چۇشىنىمەن، سىز رۇستەم بىلەن ئۇچقۇنئايىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۇرۇش يۇزىسىدىن كەلدىڭىز، ــ ھېكمەت ئۆزىنى تۇتۇۋالغانىدى، ــ ئەمما، بۇ ئىككى ياشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىش، مەن قانچە مەجبۇرلىغىنىم بىلەن بىكار.

ــ ئاڭلىسام، ئۇچقۇنئاي سىزنى چەكسىز ھۆرمەتلىگەنلىكى ئۇچۇنلا رۇستەمدىن ئالاقىسىنى ئۇزۇپتۇ، شۇڭا بىر نەسىھەت قىلىپ كۆرسىڭىز قانداق؟

ــ سىز مېنىڭ گېپىمنى چۇشەنمىگەندەك قىلىپ تۇرىسىز، ــ ھېكمەتنىڭ تەلەپپۇزى ئۆزگەردى، ــ مەن شۇ چاغدىلا قىزىمغا: سىزنىڭ كۆڭۈلگە تالىق ئىشلىرىڭىزغا ئارىلىشالمايمەن، شۇنداقتىمۇ سىزنى چىرايلىق ئۇزىتىپ قويىمەن، ئەما ئۇ ئائىلە بىلەن تۇغقانچىلىق قىلالمايمەن، دېگەن شەرت ئاستىدا ماقۇللۇقىمنى بىلدۇرگەنىدىم.

مەسۇم قابىلنىڭ كاللىسى سېلىنىپ، دىمىققاندەك بولۇپ جىمىپ قالدى. لېكىن، ئىشكىنىڭ تۇيۇقسىز ئېچىلىشى بىلەن ئۇچقۇنئايىنىڭ بوسۇغىدا پەيدا بولۇشى ئۇنى چۆچۈتۇۋەتتى. بولۇنغان گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى يوشۇرۇن ئاڭلىغان ئۇچقۇنئاي چىرايلىق رۇخسارىدىن ئۇچقۇنلار چاچرىتىپ دەرغەزەپتە تىكىلىپ تۇراتتى.

ــ سىزنىڭ ئىلتىجا، ئۆتۈنۈشلىرىڭىزگە مەن جاۋاب بېرەي، ــ ئۇچقۇنئايىنىڭ چوڭ كۆزلىرى مەسۇم قابىلغا قادالدى، ــ ئوغلىڭىز رۇستەم پەزىلەتلىك بالا، بىراق ئۇنىڭ بەلەن دوست بولۇپ ئۆتۈشۈمگە ۋىجدانىم، غۇرۇرۇم، پەرزەنتلىك بۇرچۇم يول قويمىدى. سىزنىڭ دادامغا قىلغان زىيانكەشلىكلىرىڭىز خوتەندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە توختىغىنى يوق! ئېيتىڭ،

دادام سىزگە نېمە يامانلىق قىلغان؟ «چەكلەنگەن كىتابلارنى ئوغرىلىغان» دەپ ئۇنى ئەكسىيەتچى قىلىپ قويغىلى تاس قالدىڭىز؛ ئارقا ئىشىكتىن كەلگەن، ئىقتىدارسىز دېگەن تۆھمەتنى چاپلاپ يۇقىرى ئورگانلارغىچە دادلاپ باردىڭىز؛ ھەتتا، ھەتتا تارقىلىش ئالدىدا تۇرغان كىتابلىرىغىمۇ سوغۇق قولىڭىزنى سوزدىڭىز؛ تەرەپ ـ تەرەپتە ئىغۋا تارقىتىپ سېپىستىشقا ئۇرۇندىڭىز؛ كامىلكام قاتارلىق ئەك مۇنەۋۋەر يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭ ئىقبال دەپتىرىگە داغ چۇشۇردىڭىز. ئوغلىڭىز رۇستەم ھەقىقەتنى سۆزلەپتۇ، زادى سىزنىڭ ياشاش مىزانىڭىز ياخشىلارغا يامانلىق، يامانلارغا قۇلدەك خۇشامەت قىلىشمۇ؟ ئۆزىڭىزنىڭ زىيالىيلار بوستانىدىكى بىر شۇمبۇيا بولۇپ قالغانلىقىڭىزدىن نومۇس قىلمامسىز؟

ــ قىزىم ئۇچقۇنئاي، بۇ، قاراڭ... ــ مەسۇم قابىل ئىنجىقلاپ ئۆزىنى ئاقلىشى، ئۇچقۇنئاي ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى:

ــ مېنى قىزىم دېمەڭ، سىزدەك ئادەمنىڭ قىزىم دېيىشىدىن بەكمۇ نومۇس قىلىمەن، ــ ئۇچقۇنئاي ھېكمەتنىڭ تۇغىنىغا باقماي سۆزلىمەكتە ئىدى، ــ بىلىپ قويۇڭ، ئوغلىڭىز سىزدىن نەپرەتلەنگەن بولسا، مەن دادامدىن پەخىرلىنىمەن. دادامنىڭ پۇتۇن ئۆمرىنى خەلقە بېغىشلاش يولىدا تارتىمىغان ئازابلىرى قالمىغان، ئەمدى ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش ئاققۇزۇشنى، كۆڭلىگە ئازار بېرىشنى خالىمايمەن، بۇ يولدا ھېلىغۇ بىر رۇستەمكەن، مىڭ رۇستىمى داستان بولسىمۇ ئارقامغا تاشلىۋېتىمەن!...

ھېكمەت غەزەپلىك ھاياجاندىن جالاقلاپ تىترەپ تۇرغان ئۇچقۇنئايىنى ھۇجرىسىغا كىرگۈزۈۋەتتى. ئۆي ئىچىنى بىر ھازا خۇددى كونا مازاردەك جىمجىتلىق باستى. قىزى ئۇچقۇنئايىنىڭ سۆزلىرىدىن كۆزىگە ياش كەلگەن ھېكمەت يەر بېقىپ ئولتۇراتتى.

تى. پۇتۇن ئۆمرىدە ئاڭلىمىغان ئېغىر تىللار ۋەزىنىدىن ئورنىغا مىختەك قېقىلىپ قالغان مەسۇم قابىل بولسا كىرپىدەك تۆگۈل-گۈنىچە تۇنجۇقۇپ كەتكەن بولۇپ، تىنغىنىنمۇ بىلگىلى بول-مايتتى.

— ياش بالىلارنىڭ قېنى قىزىق بولىدۇ، — مەسۇم قابىل-نىڭ ھالىتىدىن بىر قىسما بولۇپ قالغان ھېكمەت ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى، — كۆڭلىڭىزگە ئېلىپ كەتمەڭ.

— يا... ياق، قىزىڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى يوللۇق، — مەسۇم قابىل دۇدۇقلىدى، — ئۇچقۇنئاي ئېيتقان ئاداۋەت تۇ-گۈچلىرىنى يېشىپ كۆكۈل - كۆكسىڭىزدىن چىقىرۋېتەلمەس-سىزمۇ؟ مەن ئوغلۇمدىن ئايرىلىپ قالماي، ئۇچقۇنئايغا يەنە بىر قېتىم نەسىھەت قىلىپ باقسىڭىز؟

— ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىدىڭىز، بۇنىڭغا مېنىڭ يەنە نېمە ئامالىم بار؟

— ئۇنداقتا، ئەبەدىلئەبەد دۇشمەنلىك گىردابىدا تۇرۇۋې-رىمىز دېمەكچىمۇسىز؟ — مەسۇم قابىلنىڭ ئاچچىقىنىڭ كەل-گىنى چىرايىنىڭ قارىداپ كېتىشىدىن بىلىندى، — ئەلۋەتتە، بۇنىڭ ئاقىۋىتى سىز ئۇچۇنمۇ ياخشى ئەمەس. بۇنىڭغا يېنىكلىك بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەستايىدىل ئويلىنىپ جاۋاب بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

مەسۇم قابىلنىڭ ئاخىرقى سۆزىنىڭ ئورانىدىن يېلىنىش ئەمەس، قورقاق سېلىش چىقىپ تۇراتتى. ئۇ: دۇشمەنلىك گىردابىدا تۇرۇۋەرسەڭ سەن ئۇچۇنمۇ ياخشى ئەمەس، دېيىش ئارقىلىق بۇنىڭدىن كېيىنكى كۆرمىشىڭ ئالدىڭدا، مەندىن رەن-جىمە، دېگەن ۋەھىمىنى پۇراتقاندى. قاپقانغا چۈشۈپ قالغان سىرتلان ئاخىرقى قېتىم جان ئاچچىقىدا ئوۋچىغا ئېغىز سالغا-نىدەك، مەسۇم تايغانىنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىشى ھېكمەتنىڭ غەزىپىنى كەلتۈردى. ئۇ شىرەدىكى خاتىرىنى ئالدى-

غا تارتىپ نېمىلەرنىدۇر شۇنداق تېز يازدى، ئاندىن ۋاراقنى يىرتىپ تۆت قاتلاپ ئالدىغا قويۇپ قويدى. چىرايى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ، قىيىسىق كۆزلىرى قىسىلىپ كەتكەن مەسۇم قابىل ھېكمەتتىن سادا بولمىغاندىن كېيىن، ئېغىرلىشىپ كەتكەن تېنىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ خوشلاشتى. ئۇ كارىدورغا چىقىشى بىلەن ھېكمەت بايىقى قاتلانغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئۇنىڭ مەيدە يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

— بۇ سىزنىڭ بايىقى سوئالىڭىزغا بەرگەن جاۋابىم، ئۆيگە بارغاندا ئوقۇپ باقارسىز.

مەسۇم قابىل سىرتقا چىقىش بىلەن پەلتوسىنىڭ ياقىسىنى ئۆرىدەپ، قارا موۋۇت شىلەپىسىنى چۆكۈرۈپ كىيدى. ئۇ كەل-گەندە يېغىۋاتقان سىم - سىم يامغۇر قارغا ئۆزگىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئەتراپ ئاپئاق ئاقىرىپ تۇرسىمۇ، ئاسفالت يوللاردا ماشىنىلار ئۇزۇلمەي مېڭىپ تۇرغاچقا شالاقشىپ ئېرىپ كەتكە-نىدى. ھېكمەتنىڭ جاۋابىغا تەقەززا بولغان مەسۇم قابىل چىر-غى ئاپئاق يورۇپ تۇرغان ئىستولبا تۇۋىگە كەلدى - دە، مەيدە يانچۇقىدىن باغاقچىنى ئېلىپ يورۇققا تۇتتى. ئۇنىڭغا بىر كۆپ-لىت شېئىر يېزىلغان بولۇپ، ئاستىغا «دانالار ھېكمەتلىرىدىن» دەپ ئەسكەرتىپ قويۇلغانىدى. مەسۇم قابىل سوغۇقتا شۇمشەي-گىنىچە شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى:

نېچۈك ئەر سانىلۇر مىڭلاپ دۇشمىنى،
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۇنى ھەر كۈنى.
كۆر، ئىتتىن قورققان بۆرە بولۇرمۇ؟!
ئاڭلانسا كەينىدىن مىڭ ئىتنىڭ ئۈنى...

«ئەبلەخ، — مەسۇم قابىل قولىدىكى قەغەزنى ئۇششاق پار-چىلاپ تاشلىۋەتتى، — قارا، گېپىنىڭ تۇملۇقىنى، مىڭلاپ

دۇشمىنىم مىڭلاپ غەيۇتىمنى قىلىپ تۇرمىسا قانداقمۇ ئەر سانىلىمەن، دېمەكچىمۇ سەن؟ بۇ سېنىڭ مەنتىقەڭمۇ؟ تېخى قىزىڭ دېگەن ئالۋاستى تەپ تارتماي «شۇمبۇيا، دېسە، سەن قوپۇپ مېنى ئىتقا ئوخشاتتىڭا. سەن شۇنى ئۇنتۇپ قالما، بۇرىنىڭ ئارقىسىدىن قاۋغان ئىتنىڭ قوغلاپ بېرىپ جان يېرىگە ئېغىز سالمىدىغانلىقىنى!»

مەسۇم قابىل گەرچە ئادەم شالاڭ تۇن كېچىدە غايىۋانە تىللاپ قورساق كۆپۈكىنى چىقارغىنى بىلەن، ھېكمەتتىڭ شېئىرىدا ئېيتىلغاندەك، مىڭلاپ دۇشمىنى ھەر كۇنى مىڭ غەيرەتىنى قىلىشلا ئەمەس، بەلكى ئازاب دېگىزىدا چىڭىپ، قار - بوران، قەھرىتانلاردا مەزمۇت قەد كېرىپ تۇرغان قورام تاشقا ئوخشايدىغانلىقىغا ئىقرار بولماي تۇرالمايتتى...

بىر چاقماقتىن مىڭ چېقىن

مەسۇم قابىل ئىشخانىسىدا قەلەم ھەققى يازىدىغان تالونىنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ بەزىدە تالون ۋاراقلىرىنى قاتلاپ قويۇپ ئۇزۇن قاراپ كېتەتتى. بۇ تالونغا ئۇيغۇر بۆلۈم قارىمىقىدىكى ھەرقايسى ئىشخانا مۇدىرلىرى قول ئاستىدىكى مۇھەررىرلەر ئىشلىگەن ئىجادىي ياكى تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ ھەتتا قىستۇرما سۆزەتلەرنىڭمۇ قەلەم ھەققىنى يېزىپ ئۇيغۇر بۆلۈمگە ئەكىرىپ بېرەتتى. ئۇنىڭغا قول قويۇپ تەستىقلاش تۇرسۇنجاننىڭ ۋەزىپىسى بولۇپ، قالايمىقانچىلىق چىقماسلىقى ئۈچۈن، ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول باشلىقىدىن ئىبارەت بىرلا كىشىگە تەئەللۇق ھوقۇق ئىدى. ئەمما، پەيتۇل ئۆزىنىڭ «مۇۋەققەت» ھوقۇقىنى پەش قىلىپ، يېزىلغان قەلەم ھەققىنى كۆرۈشنى ھەم ئۆزىمۇ قول قويۇشنى تەكىتلەپ كېلىۋاتاتتى.

مەسۇم قابىل تالون دەپتىرىنىڭ يىگىرمىدىن ئارتۇق ۋاراقىنى قاتلاپ قويۇپ زەھەردەك كۆلۈمسىرىدى. ئۇ خۇددى نىجات ئەت ئارىسىدىن ئالتۇن تەڭگە تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كەتكەنىدى، چۈنكى ئۇ قاتلىغان ۋاراقلار ئونىڭغا ئامەت، تۇرسۇنجانغا ئاپەت ئېلىپ كېلەتتى. ھازىر بۇ ئىككى مۇدىر بىر ئىشخانىدا ئولتۇراتتى. ئەتىگەن تۇرسۇنجان زاۋۇتقا ماڭغاندا مەسۇم قابىل «بىر كىتابقا قەلەم ھەققى يازماقچى ئىدىم، كەلگەندە تەستىقلاپ بېرەرسىز» دەپ تالون دەپتىرىنى ئېلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ قەلەم ھەققى يازماقچى بولغانلىقى راست، بىراق پۇراپ تاپماقچى بولغىنى تۇرسۇنجان ئۆزىلا قول قويۇپ مالىيە بۆلۈمىگە ماڭدۇرغان

قەلەم ھەققى كۆتەكلىرى ئىدى. چۈنكى، پەيتۈل بىلەن تۈرسۈن جاننىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆيۈۋاتقان ئوتنىڭ پەسىيىپ قېلىشى ئۈنى بىتاقەت قىلاتتى، شۇڭا بىرەر ئوت پۈدەيدىغان نوگايدەك بىر نېمە تاپمىسا بولمايدۇ ـ دە.

مەسۇم قابىل توپلىمىنى چىقىرىپ بەرگەن چىنار تەخەللۇسلۇق شائىرچاق ھەم ياش مۇھەررىرلەردىن بىرنەچچىسىنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ رېستوران ـ ئاشخانىلاردا سورۇن ھازىرلاپ، بىرنىڭ گېپىگە بىرى پاس چىقىرىپ، بىرى ناخشا ئېيتسا يەنە بىرى دوست تارتىشىپ تۈرسۈنجاننى نۇرغۇن باشلىقلارنىڭ نەزىرىدە سېپىق پايتىمىغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. مۇرتى كېلىپ تۈرسۈنجان بىرەر ھاجەت بىلەن ئۇلارنى ئىزدەپ بارسا، كىم بىلىدۇ، تەقدىر تارازىسى شۇلارنىڭ قولىدا بولۇپ قالسا ئۇلار چىرايلىرىنى مىژژىدە پۇرۇشتۇرۇپ «بۇ ھېلىقى ئاداش شۇغۇ» دەيدۇ ـ دە، كىيىمىنى پىچىپ كېپىنىنى كىيگۈزۈپ قويۇپ، «غانجۇغدا كۆرۈشەيلى» دەپ يۈزىنى ئۆرۈيدۇ.

مەسۇم قابىل ھېكمەت، ئۇچقۇنئايلاردىن تۇمشۇقىغا يەپ قايتىپ كەلگەن ئۇچ ئايدىن بېرى تۈرسۈنجانغا تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ كەتتى. ئەلۋەتتە، تۈرسۈنجان رۇستەم بىلەن ئۇچقۇنئاي مەسىلىسىدە ھېكمەتنى قايىل قىلالايتتى، بىراق ئۇ، قېنى سۆزلىشىپ باقاي، دەپ قويۇپ قۇدۇققا چۈشكەن تاشتەك جىمىپلا كەتتى. يا ئۇ، يا بۇ دېمەكتە يوق، مەسۇم قابىلغا تېخى سوغۇق نەزىرىدە قاراپ يۈرىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ئەپلەشتۈرۈشكە ئەمەس، بەلكى ئوت قويغىلى بارغان گەپ. مەسۇم قابىلنىڭ پەيتۈل ھەققىدە شۇنچە «پايدىلىق» ئۇچۇرلارنى يەتكۈزۈپ قىلغان ئەقىدىسىنىڭمۇ ھۆرمىتى بولمىسا ـ ھە! ئەگەر تۈرسۈنجان ئىشنى ئەپلەشتۈرەلىگەن بولسا مەسۇم قابىل ئۇچقۇنئاي ئارقىلىق ھېكمەتنى بوي ئەگدۈرگەن، ئالدىدا چۈكۈلداتقان بولار ئىدى! ئۇ چاغدا نەچچە يىللىق تارتقان خورلۇقى يۈيۈلۇپ

«ئۇھ» دەپ ھاردۇقى چىقماسمىدى. رۇستەم بىلەن ئۇچقۇنئاينىڭ ئىشى رويابقا چىققان تەقدىردە، مەسۇم قابىل خوتۇنى ئارقىلىق ئوغلىغا ئېزىتقۇ سۈيىنى ئىچۈرۈپ يەل بېرىپ تۇراتتى. ئەر كىشى دېگەن خوتۇننىنى سىقىپ باشقۇرامدۇ، قورقۇتۇپ ئەدەپىنى بېرىپ تۇرامدۇ، بۇ ئۆزىنىڭ ئىشى، ئۇ چاغدا ھېكمەت ئىنىڭ بىر تال قىزىنىڭ كۆز يېشى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلماي ئامالى يوقتە.

مەسۇم قابىلنىڭ ئويلىغانسېرى ئوغىسى قاينىدى. ئۇ بۇ قېتىم تۈرسۈنجان بىلەن پەيتۈلنى راسا كىرىشتۈرۈپ قويۇپ بىر پۇخادىن چىقماقچى بولدى. بۇ چاغقىچە بۇ ئىككى قوچقارنىڭ كاللىسىنى بىر قازاندا قاينىتىپ، پات ـ پاتلا تاماشىسىنى كۆرۈپ كەلدى، لېكىن ھېچ پۇخادىن چىقمىدى. چۈنكى، قۇلۇپ ياسىغان ئاچقۇچمۇ ياسار دېگەندەك، ئۇ بىرەر پوپاك چىقىرىش ئالدىدا ھەر ئىككى تەرەپكە ياخشىچاق بولۇپ ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشنى بىلەتتى. ئىش ئۆتكەندىن كېيىن، مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەرنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ «ھەي... بۇ ئىككى باشلىقنىڭ بۇنداق تېتىقسىز غوۋغالىرى تۈگىمىسە نەشرىياتىمىزنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولار» دەپ ئېچىنغان قىياپەتكە كىرىۋالاتتى.

پەيتۈل بىلەن تۈرسۈنجاننىڭ جېدىلىگە ئارىلىشىۋېرىپ، باشقۇرۇش ئورگىنىدىكى جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارمۇ بىزار بولۇپ كەتتى. تۈرسۈنجاننى چاقىرىپ ئۇنىڭغا بىرەر خىزمەت تاپشۇرسا ياكى نەشرىيات ئەھۋالىدىن دوكلات قىلسا پەيتۈلنىڭ خۇيى تۇتۇپ بىرەر ئايغىچە يىغىنلارغا قاتناشمايدىغان، خىزمەتكە سۇس قارايدىغان بولۇپ قالاتتى. ئەگەر پەيتۈلنى چاقىرسا، ئۇ ساقلانغان مەسىلىلەرنى يوشۇرۇپ، باشتىن ـ ئاخىر ئۆزىنى ماختاش، يالغان ئېيتىش بىلەن يۇقىرىنى ئالدايتتى. مەسۇم قابىل ئۇچۇن بۇ ئىشلار تېپىلغۇسىز ئىدى. ئۇ نەشرىياتچىلىق ئىدارىسى، تەشۋىقات بۆلۈمى قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار-

دىكى رەھبەرلەرگە بىرنى ئون قىلىپ يەتكۈزۈپ تۇرغاچقا، ئۇنى ھەممىسى تونۇپ كەتتى. مەسۇم قابىلنىڭ خۇددى يىگىنىدىن يىپ سۇغۇرغاندەك ئاسانلا «مۇئاۋىن مۇدىر» ئەمىلىگە ئېرىشىشى بەلكىم شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك.

مەسۇم قابىل قەلەم ھەققى تالون دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. زامانغا لايىق بېزەلگەن چىرايلىق ئىشخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان ئۇستەل ئالدىدا كېرىلىپ ئولتۇرغان پەيتۇل لەپپىدە قارىدى ـ دە، كۈلۈمسىرەپ قويدى. مەسۇم قابىل ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن ئادەملىرىنىڭ نامزات قاتارىدا بار ئىدى. مەسۇم قابىلنىڭ ھەر قېتىم «قۇرۇق» كىرمەي، تۇرسۇنجان ھەققىدە بىرەر يېڭى ئۇچۇر بېرىدىغانلىقىغا دەندەپ قالغان پەيتۇل قولىدىكى قەلەمنى قويۇپ ماتېرىياللىرىنى بىر تەرەپكە يىغىشتۇردى.

— پەيتۇلكا، — مەسۇم قابىل دۇئانغا ئولتۇرماي ئورۇن-دۇقنى ئۇنىڭغا يېقىن سۇردى، — خىزمەت دېگەندە مەركەزلەشتۈرۈش بولمىسا نېمە قالايمىقانچىلىقلار چىقمايدۇ دەيسىز. بۇ تالوندىكى قاتلانغان بەتلەرنى كۆرۈپ بېقىڭ، سىزنىڭ ئىمزا قويغانلىرىڭىز ئۇچتىن بىرىگىمۇ تەڭ كەلمەيدۇ.

پەيتۇل تالوننى ۋاراقلىغانسېرى پوكاندەك ئېسىلىپ پۇشۇلداپ كەتتى. ئۇ قايتىدىن يەنە بىر قېتىم كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، تالون دەپتىرىنى ئۇستىلىگە پاققىدە تاشلاپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، گۆشلۈك قاپاقلىرى ئېسىلىپ چۈشتى.

— قارا، شۇنچە كۆپ قەلەم ھەققىنى ئۆزى قول قويۇپلا مالىيە بۆلۈمىگە يوللىۋەتكىنىنى، ئۇنىڭ يۈرىكى نېمانچە يوغىناپ كەتكەن، — پەيتۇل ئۇستەلگە مۇشتلىدى، — مەن قوغۇلۇقىنىڭ قارانچۇقىمۇ ـ ھە!

— شۇ ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ نەزىرىدە «نەشرىيات باشلىقى»

دېگەن ئۇقۇم زادى يوق، — مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ چىرايىغا ئاستىرتىن قاراپ قويدى، — بۇ سىزنى كۆزگە ئىلمىغانلىق بولماي نېمە؟

— تېخى بەزى كىتابلارغا بەلگىلىمىدىن خېلىلا يۇقىرى يېزىپتۇ، — پەيتۇل قوللىرىنى شىلتىدى، — ئۇ پۇلنى يانچۇقىدىن بېرەمدىكەن؟

— دىققەت قىلدىڭىزمىكىن، — مەسۇم قابىل تالوننى ۋاراقلىدى، — يۇقىرى قەلەم ھەققى بەرگەنلىرى نامدار زىيالىيلار ھەم بەزى ئەمەلدارلار، يۇقىرى ئۇنۋانى بارلار.

— توغرا، توغرا، شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ مەقسىتى ئاشۇلارنى قولغا كەلتۈرمەكچى، نىيىتىنىڭ يامانلىقىنى قارا.

— قولغا كەلتۈرۈشلا ئەمەس، بەلكى بۇ بىر ۋاستە، ئاساسىي مەقسىتى ئاشۇ ۋاستىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنغان.

— ئېنىقراق سۆزلەڭ، نېمە دېمەكچىسىز؟

— شۇنىمۇ ئۇقالمىدىڭىزمۇ؟ — مەسۇم قابىل ئېچىلىپ ئۇنى «قاپاقۇاش»، «دۆت» دەپ تىللىدى، — ئۇ ئاشۇ نامدار كىشىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ كەڭ جامائەت پىكرى توپلىماقچى، بۇ ئارقىلىق سىزنىڭ «نەشرىيات باشلىق» لىقى تاجىڭىزنى كىيمەكچى. . .

— ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ، — پەيتۇل تېڭىرقاپ قالدى.

— سىز ساددا دىللىقىڭىز، ئاق كۆڭۈللۈكىڭىز، تاياقتەك توز مىجەزىڭىزدىن زىيان تارتىپ كېلىۋاتىسىز. ئېسىڭىزدىمۇ، بۇلتۇر شۇنچە ئەسكەرتسەم سىنەكىمەي، ئاخىر ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قوللۇق ھوقۇقىڭىزنى تارتتۇرۇپ قويدىڭىز. بۇ سىزگە ساۋاق بولمىدىمۇ؟

— راست شۇنداق، سىز بىرنەچچە قېتىم بۇ ھەقتە سىگنال بەرگەنىدىڭىز، — پەيتۇل نېمىدىندۇر كۆڭلى ئۆيگەندەك بولۇپ مەسۇم قابىلغا تىكىلدى، — ئۇ راستتىنلا جامائەت پىكرى

توپلاپ پەيسمنى قىرقىش ئۇچۇن ھەربىرىدە قىلارمۇ؟

— قىلارمۇ ئەمەس، بەلكىم ئاللىبۇرۇن باشلىۋەتتى، — مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ قورقۇنىدىن چىمچىقلاپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ تېخىمۇ غەيرەتكە كەلدى، — سىز سۇت ئۇيقۇسىزدا ئۇخلاۋاتىسىز.

مەسۇم قابىل بىر چاغلاردا تۇرسۇنجاننىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىش ئۇچۇن، پەيتۇلنىڭ خىيانەت، شەكلى ئۆزگەرگەن پارا بېرىش، قاقتى - سوقتى قىلىش قاتارلىق بىرقاتار خاتالىقلىرىنى ئۆزى سۆزلەپ بەرگەنىدى. ئەمدىلىكتە ئۆزىنىڭ پوقىنى تۇرسۇنجاننىڭ يۈزىگە سۇۋاپ، شۇنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتىپ پەيتۇلنى قاياق سۇدا تەرەت ئالغاندەك چىچاڭشتىۋەتتى. بولۇپمۇ ئۆزلىرى كۆرۈپمۇ باقمىغان كىتابنىڭ تەھرىرلىك ھەققىنى تاپشۇرۇۋالغان يازغۇچى ئاغىنىلىرىنىڭ كېچىلىرى پۇلنى ئەكېلىپ بېرىشى، بىر كىتابقا قوش تەھرىرلىك قەلەم ھەققى ئېلىشى، بىر قىسىم ھوقۇقدار ئاغىنىلىرىگە كىتابنى بىر ھەپتە تۇتقۇزۇپ قويۇپ شەكلى ئۆزگەرگەن پارا بېرىش دېگەندەك بىر قاتار ئىشلارنى تۇرسۇنجان نەدىن بىلىۋالغاندۇ، دېگەن خىيال پەيتۇلنىڭ چىرايىنى سارغايتىپ، پۇتۇن تېنىنى تىترىتەتتى. ئەگەر بۇ ئىشلار يۇقىرى ئورگان رەھبەرلىرىنىڭ قۇلقىغا يېتىپ قالسا پەيتۇلنىڭ تۇگەشكىنى شۇ - دە.

— بۇ مۇناپىق راستىنلا مېنىڭ ئارقامدىن ماتېرىيال توپلاپ يۈرۈپتۇ - دە.

— تېخى ئەڭ زەھەرلىك سۇيىقەستتىن بىرى بار، ئۇنى دېسەم بولماس...

— نېمە زەھەرلىك سۇيىقەست؟! — پەيتۇل ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەي قالدى، — قېنى دەڭ، دېمەسىڭىز تېخىمۇ بىئارام بولىمەن.

مەسۇم قابىل چاشقاننىڭ قۇيرۇقىنى چىمدىپ تۇتۇۋالغاندەك

دى. قورقۇنچ، ۋەھىمە، ئەنسىزلىك ئىلكىدە پىلتىڭلاپ تۇرغان پەيتۇل پۇتۇن بەدىنى قۇلاققا ئايلانغاندەك كالپۇكلىرى مىتىلداپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ تىكىلىپ ئولتۇراتتى. بۇ تولىمۇ ئەپلىك پۇرسەت ئىدى. مەسۇم قابىل گويا قىيامەت قايىم خەۋىرىنى يەتكۈزۈۋاتقان مۇنەججىمدەك، چىرايىغا سۇر، ئاۋازىغا سىرلىق تۇس بېرىپ ئاستا شۇنداق باشلىدى:

— تۇرسۇنجان سىزنى، بەش - ئالتە قېتىملىق قەلەم ھەققىنى ھېچقانداق ئىسپاتسىز ھالدا تارتىۋالدى، بۇ يولسىزلىقنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلىمەن، دەيدۇ.

پەيتۇل قول ھەم تىزلىرىنىڭ خىلىلا تىترەۋاتقانلىقىنى سەزمىدى. بىر دەمدىلا ئۇنىڭ سەپكۇنلۇك سېمىز يۈزى ئېسىلىپ مىس تەلەڭگىدەك قارىداپ كەتتى. «بۇ ئىشنى قەتئىي مەخپىي تۇتۇڭ، ھېچكىم ئۇقمىسۇن» دەپ تاپىلىغان سىرنى ئاشكارىلىغىنىغا قارىغاندا، تۇرسۇنجان راستىنلا پەيلىنى بۇزۇپتۇ. ئۇ چار داستىخاننى بىرلا ئاچسا ھەممە نەرسە «مانا مەن» دەپ چىقىدۇ، ھەتتا بۇلتۇر پەيتۇلنى رەھبەرلىك ئالدىدا نەم - نەمگە ئۇسسۇل ئويناتقان تۆت كىتاب ۋەقەسىمۇ قوشۇلۇپ ئۇنىڭ يۈز - ئابرۇيى، شان - شۆھرەت بىناسىدىن موللاق ئاتقۇزىدۇ. ئەڭ قورقۇنچلۇقى ئەمەل تاجلىرى بېشىدا توختىماي قېلىشىمۇ مۇمكىن. ھەتتىگىنەي، بارمىقىنى شوراپ ياشىسىمۇ، تۇرسۇنجاندەك قۇيۇننى نېمىدەپ يېنىغا تارتقان بولغىيدى، ئەڭ بولمىغاندا بىر - ئىككى يىل ئالدىدا كەشىنى توغرىلىغان بولسىچۇ كاشكى. يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ قەپەستىكى تۇتقۇنلىرىنى سەمرىتىشتىكى مەقسىتى يېيىش ئۇچۇن بولغىنىدەك، بۇ لەنىتنىڭ پۇل تېپىپ بېرىشى، تاپىنىمدىن يىلىكىمنى شوراش ئۇچۇن ئىكەنلىكىنى نېمە ئۇچۇن ئويلىمىغاندىمەن. ئۇنىڭ قازغان ئورنىغا پۇت ساڭگىلىتىپ بەرگىنىمنى قارىمامدىغان!

— مە... مەسۇم قابىل، — پەيتۇل دۇدۇقلىدى، —

ئۇ، ئۇ راستتىنلا بۇ مەسىلىنى يۇقىرىغا يەتكۈزەرمۇ؟ ئۇنداقتا...

— خاتىرجەم بولۇڭ، تۇرسۇنجان ئۇنداق قىلالمايدۇ، — تارىنى بەك چىڭتۇتۇۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلغان مەسۇم قابىل سەل پەسكارىغا چۈشتى، بولمىسا ئۆزى پۈدەڭاتقان ئوتنىڭ ئۆچۈپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى، — مەن ئۇنىڭغا بىرمۇنچە چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇ بارمايدىغان بولدى.

— بۇ ئەبلەخ ئالدىڭزدا ھە دەپ قويۇپ، ئاستىرتىن يەتكۈزەرمىكىن دەيمىنا.

— مۇمكىن ئەمەس، ئۇ ئۆزىنىڭ جاڭاپكار ئورۇنغا چۈشۈپ قېلىشىدىن قورقىدۇ.

— قانداقسىگە؟

— يۇقىرىدىن «سەن ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ باشلىقى تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئىشلارغا يول قويدۇڭ. يەنە كېلىپ ئۆزۈڭ تەھرىرلىگەن كىتابنى ئىككى ۋەزىپىگە ھېساب قىلىپ بىرىگە قەلەم ھەققى ئالغىنىڭنىڭ ئۆزى خاتا. تېخى ئۇ پۈلنى پەيتۈلغا بەرگىنىڭ نېمىسى، بۇ باشلىقلارنى پۈل بىلەن چىرىتىش بولماي نېمە» دېسە ئۆزى تۈتۈلۈپ قالمامدۇ.

— ئەقلىڭزگە بارىكاللا! — پەيتۈلنىڭ چىرايىغا قىزىل-لىق يۈگۈردى، — ئەلۋەتتە، بۇ بىر - بىرىگە باغلىنىشلىق ئىشلار - دە! ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۇ پۈللارنى ئىشخانا خىراجىتىگە ئىشلىتىدىغان تۇرسام.

— پەيتۈلكا، بۇ گەپ ئاقمايدۇ، — مەسۇم قابىل پەيتۈل-نىڭ بىرەر كامارغا كىرىۋېلىشىغا يول قويمىدى، — باشقا يەر-لەردە بۇنداق بىمەنە گەپلەرنى دەپ سالماڭ، ھەرقانداق ئىدارە - ئورگان باشلىقلىرى شەخسىنىڭ مىڭلاپ پۇلىنى ئېلىۋې-لىپ ئىشخانىغا ئىشلەتمەيدۇ.

پەيتۈلنىڭ كۆزى چەكچەيدىيۇ، بىراق زەربىگە ئۆتەلمىدى،

چۈنكى مەسۇم قابىل ئۇنىڭ قىرىق كوكۈلىسىدىن قامالالاپ تۇتۇ-ۋالغانىدى. شۇنداقتىمۇ «مىڭلاپ پۇلىنى ئېلىۋېلىپ» دېگەن سۆز ئۇنىڭ ھېلىھەم ئەنسىز ئۇرۇپ تۇرغان يۈرىكىنى تىرنىدەك تىلغۇۋەتتى. ئامال قانچە؟ ئىلاجى بار بۇ تايغانىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرمەسلىك كېرەك، بولمىسا ئۇدۇل كەلگەن يېرىڭگە ئېغىز سېلىشتىن يانمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، پەيتۈلنىڭ ئىچ - باغرىدىن تارتىپ ئاچچىق ئۇچەيلىرىگىچە بىلىپ كەتكىنىچۇ! شۇڭا، تۇكنى يېتىشىغا سىلاپ پەپلەپ، ئانچە - مۇنچە سۆڭەك تاشلاپ بېرىپ كۆندۈرۈۋالغىنى تۈزۈك.

— پەيتۈلكا، قەلەم ھەققى تالونىغا ئىمزا قويۇش مەسىلە-سىنى سۈرۈشتە قىلىپ قالسىڭىز، — دېدى مەسۇم قابىل گەپ-نى ئەگىتمەيلا، — تالوننىسى ئۆزۈم ئېلىپ چىقتىم، دەپ قويارسىز.

— بولدى قىلىۋەتسەك بولارمىكىن، — پەيتۈل نېمىدىنە-دۈر ئەنسىرەپ قالغانىدى، — بىكاردىن - بىكار جىم ياتقان يىلاننىڭ بېشىغا تاش ئاتقاننىڭ پايدىسى نېمە.

— بۇ دېگىنىڭىز قاملاشمىدى، — مەسۇم قابىل ئۇنى بەك قورقۇتۇۋەتكەنلىكىدىن پۇشايمان قىلدى، — بۇ قېتىم ئېغىزنى ئەتمىسىڭىز كېيىنكى كەلكۈننى توسۇپ قالالمايسىز. تۇرسۇن-جانمۇ «قېنى، نەچچە سەر، قانچە مىسقال كېلىسەنكىن» دەپ سىزنى تارازىغا سېلىپ باققان گەپ. ئەگەر مۇشۇ پۇرسەتتە بەل قويۇۋەتسىڭىز ئۇ كېيىن بېشىڭىزدا ياڭاق چاقىدۇ.

— بىراق...

— مەن ئېيتتىمغۇ، ئۇ يۇقىرىغا ھەرگىز بارالمايدۇ، بارسىلا قاپقانغا چۈشۈپ قېلىشى ئۆزىگە ئايان.

مەسۇم قابىلنىڭ جىددىي تەلەپپۇزى پەيتۈلدا ئىشەنچ پەيدا قىلدى بولغاي، ئۇ كۆلۈمسىرىگىنىچە بېشىنى گىلدىڭلاتتى. بۇ نۆۋەت ئۆزىنى بىر تونۇتۇپ قويمىسا قەلەم ھەققى تەستىقلاشتەك

ئەك ئەمەلىي مەنپەئەتلىك ھوقۇقتىن قۇرۇق قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى.

— قاراڭ، مەسۇم قابىل، سىزمۇ ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇئا-ۋىن مۇدىرى، — دېدى پەيتۇل بىر ماتېرىيال خالتىسىنى كۆر - ستېپ، — بۇ بىر دوختۇرلۇققا ئائىت كىتاب ئىكەن، تۇرسۇن- جان بۇنى خەلق دوختۇرخانىسىدىكى بىر باش دوختۇرغا ئۇستە- دىن كۆرۈشكە بېرىپ ئېلىپ كەپتۇ. خېلىلا چوڭ، نۇقتىلىق كىتاب بولغۇدەك. چىقارساق بولارمۇ، بولماسمۇ دەپ ئىككىتا- يىن بولۇپ قالدىم.

— ئاپتورى كىم ئىكەن؟

— ماھمۇل قايىت.

— ماھمۇل قايىت! ؟ — مەسۇم قابىل غەلىتىلا ھىجاي - دى، — ئەمدى ئۇنىڭ پىلانغا كىرگۈزمىگەن ئاشنىسىنىڭ كە- تابى قالماپتۇ - دە. بىلەمسىز، ئۇ خوتۇن ھېكمەتنىڭ ئاشنە- سى، مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىدا ئىشلەيدۇ.

— مۇنداق دەڭ.

— ئەڭ ياخشىسى، دوختۇرلۇققا ئائىت كىتاب بولغاندە- كىن، سەھىيە نەشرىياتى چىقارسۇن دەپ قايتۇرۇۋېتىڭ. بۇنداق كەسپىي كىتابلارنىڭ چاتىقى چىقسا كېيىنچە جاۋاب قىلمىقىڭىز تەس.

— توغرا دەيسىز، كېيىننىمۇ ئويلاش كېرەك.

— ئەمىسە پەيتۇلكا، بۇگۈن سىزنىڭ ئىشخانىڭىزغا كىر- مىگەن بولاي، سىزمۇ مېنى كۆرمىگەن بولۇڭ، قانداق دېدىم، — مەسۇم قابىل پەيتۇلدىن قىلچە تەپتارتماس بولۇپ قالغانىدى، — بۇ كېيىنكى ئىشلار ئۇچۇن پايدىلىق.

مەسۇم قابىل چىقىپ كەتتى. ئۇ ھەر قېتىم تۇرسۇنجان ھەققىدە قانداقتۇر ئۇچۇرلارنى يەتكۈزۈپ پەيتۇلنىڭ يۇرىكىگە ئۆچمەنلىك ئۇرۇقلىرىنى چاچاتتى - دە، چىقىپ كېتەرىدە «بۇ

كېيىنكى ئىشلار ئۇچۇن پايدىلىق» دېگەن گەپنى دېيىشنى ئۇن- تۇمايتتى. بۇ گەپ پەيتۇل ئۇچۇن بەكمۇ چۇشىنىشلىك. ئەگەر ئۇ كۆيۈۋاتقان ئوتقا مەسۇم قابىلنى سۆرەپ كىرگىنىدە، تۇر- سۇنجاننىڭ ئىزنىنى پۇرايدىغان تايغان گۇمانلىق بولۇپ قالاتتى. ئۇنداقتا پەيتۇل نۇرغۇنلىغان پايدىلىق ئۇچۇرلاردىن غاپىل قال- مامدۇ! بۇنداق ھەمدەم خىيال ئوخشاشلا تۇرسۇنجاندىمۇ بار ئىدى. ئۇ مەسۇم قابىلنىڭ پەيتۇل ھەققىدە يەتكۈزگەن خەۋەرلە- رىدىن پايدىلاندى، سەگەك تۇردى، تاقابىل تۇرۇش چارىلىرىنى ئالدىن پىلانلىدى. ئەمما، ئۇمۇ ئۆزى ئۇچۇن قاۋاۋاتقان تايغاننى ئۇركۈتۈپ قويۇشنى خالىمىدى. شۇڭا، پەيتۇل بىلەن تۇرسۇن- جان تايغاننىڭ قانداق لوقما كويىدا نېمە ئويۇنلارنى ئويناۋاتقانلە- قىدىن بىخەۋەر، ھەر ئىككىلىسى ئۇنىڭدىن مەمنۇن ئىدى. «سۇخەنچىدىن پاناھ بەرگىن خۇدايىم» دېگەن ھېكمەتلىك جەۋ- ھەرلەر ئۇلارنىڭ كاللىسىغا زادىلا كىرىپ چىقمىدى. زېھنىيات- لىق ئوقۇرمەنلىرىمىز بۇ سەھىپىلەرنى ئوقۇۋاتقىنىدا ئۆزلىرى- نىڭ مۇھەببەت، دوستلۇق، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت، قېرىن- داشلىق، ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق، ئېلىم - بېرىم. . . قاتارلىق ھايات مۇساپىسىدە سۇخەنچىلەردىن كۆرگەن دىشۋارچىلىقلىرىنى بەلكىم ئويلاۋاتقاندۇ. شۇڭا دەيمىزكى، دۇشمەنلىك نەشتىرى قادالغاندا ئۇنىڭ مەنبەسىنى قېزىڭ، ياخشى - يامان، ئوڭ - تەتۇر، تېيىز ھەم تېرەن تەرەپلىرىگە ئەقىل يۇرگۈزۈڭ، ھەر- گىز ھېسسىياتقا بېرىلمەڭ. ھېسسىيات ئالدىدا يۇرسە، ئەقىل ئارقىدا ئۆملەپ قالىدۇ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. . . كىم بىلىدۇ، قىزىل ياقۇت دەپ تۇنۇلمىغىز ئوت، ئوت دەپ ھۆكۈم قىلغىنىڭىز ياقۇت بولۇپ قالامدۇ! چۇنكى، بۇ تۇرلۇك - تۇمەن قىسمەتلەرگە تولغان جاھان!

شۇ كۈنى كەچ ئىشتىن چۇشەرگە يېقىن ئىشخانىدا مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانغا «قەلەم ھەققى يازماقچى بولۇپ تۇرغىنىمدا،

پەيتۈل تالون دەپتىرىنى تەكشۈرىمەن، دەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى» دەپ داتلاپ تۇراتتى، پەيتۈل ئىرغاڭلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر سېرىق تاشلىق ماتېرىيال خالتىسى بىلەن قەلەم ھەققى تالون دەپتىرى بار ئىدى. چىرايىدىن، يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىدىن غەزەپ، شۇنداقلا ئەندىشىگە يېقىن بىر تۇمان چىقىپ تۇراتتى. پەيتۈل قولىدىكى ماتېرىيال خالتىسىنى ئۈستەلگە قويدى ـ دە، تالون دەپتىرىنى تۇرسۇنجانىڭ ئالدىغا پاققىدە تاشلىدى ۋە بىر ھازا ئىككىسىنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى بىر ـ بىرىنى چوقۇيدىغاندەك تىكىلىپ قېلىشتى.

ـــ شۇنچە نۇرغۇن قەلەم ھەققىلىرىنى ئۆزىڭىز قول قويۇپلا مالىيە بۆلۈمىگە يوللاپسىز، بۇ قانداق گەپ ـ ھە؟ ـــ پەيتۈل ئۈستەلگە تايىنىپ تۇرسۇنجان ئېڭىشىپ تۇراتتى، ـــ ئىقتىسادىي ئىشنى نېمە چاغلايسىز، نەزىرىڭىزدە رەھبەرلىك دېگەن بىر ئۇقۇم بارمۇ، يوق زادى؟

ـــ بۇ ئىشقا بۇنچىلىك چېچىلىپ كەتمەك، پەيتۈلكا، ـــ دېدى تۇرسۇنجان تەمكىن ھالدا، ـــ ئۇ چاغلاردا سىز پارتىيە مەكتىپىدە كۇرسقا قاتنىشىۋاتاتتىڭىز. تۇزۇم بويىچە نەشرىدىن چىققان كىتابلارنىڭ قەلەم ھەققىنى يوللىۋەتمىسەم بولمايتتى.

ـــ «تاغدا يولۋاس بولمىسا مايمۇن پادىشاھ بوپتۇ» دېگەندەك، ئۆزىڭىز خان، ئۆزىڭىز بەگ بوپسىز ـ دە.

پەيتۈلنىڭ ئالغان تەمسىلىدىن يۈزى تۆكۈلگەن تۇرسۇنجان ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. ئۇ مەسۇم قابىلغا قاراپ تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى.

ـــ ئاغزىڭىزدىن پوق ئېقىتماڭ، ـــ تۇرسۇنجان قولىنى شىلتىدى، ـــ خان، بەگ مەن ئەمەس، سىز! ھەممە ئىشقا چات كېرىۋېلىپ باشقىلارنى ئىشلىگىلى قويمايسىز، يا ئۆزىڭىز قىلاشتۇرالمايسىز. بىز تۇزەۋاتقان، سىز بۇزۇۋاتقان... قىسقىسى، ھازىرغىچە پوقىڭىزنى بىز تازىلاپ كېلىۋاتىمىز...

پەيتۈل داڭ قېتىم تۇرۇپلا قالدى. ئۇ بۇ چاغقىچە تۇرسۇنجانىڭ بۇنداق ئەلپازدا ئاچچىقلاپ ئاغزىنى بۇزۇپ باققىنىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. تاقىر چوققىلىرى ئۇششاق تەرلەپ، ئېغىر پۇشۇلداپ، ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلگەن پەيتۈلنىڭ كاللىسىدىن مەسۇم قابىلنىڭ «تۇرسۇنجان ئاللىبۇرۇن ھەربىكەتنى باشلىۋەتتى» دېگەن سۆزلىرى ئەلەڭلەپ ئۆتمەكته ئىدى. بولمىسا ئۇ بۇنداق قىپىالىڭاچ سۇغا سەكرەمتى! مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پەردىشەپنى بۇزماقچى، پەيتۈلغا جەڭ ئېلان قىلماقچى! ئالدىرىما غورالداي، ئاسانلا ئېزىۋېتىدىغان پەيتۈلنىڭ بېشى خېمىر ئەمەس، سەن تاش سانىساڭ ئۇ قۇم سانايدۇ.

پەيتۈل ئەنە شۇنداق زەھەرلىك خىياللار قۇيۇنىدا پىرقىراپ يۈرگىنىدە تۇرسۇنجان پەيلىدىن يانماي تۇراتتى، چۈنكى ئۇ مايمۇنغا ئوخشىتىشتەك ئاھانەتنى كۆڭلىگە زادىلا سىغدۇرالمىغانىدى.

ـــ سەن... سېنىڭ... ـــ پەيتۈل بىگىز قولىنى جۇپ سەنلەشكە باشلىدى، ـــ بۇرۇنلا نىيىتىڭ بۇزۇلغان...

ـــ نىيىتى بۇزۇلغان مەن ئەمەس، سەن! ـــ تۇرسۇنجانمۇ پەيلىنى بۇزدى، ـــ قايسى نەشرىياتتا قەلەم ھەققىگە نەشرىيات باشلىقى قول قويىدۇ؟ مېنىڭ بىرنەچچە قەلەم ھەققىگە قول قويۇشۇم شۇنچىلىك چوڭ ئىشمىدى؟ بۇنىڭغا بۇنچىلىك چىچاڭ شىپ كېتىشنىڭ تېگىدە نېمە غەرەز بارلىقىنى ئوبدان بىلىمەن...

ئۇلار ئەنە شۇنداق رەسۋايى ئالەم بولۇشۇپ ۋارقىراشماقتا ئىدى. چۇقان ـ سۇرەننى ئاڭلىغان باشقا ئىشخانىلاردىكى مۇھەررلەرمۇ كارىدورغا توپلىشىپ، بەزىلىرى تاماشا كۆرۈپ، بەزىلىرى ياقىلىرىنى تۇتقان ھالدا توۋا دېيىشەتتى. لېكىن، ماتېرىيال كۆرگەندەك بولۇۋالغان مەسۇم قابىل ئۇن ـ تىنسىز جىمجىت ئولتۇراتتى. ئۇ كۆڭلىدە ئۆزى تۇتاشتۇرغان ئوتنىڭ

هەقدادىغا يېتىشىنى تىلەيتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا، ياقا سەۋەبى، ھەتتا مۇشت كۆتۈرۈش يۈز بەرمىگۈچە كۆزلىگەن رېجىسىغا يەتكەن ھېسابلانمايتتى. ئۇ كاربىدور ۋە ئىشخانا ئىشكىلىرى ئەتراپىغا توپلانغانلارنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى. لېكىن، پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجان ئۆزلىرىنى قىزىق كۆرمىدىيە ئورۇنداۋاتقان ئارتىسلاردەك ھېس قىلىپ قالدىمۇ، ئەيتاۋۇر جىمىپ قېلىشتى. پەيتۇل شاپپىدە ئۆرۈلۈپ چىقىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي يەنە قايتىپ كىردى - دە، تۇرسۇنجاننىڭ ئالدىدىكى قەلەم ھەققى دەپتىرىنى قولىغا ئالدى، ئاندىن ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە تۇيۇقسىز ئارقىغا قايرىلدى:

— ئاۋۇ بىر نېمىكىزنى، — دېدى بىگىز قولىدا ماتېرىيال خالتىسىنى كۆرسىتىپ، — دەرھال قايتۇرۇۋېتىڭ، بۇ دوختۇرلۇق كىتابلىرىنى ئىشلەيدىغان سەھىيە نەشرىياتى ئەمەس.

پەيتۇل چىقىپ كېتىشى بىلەن مەسۇم قابىل ئورنىدىن تۇرۇپ توپلانغانلارنى ئىشخانىلىرىغا كىرىپ كېتىشنى ئېيتىپ تارقىتىۋەتتى. تۇرسۇنجان چاچلىرىنى قامالليغىنىچە ئۇستىلىگە جەينەكلەپ ئولتۇراتتى. ئۇ ھېكمەتنىڭ بىر چاغلاردا ئاگاھلاندۇرۇپ ئېيتقان مۇنۇ سۆزلىرىنى ئەسكە ئالماقتا ئىدى:

«ئەمەلدارلارغا خۇشامەت قىلمىسىڭ، ئۇلار ئالدىدا كەمتەر، سەمىمىي بولمىسىڭ، خې شىنن ئەپەندى ئېيتقاندەك ئىجادىي خاسلىقىڭ، تەۋەككۇلچىلىك روھىڭ، ئىسلاھاتچىغا خاس قەيسەرلىكىڭ چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ. ‹قوشۇلسەن› دېگەن بىر ئېغىز سۆزگە ئېرىشىش تاغنى يۆتكىمەكتىن تەسكە چۈشىدۇ، ئۇ چاغدا ئەمدىلا باشلىغان ئىشلىرىڭ سۇغا چىلىشىدۇ...»

مانا بۇ بېشارەتلەر بىر - بىرلەپ يۈز بېرىۋاتامدۇ. ماھۇل قان - تەرلىرى بىلەن يازغان، ھېكمەت مەنتىقە، جۇملىلەرنىڭ راۋانلىقىغا ئىشلىگەن، مەزمۇن جەھەتتىن شۇ كەسىپنىڭ ئەھلى بولغان پروفېسسورلار ئۇستىدىن كۆرگەن نۇقتىلىق

بىر كىتاب بىر ئېغىز سۆز بىلەنلا ئىنكار قىلىنىدى. نەچچە يۈزلىگەن زاكاز تالونلىرىنى ئەۋەتىپ توپلىغان شۇنچە كۆپ تاراژمۇ پەيتۇلنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمىدى. بۇنداق مەنسەپپەرەس، ساۋاتسىز، ھەسەتخور، قارانىيەت باشلىق بىلەن قانداقمۇ كۆزلىگەن بۇيۇك ئارزۇ - ئارمانلىرىغا يېتەلىسۇن؟ ھازىرمۇ تۇرسۇنجاننىڭ نۇرغۇن پىلانلىرى قاتمۇقات توسقۇنلۇقلار، ئىمتىياز كالتەكلىرى، نام - ئابرۇي، شان - شۆھرەت قوغلىشىش ئىللەتلىرى تۇپەيلىدىن چۈشكە ئايلىنىپ قېلىۋاتامدۇ! بۇ ھەقتە جاڭ شىيەنلياڭ[1] ئەپەندىنىڭ «پۇقرالار ساپاسىدىن سۆز ئاچقاندا، ئاۋام پۇقرا ساپاسىنىڭ تۆۋەنلىكى ئادەمنى ئەندىشىگە سالسىمۇ، لېكىن ئۇ دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ئامىل ئەمەس، تەرەققىي تاپقان، قۇدرەتلىك، باي، مەدەنىيەتلىك، تىنچ دۆلەت قۇرۇش ئۈچۈن مەنسەپدارلار ساپاسىنىڭ يۇقىرى بولۇشى ھەممىدىن مۇھىم شەرتتۇر... ئادەتتىكى پۇقرالار ساپاسى ئەمەس، مەنسەپدارلار ساپاسىلا دۆلەتنىڭ تەقدىرىدە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ...» دېگەن سۆزلىرى يەمىرىلمەس ھەقىقەت ئىدى!

— تۇرسۇنجان، كۆپ ئويلىنىپ ئۆزىڭىزنى بېئارام قىلماڭ، — دېدى مەسۇم قابىل ئۇنىڭ دولىسىغا پەپلەپ، — بۇ قارا قورساق ئوغرىنىڭ بولۇشى شۇ تۇرسا، بۇنچىلىك ئازابلىنىپ، ھەسرەت چېكىشكە ئەرزىمدۇ؟

— ماڭا، ماڭا ھېچنېمە بولمىدى، — تۇرسۇنجان بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى، — قاراڭ، بۇ ئادەمنىڭ يولسىزلىقىنى.

---

① جاڭ شىيەنلياڭ — ئىڭشيا خۇيزۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ، يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى ھەيئەت رىياسىتىنىڭ ئەزاسى.

— قەلەم ھەققى دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكىنىگە قارىغاندا، — دېدى مەسۇم قابىل، — ئۇ ئۇدۇل باشقۇرۇش ئورگىنىغا ماڭدى. جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارغا بىرنى ئون قىلىپ يەتكۈزمىسە سېپىق قارنى بوشىنايدۇ.

— پەرۋايىم پەلەك، مېنى دېسە مەركەزگە بارمامدۇ.

— سىزمۇ بىخۇدلۇق قىلماي، جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىياز، لى بۇجاڭلارغا ئۇنىڭ ھەققىي ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرىڭ، ئۇلارمۇ پەيتۇلىنىڭ قاندىق مەخلۇق ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسۇن، — مەسۇم قابىل سىرتقا قارىۋەتكەندىن كېيىن ئىشكىنى ھېم ياپتى - دە، ئورنىغا يېنىپ كەلدى، — بولمىسا رەھبەرلەر ئالدىدا ياغلىققاپاق بولۇپ قالىسىز.

— ئۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، رەھبەرلەر ئالدىدا ئىككى باشلىق بىر - بىرىنى سۆكۈشۈپ، مېزىنى تىتىپ يۇرمەك بولماس.

— سىز مۇشۇ تۇز كۆڭلىڭىز، سەممىي نىيىتىڭىز بىلەن زىيان تارتىپ، خورلىنىپ كېلىۋاتىسىز، — مەسۇم قابىل ئىشەك تەرەپكە قاراپ قويدى، — سىز كۆپ ئىشلاردىن خەۋەرسىز، پەيتۇل ئىنتايىن نەپسانىيەتچى، پەزىلەتسىز، تويمىغۇر ئادەم. ئۇ مال - دۇنيا كويىدا ھەرقانداق رەزىللىكنى قىلىشتىن يانمايدۇ.

مەسۇم قابىل ئىككى يىل ئالدىدا پەيتۇل بىلەن كىتابلارنىڭ سېتىلىش ئەھۋالى، يېڭى ئەسەرلەرنى تېپىش، شۇنداقلا جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى باشلىقلىرى بىلەن ئالاقە ئورنىتىش ئۈچۈن جەنۇبىي شىنجاڭغا كاماندىروپكىغا بارغان ۋاقتىدىكى بىر ئىشنى يۇمۇرلۇق قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

پەيتۇلنىڭ كېچىك ماشىنىغا ئىگە بولغان چاغلىرى ئىدى. ئۇلار بىر ئاپتوروننىڭ تارىخىي رومان يېزىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، تەكلىماكان قۇملۇقلىرى ئىچىگە جايلاشقان كۆكۈلمەيدانلىق بىر

كەنتكە يېتىپ كەلدى ۋە ئاپتور بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن بىر دېھقاننىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇشتى. پەيتۇلنىڭ چوڭ كاتتا سېلىپ قويغان كونا نۇسخا گىلەمگە كۆزى چۈشۈپ قالدى. گەرچە گىلەمنىڭ مويلىرى چۈشۈپ تاقىرلىشىپ پالاسقا ئوخشاپ قالغان بولسىمۇ، قويۇق ئۇرۇچ، ئارقاق ئارىلىقلىرىدىن گۈل شەكىللىرىنىڭ رەڭ ئىزنالىرىنى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. بۇنداق گىلەملەرنى ئاسارئەتتىقە ئورۇنلىرى قىممەت باھادا سېتىۋالاتتى. شۇڭا، پەيتۇل ئۆيى ئىگىسىگە «ماڭا سېتىپ بەرسىلە» دەپ يېلىمدەك چاپلاشتى. لېكىن، بۇ ئائىلىنىڭ مۇرەببىسى بولسا كېرەك، توقساندىن ھالقىغان بىر بوۋاي سېتىپ بېرىشكە زادىلا قوشۇلمىدى. ئۇ «ئاتا - بوۋامدىن قالغان بىردىنبىر تەۋەررۈك، ئۇرۇق - ئەۋلادىمغا ئالىقاندەك پارچىسى قالغۇچىلىك ساقلاشنى ۋەسىيەت قىلغانمەن» دەپ خوتۇن - بالا، نەۋرە - چەۋرىلىرىنىمۇ ئېغىز ئاچۇرمىدى. گىلەمدىن ئۈمىد ئۈزەلمىگەن پەيتۇل ئاخىر «ئەمسە گىلەمنى يىگىرمە كۈنلۈك بېرىپ تۇرسىلا، مەن مۇشۇ نۇسخىدا گىلەم توقۇتۇۋالاي» دەپ ئۇلارغا يۈز سوم تۇتقۇزۇپ قويدى.

— توۋا، بۇ ئادەمنىڭ قېلىنلىقىنى، — دېدى تۇرسۇنجان ھەيران بولۇپ، — خىزمەت ئۈچۈن بېرىپمۇ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىنى كۆرمەمدىغان.

— تېخى ئاخىرىنى ئاڭلاڭ، قىزىقى ئەمدى چىقىدۇ، — مەسۇم قابىل ئىشەك تەرەپكە قاراپ قويۇپ پەس ئاۋازدا سۆزلىدى، — گىلەمنى ناھىيە بازىرىدىكى گىلەم كارخانىسىغا ئاپىرىپ كۆرسەتتۇق ھەم ۋاقتى، نەرخىنى سۆزلىشىپ قايتىپ كەتتۇق. بىز باشقا ناھىيە، شەھەرلەرنى ئايلىنىپ يىگىرمە بىر كۈندە كەلسەك، تۆت خاللاپ بىر دۇكاندا كېچە - كۈندۈزلەپ ئولتۇرۇپ گىلەمنى پۈتتۈرۈپ قويۇپتۇ.

— ئاخىر دېگىنىنى قىپتۇ - دە، — تۇرسۇنجان بۇ ئۇزۇن

هېكايىگە قىزىقىپ قالغاندەك قىلاتتى، ــ هە، ئاخىرى قانداق بولدى؟

ــ شۇ كۈندىن باشلاپ، ــ مەسۇم قابىل كۆلۈۋەتتى، ــ ساپلا كېچىسى يولغا چىقىپ، كۈندۈزلىرى جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرىنى ئايلىنىش، ئەسەر ئىزدەش، ئۇخلاش بىلەن كۈنىمىز ئۆتتى.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟

ــ پەيتۈلكام گىلەمنىڭ ئىككى ئۇچىنى ماشىنىنىڭ ئار-قىسىغا باغلاپ يولدا سۆرەلدۈرۈپ ماڭدى. بىر قېتىم باغلىغان ئارغامچا ئۈزۈلۈپ كېتىپ، كېچىدە ئارقىمىزغا قايتىپ گىلەمنى تېپىپ كەلدۇق، ــ تۇرسۇنجان بىلەن مەسۇم قابىل تەڭلا كۈ-لۈۋەتتى، ــ شۇنىڭ بىلەن سۆرىلىپ تۇتتى قالمىغان تەرىپىنى باغلاپ يەنە بىر تەرىپىنى سۆرەلدۈرۈپ ماڭدۇق.

ــ پاھ، ماۋۇ ئادەمنىڭ ئامالىنى، گىلەمنى كونا گىلەمگە ئوخشىتىپ ئاسارئەتتىقە سۈپىتىدە قىممەت باھادا ساتماقچى ئىكەن ــ دە.

ــ ئەلۋەتتە شۇ ــ دە. پەيتۈلكام گىلەمنى بوۋامنىڭ بوۋىسىنىڭ بوۋىسىدىن قالغان دەپ ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ. ئاسار ئەتتىقە ئورنىدىكىلەر گىلەمنىڭ ئۈرۈچ ئارىلىقلىرىدا قېپقالغان تۇتىياللىرىنى خىمىيىلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈپ «بوۋىنىڭ بوۋىسى ھەم ئۇنىڭ بوۋىسىنىڭ تۇغۇلغىنىغا تېخى بىر ئاي بولماپتۇ. . . » دەپتۇ.

ــ ھا. . . ھا. . . ھا. . . ــ تۇرسۇنجان بىلەن مەسۇم قابىل قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى.

ــ تېخى پەيتۈلكامنىڭ شوپۇرى دەپ بەرگەن بىر گەپنى ئاڭلىسىڭىز، ــ دېدى مەسۇم قابىل پىچىرلاپ، ــ كۈلۈپ ئۇ-چىيىڭىز ئۈزۈلۈپ كېتىدۇ.

ــ هە، قېنى دەڭ، ــ تۇرسۇنجان بىرەر ئەسەرگە تېپ

بولغۇدەك بۇ ئىشلارغا قىزىقىپ قالغانىدى، ــ بۇ ئادەمنىڭ خىزمەتكە كاللىسى ئىشلىمىگىنى بىلەن بۇنداق ئىشلارغا خېلىلا ئېپى بار ئىكەن.

ــ توختاڭ، ئىشىڭ سىرتىغا بىر قاراپ باقاي، بۇ ئوغرى ماراپ تۇرغان بولمىسۇن يەنە.

مەسۇم قابىل ئورنىغا قايتىپ كېلىپ، شوپۇرنىڭ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىرىنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەشكە باش-لىدى:

ــ بىر قېتىم پەيتۈل قەشقەرگە كاماندىروپكىغا بېرىپ، بىر مىسكەرچىگە چىغاتاي يېزىقىدا يېزىلغان كلاسسىك شېئىر-دىن بىر كۆپلېتنى ئوتتۇرىغا قاپارتما قىلىپ چىقىرىپ بىر مىس تاۋاق سوقۇپ بېرىشنى كېلىشتى. پەيتۈل قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تاۋاقنى يېقىن ئارىدىكى بىر باغچىغا كۆمدى، ھەم تۆت - بەش كۈندە بىر قېتىم چۆگۈندە سۇ قۇيۇپ بەردى.

ــ قاراڭ، بۇ ئادەمنىڭ يامانلىقىنى، ئۇنى داتلاشتۇرۇپ قەدىمكى بۇيۇمغا ئوخشاتماقچىكەن - دە، ــ دېدى تۇرسۇنجان ھەيرانلىقتا، ــ هە، ئۇنى كېيىن ساتالىدىمۇ؟

ــ نەدىكىنى، ــ مەسۇم قابىل يەنە كۆلۈۋەتتى، ــ بەت-نىيەتىنىڭ قازىنى تۆشۈك دېگەندەك، بىر كۈنى بارسا تاۋاق كۆمگەن يەردە ئېگىز بىر توپا تاغ تۇرغۇدەك، ئەسلىدە ئۇ يەرگە سۇنئىي تاغ ياساپ ئوستىگە راۋاق سالماقچىكەن. توپا تۇرتۇش ماشىنىسى ھېلىقى بايلىق مەنبەسى بولغان مىس تاۋاقنى قايسى كامارلارغا تىقىۋەتتى دەڭا.

كۈلكىلىك ھېكايىلەردىن بايىقى كۆڭۈلسىزلىك خېلىلا ئۇنتۇلدى بولغاي، تۇرسۇنجان يېنىكلەپلا قالدى. ئەمما، مەسۇم قابىل پەيتۈلنىڭ ئۇياتلىق مەخپىيەتلىكلىرىنى چۈۋۈپ، ئۇنى پۇچۇق يارماقتا ئالغۇسىز قىلىۋەتكەن بۇ پەيتتە پەيتۈلمۇ جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارنىڭ ئالدىدا تۇرسۇنجاننى ھۆكۈمەتسىز-

لىك، باشباشتاقلىق، يۇقىرىنى كۆزگە ئىلماسلىقتەك نۇرغۇن قالپاقلارنى كىيگۈزۈپ ئەيىبلىمەكتە ئىدى.

— ئىقتىسادىي مەسىلە ئويىنىشىدىغان ئىشمۇ، قاراڭ بۇ تالونلارغا، — پەيتۇل جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىيازلارغا تالونىنى ۋاراقلاپ كۆرسەتتى، — ساپلا ئۆزى قول قويۇپ يوللىغان گەپ. ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇزۇم، سىياسەت، رەھبەرلىك دېگەن نەرسە بارمۇ، يوق؟

— پەيتۇلكا، بۇ پرىنسىپقا كۆتۈرگۈدەك چوڭ مەسىلىمۇ ئەمەس، — چۈشەندۈردى ئەكرەم نىياز، — ئەسلىدە ھەرقايسى تەھرىر ئىشخانىلىرىنىڭ مۇدىرلىرى ئىشلىگەن كىتابلارغا قەلەم ھەققى يېزىپ، قول قويۇپ بۆلۈمگە چۈشۈرىدۇ. تۇرسۇنجان ئۇنىڭ ئارتۇق، كەم يېزىلغان تەرەپلىرىنى تەكشەپ قول قويسىلا بولدى. نېمە قىلىسىز بۇنداق ئىشلارغا ئارىلىشىۋېلىپ، ھەممە نەشرىياتلار مۇشۇ تۇزۇم بويىچە بېجىرىۋاتمامدۇ.

— بۇ... بۇ... مەن دېگەن ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇۋاپىق قەت باشلىقى تۇرسام، — پەيتۇل قوللىرىنى يايدى، — مەسئۇل بولمىسام بولامدۇ؟

— «مۇۋاپىقەت» دېگەن قانداق گەپ ئۇ، — جاڭ پىڭنىڭ ئاۋازىدىن تېرىككەنلىكى چىقىپ تۇراتتى، — سىز دېگەن نەشرىيات باشلىقى، بارلىق بۆلۈم، ئىشخانا، مەمۇرىيەتلەر سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدە، ئومۇمىيۈزلۈك باشقۇرسىڭىزلا بولمىدىمۇ، ئارتۇقچە يۈكنى ئارتىۋېلىپ نېمە قىلىسىز.

— سىز شۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن جاڭ شۇجى، تۇرسۇنجان دېگەن بۇ شەيتاننى چۈشەنمەيسىز، مانا قاراڭ، — پەيتۇل تالوننىڭ ئايرىم بەتلىرىنى كۆرسەتتى، — ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىنلىرى، ئەل - ئاغىنىلىرىگە يۇقىرى يېزىپتۇ ئەمەسمۇ، يانچۇقۇمدىن چىقمىغاندىكىن، دەپ نەشرىياتنىڭ پۇلىنى شۇنداق

بۇزۇپ - چاچسا توغرا بولامدۇ؟

— يۇقىرى قەلەم ھەققى يېزىلغان ئۇ ئادەملەر توغرۇلۇق ئۆز ۋاقتىدىلا تۇرسۇنجان ماڭا دېگەن، مەنمۇ قوشۇلغان، — جاڭ پىڭنىڭ ئاچچىقى كەلگەندى، — قايتا نەشر قىلىنىش ئېھتىمالى بار، ئىقتىسادىي قىممەت يارىتىلغان كىتاب ئاپتورلىرىغا يۇقىرى قەلەم ھەققى يېزىشنى مەن بۇيرۇغان.

— بۇ چارىنىڭ ئۇنۇمى خېلىلا ئوبدان بولدىغۇ دەيمەن، — دېدى ئەكرەم نىياز، — نۇرغۇن قەلەمى پىشقان ئاپتورلىرىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى ئەسەرلىرى نەشرىياتقا قاراپ ئاققىنى، شۇنداق بولغاچقا ھالىڭلارمۇ ياخشىلىنىپ كەتتى.

— بۇ يولنى ئاچقۇچە تۇرسۇنجان نېمە جاپالارنى تارتمىدى - ھە؟ — جاڭ پىڭ پەيتۇلغا تىكىلدى، — زادى سەۋەب نېمە ئۈچۈن ئىناق، چىقىشىپ ئۆتەيسىلەر، بىزمۇ سىلەرنىڭ جېدىلىڭلاردىن جاق تويدۇق.

— چىقىشالمىغىنى مەنلا ئەمەس، — دېدى پەيتۇل غۇدۇڭشۇپ، — كۆپ ساندىكى مۇھەررىر، كوررېكتورلىرىمىز تۇرسۇنجاندىن نارازى، ئېنىقلاپ كۆرسەڭلار ئاندىن بىلىسىلەر.

پەيتۇلنىڭ ئاخىرقى سۆزىدىن جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز دەماللىققا جىم ئولتۇرۇپ قالدى. دېمىسىمۇ بەزى مۇھەررىر ۋە بىر قىسىم كوررېكتور ئايالىلار باشقۇرۇش ئورگىنىغا بىرنەچچە قېتىم بېسىپ كىرىپ تۇرسۇنجاننىڭ ئۇستىدىن داد - پەرياد كۆتۈرۈشكەنىدى. نەشرىياتتا ئىسلاھات تۇزۇملىرى يولغا قويۇلغاندىن بېرى، بارلىق مۇھەررىر، كوررېكتورلارنىڭ يىللىق ۋەزىپىلىرى بېكىتىلىپ، ئاشۇرغان قىسىمغا مۇكاپات بېرىش، ۋەزىپىنى ئورۇندىغان، لېكىن ئاشۇرالمىغانلارنىڭ ماڭا ئاشىغا كاپالەتلىك قىلىش، ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغانلارنىڭ ماڭا ئاشىدىن مەلۇم نىسبەتتە تۆتۈش پرىنسىپىغا ئاساسەن، بەزىلەر يىل ئاخىرىدا نەچچە مىڭ، ھەتتا ئون مىڭلاپ مۇكاپات پۇلى

ئالغان بولسا، بەزىلىرى مۇكاپات تۇرماق، مائاشىنىمۇ ساق ئالالمىدى. قىسقىسى، بۇ چاغقىچە ھەممىسى قول تىقىپ تاماق يېيىشۇاتقان داشقازان چېقىلغانىدى. ئىشچان بىلەن ھۇرۇن، ئىقتىدارلىقلار بىلەن ئىقتىدارسىزلار پەرقلەندۇرۇلمىگەن ئۇ چاغلاردا نەشرىيات خۇددى كۆكىرىپ لەش بېسىپ كەتكەن كۆل سۇيىدەك تىنچ ئىدى. شۇڭا، ھەممىدە بىر خىل تۇرغۇنلۇق ھالەت ئەۋج ئالغاچقا، قىزغىنلىق، جۇشقۇنلۇق، ئاكتىپلىق، يېڭىلىق يارىتىشتەك جەڭگىۋارلىق بولمايتتى، خادىملار پەقەت كۇن ئۆتكۈزۈپ مائاش ئېلىشىنىڭلا كويىدا بولاتتى. مانا ئەمدى لىكتە ئىقتىدارلىقلار ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ ئەجىر مېۋىسىنى كۆرگەندە بىر قىسىملارنىڭ كۆزى قىزىرىپ، تۇرسۇنجاننىڭ ئارقىسىدىن تىللاپ، غەيۋىتىنى قىلىپ، يۇقىرىغا دادلاپ جامائەت پىكرى توپلاپ يۇرۇشەتتى.

— سىز دېگەن كىشىلەرنى ئېنىقلاپ كۆرمىسەكمۇ ئۇلار بىزگە ئايان، — دېدى جاڭ پىڭ ئاچچىقىدا، — ئىسلاھات دېگەن جەمئىيىتىمىزدىكى زور بۇرۇلۇش، قىينىچىلىق تارتىپ قېلىش ۋە قارشىلىقلاردىن مۇستەسنا بولۇش قىيىن، شۇڭا بىز سوغۇق قان بولۇشىمىز كېرەك. خۇددى بىكون ئېيتقاندەك «زور كۆپ-چىلىكنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى دېگەندىمۇ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش يەنىلا ئىنتايىن مۇشكۇل ئىش» ، شۇنداق ئىكەن، نارازى-لىق ھەم قارشىلىقلارنىڭ چىقىشى تەبىئىي.

ھەر تەرەپتىن قاپسىلىپ قالغان پەيتۇل قايتا زۇۋان سۇرەلمەي جىمىپ قالدى. ئۇ كۆڭلىدە «كېرىم بۇجاڭ، نۇردۇن خوجىلارنى ئىزدەپ بارسامچۇ، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگەندىمەن» دېگەنلەرنى ئويلىدى. ئۇنىڭ بۇنداق بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇپ كېتىشىنى ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى دەپ چۈشەنگەن جاڭ پىڭ ئەكرەم نىيازغا باش لىڭشىتىپ كۆزىنى قىسىپ قويۇۋېدى، ئەكرەم نىياز پەيتۇلنىڭ دۇمبىسىگە يېنىككىنە ئۇرۇپ، ئۇنىڭ

يېنىغا ئورۇندۇقنى سۇردى.

— پەيتۇلكا، سىز پىشقەدەم رەھبەر، قورساقنى كەڭرەك تۇتۇڭ. سىزمۇ جاپا چېكىۋاتىسىز، — دېدى ئەكرەم نىياز، — بىر ئىش توغرۇلۇق سىزنىڭ پىكرىڭىزنى ئالماقچى ئىدۇق. خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن، تۇرسۇنجاننى بېيىجىڭغا يىغىنغا ئەۋەتىشنى قارار قىلدۇق.

— بېيجىڭغا؟ — پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — تۇرسۇنجان بارمىسا بولمايدىغان قانداق يىغىنكەن ئۇ؟

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ھەرقايسى ساھەلەردىكى ئىسلاھات تەجرىبىلىرىگە ئىگە ھەم ئاز - تولا نەتىجىمۇ قازانغان ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق خادىملارنىڭ بېيجىڭدا ئۇچرىشىش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىلماقچى ئىدى، شۇڭا ئىككى كۇننىڭ ئالدىدا جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلار تەشۋىقات بۆلۈمىگە چاقىرتىلىپ يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىنى ئاڭلىدى. شۇ چاغدا لى بۇجاڭ «گۇلدەستە» نەشرىياتىدىن تۇرسۇنجاننى ئويلىنىپ كۆرۈشنى ئالاھىدە تاپىلىغانىدى. بۇ خەۋەر پەيتۇل ئۇچۇن ئۆلۈمدىنمۇ قاتتىق زەربە بولدى. ئۇ تۇرسۇنجاننى «كۆزۈمگە قادالغان مىخ» دەپ كەشىنى توغرىلىيالماي تۇرغىنىدا يۇقىرى رەھبەرلىك ئۇنى ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىۋاتىدۇ. تۇرسۇنجان مۇشۇ سۇرئەت بىلەن ئۆرلىگىلى تۇرسا پەيتۇلنىڭ نەشرىيات باشلىقلىق تاجىمۇ بىر كۇنلەرگە كەلگەندە بۇ قۇيۇننىڭ بېشىغا كىيىلىپ قېلىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى. «ئاھ خۇدا، بۆرىنى قوتانغا چىللاپتىمەن - دە. تاپقان پۇللىرىڭ قۇرۇپ كەتسۇن. . » دېدى ئۇ ئىچىدە. پەيتۇل تۇرغان يەردە تۇرسۇنجان ئۇنىڭ بېشىنى دەسسەپ ئۆتۈپ بېيجىڭغا بارسا، يىغىنلاردا پۇتۇن نەتىجىنى ئۆزىنىڭ قىلىپ سۆزلىسە، مۇخبىرلار ئەتراپىنى قورشىۋالسا، مەركەزدىكى رەھبەرلەر ئۇنىڭغا قول بېرىپ كۆرۈشسە، گېزىت - ژۇرناللاردا رەسمى بېسىلىپ تەشۋىق قىلىنسا پەيتۇل-

ىنىڭ تىرىك ئۆلگىنى شۇغۇ! بۇنداق بولارنى نېمىشقا بۇرۇنراق ئويلىمىغان بولغىيدى، بىلگەن بولسا قول ئاستىدىكى خوش - خوشچىلارغا تۆت تال ماڭاشنى سوسكا قىلىپ ئەمدۇرۇپ قويۇپ ئۆزى بۇرۇنقىدەكلا «ۋاي باشلىق» بولۇپ گىدىيىپ يۇرۇۋەرگەن بولمامتى.

— پەيتۇلكا، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ؟ — دېدى ئەكرەم نىياز ئۇنىڭغا ئېڭىشىپ، — ياكى كاللىڭىزدىن ئۆتمەي تۇرامدۇ؟ پىكرىڭىز بولسا دەڭ، ئاڭلاپ باقايلى.

— يا. . . ياق، نېمە پىكرىم بولسۇن، — پەيتۇل تۇنجۇقۇقاندەك بولدى، — لى بۇجاڭ ئۆزى كۆرسەتكەن نامزات تۇرسا نېمىمۇ دەيتتىم.

پەيتۇل ئىككى كۈنگىچە قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەي، ئوغا يەپ، يېڭە يۇتقاندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۇچىنچى كۈنى كېچىدە مەسۇم قابىلنى چاقىرىپ بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىۋىدى، ئۇ «مانا، مانا دېمىدىممۇ، ئۇ ئاللىبۇرۇن سىزنى سېتىپ، يۇقىرى رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىۋالدى. سىزمۇ لى بۇجاڭ ھەم كېرىم بۇجاڭلارغا ئۇنىڭ ئۆز بېشىمچە بولۇپ كەتكەنلىكى، ئەل - ئاغىنىلىرىنىڭ كىتابلىرىنى پىلانغا كىرگۈزۈپ يۇقىرى قەلەم ھەققى بەرگەنلىكى، خالىغانچە كىتاب ئۇيۇشتۇرۇپ، رەھبەرلىكنى كۆزگە ئىلماي ھۆكۈمەتسىزلىك قىلىۋاتقانلىقى، نەشرىياتتا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا نارازى ئىكەنلىكى قاتارلىقلارنى سۆزلەڭ، بولمىسا ئۇ قۇيۇن ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ باشلىقلىقىنى تارتىۋالغاندەك، ئەمدى نەشرىياتنىڭ يۈگىنىنىمۇ قولىڭىزدىن تارتىۋالىدۇ» دېيىش ئارقىلىق ئوت قويۇۋەتتى. مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىدىن ۋەھىمىگە چۈشكەن پەيتۇل ئەتىسى قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەنلا، دەسلەپتە نۇردۇن خوجىنىڭ پىكرىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. گەۋدىسى ئالدىغا سەل ئېڭىشكەن، خام سېمىزلىكىدىن

ھەربىكەتلىرى سۇس، سېرىق چىراي، كىچىك كۆك كۆزلىرى دائىم يېرىم يۇمۇق قىسىلىپ تۇرىدىغان نۇردۇن خوجا پەيتۇلنى سۇسلا قارشى ئالدى.

— قېنى ئولتۇرۇڭ، پەيتۇل بېگىم، ئۆز ئۆيىڭىزدەك ھە، — نۇردۇن خوجا پەيتۇلنى كەڭ، ئازادە مېھمانخانىغا باشلىدى، — قورسىقىڭىز قانداقراقكەن، باللار بىرنېمە قىلىپ بەرسۇنمۇ؟

— يوقسۇ، يوقسۇ، كەچلىك تاماقنى يەپلا كېلىشىم، — پەيتۇل ئورنىدا مىدىرلاپ قويدى. نۇردۇن خوجىنىڭ قىزى بىردەمدىلا چاي دەملەپ ئېلىپ كىردى. قىزىق چاي سوغۇقتا توڭۇپ كەتكەن پەيتۇلغا مايەڭ ياقتى. ئۇ ئارقا - ئارقىدىن ئوتلاپ بىردەمدىلا چىنىسىنى بوشىتىپ قويدى.

— ئۇسساپ كەتكىنىڭىزگە قارىغاندا، كەچتە مايلىق تاماق يېگەن ئوخشىمامسىز؟ — نۇردۇن خوجا پىيالىگە قايتىلاپ چاي قۇيدى، — قېنى، قىزىق - قىزىق ئىچىڭ.

— يوقسۇ، سەل تىترەڭ ئولىشىپ. . . — پەيتۇلنىڭ مەيدىسىگە ئېقىپ چۈشكەن قوش ئېڭەكلىرى راستىنلا كۆكىرىپ قالغانىدى، — مارتمۇ كىرىپ قالدى، سوغۇق ئەجەب بوشىمايدا، سىرتتا سۆڭەكتىن ئۆتكۈدەك ئاچچىق شامال چىقىۋاتىدۇ.

— يەردىكى توڭنى ئېرىتىدىغان شامال، بۇ شامالنى باھارنىڭ خەۋەرچىسى دەيمىز.

ئۇلار ئىككىسى ئەنە شۇنداق ئادەتتىكى گەپلەر ئارقىلىق بىردەم ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، پەيتۇل ئاساسىي تېمىغا ئۆتتى. ئۇ تۇرسۇنجاننىڭ نەچچە يىللىق «جىنايەت»لىرىنى بىرنى قالدۇرماي سۆزلىدى، ھەتتا ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدىكى قەلەم ھەققى توغرۇلۇق تىللىشىش، جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارنىڭ بۇ مەسىلىگە تۇتقان پوزىتسىيىلىرىگىچە قالدۇرمىدى. ئۇخلاپ قال-

غاندەك مەيدىسىگە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان نۇردۇن خو-
جا ئاڭلىغانسېرى ئوغىسى قاياپ پات ـ پات پۇشۇلداپ قويا تتى.
ئۇنىڭ ئالدىدا بىچارىلەرچە مىسىلداپ ئولتۇرغان، قىلغان ئىشى-
مۇ، ئۆزىمۇ دىققاق مۇنۇ بەندىنىڭ كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ بىر-
نى سالغۇسى كەلدى. نۇردۇن خوجىنىڭ بايا پەيتۇلنى سۇسلا
قارشى ئېلىشىمۇ سەۋەبسىز بولمىغان، ئۇ تۇرسۇنجاننىڭ بېيە-
جىڭدىكى يىغىنغا قاتنىشىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئە-
چىدە پەيتۇلغا قاتتىق ئاچچىقلانغانىدى. ئۆز ۋاقتىدا ئۇ بەدبەخ
قۇيۇننى نەشرىياتقا ئالدىغانلىقى توغرۇلۇق بىر ئېغىر مۆرىۋەت-
كەن بولسا، بۇگۇنكى كۈندە يۈز بېرىۋاتقان كۆڭۈلسىزلىكلەر
ھەققىدە بېشارەت بېرىپ توسۇپ قالمامتى. مانا ئەمدى ئارا
كۈندە بىر كېلىپ قاقشىغىنىنىڭ نېمىگە پايدىسى. ھازىرغۇ
پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دۇشمەنلىشىش يۈ-
قىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگىنى يوق، ساپلا «كالتە جەڭلەر»، ئە-
گەر تۇرسۇنجان رەسمىي «قايتۇرما ھۇجۇمغا» ئۆتىدىغان بولسا،
ئۇنىڭ تېپىپ بەرگەن پۇللىرى پەيتۇلنىڭ بۇرنىدىن بۇلاق،
ئارقىدىن يۇمىلاق بولۇپ، كىرىدىغان تۆشۈك تاپالمايۇ قالمدۇ.
ئۇ چاغدا پەيتۇل «يېقىنىم، بۇرادىرىم، كېرەكلىك كىشىم، بىر
يۇرتلۇقۇم» دېگەنلەرنى يەتتە قات ئاسمانغا چۆرۈۋېتىپ ھەممىنى
چىشلەپ تارتقىلى تۇرىدۇ...

ـــ پەيتۇل بېگىم، بۇ تېخى ئىشىنىڭ باشلىنىشى، ـــ
نۇردۇن خوجىنىڭ كىچىك كۆڭلىدىن چىقىن
چاقتى، ـــ سىزنىڭ تارتقۇلۇقىڭىز بار ئادەم. تۇرسۇنجان مۇ-
شۇنداق قانات ياساپ ئۇچقانىكەن، كۆرگۈلۈكسىز ئالدىڭىزدا.
ئۇ ئالىقاپنى ئەكېلىدىغان چېغىڭىزدا قارىڭىزنى كۆرسەتمىدى-
ڭىز، مانا ئەمدى نېمە بولدى؟ پۈتى سىزدىن چاققان، تىلى
سىزدىن ئۆتكۈر بولۇپ كەتمىدىمۇ!

ـــ مەن پوق يېگەن دىتسىز ئادەمكەنمەن، ـــ نۇردۇن خو-

جىنىڭ زەھەردەك تەنىسى پەيتۇلنى يەرگە قېقىۋەتتى، ـــ ئۇنىڭ
قانات ـ قۇيرۇقىنى رۇسلىۋېلىپ، مېنىڭ كۆزۈمنى چوقۇشنى
ئويلىماپتىمەن.

ـــ «ئىشىنىڭ باشلىنىشى» دېگەن سۆزۈمنىڭ تەكتىگە
يېتەلمەيۋاتىسىز، ـــ نۇردۇن خوجىنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى پەي-
تۇلنىڭ سوزۇنچاق تەلەتىگە نەشتەردەك قادالدى، ـــ ھازىر تۇر-
سۇنجان سىزنىڭ ئىقتىسادىي ھەم خىزمەت جەھەتتىكى كۆپ
ئىشلىرىڭىزنى بىلىپ بولدى، لېكىن ئۇ بۇ ئىشلارنى كۆتۈرۈپ
چىقماي جىم بولۇۋالدى. بۇنىڭ ئۆزى سىز ئۇچۇن دەھشەت
تەھدىت! ئۇ بىر كۈنى ھەممىنى يىغىپ بىرلا قايتۇرما ھۇجۇمغا
ئۆتىدۇ، ئۇ چاغدا ئۆزىڭىزنى قاينامدا، دوپپىڭىزنى سايرامدا
كۆرىسىز.

پەيتۇلنىڭ چىرايى سۇپسۇر تاتىرىپ كەتتى. نۇردۇن خو-
جىنىڭ ئېيتقانلىرى بەرھەق ئىدى. مەسۇم قابىلنىڭ ئۇچ كۈن-
نىڭ ئالدىدا ئېيتقانلىرى، ئۇ ھېيلىگەرنىڭ ھەممە ئىشىنى
ئاستىرتىن بىلىپ كەتكەنلىكىگە ئىسپات ئەمەسمۇ! سىرتقا قەلەم
ھەققى يېزىپ بىنورمال ئالغان پۇل، ئوقۇغۇچىلارغا تەرجىمە
ئۇيۇشتۇرۇش ئارقىلىق ئولارنىڭ ھەققىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋال-
غان، بىر كىتابقا قوش تەھرىرلىك ھېسابلىغان، ھەتتا باشقا-
لارنىڭ قەلەم ھەققىنىمۇ ھوقۇقىغا تايىنىپ تارتىۋالغان، شەكلى
ئۆزگەرگەن پارا بېرىش ئۇسۇلى بىلەن ھوقۇقدارلاردىن پايدىلان-
غان، ناچار، سۇپەتسىز تەرجىمە، تەھرىرلىكلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ
نەشرىياتقا زىيان سالغان... قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى تۇرسۇن-
جانغا ئايان. ئەگەر ئۇ راستىنلا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتسە پەي-
تۇلنى يەنە قانداق خەۋپ كۈتۈپ تۇرغاندۇ؟!...

قورقۇنغا قوش كۆرۈنۈپتۇ دېگەندەك، دەقىقە ئۆتمەي كۆز-
لىرىگە سوراق مەيدانلىرى، قاسقان شەپكە كىيگەنلەر، تۇرمە
تاملىرى كۆرۈنۈپ كەتكەن پەيتۇل نۇردۇن خوجىنىڭ پارقىراپ

تۇرغان ئاق سېرىق چىرايىغا ئۇمىد بىلەن قارىدى، ئۇنىڭ ئىش-شىپ قالغاندەك يۇزىدىن، مۆلۈلدەپ تۇرغان كۆزلىرىدىن، بۇر-نىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن يېرىلغان يەردەك ساڭگىلاپ چۈشكەن قېلىن قورۇقلىرىدىن چەكسىز يېلىنغانلىق ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى.

— ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟ — پەيتۇل تولىمۇ بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندى، — كېرىم، لى بۇجاڭلارغا يالۋۇر-سام ئۇنى باشقا يەرگە يۆتكىۋېتەرمۇ؟

— ئۇنى بېيجىڭغا ئەۋەتىش بىلەنلا «يۆتكىۋەت» دەپ بار-سىگىز ئۇلار نېمىدەپ ئويلاپ قالار؟ — نۇردۇن خوجا چەكچەي - دى، — سىزنى كۆرەلمەسلىك، ئىچى تارلىق، تار رامكىدىكى شۆھرەتپەرەسلىكتە ئەيىبلىشى تۇرغانلا گەپتۇ.

— توغرا، بۇ تەرىپىمۇ بار، — پەيتۇلنىڭ بېشى مەيدىسە-گە ساڭگىلىدى، — بۇ كاززاپتىن قۇتۇلىدىغانلىقىڭ بىرەر ئامال - چارىسى بولسا دەپ باققان بولسىڭىز.

— ئامال - چارە ھامان تېپىلىدۇ، مۇنداق بىر تەدبىر كۆڭلۈمدىن كېچىۋاتىدۇ.

پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجاننىڭ ئىت - مۇشۇكتەك داۋاملىق خىرقىرىشىپ، تالىشىپ، بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشىدىن باشقۇرۇش ئورگىنىدىكىلەرمۇ، كېرىم ھەم لى بۇجاڭلارمۇ خې-لىلا زېرىكتى. نەچچە نۆۋەت ئارىغا چۈشۈپ مۇرەسسە - مادارا قىلدى. ئەمدى بۇ ئۇسۇلنى ئۆزگەرتمەسە يۇقىرى رەھبەرلىك-نىڭ پەيتۇلغا ئۆچ بولۇپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى. شۇڭا، ئۇمىد تۇرسۇنجانغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ كېلىۋاتقانلاردا قالدى. يەل ئاخىرىدىكى خۇلاسىدە مۇكاپات سوممىسى ئالالمىغانلار، مائاشى تۇتۇلغانلار يەنە بىر قېتىم قوزغىلىپ چىقىشىدۇ. ئۇلار بەلكىم باشقۇرۇش ئورگىنىغا، تەشۋىقات بۆلۈمىگە پەريات كۆتۈ-رۈپ كېلىشىمۇ مۇمكىن ھەم كېلىشى كېرەك! . . . ئەڭ مۇھىم

مى پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا بېسىپ كىرىشىسە پۇرسەتنىڭ پە-شىپ يېتىلگىنى شۇ! ئۇ چاغدا پەيتۇل نەشرىيات باشلىقلىق سالاھىيىتى بىلەن، نەشرىياتنىڭ تىنچ - ئەمىنلىكى ئۈچۈن ئۇ ھاننات ئوغرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلسا ئۆزىنىڭ ئىشى. «باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كېتىڭ» دەمدۇ ياكى «مەن ئەمدى سىزنى ئىشلىتەلمەيمەن، ئۆزىڭىزگە مۇۋاپىق ئورۇن تېپىۋېلىڭ» دەپ يولغا سېلىپ قويامدۇ، بولۇۋېرىدۇ.

— پاھ، بۇ ئامالسىز جايىدا، — پەيتۇلغا جان كىرگەن-دەك بولدى، — ئۇ چاغدا يۇقىرى رەھبەرلىك ئالدىدىمۇ تىلسىم ئۇزۇن بولىدىكەن.

— چۈنكى، سىز ئاممىنىڭ بېسىمى، نارازىلىقى بىلەن ئىنقىلابىي تەدبىر قوللانغان بولىسىز - دە، — نۇردۇن خوجا سىرلىق كۈلۈمسىرىدى، — گەپ ئاشۇ ئاممىنىڭ پىكىر - تە-لەپلىرىنى، نارازىلىق سەۋەبلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقالىشىدا.

— كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. . . چوقۇم چىقىدۇ. . . ھەتتا ئىشخانامغا يېنىش - يېنىشلاپ بېسىپ كىرىشىمۇ مۇم-كىن. . .

— ھەببەللى، بۇ گېپىڭىزنىڭ خېلىلا سالمىقى بار، — دېدى نۇردۇن خوجا دەرھاللا چۈشىنىپ، — ئەمما سىز بۇنىڭدىن كېيىن سەۋرچان، ئېغىر بولۇڭ، كالتە جېدەللەرنى چىقارماڭ، بەزى ئىشلاردا يول قويۇپ، ئۇنىڭ نەزىرىدە «كەڭ قورساق باشلىق» دېگەن ئۇقۇمنى پەيدا قىلىڭ. شۇندىلا ئۇ تۆگىنىڭ قوڭىغا چالما ئاتىدىغان ئەخمەقلىقنى قىلمۇېرىدۇ. ئەڭ مۇھى-مى، يەل ئاخىرىدىكى خۇلاسىنى ئىشلىگەندە «پرىنسىپ» تا چىڭ تۇرۇڭ. مۇكاپات، مائاشىنى ئالالمىغانلارغا قايسىبىر يەل-دىكىدەك يارەم پۇلى بېرىدىغان نادانلىقنى قىلماڭ. . .

نۇردۇن خوجا چېكىسىنى ئۇۋۇلاپ بىردەم جىمىپ قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ كاللىسىدىن بىر - بىرىگە زىت خىياللار كېزىپ

ئۆتمەكتە ئىدى. بۇ چەرخى پەلەكنىڭ تەتۈرلۈكىنى كۆرۈڭ! قۇلىقى يۇمشاق، گەپ يەيدىغان، تۇمشۇقىدىن نەگە يېتىلىسەڭ شۇ يەرگە كېتىۋېرىدىغان باشلىقلار دىتسىز، ئەقلى كوتا، گالۋاڭ، پاراسەتسىز كېلىدىكەن. ئۇلارنى دۆت ئېشەكنى زىخلىغان دەك زىخلاپ تۈرمىسىڭ ماڭدىغان يولىنمۇ تاپالماي، مۇدۇرۇپ، پۈتلىشىپ، يىقىلىپ ئىگىسىگە دەردىسە بولىدىكەن. سەگەك، زېھنى ئۆتكۈر، ئىقتىدارلىق، تەدبىرلىكلەر بولسا تۈرسۈنجان دەك بەز قۇلاق، يېتىلەككە ماڭمايدىغان، يۈز ـ خاتىرە يوق، ھۇررەك ئۇششۇقلاردىن بولۇپ قالىدىكەن. ھەي... تەڭشەلمەگەن ئالەم دېگىنى شۇ ـ دە!

ـــ ھە، مەسۇم قابىل بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتقان ئەسلەر، ـــ نۇردۇن خوجا بېشىنى كۆتۈرمەيلا سورىدى، ـــ يا-كى ئۇمۇ چىشىگىزغا تېگىۋاتامدۇ؟

ـــ يوقسۇ، سىز بىر چاغدا ئەۋلىيادەك گەپ قىپتىكەنسىز. ئۇ ھازىر ماڭا ھاسا تاياق بولۇپ قالدى، ـــ تۈرسۈنجان-نىڭ سىرتلاردا مېنىڭ ئۇستۇمدىن قىلىپ يۈرگەن گەپلىرى ۋە ئىشلىرىدىن تارتىپ يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ. ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدىكى قەلەم ھەققى مەسىلىسىنىمۇ شۇ خەۋەرلەندۇردى. ئۇ بولمىغان بولسا نۇرغۇن ئىشلاردىن غاپىل قالىدىكەنمەن.

ـــ مانا، مانا، مەن بۇرۇنلا دېمىگەنمىدىم، ـــ نۇردۇن خوجا شىرەنىڭ قىرىغا ئۇرۇپ قويدى، ـــ ئۇنىڭ ھېكمەت، كا-مىل، تۈرسۈنجانلار بىلەن پۈرچىقى پىشمايدۇ، سىز ئۇنىڭ مۇشۇ تەرىپىدىن پايدىلانسىڭىز بولىدۇ.

ـــ باشتىلا مەسۇم قابىلنى ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىغا تەكلىپ قىلىپ دوكلات يازساق بوپتىكەن. ئۇ تۈرسۈنجاندەك سۇيىقەست، ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشنى بىلمەيدۇ.

«ماۋۇ قاغا مېڭىسى يەۋالغان ئالىجۇقا سارىڭ نېمىلەرنى جۆيلۈۋاتىدۇ، ـــ دەپ ئىچىدە كۈلدى نۇردۇن خوجا، ـــ مەسۇم

قابىل سۇيىقەست، ھىيلە ـ مىكىرنى بىلمەيمىش. ھەي بايـ-قۇش، ئۇنىڭ بىلەن پۈت ئېتىشىپ قېلىشتىن خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن! ئەقىل كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قاراپ باق، تۆھـ-مەت، ھىيلە ـ مىكىر، ئاجايىپ قورقۇنچلۇق زەھەرلىك پىلانلار «مەسۇم قابىل» ماركىلىق زاۋۇتتىن چىقىدۇ... ئەدناسى، سەن تەھرىرلىگەن «زۇلمەتتىكى مەشئەل» گە نامان سوپى قاۋـ-غان بولسىمۇ، لوقمىنى مەسۇم قابىلنىڭ تاشلاپ بەرگەنلىكى سېنىڭ ئۇخلاپ چۈشۈگىگىمۇ كىرمەيدۇ...»

نۇردۇن خوجا گەرچە شۇنداق خىياللارنى كاللىسىدىن ئۆتـ-كۈزگەن بولسىمۇ، مەسۇم قابىلنىڭ يامان گېپىنى قىلمىدى. چۈنكى، ئۇ پەيتۈلدەك قورقۇنچاق، تۇراقسىز، مەيداننىڭ تايـ-نى يوق ئادەمگە ئۇنچىۋالا ئىشىنىپ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ بېشىدا سىيرىلىپ تۇرمايۋاتقان ئەمەل تاجى بىرەر شامالغا يولۇقسىلا نۇردۇن خوجىنىڭ پۈتىغا چۈشۈپ زېدە قىلىشى مۇمكىن ئىدى. مانا شۇ چاغدا مەسۇم قابىلدەك كاپ ـ كاپ كۈچۈكنى ئىگىسىگە قاۋىتىپ سېغىزخاندىن ساق چىقىپ كەتمەمدۇ...

ـــ پەيتۈل بېگىم، بىر ئىشنى سەمىگىزگە سېلىپ قويايي، ـــ نۇردۇن خوجا بىگىز قولىنى شىلتىدى، ـــ تۈرسۈنـ-جاننى كۆزىگىزدىن يوقاتقان تەقدىردىمۇ، مەسۇم قابىلنى ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول باشلىقى قىلىشقا ئالدىرىماڭ.

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟ ـــ ھەيران بولغان پەيتۈلنىڭ كۆزلـ-رى چىمچىقلاپ كەتتى.

ـــ ئۇ ئاشۇ مۇئاۋىنلىقتا تۇرۇۋەرسۇن، سىز بۇرۇنقىدەكلا بىرىنچى قول مۇدىر بولۇۋېرىڭ. ئەمدى «مۇۋەققەت» دېگەن كۈلكىلىك ئاتالغۇنى ئىشلەتمەڭ. مەنمۇ باشتا بۇ ئاتالغۇنىڭ بۇنداق مەسخىرىگە قېلىشىنى ئويلاپ يەتمەپتىمەن.

پەيتۈل شۇ ھامان جاڭ پىڭنىڭ «مۇۋەققەت» دېگەن قانداق گەپ ئۇ، دەپ ئاچچىقلاپ قالغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

راست، دېمىسمۇ نەشرىياتنىڭ بارلىق كەسپىي، مەمۇرىي بۆ-لۈم، ئىشخانىلىرىنى ئالمىنىدا تۆتۈڭاتقان باشلىقنىڭ قانداقتۇر بىر بۆلۈمگە «مۇڭەققەت» بولۇشى كۆلكىلىك گەپتە.

— چۈشەندىم، تولۇق چۈشەندىم، — پەيتۈل ھىجايدى.

خوجايىنىنىڭ تەنبىھ - تەلىملىرىدىن كۆڭلى جايىغا چۈش-كەن پەيتۈل گويا گەجگىسىدىن بېسىپ تۇرغان بىر تاغنى ھالقى-تىپ تاشلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قالدى. بىر چاغدا نۇردۇن خوجا «شوپۇرنى ساقلىتىپ قويسىڭىز دۇشمەن كۆپەيتىۋالىسىز» دەپ ئاچچىقلىغاچقا ئۇ پىيادە كەلگەنىدى.

رەت كەتكەن چىراغلار يوللارنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى. كوچىدا بىر قانچە تازىلىق خادىملىرى قار تازىلاش ماشىنىسىدىن قېپقالغان قالدۇق قارلارنى سۈپۈرۈپ قول ھارۋىلىرىغا تاشلى-ماقتا ئىدى. پەيتۈل كېتىۋېتىپ: «مەسۇم قابىل بولمىغان بول-سا قەلەم ھەققى توغرىسىدىكى ئىشتىن خەۋەرسىز قالاتتىم، بۇگۈنكى كۆڭۈل سۆيۈنگىدەك سۆھبەتمۇ بولمىغان بولاتتى» دې-گەنلەرنى سۆزلەپ ماڭدى. لېكىن، ئۇنىڭدا ئۇچ كۈندىن بېرى يۈز بەرگەن توقۇنۇش، جېدەل، زىددىيەت، غەيۋەت - شىكايەت-لەرنىڭ تەكتىگە يەتكۈدەك پاراسەت يوق ئىدى، «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ ئويلاشنىمۇ خالىمايتتى. كۆرۈڭ، تېخى مەسۇم قابىلدەك غەممازدىن مەمنۇن بولۇۋاتقىنىنى! مەسۇم قابىل قە-لەم ھەققى دەپتىرى ئارقىلىق پەيتۈلغا ئوت ياقتى، ئارقىدىن تۇرسۇنجاننىڭ ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەنلىكىگە ئىشەندۈرۈپ قۇت-راتتى. نەتىجىدە، تۇرسۇنجان بىلەن پەيتۈل بىر - بىرىنى ھاقارەتلەپ باشقىلار ئالدىدا رەسۋا بولۇشتى. بۇنىڭغىمۇ قانمى-غان پەيتۈل جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارغا دادلاپ ئاخىر ئۆزى لەت بولدى. مانا بۇگۈن بولسا نۇردۇن خوجىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كونا خامانلارنى سورۇشۇپ، زەھەرلىك پىلاندىن بىرنى قورۇپ چىقىشتى. بىر غەممازنىڭ غەممازلىقىدىن شۇنچە كۆڭۈلسىز-

لىكلەرنىڭ تۈگۈلغانلىقى ئۈنىڭ چۈشىگىمۇ كىرىپ چىقمىدى.

شۇنداق! مەسۇم قابىل قەلەم ھەققى تالونىدىن ئىبارەت «چاقماق تاش»نى بىرلا ئۇرۇۋېدى، نۇرغۇن ئۇچقۇنلار چاچرى-دى. بۇ «بىر چاقماقتىن مىڭ چېقىن» دېگەن گەپنىڭ ئەمەلى-يىتى ئىدى...

پەيتۈل تاتلىق، قىرتاق خىياللار بىلەن دەرۋازا ئالدىغا كېلىشى ناھايىتى تېز ئايلانغان بىر تاكسى ئۈنىڭ يېنىدىلا توخ-تىدى - دە، ئىشىكى ئېچىلىپ تۇرسۇنجان ماشىنىدىن چۈشتى. مەڭدەپ قالغان پەيتۈل ئالمان - تالمان كىرىپ كەتمەكچى بولۇۋېدى، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى.

— پەيتۈلكامغۇ بۇ، بىر يەرگە بارغانمىدىڭىز، — تۇر-سۇنجان ھېچ ئىش بولمىغاندەك تۇز كۆڭۈلۈك بىلەن سورىدى، — تازا ئولتۇرۇپ قاپسىزدە، ئانچە - مۇنچە ئىچكەن ئوخشىمامسىز؟

— ياقەي، مەن... — پەيتۈل بارغان يېرىنى دەرھال دەپ بېرەلمىدى، — تۇغقانلارنىڭكىگە بارغان. ھە، سىزچۇ؟

— ھېكمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۈنىڭ بىلەن خوشلىشىپ كەلدىم.

— ھە توغرا، بېيجىڭغا قاچان ماڭماقچى بولۇۋاتىسىز؟

— ئۆگۈنلۈككە، ئەتە باسما زاۋۇتىدا تۇگىتىندىغان ئازراق ئىشلىرىم بار.

— ئۇنداقتا ئەتە ئالدىراش بولۇپ كەتكۈدەكسىز، كۆرۈ-شەلمەي قالساق مۇشۇ خوشلاشقىنىمىز بولۇپ قالسۇن.

پەيتۈل كىرىپ كەتتى. تۇرسۇنجان ئۈنىڭ ئارقىسىدىن قارىغىنىچە «بۇ ئادەمنىڭ ئېچىلىپ قالغىنىغا قارىغاندا، قەلەم ھەققى ئىشى كاللىسىدىن ئۆتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى. ئۇ تۇتاشتۇرغان تاماكىسىنى چېكىپ بولغۇچە قورۇ ئالدىدا تۇردى. تۇرسۇنجاننىڭ «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ ئائىلىكلەر بىنالىرى

جايلاشقان بۇ قورۇغا كۆچۈپ كەلگىنىگە بىر يىل بولۇپ قالاي دېگەنىدى. پەيتۇل ھەم مەسۇم قابىللار بىنادا، ئۇ بولسا ئۇچ ئىغىزلىق يەرلىك ئۆيدە ئولتۇراتتى.

باشقۇرۇش ئورگىنىدىن بېيجىڭغا يىغىنغا بېرىش ئىشى تۇنۇگۈن ئۇقتۇرۇلغاندىن كېيىن، تۇرسۇنجان ئالدىراش ئىشلىرىنى تۈگىتىپ بۇگۈن كەچ ھېكمەتنىك ئۆيىگە بارغانىدى. ئۇ ئۇچ كۈن ئالدىدا بولغان «قىسقا جەك» نى سۆزلىدى، شۇنداقلا «يۇرەك كېسەللىكلىرى» دېگەن كىتابنىك پىلاندىن قالدۇرۇلغانلىقىنى، بىراق ئۇ كىتابنى باشقا ئۇسۇلدا ئۆزى چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئاندىن ھېكمەت بەش ئايدىن بېرى بېيجىڭدا ئون ئىككى مۇقام تېكىستلىرىنى رەتلەش ھەم باشقۇرۇش ئىشى بىلەن بولۇۋاتقان كامىلغا خەت يازغۇچە «تۇمانلىق يىللار» نىك قولىيازمىسىنى كۆرۈپ ئولتۇردى. چۈنكى، ئۇ رومان باشلانغان تۆت ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە پۈتكەن بابلارنى ئۇنتۇرلۇق كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. «تۇمانلىق يىللار» باشلىنىشى بىلەنلا قىزىقىپ قالغان تۇرسۇنجان «بۇ كۆپ قىسىملىق رومانىڭنى ماڭا بېرىسەن» دەپ ھېكمەتتىن ۋەدە ئېلىۋالغانىدى. راست گەپنى قىلغاندا، ئۇ ھېكمەت بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن بارغان بولسىمۇ، بىرىنچى تومنىك ئاخىرقى سەھىپىلىرىنى كۆرۈش تەقەززاسى ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى.

تۇرسۇنجان تاماكا قالدۇقىنى يەرگە تاشلاپ دەسسىۋەتكەندىن كېيىن، بىنالار دالدىسىدا شۇمشىيىپ تۇرغان پاكار ئۆيىگە قاراپ ماڭدى ۋە تۇرخۇنىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن چىقىۋاتقان سارغۇچ ئىسقا قاراپ كۆڭلى بىر قىسىملا بولۇپ قالدى.

دوستلۇق سادالىرى

كامىلنىڭ شاگىرتى مىرزا مۇھەممەت بىلەن بېيجىڭغا كەتكىنىگە بەش ئاي بولۇپ قالغانىدى. «كىتاب ئىشلەش بىلەن ئالدىراش بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بەرگەن ھېكمەت ئىككى - ئۈچ ئاي سەۋر قىلغان بولسىمۇ، كۈن - ئايلار ئۆتكەنسېرى دوستىدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى. كامىل زىققا كېسىلىگە مۇپتىلا بولغاندىن بېرى ئۇ زادىلا خاتىرجەم ئەمەس ئىدى. شۇڭا ھېكمەت ھەپتە ئىلگىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغانىدى، مېھرىبان: «بىر ئاي ئىلگىرى كەلگەن تېلېفوندا بېيجىڭدىكى قايسىدۇر بىر مېھمانخانىدا كىتاب تۈزۈۋاتقانلىقىنى ئېيتقانىدى، لېكىن تولۇق ئادرېسىنى ئۇقمايمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ھېكمەت ئۇيەردىن قايتىپ كامىلنىڭ ئىدارىسىگە بارغانىدى، باشلىق ئۇنىڭغا:

— كامىل زىققا كېسىلى بىلەن ئىشلەۋاتقان يېرىدە يىقىلىپ، ھاۋا ئارمىيىسى دوختۇرخانىسىدا جىددىي قۇتقۇزۇۋېتىلىپتۇ. ئۇ ئائىلەمدىكىلەر ئەنسىرەپ كېتىدۇ، ئۇقتۇرماڭلار دېگەچكە بىزمۇ ئۇقتۇرمىدۇق، — دېدى.

بېيجىڭ ھاۋا ئارمىيە دوختۇرخانىسى شەھەردىن خېلىلا يىراق بولۇپ، ئادەتتە كىچىكرەك شەھەرنى ئەسكە سالمىغان كاتتا دوختۇرخانا ئىدى. بەلكىم بېيجىڭدەك چوڭ شەھەردە ئۇنىڭ تارماقلىرى، ئامبۇلاتورىيىلىرى بولۇشىمۇ مۇمكىن. ھېكمەت «ھاۋا ئارمىيە دوختۇرخانىسى» دەپ خەت يازغان تەقدىردىمۇ شۇنچە چوڭ دوختۇرخانىنىڭ قايسى بۆلۈم، قاپسى تارمىقىنى

بىلمەيتتى. يەرلىك بىمارلارنى ئانچە قوبۇل قىلمايدىغان ئۇ دوختۇرخانىدا كامىلنى كىم تونۇسۇن؟ تۇرسۇنجاننىڭ بېيجىڭغا كەتكىنىگىمۇ ئۇچ ھەپتىدەك بولۇپ قالدى. ئۇ يىغىن، ئېكسكۇرسىيە، سايا‌ھەت بىلەن بولۇپ كېتىپ كامىلنى ئىزدىيەلمىگەن بولۇشى مۇمكىن.

ھېكمەت ئەنە شۇنداق جىددىيلىك ئىچىدە تەقەززا بولۇپ تۇرغىنىدا، بۇگۈن ئەتىگەن كامىلدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ خەتنىڭ كەلگىنىگە شاد بولغان بولسا، دوستىنىڭ بىمار كارىۋىتىدا خەستىلىك ئازابىنى تارتىۋاتقانلىقىدىن قەلبى ئۆرتەندى. شۇڭا، ھېكمەت خەت يېزىپ سېلىۋەتتى. ئارىدىن بىرەر ئاي ئۆتمەي كامىلدىن يەنە بىر مەكتۇپ تاپشۇرۇۋالدى. ئۇلار شۇ يوسۇندا بىر - بىرىگە مەدەت ۋە ئىلھام ئاتا قىلىدىغان خەتلەر ئارقىلىق ياشلىق دەۋرىگە قايتىپ، دوستلۇق، مۇھەببەت، بۇرچ، ۋاپادارلىق، ئىزدىنىش، كۆرەش... بىلەن ئۆتكەن ھاياتىنى يەنە بىر قېتىم ئەسلەپ ئۆتۈشتى.

ئىخلاسمەن ئوقۇرمەنلىرىم، مەن بۇ خەتلەرنى سىلەرنىڭ ھۇزۇرۇڭلارغا سۇنۇش بىلەن بىرگە، ھاياتىنىڭ سىلەرگىمۇ ھەقىقىي مۇھەببەت ۋە دوستلۇق ئاتا قىلىشىنى تىلەيمەن.

سېغىنىدۇرغان دوستۇمغا سالام!

«ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ھۆرمەتلىك دوستۇم ھېكمەت، ياخشىمۇسەن؟ تېنىڭ سالامەتمۇ؟ سۆيۈملۈك پەرزەنتىڭ ئۇچقۇنىڭاي تىنچلىقمۇ؟ جانابىي ھەق ھەممىمىزنى سالامەت قىلسۇن ۋە ئۆز پاناھىدا ئامان ساقلىسۇن!

ھۆرمەتلىك دوستۇم! ئۆتكەندە ساڭا بېيجىڭدىكى «جۇڭگۇ» دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىش نىيىتىدە ئىكەنلىكىمنى ئېيتقانىدىم، لېكىن خىزمەت ئۈستىدە بۇ كېسەل تۈيۈقسىز قوزغاپ دوختۇرلارنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. مەن كېسىلىمدىن بۇ قېتىم ھەقىقەتەن قورقۇ-

تۇم. بىر ئايغا يېقىن جىددىي قۇتقۇزۇش نەتىجىسىدە كېسىلىم ياخشىلىنىشقا يۈزلەندى. ھازىر دوختۇرلار «پۈتۈنلەي ساقايتىۋېتىمىز» دېگەن ئىرادىدە كۆڭۈل قويۇپ داۋالاۋاتىدۇ. داۋالىنىش شارائىتىمۇ ياخشى. مىرزا مۇھەممەت بىلەن ئۆزئارا مۇڭدىشىپ، روھىي ھالىتىممۇ ياخشى بولۇپ قالدى.

دوستۇم ھېكمەت، يۇرتتىن يىراقتا خەستىلىك ئازابىنى تارتىۋاتقان مۇشۇ مىنۇتلىرىمدا سېنى تولىمۇ سېغىنىدىم. مۇشۇنداق چاغلاردا كىشى نېمىلەرنى ئويلىمايدۇ دەيسەن. ئادەم قايناق خىزمەت، جىددىي كۆرەش، پاك سۆيگۈ - مۇھەببەت ئىشتىياقىغا تولغان ساغلام، جۇشقۇن ياشلىق دەۋرنى، سېھرىي ھېس - تۇيغۇلارغا، تىنۇرتىك سۆھبەتلەرگە باي، رەڭدار ياشلىق ھاياتىنى ئەسلەپ بىر پەسكە بولسىمۇ شۇ دەۋرلەرگە قايتقۇسى كېلىپ قالىدىكەن؛ شۇ دەۋرلەردىكى ئاجايىپ سەمىمىي، تالانتلىق، مېھرىبان، ساپ ئىنسانىي ۋىجدانغا، كىشىلىك ئەخلاق - پەزىلەتلەرگە ئىگە ئاشۇ دوستلارنى ئەسلەپ قالىدىكەن؛ ئۇلارنىڭ يېقىملىق سىمالىرى تەبەسسۇمىكى كىشىنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولىدىكەن.

قەدىرلىك دوستۇم ھېكمەت، خەستىلىك دەردىنى تارتىۋاتقان بۇ يەردىكى ئاڭ ئېغىر پەيتلىرىمدىمۇ سېنى ئەسلىدىم ۋە سېنى ھۆرمەت تۈيغۇسى ئىچىدە سېغىندىم. بولۇپمۇ تۇرسۇنجان ئالىم سېنىڭ سالامىتىڭنى ۋە مەن ئۈچۈن تۈتىيا بىلىنگەن خېتىڭنى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، بىلمىدىم، كۆزلىرىمدىن ياش قۇرۇمىدى. ھەر كۈنى يېنىش - يېنىشلاپ ئوقۇيمەن. تاڭ قاراڭغۇلۇقىدا تۇرىمەن، مىرزا مۇھەممەتنى ئويغىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن بالكونغا چىقىمەن - دە، چىراغ نۇرىغا تۇتۇپ ئوقۇشقا باشلايمەن. تۇرسۇنجان ئالىم رومانىڭنىڭ بىرىنچى تومى ئاخىرلىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ رومان ئورىگىناللىرىنى باشتىن - ئاخىر كۆرۈپ ماڭغاچقىمۇ، سۈرەڭ ئىچىپلىۋاپتۇ. مەن ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىرىگە قانماي تەپسىلىي بايان قىلىشنى ئۆتۈندۈم. ئۇ دوختۇرخانىغا ئۇچ كۈن ئودا كېلىپ، كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان ۋەقەلەرنى سۆزلىدى. ئۇ سۆزلىگەنسېرى ئاشۇ تۇمانلىق ھەم جۇشقۇنلۇق يىللارغا قايتقاندەك، باقىيغا رەھلەت قىلغان ۋە ھايات ياشاۋاتقان دوستلار بىلەن قايتا

ئۇچراشقاندەك هاياجانغا تولدۇم. سەن دوستلار خاتىرىسىنى قەلبىڭە. دە تولۇق ساقلاپ كەپسەن. ئۇلارنىڭ هايات مەنزىلى خاتىرىلىرىنى ئەبەدىيلەشتۈرمەكچى، ئەۋلادلارغا قالدۇرماقچى بولۇپسەن. بۇ نېمىدېگەن ئالىيجانابلىق، نېمىدېگەن ئۇلۇغۋار مېهنەت! ئېسىڭدە دۇ، ساڭا «مۇڭ دەرۋىش» دېگەن نامنى ئاتا قىلغان يېڭىشەرق سۇ ئامبىرىدىكى هېلىقى ئاپئاق ئايدىڭ كېچە! بىز ئۇچ دوست نېمىلەرنى دېيىشمىگەن، قانداق كۈنلەرنى ئارزۇ قىلىشمىغانىدۇق. شۇ چاغدىكى مۇرات ئىككىمىزنىڭ ئۈمىد - ئىستەكلىرىمىزنى يەردە قويماپسەن، رەهمەت ساڭا!

دوستۇم، بىز هەقىقەتەن چىن دوستلاردىن ئىدۇق، بىز شۇنداق ياشىغانىدۇق. . . هاياتىمىزدىن ئاز كەم يېرىم ئەسىر ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە سەن كەينىگە بۇرۇلۇپ، يەنى ئاشۇ ئۇزاق ئۆتمۈشكە قاراپ، بىزنىڭ كەچمىش - كەچۈرمىشلىرىمىزدىن كۆپ قىسملىق رومان يازسا ئەرزىيدىغانلىقىنى بىلىپ يېتىپسەن. ئەقلىڭگە ئاپىرىن! مەن سېنى ئىلگىرىمۇ چۈشەنگەن، قايىل بولغانىدىم، بۇ قېتىم مەن سېنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ چۈشىنىشكە مۇيەسسەر بولدۇم. مەن سېنىڭدەك بىر دوستۇم بارلىقىدىن پەخىرلىنىمەن. سەن مېنى يەنە ئاشۇ ئۇزاق ئۆتمۈشكە — نەۋقىران ياشلىق دەۋرگە باشلاپ كەتتىڭ؛ سەن مېنى ئاشۇ هىجران قايغۇسى بىلەن ۋىسال شادلىقى، دوستلۇق مېهرى بىلەن دۇشمەنلىك هەسەتلىرى، قاينام مېهنەتلەر بىلەن جاپا - مۇشەققەتلەر ئالمىشىپ تۇرغان، رەڭدار، بەختىيار كۈنلەر بىلەن قاپقارا ئازابلىق تۇنلەرگە باشلاپ كەتتىڭ؛ قەلبىمدە يېڭى هېس - تۇيغۇلارنى ئويغاتتىڭ. خەلقىمنىزدە:

كۆرگىلى كەلدىڭلىمۇ، كۆيدۇرگىلى كەلدىڭلىمۇ؟
كۆيۈپ ئۆچكەن ئوتلىنى ياندۇرغىلى كەلدىڭلىمۇ؟!

دېگەن قوشاق بار. خۇددى شۇنىڭدەك، كۆيۈپ ئۆچكەن ئوتلارنى قەلبىمدە قايتىدىن ياندۇردۇڭ. مېنى قايتىدىن ئىجاد - مېهنەت قاينىمىغا باشلاپ كىردىڭ. دوستۇم، ساڭا هەۋسىم كېلىدۇ. هاۋا زىر دېرىزەمىڭ ئالدىدا بىر تۇپ قاشتېشى گۈلى پورەكلەپ ئېچىلىدى. ئەنە شۇ گۈلنىڭ ئەڭ چىرايلىق ئېچىلغىنىدىن بىرىنى ئۈزۈپ ساڭا تۇتقۇم، سېنى ئاشۇ ئىجادىي مۇۋەپپەقىيىتىڭ بىلەن تەبرىكلەيمەن دېگۈم كېلىۋاتىدۇ.

دوستۇم، سەن كىشىلەر ئاسان ئېرىشەلمەيدىغان بىر بەختكە ئېرىشتىڭ، يەنى سەن ياشلىق دەۋرگە، ئاشۇ رەڭدار ئۆتمۈشكە، يېقىملىق، مېهرىبان دوستلار ئارىسىغا قايتىپ كەتتىڭ؛ سەن مۇراد، كامىل، نايۇبى، شادىمان، ئالىمجان، ئامانىللا، گۈلزىبا، نەفسە، زۇمرەتلەرنىڭ قېشىغا كەتتىڭ؛ مېهرىبان، كۆيۈمچان ئاتا - ئانىلار، كۆڭلى - كۆكسى كەڭ، جاپاكەش خوتەن دېهقانلىرى ئارىسىغا چۆكتۈڭ. شۇ تاپتا سەن ئاشۇ سۆيۈملۈك، مەرد، تالانتلىق، ئاق كۆڭۈل، گۈناهسىز جەسۇر قەهرىمانلىرىڭ بىلەن بىللە شاۋقۇنلۇق يورۇقلۇق دەريالىق بويىدىكى بۇك - باراقسان باغلاردا سەيلە قىلىۋاتقانسەن؛ قۇمقايغىنىڭ پېژغىرىم ئىسسىقىدا، زۇمچەك - زۇمچەك قۇم بارخانلىرى بىلەن ئورالغان بۇغدايزارلىقلاردا مۇرات، كامىل، نەفسە، گۈلزىبالار بىلەن ئورما ناخشىسىنى ئېيتىپ ئورما ئورۇۋاتقانسەن؛ ئاي نۇرىغا چۆمگەن ئانارلىق باغدا كامىل بىلەن نەفسەنىڭ تۇنجى مۇهەببەت هېسسىياتىغا تولغان يۈرەكلىرىنىڭ قانداق تېپىۋاتقانلىقىنى تىڭشاۋاتقانسەن؛ مۇقامچى مىرزاپ شاهنىڭ بالىخانىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ساتارىنىڭ تارلىرىدىن ياڭرىغان ئاشىقانە ناۋا - كۈيلىرىنى ئاڭلاۋاتقانسەن!

دوستۇم، قارا!! تەبىئەتكە باهار كەلدى. چوكانتال ۋاقتى بولدى. ئۆستەڭ بويلىرىدا كاككۇك گۈللىرى ئېچىلدى. ئالما، ئۆرۈك چېچەكلىدى. بىز قانچە - قانچە باهارنى باشتىن ئۆتكۈزدۇق. بۇ يىلمۇ باهار كەلدى، ئەمما بۇ باهارنىڭ پەيزى باشقىچە. مەرهۇم دوستىمىز نايۇبى — تەڭرى ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلسۇن — «باهار» ناملىق بىر شېئىرىدا:

قانچە - قانچە باهار ئۆتتى، هەر باهارنىڭ پەيزى باشقىچە،
قانچە چېچەك قۇيۇلۇپ پۈتتى، قۇيۇلغاندەك كۆزلەردىن تامچە.

دېگەندى. دوستۇم، سەن ئاشۇ چېچەكلەر قۇيۇلۇپ پۈتمەستىن بۇرۇن گۈلزىبا، نەفسە ۋە زۇمرەتنىڭ يېشىل كۆڭلەكلىرىنىڭ

ئېتەكلىرىگە ئۆزۈك چېچەكلىرىنى يېپىشتۇر، بۇ ئۇلارنىڭ ۋاپاغا تولغان قەلبىنىڭ بىغۇبارلىقىنى ئىپادە قىلسۇن؛ مەن ھال رەڭ ئالما چېچەكلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۇستىگە چاچقىن، مەڭزىگە يېپىشقان ئالما چېچەكلىرى ئۇلارنىڭ خىجالەت بولغان چاغدىكى ھايالىق مەڭ. زىنىڭ قىزىللىقىنى ئەكس ئەتتۈرسۇن؛ مەجنۇنتالنىڭ ياپيېشىل نوتىلىرىدىن تاج ياساپ باشلىرىغا كىيدۈر. بۇ ئۇلارنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن مۇھەببەتلىك رەڭدار ياشلىق دەۋرىنى ئەسلەتسۇن؛ قۇلاقلىرىغا يېڭى ئېچىلغان «سېرىق سەمەر» گۈلىنى قىستۇر. غىن، بۇ ئۇلارنىڭ ھىجران ئازابى بىلەن جۇدالىق ھەسرىتىدە سار. غايغان گۈزەل چېھرىنى كۆرسەتسۇن!

دوستۇم ھېكمەت، شۇ تاپتا يېنىڭدا بولسام ئىدىم، مۇڭلىرىڭغا مۇڭداش، سىرلىرىڭغا سىرداش بولۇپ قايناق ھېسسىيات دولقۇنلە. رىڭدا بىللە ئاققان بولار ئىدىم، چۈنكى سېنىڭ بۇ روماننى يېزىش جەريانىدىكى نازۇك ھېس - تۇيغۇلىرىڭنى بىردىنبىر چۈشەنگۈچى دوستۇڭ يەنىلا مەن ئەمەسمۇ؟!

ياز دوستۇم، ياز! قەلبىمدىن سەھىپلەر ئۈستىدە گۈللەرنى ئېچىلدۇر، ئۇنىڭدىن گۈلدەستىلەر ياساپ ئەۋلادلارغا تۇت!

دوستۇم، قەلبىمدىكى قايسى بابلار ئۈستىدە چېچىۋاتقانلىقىنى بىلگۈم كېلىدۇ. ئىتتىكرەك ساقىيىپ قايتسام، رومانىڭنىڭ بە. رىنچى تومىنى ئوقۇشقا مۇۋاپىق بولسام دەيمەن. دوستۇم ھېكـ مەت، رومانغا بېرىلىپ كېتىپ سالامەتلىكىڭنى ئالدۇرۇپ قويما. ساغلاملىق ھەممىدىن ئەۋزەل، ئىجادىيەت دېگىنىدا ئۇزۇش ئۇچۇن تەن سالامەتلىك كېرەك، ئەلۋەتتە.

ساڭا ۋە ئوماق قىزىڭغا بەخت - ئامەت، ئۇزاق ئۆمۈر تىلەيـ مەن، خېتىڭنىڭ تېزرەك كېلىشىنى كۈتۈپ:

دوستۇڭ كامىل راخماندىن 8 - ئاپرېل بېيجىڭ

سالام دوستۇم!

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ھۆرمەتلىك ۋە قىممەتلىك دوستۇم كا. مىل، قانداق ئەھۋالىڭ؟ مۇبارەك قوللىرىڭ بىلەن يېزىلغان خە.

تىڭنى كۆرگىنىمدىن كېيىن خۇداغا مىڭ قەتلە شۈكۈر قىلدىم ۋە خۇشاللىقتىن ياش تۆكتۈم.

سېنىڭ تۇيۇقسىز يېقىلغانلىقىڭنى ئاڭلىغان چاغدىكى روھىي ھالىتىمنى تىل بىلەن ئىزھار قىلالمايمەن. شۇنچىلىك ئەنسىرەش، تەقەززالىق، پەرىشانلىق، سېغىنىش ئىسكەنجىسىدە قىسىلدىمكى، گويا ئاتا - بوۋامدىن قالغان تەۋەررۈك گۆھىرىم يوقالغاندەك، يۈرىكىم بېغىشىدىن ئۇزۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك ئازابلاندىم، «ئۇز پانا. ھىڭدا ساقلىغايسەن» دەپ يارانقان ئىگەمگە ئىلتىجا قىلدىم. شۇ كۈنلەردە يۈرىكىم ماڭا بويسۇنمىدى، ھەتتا قەلىمىمنى مەندىن يۈزە. نى ئۆرۈدى، ئىشلىرىم ئاقمىدى. بۇ پەرىشانلىقىم قىزىمغىمۇ بەك. رەك تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ئۇ ھەر كۈنى سېنىڭ خەۋىرىڭنى سورايدۇ، «شۇ مۇساپىرچىلىق باسقان يىراق يۇرتتا كىمنۇ قاراۋات. قاندۇ، كىمنۇ ھالىڭ نېچۈك دەپ سوراۋاتاندۇ، كىمنۇ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىۋاتاندۇ؟» دېگەندەك ئويلار بىلەن ئوتتا پۈچۈلانغاندەك بولۇپ كەتتى. مەن ئۇياق - بۇياقلارغا يۈگۈرۈپ تولۇق ئادرېسقا ئىگە بولالمىدىم. مانا بۇگۈن ئەتىگەن ـــ دۈشەنبە، 15 - ئاپرېل ـــ خېتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىپلا جاۋاب يېزىۋاتىمەن.

كامىل، مەن نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئازابلاندىم، قايغۇردۇم؟ بۇنىڭ سەۋەبى ئاددىيلا: شۇ جەننەت تىمسالى گۈزەل، مېھرى ئىسسىق يۇرت خوتەنده نەۋقىران ياشلىقىمىز بىللە ئۆتكەندى. شاد - خۇراملىقتا، قايغۇ - ھەسرەتتە، مۇھەببەت ۋە نەپرەتتە، مېھنەت ۋە رىيازەتتە بىر جان - بىر تەندەك ياشىغاندۇق، يورۇڭ. قاشىنىڭ ئابىھايات‌تەك سۈيىدىن ئىچىپ ئەقىل تاپقاندۇق. ساددا، سەممىي، دىلكەش خەلق بىزگە ئادەم بولۇشنىڭ يولىنى كۆرسەتـ تى، بىز ئۇلاردىن ئىنسانىي پەزىلەتنى ئۆگەندۇق. ئاشۇ مـۇد. ھىش يىللاردا ساپ - سەممىي دوستلۇقنى قەدىرلەپ، ۋىجدان - دىيانەتنى ئۇلۇغلاپ بىر - بىرىمىزگە يۈرەك بولدۇق. يۆلەك بول. دۇق! تېررورلۇق ئەڭ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەن چاغلاردىمۇ ئىشارەت ۋە كۆز گۆھەرلىرىمىز ئارقىلىق بىر - بىرىمىزگە مەدەت بەردۇق. دۇنيادا كەم تېپىلىدىغان بۇنداق ئۇلۇغۋار دوستلۇققا ئېرە. شىش ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭغا قايتا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاجايىپ ئۇ.

زۇن بىر تارىخىي جەريان كىشىك ۋە تارىختا ئىز قالدۇرغۇدەك ۋەقەلەرگە باي دەۋرلەرنى باشتىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەمدى ئۇ دەۋرلەر ئۆتۈپ كەتتى!

دوستۇم كامىل، ئاشۇ بوران - چاپقۇنلۇق يىللاردىكى جۇشقۇن ياشلىق ھاياتىمىز ئەۋلادلارغا ئۆرنەك بولغۇدەك دەرىجىدە مەنىلىك ئۆتكەنىدى. مانا شۇ يىللارنىڭ، شۇ ھاياتنىڭ شاھىدى ۋە گۇۋاھچىسى كىم؟ سەن ۋە مەن! . . .

ھەقىقىي دوستلار ئۆز دوستلىرىنى ماختاش ئارقىلىق پەخىرلەنمەيدۇ، دېيىشىدىكەن. بەلكىم ئاڭلىغان بولغىيدىڭ، مەن ھەربىر ئولتۇرۇشتا، سورۇنلاردا سېنىڭ ئەقىل - ئىدراكىڭنى، ئىنسانىي پەزىلىتىڭنى، قورقماس جاسارىتىڭنى تەرىپلەپ كەلدىم، تەرىپلەۋاتقىنىمدا ئۇلار ھاڭ - تاڭ قېلىشتى ۋە ھەيرانلىق ئىلكىدە ياقىلىرىنى تۇتۇشتى. بۇ نېمىلىكتىن؟ ساڭا بولغان دوستانە ئەقىدەمدىن، سېنىڭ بىلەن ئىپتىخارلانغىنىمدىن، ئەلۋەتتە.

كامىل، بۇنداق يازغىلى تۇرسام سۆزۈم بەك ئۇزىراپ كەتكۈدەك، چۈنكى مەن ھېسسىياتنى ئەمەس، ھېسسىيات مېنى باشقۇرۇۋاتىدۇ. ئەمدى ئەمەلىي سۆزۈمگە كېلەي: مەن سېنىڭ خېتىڭنى ئەسىرىمدىكى دوستلارغا — نەقسە، گۈلزىبا، زۇمرەت، مۇراتلارغا كۆرسەتتىم، ئۇلارنىڭ ھەممىسى قولمۇقول ئېلىپ ئوقۇشتى. . . خېلى ياخشى بولۇپ قالغانلىقىڭدىن خۇشال بولۇشۇپ ياش تۆكۈشتۈق. . . ئەمما، نەقسە يۈزىنى تۇتقىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. مەن ئۇنى ئىزدەپ بوۋايقەمبەردىكى چىلانلىقتىن تاپتىم. ئۇ خېتىڭنى باغرىغا باسقىنىچە كاككۇك قونغان چىنارغا يۆلىنىپ، ئۇن - تىنسىز ياش تۆكۈۋېتىپتۇ. . . ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەيدىم، بىراق ئۇ «ئۆمىلەپ بولسىمۇ بارىدىغان» لىقىنى ئېيتتى! . . .

— ئويلاپ بېقىڭا ھېكمەت، — دېدى ئۇ ئېسىدەپ يىغلاپ، — ھېلىمۇ بىز بىر - بىرىمىزنىڭ قوللىرىنىڭ ئۇچىنى تۇتمىغان سەممىي يۈرەكلەر، ئەمما ۋاپادارنىڭ بېشى ياستۇقىغا يەتكىنىدە يېنىدا بولمىغان، مۇبارەك بېشىنى قۇچقىغا ئالمىغان، شۇنداق قىيىن ئەھۋالدا ھالىغا يەتمىگەن مەزلۇمەنىڭ پەزىلىتىنى

نېمە بىلەن ئۆلچەش كېرەك؟ . . .

— ئاھ خۇدا، — دېدىم مەن كۆككە قاراپ، — يارانقان مەزلۇمەلىرىڭنى نەقسەگە ئاتا قىلغان مېھىر - ۋاپا، سۆيگۈ - مۇھەببەت، ئەقلى - پەزىلەتلەرنىڭ مىڭدىن بىرىگە بولسىمۇ نائىل قىلغايسەن! . . .

خوش، شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنى توسۇپ قالالمىدىم. . . ئۇ مېنىڭ گېپىمنى زادىلا ئاڭلىمىدى. ئۇ كەتتى. . . ساپ مېھىر - ۋاپا، ھەقىقىي چىن مۇھەببەتنىڭ نۇرى دېگىز قەرىدىكى ئۇنچە - مارجانلارغا جۇلا ئاتا قىلىپ كۆزلەرنى قاماشتۇرىدۇ ۋە كۆكتىكى يۇلتۇزلارنى يىغلىتىپ زېمىنغا يامغۇردەك تۆكتۈرىدۇ، دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. . .

دوستۇم كامىل، تۇرسۇنجان «قۇيۇن» دىن رومان ۋەقەلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا تەقەززا بولغانلىقىڭنى بىلدىم. خېتىڭدە «قەلەمكەشلىك قايسى بابلار ئۈستىدە چېچىۋاتقانلىقىنى بىلگۈم كېلىدۇ» دەپ يېزىپسەن. ماقۇل، تەلىپىڭنى ئانچە - مۇنچە قاندۇرايلى:

كامىل بارما دېسە ئۇنىمايدىغان، نەقسەنىڭ باشلىشى بىلەن توقسان ياشلىق قۇتلۇق ھاجىم بىلەن كۆرۈشتى — ئەجەب ئۇنىڭ بۇنداق قىلىنلىقىنى شۇ چاغقىچە بىلمەيدىغان يۇرۇپتىمەن — . شۇنداقتىمۇ ھاجىم كامىلنى: «ئەسلىي زاتى ئۇلۇغ، مۇرۇۋەتلىك ئائىلىنىڭ پەرزەنتى ئىكەنلا» دېدى. كېيىن نەقسە، گۈلزىبا، زۇمرەتلەر خانىزاتخان مومانى يوقلىدى. نەقسە مومانىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، بۇ پەرىشتىدەك ئانىنىڭ ئېتەكلىرىنى كۆزىگە، پېشانىسىگە سۈرتتى ۋە ياش تۆكتى. . . مومايى ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ، ئۇنىڭ قۇتلۇق ھاجىمنىڭ نەۋرىسى ئىكەنلىكىدىن سۆيۈندى. . .

كامىل بىلەن نەقسە كىنودىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نەقسە سەئىدە ئاچامنىڭ يېنىدا قونۇپ قالدى. . . قۇرۇم كۆلدەكى ئۇچ جۈپ دوستىنىڭ ساياھىتى ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. . .

مەشھۇر سەيلىگاھ ئىگەچى باغچىسىدىكى تاماشىنى دېمەيسەن! بۇ يەردىكى مۇشائىرە، لەپەر، چاقچاق، يۇمۇر، مۇقام، ئىلى

ناخشىلىرى، تاتار جىرلىرى. . . پاھ، پاھ، شۇنچىلىك قىزىدىكى، ئەيۇھەننىاس! . . . ئۇنى تەسۋىرلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. تېخى جۇپ - جۇپ ئىلەڭگۈچ ئۇچقان چاغدىكى قىزلارنىڭ چىرقىراشلىرى، يىگىتلەرنىڭ قىقاس - چۇقانلىرىنى دېمەيسەن. . . ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە بوستان قۇشلىرىنى ئۇخلاتمىدى. ھەتتىگىنەي، سەن كەچتە غەربكە پېتىپ كېتىۋاتقان ئوت شارىدەك قىپقىزىل قۇياشنىڭ يۈزۈڭقاش دەريا بويلىرىنى، ئۇ قاسناقتىكى ئېگىز ئېرىق، قۇتچى، جىيا، گىجى كەنتلىرىنى قانداق سېھىرلىك تۇسكە كىرگۈزگەنلىكىنى بۇ قېتىم كۆرەلمەي قالدىڭ - دە! تېخى يورۇڭقاش دەريا سىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن كۆتۈرۈلگەن قىپقىزىل سەھەر قۇياشىنى، سانسىزلىغان مەرۋايىت - ياقۇتلارنى چېچىۋەتكەندەك ۋىلقىلاپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيىنى، قۇتچى، جىيا، گىجى كەنتلىرى ئۇستىدە لەرزان ئۇزۇپ يۈرگەن سۇس ئاق تۇمانلارنى دېمەيسەن! . . . قىزلار مانا مۇشۇ قاق سەھەردىلا يەنە ئىلەڭگۈچلەرگە چىقىۋالدى. . .

ھە راست، بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاسلا قاپتىمەن. ئالىمجان زېھرۇلا بۇ سەيلىگە «ساقىي» بولغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماي يېنىپ قوي دېگەنىدى. يەنە ئامانىللا قۇربانمۇ ماتېماتىكىلىق چاقچىقىمنى خېتىڭىنىڭ بىر يېرىگە پۈتۈپ قوي دەپ جېكىلىگەن. . . ئامانىللا بۇ سەيلىدە ناھايىتى «ئوسال‌لىق» قىلدى. ئۇ «تونۇشتۇرەمەن» دەپ ھەممە قىزلارنىڭ سىرلىرىنى ئېچىپ بەشپۈچۈق قىلىۋەتتى. ئۇزىگە كەلگەندە «مەن روشەن بىلەن «x+y» بولىمەن دەپ تۇرۇۋالدى. ئالىمجاننىڭ لۇتپىيە، شادىمانىنىڭ گۈلباھار، ئابلىز ئەۋانىڭ بائۇمە، نائىبىنىڭ سائادەتلىرىمۇ شۇنداق ياخشى ئوينىدى. نىزامىدىن يالغۇز چىقىپتىكەن، ئۇ ئەمەت مىرزىنىڭ «سوزماق»، «گومىنداڭنىڭ ئالتە شوئارى» دېگەن يۇمۇرلىرىنى سۆزلەپ ھەممىنى كۈلدۈردى. . .

دوستۇم كامىل، ھازىر مۇرات، ھېكمەت، گۈلزىبالار مەكتەپتە قاتتىق ئىشلەۋاتىدۇ. تۇراپ تۇرۇپ كەلگەن كىتابلار، ھېكمەتكە زەيتۇنەدىن كەلگەن خەتلەر، ئالىمجان، كامىل، ھېكمەتلەر بىللە تۇزگەن «ئەخلاق - پەزىلەت دەرسلىكى» دېگەنلەر ئۇلارغا

بالايىئاپەت ئېلىپ كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئاڭلىساق، پارتىيە مەكتىپىدىن «ئۇچ دوستقا ھېزى بولۇڭلار» دېگەن مەنىدە ئۇلارغا «چېكىت» قويۇپ، گۇڭشې داڭۇېيىغا چىقارتقانمىش. بۇنى بىلگەن خالىق قىز - قىنىغا پاتماي يۇرگۈدەك. . . مائارىپ ئىدارىسىدىن ئەۋەتكەن باش مەكتەپكە ئىلمىي مۇدىرلىققا تەكلىپ قىلغانىكەن، ئۇ زادى ئۇنىمىدى. مېنىڭ گۇمانىمچە، ئەۋەتكەن ئىلاجى بار خالىق ھەم تۇردى ھېكمەدەك دالتەكلەردىن يىراق تۇرۇشنى ئويلىغان ئوخشايدۇ.

دوستۇم كامىل، ئىشلار بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ، چىگىشلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ ئۇچ جۇپ ياشنىڭ بېشىدا يەنە نېمە قازانلار قاينايدۇ، بىلگىلى بولمايدۇ. . . ئىشقىلىپ، خۇدا ئۇلارغا خەيرلىك ئاتا قىلسۇن. . . مەن ھەممىنى تەپسىلىي يازالمىدىم، پەقەت تاغدىن - باغدىن دېگەندەكلا. . .

مەن بىلەن تەڭ قىران دەۋرلەرگە قايتقان دوستۇم كامىل، ئەۋەتكەنى يولغا سېلىۋەتتىم. . . ئەمدى ئۇ سېنىڭ قېشىڭدا بولىدۇ، ئەزىز بېشىڭنى سلايدۇ، ئورمىلىقلار ۋە ئانارلىق باغلارنى ئەسلەيسىلەر. . . بىر خەيرلىك ئىش — ئۆتمۈشكە قايتىسلەر. . . ئانا دەريا، ئەزىم دەريا يورۇقاش ساھىللىرىدا مۇڭدىشىپ ياش تۇققان كۈنلىرىڭلارنى ياد ئېتىسلەر! ئەمدى ساڭا ئونېۋلۇ ۋادىسىنى سۆيۈپ ئاققان كوراپ دەريا سىنىڭ مەخمەل بويلىرىدا ئېچىلغان بابۇنە گۈلدەك نازۇك، شەرم - ھايالىق، چوڭقۇر ھېس - تۇيغۇلارنىڭ ساھىبى سۆيۈملۈك قىز ئەفسە ھەمراھ بولغاي! . . .

خۇدا ساڭا شىپالىق ئاتا قىلغاي:

دوستۇڭ ھېكمەت ئەلى 16 - ئاپرېل

سېغىنغان يۇرەكتىن سالام!

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم قەدىرلىك، مېھرىبان دوستۇم ھېكمەت ئەلى، سالامەتلىكىڭنى، پەرزەنتىڭ ئۇچقۇنىڭنىڭ تىنچ - ئامانلىقىنى بىلىپ، ئۇلۇغ تەڭرىگە شۈكۈرلەر ئېيتتىم، قادىر ئاللا ھەممە-

مىزنى سالامەت قىلسۇن، ئىنشائاللا.

ھۆرمەتلىك دوستۇم ھېكمەت، زارىقىپ كۈتۈۋاتقىنىمدا خېتىڭ كەلدى، خېتىڭ ئەمەس، بەلكى دوستلۇق مېھرىڭ كەلدى. خېتىڭنى تەكرار - تەكرار ئوقۇدۇم، خېتىڭدىن بىغۇبار قەلبىڭنى، دوستلارغا بولغان سەمىمىي ئەقىدەڭنى، ئىنسانىي پەزىلىتىڭنى كۆردۈم. مەكتۇبىڭنىڭ مۇبارەك سەھىپىلىرىگە كۆز تىكتىم: قەلب دېڭىزىنىڭ تۈۋىدە ياتقان سۆز گۆھەرلىرىڭ بىلەن سەھىپىلەرنى بېزەپسەن. مەكتۇبىڭنى ئوقۇۋاتقىنىمدا كۆز چەشمىلىرىمدىن ياشلار تۆكۈلدى، ئۇزاققىچە ئۇن - تىنسىز ياش تۆكتۈم. دوستلۇق ئالدىدىكى ساداقىتىڭگە تەشەككۇر. كەچۈر مېنى، يۈرەك سۆزلىرىم روشەن بولسۇن ئۈچۈن خېتىمنى بىرقانچە سەھىپىلەرگە بۆلۈپ ئىزھار قىلماقچىمەن.

دوستلۇق

خېتىڭدە بەختىيار، قۇۋناق ياشلىق دەۋرىمىز توغرىسىدا، دوستلار ھەققىدە سۆزلەپسەن. دوستۇم ھېكمەت، بىزنىڭ دوستلىرىمىز چىن مەنىسى بىلەن ئاجايىپ كىشىلەر ئىدى. ئۇلاردا تالانت، ئىرادە، ئۇمىد، مۇھەببەت، نەپرەت، پەزىلەت، غەيرەت ۋە شىجائەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ پاك ئېتىقادى، دوستلارغا ئەقىدىسى، ئىجادىي مېھنىتى، قىزغىن سۆھبىتى، ئىلمىي ئىزدىنىشلىرى ھېلىمۇ بىزنىڭ كۆڭۈل ئاسمىنىمىزدا يۈلتۈزدەك چاقناپ، يادلىنىپ تۇرمامدۇ؟! بىز ئەنە شۇنداق ئەقىدىلىك، ئوبجدانلىق، مېھىر - شەپقەتلىك، پەزىلەتلىك دوستلاردىن ئىدۇق، توسۇن ئات تەك شوخ ئىدۇق. ئۆركەشلىگەن دەريا ئىدۇق، بىرىمىز رەسسام ئىدۇق، بىرىمىز سازەندە، بىرىمىز ماتېماتىك، بىرىمىز خىمىك، بىرىمىز يازغۇچى، بىرىمىز تارىخچى ئىدۇق. ھايات سەلكىنلىرى بىزنى بۇياقلارغا ئوچۇرۇپ كەلدى. دوستۇم ھېكمەت، بىز ئۇلاردىن يىراقتا، بەكمۇ يىراقتا قالدۇق. ئەمما، ئۇلار سېنىڭ ۋە مېنىڭ قەلب ئەينىكىمىزدە تاڭدىكى چولپاندەك يالتىراپ تۇرۇۋاتامدۇ؟! ئۇلارنىڭ مۇلايىم، ئوچۇق چېھرىسى، بىغۇبار سىماسى كۆز ئالدىمىزدىن كەتمەيدۇ. بولۇپمۇ سېنىڭ ئۆتكۈر زېھنىڭ، روشەن خاتىرە

رەڭدە ئۇلارنىڭ ئوبرازى نۇر چېچىپ، جۇلالىنىپ تۇرغاچقا، ئاخىر ئۇنچە - ياقۇتلارنى يىپقا تىزغاندەك، ئۇلارنىڭ ھايات خاتىرىلىرىنى نەشر رىشتىسىگە تىزىۋاتىسەن. سەن دوستلۇق ھەققىدە داستان يېزىۋاتىسەن، چىن دوستلۇق ھەققىدە ئۆمۈر قىسسىسى يېزىۋاتىسەن، چۈنكى سەن دوستلۇقنى چۈشەنگەن، دوستلارغا ئەقىدە باغلىغان، دوستلۇق ئۈچۈن يارالغان ھەقىقىي ئىنسانسەن! سەن ئۆزۈڭنىڭ ئىجادىي خىزمىتىڭ بىلەن دوستلارنىڭ خاتىرىسىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈپ، ئۇلارغا ھەيكەل تىكلەپ، دوستلۇقنىڭ ئۇلۇغسىنى كۆرسىتىپ قويماقچىسەن. سېنىڭ بۇ ئۇلۇغ خىزمىتىڭ ئىجادىيەت ئاسمىنىدىكى بىر نۇرلۇق يۈلتۈز بولۇپ قالىدۇ، ئۇ ھايات يولىمىزغا ئۆزىنىڭ نۇرىنى چاچىدۇ.

ئۆتكەنكى خېتىمدە سېنىڭدەك بىر دوستۇم بارلىقىدىن پەخىرلىنىدىغانلىقىمنى ئېيتقانىدىم، ھېلىمۇ شۇ سۆزۈمنى تەكرارلايمەن. دوستۇم ھېكمەت، بىز رەھىمسىز تارىخنىڭ ئالىق قىيىن سىناقلىرىدىن ئۆتكەن ھەقىقىي دوستلارمىز، بىزنىڭ دوستلۇقىمىزنى بۇ قېتىمقى ئىجادىي مېھنىتىڭ يەنە بىر پەللە يۇكسەكلىككە كۆتۈردى. شۇڭا، سېنى باھار چېچەكلىرى بىلەن تەبرىكلەيمەن، تالىڭ شامالىلىرىدىن ساڭا سەمىمىي سالام يوللايمەن.

خىسلەتلىك باھار

قەدىرلىك دوستۇم ھېكمەت، قارا، قەلبىمىزنىڭ پاكلىقىنى نامايان قىلغاندەك چاچلىرىمىزغا ئاق كىرىپتۇ. دېمەك، ئۆمۈر مەنزىلىمىز ئىككى قەرنە مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ. قايرىلىپ كەچمىش تارىخىمىزغا نەزەر سالسام، بالىلىق، ئۆسمۈرلۈك، ياشلىق رايالىرىدا توختاپ، نەۋقىرانلىق مەنزىلىگە يېتىپ كەپتۇق. ئېخ قىرىق سەككىز يىل! ھايات گۈلىستانىمىزنىڭ قىرىق سەككىز يىلى، يەنى قىرىق سەككىز باھارى ئۆتتى. «يازنىڭ قىشى بار» دېگەندەك، باھارغا ئەگىشىپ قىرىق سەككىز قىشمۇ ئۆتۈپ كەتتى.

ھېكمەت، بىز يېرىم ئەسىردەك ھايات مۇساپىمىزنى بېسىپ ئۆتتۇق. بۇ ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا مۇڭلۇق بېشىمىزدىن نېمىلەر

كەچمىدى دەيسەن. ھىندىستاندا بۇيۈك ئىمپېرىيە قۇرغان شۆھرەت-لىك شاھ زەھىرىددىن مۇھەممەد بابۇر بىر غەزەلنىڭ مەتلىسىدە:

چەرخىنىڭ مەن كۆرمىگەن جەبرۇ جەفاسى قالدىمۇ،
خەستە كۆڭلۈم چەكمىگەن دەردۇ بالاسى قالدىمۇ؟!

دېگەنىدى. پەلەك چاقى تەتۇر چۆرگىلىگەن ھېلىقى ئاپەتلىك يىللار-دا، بىز تارتمىغان جەبر - جاپا، بىز چەكمىگەن دەردۇ بالا قالدۇ-مۇ؟ ئىسسىناي دەپ كۈنگە قول سۇنساق كۈن ئۆزىنى دالدىغا ئالدى؛ ئايغا باقساق ئاينى بۇلۇت باستى؛ ئۇسساپ دەريا-غا بارساق دەريا مۇزلىدى. بۇ مىسكىن دىلىمىزدا پەقەت ئارمان بىلەن ئەپغان قالغان ئەمەسمۇ!

قەدىرلىك دوستۇم ھېكمەت، بەلكى ئېسىڭدىدۇر، خانئانام رەھمەتلىك بەزىدە «ئەجرەن - ئەزىما» دەيتتى. ئېھتىمال، بۇگۈن-كى كۈنلىرىمىز ئالىجاناب تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرىمىزنىڭ ئەجرىدىن كەلگەن بولسا كېرەك. قىلغان خىزمىتىمىز ئەلنىڭ نەزىرىدىن ئۆتتى بولغاي، ئەل بىزگە يۈقىرى باھا بەردى. شۇڭا بىزگە بېرىلگەن ھەربىر باھا ئۆزىگە خاس مەزمۇنى، رەڭدار ھۆسن - جامالى، قۇتلۇق قەدىمى بىلەن جىلۋىلىنىپ كەلدى. خۇسۇسەن ھايات گۈلىستانىمىزنىڭ قىزىق سەككىزىنچى باھارى ئەنە شۇنداق خاسىيەتلىك قەدىمى بىلەن يېتىپ كەلدى.

ئاپرېلنىڭ ئون تۆتىنچى كۈنى پايتەخت بېيجىڭدىكى ساۋاق-داش، يۈرتداش، خىزمەتداش ھەم كەسىپداش دوستلاردىن بولۇپ يىگىرمە بەشەيلەن ھايات بوستانىمىزنىڭ قىزىق سەككىزىنچى باھارىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. بۇ تەبرىكلەش پائالىيىتى قانداقتۇر ھەيۋەت-لىك زالدا ئەمەس، بەلكى بېيجىڭدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورنىنىڭ كىچىككىنە، لېكىن چىرايلىق بېزەلگەن خاس بۆلۈمىدە ئۆتتى. بەقەسەم تونلار يېپىلمىدى، بادام دوپپىلار كىيگۈزۈلمىدى، لېكىن كۆزلىرىدىن ئىلىم نۇرى ئەكس ئېتىپ تۇرغان غەرەزسىز، ئاق كۆڭۈل دوستلىرىم باھارنىڭ يېڭى ئېچىلغان گۈل - چېچەكلىرىدىن تۇزۇلگەن گۈل سېۋىتىنى تەقدىم قىلدى. مېنى مەركەز قىلىپ

چېچەكلىك باغدا رەسىملەرگە چۈشتى ۋە: «بۇ سېنىڭ قىزىق سەك-كىزىنچى باھارىڭنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قالسۇن» دېدى. تەنتەنىلىك يىغىن باشلاش نۇتقى سۆزلەنمىدى، ئەمما تەبىئىي، قىسقا، چوڭقۇر مەزمۇنغا ئىگە دوستلۇق ھېسسىياتىغا تولغان سۆزلەر بىلەن مېنى تەبرىكلەشتى. تەنتەنىلىك سۆزگە چىقىشلار بولمىدى، ئەمما ئۇلار شەنىگە قەدەملەر كۆتۈرۈپ، ماڭا ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ گۈزەل ئىزگۈ تىلەكلەر تىلىدى. شېئىر ئوقۇش، قۇلىقىمغا پىچىرلاشلار ئارقا-لىق ئىپتىخارلىق ھېسسىياتى بىلەن مېھىر - مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىشتى. تېئاتىرتىك سۆھبەتلەر، دوستانە چاقچاقلىرىدىن ئىبارەت دوستلۇق سەلكىنى بىلەن قەلب بېغىمنىڭ غۇنچىلىرىنى ئېچىلدۇ-رۇپ، ماڭا ئالەمچە مەدەت ۋە ئىلھام بەخش ئەتتى. ئۇلار ئالبوم ۋە ھايات خاتىرىلىرىنى تەقدىم قىلىپ، ئۇنىڭغا «گۈزەل ھايات، شانلىق مۇساپە»، «مول مەزمۇنغا تولغان قىزىق سەككىز يىل»، «ئۇستاز ئەجرى ئۆلمەيدۇ، مەرىپەت مەشئىلى ئۆچمەيدۇ» . . . دېگەن بېغىشلىمىلىرىنى يېزىپ، ئىمزالىرىنى چەكتى. بۇ ئارقىلىق ئۇلار قىزىق سەككىز يىللىق ھايات مۇساپەمنى يەكۈن-لەپ كۆرسەتتى. بۇ ماڭا قىزىق سەككىز تون يېپىپ، يۈز دوپپا كىيدۈرگەندىن ئەلا بولۇپ تۇيۇلدى.

دوستۇم ھېكمەت، كىشى ئۆزىنىڭ ئىنسانىي قىممىتىنى كۆر-گەندە، قەلبى ھاياجانغا تولمايۋە قالامدۇ؟! يۈرىكىم خۇشال تەپتى، ۋۇجۇدۇم زىلزىلىگە كەلدى، نېمە ئۈچۈن؟ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، مەن دوستلارنىڭ قەلب ئەينىكىدە ئۆزۈمنىڭ ئىنسانىي ئوبرازىمنى كۆر-دۈم، قەدىر - قىممىتىمنى تاپقانلىقىمدىن ئىپتىخارلىق ھېس قىل-دىم. بۇ باھار ئۆزىنىڭ قۇتلۇق قەدىمى بىلەن يېتىپ كەلدى، ئۇ ھايات خاتىرەمدىن مەڭگۈ ئۆچمەيدىغان خاسىيەتلىك باھار بولۇپ قالدى!

ۋىسال

ئەزىز دوستۇم ھېكمەت، نەفسەنى توسۇپ قالالماپسەن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىرادىسى بويىچە ئاپرېلنىڭ يىگىرمە سەككىزى بۇ يەرگە

يېتىپ كەلدى. . . شۇ كۈنى تاڭغا يېقىن بىر چۈش كۆرگەنىدىم. چۈشۈمدە: «سۈپسۈزۈك نېلۇپەر كۆلىنىڭ بويىدا تۇرغۇدەكمەن. قولۇمدا يېنىپ تۇرغان شام، يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا كۆز تىكىپ نېمىگىدۇر ئىنتىزار بولۇۋاتقۇدەكمەن. دەل شۇ چاغدا نەفىسە ئانار- لىق باغقا كىيىپ چىققان كۆڭلىكى بىلەن، ئانار گۈلىدىن گۈلدەستە تۇتقان ھالدا سامانيولى بويلاپ پەرىزاتلاردەك لەرزان ئۆچۈپ كېلە- ۋاتقۇدەك. دوستۇم ھېكمەت، ئۇزاقتىن بۇيان يارىنىڭ جامالىغا ئىنتىزار بولغان ئاشىقىنىڭ ۋىسالىغا يەتكىنىدە يۈرىكىنىڭ قانداق سوقىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ قانداق ئىزتىراپقا چۈشىدىغانلىقىنى، ۋۇجۇدىنىڭ قانداق لەرزىگە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتمىسامۇ ساڭا ئايان. ئۇ ئىتتىك، ئەما كېيىكتەك سىلىق يۈرۈشى بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇ ھايا ۋە نازاكەت بىلەن ئاستا ئېگىلىپ سالام بەردى. بىز ئۈرغۇپ چىقىۋاتقان ئەك نازۇك ھېسسىياتلىرىمىزنى باسقان ھالدا سالاملاشتۇق. ئۇ مەندىن سېغىنىش، ھاياجان ئىلكىدە يىغا ئارىلاش ھال سورىدى ۋە قولىدىكى گۈلدەستىنى ئېھتىرام بىلەن ماڭا سۇندى: «بۇ يۈرتىمىزنىڭ ئەتىۋارلىق گۈلى، ئۇنى ھىدلاڭ، بۇ گۈلنىڭ ھىدى كېسىلىگىزگە داۋا، ـــ دېدى. ئاندىن شامنى كۆرسىتىپ، ـــ قولىڭىزدىكى نېمە؟» دەپ سورىدى. مەن: «بۇ ھىجران تۇنىنىڭ شامى» دەپ جاۋاب بەردىم. نەفىسە: «ئەمدى ۋە- سال تېگى ئاتىدۇ، شامغا ھاجەت قالمايدۇ» دېدى. شامنىڭ يورۇ- قىدا ئۇنىڭ ھايالىق مەڭزىنىڭ ئالما چېچىكىدەك ھال رەڭگە كىر- گەنلىكىنى كۆردۈم. مەن ئۇھ تارتتىم، ئۇمۇ ئىختىيارسىز قول ئۇزاتتى. نېلۇپەر كۆلى ئۈستىدىكى تولۇنئاي ئۆزىنى ئاستا دالدىغا ئالدى. شام ئۆچتى، چولپان بالقىپ تاڭ يورۇدى. . .

دوستۇم ھېكمەت، نەفىسە يېتىپ كەلدى. باھار يېشىل كۆ- كاتلىرى بىلەن ئۇنىڭ يولىغا پايانداز سالدى، ئاپئاق ئۆرۈك چېچەك- لىرىنى، ھال رەڭ ئالما چېچەكلىرىنى بېشىغا چاچقۇ قىلدى، باھارنىڭ سەلكىن شامالىرى ئۇنىڭ ئىپار ھىدلىق چاچلىرىنى تارىدى، نەغمىچى باھار قۇشلىرى ئۇنىڭغا شادىيانە كۈيلىرىنى بە- غىشلىدى. ئۇ كەلدى، ۋاپا گۈلزارىدىن چىمەن تۇزۇپ كەلدى، ئەقىدە دەرياسىدىن ئۈزۈپ كەلدى، مېھىر ـ مۇھەببەتتىن قەدەھ

تۇتۇپ كەلدى، كۆزلىرىدىن باھار بۇلۇتلىرىدەك ياش تۆكۈپ كەل- دى. ئۇ كەلدى، بىغۇبار قوللىرى بىلەن بېشىمنى سىلىدى، پەرۋا- نىدەك ئەتراپىمدا ئايلاندى. ئۇ گۈلزىبا، زۇمرەت ۋە ھېكمەت بىلەن مۇرات. . . قاتارلىق دوستلارنىڭ قېرىنداشلارچە قايغۇسى، قەدىر- دانلارچە ئىزگۈ تىلەكلىرىنى بىر ـ بىرلەپ يەتكۈزدى. بىز ھېسسە- يات دەرياسىدا بىللە ئاقتۇق، قۇمقايغانىنىڭ بۇغداي ئۇنىدا يېقىلغان توقاچلىرىنى يېگىنىمىزدە، قۇمقايغاندا ئورما ئورۇغان بەختىيار چاغلارنى ئەسلەشتۇق. ئانار گۈلىنى ھىدلىغىنىمىزدا، ئاي نۇرىغا تولغان ئاشۇ ئانارلىق باغدىكى شېرىن دەملەرنى يادلاشتۇق. يۈرەك دولقۇنلىرىمىزنى تىڭشاشقاندا، مەجنۇنتاللار سايە تاشلىغان يورۇڭ- قاش دەرياسىنىڭ ساھىلىنى ۋە بۇ ئەزىم دەريانىڭ شىددەتلىك دول- قۇنلىرىنى قانداق تاماشا قىلغانلىقىمىزنى ئەسكە ئېلىشتۇق.

نەفىسە بىلەن باھار چېچەكلىرىگە پۈركەڭگەن باغلاردا، مەج- نۇنتاللار سايە تاشلىغان ئەينەكتەك تىنىق كۆل بويلىرىدا سەيلە قىلدۇق. مەن ئۇنىڭغا ئاق قېيىننىڭ يېڭىدىن چىققان ياپراقلىرە- نىڭ ئىللىق شامالدا نېمىدەپ پېچىرلىشىۋاتقانلىقىنى، باھار چې- چەكلىرى ئۈستىدە ئۇچۇپ يۈرگەن كېپىنەكلەرنىڭ نېمىدەپ ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى، گۈللەردىن شىرنە يىغىۋاتقان بال ھەرىسىنىڭ نېمىدەپ ھېكمەت سۆزلەۋاتقانلىقىنى، كۆل بويىدىكى مەجنۇنتالنىڭ يېڭى چىققان نوتىلىرى بىلەن سەلكىن شامالنىڭ نېمىدەپ شۇڭىرلە- شۇاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇ گاھى كاككۇكتەك قاقاقلاپ كۈلدى، گاھى مۇلايىم كۆزلىرىدىن شەبنەم تۆكتى، گاھىدا ھايالىق مەڭزىدە ئۇياتلىق قىزىللىقى پەيدا بولدى، گاھىدا ئاجايىپ ناز ـ ئىستىغناسى بىلەن قېيىداپمۇ قالدى. نەفىسە بىلەن ۋاپا قېيىقىغا ئولتۇرۇپ مۇھەببەت كۆلىدە ئۇزدۇق. . .

بىز ھىجرانلىق دەشتىدە تارتقان رىيازەتلىرىمىز توغرۇلۇق كۈنلەر بويى مۇڭداشتۇق، ۋىسال شادلىقى ھەققىدە تۈنلەر بويى سىرداشتۇق. شۇنداق تاتلىق سۆھبەتلەرنىڭ بىرىدە ئۇ: «ئېسىمدە بارمۇ ئېيتىپ قويماي، ھېكمەتنىڭ قەلەملىرى ئالتۇن سەھىپىلەر ئۈستىدە تولا يۇگۈرۈپ كېرەكتىن چىقىپتۇ. ئۇنى مۇزېيغا قويۇپ قويىتۇن، ئىككىمىز ئۇنىڭغا قەلەم سوۋغا قىلايلى» دېدى. بىز شۇ

كۇنىلا بىر جۈپ «پاركىر»نى ئىزدەپ تاپتۇق.

دوستۇم ھېكمەت، «بېلىق باقسا‌ق ئويناپ بېرۇر، بۇلبۇل باقسا‌ق سايراپ بېرۇر» دېگەندەك، سايراپلا كېتىپتىمەنغۇ. ئۇلۇغ-ۋار ئىجادىي ئىشلىرىڭ نەتىجىلىك كېتىۋاتقاندۇ. ھېلى قايسى بابلار ئۈستىدە تەر تۆكۈۋاتسەن، خېتىڭدە يازارسەن.

قەدىرلىك دوستۇم، ئەمدى ئۆز ئەھۋالىمغا كەلسەم، يەنىلا داۋالىنىۋاتىمەن، ئۇنۇمسۇ كۆرۈلۈۋاتىدۇ. قاچان قايتىشىم ھەققىدە ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەرۋەردىگار بۇ كېسەلدىن نىجات-لىق تېپىپ، خۇشال - خۇرام دىدارلىشىشقا نېسىپ روزى قىلسۇن. ساڭا ھاياتلىقىمنىڭ نىشانىسى سۈپىتىدە بىرقانچە پارچە سۈرەت ئەۋەتتىم، تەقەززالىق بىلەن خېتىڭنى كۈتىمەن.

دوستۇڭ كامىل راخماندىن 12 - ماي

سالام ساڭا

دوستۇم كامىل، سالامەتلىكىڭنىڭ خېلىلا ياخشى بولۇپ قال-غانلىقىنى خېتىڭدىن بىلىپ ۋە ئەۋەتكەن رەسىملىرىڭدىن كۆرۈپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشكەندەك بولدى، شۇ كۈنىلا ئائىلەڭگىمۇ خەۋەر-لەنگىنى يەتكۈزدۈم.

نەچچە كۈندىن بېرى تەقەززالىقتا كۈتكەن خېتىڭ — 25 - ماي — قولۇمغا تەگدى. خېتىڭنى قايتا - قايتا ئوقۇپ چىقتىم. ئوقۇۋاتقىنىمدا كۆزلىرىم دەمۇ دەم ياشقا تولۇپ تۇردى. كۆڭلۈم-دىن كەچمىگەن قۇمغايغان، ئوتتۇرا مەكتەپ، باغۋەنچىلىك مەيدا-نى، ئاجايىپ جۇشقۇن ئۆتكەن ياشلىق دەۋر، قەلبى غۇرۇر - ئىپتىخارغا تولغان، كۆزلىرىدىن سەممىيەت نۇرى چاقناپ تۇرغان دوستلار، ئۇلار بىلەن بىللە ئۆتكەن جەڭگىۋار يىللار... ھەممە - ھەممىسى قالمىدى!

شۇنداق، ياشلىق دەۋرىمىز ۋە چىن دوستلۇق بىلەن ئۆتكەن ئۆمرىمىز ئەزىم دەريا يورۇقلىقاشنىڭ سۈيىدەك بىردە دولقۇنلۇق ناخشىلار بىلەن، بىردە ئۇن - تىنسىز ياش تۆكۈشلەر بىلەن، بىردە شىددەتلىك كۆۋۈجەپ غەزەپلىك نەرە تارتىش بىلەن، بىردە بولسا

لىرىك پىچىرلاشلار بىلەن ئۆتتى. مەيلى يىغلايلى، مەيلى كۈلەيلى، مەيلى ھەسرەت چېكەيلى ۋە مەيلى ئازاب تارتايلى، ئۇ دەۋرلەر مەنىلىك ئۆتكەن ھاياتىمىزنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە قەلبىمىزنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا ئەبەدىلئەبەد ساقلانغۇسى... ئەۋلادلار ئۈچۈن تۈرمۇش ئۆرنىكى، ھايات دەستۇرى بولغۇسى...

دوستۇم كامىل، چىن ھېسسىيات، سەممىي تۇيغۇ بىلەن يېزىلغان خەتمۇ ئادەمنى مۇڭلاندۇرۇپ، دىلىغا ھەسرەت سېلىپ غېرىبلىققا، مىسكىنلىككە گىرىپتار قىلىدىكەن، چۈنكى ئۇ سېنى ئۆتمۈشكە ئېلىپ كېتىدىكەن. ياشلىقىڭنى، دوستلىرىڭنى، ھايا-تىڭ ئۆتكەن ئەزىز تۇپرىقىڭنى ئەسكە سالىدىكەن، ئەنە شۇلارنى سېغىنىدىكەنسەن! شۇنداق تاقەتسىزلىك بىلەن سېغىنىدىكەنسەن! ئاھ، شاخ - شۇمبىلار سىجاپ، شامالىلار يالاپ يول - يول قورۇق-لارنى قالدۇرغان يول بويلىرىدىكى پاكار سوقما تاملار، باغرى ئىسسىق يېزىنىڭ يۇمشاق توپىلاڭ يوللىرى... پاخال ساتما، قوشامىلاردىن ئېشىپ يوللارغا ئالا - بۇلا كۆلەڭگىلەر تاشلىغان ياڭاقلار... مەززىلىك ھىدى دىماغلارنى غىدىقلاپ ئەتراپقا خۇش پۇراق چاچقان مېۋىلىك باغلار... تەرلىرىمىزنى سۈرتۈپ ئارام ئالىدىغان كۆل بويلىرىدىكى تەتۇر سۆگەت سايىلىرى... تەمبۇر، دۇتارلارنى چېلىپ، ناخشىلارنى ئېيتىپ، شوخ ئوسۇللارنى ئويناپ ئۆتكەن سەيلىگاھىمىز — باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ سەبزەزار چىمەنلىكلىرى! ئەدناسى، ئېشىكىنى يانتۇ مىنىپ، قانداقتۇر تۇ-گىمەس غەزىلىنى غىڭشىپ كېتىۋاتقان ئىللىق چىراي دېھ-قان... ئېخ، يۇرەكتە مەڭگۈ ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرغان...

دوستۇم كامىل، يارانقۇچى ئىگىسى بىزنى بۇ پانىي دۇنيانىڭ كونا چايخانىسىغا تۆت كۈنلۈك مېھمان قىلىپ ئەۋەتتى. بىز ساھىب-خان ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشلارنى قىلمىدۇق. ئەخلاق - پەزىلىتىمىز، ھالال مېھنىتىمىز بىلەن ياشاپ، ھايات يولىمىزدا گۈزەل ۋە ئۇنتۇلغۇسىز ئىزلارنى قالدۇردۇق. ئەمما، شۇنى ھېس قىلدىمكى، بۇ چاغقىچە شۇ مەنىلىك ئۆتكەن ھاياتىمىز توغرىسىدا قۇرۇقتىن - قۇرۇق سۆزلەپ، بىھۇدە خىياللار چەينىكىدىن ئاچ-چىق چاي ئىچىپ، ئازابلىق كەچمىشلىرىمىزنى ئۇنتۇش ئۈچۈن

سەرمەستلەرچە چىلىم تارتىپ بىر زېرىكەرلىك چايخانىدا تېخىچىلا ئولتۇرۇپتىمىز! . . . ياق، بىزنىڭ ھاياتىمىز ئىنسانلار ھەۋەس قىلغۇدەك، دۇشمەنلەر ھەسەت ئوتىدا پۈچۈلانغۇدەك ھايات ئىدىغۇ؟ ! ئەۋلادلارغا مەنىلىك ھاياتىمىزدىن بىرەر ئۆرنەك قالدۇر- مىساق، كېيىن ئۇلار كىملەرگە قاراپ تىكىسلىنەر؟ ھەي دەرىخ! ياخشىسى بۇ پانىي دۇنيا چايخانىسىغا كەلمىسەك، ئۇنىڭ ئاچچىق چايلىرىنى ئىچمىسەك، مەست قىلغۇچى چىلىمنى چەكمىسەك بولا- غانىكەن. ھەي، دۇنيانىڭ غوۋغاغا تولغان چايخانىسى، تۆت كۈن- لۈك بۇ ئالەمدە ساڭا مېھمان بولۇپ كېلىپ سېنىڭدىن نېمە تاپ- تۇق؟ پەقەت باقىي دۇنياغا دەرد - ھەسرەت، ئارزۇ - ئارمان ۋە ھىجران يۈكلىرىنى ئېلىپ كېتىدىغان ئوخشايمىز. شۇڭا ئاشۇ ياشلىقىمغا يەنە بىر قېتىم قايتىپ بىرەمگە بولسىمۇ دوستلىرىم بىلەن كۆڭلۈمنى ئاۋۇتاي، ئۆزۈمنى بەزلەي. . .

دوستۇم كامىل، قاچاندۇر بىر چاغلاردا شۇنداق جەۋھەرلەرنى ئوقۇغىنىم ئېسىمدە. ئۆزىنىڭ كەچمىش - كەچۈرمىشلىرىنى سۆز- لەپتىپ، كۆزى روشەنلىشىپ، ئاپتاپتەك چاقناپ كەتكەن بوۋاينى ئوچراتقانمۇسەن؟ بۇ ئۇنىڭ قەلبىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ياشلىق ئەستىلىكى. . . بۇ ئۆتمۈشنىڭ خۇددى ئۆچۈپ كېتىۋاتقان يۇلتۇز- دەك غۇۋا كۆرۈنۈشىدۇر. . . بۇ گويا ساتار تارىدىن ياڭرىغان لە- رىك، جۇشقۇن ۋە بەزەن مۇڭلۇق كۈيلىرىنىڭ تاغۇ - تاشلارغا ئۈرۈلۈپ ئاخىر قايتىپ كەلگەن ئەكس سادالىرىدۇر. . . مانا بۇ ئىككىنچى ياشلىقىمىزدۇر! ئەمدى ئۇنىڭغا جىسمىيەت جەھەتتىن قايتالمايمىز، ئەمما روھىيەتلىرىمىز قايتىپ، ئۆلۈك ۋە تىرىكلەر بىلەن بىللە ئاشۇ ياشلىقىمىزنى قايتىدىن باشلايدۇ. . . خۇددى شۇنىڭدەك مېنىمۇ ھازىر «تۇمانلىق يىللار»نىڭ تۇمانلىرى يىراق ئۆتمۈشكە ئۇچۇرتۇپ ئېلىپ كەتتى. مەن ئاشۇ سۆزۈك ماكانلار ئىچىدە ياشلىقىمغا قايتىپ، ئەينى يىللاردىكى دوستلىرىم بىلەن بىرگە ياشىماقتىمەن! . . .

بولدىلا، قايغۇلۇق پىكىرلىرىمنى توختىتاي. بىزنىڭ شۇنچە- لىك قايغۇ - ھەسرەتلەرنى چەككىنىمىزگە خۇدا ئەمدى ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن!

كامىل، خېتىگدە قايسى بابلار ئۈستىدە تەر تۆكۈۋاتقانلىقىمنى سوراپسەن. رومانىنىڭ بىرىنچى تومى ئايغىلاشتى — ھازىر قايتا كۆرۈشنى باشلىدىم — . ئەسلىدە بىرىنچى تومنى 1964 - يىلى باش باھاردا كامىل ئەلنامىغا، ھېكمەت يېڭىئېرىق سۇ ئامبىرىغا سۈرگۈن قىلىنىپ، مۇرات مەكتەپتە رەجىم ئاستىغا ئېلىنغاندىن كېيىن تۈگەتمەكچى ئىدىم، بىراق ئۇ پەللىگە يەتمەستىن توختاتتىم — چۈنكى بەك ئۈزاپ كېتىدىكەن — . قالغان پاجىئە ئىككىنچى كىتابقا قالدى. ئەمدى ئازراق ئارقىمىزغا يانايلى:

كامىل ئۆز ھۈجرىسىدا نەفىسە بىلەن ئاتايى شېئىرلىرىنى تىرانسكرىپسىيە قىلدى ۋە بىرقانچە غەزەلنىڭ «يەشمە» سىنى ئىشلە- دى. بۇ جەريانىدا يۈرەككە تالىق مۇھەببەت، ئۇسال، ھىجران مەز- مۇنى يوشۇرۇنغان مىسرالارنى يەشكەندە ھەر ئىككىسى يوشۇرۇن، ئاجايىپ نازۇك ئىنزىتىراپلارغا چۈشتى. . . كۆز گۆھەرلىرى بىر - بىرىگە ئىچكى تۇيغۇلىرىنى ئايان قىلدى. . .

ئۈچ دوستنىڭ ئىلمىي مېھنىتى بولغان «ئەخلاق - پەزىلەت دەرسلىكى» ، كامىل ۋە ھېكمەت يازغان «دەرس ئۆزلەشتۈرۈش ۋە مېتودىكا» ناملىق ئەسەر، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئالدۇرغان پېداگو- گىكا، ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىيات تەنقىداتىغا ئائىت كىتابلار 1963 - يىلى يازلىق كۇرستىكى شىۋجېڭجۇيغا قارشى ئۆگىنىشتە «جىنا- يەت» ، «سىياسىي خاتالىق» بولۇپ ھېسابلاندى. بىراق، كامىل يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ توغرىلىقى ھەققىدە يەنىلا باشتىن - ئاخىر «جاھىللىق» بىلەن مۇنازىرىلەشتى — بۇ جاھىل ئۇنسۇرنىڭ مىجەزىنى زادى ئۆزگەرتكىلى بولمىغۇدەك — . باشقا ئوقۇتقۇچە- لار ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم دەم ئالسا، بۇ ئۇچ «جاھىل بەخت» ئۇنىڭدىنمۇ قۇرۇق قېلىپ مەسلىسىگە تەييارلىق قىلدى. ئەمما، شۇ كۈنلەردە زۇمرەتنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر، دەھشەتلىك قىسمەتلەر كەلدى، شۇڭا دوستلار نەفسەنى «بوۋام كېسەل» دېگەن باھانە بىلەن بوستانغا ئەۋەتىپ زۇمرەتكە مەدەت بەردى. نەفسە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كاملىنىڭ بېغىدا — كۆل بويىدىكى «ئاشىق - مەشۇق»لار ئالمىسىنىڭ سايىسىدە دوستلار مۇراتقا تە-

سەللى بەردى ۋە بۇ ئىشلارنى ھەل قىلىشنىڭ تەدبىرلىرىنى تۇزۇشتى.

قىسقىسى، خالىق ھەم مەتمۇسانىڭ قۇرغان قاپقانلىرىنى بىتە-چىت قىلىپ، ئۇلارنىڭ بىر - بىرىدىن ئېغىر زەربىسىگە تاقابىل تۇرغان زۇمرەتكە ئۆزۈممۇ ھەيران قېلىپ ياقامنى چىشلىدىم. ئارىدا زۇمرەت ئۇچ دوستىنىڭ يارىدەمسىز قالدى، چۈنكى زەينەدىن مۇدىر خالىقنىڭ كۇشكۇرتۇشى بىلەن كامىل، ھېكمەت، مۇراتلارنى يېزىلاردا سەييارە ئويۇن قويۇشقا ئەۋەتىۋەتكەنىدى.

ئاھ، زۇمرەت ئاجايىپ شوخ، تېتىك، شۇدلۇق قىز ئىدى. ھازىر ئۇ باشقىلا بىر قىزغا ئايلىنىپ قالدى. بولۇپمۇ خىزمەتتىن ھەيدىلىپ، دادىسى بىلەن بىللە بوز يەرگە كۆچۈش بۇيرۇقى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، كۆپ ئۆتمەي گەپ - سۆزدىن ئازىدىغان، ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. مانا ئەمدى دادىسىغا تارتىشىپ دوستلىرىنى، تۇغۇلغان ماكانىنى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ھازىر شەھەردىن «مىنبىك» تەربىيىلەشكە ئەۋەتىلگەن كېرەموف مەيدانغا چىقىپ كامىل، ھېكمەت، مۇراتلار بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى. ئۇ گۈلرۇز ۋە جامال توختى قاتارلىقلار بىلەن بىرلىشىپ گۈلزىباغا يوشۇرۇن توزاق قۇردى.

خالىق بىرنەچچە قېتىم بوۋايقەمبەرگە چىقىپ نەفسەنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ئۇچراپ، ھېچنېمە دېيەلمەي يېنىپ كەلگەندى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ يولى ئېچىلدى. ئۇ خوتۇنىدىن ئاجراشتى ۋە ئۇنى بالىسىنى قولتۇقلىتىپ يولغا سالدى، ئەمدى ئۇ نەفسەگە چىشىنى بىلەۋاتىدۇ...

دوستۇم كامىل، قىسقىسى، زىددىيەتلەر بەكمۇ گىرەلىشىپ ۋە كەسكىنلىشىپ كەتتى. زۇمرەتكە تولىمۇ ئىچىم ئاغرىيدۇ. بۇ كىچىككىنە، يۇمران نوتىدەك قىزنىڭ بېشىغا كۈلپەت ياغقان ئاشۇ كۈنلەردە كۆزۈمدىن ياش قۇرۇمىدى... ئۇنىڭ تەقدىر - قىسمىتى قانداق بولار؟

بىرىنچى قېتىم مۇرات ۋە زۇمرەتكە ئۇشۇك تەگدى، ئارقىدىن ھېكمەت، گۈلزىبالارغا سوغۇقنىڭ شەپىسى كەلدى. بىراق،

كامىل بىلەن نەفسە ھازىرچە ئۇ بورانلاردىن خالىي. ئەمما، قۇرۇم تاغلىرىدىن ئۇرغان سوغۇق شامال ئېغىر بۇلۇتلىرىنى ئۇلارنىڭ باش ئۈستىگە توپلىماقتا... قارىغاندا، جۇدۇن پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. قارا، بۇلۇتلار ئارىسىدىن چېقىلغان چاقماقنىڭ دەھشىتىگە، يەر يۈزىنى يالمۇۋېتىدىغاندەك گۈلدۈرلىگەن گۈلدۇر-مامىنىڭ ھەيۋىتىگە قارىغاندا، كامىل بىلەن نەفسەنىڭ پاك مۇھەببىتىنى پۈتكەن سۆيگۈ بوستانلىرى، مېھىر - ۋاپا گۈلستانلىرى ۋاقىتسىز خازان بولۇپ، ھەتتا قۇرۇق - قاقشال چۆللۈككە ئايلىنىپ، ئېچىنىشلىق ئىشق پاجىئەسى ئۇلارنىڭ بېشىغا كېلىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ...

دوستۇم كامىل، رومانىنىڭ بىرىنچى تومى مۇنداق ئاياغلاشتى: كېرىموف، زەينىدىن، گۈلرۇزلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرى بىلەن گۈلزىبا شەھەرلىك ئىككىنچى باشلانغۇچ مەكتەپكە يۆتكەلدى. ئۇ قاراڭغۇ چۈشكەندە نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېشەك ھارۋىسىغا بېسىپ بوستان رايونىدىن ئۆزىدى. ئۇنى قايغۇ - ئەلەمگە تولغان ھېكمەت ئۆزىتىپ كېتىپ بارىدۇ.

خالىقنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن ياقۇپ، زۇمرەت بوز يەرگە سۈرگۈن قىلىندى. مۇرات ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن «يېڭىئېرىق» رايونىنىڭ شال ئېڭىزلىقلىرىدا، شورلۇق، زەي يوللىرىدا ئەسەبىي لەرچە ۋارقىراپ قوغلاپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇ تۇن باغرىنى يارغان گۈڭگا ئاۋازى بىلەن ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولدى. نەق شۇ پەيتتە خالىق نەفسەنىڭ ھۆسن - جامالىنى كۆرۈش ئىستەكى بىلەن ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە بوۋايقەمبەرگە كېتىۋاتىدۇ... مانا بۇ بىر كۈن، ئوخشاش ۋاقىتتىكى پاجىئەلىك ۋەقەلەر.

ساڭا شىپالىق تىلەپ:
دوستۇڭ ھېكمەت ئەلى 26 - ماي

تېخىرقاش ئىچىدىكى خىياللار

رەسىدە قىزلاردەك ھۆسنى كامالىغا يەتكەن ياز كۈنلىرىدە ئۇرۇمچى بۆلەكچىلا گۈزەللىككە تولىدۇ. ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەۋاتقان ئىسلاھات شامىلى شەھەرنى كۈنسېرى ئۆزگىچە تەرەققىياتلار بىلەن بېزىلمەكتە ئىدى. رەڭگارەڭ تاكسى ھەم ھەر خىل ئاپتوموبىللار كەڭ ئاسفالت يوللاردا پاتماي چېپىشاتتى. تۆت كوچا ئوتتۇرىسىدىكى يۇمىلاق تەكچىلەردىكى گۈللەر ئوتقاشتەك تاۋلىناتتى. دوقمۇش ۋە كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قات - قات پەلەمپەيلىك گۈل جاھازلىرىدىكى تەشتەك گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەنىدى. بىر - بىرىدىن ئېگىز ھەم ھەيۋەتلىك رەڭدار بىنالار كۆك قەرىدە قەد كېرىپ تۇرۇشاتتى. قايتىدىن كېڭەيتىلىپ رەتكە سېلىنىۋاتقان كوچىلار كەڭ، ئازادە ھەم پاكىز بولۇپ، كۆڭۈللەرگە زوق بېغىشلايتتى. شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى خەلق باغچىسى، سۇ ئۈستى ئارامگاھى، جەنۇبىي باغچا قاتارلىق سەيلىگاھلار سەيلە - ساياھەتكە كەلگەنلەر بىلەن تولۇپ كېتەتتى. ئاكاتسىيە، قارىغايزارلىق ئورمانلىرىدىكى يېشىل مەخمەلدەك چىملىقلارغا گىلەم، ئەدىياللىرىنى يايغان سەيلىچىلەر ھەر خىل ئىچىملىكلىرىنى ئىچىپ ئولتۇرۇشاتتى، كۈلكە - چاقچاقلار ئەۋج ئالاتتى. ھەشەمەتلىك راۋاقلار، قوڭۇاقلار ئۈزۈشۈپ يۈرگەن كۆل بويلىرى، مەجنۇنتاللار ئاستىلىرى بەزمە - مەشرەپ سورۇنلىرى ئىدى. گاھىدا پىنھان سايىلەردىن ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ سىرلىق پىچىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. ھازىر تەتىل ۋاقتى بولغاچقىمۇ، ئالىي مەكتەپ

لەرنىڭ قىز - ئوغۇل ستۇدېنتلىرى خېلىلا كۆپ ئىدى.

كۆل بويىدىكى كۆپكۆك چىملىقتا بىر جۈپ قىز - يىگىت گويا يامانلاشقان قالغاندەك ئۈن - تىنسىز ئولتۇراتتى. قىز قاپقارا قاغا پېيىدەك قاشلىرىنى ھىمىرىپ، ئۇياق - بۇياققا ئۆزۈپ يۈرگەن قولۇاقلارغا تىكىلىپ قالغان، يىگىت بولسا بېشى ساڭگىلىغان ھالدا پات - پات بۇرنىنى تارتىپ مىچىلداپ قويىاتتى.

— بۇ... بۇنداق ئىش تەكرارلىنىۋەرسە، — دېدى يىگىت كۆزىدىكى يېشىنى سۈرتەي، — مەن... مەن بېسىم ھېس قىلىپ قالىدىكەنمەن.

— مېنى شۇ ئىش توغرۇلۇق چاقىرتقانمىدىڭىز؟ بولدى، تولا مىچىلداۋەرمەڭ، — قىز قوپاللا تەگدى، — يېشىڭىز تەيىرلا تۇرىدىكەن، ئوغۇل بالىمۇ شۇنداق بولامدۇ...

— مەنمۇ... قەستەن ياش تۆككىنىم يوق، — يىگىت كۆزلىرىنى سۈرتتى، — نېمىشقىكىن تاڭ، ئۆزى...

— ماڭا نېمە ئامال، ئۇ دېگەن دادامنىڭ كۆڭلى، — قىز چوڭ كۆزلىرىنى يالتىتىدە ئېلىپ قاچتى، — دادىڭىزنىڭ رەزىلىكلىرىنى دېسىغۇ، تەمەچكە ئىلىپ پوق بەرسىمۇ ئارتۇقلۇق قىلىدۇ.

غورىدەك توڭ ھەم قىرتاق بۇ سۆھبەتتىن زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىمىز ئۇلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى مۇسەللەپ بولدى. توغرا، سىلەر ئويلىغاندەك بۇ قىز - يىگىت ئۇچقۇنئاي بىلەن رۇستەم ئىدى.

ئىئانە يىغىش، ئوپتۇاي بازاردىن كۆكتات ئېلىپ كېلىپ كەچ تەرەپلەردە سېتىش، شەنبە - يەكشەنبە كۈنلىرى كاۋاپخانا، ئاشخانىلاردا ئىشلەش ئارقىلىق ئوقۇش ماتېرىياللىرى ھەم تاماق پۇلىنى تېپىش بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئۇچۇن ئىنتايىن مۇشكۈل ئىدى. گەرچە بۇ ئالقىشلاشقا تېگىشلىك روھ بولسا-

مۇ، ئالىي مەكتەپ بويىچە ئالدىنقى قاتاردا ئوقۇۋاتقان بىر ستۇدېنتنىڭ ئوقۇشىغا ئېغىر دەرىجىدە تەسىرى بولماي قالمايتى. بۇ خىيال ھېكمەتنىڭ كاللىسىدىن زادىلا چىقمىدى، شۇڭا ئۇ رۇستەم ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭغا پوچتا ئارقىلىق ئۇچ قېتىم پۇل سالدى. پۇل سالغۇچىنىڭ ئىسمى، ئادرېسى يېزىلمىغان كونۋېرتنى تۇنجى قېتىم تاپشۇرۇۋالغان رۇستەم «دادام سالغان بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ، پۇلنى كونۋېرتى بىلەنلا قوشۇپ دادىسىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. مەسۇم قابىلىنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىق ئىلكىدە چەكچىيىپلا قالدى. ئۇ شۇ پېتى قانچىلىك ئولتۇرۇپ كەتكىنىنى بىلمىدى، بىر چاغدا بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— قەسەم قىلالايمەن، بۇ... بۇ پۇلنى مەن سالمىدىم. بۇ... بۇ ھېكمەتنىڭ ئويۇنى... ئۇ... ئۇ سېنى مەندىن ئۈزۈل - كېسىل تارتىۋالماقچى، — دەپ دۇدۇقلىدى.

بۇ خەۋەر ئۇچقۇنىڭ تېخىمۇ ھەيرەتتە قالدۇردى. ئۇ شۇ كۈنى كەچتىلا دادىسى بىلەن سۆزلەشتى.

— دادا، سىزنىڭ بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، قىزىڭىز يۇرۇكىدىن سىقىپ چىقىرىۋەتكەن بىر بالىغا خەيرىخاھلىق قىل - سىڭىز، — دېدى ئۇچقۇنىڭ قىزىرىپ، — ھۆرمەتلىك نامىڭىزنى، غۇرۇرىڭىزنى يەرگە ئۇرغان بولمامسىز.

— قىزىم، — ھېكمەت كۆزەينەكىنى سۇرتۇپ تاقاپ بولغۇچە ئۇندىمىدى، — ئاتىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەتتىن بالىلارنىڭ يۇرىكىنى زەدە قىلىشنى خالىمايمەن. بۇ بىر يىلدىن بېرى قانچىلىك تەڭلىك يۇكىنى ئارتىۋالغانلىقىمنى ھېس قىلالمايسىز. رۇستەم سىز، پەقەت سىز ئۇچۇنلا ئاتا - ئانىسى ھەم ئىسىق ماكانىدىن ئايرىلدى ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ يۇرىكىنى خۇن قىلماڭ...

ئۇچقۇنىڭ نەزىرىنى كۆل ئىچىدىكى قولۇاقلاردىن رۇستەم-

گە يۆتكىدى. ئۇ پۇتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ، چىمىن ئۇچىنى مەقسەتسىز يۇلۇپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قاملاشقان سىماسى يادەك ئېگىلگەن، بۇغداي ئۆڭ چىرايىنى خىجىللىق تۇمانلىرى قاپلىغانىدى. قويۇق كىرپىكلىك چوڭ كۆزلىرىمۇ ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇۋەتكۈدەك مۇلايىم مۆلۈلدەپ تۇراتتى. رۇستەمنىڭ شۇ ھالىغا چۈشۈپ قېلىشى ئۆزىنىڭ چىقىشالايدىغان، ئورتاق كۈلەلەيدىغان، ھەمپىكىرگە كېلەلەيدىغان، بىر مەقسەتنى نىشان قىلالايدىغان خۇي - پېئىللىرىنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشىدەك چىن دوستلۇقى سەۋەبىدىن بولسا كېرەك.

— رۇستەم، — دېدى ئۇچقۇنىڭ سىلىق تەلەپپۇزدا، — بىلىمەن، دادامنىڭ يارىمى سىزنى ئۇڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى، لېكىن توغرا چۈشىنىڭ.

— مەن... مەن ئاي - كۈنلىرى بىلەن تىزىملاپ قويمىدۇم، ئەگەر خىزمەت قىلىپ قالسام ئۇ پۇللارنى ھەسسىلەپ قايتۇرىمەن، — رۇستەم ئېسىدەپ چوڭقۇر تىندى، — بۇ ھەقتە قەسەم قىلالايمەن.

— دادامنىڭ مەقسىتى ھەسسىلەپ قايتۇرۇۋېلىش ئەمەس، — ئۇچقۇنىڭنىڭ قوشۇمىلىرى تۇرۇلدى، — دادام ئىنسانىي بۇرچىنى ئادا قىلدى. بۇنداق گەپلەرنى ئۇنىڭ ئالدىدا ھەرگىز دەپ سالماڭ.

— بىلىمەن، ھېكمەتكام پەرىشتىدەك ئاق كۆڭۈل ئادەم، — رۇستەم ئەيمىنىپكىنە ئۇچقۇنىڭغا قارىدى، — مېنىڭ ھازىرلا بېرىپ ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا يىقىلىپ دادام ئۇچۇن كەچۈرۈم سورىغۇم، ئۆزۈمنىڭ مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرگۈم كېلىۋاتىدۇ.

— دادام ئۆيدە يوق، — ئۇچقۇنىڭنىڭ چېھرىنى بىردىنلا غەم تۇمانلىرى قاپلىدى، — خوتەندىكى ئاكامدىن خەت، رەسىم كەلگەنىكەن، ئۇنى كۆرسەتكىلى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىگە بارىمەن،

دېگەندەك قىلىۋىدى. بەلكىم بۇ چاغقىچە كېتىپ قالغاندۇ.

«ئاكام» دېگەن سۆز ئېغىزىدىن چىقىش بىلەن يۈرىكى نومۇستىن ئۆرتەنگەن ئۇچقۇنئاي رەسسامدىكى بەش ئايلىق ئوغلى مۇراتنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئولتۇرغان ئەزىمەت بىلەن گۈلچىنئاي لارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ تۇرغان شۇ پەيتته، ھېكمەت تاكسىدىن چۈشۈپ قىپقىزىل تاختايلىق پەلەمپەيلەردىن ئۆرلەپ ماھىگۈلنىڭ ئىشىك ئالدىدا توختىدى. ئۇ دېمىنى بىرئاز ئېلىۋېلىپ ئىشىكنى چەكتى. بۇگۈن ئۇنىڭ خۇشاللىقى بۆلەكچىلا ئىدى. ئەزىمەت بىلەن گۈلچىنئايلاردىن ئايرىلغان بىر يېرىم يىل ئىچىده ئۇلاردىن ئىككى نۆۋەت خەت تاپشۇرۇۋالدى ھەم ئۆزىمۇ يازدى. ئەمما، بۇ قېتىم رەسسامدىكى نەۋرىسى مۇراتنى كۆرۈپ خۇشاللىقى تېنىگە سىغمايلا قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇلۇشكۇن بىر - ئىككى كۈن ئىچىده كامىلىنىڭ يولغا چىقىدىغانلىقىنى تېلېفون ئارقىلىق ئۇققاندىن كېيىن، خۇشاللىقىغا قوشلاپ خۇشاللىق قېتىلدى.

— ۋىيەي، ھېكمەت ئاكامكەنغۇ، — ئىشىك ئېچىلىپ بوسۇغىدا ماھىگۈل كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئارقىدىن بوغۇۋالغان ئۇزۇن ھۆل چاچلىرى، ھۆپپىده قىزارغان پاكىز چېھرىدىن ھېلىلا مۇنچىدىن چىققانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، — ئۆيگە كىرىڭ، مەن تېخى سىزنى نەبىمىكىن دەپ ئويلاپتىمەن. ئۇ ئەتىگەن بۇگۈن كېلىدىغانلىقى توغرۇلۇق تېلېفون بەرگەنىدى.

ھېكمەت ئايغىنى سېلىپ كېپىش كىيىپ مېھمانخانىغا ماڭغانىدى، ماھىگۈل ئۇنى مىللىي پاسوندا گىلەم ئۇستىگە چۆرگىلىتىپ كۆرپىلەر سېلىنغان ھۇجرىسىغا باشلىدى. چۈنكى مېھمانخانا قالايمىقان بولۇپ، يېڭىدىن يۇيۇلغان دېرىزە پەردە، چامادان ياپقۇچ، ئۇستەل داستىخانلىرى دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. ماھىگۈل يۇمىلاق كىچىك شىرەنى دومىلىتىپ كېلىپ ھېكمەتنىڭ ئالدىغا قويدى - ده، چاي تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن

ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى.

كۈنگەيدىكى دېرىزە ئاپئاق يورۇتۇپ تۇرغان بۇ ھۇجرىنى ئانچە كىچىك دېگىلى بولمايتتى. دېرىزىنىڭ سول بۇلۇڭىغا دەستىلەپ قويۇلغان بىرنەچچە چامادان، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئۈچ-بۇلۇڭ شەكىللىك يېپىلغان گۈللۈك ناۋات رەڭ ياپقۇچلار، ئوك تەرەپتىكى تور تارتىلغان تىزىقلىق يوتقان - كۆرپىلەردىن باشقا نەرسىلەر بولمىغاچقىمۇ، بۇ ئۆي ئادەمگە تېخىمۇ ئازادىلىك تۇيغۇسى بېرەتتى.

ماھىگۈل چوڭ پەتنۇسقىلا رەتلىك تىزىلغان پېچىنە، قات - قات، باقالى ھەم چەينەك، پىيالىلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ شىرەگە قويدى. ئاندىن ھەسەل، ئەنجۈر مۇرابا قاچىلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئەمدىلا چاي قۇيۇپ تۇرۇشى ئىشىك چېكىلدى. ماھىگۈل چىقىپ كېتىپ ھايال ئۆتمەيلا نەبىنىڭ گارىڭ - گۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئوھوي، ھېكمەتكاممۇ بۇ يەردىكەنغۇ، — نەبى ھېكمەتنى قۇچاقلىدى، — مەن تېخى بۇ يەردىن قايتىپ سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە بارماقچى ئىدىم، ئەمدى بىر يولۇم قىسقاردى.

— يەنە بىر يەرگە سەپەر قىلىدىغان ئوخشىمامسەن؟ — نەبى ھەر قېتىم يولغا چىقىش ئالدىدا ھېكمەت بىلەن خوشلىشىنى ئۇنتۇمايتتى، — بۇ قېتىم نەگە بارماقچىسەن؟

— غۇلجا ناھىيىسىدىن چىگە يىپ يۆتكەيدىغان ۋەزىپە چۈشۈپ قالدى، ئەته ئەتىگەن يولغا چىقىمەن.

— مەن تېخى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ سېنىڭكىگە بارماقچى ئىدىم، — دېدى ھېكمەت پىيالىنى قولىغا ئېلىپ، — مانا ئەمدى ئۆزۈڭلا كېلىپ قالدىڭ.

— شۇنداقمۇ، — نەبى ھېكمەتنىڭ ئۇدۇلىدا باداشقانىنى قۇرۇپ ئولتۇردى، — چىرايىڭىزدىن بىر خۇش خەۋەر بارەڭ قىلىدىغۇ.

— بۇنى كۆرسەك بىلسەن.

ھېكمەت كاستومىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن كونۇبرتنى ئېلىپ نەبىگە سۇندى. نەبى كونۇبرت ئۈستىدىكى ئادرېس ھەم ئىسمىغا قاراپلا «ئەزىمەتنىڭ خېتىكەن» دېدى - دە، ھاياجانلىنىپ خەتنى سۇغۇرۇۋالدى. ئۇ دەسلەپتىلا رەسمگە قاراپ كېتىشى، ماھىگۇل رەسمنى قولىغا ئالدى.

— بۇ بوۋاق؟ — نەبى ھېكمەتكە قاراپ ھەجايدى، — مۇبارەك بولسۇن ھېكمەتكا، نەۋرىلىك بولۇپ قاپسىز.

— قىشتا گۈلچىنىڭايدىن بىر خەت تاپشۇرۇۋالغانىدىم، ئۇنىڭدا «ئالدىمىزدىكى ئايدىن قورقۇۋاتىمەن» دەپ يېزىپتىكەن، — دېدى ماھىگۇل قىزىرىپ، — شۇنىڭغا قارىغاندا بالىسى بەش - ئالتە ئايلىق بولۇپ قاپتۇ - دە.

نەبى خەتكە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ماھىگۇلگە بەردى.

— تېخى ئوغلىنىڭ ئىسمىنى مۇرات قويۇپتۇ، — نەبىنىڭ خىيالغا پاتقانلىقى كۆزلىرىدىن بىلىندى، — ئوبدان بوپتۇ، بەك ئوبدان بوپتۇ. مۇراتكام خاتىرىسى ئۈچۈن مۇنار تىكلىسىمۇ ئەرزىيدىغان ئادەم ئىدى!

— ماھىگۇل، قاراڭ بۇ قۇرلارغا، — ھېكمەت خەتنىڭ سەھىپىلىرىنى كۆرسەتتى، قولى ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ كېتىپ ماھىگۇل يەنە بىر قېتىم قىزاردى، — مەن شۇنىڭغىلا خۇشال بولۇپ كېتىۋاتىمەن.

ماھىگۇل ئەزىمەتنىڭ خېتىدىكى «مەن ھازىر بىر شىركەتنىڭ كىچىك ماشىنىسىنى ھەيدەۋاتىمەن، لېكىن يەنە كالونغا يۆتكىلىش ئۈچۈن يول مېڭىپ تۇردۇم، ھەل بولۇپ قالسىلا سىلەر بىلەن پات - پات يۈز كۆرۈشەلەيمەن» دېگەن سەھىپىلەرنى ئوقۇدى.

— قېنى، ماۋۇلاردىن ئالغاچ ئولتۇرۇڭلارچۇ، — دېدى

ماھىگۇل نەبىدىن كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، — ئۇسساپمۇ قالغان سىلەر، توڭلاتقۇدىن سوغۇق ئىچىملىك ئېلىپ كېلەيمۇ؟

— بولدى، چاي ئۈسساتمايدۇ، — ھېكمەت ماھىگۇلگە تىكىلدى، — ماھىگۇل، سىزگە بىر مەسلىھەت، كىتابىڭىزنى تۈرسۇنجاندىن قايتۇرۇۋېلىپ سەھىيە نەشرىياتىغا بېرەيلىمۇ؟

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ۋاقتى بەك ئۇزراپ كەتتى، بىسلىپ يېتىۋېرەمدۇ.

— تۈرسۇنجان بىيجىڭدىن قايتىپ كېلىپلا مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن، — دېدى ماھىگۇل ھېكمەتنىڭ پىيالىسىگە چاي قۇيۇۋېتىپ، — ئۇ تەھرىرلىك ھەم كۆچۈرۈش ھەققىنى ئۆزى تۆلەپتۇ. باشقا نەشرىياتلاردىن كىتاب نومۇرى سېتىۋېلىپ، مەبلەغنى ئۆزۈم سېلىپ نەشر قىلدۇرىمەن، سىز يەنە بىرئاز سەۋر قىلسىڭىز، دەيدۇ.

— داۋالاش جەھەتتىكى بىر بوشلۇقنى تولدۇرىدىغان نۇقتىلىق كىتاب ئىدى، — ھېكمەت بېشىنى چايقىدى، — پەيتۇلىنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىلەنلا قېپقالدى - دە.

— ئۇ كىتابقا سىزنىڭمۇ كۆپ ئەجرىڭىز كەتتى، — ماھىگۇل ھېكمەتكە لەپپىدە قاراپ قويدى، — بوپتۇ، تۈرسۇنجان شۇنچىلىك خېرىدارلىقىنى قىلۋاتقاندىكىن بىر كۈنى چىقار. سىزچە شۇنداق قىلساق بولارمۇ ھېكمەت ئاكا؟

— بوپتۇ، سىز ئۇنداق دەۋاتقاندىكىن مەن نېمە دەيمەن.

ھېكمەت بىلەن ماھىگۇلنىڭ تەكلىۋىدىن سۆزلىرىدىن، بىر - بىرىگە مېھىر بىلەن تىكىلىشلىرىدىن سەل ئوڭايسىزلىنىپ قالغان نەبى «بىمەسەل ۋاقتىدا كېلىپ قاپتىمەن» دەپ ئويلاپ، پىيالىدىكى چېيىنى سۈمۈرۈۋېتىپلا ئورنىدىن تۇردى. ماھىگۇل، ھېكمەتلەر ئۇنى قانچە تۇتقان بولسىمۇ ئۇ «ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقىمەن، كەچكىچە قىلىدىغان تەييارلىقلىرىم بار» دەپ زادىلا ئۇنىمىدى. ئىككىسى ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇپ

قايتىپ كىرىشتى.

ماھىگۇل يېقىندىن بېرى نېمە ئۇچۇندۇر خۇشال ئىدى. ئۇچقۇنئاي پات - پاتلا كېلىپ قونۇپ، مۇڭدىشىپ كېتەتتى. ئۇ دادىل، تۇرگۇن، ئۆز سۆزلۈك قىز بولغاچقىمۇ ھەرقانداق ئىشتا، بولۇپمۇ كۆڭۈلگە تالىق ئىشلاردا سۇلكەت قىلىپ ئولتۇرمايتتى. بىرنەچچە قېتىملىق سۆھبەتتە ئۇ ماھىگۇلنى: «يۇرەكسىز، ئىرادىسىز، ھالقىلىق پەيتلەردە دادىل ئەمەس» دەپ ئەيىبلىگەنىدى، ھەتتا ئۇچقۇنئاي دادىسىغا نېمە دېگەنلىكى، ئۇنىڭ قانداق جاۋاب بەرگەنلىكى قاتارلىق «ئۇچۇر» لارنى ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ، نېمە قىلىش كېرەكلىكىنىمۇ دەپ بېرەتتى. شۇڭا، ماھىگۇل ھېكمەتنى ئىزدەشنى ئازايتتى، كەمدىن - كەم تېلېفون بېرەتتى، ھەتتا ئايلاپ يوقاپ كېتەتتى. مانا ئەمدى فورمۇلا ئۆزگىرىپ، ھېكمەت ھەپتىدە بىرەر قېتىم كېلىپ ماھىگۇل بىلەن مۇڭدىشىپ كەتمىسە بىرنېمىسى يېتۇپ كەتكەندەك خامۇش بولۇپ قالىدىغان بوپقالدى. ئۇلارنىڭ سۆھبەتلىرى ھەر قېتىم يېڭىلىنىپ تۇراتتى. بىردە يېڭىبىرىق سۇ ئامبىرى، بەزىدە بوستان ئوتتۇرا مەكتىپىدىكى ياشلىق چاغلار، قاينام - تاشقىنلىق تۇرمۇشلار سۆزلىنىپ تەڭ شادلىققا چۆمۈپ، تەڭ ھەسرەتلىنەتتى، ھەتتا ھېكمەت ھازىرقى ئىجادىي ئەمگەك، خىزمەتتىكى نەتىجىلىرى ھەققىدە، ماھىگۇل بولسا تېببىي ئىلىم ساھەسىدىكى ئاجايىپ يېڭىلىقلار، ئۆزىنىڭ ئىزدىنىشلىرى، قىلماقچى بولغان كەشپىياتلىرىنى سۆزلىشىپ ۋاقىتنىڭ ئۆتكىنىنى بىلمەيلا قالاتتى.

— ھېكمەت ئاكا، — دېدى ماھىگۇل يىغىشتۇرۇلغان شەرەگە جەينەكلەپ، — ئۆتكەندە «ئوقۇنتۇچىلىق كەسپىمگە قايتۇم بار» دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، ئۇ ئىشلار قانداق بولدى؟

— بۇنىڭغا قەدىرىدىنىڭ كۆزقارىشى باشقىچە، — ھېكمەتنىڭ چىرايىدا ئۇمىدسىزلىك ئالامىتى كۆرۈلدى، — ئۇ نەشرىياتتىن ئايرىلماسلىقنى تەكىتلەۋاتىدۇ.

— نېمە ئۈچۈن؟

— قەدىرىدىنىڭ دېيىشىچە، ھازىر مەكتەپلەرنىڭ ئەھۋالى سەل مۇرەككەپتەك قىلىدۇ، — ھېكمەت ماھىگۇلگە ئىبغىر نەزەر بىلەن قاراپ قويدى، — ياشلار ئوقۇتۇش ۋەزىيىتىگە يېتىشەلمەيدىغىچە، ئىبغىرلىق پېشقەدەملەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىپ قاپتۇ، شۇڭا ئىجادىي ئىشلىرىڭغا ۋاقىت چىقىرالمايسەن، دەيدۇ.

— قەدىرىدىن تۇغرا دەپتۇ، — دېدى ماھىگۇل دەرھاللا، — دەرس تەييارلىقى، تاپشۇرۇق تەكشۈرۈش، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇزاكىرە - تەكرارلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىشتەك ئىشلار بىلەن ئىجادىيەتكە ۋاقىت چىقارمىقىڭ تەس بولۇپ قالىدۇ.

— مەنمۇ شۇنى ئويلاپ قالدىم.

— مەن «تۇمانلىق يىللار» نىڭ يېرىم يولدا توختاپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمەن، — ماھىگۇل قويۇق كىرپىكلىرىنى قېقىپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى، — ئۇ سىزنىڭ ھاياتىڭىزدىكى ئەڭ ئۇلۇغ مېھنىتىڭىز بولۇپ قالغۇسى.

ھېكمەت سۆيۈنۈش ئىچىدە ماھىگۇلگە قارىدى. ئۇ «تۇمانلىق يىللار» نى باشلىغاندىن بېرى ماھىگۇل ھەر بارغىنىدا قوليازمىلارنى كۆرۈپ تۇراتتى. شۇ جەريانىدا ئۇ بىرنەچچە قېتىم بوستان ئوتتۇرا مەكتىپىدە يۈز بەرگەن، لېكىن ھېكمەتنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلگەن ۋەقەلەرنى سۆزلەپ ئۇنى بەكمۇ خۇش قىلىۋەتتى. بولۇپمۇ گۈلزىبا، نەفىسە، زۇمرەتلەر ئوتتۇرىسىدا بولۇنغان قىزلارنىڭ سىرلىق، مەخپىي سۆھبەتلىرىنى ئاشكارىلاپ، ھېكمەتنى ئاجايىپ لىرىكىلىق دېتاللار بىلەن تەمىنلىدى. شۇڭا، ھېكمەتنىڭ ماھىگۇلنى پات - پات ئىزدەپ، ئۇزۇن مۇڭدىشىپ كېتىشىمۇ، جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا، دېگەندەك بىر ئىش ئىدى. بىراق، بۇنداق سىردىشىش ھېكمەتنىڭ ئۇزۇن

يللار قۇلۇپلانغان كۆڭۈل دەرۋازىسىنى ئېچىپ ئۇلارنى بارغاندەك سېرى چىقىپ باغلىماقتا ئىدى.

— ماھىگۇل، — ھېكمەتمۇ شىرەگە جەينەكلىگەنىدى، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى شۇنداق يېقىن كەلدىكى، ئىسسىق تىنىقلىرى بىر - بىرىگە قوشۇلدى، — رەھمەت سىزگە!

— نېمىگە بۇنچىۋالا تەكەللۇپ قىلىپ كېتىسىز؟ ئەجەب ماڭا رەھمەت ئېيتقۇڭىز كېلىپ قاپتۇغۇ.

— سىز مېنىڭ رومانىمغا، ياق، ياق، — ھېكمەت قىزاردى، — قەلب بوستانىمغا ئەجەب ئۇز چېچەكلەرنى چاچتىڭىز...

— مەن... مەن ئۆمرۈمدە ئاڭلىمىغان... ۋاي خۇدايىم، مەن نېمە بولۇۋاتىمەن... — ماھىگۇل ئالقانلىرىدا يۈزىنى توستى...

— ئويلاپ باقسام، ياق، ياق، كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم، — ھېكمەتنىڭمۇ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى، — سىز ئۆتمۈشۈمنىڭ بىر قىسمى... شاھىدى گۇۋاھچىسى ئىكەنسىز...

— بىراق، مېنىڭ ئۆتمۈشىڭىزگىلا ئەمەس، بەلكى ھازىرىڭىزغا ھەم كەلگۈسىڭىزگە، — ماھىگۇل ئېسىدەپ كەتتى، — كۆڭۈلدىكىدەك ھەمراھ، ياخشى رەپىقە، سادىق دوست بولۇشقا ئىشەنچىم كامىل ئىدى...

— ئەمما، مەن سىزنى كۆپ ئازابلىدىم...

— بەس، يۈرىكىمدىكى ساقايماس جاراھەتلەرنى قايتا ئېسىمگە سالماڭ، — ماھىگۇل شىرەگە بېشىنى قويۇپ ئۇنسىز ياش تۆكتى، — ئاھ خۇدا، كېرىيە تۇرمىسىدىكى ئازابلىق بىر كېچە! دوختۇرخانىدا بىر ئېغىز سۆزىڭىزگە تەشنا بولغان دەقىقىلەر... گۈندىخانا ئىشكىنى قېقىپ ناله - زار بىلەن يېلىنىشلار... رىزقى - نېسىۋەم ئۇزۇلگەن يۈرتۇمدىن ئارقامغا قاراپ - قاراپ ئۇزىغان جۇدالىق كۈنلەر... ئۇمىدلىرىم ئۈ-

زۈلگەن تاڭ ئاتماس كېچىلەر... سارغايغان گىياھتەك سولىشىپ ئۆتكۈزگەن بېيجىڭ، موسكۋالاردىكى كۆڭۈلسىز ئوقۇشلار... ھەر كۈنى كېسەل رەڭگىدەك ساپسېرىق ئاتقان تاڭلار... ئازابلىق خىياللار ئىسكەنجىسىدە بوغۇلغان ئاشۇ يىللار گۈلدەك ياشلىقىمنى ئېلىپ كەتتى!... بىراق، يۈرىكىمدە بىخلانغان ئەقىدە، ئېتىقاد يىلتىزلىرىنى قۇرۇتۇۋېتەلمىدى... ئۇ ھېلىمۇ ياشىرىپ تۇرۇپتۇ!..

ھېكمەت ئۆكۈنۈش، خىجالەتچىلىك، ۋىجدان سورىقى زەنجىرلىرىگە چىرمىلىپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. كۈلۈپ - ئېچىلىپ يۈرگەندەك قىلغىنى بىلەن ماھىگۇلنىڭ يۈرەك جاراھىتى ئېيتقۇسىز ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتى. شۇڭا، ئۇ يېنىش - يېنىشلاپ ئەپۇ سورىدى، ئۆزىنىڭمۇ مۇشكۈلاتلىرىنى بايان قىلدى. شۇندىلا ماھىگۇل بېشىنى كۆتۈرۈپ ھەسرەتلىككە نە كۈلۈمسىرىدى. ئۇلار ئەنە شۇنداق قىلىپ تۇنجى قېتىم كۆڭۈل كىرلىرىنى يۇيۇپ، ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشىپ بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن ھېكمەت ئورنىدىن تۇردى. مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىنىڭ دەرەخزارلىقىغا يوشۇرۇنغان قۇياشنىڭ بەنەپشەرەڭ نۇرلىرى دېرىزىدىن قىيپاش ماراپ، ئۆي ئوتتۇرىسىدا يەر بېقىپ تۇرغان ئىككى دەردمەننىڭ سىمانى يورۇتۇپ تۇراتتى.

— ماھىگۇل!...

ھېكمەت ئىككى قولىنى سوزغىنىچە ناتىۋانغا قاراپ ئاستا ئىلگىرىلىدى، ماھىگۇلمۇ تىلىقىپقىنا ئالدىغا بىر قەدەم سۇرۇلدى. ۋە بىردىنلا ھېكمەتنىڭ باغرىغا تاشلاندىيۇ يۈزىنى ئىسسىق كۆكرەكلەرگە يېقىپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى خۇددى باھار يامغۇرىدەك يىگىرمە يىللار چاڭقاق تەشنالىقىغا قانمىغان يۈرەكنى نەمدەپ ھۆل قىلىۋەتتى... ماھىگۇل مۇشۇنداق دەقىقىلەرنى قانچىلاپ ئارزۇ قىلمىغان! تۇنلەرنى تاڭ-

لارغا ئۇلاپ پەرياد چەكمىگەن! بىز شۇنى قايتا قەيت قىلىمىز-
كى، قۇرئاندا: «ئاللا سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىرگىدۇر» دې-
يىلگىنىدەك، ئاللا سەۋر - تاقەت، شۈكۈر - قانائەت قىلغۇچى-
نى خەيرلىك كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىنىڭ نۇرى ئىھسانىغا نائىل
قىلغۇسىدۇر. . .

— سىز ئەسكى. . . سىز تاشبېغىر. . . سىز ئاداۋەت-
خور. . . — شۇنىرلىدى ماھىگۇل.

— مەن گۇناھىمغا توۋا قىلدىمغۇ، — ھېكمەت ئۇنى باغ-
رىغا تېخىمۇ چىڭ باستى، — يەنىلا كەچۈرمەمسىز؟ ئەمدى كۆ-
زىڭىزدىن بىر تامچە ياش ئاققۇزسام مېنى يەر يۇتسۇن؟

ماھىگۇل شارتلا قايرىلىپ ھېكمەتنىڭ لەۋلىرىگە بارماقلى-
رىنى باستى.

— ئاغزىڭىزنى ئۇشتۇمتۇمەك. . . كەچۈرۈش مەندىن، ئەپۇ
سىزدىن. . .

قىرىق يېشىدا بەخت شەربەتلىرىدىن قەلب باغلىرى ياشار-
غان ماھىگۇل ھېكمەتنى ئۇزىتىپ چىقىپ، تاكسى ئۈزاپ كەتكۈ-
چە كەينىدىن قاراپ تۇردى.

بۇگۈنكى سۆھبەت ھېكمەت ئۈچۈن شادلىق ئېلىپ كەلگەن
بولسىمۇ، ماھىگۇلنىڭ ئىچىگە توشۇپ كەتكەن ھەسرەتلىرىنى
ئاڭلاپ ئىچى ئاچچىق بولۇپ قالدى. بۇ چاغقىچە بولۇنغان مۇڭ-
دۇشۇش، سىردىشىشلار ئۆتمۈشكە تەئەللۇق بولۇپ، ھېكمەت
ئۇنىڭدىن ئۆزىگە كېرەكلىك ئۇنچە - دۇرلارنى سۈزۈش كويىدىلا
بولۇپ كەلدى. بىراق، ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئۆتمۈش تىرەنلە-
كىدە كۆمۈلۈپ ياتقان جاۋاھىراتلار ھەر ئىككىلىسىنىڭ يۈرىكە-
نى تەڭلا نۇر زەرلىرى بىلەن تولدۇردى. دېمىسىمۇ ئۇلار ئۆمۈر
مۇساپىسىدە بىرلىكتە بېسىپ ئۆتكەن يوللار تولىمۇ ئۇزۇن،
جاپالىق ھەم تۇرلۇك - تۇمەن مەنىلەرگە تولغانىدى. ھېكمەت

بىلەن ماھىگۇل سىردىشىش، مۇڭدىشىش ئارقىلىق بۇ يوللارنى
قايتىدىن بېسىپ ئۆتتى. ماڭغانسېرى ئىككىسى قالدۇرغان كونا
ئىزلار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇردى. ئۇچرىغانسېرى ئۇلارنىڭ
دىل پىنھانلىرىدىكى يۇلتۇزلار چاقنىدى. بۇ قانداق قىزىل
يۇلتۇزلار كۆچكەنسېرى بىر - بىرىگە يېقىنلاشتى! . . .

ھېكمەت ئۆتكەن ھەپتىمۇ كېلىپ قاراڭغۇ چۈشكۈچە ماھى-
گۇل بىلەن سۆھبەتلىشىپ، كېتەر چېغىدا نەشرىياتنىڭ ھازىر-
قى ھالىتىنى، ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىگە قايتماقچى ئى-
كەنلىكىنى تەپسىلىي چۈشەندۈرگەنىدى. شۇ چاغدىلا ماھىگۇل-
نىڭ چىرايىدىن ئانچە قېتىلمىغانلىقى چىقىپ تۇرسىمۇ، ھېك-
مەتنىڭ كۆڭلىنى ئايلاپ رازىلىق بىلدۈرگەنىدى، شۇڭا بۇگۈن
قەدىرداشنىڭ دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، دەرھاللا كۆڭلىدىكى
گەپنى ئوچۇق ئېيتتى. ھېكمەتنىڭمۇ ئوقۇتقۇچى بولۇش ئويىغا
كېلىشىمۇ ئامالسىزلىقتىن بولۇۋاتقان ئىش ئىدى. ھازىر «گۆ-
ھەر زېمىن» نەشرىياتى بۇرۇنقى قاينام - تاشقىنلىق ھاياتى
كۈچىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتاتتى.

ئىسلاھاتنىڭ رەھىمسىز شامىلى تىنىمسىز ئىزدەنگۈچىلەر-
گە، چارە - تەدبىرلىكلەرگە ئامەت ئېلىپ كەلسە، داۋاقازانغا
كۆنۈپ قالغان بىغەملەرنى ئارقىغا تاشلاپ يېتىشىپ مېڭىشقا
ئۇندىمەكتە ئىدى. ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ھاللىق دەرىجىگە يە-
تىش، ھەتتا باي بولۇش بۇ ئىسلاھاتنىڭ تۆمۈر قانۇنى ھەم
مىزانى ئىدى. ھۆكۈمەت خەزىنىسىدىن ئورگانلارغا، كارخانىلا-
رغا بېرىلىۋاتقان ئىقتىسادىي يارەمنىڭ يىلدىن - يىلغا ئازىيە-
ۋاتقانلىقى بىر ئاگاھلاندۇرۇش سىگنالى ئىدى. بىراق، «گۆ-
ھەر زېمىن» نەشرىياتىنىڭ رەھبەرلىرى بۇ سىگنالدىن مۇستەس-
نادەك غاپىل ئۇيقۇسىدىن ئويغانماي تۇراتتى. ئۇلار ھەربىر
يىغىننى ئاچچىقىنى چىقىرىش، قورقاق سېلىشنىڭ دەسمايىسى

قىلىپ «ئۇ كىتابتىن بۇنچىلىك زىيان، بۇ ژۇرنالدىن ئۇنچىلىك زىيان، باسما زاۋۇتلىرىغا پالانى پۇل قەرز بولدۇق، شۇڭا پوكۇنى ژۇرنالنى چىقىرىشنى توختىتىش كېرەك. . . » دەپ ژارقىرايتتىيۇ، باشقا نەشرىياتلاردەك قەد كۆتۈرۈشنىڭ ئا-مال - چارىلىرى ئوستىدە باش قاتۇرمايتتى، ھەتتا نەچچە يۈز كىشىلىك چوڭ يىغىنلاردا پىشقەدەم ھەم ياشانغان مۇھەررىرلەر-نىڭ داۋالانغان پۇللىرىنى چىشلەپ - تارتىپ، دۆلەتنىڭ كادىر-لارنى بەھرىمەن قىلىشقا تېگىشلىك تۇزۇملىرىنىمۇ ئويلاپ قوي-مايتتى. ئەقەللىيسى، تۇرسۇنجان ئالىمنىڭ ئىسلاھات تۇرتكە-سىدە ئېلىپ بارغان چارە - تەدبىرلىرىنى تەتبىقلاپ بېقىشنىمۇ خالىمايتتى. بۇ توغرۇلۇق گەپ بولۇپ قالغىنىدا، ئۇلار بىر قىسىم ئىقتىدارسىز، داشقازان ئۇمىچىغا دەندەپ قالغانلارنىڭ يىل ئاخىرىدا مۇكاپات ئالالمايۋاتقانلىقى، ھەتتا مائاشىدىن تۇتۇپ قالغاچقا نارازىلىق چۇقانلىرىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشكەنلىكلىرىنى يىغىنلاردا ئالاھىدە كۆپتۈرۈپ سۆزلەيتتىيۇ، كۆپ سانلىق مۇ-ھەررىر، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئالدى ئون نەچچە مىڭ، كەينى بىرنەچچە مىڭ سوم مۇكاپات ئالغانلىقى ھەققىدە ئېغىز ئېچىشمايتتى. ئىسلاھات خۇددى كېلىپ - كېتەر شامالدەك، ئۇلار قانداقتۇر ئىشلار بىلەن بەنت ئىدى.

نەشرىيات باشلىقى ياقۇپ مۇھىتى يۇقىرىدىن پۇل ھەل قىلىپ بىنا سېلىش، كونا ماشىنىلارنى سېتىپ يېڭىسىغا ئال-ماشتۇرۇش، قايسى ماشىنىدا كىم ئولتۇرۇش دېگەندەك مەمۇ-رىيەتنىڭ ئايىغى چىقماس ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كەسپىي خىز-مەتلەرنى ئانچە يادىغا ئالمايتتى. ئۇ بەزى كالتە يىغىنلاردا «يۇ-قىرىدىن بەرگەن پۇلنى ئالدى بىلەن مائاشقا ئىشلىتىپ، ئاشقە-زىدا كىتاب چىقىرايلى» دېگەندەك كىشىنى خۇش قىلىدىغان دەبدەبىلىك سۆزلەرنى قىلىپ قويىاتتى. مۇئاۋىن نەشرىيات باش-لىقى ھەم باش مۇھەررىر نۇرساپا بولسا ئويۇن - تاماشىغا،

كامانداروپكىغا ئامراق باشلىق چىقىپ قالدى. ئۇ قەيەردە يىغىن بولسا پىداكارلىق بىلەن «مەن بارىمەن» دەپ مەيدىسىگە ئۇراتـ-تى. ئاتا مۇتتىن[1]، قوڭ چوينىدىن دېگەندەك، ئىدارىنىڭ تۇمەنلىگەن پۇلىنى خەجلەپ ئايروپىلان، پويىزغا ئولتۇرۇپ كې-تىۋېرەتتى. مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئۇ قاتناشمىغان چەت ئەل، بېيجىڭ، شاڭخەي، قەشقەردىكى يىغىنلاردىن باشقا، «قو-غۇن بايرىمى»، «ئۆرۈك بەزمىسى»، «ئالمىزارلىقتا تەنتەنە»، «ئۈزۈم مەرىكىسى»، «نەشپۈتزارلىقتا توي» دېگەن-دەك رەڭگارەڭ بايرام - مەرىكىلەر قالمىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئىشخانىسى ھەرقاچان تاقاقلىق تۇراتتى. ئوستىلىگە، ئىشكاپلە-رىغا دۆۋىلەنگەن نۇقتىلىق كىتابلارنىڭ ئورنىگىناللىرى، سىزىپ تەييارلانغان مۇقاۋا ۋە قىستۇرما رەسىملەر «قاچانمۇ كىتاب بولۇپ يورۇقلۇققا چىقارمىز» دەپ توپا بېسىپ ياتسا، ئۇلارنى مىڭ جاپادا تەييارلىغان مۇھەررىرلەر كۈنىگە نەچچە نۆۋەت قاتـ-ناپ، نۇرساپانىڭ ئىشخانا ئىشىكىنىڭ يوچۇقلىرىدىن مارىشاتـ-تى، پىلانىنىڭ ئورۇندالمىغانلىقىدىن قاقشايتتى، بەزىلىرى غا-يىۋانىسىگە تىللايتتى. نۇرساپا كۆرۈپ تەستىقلاپ قول قويمىسا، مۇھەررىرلەر كىتابلىرىنى قانداقمۇ نەشر بۆلۈمىگە يوللىيالـ-سۇن؟!

«گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدىكى يەنە بىر ئۆزگىرىش، رەسسام بۆلۈمنىڭ مۇدىرى لى يۈك يىل بېشىدا بىر قىسىم ئادەم ۋە كەسپىي ئىشخانىلارنى بۆلۈپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ نەچچە يىلدىن بېرى يۇقىرى - تۆۋەن يول مېڭىپ مۇستەقىل نەشرىيات بولۇش ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشقانىدى. «گۆھەر زې-مىن» نەشرىياتى قارىمىقىدا پەقەت مۇقاۋا لايىھىلەش كەسپىي بۆلۈمىلا قېپقالغان بولۇپ، نەشرىيات رەھبەرلىكى ھېكمەتنى بۇ

---

① مۇت —— خوتەن شېۋىسى، بىكارغا، ھەقسىز دېگەن مەنىدە.

بۆلۈمگه مەسئۇل قىلىپ ئېلىپ قالدى. ئاز ئۆتمەي «ئادەم تولۇقلاش» باھانىسىده نۇرساپا بىر نازىر ئاغىنىسىنىڭ ھەربىي سەپتىن قايتقان ئەركىنتاي ئىسىملىك ئوغلىنى مۇقاۋا بۆلۈمگه ئەكىرىپ قويدى.

بىر كۈنى نۇرساپا ھېكمەتنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ كايىپلا كەتتى.

— بۇ قانداق سىزىلغان مۇقاۋا ئۆزى، ساپلا مەسچىت، خانىقالار تۇرىدۇ. ئۇلارنى تەشۋىق قىلىپ قانداق قىلاتتىڭىز، ئۆزى؟

— سىز رومانىنى ئوقۇپ باقتىڭىزمۇ؟ — ھېكمەت ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇۋالدى، — مۇقاۋا رومانىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن سىزىلغان.

— رومانىنى ئوقۇسام - ئوقۇمىسام بۇنداق نەرسىلەرنى تەشۋىق قىلىشنىڭ ئۆزى خاتا.

— بۇ دېگەن تارىخىي رومان، بىلەمسىز؟ — ھېكمەتنىڭ بىردىنلا ئاچچىقى كەلدى، — دېنىي تونغا ئورىنىۋالغان بەگلەر، پاششاپلار، قازى - قۇزاتلارنىڭ مەھكىمە شەرئىيدىن پايدىلىنىپ ئىلغار پىكىرلىك بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ مۇھەببىتىنى خازان قىلىپ، ئىككى ياشنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەب بولغانلىقىدەك تراگىدىيىلىك ۋەقە بايان قىلىنغان.

مۇقاۋىلاردىن ساۋاتسىزلارچە قۇسۇر چىقىرىپ تەنبىھ بېرىشلەر بىرنەچچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، ھېكمەتنىڭ رەسىم سىزىشتىن رايى يېنىپ قالدى. كىتاب مەزمۇنى بويىچە لايىھىلەنگەن، مۇھەررىرلەر مەنىۋن بولغان مۇقاۋىلار نۇرساپا-نىڭ ئالدىغا كېلىشى بىلەنلا قانداقتۇر سىياسىي قالپاقلار كىيدۈ-رۈلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نۇرساپا ئەكىرىپ قويغان ئەركىنتاي ئىنتايىن سەپرا، بىغەرەز، ھەر كۈنى بىرەر مۇھەررىر بىلەن سۇركىلىپ جېدەل چىقارمىسا يېگەن نېنى تېنىگە سىڭمەيدىغان

تەلۈە بىر نېمە ئىدى. ئۇ رەسساملىقتا مەخسۇس ئوقۇمىغان بولۇپ، ھەربىيلىكتە تەشۋىقات تاختىلىرىغا بوردا رەسىم سىزىپ يۈرگەچكە، مۇقاۋىلارنى نەشرىيات سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈپ سىزىش ئۇياقتا تۇرسۇن، تەييار مۇقاۋىنىمۇ جايىدا كۆچۈرۈپ سىزالمايتتى. شۇنداقتىمۇ گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى ئىكەن، ۋەزىپە تاپشۇرمايلا بولمايتتى. ھېكمەت ئۇنىڭغا تەرجىمە كىتابلارنىڭ تەييار مۇقاۋىسىنى سىزىشقا بېرەتتى. بۇ كۆچۈرۈپ سىزىش بولۇپ، ئىجادىي مۇقاۋىغا كىرمەيتتى. ئەركىنتاي شۇنداقلىقىغا باقماي، ھە دېسە دادىسىنىڭ نامى بار نازىر، ئۆزىنىڭ پارتىيە ئەزاسى ئىكەنلىكىنى پەش قىلىپ پو ئاتاتتى. بىر كۈنى ھېكمەت ئۇ سىزغان بىر مۇقاۋىنى قايتا سىزىشنى ئېيتقانىدى، ئۇ چىچاڭشىپ:

— مەن بارغۇ قاراڭ، بەنجاڭ بىر يۈملا دېسە ئۇچ يۈملىنىپ، بىر قەدەم تاقلا دېسە ئون قەدەم تاقلاپ، بىر دەققەتكە تۇرغۇزۇپ قويسا سائەتلەپ غىڭ قىلماي تۇرۇپ پارتىيىگە كىرگەن. سىز پارتىيە ئەزاسىغا مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلامسىز؟ — دەپ ۋارقىراپ - جارقىراپلا كەتتى.

بىرەر يىلدىن بېرى يۈز بېرىۋاتقان كەسپىي ۋە رەھبەرلىك خىزمەتلىرىدىكى قاتمالللىقلاردىن كۆڭلى سوۋۇغان ھېكمەت بىرەر مەكتەپكە يۆتكىلىپ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇشنى كۆڭلىگە پۈكتى. شۇڭا ئۇ تۇنۇگۈن كەچ ئىلمىي مۇدىر قەدىردانلىقى ئۆيىگە باردى. بىراق، قەدىردانلىق ئەستايىدىل چۈشەندۈرۈشى ئۇنى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى.

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان يىللاردىن بېرى، مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆپلىرى ياشلىشىپ كەتكەنىدى. تەجرىبىلىك، پىشقان، پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار بولسا ئاغرىق سەۋەبىدىن ياكى يېشى توشۇپ قالغانلىقتىن دەم ئېلىشقا چىقىپ بارغانىسېرى ئاز قېلىۋاتاتتى. ياشلارنىڭ بەزىلىرى مۇناسىۋەت ئارقىدا

لىق مەكتەپلەرگە ئورۇنلاشقان ئىقتىدارسىزلار بولۇپ، بەزىلەر
رنىڭ بىلىمى بولسىمۇ تەجرىبە، مېتودىنىڭ كەملىكىدىن
دەرسنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى، ھەتتا بالىلارنى تەشكىللە
يەلمەي سىنىپتىن يىغلاپ چىقىدىغانلارمۇ بار ئىدى. شۇڭا،
ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن قىسمەنلىرى شتاتنى ساقلاپ قېلىش ھە
سابىغا مەكتەپكە قوشۇمچە كىرىم بېرىپ تىجارەتكە چىقىۋا
غانلار، ھەتتا شتاتنى تاشلاپ تاكسى شوپۇرى بولۇۋالغانلارمۇ
بار ئىدى. تېخى بەزى ئوقۇتقۇچىلار كېچىلىك بازاردا ئوقەت
قىلىپ، كۇندۇزلىرى سىنىپتا مۇگدەپ چىقاتتى. ئاتالغان بەزى
يازغۇچىلار قەلەمنى تاشلاپ مىلىچمال دۇكانلىرىنى ئېچىۋالغان،
كاتتا ئەربابلارنىڭ خوتۇنلىرى گەزلىمە دۇكانلىرىدا مۇگدەپ
ئولتۇرغان، ئالىي مەكتەپنىڭ بەزى پروفېسسور، دوتسېنتلىرى
ھەم ئاتاقلىق قىسمەن سەنئەتكارلار كەچ تەرەپلەردە رېستورانلار
غا بېرىپ ھېساب ـ چوت قىلىشۋاتقان يەردە، ئادەتتىكى ئوقۇتـ
قۇچىلارنىڭ بۇ ئىشلىرىنى ئەيىبلەپ كېتىشكىمۇ بولمايتتى.

خىيال دېگەن شۇنداق ئۇچقۇر نەرسە ئوخشايدۇ، ھېكمەت
ئۆزىنى كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆيىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس
قىلدى. ئۇ تاكسىدىن چۈشۈپ ئۆيىگە كىرگەندە، ئۇچقۇنئايىنىڭ
ھۇجرىسىدىن يانچۇق ئۇنئالغۇسىنىڭ زىل، ياڭراق ئاۋازى ئاڭـ
لىنىپ تۇراتتى. ئۇچقۇنئاي ئىنگلىز تىلى بويىچە دۆلەتلىك
ئىمتىھانغا قاتنىشىش ئۈچۈن تەتىل جەريانىدا بېرىلىپ تەييارلىق
قىلىۋاتاتتى. ھېكمەت قىزىنىڭ ھۇجرا ئىشىكىنى قىيا ئېچىپ
قارىشى، ئۇچقۇنئايمۇ كۈلۈپ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئۇچقۇن قىزىم، ـــ ھېكمەت ئايىغىنى سېلىۋېتىپ
ھۇجرىغا قەدەم ئالدى، ـــ تەتىلمۇ توشۇپ قالاي دېدى، دەم
ئېلىشنى ئونتۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟

ـــ بۇلتۇر دۆلەتلىك ئىمتىھانغا قاتنىشىپ تۆت نومۇرۇم
كەملەپ قالغان، ـــ دېدى ئۇچقۇنئاي ئۇنئالغۇنى ئۆچۈ ـ

رۇۋېتىپ، ـــ بۇ يىل چوقۇم ئۆتۈپ كېتىمەن.

ـــ ئىنگلىز تىلىدىن ئۆتۈپ تەرجىمان بولماقچىمۇ سىز، بەك يامان جۇمۇك سىز.

ـــ ياق، دادا، ئونۋېرسىتېت ھەر يىل بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلارنى چەت ئەلگە چىقىرىۋاتىدۇ، ـــ ئۇچقۇن ئاينىڭ كۆزلىرىدىن ئىشەنچ يېغىپ تۇراتتى، ـــ مېنىڭمۇ چەت ئەلگە چىقىپ مەخسۇس كەسىپ ئىگىلىگۈم بار.

ـــ پاھ، غەيرىتىڭىز بەك چوڭغۇ.

ـــ ئويلاپ باقسام، تىرىشمىساق زادى بولمايدىكەن، دەۋـ رىمىز ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەپ نۇر ئىلمى باسقۇچىغا قەدەم قوي ـ دى. شۇڭا كەلگۈسىدە شاللىنىپ قېلىشتىن بەكمۇ ئەنسىرەي ـ مەن.

ـــ غەيرىتىڭىزگە كۆز تەگمىسۇن قىزىم، ـــ ھېكمەت قى ـ زىنىڭ پىشانىسىگە ئۆپتى، ـــ مانا ئەمدى ئىسمىڭىزغا لايىق ئۇچقۇن چاچرىتاي دەپسىز ـ دە.

ـــ سىز يالقۇنداق كۆيۈۋاتقان يەردە مەن ئۇچقۇن چاچراڭ سام بولمامدىكەن.

ـــ قارا، بۇ مارۇخنىڭ گەپتانلىقىنى.

ئۇچقۇنئاي بايىلا ماھىگۇلنىڭ بەرگەن تېلېفونىنى قوبۇل قىلغانىدى. ماھىگۇل ھېكمەت بىلەن بولغان سۆھبەتنى يېپىق ھالدا سۆزلەپ: «فانداق، ئوقۇغۇچىڭىز يارامدىكەن؟» دېگەنـ دى. شۇڭا، ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ نۇرانە كۆزلىرىگە، بىر خىل مەمنۇنىيەتلىك جىلۋىلىنىپ تۇرغان چېھرىگە قاراپ يوشۇرۇن كۈلۈپ قويدى.

ـــ دادا، ـــ ئۇچقۇنئاي ھېكمەتنىڭ چىرايىغا قارا ـ مىدى، ـــ ماھىگۇلنىڭ ئۆيىگە بارىمەن، دېگەندەك قىلىۋېدـ ڭىز، باردىڭىزمۇ؟

ـــ ھە، ھە... با... باردىم، ـــ ھېكمەتمۇ قىزىنىڭ

چىرايىغا قارىيالمىدى، ــ خەت، رەسىملەرنى كۆرسىتىپ كەلدىم. ھە راست، نەبىمۇ بار ئىكەن.

دادىسىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىدىن ئۆزىنى نېمىدىنىدۇر قاچۇرۇۋاتقاندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى. ئۇچقۇنىڭ نەبىرىنىڭ خېلى بۇرۇنلا كەتكەنلىكىدىن خەۋىرى بولغاچقا سىرلىق ھالدا كۈلۈپ قويدىيۇ، ئۇندىمىدى.

ــ بالدۇرراق ئارام ئېلىڭ، ــ ھېكمەت غېپلا قىلىپ چىقىپ كەتتى.

ھېكمەت ئەتىسى ئىشقا ۋاقچىراق چىقتى. ئۇ پەلەمپەيلەردىن ئۆرلەپ ئۇچىنچى قەۋەتكە چىقىشى، ئۇيغۇر بۆلۈم باشلىقى مېھرىۋللا كېرىمى نۇرساپانىڭ ئىشخانىسى ئالدىدا قوللىرىنى شىلتىپ ۋارقىراۋاتاتتى. ئىشخانىلاردىن چىققان مۇھەررىرلەر كارىدوردا قارىشىپ تۇرۇشاتتى. مېھرىۋللا كېرىمى سەپكۈن يۈزلۈك، بەستلىك ئادەم بولۇپ، ئاچچىقى كەلگەندە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى.

ــ ئەمدى سەن بارمىغان ئېشەك بايرىمى، توڭگۈز بايرىمى قالدى، ــ مېھرىۋللا كېرىمىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى، ــ مېڭمىزنىڭ قېتىقىنى چىقىرىپ تەھرىرلىگەن ماتېرىياللار بېسىلىپ ياتسا، بىز كىتاب چىقىرامدۇق ياكى تەخەي باقامدۇق. ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن تاقاق تۇرسا بۇ يۈزى قېلىن ئىشىك.

مېھرىۋللا كېرىمى غەزەپ ــ ئاچچىقىدا نۇرساپانىڭ ئىشكىگە «تۇفى» دەپ تۈكۈردى ــ دە، گۇس ــ گۇس دەسسەپ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. ھېكمەت «جاھان ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى ئىشخانىسىنىڭ باشلىقى رازاق مالىك، تەرجىمە ئەسەرلەر مۇھەررىرى ئىمىنجان ئەسئەدلەرنىڭ قېشىغا كەلدى.

ــ مېھرىۋللاكام چېچىلىپ قاپتىغۇ، ــ سورىدى ھېكمەت رازاق مالىكتىن.

ــ چېچىلغۇدەك ئىشلار بولۇۋاتقاندىكىن چېچىلماي قانداق قىلىدۇ، ــ رازاق مالىكنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەندى، ــ مۇھەررىرلەرنىڭ جاپا بىلەن تەھرىرلىگەن ماتېرىياللىرىنى بېسىپ قويۇپ ئۆزى ئويناپ يۈرسە، پىلان ئورۇندالمىسا رەھبەرلەر مۇھەررىرلەرنى زەمچىگە بېسىۋاتسا، نۇرساپاكام تېخى ھەپتە ئالدىدا قۇمۇلدىكى «قوغۇن بەزمىسى» دىن كەلگەندى، مانا ئەمدى «ئەنجۇر بايرىمى» غا قاتنىشىش ئۈچۈن ئاتۇشقا كېتىپتۇ.

ــ ھەي... ئۆز ۋاقتىدا ئىشانوفكامنى «قاتتىق قول» دەپ ئاغرىنىپ يۇرۇپتىكەنمىز، ــ دېدى ئىمىنجان ئەسئەد بەشىنى چايقاپ، ــ بىرەر ئەسەرنى بەرسەك ئىككى كۈنگە قالماي «ئېلىپ چىقىپ كېتىڭ» دەپ تېلېفون بېرىدۇ. بىز ئىچىمىزدە «ھەي، بۇ ئادەم كۆرمەيلا تەستىقلاپتۇ ياكى ۋاراقلاپ ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ» دەپ ئويلايتتۇق. لېكىن، نەچچە يۈز بەتلىك ئورىگىنالىنىڭ قىزىل قەلەم تەگمىگەن بەتلىرى قالمايتتى، قاچانلاردا شۇنچە ئەستايىدىل كۆرۈپ بولغانلىقىغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى.

ــ تېخى ھەربىر ئەسەرنىڭ ئېلىۋېتىشكە، تۇزىتىش كىرگۈزۈشكە تېگىشلىك يەرلىرىگە ئايرىم پىكىر يازاتتى، ــ دېدى رازاق مالىك، ــ ھەتتا مۇھەررىرلەرنى چاقىرىپ چېكىت، پەشلەرنىڭ جايىغا قويۇلماسلىقىدىن كېلىپ چىققان مەزمۇن خاتالىقلىرىنى كۆرسىتىپ بېرەتتى ئەمەسمۇ.

ــ ياندىكى كاسىپنىڭ قەدرى يوق دېگەن شۇ ــ دە، ــ ئىمىنجان ئەسئەد مەسخىرە بىلەن كۈلدى، ــ ئەمدى قانچە قاشىغىنىمىز بىلەن بىكار.

كارىدورغا توپلاشقان مۇھەررىرلەر ئىشخانىلىرىغا كىرىپ كېتىشتى. ھېكمەتمۇ ئەمدىلا ئىشخانىسىغا مېڭىشى، كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مىرسۇلتان ئۇنى چاقىرىپ بۆلۈمگە ئېلىپ كىردى. مىرسۇلتاننىڭ ئېغىر رېھاتىزىم ئاغرىقى بولغاچقا خېـ

لىلا ئاسقاقلاپ ماڭاتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ چىشىنى چىشلەپ ئىشـ
لەۋاتاتتى.

ـــ ئاڭلىسام، سىزنى بىرەر مەكتەپكە يۆتكىلىدىكەن دې ـ
يىشىدىغۇ، ـــ مىرسۇلتان چوققىسىدىكى شالاڭ چاچلىرىنى
سىلاپ قويدى، ـــ بۇ قانداق گەپ؟

ـــ شۇنداق قىلماقچىمۇ بولغانىدىم، ئويلىسام ئۇمۇ بولـ
مايدىكەن.

ـــ مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمچە، ـــ مىرسۇلتان ئىستاكانغا
قاياناق سۇ قۇيۇپ ئىلىپ كەلدى، ـــ رەسسام بۆلۈمى پارچىلـ
نىپ سىزنى ئىلىپ قالغىنىمىزدىن كېيىن شۇنداق قارارغا
كەلدىڭىزغۇ دەيمەن. ئەلۋەتتە، سىز ئۇلار بىلەن كەتكەن بولسـ
ىڭىز مۇئاۋىن نەشرىيات باشلىقى بولاتتىڭىز.

ـــ بۇ سەۋەب بولالمايدۇ، ـــ دېدى ھېكمەت قاتتىقراق
تەلەپپۇزدا، ـــ مېنىڭ ئەمەلگە ئانچىلا ھېرىسمەن ئەمەسلىكىم
ئۆزىڭىزگە ئايان، شۇڭا باشتىلا كەتمەيدىغانلىقىم ھەققىدە ئۇـ
چۇق پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ـــ ئەمىسە نېمە ئۈچۈن تۇرۇپلا كەتمەكچى بولۇپ قالدىـ
ڭىز؟

ـــ بۇنى چۈشەندۈرمەكمۇ تەس.

ھېكمەت نەشرىياتتىكى بەزى قاتمالالىقلارنى سۆزلىمىدى.
ئۇ پەقەت ئۆز مەسئۇلىيىتى تارمىقىدىكى رەسساملىق ئۇستىدىلا
توختالدى. سىزلىشىۋاتقان مۇقاۋىلارنىڭ ئۆتمەسلىكى، سۈپەتنىڭ
ناچارلاپ كېتىۋاتقانلىقى، مۇناسىۋەت ئارقىلىق قوبۇل قىلىنغان
ئەركىنتايىنىڭ مۇتتەھەملىكى، ئەگەر بۇ ئوڭۇشسىز ۋەزىيەت
تۈزىتىلمىسە كىتابلارنىڭ ناچار، سۈپەتسىز چىقىپ كېتىشىدەك
مەسئۇل جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى ئاڭلىغان
مىرسۇلتاننىڭ قاپقارا ئۆسكىلەڭ قاشلىرى بىر يەرگە يىغىلىپ
ئىغىر تىندى.

ـــ نەشرىياتىمىز ئىسلاھاتقا يېقىندىن ئەگىشىپ كېتەلمـ
گەنلىكتىن بەزى قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى
مىرسۇلتان ئىغىر تەلەپپۇزدا، ـــ بۇنىڭ ئاددىيلا بىر مىسالى،
ھازىر كىتاب ـ ژۇرناللىرىمىزنى بېسىپ بېرىۋاتقان باسما زاـ
ۋۇتلىرىغا بىر مىليوندىن ئارتۇق قەرز بولۇپ قالدۇق. نەچچە
خىل تىلدا كىتاب چىقىرىدىغان، مەمۇرىي تارماقلىرى كەڭ
بولغان بۇنداق چوڭ ئانا نەشرىياتنى باشقۇرۇپ، ئېپى ـ جېپىدە
يولغا سېلىپ مېڭىشمۇ تەس، شۇڭا يۇقىرى رەھبەرلىك بەزى
ئامال ـ چارىلەرنى ئىزدىنىۋاتىدۇ.

يېقىندا يۇقىرىدىن بىر ھۆججەت چۈشكەن بولۇپ، ئۇنىڭدا
«پەن ـ تېخنىكا» كىتابلىرى تەھرىر ئىشخانىسىنى ئادەملىرى
بىلەن يۆتكەپ چىقىپ ئايرىم نەشرىيات قىلىش قەيت قىلىنغانـ
دى. بۇ خۇددى بالىلار چوڭ بولۇپ ئۆيي ئايرىپ چىقىپ كەتكەندە
ئاتا ـ ئانىلار يېنىكلەپ قالغاندەك ئۇقۇم پەيدا قىلسىمۇ، ئەمما
پەن ـ تېخنىكا كىتابلىرىدىن كىرىۋاتقان مەنبەسى ئۇزۇـ
لەتتى.

ـــ سىزنىڭ رەسسام بۆلۈمى ھەققىدە ئېيتقانلىرىڭىزنى
ئاڭلىدىم، يېقىندا نەشرىيات پارتكومى يىغىنى ئېچىلماقچى،
مەن بۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئەستايىدىل سۆزلىشىمەن، ـــ دېدى
مىرسۇلتان ئىشەنچ بىلەن، ـــ لېكىن، سىز خاتىرجەم ئىشـ
لەڭ، نەشرىياتىمىزدىكى بۇ قىيىنچىلىقلار قىسمەنلىك، ھەرـ
گىز ئومۇملۇق ئەمەس.

ـــ ھېلىتىن بىر مىليون قەرزگە بوغۇلساق، ـــ ھېكمەت
ئاستا غودۇڭشۇپ قويدى، ـــ يەنە بىرنەچچە يىللاردىن كېيىن
نېمە بولۇپ كېتەرمىز.

ـــ ئۇ چاغقىچە رەھبەرلىك ئالمىشىپ ئىسلاھاتچى باشلىقـ
لار كېلىشى مۇمكىن.

ـــ ئۇنداقتا شالتاقنى ئۇلارنىڭ بوينىغا تۇڭمەن تېشىدەك

ئارتىپ قويۇپ چىقىپ كەتكۈدەك.

— ھەي، ھەي، سىزنىڭ ئاغزىڭىززە. . .

مىرسۇلتان گېپىنىڭ ئاخىرىنى دەپ بولغۇچە ئىشىك چې-كىلىپ تۇرسۇنجان كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىككى قولىنى سوزۇپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ چىققاندىن كېيىن، ئىشخانا ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇرۇپلا گېپىنى باشلىۋەتتى.

— سىلەرنىڭ سۆھبىتىڭلارنىڭ بېلىگە تەپتىمۇ قانداق؟

— ياق، ياق، قېنى ئولتۇرۇڭ، بىز ئۆزئارا پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتۇق، — دېدى مىرسۇلتان، — ھە، ئىسلاھاتچى، ھا-زىر ئىشلىرىڭىز قانداق كېتىۋاتىدۇ؟ ئاڭلاپ تۇردۇق، غەيرەت - شىجائىتىڭىزگە باركاللا.

— ئا. . . مىرسۇلتانكا، باركاللا دېگۈدەك ئىش يوق، — تۇرسۇنجان ھېكمەتنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇققا كې-لىپ ئولتۇردى، — ھازىرقى دەۋردە ئىسلاھاتچى بولماق قىلىچ-نىڭ بىسىدا دار ئوينىغاندەك خەتەرلىك ئىشكەن. دارنى ئوڭۇش-لۇق ئوينىساڭ، بەزىلەر سالما تاشلاپ، قاپقان قۇرۇپ يەقتىش-نىڭ كويىدا بولىدىكەن. سەللا مۇدۇرۇپ كەتسەڭ، ئۇلار چاۋاك چېلىشىپ قىن - قىنىغا پاتماي، تەرەپ - تەرەپتە غاجاپ، موللاق ئېتىشىڭنى تىلەپ، تاپمايدىغان پىتنە - ئىغۋالىرى قال-مايدىكەن. شۇڭا، ھازىر مەنمۇ ئېقىنىڭ ئېقىشىغا قاراپ پالاق ئۇرىدىغان، تۇكنى يېتىشىغا سىلاپ يولۋاسىنى ئاچچىقلاتمايدىغان ھالغا كېلىپ قالدىم.

— بۇ يەنىلا رەھبەرلىكىنىڭ ساپاسى مەسىلىسى، — دېدى مىرسۇلتان قوللىرىنى شىلتىپ، — ئۆزلىرى قىلالمىغان ئىش-نى باشقىلارنىڭ قىلىپ كېتىشىنى ئۆزى ئۈچۈن تەھدىت دەپ بىلىدىغان، ئەمىلدىن، شان - شۆھرىتىدىن، مەنپەئەت - ئىمتىيازىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىدىن ئۈستۈنلەرنى كۆرەلمەيدىغان باشلىقلىرىمىز بار.

— تۇزۇملەرنى ئىسلاھ قىلىپ، قايتا - قايتا رەتكە سې-لىپ ئۇچ - تۆت يىل تىرىشىۋىدۇق، «گۈلدەستە» نەشرىياتى لەپپىدە كۆتۈرۈلۈپ قەددىنى رۇسلىغانىدى، — تۇرسۇنجان ئا-لىم ئىسلاھات ھەققىدە گەپ ئېچىلسىلا قايناپ قالاتتى، — مانا ئەمدى سېسىق كۆلنىڭ سۈيىدەك لەش بېسىپ ياتتۇق. پەيتۇل-كام كېكەرسە كېكىرىمىز، ئوسۇرسا يالغاندىن ئىنجىقلاپ قويى-مىز. قىسقىسى، ئاشۇ «رەھبىرىمىز» نىڭ كۆزىگە قاراپ ياشا-ۋاتىمىز.

— گېپىڭگە قارىغاندا، ئىجادىي خاسلىقىڭنى ئۆزگەرتىش ۋە تەۋەككۈلچىلىك روھىڭنى يوقىتىش شەرتى ئاستىدا ئاخبار پەيتۇلغا بېقىنىپسەن - دە، — دېدى ھېكمەت قوپاللىق بىلەن، — خې شىن ئەپەندىنىڭ: «ھەقىقىي كەسپىي سەرخىللار جۇڭگودا ھەمىشە باستۇرۇلىدۇ، بوغۇلىدۇ ۋە باش كۆتۈرەلمەي-دۇ. باش كۆتۈرمەيلا قالماستىن، بەلكى كۆتۈرۈلگەن شۇ باش-نىڭ ئۆزىمۇ ھەر خىل بىنورمال ئىجتىمائىي بېسىمدا ئۇجۇقۇپ كېتىدۇ. . . سېنىڭ نەتىجە قازىنىش - قازانماسلىقىڭ تىرىش-چانلىقىڭغا باغلىق ئەمەس، بەلكى كاتتىلار ۋە ھوقۇقدارلارنىڭ قوللاش - قوللىماسلىقىغا باغلىق» دېگەن سۆزلىرىنى بۇرۇنلا ئويلىشىڭ كېرەك ئىدى.

— نېمە، نېمە؟ — سورىدى مىرسۇلتان، — بۇ. . . بۇ نېمىدېگەن قوپال گەپلەر، كىم دېگەن كىشى ئۇ؟

— خې شىن ئەپەندى، — ھېكمەت خې شىننىڭ كىم ئىكەنلىكىنى قىسقىلا چۈشەندۈردى، — ئۇنىڭ 1985 - يىلىدىن تا ھازىرغىچە يازغان ماقالىلىرىنى ئوقۇسىڭىز ئاندىن بىلىسىز.

— بولدى، قويۇڭلارچۇ ئىچىمنى قاينىتماي، — تۇرسۇن-جان قول سىلكىدى، — قارا ھېكمەت، كامىل بۇگۈن ئەتىگەن ئايروپىلان بىلەن قايتىپ كەپتۇ.

— كامىل كەپتۇمۇ؟ — ھېكمەت ۋارقىرىۋەتكەنلىكىنى

ئۆزىمۇ سەزمىدى.

— ئۇ كېلىپلا ئۆيۈڭگە، ئىشخاناڭغا تېلېفون بېرىپ ئالال-ماي ماڭا تېلېفون بېرىپتىكەن، شۇڭا سېنى ئىزدەپ كېلىشىم.

— هازىر ئۇ نەدە؟

— ئۆيىدە بولمامدۇ.

— كەچۈرۈڭ مىرسۇلتانكا، قالدى گەپلەرنى كېيىن قىلىشارمىز.

ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان ئىشخانىدىن ئالدىراپ چىقىپ كېتىشتى.

شاللانغان سەرخىل

كېچە سائەت ئوندىن ئاشقان ۋاقىت ئىدى. ئىچىدىن تاقالغان ئىشخانا ئىچىدە مەسۇم قابىل «چىنار» تەخەللۇسلۇق شائىرچاق بالىغا قانداقتۇر قولىيازمىلارنى تەرجىمە قىلدۇرۇۋاتاتتى. ئۇ ئورىگىناللاردىكى سەھىپىلەرنى پىچىرلاپ دېگۈدەك ئاستا ئوقۇيتتى، نېمىلەرنىدۇر چۈشەندۈرەتتى، تۇرۇپلا «مۇنداق دېسەك بولمىغۇدەك، ئۇنداق ئۆزگەرتىڭ» دەپ ئۆگىتەتتى. تولا ئۆچۈرۈپ ھەم تۈزىتىپ ئاق بەتلەرمۇ ئوقۇغۇسىز بۇلغىنىپ كەتكەنىدى. ئاخىر تەرجىمىمۇ ئاياغلاشتى. «چىنار» چاپاق سەھىپىلەرنى ھەجىلەپ ئوقۇشنى باشلىغاندا، مەسۇم قابىلنىڭ چەرايى خۇددى ئازغان غۇلىدەك ئېچىلسا، تۇرۇپلا ھېلىلىدەك قورۇلۇپ قىياق كۆزلىرى قىسىلاتتى ۋە ئېسىدىن كەچكەن مەزمۇنلارنى قۇر ئارىلىقلىرىغا قىستۇرۇشنى ئۇنتۇمايتتى. خەيرىيەت، سەككىز بەتلىك خەنزۇچە ماتېرىيالنى قايتا كۆچۈرۈپ چىققۇچە كېچە سائەت ئون ئىككى بولۇپ قالدى.

— مەسۇمكا، — شۇئىرلىدى چىنار، — ئاستىغا تۇرسۇنجانىڭ ئىسمىنى يېزىپ قويايمۇ؟

— قانداق بولار؟ — مەسۇم قابىلنىڭ كۆزلىرى قىسىلىدى، — ياق، بولمىغۇدەك، ئىسسىم بويىچە تۇرسۇنجاندىن سۇرۇشتە قىلىپ قالسا ئىش بۇزۇلىدۇ. «ئاممىدىن» دېسەك بولارمۇ؟

— توغرا، — چىنار جانلانغاندەك بولدى، — ئۇنداقتا خەتنىڭ تەسىرچانلىقىمۇ چوڭقۇر بولغۇدەك.

— توختا، — مەسۇم قابىل ئاياغ ئاستىدىكى ئۆزۈنىڭ تۆكۈرۈكىگە قاراپ خېلىغىچە جىمجىت كەتتى، — ئەگەر ياخشىسى «ئامىنىدىن» مۇ دېمەيلى، ئىسىمىمۇ ئالمايلى.

— بوپتۇ ئەمىسە، سىز دېگەندەك بولسۇن.

— نېمىشقا دېسەڭ، بەربىر ئۇلار تۆرسۇنجاندىن گۇمان قىلىدۇ، — مەسۇم قابىل يېزىلغان ماتېرىيالنى قاتلاپ قويۇن يانچۇقىغا سالدى - دە، تولىمۇ ئاستا شۇڭىلىدى، — ھازىر يىل ئاخىرى بولۇپ قالدى، ھەممە بۆلۈملەر يىللىق خۇلاسە قىلىشۋاتىدۇ، تاماشا تېخى ئالدىمىزدا.

— مۇكاپات ئالمىغانلار، مائاشى تۆتۈلىدىغانلار بۇلتۇرقى- دەك يەنە جېدەل چىقىرىمىزمۇ؟

— ئۇنىڭدا گەپ يوق، مەسىلە نەق شۇ يەردىن باشلىنى - دۇ، — دېدى مەسۇم قابىل چىراغنى ئۆچۈرۈپ، — پەيتۇلكام- نىڭ دېيىشىچە، پۈرسەت پىشىپ يېتىلسىلا تۆرسۇنجانىنى ھەي- دەيمەن، دەيدۇ. ئۇ كۆزدىن يوقالسىلا...

— ئۇ چاغدا سىزنىڭ ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇدىرى بولۇشى- ڭىزدا گەپ يوق.

— ئۇ چاغدا سېنى ئىجادىيەت تەھرىر ئىشخانىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، ھەتتا ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەك- لىپ قىلىپ دوكلات يازىمەن.

— رەھمەت مەسۇمكا، مانا مەن ھەرقانداق ئىشىڭىزغا بېشىم بىلەن تەييار، — چىنار ھاياجانلاندى، — بۇنىڭدىن كې- يىن قانداقلىكى ھاجىتىڭىز بولسا ماڭا ئىشىنىپ تاپشۇرۇڭ.

— تۆرسۇنجان ھازىر لىڭتاسمىدەك بولۇۋالغاچقا، — ئۇ- لار تىمىسقىلاپ قاراڭغۇ كارىدورغا چىقىشتى، — پەيتۇل بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى جېدەلمۇ بېسىقىپ قالدى.

— چۈشەندىم، شۇڭا بۇ نامسىز خەت بىلەن پۈرسەتنى ئۆزىمىز پىشىپ يېتىلدۈرىمىز، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

مەسۇم قابىل بىلەن شائىرچاق چىنار پەلەمپەي تاملىرىنى سىيپاشتۇرۇپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

ئەتىسى كادىرلار ئىشقا چۈشۈپ ئۆزۈن ئۆتمەيلا مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. داۋاملىق سېمىز قاپاقلىرى سېلىنىپ تۆرىدىغان پەيتۇل ئۇنىڭغا قىيا كۆزىنى تاشلىدى.

— ھە، بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى، مەسۇم قابىل؟

— يوقسۇ، تۆسۇنجانىنى ئىزدەپ كىرىشىم. ئۇ بۇ يەرگىمۇ كىرمىگەن ئوخشايدۇ.

— مەنمۇ ئۇنى تۇنۇگۈندىن بېرى كۆرمىدىم.

— مەن تۇنۇگۈن كوچا ئاپتوبۇسىدا كېتىۋېتىپ پوچتىخانا ئالدىدا ئۇنى كۆرگەندەك قىلدىم، — مەسۇم قابىل ئاۋازىغا سىرلىق تۇس بەردى، — قولىدا خەت تۇرامدۇ نېمە، شۇمۇ - ئەمەسمۇ دېگۈچە ماشىنا مېڭىپ كەتتى.

— تايىنلىق ئۇ قۇيۇن تىراژ خاپىلىقىدا ئۇ يەر - بۇ يەرلەرگە زاكاز تالونى يوللاپ يۈرگەندۇ.

— شۇنداقمىكىن دېسەم ئالاقزادىدەك كۆرۈنىدۇ...

مەسۇم قابىل ھېيلە كۆڭۈرۈكىدىن بىرنى سېلىۋېتىپ چە- قىپ كەتتى. پەيتۇل ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سىكارىيان قارىغىچە مەسخىرە بىلەن كۈلۈمسىرىدى. ئۇ ئىچىدە «خەت سالغانغىمۇ ئالاقزادە بولامدۇ كىشى، پۈرىمايدىغان يېرى يوقتە بۇ تايغانىڭ» دەپ ئويلاپ تۇرۇشى، تېلېفون جىرىڭلاپ ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. پەيتۇل تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قۇلىقىغا تۇتۇپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن «بولىدۇ، مەن ھازىرلا باراي» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ ئۇستەلدىكى كۆرۈڭاتقان ئورىگىناللارنى يىغىشتۇرمايلا ئىشخانى- نى قۇلۇپلىدى. داۋاملىق ھويلا ئەتراپىدا، خەۋەرلىشىش بۆلۈ- مىدە چۆرگىلەپ يۈرىدىغان شوپۇر ئۇنى كۆرۈپلا يۈگۈرۈپ كەلدى - دە، ماشىنىسىنى ئوت ئالدۇرماقچى بولۇۋىدى، ئۇ:

«باشقۇرۇش ئورگىنىغا بارىمەن، ئىككى قەدەم ئارىلىق تۇرسا» دەپلا دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى. پەيتۇل كېتىۋېتىپ «جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز يىللىق خۇلاسىنى سۇيلەمدىغاندۇ ياكى يېڭى دىن كەلگەن ھۆججەت، ئۇقتۇرۇش بارمىكىن» دېگەندەك خىيالار بىلەن باشقۇرۇش ئورگىنىغا يېتىپ كەلدى.

ئورگان باشلىقلىرى پەيتۇلنى بىرلىكتە ساقلاپ تۇرغاچقا، ئەكرەم نىيازمۇ جاڭ پىڭنىڭ ئىشخانىسىدا ئىدى. قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشلەردىن كېيىن پەيتۇل دېۋانغا كېلىپ ئولتۇردى. جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز بۇ تەرسا باشلىققا ھەر قېتىم بىرەر ئىشنى ئۇقتۇرغىنىدا، ۋەزىيەت، سىياسەت، تۈزۈم، خىزمەت ئېھتىياجى، ئومۇملۇقنى نەزەردە تۇتۇش قاتارلىقلارنى يىراقتىن ئەگىتىپ كېلىپ، ئۇزۇندىن - ئۇزۇن چۈشەندۈرۈش، ئېزىپ ئىچۈرۈشتەك قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلەتتى. مانا ھازىرمۇ جاڭ پىڭنىڭ ئىشارىتىدىن كېيىن، ئەكرەم نىياز تونۇر كۆرمىگەن دېۋانىگە تونۇرنىڭ توپا، سۇ، توزغاق، يۇڭلاردىن ياسىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ تونۇر بېشىغا ئېلىپ كەلگەندەك، «مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» باھالاشنىڭ شەرت، تەلەپلىرىنى ئۇزۇن سۆزلىدى.

— ئورگىنىمىزغا «مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» نامزاتىدىن بىر سان كەلگەنكەن، — دېدى ئەكرەم نياز گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئاشكارىلاپ، — ئورگاندىكىلەر ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ تۇرسۇنجاننى بېكىتتۇق، شۇڭا سىزنى چاقىرغانىدۇق.

— ئەكرەم نىيازنىڭ چۈشەندۈرۈپ ئۆتكىنىدەك، — جاڭ پىڭ تارتمىدىن تامغا بېسىلغان جەدۋەلنى ئېلىپ پەيتۇلغا سۇندى - دى، — شەرتتە ئىسلاھات روھى كۈچلۈك بولۇشى، يېڭىلىق يارانقان، كەسپىي جەھەتتە ئالاھىدە نەتىجىسى، ئىلمىي ماقالە - ئەسەرلىرى بار بولغان، شۇنداقلا نەتىجە قازانغان بولۇشى كېرەك دېيىلگەن. بۇنىڭغا تۇرسۇنجان ئەڭ مۇۋاپىق ئىكەن،

دەپ ئويلاشتۇق.

پەيتۇل جەدۋەلگە قانچە قارىغانسېرى ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، كاللىسىدا غەلىيان كۆتۈرۈۋاتقان شان - شۆھرەت، نام - ئاتاق، شۇنداقلا ئاچچىق ئەسلىمىلەر قويۇق تۇمان بولۇپ كۆز قارىچۇقلىرىنى مانانلاشتۇرغانىدى. ھازىرغىچە پۈت تېپىشىپ، سوقۇشقاق خورازلاردەك چوقۇشۇپ، ئىتتەك خىرقىرىشىپ پەيتۇلغا بىرەر نەپەس ئارامىلىق بەرمەيۋاتقان تۇرسۇنجان ئەمدىلىكتە «مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» بولۇپ كېتەرمۇ؟ ھازىرقى ۋاقىتتا مەركەزدىن تارتىپ تۆۋەنگىچە، زاۋۇت، كان - كارخانا، پەن تەتقىقات ئورۇنلىرى، شىركەتلەر، يېزا ئىگىلىك، سانائەت، ھەتتا مەۋرىي ئورگانلارغىچە بىرىنچى قول ھوقۇقنى ئەنە شۇنداق ھەممىگە كامىل كىشىلەرگە تۇتقۇزۇۋاتامدۇ؟ زەھەر ماياق-لايدىغان بۇ قۇزغۇننى نېمە پوق يەپ باغقا چىللاپ كەلگەن بولغىيدىم، تېخى ماۋۇ سارىنىڭ مېڭىسىنى يەۋالغان پەپلىقۇش سارائىلارنىڭ پەيتۇلنى مەسخىرە قىلغاندەك، تامغا بېسىلغان جەدۋەلنى كۆرىستىۋاتقىنىنى كۆرمەمدىغان!

— پەيتۇلكا، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ؟ — ئەكرەم نىياز ئۇنىڭغا ئېگىشتى، — ئەگەر جەدۋەلدە كەم قالغان يەرلىرى بولسا دېسىڭىز بىز تولدۇرۇپ قويىمىز.

— بوپتۇ، بوپتۇ... ئۇ... ئۇ ئىسلاھاتچى بولغاندىكىن شەرتكە چۈشكۈدەك، — پەيتۇل دۇدۇقلىدى، — بىراق ئۇ... ئۇنىڭغا پىكىر كۆپ تۇرسا، مۇھەررىر، كوررېكتورلار ئۇنىڭ ئۈستىدىن قاقشاپ، قاغاپ يۇرۇشسە...

— ئىسلاھات دېگەن ئەنە شۇنداق رەھىمسىز بولىدۇ، — دېدى جاڭ پىڭ گەپنى ئەگىتمەي، — داشقازان چېقىلغانكەن، ئىشچانلار، ئىقتىدارلىقلار تىرىشىپ - تىرمىشىپ مەنپەئەت يارىتىدۇ. ھۆرۈن، لايغەزەللەر چېقىلغان داشقازانغا قاراپ ياش تۆكىدۇ، چېقىۋەتكەنلەرنى قارغايدۇ، تىللايدۇ، غوۋغا قىلىدۇ.

ئەسلىدە «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى، كادىرلارنىڭ ئارخىپى باشقۇرۇش ئورگىنىدا ساقلىناتتى. كونكرېتلاشتۇرغاندا، «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ ھەممە ھوقۇقى يەنىلا باشقۇرغۇچى ئورگاننىڭ قولىدا ئىدى. ئىسلاھات جەريانىدىكى ئۆزگەرتىشكە تېگىشلىك كونا قائىدە ـ تۈزۈملەر، خىزمەت ۋەزىپىسى، ئىنتىزام، ئىلغارلارنى سايلاش، جازالاش، مۇكاپاتلاش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى كۆپچىلىكنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتۈپ تەستىقلاپ يوللانغاندىن كېيىن، باشقۇرۇش ئورگىنى كۆرۈپ چىقىپ بېكىتەتتى. مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىسلەرنى باھالاش، ئۇنۋان باھالاش ئىشلىرىنى ئۆزلىرى بىر تەرەپ قىلىپ، «گۈلدەستە» نەشرىياتى باشلىقلىرىنىڭ سەمىگە سېلىپ قويسىلا بولۇۋېرەتتى. شۇڭا جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز بۇ قېتىمقى «مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» بېكىتىش ئىشىنى يۇقىرىغا يوللىۋەتمەكچى بولغان، بىراق پەيتۇلىنىڭ تۇرسۇنجانىنى «يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىپ ئارقا ئىشكىتىن ماڭدى» دەپ جېدەل چىقىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى ئاتايىن چاقىرغاندىدى. ئۇنىڭسىزمۇ بۇ ئىككى باشلىقنىڭ تۇگمەس جېدەللىرى جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىيازنى بىر چوقۇپ ئىككى قارايدىغان قىلىپ قويغانىدى، ھەتتا ئۇيغۇر بۆلۈمگە تەئەللۇق بىرەر مۇھىم مەسىلىنى مۇزاكىرىلىشىش ياكى ئاممىنىڭ پىكرىنى يەتكۈزۈش ئىشلىرىدىمۇ تۇرسۇنجاننى يالغۇز چاقىرالماي، مەسۇم قابىل ئىككىسىنى تەڭ تەكلىپ قىلاتتى.

پەيتۇل جاڭ پىڭنىڭ ئىشخانىسىدىن سالپايغان پېتى چىقىپ كەتتى. ئۇ «مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» تىن ئىبارەت كالتەكنىڭ زەربىسىدىن ئۈچ ـ تۆت كۈنگىچە گاراڭلا يۈردى، قولى زادىلا ئىشقا بارمىدى. گويا تۇرسۇنجان مۇشۇ شەرەپ ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا بۇيرۇق بېرىۋاتقاندەك، خىزمەتلىرىدىن قۇسۇر چىقىرىپ ئەيىبلەۋاتقاندەك كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدا ئايان

بولاتتى. پەيتۇل ئەنە شۇنداق ئىچىنى تىڭشاپ قالغان بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن لى بۇجاڭدىن تېلېفون كېلىپ قالدى. «ئىشخانامغا تېز كېلىڭ» دېگەن بۇ ئادەتتىكى سۆز ئۈچۈن ئەزرائىلنىڭ بۇيرۇقىدەك ئاڭلىنىپ پۈت ـ قوللىرىدا جان قالمىدى. ئۇ ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ پەسكە چۈشتى ـ دە، شوپۇرىغا ۋارقىرىدى.

ـــ تەشۋىقات بۆلۈمىگە.

پەيتۇل باشقىلار ئىشتىن چۈشۈپ خېلىلا قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كەلدى. ئۇ بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا خۇددى ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك سارغىيىپ هورىدىن چۈشكەندى. ئۇنى ساقلاپ تۇرغاندەكلا، دەرۋازا ئالدىدا تاماكا چېكىپ تۇرغان مەسۇم قابىل يۈگۈرۈپ كەلدى ـ دە، ماشىنىدىن چۈشۈپلا دەلدۇگۇنۇپ كەتكەن پەيتۇلنىڭ قولتۇقىدىن يۆلىۋالدى.

ـــ ۋۇي پەيتۇلكا، بىر نېمە بولمىغانسىز، چىرايىڭىز باشقىچىلا بولۇپ قاپتۇ، ـــ مەسۇم قابىل ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدى، ـــ كېسەل بولۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە، يۈزلىرىڭىز ئېسىلىپ، كۆزلىرىڭىز ئولتۇرۇشۇپ قاپتۇ.

ـــ يېقى، يېقى، ـــ پەيتۇل جاۋابسىز قوللىرىنى سىلكىدى، ـــ ھېچ... ھېچنېمە بولمىدىم.

ـــ نەدىن كېلىشىڭىز؟

ـــ لى... لى بۇجاڭ چاقىرتىپتىكەن...

ـــ ئۇنداقتا لى بۇجاڭ جىقراق ئىچۈرۈپ قويغان ئوخشىمامدۇ؟

ـــ ئىچۈردى... راسا ئىچۈردى... ئوغا بىلەن زەھەرنى قوشۇپ ئىچۈردى...

ھويلا ئىچىدە مىسقالچە مادارى قالمىغان پۈتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ كېتىۋاتقان پەيتۇلنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرغان مەسۇم قابىلنىڭ قىياق كۆزلىرى قىسىلىپ، قارىمۇتۇق چىرايى مەس-

خىرىلىك پۇرۇشتى - دە، پوسۇققىدە كۆلۈۋەتتى. ھەر ھالدا ئۇنىڭ نەچچە سائەتلەپ سوغۇقتا توڭۇپ تارتقان ئەجرى بىكار كەتمىگەنىدى.

قاپاقلىرى قىزىرىپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، قوش ئېـ ڭەكلىرى تارتىلىپ، كۆكىرىپ كەتكەن كالپۇكلىرى توختىماي نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ تۇرغان پەيتۇل پەلەمپەي شادلىرىنى تۇتۇپ ھەم ئۇنىڭغا يۆلىنىپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئارانلا چىقتى. ئۇنىڭ تىزلىرى توختىماي تىترەپ تۇراتتى، پۇتۇن تېنى تاشقا ئايلانغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى.

پەيتۇل خوتۇن - بالىلىرىنىڭ پايپېتەك بولۇشىغا پەرۋا قىلماي، «چارچاپ كەتتىم، مېنى ئارامىمدا قويۇڭلار» دەپ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ ئايالى شىپىلداپ كىرىپ ئۇنىڭ ئاياغ، چاپانلىرىنى سالدۇرۇپ، ئەدىيالنى يېپىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

پەيتۇل تورۇسقا تىكىلگىنىچە كۆزلىرىنى يۇمۇپ ياتاتتى. بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن قورقۇنچلۇق ئوي - پىكىرلەر گويا ئۇنىڭ كاللىسىغا ئوچۇمداپ يېڭىنە چېچىۋەتكەندەك، بېشـ ـىنى مىدىرلاتسىلا سانجىلىپ ھەم قادىلىپ ئازابلايتتى. شۇنداقتـ ـۇ بىر تۇرتەك ماتېرىيالىنىڭ ئۇستىگە پاقىلدىتىپ ئۇرۇپ سۆزـ ـلەۋاتقان لى بۇجاڭنىڭ غەزەپلىنىك سىماسى كۆز ئالدىدا مۇئەللەق ئېسىلىپ تۇراتتى.

ئىسمىسز پاش قىلىش خېتىنى تۇرسۇنجان قۇيۇندىن باشقا يەنە كىم يازاتتى؟ خەنزۇچىنى بۇنداق قاملاشتۇرۇپ يېزىش پەقەت شۇنىڭ قولىدىنلا كېلىدۇ. ماتېرىيالدا قويۇلغان مەسىلـ ـەر تۇرسۇنجانىنىڭ مەسۇم قابىلغا دەپ بەرگەن سۆزلىرىنىڭ نەق ئەينىغۇ. ئېلىۋاتقان بىنورمال قەلەم ھەققىنىڭ كۆپلۈكىدىن خۇدۇكسىنىپ ھەم سۆز - چۆچەكتىن قورقۇپ باشقىلارنىڭ نامىغا يېزىش، بىر كىتابقا قوش تەھرىرلىك قەلەم ھەققى ئې-

لىش، بىر قىسىم ھوقۇقدار ئاغىنىلىرىگە كىتابنى بىر ھەپتە تۇنۇقۇرۇپ قويۇپ شەكلى ئۆزگەرگەن پارا بېرىش، ھېچقانداق ئىسپاتسىز باشقىلارنىڭ قەلەم ھەققىنى تارتىۋېلىش، دېگەندەك گەپلەر ھوقۇق كويىدا يۇرگەن ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن چىقماي قالامتى! خەپ قۇيۇن، سەن ئۇستۇمدىن نامسىز خەت يازغانـ ـكەنسەن، ئەمدى مېنىڭ ھۇنىرىمنى كۆر! مۇشۇكنىڭ پەنجىسـ ـىدىن يۇڭۇزلانغان چۇجىدەك قىپىالىڭاچ قىلىپ قويمىسام پەيتۇل ئىسمىمنى يۆتكىۋېتىمەن! ئەلھۆكمىلىلا دەپ بېشىنى چاتىرىقىغا تىقىپ ياش تۆكۈپ ئولتۇرىدىغان پەيتۇل تېخى تۇغۇلمىدى!

پەيتۇل ئوغدەك خىياللار پەنجىسىدە تۇن نىسپىغچە ئۇخـ ـلىيالمىدى. ئۇ تۇرسۇنجانىنىڭ قاملاشتۇرۇپ ئەدىپىنى بېرىش، بۇ ئارقىلىق ئۇنى باش كۆتۈرەلمەس قىلىۋېتىش چارىلىرىنى ئويلاپ ياتتى. تۇيۇقسىز، نۇردۇن خوجىنىڭ يىل بېشىدا دېگەن سۆزلىرى ئېسىگە كېلىپ، خۇددى ئوشۇقى ئالچۇ چۇشكەن قـ ـارۇزادەك خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ نۇردۇن خوجىنىڭ شۇ چاغدىكى سۆزلىرىنى ئەسكە ئالماقتا ئىدى: «باشلىقلىق سالاھـ ـىيىتىڭىز بىلەن نەشرىياتنىڭ تىنچ - ئەمىنلىكى ئۈچۈن ئۇ ھانىنات ئوغرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ئۆزىڭىزنىڭ ھوقۇقى. ‹باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كېتىڭ› ياكى ‹مەن ئەمدى سىزنى ئىشلىتەلمەيمەن، ئۆزىڭىزگە مۇۋاپىق ئورۇن تېپىۋېلىڭ› دەپ يولغا سېلىپ قويسىڭىزمۇ بولۇۋېرىدۇ. ئادەم ئىشلىتىش - ئىشلەتمەسلىك سىزنىڭ ھوقۇق دائىرىڭىز ئىچىدە. گەپ يەنىلا ئاممىنىڭ پىكىر - تەلەپلىرىنى، نارازىلىق چۇقانلىرىنى كۆتۈـ ـرۈپ چىقالىشىدا. . . »

«پاھ، نېمىدېگەن ئاقىلانە ۋەھشىي تەدبىر بۇ. . . بىر چاغلاردا بۇ ئادەمنىڭ خېلىلا بىر چوڭ ئورۇنغا باشلىق بولىمەن، دەپ يۈرگىنى - تۆۋەن قاتارلىقلارنىمۇ ئاساسسىز ئەمەس ئىكەن - دە. بۇ ئادەم پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ ھېلىھەم

كىچىك ماشىنىدا يۇرىدۇ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك...

كېچىچە ھەمدەم خىياللار قاينىمىدا تۇزۇك ئۇخلىيالمىغان پەيتۇل ئەتىسى ئەتىگەندە ئانچە - مۇنچە ناشتا قىلدى - دە، ئىدارىگە كەلدى. ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۇدۇل مالىيە بۆلۈمىگە كىردى. بىر چوڭ ئىشخانىغا سولىنىۋالغان تۆت مالىيە خادىمى چوتلىرىنى شاراقلىتىپ، يىللىق مۇكاپات ۋە قەلەم ھەققىگە ئىشلەۋاتاتتى. ئۇلار پەيتۇلنى كۆرۈش بىلەن ئورنىدا سەل قىمىرلاپ قويۇپ سالام بەجا كەلتۈرۈشتى.

— مۇكاپات ھەم قەلەم ھەققىلىرىنى قاچان تارقىتىسىلەر؟ — سورىدى پەيتۇل چىرايى تۈتۈلغان قىياپەتتە، — سەلەرنىڭ ئىش ئۈنۈمسىزلار نېمانداق ئاستا، بۆلتۈر بۇ ۋاقىتتا تارقىتىلىپ بولۇنغان ئەمەسمىدى.

— ھەممە بۆلۈم، ئىشخانىلارنىڭ يىللىق خۇلاسە جەدۋەللىرى ئىشلىنىپ تەييار بولدى، — دېدى چاچ - ساقاللىرى ئۆرۈك گۈلىدەك ئاقىرىپ كەتكەن مالىيە بۆلۈم باشلىقى رەجەپ قاسىم، — لېكىن، ئۈيغۇر تەھرىر بۆلۈمى ھازىرغىچە تاپشۇرمىدى، شۇنىڭغىلا قاراپ قالدۇق.

پەيتۇل قاپىقىنى ئۇشۇرۇپ بىردەم تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن كەينىگە ئۆرۈلۈپلا چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۈيغۇر بۆلۈم مۇدىرى ئىشخانىسىغا كىرگەندە، تۇرسۇنجان بىلەن مەسۇم قابىل باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋاتاتتى. ئۇلار پەيتۇلنى كۆرۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ھال سورىدى، لېكىن پەيتۇل ئېتىلىپ كېتىپ دىغاندەك يۈزلىرى چىڭقىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— تۇرسۇنجان، بۇ قانداق گەپ ئۆزى، — پەيتۇلنىڭ كۆزلىرىدىن قىنىقماس دۇشمەنلىك زەردىلىرى چاچراپ تۇراتتى، — باشقا بۆلۈم، ئىشخانىلارنىڭ يىللىق مۇكاپات، قەلەم ھەققى خۇلاسىلىرى ئىشلىنىپ بوپتۇ، مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر ئۈيغۇر بۆلۈمنىڭ ھازىرغىچە يوق دەپ قاقشاۋاتىدۇغۇ؟

— پەيتۇلكا، خۇلاسىنى ئىشلەپ بولغان، — دېدى تۇرسۇنجان تۇز كۆڭلى بىلەن، — لېكىن، سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش چىقىپ قالغاچقا ئەكىرىپ بەرمىگەن.

— ماڭا سالغۇدەك قانداق مەسلىھەت ئىدى ئۇ؟

— مەن ھازىرلا ئىشخانىڭىزغا قەلەم ھەققى تالونلىرىنى ھەم خۇلاسە جەدۋىلىنى ئېلىپ كىرەي.

— بولدى، ئەزمىڭىزنى ئەزمەي مەشەدىلا دەڭ، مەن ئالدىرايمەن.

پەيتۇلنىڭ قوپال تېگىشىدىن تۇرسۇنجاننىڭ غۇڭزىدە ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، قەلەم ھەققى تالونى ھەم يىللىق خۇلاسە جەدۋىلىنى پەيتۇلنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويدى. تالونغا مۇھەررىر لەرنىڭ يىللىق ۋەزىپىدىن ئاشۇرغان قىسمىغا قەلەم ھەققى يېزىلغان، يىللىق جەدۋەلگە بولسا ئۇلار ئىشلىگەن كىتابلارنىڭ نەشرىياتقا كىرگۈزگەن پايدىسىنىڭ ئوتتۇز پىرسەنتى مۇكاپاتقا ئايرىلىپ تەپسىلىي يېزىلغانىدى. پەيتۇل جەدۋەلگە سىنچىلاپ ئۇزۇن قاراپ كەتتى، قارىغانسېرى چىرايى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇشقا باشلىدى.

— بۇ... بۇ قانداق تۇزۇلگەن جەدۋەل؟ — پەيتۇل جەدۋەلدىكى بىرقانچىلىغان ئىسىمغا بىگىز قولىنى چىنىدى، — ئۇلار ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىسا پىرسەنت بويىچە مائاشىدىن تۇتۇش يوق، يەنە بەش يۈز سومدىن مۇكاپات يېزىپ قويۇپسىزغۇ؟

— مېنىڭمۇ سىزدىن مەسلىھەت سورىماقچى بولغان ئىشىم شۇ ئىدى، — تۇرسۇنجاننىڭ چىرايىدىن ئامالسىزلىق چىقىپ تۇراتتى، — ئۆزىڭىزگە مەلۇم، بۆلتۈر ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى يىلدا بىرقانچە مۇھەررىر، كوررېكتورلار غوۋغا كۆتۈرۈپ ئىشخانىڭ ئالدىدىن كەتمىدى، شۇڭا بۇ يىلمۇ سىزنى تەڭلىككە سالمىسۇن دەپ...

— بىلىپ قويۇڭ، ئىسلاھات دېگەن ئەنە شۇنداق رەھىم-

سىز بولىدۇ، ــ پەيتۇل جاڭ پىكىنىڭ سۆزلىرىنى خېلىلا ئۆز-
لەشتۇرگەندەك قىلاتتى، ــ داشقازان چېقىلغانىكەن، ئىشچاڭ-
لار، ئىقتىدارلىقلار تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ پايدا يارىتىدۇ،
ھۆرۈن ـ لايغەزەللەر چېقىلغان داشقازانغا قاراپ ياش تۆكىدۇ،
ۋارقىرايدۇ، جارقىرايدۇ. سىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا ياخشىچاق بول-
ماقچىمۇ؟

تۇرسۇنجاننىڭ كۆڭلىدىن لەپلا قىلىپ بۇلتۇر بولۇپ ئۆت-
كەن بىر ئىش كەچتى. يىللىق خۇلاسە چىقىرىلىپ، مۇكاپات،
قەلەم ھەققىلىرى تارقىتىلغاندىن كېيىن، ئۇچ ـ تۆت مۇھەر-
رىر، كوررېكتور ئاياللار پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا بېسىپ كىرىپ
بىر ھەپتىگىچە غوۋغا كۆتۈرۈپ بوسۇغا ئالدىدىن نېرى كەتمە-
گەن، كېيىن ئۇلارغا چىنار قاتارلىق ئۇچ ئەرمۇ قوشۇلغانىدى.
شۇ چاغدا پەيتۇل ئىسلاھاتنىڭ قائىدە ـ مىزانلىرىنى چۈشەن-
دۈردى ــ ئۇنىڭ ئىسلاھات توغرۇلۇق بىلدۈرگەنلىرىمۇ قانچە-
لىك دەيسىز ــ ، تېرىكتى، ئاخىر ئاچچىقلاپ قالدى. شۇ
كۈنلەردە ئۇ شۇنچىلىك ئېھتىياتچان بولۇپ كەتتىكى، ھەر قە-
تىم ئىشقا كەلگەندە، ئىشخانام ئالدىدا «قاراۋۇللار» بارمىكىن،
دەپ پەلەمپەي دوقمۇشىدىن مارايدىغان بولۇپ قالدى. تەڭلىكتە
قالغان پەيتۇل بىر كۈنى تۇرسۇنجانغا: «ئاشۇ خەقنىڭ ئاغزىنى
بەش يۈز سومدىن تارقىتىپ تۇۋاقلامدۇق يە» دېۋىدى، تۇرسۇن-
جان: «ئۇنداق قىلساق ئۇلارنى تەييار تاپ، ھۆرۈن قىلىپ قو-
يۇشتىن سىرت، ھەقىقىي جاپا چېكىپ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئاك-
تىپلىقىغا سوغۇق سۇ سېپىپ قويىمىز» دەپ كەسكىن رەت
قىلغانىدى. ئەمدىلىكتە پەيتۇل تۇرسۇنجاننى «ياخشىچاق» لىقتا
ئەيىبلەۋاتىدۇ.

ــ مەنغۇ ئامالسىزلىقتىن سىزنى ئويلاپ شۇ قارارغا
كەلگەن، ــ دېدى تۇرسۇنجان.

ــ مېنى ئويلىماي قويۇڭ، ــ پەيتۇلنىڭ ئاچچىقى بوش

ئەمەس ئىدى، ــ تونىنى نەدىن كەلسە شۇ يەردىن پىچىڭ، بۇنداق
پرىنسىپاللىق ئىشلاردا يەل قويۇۋەتسىڭىز قانداق بولغىنى. مۇ-
كاپات، قەلەم ھەققى ئالالمايدىغانلارغا بەرمەسلىك، ۋەزىپىسىنى
نورمىغا يەتكۈزەلمەي كەملەتكەنلەرنىڭ پرىنسىپ بويىچە مائاشى-
نى تۇتۇش ئۈسۈلى بويىچە جەدۋەلنى ھازىرلا قايتىدىن تۇزۇپ
بۇگۈنلا يوللىۋېتىڭ.

پەيتۇل ھېچ كۆرۈلمىگەن قوپاللىق بىلەن دىمىغىنى قېقىپ
چىقىپ كەتتى. بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىگەن تۇرسۇنجان مەسۇم
قابىلغا قاراپ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى.

ــ نېمە بولغاندۇ بۇ ئادەمگە، ــ تۇرسۇنجان غۇدۇڭشۇپ
قويدى، ــ بۇگۈن بۆرە جۇۋىسىنى تەتۈر كىيىپلا قوپۇپتىغۇ.

ــ نېمە بولماقچىدى، ــ دېدى مەسۇم قابىل كۈلۈپ قو-
يۇپ، ــ تۇنۈگۈن لى بۇجاڭ چاقىرتىپتىكەن، شۇ يەردىن خۇد-
دى كۆچۈلا يېگەن ئىتتەك قايتىپ كەلدى.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟

ــ لى بۇجاڭ ساقلىنىى قىرغان گەپ، ــ مەسۇم قابىل
گەپ يورغىلاتماقتا ئىدى، ــ ئاڭلىمىدىڭىزمۇ، ئۇنىڭ «ئىسلا-
ھات رەھىمسىز بولىدۇ، پرىنسىپاللىق ئىشلاردا يەل قويۇۋەت-
مەك» دېگەن گەپلىرىدىن لى بۇجاڭدىن ئەدىپىنى يېگەنلىكى
چىنقىپ تۇرمامدۇ.

ــ شۇڭا شۇنداق ئاكتىپ بولۇپ كېتىپتىكەن ـ دە.
جەدۋەلنى قايتىدىن ئىشلەپ مالىيە بۆلۈمىگە تاپشۇرۇۋەت-
كەن تۇرسۇنجان شۇ كۈنى كەچ ئىشتىن بالدۇرلا چۈشتى. ئۇ
مەسۇم قابىلغا: «ماھىگۈل كىتابىنىڭ بەزى يەرلىرىگە تۇزىتىش
كىرگۈزمەكچىكەن، ھېكمەت ئىككىمىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بارماقچى
ئىدۇق» دەپ قويۇپ، ئورىگىنال خالتىلىرىنى سومكىسىغا سې-
لىپ كېتىپ قالدى. مەسۇم قابىل ھېكمەتنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش
بىلەن چىرايى غەلىتىلا بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ چاندۇرمىدى.

هېكمەتنىڭ رۇستەمگە يارەم قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگەن مە-
سۇم قابىل دەسلەپتە ئانچە سىنەكىسمگەندەك قىلغانىدى، كېيىن
ئويلىغانسېرى ئوغىسى قاينىدى. «پۇل ئارقىلىق ئوغلۇمنىڭ
بوينىنى باغلاپ ماڭا قارشى قويماقچى» دېگەن خىيال ئۇنىڭ
كاللىسىغا كىرىۋالدى. شۇڭا ئۇ هېكمەت، كامىللارنىڭ ئەسەر-
لىرىنى «ئوپېراتسىيە قىلىپ» راسا بىر ئەدىپىنى بېرىش كويىدا
يۈرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە رۇستەم ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. ئۇ
خۇددى يات ئادەمدەك ئەلپازدا هۇرپىيىپ تۇراتتى.

— دادا، — دېدى رۇستەم يۈز - خاتىرىنى چۆرۈپ تاش -
لاپ، — بۇنىڭدىن كېيىن هېكمەت، كامىلكاملار ئۇستىدىن
ئۆسەك سۆزلەرنى تارقاتسىڭىز، ئوبزور - ماقالە يېزىپ سېيىت-
سىڭىز مېنى «ئۆز پۇشتۇمدەك ئىش قىلمىدى» دەپ رەنجىپ
يۈرمەك. مەن مەتبەئىە يۇزىدە سىز بىلەن مۇنازىرىلىشى-
مەن. . . ئىلىم - پەندىكى بەس - مۇنازىرە قانداشلىق مۇناسى-
ۋەتىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ.

شۇنىڭدىن تارتىپ مەسۇم قابىل هېكمەت، كامىللارغا قا-
راتقان نەيزە ئۇچىنى يىغىشتۇردى، چۇنكى هازىر كۆزگە كۆرۈ-
نۇۋاتقان ياش ئوبزورچىلارغا سەل قارىغىلى بولمايتتى. ئۇلار
يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىدا ئادەم تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان، ئوقۇپ
هەزىم قىلماق تەس بولغان، پەلسەپىلىك روهقا ئىگە ئاجايىپ
ماقالىلىرى ئارقىلىق زىيالىيلارنى تاڭ قالدۇرماقتا ئىدى. يەنە
كېلىپ، رۇستەم كىچىكىدىن دادىسىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى
چوڭقۇر ئۆگەنگەن بولغاچقا، ئۇنىڭغا تېخىمۇ سەل قارىغىلى
بولمايتتى. ئۇنىڭسىزمۇ مەسۇم قابىلنىڭ هازىر ئەمەل - مەن-
سەپ كويىدا ئويناۋاتقان ئويۇنلىرىمۇ ئۆزىگە يېتىپ ئاشاتتى.

كارىدوردىكى تاراقلاپ مېڭىشقان ئاياغ ئاۋازلىرىدىن كەچ-
لىك ئىشتىن چۇشكەنلەرنىڭ ئىداره ئاپتوبۇسىغا ئالدىراۋاتقان-
لىقى ئېنىق ئىدى. بىراق، مەسۇم قابىل ئورنىدىن مىدىرلاپمۇ

قويمىدى. چۇشتە پەيتۇل ئۇنىڭغا پىچىرلاپ دېگۇدەك «كەچتە
ئىشتىن چۇشكەندىن كېيىن ئىشخانىڭىزدا مېنى ساقلاڭ» دەپ
قويغاچقا، ئۇ ئالدىدىكى ئورنىغاللارنى بېرىلىپ كۆرۈۋاتقانىدەك
قىلسىمۇ، پەيتۇلنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى كۆڭلىدە ئوي-
لاپ ئولتۇراتتى.

لى بۇجاڭ تاپشۇرۇۋالغان نامسىز خەت پەيتۇل ئۇچۇن سىر
ئەمەس، هەتتا كېرىم هەم لى بۇجاڭلارمۇ تۇرسۇنجانىڭ يازغان-
لىقىدىن گۇمانلانمايدۇ. چۇنكى، بۇ چاغقىچە ئىككى باشلىق
ئوتتۇرىسىدىكى ئايىغى چىقماس بىر - بىرىنى چىشلەپ تارتىشلار
يىمىرىلمەس پاكىت، ئەلۋەتتە! بۇ خەت پەيتۇلنىڭ كىيىمىنى
سالدۇرۇپ، تۇمىقىنى ئۇچۇرۇپ، بەدىنىدىكى بارلىق مەرەزلە-
رى بىلەن يىرگىنىشلىك مەخلۇق كۆرسەتسە، تۇرسۇنجانىڭ
نەشرىياتنىڭ هوقۇقىنى تارتىۋېلىشتەك ئەگرى نىيىتىنى ئاشكا-
رىلايدۇ. «ئەگەر ئۇنىڭ قورسىقىدا جىن بولمىسا ئۆزى كېلىپ
ئەھۋال ئىنكاس قىلماي، نامسىز خەت يېزىشتەك سىرلىق ئۇ-
سۇللارنى قوللىنامتى» دېگەن گۇمان كېرىم هەم لى بۇجاڭلارنى
ئويغا سالماي قالمايدۇ. قىسقىسى، بۇ قېتىم هەر ئىككىسىگە
دەز چۇشكەن!

ئىشىك غىچ قىلىپ ئېچىلىپ پەيتۇل كىرىپ كەلدى. ئۇ
ئورۇندۇقىنى سۇرۇپ مەسۇم قابىلغا روبىرو ئولتۇردى - دە،
ئېغىر پۇشۇلداپ قويدى. ئۇنىڭ گەپنى نەدىن باشلاشنى ئويلاۋات-
قانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى. مەسۇم قابىل ئۇنىڭغا پە-
شاڭ سېلىش ئۇچۇن گەپنى ئۆزى تېشىپ بەردى:

— پەيتۇلكا، تۇنۇگۇن كەچ لى بۇجاڭنىڭ ئىشخانىسىدىن
قايتىپ كەلگىنىڭىزدىن بېرى كەيپىياتىڭىز ياخشى ئەمەستەك
قىلىدۇ. قانداق، بىرەر ئىش يۇز بەردىمۇ نېمە؟

— سىز مېنى ئەسكەرتىپ كېلىۋاتقان ئىشلار بىر -
بىرلەپ ئالدىمغا كېلىۋاتىدۇ، قاراڭ. تۇرسۇنجان دېگەن قارا

نىيەت ئۇستۇمدىن نامسىز ئەرز يېزىپتۇ ئەمەسمۇ.

— نېمە دەۋاتسىز، ئۇنداقمۇ قىلمىغاندۇ؟

— ھەي... كۆرمىسىڭىز ئىشەنمەيسىز، تېخى سەككىز بەتلىك خەتنى ئوچە ماتېرىيال دەڭا...

— توۋا قىلدىم، ما ئاداشنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشىنى. ھەرقانچە بولسىمۇ بىر ئىدارىدە ئىشلىگەننىڭ يۈزىنى قىلسا نېمە بولىدۇ.

— ئادەم دېگەنگە ئىشەنگىلى بولمايدىكەن جۇمۇڭ، — پەيتۇل ئىشىك سىرتىغا قاراپ قويۇپ جايىغا كېلىپ ئولتۇردى، — ئۇ لەنتى سىزگە دەپ بەرگەن گەپلەرنىڭ ئۆز ئەينىنى يېزىپتۇ دېمەمسىز.

— بۇگۈن ئەتىگەن ۋەزىپىنى ئورۇندىمىغانلارغا بەش يۈز سومدىن بېرەيلى، دېگەن گېپىنى ئاڭلاپلا ئۇنىڭ غەرىزىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولغانىدىم، — دېدى مەسۇم قابىل، — ئۇ نەشرىياتتىكى بارلىق كىشىلەرنى ئۆزىگە رام قىلماقچى.

— شۇڭا «ياخشىچاق بولماقچىمۇ» دەپ قېقىۋەتتىمغۇ، — پەيتۇل ئېغىر پۇشۇلدىدى، — بۇ قۇيۇن شۇ ئۇسۇلدا كېيىنكى ھوقۇق تارتىۋېلىش ئۈچۈن جامائەت پىكرى توپلىماقچى.

— مەن سىزگە ئۆز ۋاقتىدىلا دېمىگەنمىدىم، — مەسۇم قابىل ئېچ ئاغرىتقان قىياپەتتە سۆزىنى باشلىدى، — سىز ئاق كۆڭلىڭىز، سەممىيلىكىڭىز بىلەن زەربىگە ئۇچراۋاتسىز، زىيان تارتىۋاتسىز. ئۇ مۇشۇ تۈز مىجەزىڭىزدىن پايدىلىنىپ كەتتى. دەسلەپتە ئەسكەرتسەم سىنەكىمەي ئۈيغۇر بۆلۈمنىڭ ھوقۇقىنى تارتتۇرۇپ قويدىڭىز. مانا ئەمدى ئۇنىڭ نەپسى يوغىناپ ئولتۇرغان ئورۇندۇقىڭىزنى تارتىۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئىشلار مۇشۇنداق تەرەققي قىلىپ ماڭسا ئاخىر سىز ئۇنىڭ

چاكىرىغا ئايلىنىسىز، ئەڭ يامىنى نەشرىياتتىن ھەيدىلىسىز. ئۇ چاغدا بىز ئاشۇ قۇيۇننىڭ قولىغا قېلىپ نېمە كۈنلەرنى كۆرەرمىز؟

پەيتۇلنىڭ ئىششىپ قالغاندەك سېمىز يۈزى سۈپسۈر تاتىرىپ كەتتى. مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرى گەرچە تاشتوقماقتەك قاتتىق بولسىمۇ ھەقىقەت ئىدى! ئەگەر نامسىز خەتتىكى ئاشۇ شالتاقلار سۈرۈشتە قىلىنىپ تېگىنى كوچىلىغىلى تۇرسا پەيتۇلنى توزغاقتەك توزۇتۇۋەتمەمدۇ؟! خۇددى يا ئوقى تەگكەن ئۆردەكتەك بىر مەزگىل پالاقشىپ ئاقىۋەت سازلىقنىڭ سېسىق سۈيىگە غەرق بولۇش خەۋپىدىن قۇتۇلالمايدۇ. بەس، كونىلار: يېتىپ قالغۇچە، ئېتىپ قال، دەپتىكەن، پەيتۇل تۈرسۇنجانىنىڭ يايغان تورىغا ئۆزىنى ئۇرىدىغان ئەخمەق ۋېتنامۋىلداقلاردىن ئەمەس! ئۇ ئوت پۇركۈسە، پەيتۇل سۇ پۇركۈپ ئۇنى غەرق قىلمۇېتىدۇ. ئۇ يارغا سۆرىسە، ھاڭدىن ئىرغىتىپ تاشلايدۇ، ئورىغا ئىتتەرسە، پەيتۇل ئۇنى گۆرگە تىقمۇېتىدۇ!...

— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسىز؟ — مەسۇم قابىل تەقەززالىق بىلەن قارىدى، — پىچاق سۆڭەككە يەتكەندە بىر ئامالىنى قىلمىسىڭىز بولمايدۇ.

— ئۇنىڭ ئامالىنى ئويلاپ قويدۇم، — پەيتۇل مەسۇم قابىلغا سىرلىق مەنىدە تىكىلدى، — بۇنىڭغا سىز ماڭا ھەمدەمدە بولمىسىڭىز بولمايدۇ، قىسقىسى، ياردەمچىڭىز كېرەك.

— قېنى سۆزلەڭ، قولۇمدىن كەلسىلا، — ئىشلار مەسۇم قابىلنىڭ كۈتكىنىدەك بولماقتا ئىدى، — بۇ چاغقىچە ھەممە ئىشتا ھەمقان بولۇپ كەلدىمغۇ.

ئەتە مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش ئېلان قىلىنماقچى ئىدى، پەيتۇلنىڭ كۆڭلىدە بۇ ئوت يېقىش پىلانىسى بولالايتتى. قوشلاپ قەلەم ھەققى ۋە مۇكاپات ئالغانلار گويا دادىسى ھېيتلىق كىيىم قىلىپ بەرگەن بالىلاردەك شاد - خۇراملىقتا چۆمۈپ چاۋاكلار

چىلىشىدۇ. مۇكاپات ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەر ئايلىق مائاشىدىن پىرسەنت بويىچە تۇتۇپ قېلىنىدىغانلار بولسا ھېيتتا كىيىم تۇرماق ناشتىلىققا ئېرىشەلمىگەن ئۆگەي بالىلاردەك بويۇن قىسىپ قېلىشىدۇ. خۇشال بولغانلارنىڭ تەنتەنىسى ئۇلار ئۈچۈن بەجايىكى مەسخىرە، ھاقارەت، خورلۇق بولۇپ تۇيۇلىدۇ ـ دە، «بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۈم» دەيدىغان ئۇششۇقلار ئىشتان ـ كۆڭلەكنى سېلىپ يالىڭاچلىنىپ مەيدانغا چىقىدۇ.

ـــ گېپىمنىڭ تېگىگە يېتىۋاتامسىز، مەسۇم قابىل.

ـــ يېتىۋاتىمەن، يەتتىم...

ـــ ھەببەللى، بەلكىم سىز دالا سەيلىسىگە چىقىپ باققان بولۇشىڭىز مۇمكىن، ـــ پەيتۇل دېمەكچى بولغان گېپىنى ئۇ. دۇللا دېيىشكە تىلى بارمىدىمۇ، بەكمۇ يىراقلاردىن ئايلاندۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، ـــ كېچىدە يېقىلغان گۈلخان ئەتراپىدا تاماشا قىلىپ كېتىدۇ. سىز بىر ئىشقا دىققەت قىلدىڭىزمىكىن، گۈلخان تۈتەپ كەتكەن ھامان، بەزى قارىغاي ئوتۇنلىرى كۆيۈپ، بەزىلىرى چارسىلداپ ئېتىلىپ چىقىدۇ، ئېتىلىدىغانلىرى قانچە كۆپ بولغانسېرى، ئېتىلمايدىغانلىرىنىمۇ بىللە سەكرىتىپ ئېلىپ چىقىدۇ، مانا بۇ تاماشىنىڭ ئەڭ قىزىقى.

مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ ئالدىغا ئۇسۇپ چىققان قورسىقىغا، دوغلاق پەس مۇرىلىرىگە، دىققاق پۇت ـ قوللىرىغا، پاتۇرۇپ قويغاندەكلا بوينى يوق خاپان كاللىسىغا، ھۇپپىدە ئېسىلىپ تۇرغان سېمىز يۈزلىرىگە قارىغانچە «بۇ قاپاقۇاش، ئەمەلپەرەس بۇنداق سۆزمەنلىكىنى نەلەردە يۈرۈپ، كىملەردىن ئۆگىنىۋالغاندۇ؟ قارا، گەپكە چېچەك قوندۇرۇۋاتقىنىنى» دەپ ئويلىدى. ئەلۋەتتە، پەيتۇلنىڭ ئالغان مىسالىنىڭ مەنتىقىسىدىن «غوۋغا كۆتۈرىدىغانلار قانچە كۆپ بولسا، تاماشا ئاندىن قىزىيدۇ، بۇ «شەرەپلىك» ۋەزىپىنى سىزگە تاپشۇردۇم» دېگەن يوشۇرۇن مەنە چىقىپ تۇراتتى. دېمەككى، پەيتۇل تۇرسۇنجاننى

كۆزدىن يوقىتىپ، ئۆزى پۇت ـ قولىنى ئۇزۇن سۇنۇپ «گۇل-دەستە» پەشرىياتىنى بەھۇزۇر ئېمىپ ياتماقچى. ئۇخلىماي چۇش كۆرۈپسەن پەيتۇل! مەسۇم قابىلنىڭ جېنىنى ئالمىنىغا ئېلىپ قويۇپ ئويناۋاتقان سىرلىق ئويۇنلىرى، ئەقىل ئارقىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقان كۈرەشلىرى سېنىڭ ياستۇق قىرلاپ يېتىشىڭ ئۈچۈن ئەمەس! بىلسەڭ، تۇرسۇنجان دېگەن بىر كۆڭۈرۈك. مەسۇم قابىلنىڭ بۇ كۆڭۈرۈكنى ياساپ، تۇزەپ، سىلاپ ـ سىيپاپ كېلىشىمۇ سېنىڭ پۇتۇڭنى سېپىلدۇرۇش! بىلىپ قوي بايقۇش، تايغانىنىڭ ئوۋ نىشانى سەن! تۇرسۇنجاننى كۆزدىن يوقاتسامىلا ئىش تامام ۋەسسالام دەپ ئويلاپ قاپسەن ـ دە. تۇرسۇنجان سېنىڭ بىلەنمىگەن تىغىڭغا باش تۇتۇپ بېرىدىغانلار-دىن ئەمەس. مەن ۋەيران قىلغان ئۇ كۆڭۈرۈك بىر كۈنى سېنىڭ-مۇ كۆتۇڭنى توپىدا قويىدۇ.

ـــ ھە، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ مەسۇم قابىل، ـــ سورىدى پەيتۇل مەسۇم قابىلنىڭ تېڭىرقاپ قالغان سىياقىغا قاراپ، ـــ كاللىڭىزدىن ئۆتمەيۋاتامدۇ يە؟

ـــ يوقسۇ، يوقسۇ، بەك چوڭقۇر ئويلاپسىز، سىزنىڭ پىلانىڭىزغا ھەيران قېلىۋاتىمەن، نېمىدېگەن ئەتراپلىق ئويلان-غان ئەقىل ـ پاراسەت، ـــ مەسۇم قابىل قەددىنى رۇسلاپ دە-ۋانغا يۆلەندى، ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، سىز دېگەندەك ئېتىلىپ چىقىدىغان ئەركەك ـ چىشى قارىغاي ئوتۇنلىرىنى تەييارلاش مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدۇ.

ـــ بەللى، بۇ گېپىڭىز جايىدا بولدى، ـــ پەيتۇل يېنىك تىنىپ قويدى، ـــ ئېسىڭىزدە بولسۇن، ئۇ كۆزدىن يوقالغان ھامان سىزنى ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىغا تەينىلەش توغرۇ-لۇق دوكلات يازىمەن.

نۇردۇن خوجىنىڭ «تۇرسۇنجاننى كۆزدىن يوقاتقان تەقدىر-دىمۇ، مەسۇم قابىلنى بىرىنچى قول مۇدىر قىلىشقا ئالدىرىماڭ»

دېگەن سۆزلىرى پەيتۇلىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلمىگەنىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ «ئېشىكى كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈچە» ھەرقانداق ۋەدىلەرنى بېرىشكە تەييار ئىدى. بىراق، مەسۇم قابىل ئۇنىڭ يۈزىدىكى گۆش بىلەن كاسىسىدىكى گۆشنىڭ پەرقى يوق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە «دوكلات يازمەن» دېگەن قۇرۇق سوسكىغا ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيتتى.

«ۋەزىيەت» ئەتىسى چۈشكىچە تىنچ ئۆتتى. ئەمما، چۈشتىن كېيىن بۆلۈم، كاربىدور، ھويلىلاردا، قىسقىسى نەشرىيات ئىچىدە «يەر تەۋرىدى». كىملەردۇر كۈلسە، ئاللىكىملەر ۋارقىرايتتى. قايناپ ـ تېشىپ كىملەرنىدۇر غايىۋانىسىگە تىللايتتى، ھەتتا بۇ شاۋقۇنلار ئىچىدە بىر ئايالنىڭ «ھۇ» تارتىپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلانغاندەكمۇ قىلاتتى. تاراق ـ تۇرۇق ماڭغان، ئۆزئارا نېمىلەرنىدۇر دېيىشكەن ئاۋازلار نەق ئۈيغۇر بۆلۈم مۇدىرى ئىشخانىسى ئالدىدا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. نېمە قىلارىنى بىلمەي جىددىيلەشكەن تۇرسۇنجان ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقماقچى بولۇۋىدى، مەسۇم قابىل ئۇنى توسۇپ:

— نېمە قىلىسىز چىقىپ، ئۇ ئۇششۇقلار ئىككىمىزگە ئېسىلۇۋلىشتىن يانمايدۇ، بىزنى يوقكەن دېيىشسۇن، — دېدى ـ دە، ئىشخانا ئىشىكىنى ئىچىدىن تاقىۋالدى. بۇ ئەسنادا ئىشىكنى كىمدۇر بىرى قاتتىق مۇشتلىدى، تەپتى. پەيتۇل ئىشىكنى قىيا ئېچىپ قويۇپ، ھاياجان شادلىقى ئىچىدە ئۇلارنى كۈتمەكتە ئىدى ۋە ئۇلارغا قانداق جاۋاب ھەم «يولىورۇق» لارنى بېرىشنى ئىچىدە تەكرارلايتتى. مانا ئۇ كۈتكەن دەقىقىلەرمۇ يېتىپ كەلدى.

ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلىپ، ئىشخانىغا ھەربىر تەھرىر ئىشخانىلىرىدىن يىغىلغان يەتتە ـ سەككىز ئەر ـ ئايال بېسىپ كىردى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا چىنارمۇ پالاقشىپ يۈرەتتى. كىرگەنلەر بىر ـ بىرىگە يول قويماي، سۆزلىرىگە قۇشۇناق بەرمەي

ۋارقىرىشاتتى، ئالدىغا دۈۋىلەپ كېلىپ قوللىرىنى شىلتىيتتى. بەزىلىرىنىڭ ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ تۇكۇرۈكلىرى چاچرىسا، بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن زەھەرەك ئۇچقۇنلار يانىتتى. قىسقىسى، پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسى قوزغىلىرىدىن ئايرىۋېتىلگەن قوي قوتىنىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى.

— بىر ـ بىرلەپ سۆزلىمەمسىلەر، — ۋارقىرىدى پەيتۇل، — مەن بىر يولىلا قايسىبىرىڭلارغا جاۋاب بېرىپ بولىمەن.

چاراسلاپ ئېتىلىۋاتقان ئوتۇنلارغا سۇ سېپىلگەندەك، غوۋغا بىرئاز پەسكارىغا چۈشتى. ئەمما، مۇرىسىگە چۈشۈپ تۇرغان بۇدۇر چاچلىرى، ھەتتا قاش ـ كىرپىكلىرىگىچە ئالتۇندەك ساپسېرىق بىر چوكان ئالدىغا ئېتىلىپ چىقتى ـ دە، غالۋاراپلا كەتتى:

— بىزچۇ سەھەر كېلىپ، كەچ قايتىپ، بىر كۈن كەچكىچە دوڭغىيىپ ئىشلەيمىز، — «ئالتۇن» چوكان ئالىقانلىرىغا قارسىلدىتىپ ئۇردى، — شۇنداق جان ئېتىپمۇ ماڭاشىمىزنى ساق ئالالمىساق بۇ نەنىڭ سىياستى؟

— ئۇنىڭدىن كۆرە پېنسىيىگە چىققىنىمىز تۈزۈك ـ كەن، — قوللىرىنى شىلتىدى ئورۇق، ئېگىز ئايال، — پېنسىيىگە چىققانلارمۇ ماڭاشىنى تولۇق ئالىدۇيۇ، بىز ئىشلەپ تۇرۇپ ساق ئالالمايمىز، بۇ قانداق تۈزۈم؟

— بۇ نېمىدېگەن ناھەقچىلىق، — دېدى چىنار ئوت يېقىپ، — باشقىلار ئۇچ ـ تۆت مىڭلاپ، ھەتتا بەش ـ ئون مىڭلاپ مۇكاپات ئالسا، مۇشۇ بىچارە ئايالار بالىلىرىغا قارىماي، توي ـ تۆكۈنگە بارماي، ئەرلىرىنى كۈتمەي، تاپا ـ تەنە ئاڭلاپ، يەنە بارماق شوراپ قالسا.

— بۇلارنىكىچۇ قورسىقىدا جىن بار، — پاكار، ۋىجىك، ئورۇقلۇقىدىن باشقىلار «چىش كولىغۇچ» دەپ لەقەم قويۇۋالغان

غان بىر ئايال ئالدىغا چىقتى، ــ بولمىسا تۇرسۇنجان دېگەن ئەبگا بىلەن قىياق كۆز قالماق مەسۇم قابىل قۇيرۇقىنى خادا قىلامتى.

ــ ھاي، ھاي، ياخشى يولداشلارنى ئۇنداق تىللىماڭلار، ــ پەيتۇلنىڭ سۆزى ئوت ئۈستىگە ماي چاچقاندەك بولدى، ــ ئۇلار بولسا بۆلۈم مۇدىرلىرى. ئون مىڭلاپ مۇكاپات، قەلەم ھەققى ئالغان بولسا ئۆزىنىڭ ئەجرى ھېسابىغا ئالدى...

ــ ئەجىر ھېسابىمىش، ــ بوينى، يۇزى، ئۆزىمۇ ئىنچىكە، ئۇزۇن، ئۇچلىغان قوزۇقتەك بېشىدا بىر تۇتام چېچى كىرپىنىڭكىدەك دىڭگىيىپ تۇرغان، ئوتتۇز نەچچە ياشلاردىكى نۇرى نوگاي چوڭ كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ ئالدىغا ئۈسۈپ چىقتى، ــ بىزنىڭ ماڭاشلىرىمىزنى تۇتۇپ، ئۆزئارا تەقسىم قىلىپ ئېلىۋالسا ئۇلارنىڭ ئەجرى بولامدا؟ بۇ قانداق تېتىقسىزلىق نەزەرىيە؟

ــ سىلەر نېمانداق يولسىز خەق، ــ ئوتنىڭ پەسىيىپ قېلىشىنى خالىمىغان پەيتۇل ئارىتام ئىشخانىدىكى تۇرسۇنجاننى ئاڭلىسۇن دېگەندەك قاتتىق ۋارقىرىدى، ــ بۇ دېگەن ئىسلاھات!

ــ ئۇنداق ئىسلاھاتنىڭ قوڭىغا ئوت كېتەر ئىلاھىنم!

ھەممىسى ئارقىغا قايرىلىپ قاراشتى. ئىشككە پاتماي دېگۈدەك كىرىپ كەلگەن بۇ ئايال پېنسىيە يېشى توشۇش ئالدىدا تۇرغان ھۆرۈلخان ئاپپاي ئىدى. ئۇ يۈملاق پىدىگەندەك توغرىسىغا يوغىناپ كەتكەن بولۇپ، كىيىۋالغان قارا مەخمەل پەلتىسى تىكىشلىرىدىن سۆكۈلۈپ كېتىدىغاندەك تىرىسسىده تۇراتتى. ھۆرۈلخان ئاپپاي سېمىزلىك، شۇنداقلا ئۇزۇن يىللىق كاناي يالۇغى كېسىلىدىن بولسا كېرەك، داۋاملىق ھاسىراپ، كالپۇكلىرىغا چۈشەن قونۇۋالغاندەك پۈدەپ ماڭاتتى.

ــ ھەي پەيتۇل باشلىق، ــ دېدى ھۆرۈلخان بىر ھازا نەپەس يېتىشتۇرەلمەي، ــ سىز بۇ نەشرىياتقا كەلمەسلىكىڭ ئالدىدىمۇ ھەممىمىز بىر نان تاپساق تەڭ ئۈلىشىپ يەپ كەلگەن. پۇۋ، پۇۋ... ئەجەبا، ھازىر بىرىنى كۆلدۈرۈپ، بىرىنى يىغلىتىپ، بىرىگە گۆش بېرىپ، بىرىگە سۆڭەك تاشلاپ، نېمانداق چاقچۇ - چوقماققا سالىسىز - ھە؟ سىزدە ئىنساپ - دىيانەت دېگەن نەرسە نەگە كەتتى؟ پۇۋ، پۇۋ...

ــ ھۆرۈلخانىم، مەنمۇ ئىسلاھاتنىڭ قائىدە - مىزانلىرىنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيمەن، ــ پەيتۇل ئاۋازىنى قەستەن پەسەيتتى، ــ نەشرىياتىمىزدا تۇرسۇنجان ئىسلاھات ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، ئۇنى يۇقىرى قوللاۋاتىدۇ.

ــ بىلىپ قويۇڭ، مەن بۇ نەشرىياتقا كەلگەن يىللىرىم، پۇۋ، پۇۋ... چېچىنى ئارقىدىن بوغۇۋالىدىغان چەبدەس چوكان ئىدىم...

ــ ھۆرۈلخانىم ياش چاغلىرىدا بىر قوشۇق سۇدا يۇتۇۋالغۇدەك قالتىس سەتەڭمىشكەن، ــ نۇرى نوگاينىڭ مەسخىرە بىلەن قىلغان چاقچىقىغا ھەممىسى تۇمشۇقىنى تۇتۇشتى.

ــ ئاغزىڭنى يىغ سوقىۋاش نوگاي، پۇۋ، پۇۋ... ــ ھۆرۈلخانىم كۆزلىرىنى ئالايتتى، ــ ھە، ئۇ چاغلاردا ئىسلاھات - پىسلاھات دېگەن نەرسىلەرمۇ يوق ئىدى، پۇۋ، پۇۋ... ھېيىت - بايراملاردا بىر كاللەك پىنتوزا، بىرەر يەشىك نەشپۈت ياكى ئالما، ئەك بولمىسا بىرەر كىلو كەمپۇت بېرىپ قويسا خۇشلۇقىمىز ئىچىمىزگە سىغماي قالاتتى. نېمە ئۇچۇن؟ چۈنكى ھەممىمىز ئوخشاش، تەك بەھرىمەن بولاتتۇق. سېنىڭ جىقكەن، مېنىڭ ئازكەن دېگەن نارازىلىقلار چىقمايتتى. ئەمدىزە سىزنىڭ قولىڭىزغا قېلىپ بەزىلىرىمىز ئۆز، بەزىلىرىمىز ئۆگەي بالا بولدۇقما؟

پەيتۇل ئويلىنىپ قالدى. راست، ئۇ چاغلاردا ماڭاش ئاز،

تۇرمۇش غورىگىل بولسىمۇ، ھەممە كىشى ئىناق ئىدى، سەن سېمىز، مەن ئورۇق دېيىشمەيتتى. يىللىق خۇلاسىدە نەمۇنەچى، ئىلغار ئاكتىپ سايلانغانلارغا ئالىقاندەك تەقدىرنامىنى بېرىپ قويسا باشقىدىنلا جانلىنىپ، يىل ئاخىرىغىچە ھارىدىم - تالدىم دېمەي ئىشلەيتتى. باشقىلار ئاشۇ بىر پارچە رەڭلىك قەغەزنى ئېلىش ئۈچۈن خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشتىن سىرت، ھەمراھلىرىغا خالىسانە ياردەم قىلاتتى. تېخى ئىشخانا، بۆلۈمىلەرنى ئۆزلۈكسىدىن تازىلاپ، ئۈستەللەرنى سۈرتۈپ نامسىز قەھرىمان بولاتتى... باشلىقلارغا قەدەمدە بىر ھۆرمەت قىلىپ، سادىقلىقىنى نامايان قىلاتتى. مانا ئەمدى خەقلەرنىڭ قولى پۇل كۆرۈپ تۇرمۇشى ياخشىلىنىۋىدى، ئۇلاردىن ئىنساپ - دىيانەت، ئۆزئارا ياردەم، باشلىقلارغا بولغان ھۆرمەت دېگەندەك ئەخلاق - پەزىلەت كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئادەم دېگەننىڭ بىر نېنى ئىككى بولماي، چىرايلى سارغىيىپ ئۆتكىنى تۇزۇككەن، شۇ چاغدىلا ئادەمىيلىك خىسلەتلىرىنى يوقاتمايدىكەن...

— پەيتۇلكا، ئەجەب جىمىپ كەتتىڭىز، — دېدى نۇرى نوگاي ئىنچىكە بويۇنلىرىنى سوزۇپ، — ھۆرۈلخان ئاپپاينىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەمسىز؟ ئۇنىڭ كالپۇكىدا نەي پۈدەپ ئىشخانىڭىزغا كەلمىكى ئاسان ئەمەس:

نۇرى نوگاي بايىقى ئاچچىقىنى چىقىرىۋالدى. ئۇنىڭ بۇ تەئەددىسىدىن بەزىلەر خىر - خىر كۈلۈشتى.

— ھەي، پۇۋدىسەم مەن پۇۋ دەپتىمەن، پۇۋ، پۇۋ... — ھۆرۈلخانىم راستىنلا تېرىكتى، — سېنىڭ كۆتۈگە پۇۋ دېمىگەندىكىن، ساڭا نېمە دەز كەتتى.

نۇرى نوگاينىڭ ئىككى ئېغىز ھەزىلى بىلەن غوۋغاچىلارنىڭ بايىقى يامان كەيپىياتى بىردىنلا پەسلەپ كەتتى. بۇ پەيتۇل ئۈچۈن مەغلۇبىيەت ئىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، مەسۇم قابىل

نىڭ سادىق كۈچىكى چىنارنىڭ ئادەملىرى باراڭ كۆرسىتىش ئۈچۈن كىرگەندەكلا قىلاتتى. غەزەپ پالتىسىنى بىلەپ كىرگەنلەر بولسا تۆت - بەشتىن ئاشمايتتى. تارىنى چىڭىتمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەن پەيتۇل تىزگىنىنى باشقا ياقتا سىيرىدى.

— سىلەرنىڭ بۇنداق غەلىيان كۆتۈرۈشۈڭلار پۇتۇنلەي ئورۇنسىز، — پەيتۇل ئورنىدىن تۇردى، — ھېلىغۇ بەزىڭلار مۇكاپات ئالالماپسىلەر، بەزىڭلارنىڭ مائاشى پىرسەنت بويىچە تۇتۇلىدىكەن، بۇنىڭدىن كېيىن بەلكىم مائاشىڭلارنى پۇتۇنلەي ئالالماسلىقىڭلار مۇمكىن. نەشرىياتىمىزدا ئېلىپ بېرىلغان ئىسلاھاتنىڭ تۇزۇم - بەلگىلىمىلىرىنى تۇرسۇنجان تۇزۇپ چىقتى، مەن بىلەن مۇناسىۋەتسىز.

— ئۇ تۇزۇگەن بەلگىلىمىلەرگە سىز قول قويمىسىڭىز، — ۋارقىرىدى كىرپىكلىرىگىچە ئالتۇن ئايال، — نەشرىياتنىڭ ئىجرا قىلىنامدا؟

— سىز باشلىقمۇ ياكى قارانچۇقمۇ؟ — «چىش كولىغۇچ» قولىنى شىلتىدى.

— سىز بىزگە ئىگە بولامسىز، بولمامسىز؟ — چىنار كۆزلىرىنى ئالايتىپ ئالدىغا بىر قەدەم دۈەيلەپ چىقتى، — بولمىسا بىز باردىغان يەرگە بارىمىز.

— نەشرىياتتىكى بۇ قالايمىقانچىلىققا سىز ئىگە بولۇشىڭىز كېرەك، — ھۆرۈلخانىم بىگىز قولىنى شىلتىدى، — تۇرسۇنجاندەك ئالىقاپلارنى نەشرىياتقا ئۇندۇرگەنمۇ سىز.

— ئاغزىڭنى يۇمۇش، — پەيتۇل قوشنا ئىشخانىدىكىلەرنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك قەستەن ۋارقىرىدى، — مېنى نەشرىياتتىن سارالاڭ قىلىپ چىقارماقچىمۇ؟ مەنمۇ تويدۇم بۇنداق ھوقۇقتىن. قايسىڭ قىلىشالاڭ قىلىش. ھەر نېمە دېيىشكىنىڭ بىلەن تۇرسۇنجانىنىڭ تۇزگەن پىلان، تۇزۇملىرىنى باشقۇرغۇچى

ئورگان، تەشۋىقات بۆلۈم، نەشرىياتچىلىق ئىدارىلىرى تەستىق-
لىغان، قوللىغان!

— بولىدۇ، ئۇنداقتا بىز، — چىنار غەلىيانچىلارغا خىتاب قىلدى، — باشقۇرغۇچى ئورگانغا بارايلى.

— تەشۋىقات بۆلۈمىدىكى باشلىقلارمۇ ئادەم يېمەس!

— بىزگە ئىگە بولىدىغان، دەردىمىزنى ئاڭلايدىغان بىرە-
رى چىقار!

غەلىيانچىلار چىقىپ كەتتى. ئارىتام ئىشخانىدا بولۇنغان گەپلەرنىڭ تولىسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان تۇرسۇنجان بىلەن مە-
سۇم قابىل پەيتۇلنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن كىرىپ كەلدى. ئورۇندۇقىدا بېشىنى ساڭگىلىتىپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئولتۇر-
غان پەيتۇلدىن ئۇزۇنغىچە سادا بولمىدى. ئۇنىڭ تىنچلىقىنى بۇزماسلىق ئۈچۈن ئىككىسى ئىشخانا ئوتتۇرىسىدا ئۇندىمەي ئۆرە تۇراتتى. بىر چاغدا مەسۇم قابىل قىسقا يۆتىلىپ شەپە بېرىشى، پەيتۇل قېلىن قاپاقلىرىنى كۆتۇرۇپ كۆزلىرىنى يېرىم ئاچتى - دە، خۇددى سەكراتقا چۈشۈپ قالغان ئادەمدەك قول ئىشارىتى ئارقىلىق «چىقىپ كېتىڭلار» دېگەننى ئۇقتۇردى. شۇنداقتىمۇ بۇ ئىككى مۇدىر تۇرۇۋەرگەنىدى، پەيتۇل بىردىنلا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— چىقىپ كېتىڭلار، مېنى بىردەملىك بولسىمۇ ئارامىم-
دا قويۇڭلار.

تۇرسۇنجان بىلەن مەسۇم قابىل چىقىپ كېتىشى، پەيتۇل قەددىنى رۇسلاپ غەلىتىلا ھىجايدى. چۈنكى، ئۇ ئۆزى ئېلىۋاتـ
قان رولنى ناھايىتى قاملاشتۇرۇپ ئوينىغانىدى. بۇ «تەسىر-
لىك» ئويۇندىن خەۋىرى بولغان مەسۇم قابىل ئىچىدە: «ئۇستات-
لىقىنى قارا، بۇ گۆش خالتىسىنىڭ» دەپ ئويلىدى.

غەلىيانچىلار شۇ كۈنى كەچكىچە باشقۇرغۇچى ئورگاننى سا-
راسىمگە سالدى. جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلار نۆۋەتلىشىپ

چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى زادىلا قايىل قىلالمىدى. غەلىيانچىلارنىڭ بۇ قېتىم قوللانغان ئۇسۇلى بىر - بىرلەپ سۆزلىمەي، بىر نەچچىسى، ھەتتا ھەممىسى خۇددى مۇشۇكنى كۆرگەن قۇشقاچ-
لار توپىدەك جاۋلدىشىپ، ۋارقىرىشىپ، جاڭ پىڭ بىلەن ئەكـ-
رەم نىيازلارنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يەپ گاس قىلىپ قويغىلى تاسلا قالدى. بىرى «تۇرسۇنجان دېگەن قۇيۇنتازنى نەشرىياتتىن يوقاتسۇن» دېسە، يەنە بىرى «يىللىق خۇلاسىنى بىكار قىلىپ، تەڭ تەقسىماتنى يولغا قويسۇن» دەيتتى. ئايالار بولسا «تەلەپ-
لىرىمىزگە قانائەت تاپقۇدەك جاۋاب ئالمىساق ھەرگىز كەتمەي-
مىز» دېيىشىپ باتناپ ئولتۇرۇشاتتى. ئىشتىن چۈشكىلىمۇ بىر سائەتتىن ئاشقانىدى. جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز «ئىشكىنى تاقايمىز» دەپ باقتى، ئۇلار قوپىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بولۇپ-
مۇ چىنار قاتارلىق بىرنەچچە ئەرنىڭ قاتتىق تۇرۇشى ئايالار ئۈچۈن تېپىلغۇسىز مەدەت بولدى. ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن باشقۇرغۇچى ئورگان رەھبەرلىرى لەسسىدە ئولتۇرۇپ قېلىشـ-
تى. ئەمما، ئەكرەم نىياز سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى - دە: «جاڭ شۇجى، ساقچىغا تېلېفون بېرەيلى» دېيىشى، جاڭ پىڭمۇ: «شۇنداق قىلايلى» دەپ دەرھال جاۋاب بەردى. ئەكرەم نىياز تېلېفون نومۇرلىرىنى بېسىپ بولغۇچە، غەلىيانچىلار بىر - بىرلەپ چىقىپ كېتىشتى.

— ئەكرەم نىياز، كاللامغا بىر ئىش كېلىۋاتىدۇ، — دېدى جاڭ پىڭ ئىشخانا جىمجىتلىقىدىن كېيىن، — ئۇلار ئالدىنقى يىللاردىمۇ مۇشۇنداق قىلغان، ئەمما بۇ قېتىمقىدەك ئەلپازدا ئەمەس ئىدى. بولۇپمۇ «تۇرسۇنجاننى يوقاتسۇن» دېگەن تەلەپ-
تىن گۇمانلىنىپ قالدىم.

— پەردە ئارقىسىدا ئادەم بار دېمەكچىمۇ سىز؟ — ئەكرەم نىيازمۇ ئىككىلىنىپ قالغانىدى، — ئۇنىمۇ يوق دېگىلى بولمايـ-
دۇ. لېكىن، ئۇلار پەيتۇلنىمۇ يېرىم كۈن تالاپتۇ ئەمەسمۇ.

— بۇ... بىر ئويۇنمىكىن دەيمەن، — جاڭ پىڭ باش چايقىدى.

شۇ كۈنى تۈن كېچىدە پەلتوسىنىڭ ياقىلىرىنى كۆتۈرۈپ، قۇلاقچىسىنى چۆكۈرۈپ كىيگەن چىنار غىپلا قىلىپ مەسۇم قابىلنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ يېرىم سائەتتەك ھايال بولۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا، مەسۇم قابىل ئىككىنچى قەۋەتتىكى پەيتۇلنىڭ ئىشىكىنى قاقتى...

ئۆشنىسىدىن قانداقتۇر يوڭ چۈشۈپ كەتكەندەك يېنىكلەپلا قالغان پەيتۇل ئەتىسى ئەتىگەندە دولانلىقلارنىڭ بىر غەزىلىنى دىمىغىدا غىڭشىغاچ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ تازىلىق خادىملىرىنىڭ سەھەردىلا سۈرتۈپ پارقىتىۋەتكەن ئۈستىلىگە ئولتۇرۇپ بىر كېرىلدى - دە، ئىشقا تۇتۇش قىلدى. لېكىن، قولى ئىشتا بولسىمۇ كاللىسىدا «ھېلىقى چىنار دېگەن دەلدۇش سەل ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىمۇ قانداق؟» دېگەن خىيال ئۇنى ئەسىرىتىپ قويغانىدى. چىنارنىڭ رەھبەرلەرگە سەت كۆرۈنۈپ قېلىشى ھېچقانچە گەپ ئەمەس، لېكىن بەكمۇ چىڭىتىۋەتسە تار ئۇزۇلۇپ كېتىدىغان گەپ. ئۇ چاغدا رەھبەرلەرنىڭ غەزەپ قېپىي يېرىلدىمۇ «خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، قۇتراتقۇچىنى قېزىپ چىقىڭلار» دەيدۇ - دە، «ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر يىكچە بولمىدى» دېگەندەك، ئۇزۇندىن بېرى چوڭقۇر ئويلىنىپ، ئىنچىكە تۇزگەن پىلانلىرى ئۆزىنىڭ بوينىغا سىرتماق بولۇپ قاينامغا سۆرەپ كىرىشى مۇقەررەر.

دەرۋەقە، پەيتۇل قورقتى، قورققاندىمۇ خېلى بەك قورقتى. ئۇ قولىدىكى قىزىل ماي قەلەمنى سقىمدىغىنىچە «تارسىسىدە» ئۇشتۇۋەتتى. ئۇنىڭ تۈك باسقان قېلىن كالپۇكلىرى توختىماي مىتىلداپ نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلىماقتا ئىدى: «ئاپلا، ئاخشام مەسۇم قابىلنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويسامچۇ كاشكى. غەلىيانچىلار تەشۋىقات بۆلۈمىگە بارغاندا، ئۆزىنىڭ

تەلەپ - ئارزۇلىرىنى دەپلا قايتىپ كەلگەن بولسىلا بولاتتى. باشقۇرۇش ئورگىنىنى ساراسىمگە سالغاندەك غوۋغا كۆتۈرسە لى بۇجاڭ نېمە خىياللارغا كېلىپ قالار؟ مېنى «كۇشكۇرتتى» دەپ ئويلاپ قالارمۇ؟ ئۇلار ھەددىدىن ئېشىپ كەتسە چوقۇم ئاچچىقى كېلىدۇ. مۇشۇ قىياق كۆز دامۇللام مەسۇم قابىلنىڭ نېمە خىيالى بارىكىنتاڭ، بەزى ئىشلارنى چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ.»

پەيتۇل قاچانغىچە ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلايتتىكىن، تېلېفون قاتتىق جىرىڭلاپ ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن لى بۇجاڭ ئۇسۇپلا چىقىدىغاندەك قورقۇپراق ئالىدى. لېكىن، تۇرۇپكىدىن كېرىم بۇجاڭنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھەي ئاداش! ماۋۇ ئۇششۇق - مۇتتەھەملىرىڭنى لى بۇجاڭنىڭ ئىشخانىسىدىن ئېلىپ كەت، بىزنى ئىشلىگىلى قويمىدى!

پۇت - قولىدا جان قالمىغان پەيتۇل ماشىنىسىغا چىقتى - دە، يۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە چىنار تەخەللۇسلۇق شائىرچاقنى ئانا - مانىسى، يەتمىش پۇشتىدىن تارتىپ تىللىماقتا ئىدى. كېرىم بۇجاڭنىڭ چالۋاقاپ تېلېفون بېرىشى ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى. لى بۇجاڭدىن ئەدىپىنى يەپ كەلگىنىگە تېخى ئانچە ئۇزۇن بولمىغان تۇرسا، ئەمدى بۇگۈنكى ئىش ئۇنىڭ ئوغلىنى قاينىتىپ تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ كەتمەمدۇ. ئۇ نېگىزىمۇ پەيتۇلغا ئونچىۋالا ۋاي دەپ كەتمەيدىغان بۇ ئادەم ھازىر نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ «تاۋيەن جېگى جاخو[1]» دەپ سالدىمۇ، تۇگەشكىنىم شۇ. خۇدايىم ئونىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بەرسۇن! ئاخشام مەسۇم قابىل: «پۇرسەت پىشىپ يېتىلدى،

① تويدۇم بۇ بىر نېمىدىن، دېگەن مەنىدە.

ئەتە تەشۋىقات بۆلۈمىنى ئەرەختەن - پەرەختەن قىلىۋېتەيلى» دېگەندىلا توسۇپ قالسام بوپتىكەن. ھەي... مەسۇم قابىل دېگەن تايغانمۇ ئادەمنى ھەر كويلارغا سېلىپ تاماشا كۆرىدىغان ئوخشىمامدۇ. مۆرىتى كەلسە تۇرسۇنجان، مەسۇم قابىل دەمدۇ، ھېلىقى چىلىم سۇيى ئىچىۋالغاندەك قېتىشما سارالىق چىنار دەمدۇ، ھەممىنىڭ كۆتىگە تېپىپ ئەركىن - ئەمىن ياشىسا كىشى!

ماشىنا ئاچچىق چىرقىراپ تەشۋىقات بۆلۈم قورۇسىدا توختىدى. پەيتۇل ئىككى باسقۇچ پەلەمپەينى بىر تاقلاپ دېگۈدەك يۈگۈرۈپ لى بۇجاڭنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. غەلىيانچى ئايالار بىلەن بارالىق كۆرسەتكۈچىلەر ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ، ئۇستەللەرگە يۆلىنىپ تۇرۇشاتتى. «چىش كولىغۇچ» بىلەن «ساپسېرىق ئالتۇن» دېۋانىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرۇپ مەچىلداپ يىغلاۋاتاتتى. دېرىزە تەرەپكە قاراپ تاماكا چېكىۋاتقان لى بۇجاڭ پەيتۇل كىرگەندە قايرىلىپ بىر قاراپ قويغانچە قايتىلاپ قارىمىدى. كېرىم بۇجاڭ بولسا قارا بورانىدەك تۇتۇلۇپ ئۇستىلىدە ئولتۇراتتى.

— قانداق غەرەز ئۇقمايدىغان خەقلەر سىلەر، — ۋارقىرىدى پەيتۇل، — تەلەپ - پىكرىڭلارنى مەن ھەل قىلاي دەپ تۇرسام لى بۇجاڭ، كېرىم بۇجاڭلارنى ئاۋارە قىلغىنىڭلار نېمىسى - ھە؟! بۇ دېگەن نورمال جەمئىيەت تەرتىپىنى بۇزغانلىق، ئۆزلۈكىڭلاردىن قايتامسىلەر ياكى ساقچىغا تېلېفون بېرىپ ئىنقىلابىي تەدبىر قوللىنامدۇق.

ساقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان غەلىيانچىلار تىلىققاندەك بولۇپ ئىشىك تۈۋىگە سۇرۇلۇشتى، ئاندىن بىر - بىرلەپ چىقىپ كېتىشتى. چىرايى تاتىرىپ، قوللىرى سۇس تىترەۋاتقان پەيتۇل بوسۇغا يېنىدىكى يۆلەنمە ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئېغىر پۇشۇلدىدى.

— لى بۇجاڭ، كېرىم بۇجاڭ، مەن ئۇلارنى ياخشى باشقۇرالمىدىم، بۇ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم، مەن ئۆزۈمنى تەكشۈرىمەن، — پەيتۇل يەرگە قاراپ سۆزلەۋاتاتتى، — تۇنۇگۈن ئۇلار ئىشخانامغا بېسىپ كىرىپ بىر كۈن ئاۋارە قىلدى، دېمىگەن گەپلىرىم قالمىدى.

— شۇڭا، — دېدى كېرىم بۇجاڭ كۆزلىرىنى ئالايتىپ، — تەشۋىقات بۆلۈمگە بېرىپ قاۋاتقىلار، دەپ يولغا سېلىپ قويۇپسىلە - دە.

— يوقسۇ، يوقسۇ، مەن... مەن ئۇلارغا بەش يۈز سومدىن تارقىتىپ بېرەي دېگەنىدىم، ئۇلار ئۇنىڭغىمۇ قانائەت تاپماي باشقۇرغۇچى ئورگانغا بېرىپ قالايمىقانچىلىق چىقىرىپتۇ.

— پۈل تارقىتىپ بېرىش بىلەن مەسىلە ھەل بولامدۇ؟ — لى بۇجاڭ ئۇستەللەرنى ئايلىنىپ ئورنىغا كەلدى، — تۇزۇم - پىرىنسىپ بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىسلاھات ئىكەن، ئىشلىگەنلەر چىشلەيدۇ، ئىشلىمىگەن ياكى ئىقتىدارسىزلار ئۆزىنىڭ ئەمگىكىگە تۇشلۇق ئالىدۇ، بىرلا قېتىم پۇل تارقىتىلىپ قويۇلسا ئۇلار يىلدىن - يىلغا ھۇرۇنلىشىپ، گەجگىڭزگە مىنىدۇ. ئىش ئۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمەيدۇ، ياخشى ئىشلەۋاتقانلار جەڭگىۋارلىقىدىن قالىدۇ.

— بۇمۇ ئامالسىزلىقتىن بولغان ئىش، — غۇدۇڭشىدى پەيتۇل، — بولمىسا ئىسلاھات تۇزۇملىرىنى چۈشەندۈردۇم، ئاڭلىمىسا قانداق قىلىمەن.

— ئاڭلىمىسا ئورنىنى بىكار قىلسۇن، بۇ دېگەن ئىسلاھات دەۋرى، — لى بۇجاڭنىڭ ئاچچىقى يانىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، — ئۇلار داشقازىنى چېقىلمىغان يەردىن ئىش تېپىپ كۈننى ئالسۇن. قانداق دېگەن ئۆكتەملىك بۇ. ئىچكىرى ئۆلكىلەردە تۇركۇم - تۇركۇملەپ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئائىلىسىگە قايتۇرۇلۇپ قايتا ئورۇنلىشىشنى كۈتۈۋاتىدۇ ياكى ئۆزلىرى ئىش تېپىۋاتىدۇ. بۇ يەردە بولسا ياخشى ئىشلىمەي تۇرۇپ

گېلىمغا نان سال دېيىشۇاتقان.

— بىزگە «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ غوۋغاسىدىن باشقا ئىش يوقمۇ، — كېرىم بۇجاق ئىشخانا ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇرغىنىچە چېچىلىشقا باشلىدى، — تۇرسۇنجان بىلەن ئىككىڭلارنىڭ جېدىلىگە ئارىلاشساق، پادا قويدەك ئادەملىرىڭلار بېسىپ كىرىپ غوۋغا كۆتۈرسە، بۇ يەر تەشۋىقات بۆلۈمىمۇ ياكى نېمە؟!

— خىجىلمەن، بەكمۇ خىجىلمەن، — پەيتۇل بېشىنى كۆتۈرەلمەيلا قالدى، — مەن تەكشۈرۈشنامە يازاي...

— تەكشۈرۈشنامە يېزىش بىلەنلا ئىش ھەل بولامدۇ؟ — كېرىم بۇجاق قوللىرىنى شىلتىدى، — قايتىپ بېرىپ مەسىلىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىڭلار. بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق سەتچىلىكنىڭ چىقماسلىقىنىڭ ئامالىنى قىلمىساڭلار، بىزنىڭمۇ قولىدىن تەدبىرىمىز بار.

غەلىيانچىلار شۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمىدى. ئۇلار ھەپتىگىچە ئەتىگەندە، بەزىدە ئىشتىن چۈشەرگە يېقىن پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ غوۋغا كۆتۈرگەندەك بولۇپ چىقىپ كېتەتتى، پەيتۇلنىڭمۇ يالغان - راستلاردىن ۋارقىراپ - جارقىراشىدىن ئاڭلىنىپ قالاتتى. بىر كۈنى، دۈشەنبە ئەتىگەندە بولغان جېدەل - ماجىرادىن كېيىن، پەيتۇل تۇرسۇنجاننى ئىشخانىسىغا چاقىرتتى. ئۇزۇن مۇددەت چارچاشتىن ئېغىر ھارغىنلىق يەتكەندەك روھسىز، مادارسىز، سالپىيىپ ئولتۇرغان پەيتۇل تۇرسۇنجانغا يېرىم يۈمۈق كۆزلىرىنى تىكتى. گەرچە ئۇ ناشتىسىز قالغاندەك قىياپەتكە كىرىۋالغان بولسىمۇ، ئەمما كۆڭلىدە رەھىمسىزلىك، ئىچى قارىلىق قوغۇشۇندەك ئۆيۈپ قالغانىدى.

— تۇرسۇنجان، ئاممىنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمىدىم، — دېدى پەيتۇل ئېغىر نەزەردە تىكىلىپ، — ئەمدى مەن سىزنى ئىشلىتەلمەيمەن، ئۆزىڭىزگە مۇۋاپىق ئورۇن تېپىۋېلىڭ.

— مۇنداق دەڭ، — تۇرسۇنجان پەيتۇلنىڭ شۇملۇق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قارىدى، — مەن ئاللىبۇرۇنلا مۇشۇنداق بىر كۈننىڭ كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتىم، رەھمەت سىزگە!...

— قولىڭىزدىكى ئىشلارنى مەسۇم قابىلغا ئۆتكۈزۈپ بېرىڭ، — پەيتۇل تۇرسۇنجاننىڭ چىرايىغا قاراشقا پېتىنالمىدى، — سىز خىزمەت ئورنى تېپىپ بولغۇچە مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر مائاشىڭىزنى ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرىدۇ.

تۇرسۇنجان چويۇندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن تېنىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. مۇشۇ كۆڭۈلسىز، ئازابلىق دەقىقىلەردە «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىكى ئاتمىش يىلدەك تۇيۇلغان ئالتە يىل، شۇ مۇساپىدە تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرى، ئەجىر - مېھنەتلىرى، ئىسلاھات قىلىمەن دەپ ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزگەن تالاي تۈنلەر كۆز ئالدىغا كېلىپ يۈرىكى قىسىلدى، كۆز قارىچۇقلىرىدا قانداقتۇر قەتىرىلەر يالتىرىدى. تۇرسۇنجان «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىن، قارا كۆڭلى ھىيلە - مىكىرگە تولغان بەزىلەردىن، چۈنىنىڭ قانىتىدەك ئەرزىمەس ئەمىلدىن ئايرىلغىنىغا ياش تۆكۈۋاتقىنى يوق! گويا بۇ دۇنيادا ئۆزى مەۋجۇت ئەمەستەك، يازماقچى بولغان ئەسەرلىرىنى، باللىرىنى، ئائىلىسىنى، سالامەتلىكىنى ئويلىماي ئاشۇ ئادەملەر ئۈچۈن قىلغان ئەقىدە - ئېتىقادلىرىغا يۈرىكى يارا، كۆڭلى ئەلەمزىدە بولدى! توۋا، ئادەملەر ئەجەب بولىدىكىنا! ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى ئىسسىق سالاملىشىپ، كۈلكە - ھەزىل قىلىشىپ يۈرگىنىنىڭ ئۆزىلا ئادىمىيلىككەن - دە. سۇزۇك سۇ ئىچىشكىنىدە قۇدۇق قازغۇچىنى ئۇنتۇپ قېلىشسا، مەئىشەتكە ئېرىشكىنىدە ئەجىر قىلغۇچىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمىسە! بىرنەچچە دىلى ئەگرى-بۈگرى «تۇرسۇنجاننى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك» دەپ پەيتۇلنىڭ دېپىغا ئوسۇل ئويناشقىنىدا، ئاشۇ بەش - ئون مىڭلاپ مۇكا-

پات، كاللەك ـ كاللەك قەلەم ھەققى ئالغۇچىلار ئالدىغا چىقىپ ئىككى ئېغىز لەۋزى قىلىشقا يارىمىدى! مانا ئەمدى ھۆكۈمرانلىق تەختىدىن ئايرىلىپ قالماسلىق ئۈچۈن مىكىر ئېتىغا مىنىگەن پەيتۇل تۇرسۇنجاندەك بىر پىداكار ئىسلاھاتچىنى كۆزدىن يوقاتماقچى!

تۇرسۇنجان ئىشكتىن چىقىپ كېتىۋاتقىنىدا، خې شىن ئەپەندىنىڭ ئۆتكۈر خىتابلىرى قۇلاق تۈۋىدە قايتا جاراڭلىغاندەك بولدى:

«ھۆكۈمەت سەرخىللىرى ئۆزىنىڭ ئالاھىدە ئىمتىيازى ۋە خۇسۇسىي پايدىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر خىل ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، تۆۋەنرەك ئىجتىمائىي قاتلامدىكى ئاشۇ كەسىپىي سەرخىللارنىڭ ئۆزىنىڭ ئورنىغا دەسسىشنى توسىدۇ... قەدىمكىلەرنىڭ «ئېگىز دەرەخنى بوران سوقار، كۈلتۈك قاشنى سۇ يالار، دېگەن سۆزى دەل مۇشۇ سەرخىللارنىڭ شاللىنىش قانۇنىيىتىنى ئوبرازلىق سۈرەتلەپ بېرىدۇ...»

دوستلار ۋە كۈشەندىلەر

ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ xx يىللىقىغا سۇۋغات سۈپىتىدە نەشر قىلىنىدىغان ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغا دائىر ئون بەش كىتابنى تەھرىرلەش ۋە نەشر قىلىش جەھەتتىكى كونكرېت خىزمەتلەرنى كامىل بىلەن شاگىرتى مىرزا مۇھەممەت ئۈستىگە ئېلىپ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ئىشلەۋاتاتتى. كىتابلارنىڭ سۈپەتلىك بېسىلىشى ھەم مۇقاۋىلىرىنىڭ كۆركەم چىقىشى ئۈچۈن ئۇلار ئۆيىگىمۇ قايتماي زاۋۇتتا يېتىپ كېچە ـ كۈندۈز جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرمەكتە ئىدى. بۇ جەريانداكامىلىنىڭ زىققا كېسىلى بىرقانچە قېتىم قوزغىلىپ دوختۇرخانىدا جىددىي قۇتقۇزۇۋېلىندى.

بىر كۈنى مىرزا مۇھەممەت ئىدارىگە بىر ئىش بىلەن كېتىپ قايتىپ كەلگەندە كامىل ئىش ئورنىدا كۆرۈنمىدى. نېمىدىگەندۇر كۆڭلى ئۈيۈپ ئەندىككەن مىرزا مۇھەممەت سېخ مۇدىرىدىن ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سورىدى. ئەسلىدە مىرزا مۇھەممەت كېتىپلا كامىلنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قالغانىدى. سېختا ئىشلەۋاتقان مىزلار قورقمىدىن جان ـ پېنى چىقىپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قېلىشتى، كامىل مىزلارغا ياتاقتىن دورىسىنى ئەكېلىپ بېرىشنى ئېيتقانىدى، مىزلاردىن بىرى ئۈچقاندەك بېرىپ دورىنى ئەكېلىپ بەردى. كامىل دورىنى بۇرنىغا، گېلىغا پۈركۈپ كۆپ ئۆتمەيلا ئەسلىگە كەلگەندەك بولدى. مىزلار ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ ياتاققا ئەكىرىپ قويۇشتى.

مىزلاردىن ئەھۋالنى ئاڭلىغان مىرزا مۇھەممەت ياتاققا يۈـ

گۈرۈپ كىرىپ كەلدى، كامىل ھاسىرغان ھالدا كوررېكتور كۆرۈۋاتاتتى.

— ھەي كامىل ئاكا، قويۇڭ بۇ ئىشنى، يۈرۈڭ، دوختۇرخانىغا بارايلى، — دېدى مىرزا مۇھەممەت ئۇنىڭ سارغايغان چىرايىغا قاراپ.

— بولدى، ھازىر خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم، ئىشىمىزنى ئىشلەۋېرەيلى.

— سىزگە ئوكۇل بەرسە سالدۇرۇپ بولۇپلا قايتىپ كېلىپ كېچىچە تۇگەتسەك بولمىدىمۇ.

— مېنى داۋالانغۇسى يوق دەمسىز؟ — دېدى كامىل، — ۋاقىت قىستاپ قېلىۋاتىدۇ. مۇشۇ تاپتا بىرمۇنچە ئىشلار دۆۋۈلىنىپ تۇرۇپتۇ. زاۋۇتتا ئىشچىلار مۇشۇ كىتابلارنى دەپ ئىسمىنا قوشۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇلار بىزگە قاراشلىق تۇرۇۋاتسا، بىز ماقالىلەرنى ۋاقتىدا توغرىلاپ بېرەلمىسەك بۇ كىتابلارنى قانداق قىلىپ ۋاقتىدا چىقىرالايمىز.

— ئۇنداق بولسا، — مىرزا مۇھەممەت ئامالسىز قالغانىدى، — دوختۇرخانىغا ئىشنى بىرگە ئېلىپ بارايلى، ئوكۇلىنى ئىزنى سالدۇرغاچ ماقالىلەرنىڭ كوررېكتورىنى كۆرەيلى.

كاملىنىڭ چىرايى مۇزۇلدىيۇ، شۇنداقتىمۇ ماقۇل بولدى. ئۇلار شۇ كۈنلۈك ئىشنى سومكىغا سېلىپ كوچىغا چىقتى ـ دە، تاكسى بىلەن دوختۇرخانىغا يۈرۈپ كەتتى. يولدا كېتىۋېتىپ ماشىنا ئىچىدە ئۇنىڭ كېسىلى يەنە قوزغالدى. تاقەتسىزلىك، ئەنسىرەش، قورقۇشتىن چىرايى ئاقىرىپ كەتكەن مىرزا مۇھەممەت ئۇنى دوختۇرخانىنىڭ جىددىي قۇنقۇزۇش بۆلۈمىگە ئېلىپ كىردى. نۆۋەتچى دوختۇر چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان. كۆزەينەكلىك ياشانغان كىشى ئىدى. ئۇ كاملىنى كۆرۈش بىلەنلا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ ئۇنى ئۆزى يۆلەپ كارىۋاتقا ياتقۇزدى، ئوكسىگېن تۇڭنى ئېلىپ

كېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئوكسىگېن يەتكۈزۈش ئەپچىسىنى بۇرنىغا سېلىپ قويدى. ئاندىن نومۇر ئېلىش، رەسمىيەت بېجىرىشنىمۇ كۈتمەستىن تەكشۈرۈپ، دورا، ئوكۇلغا رېتسېپ يېزىپ مىرزا مۇھەممەتنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

— تېز ئېلىپ كېلىڭ، چاققان بولۇڭ.

دوختۇرنىڭ ئەستايىدىل مۇئامىلىسى، جىددىي ھەرىكەتلىرى مىرزا مۇھەممەتنى خېلىلا ئەنسىرىتىپ قويدى. ئۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ پۇل تاپشۇرۇش ئورنىغا پۇل تاپشۇرۇۋېتىپ دورىخانىغا كېلىشى، دورا ئېلىش تۆشۈكى ئەتراپىدا بىرمۇنچە ئادەملەر ئۆچىرەتتە تۇراتتى. ئۇ تاقەتسىزلىنىپ ئالدىغا ئۆتكەندى، ئۆچىرەتتە تۇرغانلار ۋارقىرىشىپ كەتتى. ئامالسىز قالغان مىرزا مۇھەممەت ئادەملەر رېتىنىڭ ئەڭ ئاخىرىغا تىزىلدى. مىرزا مۇھەممەتنىڭ كەلمەيۋاتقانلىقىدىن تەقەززا بولغان دوختۇر ئۆزى يېتىپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىن رېتسېپنى ئېلىپ، دورىخانا خادىمىغا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ دورا، ئوكۇللارنى ئۆزى ئېلىپ كەلدى. ئۇ سېستراغىمۇ چاقىرماي ئاسما ئوكۇلنى ئۆزى تەڭشەپ سالغاندىن كېيىن، مىرزا مۇھەممەتكە: «تۇگەي دېگەندە مېنى چاقىرىڭ» دەپ قويۇپ كېسەل كۆرگىلى بۆلۈمىگە چىقىپ كەتتى. بىر بوتۇلكا ئوكۇل چۈشۈپ بولاي دېگەندە كاملىنىڭ ئەھۋالى خېلى ياخشىلاندى. مىرزا مۇھەممەت دوختۇرنى چاقىرغاندى، ئۇ ئىككىنچى بوتۇلكىنى ئاستى، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇلار كارىۋات ئۈستىگە ماتېرىياللارنى يېيىپ كوررېكتور كۆرۈشكە باشلىدى. ئۆچىنچى بوتۇلكا تۈگىگەندىن كېيىن، دوختۇر كىرىپ ئوكۇلنى ئېلىۋەتتى. ئاندىن:

— سىز ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىڭ، ياتاقتا يېتىش رەسمىيىتى قىلىپ بېرەي، — دېدى.

— رەھمەت دوختۇر، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ياتاي، جىددىي پۈتتۈرۈشكە تېگىشلىك ئىشلىرىم بار ئىدى.

مويسىپت دوختۇر كامىلنىڭ سۆزلىرىدىن سەل ھەيرانلىق ھېس قىلىپ:

— نېمە، يەنە ئىشلەيمەن دەمسىز؟ ئۆپكىڭىز ياللۇغلىنىپ ئىششىپ كېتىپتۇ. سىز ھازىر دەم ئېلىشىڭىز، داۋالىنىڭ، ئارتۇقچە ھېرىپ - چارچاشتىن ساقلىنىشىڭىز كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا تاسادىپىي ئەھۋال يۈز بەرسە ئالدىنى ئېلىش تەس بولىدۇ، — دېدى ئۇ خەنزۇ تىلىدا چۈشەندۈرۈپ. ئەمما كامىل يەنىلا ئۆزىرە ئېيتىپ تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈن دوختۇر ئەجەبلىنىپ: — بوپتۇ، مەن كېسەل ئەھۋالىنى سىزگە ئېنىق دەپ قويىدۇم، جان ئۆزىڭىزنىڭ، — دېدى كەسكىنرەك تەلەپپۇزدا.

كامىل بىلەن مىرزا مۇھەممەت رەھمەت ئېيتىپ ئۆزاپ چىققاندا، مويسىپت دوختۇر بېشىنى چايقىغىنىچە قاراپ قالىدى. ئۇلار تاكسى بىلەن زاۋۇتقا قايتىپ كېلىپلا ياتقىدا ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇردى. ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئۇنىڭ كېسىلى يەنە تۇنجىلى تۇردى. ئىچىدىغان ۋە ئېغىزغا پۈركىگۈيدىغان دورىلارمۇ كار قىلمىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇلار يەنە دوختۇرخانىغا مېڭىشتى. تاكسىغا چىققاندىن كېيىن كامىل نەپىسى بوغۇلغان ھالدا: «باشقا دوختۇرخانىغا بارايلى، تۇنۇگۈنكى دوختۇرخانىغا بارمايلى» دېدى. ئۇنىڭ نېمىدىن قورۇنۇۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن مىرزا مۇھەممەت ئۇنى باشقا بىر دوختۇرخانىنىڭ تېز قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە ئېلىپ باردى. نۆۋەتچى دوختۇر ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى خەنزۇ يىگىت ئىدى. ئۇمۇ تۇنۇگۈنكى دوختۇرغا ئوخشاشلا جىددىي كەيپىياتتا قوبۇل قىلدى ۋە تەرلەپ - پىشىپ يۇرۇپ كېسەلگە جىددىي تەدبىر قوللاندى.

— ياتاقتا يېتىش رەسمىيىتى قىلىپ بېرەي، — دېدى دوختۇر تەرىنى سۈرتۈپ، — بىر مەزگىل يېتىپ داۋالىنىڭ.

— دوختۇر، ئىدارىدە دەرھال قولدىن چىقارمىساق بولمايدىغان ئالدىراش ئىشىمىز بار ئىدى...

— ئىدارىڭىزدىكى ئىشلارنى ماڭا سۆزلىمەڭ، — دېدى دوختۇر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — مەن دېگەن دوختۇر، مېنىڭ ۋەزىپەم كېسەلنى داۋالاش. سىز يېتىپ داۋالانمىسىڭىز زادى بولمايدۇ.

— دوختۇر، بىرنەچچە كۈنلۈك ئوكۇل يېزىپ بەرسىڭىز، — كامىل دوختۇرغا خىجىللىق بىلەن يېلىندى، — مەن ھەر كۈنى بىر قېتىم كېلىپ ئوكۇلۇمنى سالدۇرغاندىن كېيىن قايتسام، ئىشىمىز ھەقىقەتەن ئالدىراش ئىدى.

— ماڭا قارىڭ، بۇ بىرنەچچە كۈن ئوكۇل سېلىش بىلەنلا بولمىدىغان ئىش ئەمەس، — دېدى دوختۇر سەل تېرىكىپ، — ئۆپكىڭىز ئىششىپ كېتىپتۇ، ئۆپكىنى كاردىن چىقىرىپ قويسىڭىز داۋالاش تەس بولىدۇ. بىر مەزگىل دەم ئالدۇرۇپ داۋالاش ئارقىلىق ئۆپكىنىڭ خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەسەك بولمايدۇ.

— كامىلكا، ماقۇل دەڭ، — دېدى مىرزا مۇھەممەت دوختۇرنىڭ سۆزلىرىدىن ئەندىكىپ، — زاۋۇتتىكى ئىشلارنى مەن ئىشلەپ تۇراي، بالىنتسىدا يېتىڭ.

— ئازراق چىدايلى، ئىشىمىز تۈگىسۇن، — دېدى ئۇ مىرزا مۇھەممەتكە. ئاندىن دوختۇرغا يېلىنغان ھالدا ئىلتىجا قىلدى، — مەن ئۇچ - تۆت كۈندىن كېيىن بالىنتسىدا ياتماقچى ئىدىم. ئىدارىدە ھەقىقەتەن جىددىي خىزمەت بار ئىدى، نەچچە كۈن ئىچىدىلا قولدىن چىقىدۇ.

— ھە... شۇنداقمۇ، ئالدىراش دەڭ... سىز بۇنداق دېگەندىكىن مەن نېمە دەيتتىم، سىزنىڭ دېگىنىڭىزچە بولسۇن، — دېدى دوختۇر سەل كىنايە ئارىلاش تەلەپپۇزدا. ئاندىن تۆت كۈنلۈك ئاسما ئوكۇل يېزىپ بەردى.

— يا ئاللا، — دېدى كامىل دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىپ

تۇيۇقسىز كۆلۈمسىرىگەن ھالدا، ــ تۇنۇگۈنكى دوختۇر- نىڭ تاپا - تەنىسىدىن قېچىپ بۇ يەرگە كەلسەك، ئۇنىڭدىنمۇ يامىنىغا ئۇچرىدۇق ئەمەسمۇ. قاراڭ، ئۇ ماڭا «ئالدىراش دەڭ. . . » دەپ كىنايە قىلىۋاتىدۇ. دوختۇرنىڭ دېگەنلىرىمۇ توغرا، مېنىڭمۇ داۋالانغۇم، دەم ئالغۇم كېلىدۇ. بىراق، ئويلاپ بېقىڭ، يۇقىرىدىن بۇ ئىشقا ئىككىمىزنى مەسئۇل قىلغان، مەن بالىنىسىدا يېتىۋالسام شۇنچىۋالا ئىشقا سىز قانداقمۇ يېتىشىپ بولالايسىز. ئەگەر بۇ كىتابلارنى دەل ۋاقتىدا ئۇلگۇرتۇپ نەشرىدىن چىقىرالمىساق نەچچە ۋاقىتتىن بېرىقى تىرىشچانلىقلىرىمىز، تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىر تىيىن بولمامدۇ. ئاز قالدى، سەل چىداپ تۇراي، مۇشۇ جىددىيلىك تۈگىگەن ھامان ياتاقتا ياتمىسام بولمايدۇ.

كامىل ھەر قېتىم شۇنداق دەيتتى، لېكىن جىددىي ئىشلار بىرى تۈگەپ بولغۇچە يەنە بىرى ئۈلۈشىپ كېلىۋېرەتتى. كامىل ئەجدادلار يارانقان چوڭ - چوڭ دۇئانلاردىن تارتىپ بارچە شېئىرلارغىچە ھەممىسىنى يورۇقلۇققا چىقىرىشقا پۈتۈن زېھنىنى بەرگەنىدى. لېكىن، ئۆز شېئىرلىرىدىن بىرەر توپلام تۇزۇشنى بولسا خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايتتى، قىيىن ۋە ئاۋارىچىلىكى كۆپ ئىشلارنى ئۆز ئالدىغا تارتىپ ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ ئەجدادلار ئەجرىنى قۇنقۇزۇش يولىدا پىداكارلىق ۋە خالىسانە ئىشلەش روھى يازغان غەزەللىرىدىمۇ ئۆز ئەكسىنى تاپقانىدى:

ئەي بۇرادەر، ئەل ئۈچۈن جەبرۇ جاپاغا مەن باراي،
ئەلگە دەپ مىڭ جان پىدا، ئەھدۇ ۋاپاغا مەن باراي.
ئەلگە گەر يەتسە مۇشەققەت ياكى بىر دەردۇ ئەلەم،
دەردىگە دەرمان بولۇپ شۇ دەم داۋاغا مەن باراي. . .

بىر كۈنى كامىل بىلەن مىرزا مۇھەممەت ئىككىسى زاۋۇت

ياتقىدا، دەسلەپكى چىققان بىرنەچچە كىتابنىڭ نۇسخىسىنى ئەسلىي ئورنىغالغا سېلىشتۇرۇپ ئولتۇراتتى، ياتاقتا ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان ئالىم كىرىپ كەلدى. ھېكمەتنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتكەن كامىل دوستىنى يېنىش - يېنىشلاپ قۇچاقلىدى. نىجىس كېسەل ئۇنىڭغا ئارامىلىق بەرمەي ھۇجۇم قىلىۋاتقان بۇ ئاي - بۇ كۈنلەردە ئۇ دىلكەش يارەنلىرىنى، سىرداش دوستلىرىنى تاقەتسىز سېغىنىدىغان، ئەسلەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ مىرزا مۇھەممەتكە: «كېسەل توغرۇلۇق ھېكمەتكە خەۋەر قىلىپ سالماڭ، ئۇ بەك ئەنسىز، كەلگەنچە ئادەمنى تىللاپ كېتىدۇ» دەپ تاپىلاپ تۇراتتى:

ــ قارا ماۋۇ قېرى بويتاقنىڭ بۇگۈن مېنى ئەسلەپ قالغىنىنى. تۇرسۇنجان، قېنى بۇ يەرگە كېلىڭ، ــ كامىل كارىۋاتقا يېيىلغان ئورنىغاللارنى يىغىشتۇرۇپ ئورۇن ھازىرلىدى:

ــ سەن ئەسلىمىگىنىڭ بىلەن مەن داۋاملىق سېنىڭ غېمىڭدە، ــ دېدى ھېكمەت دوستىنىڭ چىرايىغا سەپ - سېلىپ، ــ ھە، خىلىلا ئېغىر ھاسىرايسەنغۇ، چىرايىڭمۇ باشقىچە.

ــ ھېچ ئىش يوق، كېچىدىن ئېچىلىپ قالدىمۇ، تومۇ تېگىپ قاپتۇ، ــ كامىل مىرزا مۇھەممەتكە لەپپىدە قاراپ قويدى، ــ قېنى، سىز بۇلارغا قىزىقراق چاي تەييارلاڭ، مۇزلاپ كۆكىرىپ كېتىپتۇ بۇ ئاغىنىلەر.

ئۇلار قىزىق چايدىن ئىچكەچ يېڭىدىن چىققان كىتابلارنىڭ نۇسخىلىرىنى قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ كۆرۈشتى. بىرنەچچە- سىلا بېسىلغان بۇ نۇسخىلارنى كامىل تەكشۈرۈپ كۆرۈپ «شۇ بويىچە بېسىلسا بولىدۇ» دەپ قول قويغاندىن كېيىنلا، كىتابلار دېيىلگەن تىراژدا بېسىلىپ چىقىپ تارقىتىلاتتى.

ــ ھېكمەت، ئىسلاھاتچىمىزنىڭ مىجەزى يوقمۇ

نېمە؟ ــ دېدى كامىل تۇرسۇنجانغا قاراپ، ــ بەك خامۇش، سۇلغۇن كۆرۈنىدىغۇ؟

ــ سەن تېخى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئىشلاردىن خەۋەر - سىز، ــ ھېكمەت ئېغىر تىنىپ قويدى، ــ پەيتۇل ئاخىر ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى ئەمەسمۇ.

ھېكمەت «گۇلدەستە» نەشرىياتىدا يۈز بەرگەن غەلىيانچىلارنىڭ غوۋغاسىدىن تارتىپ، پەيتۇلنىڭ تۇرسۇنجاننى خىزمەتتىن ھەيدىگەنگە قەدەر جەريانىنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى. پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسى، باشقۇرغۇچى ئورگان، تەشۋىقات بۆلۈمىدە غەلىيانچىلارنىڭ قويغان تەلىپى، بولۇپمۇ «چىنار» تەخەللۇسلۇق شائىرچاقنىڭ ھەربىتى كامىلنى چوڭقۇر ئويغا سالىدى. چۈنكى، ئۇ جامائەت خەۋپسىزلىكى گېزىتى مۇھەررىرى ئەزىز ئېلىدىن چىنارنىڭ توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغ سورۇنلىرىدا تۇرسۇنجاننى سېغىنىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدى. شۇڭا، پەيتۇل، مەسۇم قابىل، چىنارلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا سىرلىق باغلىنىش بارمۇ، يوق، دېگەن ئوي كامىلنى گۇمانغا سېلىپ قويدى.

ــ بۇ ئىشلارنىڭ يۈز بەرگىنىگە قانچىلىك بولدى؟ ــ سورىدى كامىل خىيالغا پاتقان ھالدا.

ــ بىر ئاي بولاي دەپ قالدى، ــ جاۋاب بەردى تۇرسۇنجان.

ــ بىرەر ئورۇندىن خىزمەت ئىزدەپ كۆرمىدىڭىزمۇ؟

ــ ئىزدىدىم، بىرقانچىلىغان گېزىت - ژۇرنال تەھرىر بۆلۈملىرىگە بارسام ھەممىسىلا قاپاق ئاچمىدى. «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدىن ئۆزۈم تەلەپ قىلىپ يۆتكىلىپ كەتكەچكە ئۇ يەرگە بېرىشقا يۈزۈم چىدىمىدى.

ــ ئەھۋال چۈشىنىشلىك، ــ كامىل چارلاشقان يۈمشاق چاچلىرىنى سىلىدى، ــ مېنىڭچە، ئۇلارنىڭ قاپاق ئاچماسلىقى

پەيتۇل، مەسۇم قابىل، چىنارلارنىڭ ئۇزۇندىن بېرى مەقسەتلىك ھالدا ئوستىكىزدىن پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ سۇيىقەست قىلىشىدىن بولغان. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئورتاق مەقسىتى يولىدا سىزنى قۇربان قىلدى.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، ــ دېدى تۇرسۇنجان ئىككى ئويلۇق بولۇپ، ــ لېكىن، بىر ئايدىن بېرى مەسۇم قابىل ئۆيۈمگە ئۇچ - تۆت قېتىم كىرىپ، مېنى «پەيتۇلنىڭ ئوستىدىن ئەرز قىلىڭ، جىم ياتماڭ، سىزگە ئۇۋال بولدى، بۇ ئوغرىنى ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەڭ، تېگىشلىك پاكىتلار بىلەن مەن تەمىنلەيمەن» دەپ ماڭا خەيرىخاھلىق قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ سىزمۇ مەسۇم قابىل يىللاردىن بېرى پەيتۇلنىڭ نۇرغۇنلىغان بولمىغۇر ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەن، بۇنىڭدىن ھېكمەتنىڭمۇ خەۋىرى بار.

كامىل ئىستاكاننى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ پۈۋلىگىنىچە جىمىپ قالدى. باشقىلارمۇ ئۇنىڭ دىققىتىنى بۇرىماسلىق ئۈچۈن بىر پەس ئۇندىمىدى. بىر چاغدىلا ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ھەممىگە تەكشى قارىدى:

ــ كونىلار، خىرىس قىلىپ كەلگەن يولۇاستىن ھەجەيلەپ كەلگەن يولۇاس خەتەرلىك، دەپ بىكار ئېيتمىغان. مەسۇم قابىل بىر كىمگە ياخشىلىق تىلەيدىغان ئادەملەردىن ئەمەس! يەنە بىر تەرەپتىن، ئەمەل خۇمارى قانمايۋاتقان، كۆزلىگەن رېجىسسىگە يېتەلمەي تۇرلۇك نەيرەڭلەرنى ئىشلىتىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا پەيتۇلنى ئاغدۇرۇۋېتىپ، كونا رەقىبى تۇرسۇنجاننى تەختكە چىقىرىشقا ئۇنىڭ تەبىئىتى ھەرگىز يول قويمايدۇ. مەسۇم قابىل بۇ چاغقىچە پەيتۇلنىڭ پوستىغا كىرىۋېلىپ تۇرسۇنجاننى يامان كۆرسەتتى. تۇرسۇنجانغا پەيتۇلنىڭ چىرىكلىكلىرىنى پاش قىلىش ئارقىلىق ئۇنى ئۆزىگە مايىل قىلىۋالدى. كىمنىڭ ئۇستۇرۇۋاتقانلىقى بۇ ئىككى قوچقارغا ئايان بولسىمۇ، ھەر

ئىككىسى ئۇنى «شاپائەتچىم» دەپ بىلدى. ئارىلىقتىن پايدا ئالغىنى يەنىلا ئاشۇ «شاپائەتچى». ئۇ پەيتۇلىنىڭ قولى بىلەن كونا كۇشەندىسى تۇرسۇنجاننى كۆزدىن يوقاتتى. ئەمدى ئۇ تۇرسۇنجانغا ھەمقان بولۇپ، ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق پەيتۇلىنىڭ يىلتىزىغا پالتا ئۇرماقچى. ئاقىۋەت نېمە بولماقچى، مەسۇم قابىل. دىن ئىبارەت بۇ ئىتبېلىقى «گۇلدەستە» دىن ئىبارەت بىلىم بۇلىقىنى لېيىتىپ، ئۆزى باش بولۇپ ئوڭچە - چوڭچە سورىماقچى.

كامىلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەممىسىنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. بولۇپمۇ تۇرسۇنجانىنىڭ كاللىسىدا «پاھ، كامىل تەسەۋۋۇر كۇچى، پەرەز قىلىش ئىقتىدارى، تۇيغۇ سېزىمىلىرى ئارقىلىق مەنتىقە خۇلاسە چىقىرىشقا نېمىدېگەن ئۇستا - ھە! ئەگەر ئۇ بىرەر سوتچى ياكى رازۋېدكىچى بولۇپ قالغىنىدا ھولمېستەك ئادەم بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ مەسۇم قابىلغا كامىلدەك باھا بېرىشكە كۆڭلى ئۇنىمايتتى. تۇرسۇنجان ئۇنىڭ بىلەن بىر بۆلۈمدە مۇدىر بولۇپ ئىشلەشنىڭ ئالدى - كەينىدىكى بەش - ئالتە يىل جەريانىدا ئۇنى كۆپ سىنىدى. كىتاب ئۇيۇشتۇرۇش، قەلەم ھەققى بەلگىلەش، تەرجىمە، تەھرىرلىكىكە ئادەم تەكلىپ قىلىش، تېماتىك پىلان ۋە يىللىق پىلانلارنى تۇزۇش قاتارلىق نۇرغۇن ئىشلارنى مەسۇم قابىلنىڭ مەسلىھەتسىز قىلمىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھېكايە توپلاملىرىنى پىلانغا كىرگۈزۈپ، ئۆزى تەھرىرلەش جەريانىدا كۆپ ئەجىر سىڭدۈردى، كىتاب چىققاندىن كېيىن كۆڭلى تىنغۇدەك قەلەم ھەققى يېزىپ بەردى، لېكسىيە سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىپ، باشقىلار ئالدىدا ھۆرمەت ۋە شەرەپكە مۇشەررەپ قىلدى. چىن دىلىدىن چىقىرىپ قىلىنغان بۇ بىر قاتار سەمىمىي ياخشىلىقلار مەسۇم قابىلنىڭ بۇلغانغان قەلب بۇلىقىنى سۇزۇلدۇرۇپ، گۆردەك قاراڭغۇلىشىپ كەتكەن كۆڭۈل ئاسمىنىنى يورۇتقان بولسا كېرەك، ئۇمۇ ۋاپاغا جاپا قىلمىدى. تۇرسۇنجان پەيتۇلدىن رەنجىگەن، تىل - ھاقارەت ئاڭلاپ دىلى سۇنغاندا ئۇ تەسەللى بەردى. پەيتۇلىنىڭ رەزىللىكلىرىنى ئەمەلىي مىساللار ئارقىلىق سۆزلەپلا قالماي، جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلار ئالدىدا. مۇ ئۆزىنىڭ تۇرسۇنجانغا سادىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. مانا ماڭا پەيتۇل ئۇستىدىن ئەرز قىلىش، ناھەقچىلىك قۇربانى بولماسلىق ھەققىدە مەدەت بېرىۋاتىدۇ، ھەتتا ئۆزىنىڭ ھەمقان بولىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتتى. مۇشۇ بىرقەدەر ئەمەلىيەتلەر تۇرۇقلۇق ئۇنى «دۇشمەن» قاتارىغا چىقىرىۋېتىش، ئەلۋەتتە ئادىللىق بولمايتتى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، بۇ قېتىملىك گۇمانخورلۇقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

ئادەمنىڭ روھى چۈشسە ئېتىمۇ چاپالماس بولۇپ قالىدۇ دېگەندەك، ئۆتكۇر، چەبدەس، پىكرى چوڭقۇر تۇرسۇنجان ئالىم كامىلنىڭ ئېيتقانلىرىغا نىسبەتەن كۆڭلىدە «چەكتىن ئاشقان سولچىللىق كۆزقارىشى» دەپ باھا بەردى.

— تۇرسۇنجان، گەپ قىلمايسىزغۇ، — سورىدى كامىل ئۇنىڭ جىمىپ كېتىشىدىن گۇمانلىنىپ، — ياكى مېنىڭ پەرەز-لىرىم ئارتۇقچە بولۇپ كەتتىمۇ؟

— مەنغۇ ئۇنداق ئويلىمىغان، لېكىن مۇشۇ كۇنلەردە كۆڭلۇم پەرىشان بولغاچقا نېمە قىلارىمنى بىلمەيلا قالدىم، — تۇرسۇنجان كۆڭلىدىكىنى يوشۇردى، — كامىل، سىزنىڭچە بولسا، مەسۇم قابىلنىڭ چوممىقىغا ئايلىنىپ قالماسلىق ئۈچۈن پەيتۇلغا چېقىلماسلىقىم كېرەكمۇ؟ بۇ قاراپ تۇرۇپ ئۆزۇمنى ئۆزۇم خاراب قىلىشقۇ.

— مېنىڭ سۆزلىرىم سىزگە ئەكس تەسىر كۆر - سەتمىپتۇ، — دېدى كامىل كۇلۇپ قويۇپ، — دەرۋەقە، بۇ ئىشىنى «بولدىلا» دەۋەتسىڭىز مەڭگۇ باش كۆتۈرەلمەيسىز. يەڭ شىمايلاپ چىقسىڭىز، پەيتۇل «مەن ئاممىنىڭ تەلىپى، بېسى-

مى، ئارزۇسى بويىچە تەدبىر قوللاندىم. بۇ يەنىلا نەشرىياتىمىز- نىڭ تىنچ - ئەمىنلىكى ئۈچۈن» دېگەن كاۋاكقا كىرىۋېلىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرۇش ئۇسۇلىدە ھەم- مىمىز ئويلىشىپ كۆرەيلى. ھازىر ئۆزىڭىزنى بىرئاز بېسىۋې- لىڭ.

— مەنچە كامىلىنىڭ سۆزلىرى يوللۇق، — دېدى ھېكمەت تۇرسۇنجانغا قاراپ، — پەيتۇل ئىككىلارنىڭ جېدىلىدىن جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىياز، كېرىم، لى بۇجاڭلار راسا بىزار بولۇپ تۇرغاندا سىلەرنىڭ سورىقىڭلارنى سورىشى ناتايىن، ھەتتا ئاۋارە- چىلىكتىن قېچىپ «بىرەر يەردىن خىزمەت ئورنى سۆزلىشىڭ، بىز رەسمىيەتلىرىڭىزنى يۆتكەپ بېرەيلى» دېيىشى ياكى «ھازىر ئىسلاھات دەۋرى، كىمنى ئىشلىتىش، كىمنى قالدۇرۇش باش- لىقنىڭ ھوقۇق دائىرىسى ئىچىدىكى ئىش، بىزدە نېمە ئامال» دەپ قوپاللىق قىلىشىمۇ مۇمكىن.

— مېنىڭمۇ ئەنسىرەپ تۇرغىنىم شۇ، — دېدى تۇرسۇن - جان، — شۇڭا كامىل دېگەندەك ياخشىراق ئويلىشىپ كۆرسەك بولغۇدەك.

— تۇرسۇنجان، سىزگە ئەسكەرتىپ قويايلى، خاپا بولما- ڭىزمۇ مەيلى، — كامىل يۈز ئاياپ ئولتۇرمىدى، — قارىسام، مەسۇم قابىلغا ئىشىنىپ كەتكەندەك قىلىسىز. سىزدىكى بۇ غاپىللىق بىر كۈنى سىزنى دەھشەت پۇشايمانغا قالدۇرىدۇ.

ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان يەنە بىردەم پاراڭلىشىپ ئول- تۇرغاندىن كېيىن خوشلىشىپ قايتتى. ئۇلار باسما زاۋۇت قو- رۇسىدىن چىقىپ خەلق باغچىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگە- دە، ھەر ئىككىلىسى پەلتولىرىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ، كۆرپە قۇلاقچىلىرىنى باستۇرۇپ كىيىدى - دە، كوچا ئاپتوبۇسىغمۇ، تاكسىغمۇ چۈشمەي، مۇڭداشقاچ پىيادە مېڭىشتى. فېۋرالنىڭ باشلىرى بولغاچقىمۇ، قاتتىق سوغۇق دەستىدىن چوڭكۆۋرۈك

ئاستىدىكى ۋە قىزىلتاغ ئۇستىدىكى ئورمانلار ئاپئاق قىرو بىلەن قاپلانغانىدى، ھەتتا ئېغىز - بۇرۇندىن چىققان ھورمۇ نەپەس ئۆتمەي قاش - كىرپىكلەردە قىرو بولۇپ توختاپ قالاتتى. قىش قۇياشى باغچىدىكى يالىڭاچ دەل - دەرەخلەر ئۇستىدە ئوتقاشتەك قىزىرىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ ئاجىز نۇر زەررىلىرى سوغۇق يېڭىن- دەك يۇزلەرگە سانجىلاتتى.

— تۇرسۇنجان، — دېدى ھېكمەت كېتىۋېتىپ، — كا- مىلنىڭ مەسۇم قابىل توغرۇلۇق دېگەن سۆزلىرى كاللاڭدىن ئۆتمىدى بولغاي، مەن شۇنداق ھېس قىلدىم.

— مەنمۇ ئۇنىڭ زىيانكەشلىكىگە كۆپ ئۇچرىغان، ھەتتا مەڭگۈ يۇزىگە قارىماسمەن، دەپ ئويلىغان، — دېدى تۇرسۇنجان ھارغىن قىياپەتتە، — بىراق، مەن «گۈلدەستە» نەشرىياتىغا كەلگەندىن كېيىن، سېنىڭ مەسلىھەتىڭ بويىچە ئۇنىڭ بىلەن چىقىشىپ ئۆتتۇم، كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلدىم. ئۇمۇ قىلغان ئەقىدەمنى بىلدى بولغاي، پەيتۇل ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىشىشلاردا مەن تەرەپتە تۇردى. ئازمايدىغان كىم بار دەيسەن، ھەممىمىز خام سۈت ئەمگەن ئىنسان - دە.

— ساڭا زادى نېمە بولدى، قېنى سەندىكى ئۇرغۇپ تۇر- غان قىزىق قان، جەڭگىۋارلىق؟ — ھېكمەت ئۇنىڭ سۆزىدىن رەنجىگەندى، — بىر چاغدا ماڭا «مەسۇم قابىل كۈلۈپ تۇرۇپ گەپ ئېلىپ، چىرقىرىتىپ تۇرۇپ قايتۇرۇپ بېرىدىغان ياۋۇز» دېگەن گېپىڭ ئېسىڭدە باردۇر؟

— ئېسىمدە، ئېسىمدە، ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق، — نېمە ئۈچۈندۇر تۇرسۇنجاننىڭ كەيپى ئۆرلەپ قالدى، — ساڭا دېمە- گىنىم بىلەن دەردىمنى ئۆزۈم بىلىمەن، ئىچىمنى نېمىلەردۇر تىلغاپ قېيما - چېيما قىلىۋەتتى. بىلەمسەن، مېنىڭ يەتمەكچى بولغان ئارزۇ - ئارمان، تىلەكلىرىمنى سەن تەسەۋۋۇر قىلالماي- سەن!

بىز بۇرۇنلا قەيت قىلىپ ئۆتكەنىدۇق، تۇرسۇنجان ئىچكە-
رى ئۆلكىلەر، بولۇپمۇ دېڭىز ياقىلىرىدىكى زاۋۇت،
كان - كارخانا، شىركەت، قاتناش - ترانسپورت، قول سانائەت
ئورۇنلىرىنىڭ ئىسلاھات جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلە-
رى ھەققىدە يېزىلغان ماقالىلەرنى كۆپ كۆرەتتى. شۇنداقتىمۇ
ئۇنىڭ ئەڭ قىزىقىپ كۆرىدىغىنى نەشرىياتچىلىق ساھەسىدىكى
يېڭىلىقلار ئىدى. ئۇ بۇنداق ماقالىلەرنى كۆرگەندە ئەڭ ھالقە-
لىق ھەم نۇقتىلىق دەپ بىلگەن سەھىپىلەرگە قىزىل قەلەمدە
بەلگە ئۇرۇپ يېنىش - يېنىشلاپ ئوقۇيتتى، تەھلىل قىلاتتى،
خاتىرىسىگە كۆچۈرەتتى، ئۇنى شىنجاڭنىڭ شەرت - شارائىتى
ۋە ئەۋزەللىكلىرىگە سېلىشتۇرۇاتتى، سېلىشتۇرغانسېرى قانلىرى
ئۇرغۇپ قانات ياساپ ئۇچقۇسى كېلەتتى. شۇڭا، ئۇ «گۈھەر
زېمىن» نەشرىياتىدىن ئايرىلىپ، ئۆزى كىچىك، شەرت - شارا-
ئىتى ناچار، جېنىنى ئاران بېقىپ كېلىۋاتقان «گۈلدەستە»
نەشرىياتىغا زور ئۈمىدلەرنى يۈكلەپ كەلگەنىدى. تۇرسۇنجانىنىڭ
كۆڭلىگە پۈككەن پىلانلىرىنى ئاڭلىغان ئادەم ئۇنى «بەڭگىنىڭ
خىيالى»نى قىلىپتۇ، دېيىشى تۇرغانلا گەپ. «گۈلدەستە» نەش-
رىياتىنى ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش، زامانىۋى ماشىنا -
ئۈسكۈنىلىرى تولۇق بولغان باسما زاۋۇتى قۇرۇش، كىتاب
تارقىتىش شىركەتلىرىنى تەسىس قىلىش، كىتاب - ژۇرناللار-
نى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى باسما زاۋۇتلىرىنىڭ سۈپەت ئۆلچە-
مىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىش ھەم
بىر مەزگىل يۇقىرى مائاش بىلەن ئىشلىتىپ شاگىرتلارنى يې-
تىشتۇرۇش، كىتاب ئىشلەش بىلەنلا چەكلەنمەي، ژۇرناللاردا
تۇرلۇك سەھىپىلەرنى ئېچىش ئارقىلىق بازارغا يۈزلىنىش قاتار-
لىق نۇرغۇن - نۇرغۇن پىلانلار ئۇنىڭ يەتمەكچى بولغان
تىلەك - ئارزۇلىرى ئىدى. خۇددى يېڭى چىققان چۈجە ساردىن
قورقمىغاندەك، تۇرسۇنجان كېلىپلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنىڭ گۆش يېگەندەك، ھاراق ئىچكەن-
دەك، زىياپەت جوزىسىدا غەيۋەت - شىكايەت قىلىشقاندەك ئۇن-
داق كۆڭۈللۈك ھەم ئاسان بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمىدى.
ئۇ خامان مومىسىدەك كۆزگە كۆرۈنگىلى تۇرۇۋىدى، كونا تۇۋۈ-
رۈكلەرنىڭ خاتىرجەملىكى بۇزۇلدى. مەيلى سىڭارىيان تۇرسۇن
ياكى تۇۋۈى چىرىپ كەتكەن بولسۇن، ئەڭ بولمىسا لايغا پاتقان
قوزۇقتەك ئەھمىيەتسىز گىدىيىپ تۇرسۇن، بۇ چاغقىچە چوقچە-
يىپ، ئۆزىنى نامايان قىلىپ تۇرغان بۇ تۇۋۈرۈكلەر تۇرغان يەردە
قانداقتۇر خامانىڭ مومىسى كۆزگە كۆرۈنۈپ ئالقىشلانسا،
ھۆرمەت - ئىپتىخارغا سازاۋەر بولسا ئۇلارنىڭ نام - شەرىپى،
ئاتاق - شۆھرەتلىرى خىرەلەشمەمدۇ! خەيرىيەت، خامانىڭ
مومىسى قومۇرۇپ تاشلاندى، ئۇلۇغ پىلانلار قارا يەرگە دەپنە
قىلىندى. مانا بۇ بىزنىڭ خۇي - پېئىلىمىز، نادانلىق، قاش-
شاقلىق، ئەبگاھلىق، كۆڭلى تارلىقتىن كېلىپ چىققان ھايات
پاجىئەمىز! . . .

— ھېكمەت، بىر چاغلاردا مېنى ئاگاھلاندۇرغانلىقىڭنى
ئۇنتۇپ قالمىغانسەن، — دېدى تۇرسۇنجان خورسىنغان
ھالدا، — مەن ئاشۇ پىلانلىرىمنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن سەن
دېگەندەك خاسلىقىمنى، تەۋەككۈلچىلىك روھىمنى چەكلەپ تۇ-
رۇپ، مېنى قوللىغان، مەدەت بەرگەن، يول كۆرسەتكەنلەرنىڭ
قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلاشتىم،
دوستلاشتىم، يېنىمغا تارتتىم، كۆرسەتمىگەن تىرىشچانلىقىم
قالمىدى. بىراق، يەنىلا مەغلۇپ بولدۇم.

— كۆڭلۈڭنى چۈشىنىمەن، شۇنداقتىمۇ روھىڭنى چۈ-
شۈرمە، — ھېكمەتنىڭ تۇرسۇنجانغا ئىچى ئاغرىپ قال-
غانىدى، — خاتىرجەم بول، خىزمەت ئىشىڭنى بىز دوستلار
ئالاقىلىشىپ ھەل قىلىمىز.

— ھېكمەت، سەن بىلەن پات - پات ئۇچرىشىپ تۇرسام-

مۇ، كاللام جايىدا بولمىغاچقا بىر ئىشنى دېيىشنى ئۇنتۇپلا قالىمەن، ــ تۇرسۇنجان ھېكمەتكە تاماكا سۇنۇپ ئۆزىمۇ بىرنى تۇتاشتۇردى، ــ گېرمانىيەدىكى كىچىك دادامدىن خەت كەلدى. ئۇ ھازىر سەكسەن ياشتىن ئاشتى، ئۆزى كېسەل ئوخشايدۇ.

ــ ئىسمىنى كىم دېگەنتىڭ؟ توغرا، ئارۇپ بايۇەچچە. ھە، ئۇ خېتىدە نېمە دەپتۇ؟

تۇرسۇنجان قەدىمىنى ئاستىلىتىپ خەتتىكى مەزمۇنلارنى ئالدىرىماي تەكرارلىدى:

ــ «ئاكام ئالىمجاننىڭ مال ـ دۇنياسى ماڭا ئىككى دۇنيالىق ئامانەت ئىدى. مەن ئۇنى يوقاتماي، گۈللەندۇرۇپ بېيىتىپ ئاكامنىڭ روھىنى خۇش قىلدىم. بىراق، بۇ دۇنيادىن كېتىش ئالدىدا قىيامەتلىك قەرز مېنى ئازابلاپ بىئارام قىلماقتا. شۇڭا مال ـ دۇنيايىمنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە ۋەسىيەتنامە قالدۇردۇم ۋە تېگىشلىك قانۇنىي ئورۇنلارنىڭ گۇۋاھلىقىدىن ئۆتكۈزدۇم. ئوغلۇم تۇرسۇنجان، مەن ساڭا ۋىزا ئەۋەتمەن، مېنىڭ ھايات شامىم ئۆچكۈچە يېتىپ كەل. سەن ئاكامنىڭ بىر تاللا تەۋرۈكى بولغاچقا، مىراسخورلار تىزىملىكىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتارىدا سېنىڭ مۇبارەك ئىسمىڭ بار...»

ــ پاھ، دېيانەتلىك ئادەمكەن، ــ دېدى ھېكمەت، ــ «قىيامەتلىك قەرزنى ئۇ دۇنياغا يۈدۈپ كەتمەي» دەپ ئويلاپتۇ.

ــ ئەجەل كانىيىنى بوغقاندا ئىمان ئېيتتى، دېگەن شۇدە.

ــ بۇنداق دېسەڭ بولمايدۇ، ــ ھېكمەتنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلدى، ــ قانداق، سەن جاۋاب يازدىڭمۇ؟

ــ بۇ خەت مەن خىزمەتتىن قالدۇرۇلۇپ ھەپتە ئۆتمەيلا كەلگەن، ــ دېدى تۇرسۇنجان، ــ خەت يازسام ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتكۈدەك دەپ تېلېگرامما بېرىۋەتتىم.

ــ بارمەن دەپ يازغانسەن؟

ــ ئۇ چاغلاردا كەيپىياتىم بەك ئوسال ئىدى، شۇڭا خوتۇن ـ بالىلىرىم «بۇ ئىشلارنى بىرنەچچە ۋاقىت ئۇنتۇيلى» دەپ تۇرۇۋالغاچقا، بارىدىغانلىقىم توغرۇلۇق خەۋەر بەردىم.

ــ ئوبدان بوپتۇ، ــ دېدى ھېكمەت، ــ ۋىزا كەلگەن ھامان رەسمىيەت بېجىرگىن.

ئۇلار پاراڭ بىلەن بېيىمىڭا يېتىپ كەلدى. تۇرسۇنجان ئەركىن بازار كوچىسىغا قايرىلىپ كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، ھېكمەت كوچا ئاپتوبۇسىغا چۈشۈپ ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. ئۇچ-قۇنئاي ئاشخانىدىكى تاماق ئۈستىلى ئۈستىگە بىر پارچە باغاقچە يېزىپ تاشلاپ قويغانىدى. باغاقچىدىكى «دادا، بىر تەخسە قورۇ-ما تەييارلاپ قويدۇم، ئەتكەنچاينى ئۆزىڭىز ئېتىپ ئىچىڭ. مەن ماھىگۈل ھەدەمنىڭ ئۆيىگە كەتتىم، شۇ يەردە قونۇپ قالىمەن» دېگەن سۆزلەرنى كۆرگەن ھېكمەت مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، ئاندىن تەييار قورۇما بىلەن چاينى ئىچىپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

ھېكمەت تۇنجى قېتىم كۆڭۈل سۆزلىرىنى ئېيتىشىپ ما-ھىگۈلنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى، ئۇچقۇنئاي مېدىت-سىنا دوختۇرخانىسىغا كۆپ بارىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ كۈندۈزلىرى مەكتەپتە ياكى ئۆيدە دەرس تەكرارلاپ، كەچ بول-غان ھامان ماھىگۈلنىڭ ئۆيىگە كېتىپ شۇ يەردە قونۇپ قالات-تى، بەزىدە ئەبىنىڭ ئۆيىگىمۇ باراتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداق گەپ ـ سۆزلەر بولۇندى، بۇ ھېكمەت ئۇچۇن قاراڭغۇ ئىدى. بىراق، ئۇچقۇنئاي دادىسى بىلەن ئەسرا بولسىلا ماھىگۈل توغرۇلۇق گەپ باشلايتتى، ھەتتا بىر قېتىم ئوچۇقلا: «دادا، ماھىگۈل ھەدەمنى قاچان ئەكېلىۋالىسىز؟» دەپ سورىدى. بو-لۇپمۇ ئەبىنىڭ خۇشاللىقى ئۆزگىچە ئىدى. ئۇ دىلنار، ئوغلى ئەزىمەتلەرنى پات ـ پات باشلاپ كېلىپ مېھمان بولۇپ كېتەتتى. تا قايتقۇچە چاقچاق قىلىپ، قىزىق يۇمۇرلارنى سۆزلەپ ھەمە-

نى كۆلدۇرەتتى. ئۇ 8 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ھېكمەتنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، تانسا، ئۇسسۇل، مۇزىكا، ناخشىلار ئارقىلىق سورۇننى قىزىتىۋەتتى. ھېكمەت بىلەن ما-ھىگۈلنى ئۇسسۇلغا مەيدانغا چۈشۈردى. تېخى بىر ئاينىڭ ئالدىدا نەبى، ئۇچقۇنئايلار ماھىگۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى مۇبارەكلەش سورۇنىنى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزدى. نەبى ھەدىسى بىلەن ھېكمەتكە «قىزىلگۈل» ھارپىسىدىن قۇيۇپ:

— ئاكا، مەخسۇس ئىككىڭلارغا قۇيدۇم، ماھىگۈل ھە-دەمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئاتىغان يۇرەك سۆزلىرىڭىز باردۇ؟ قېنى بىزمۇ ئاڭلاپ باقايلى، — دېدى.

كۆلكە - چاقچاق، ئۇسسۇل - تانسىلار بىلەن قىزىۋاتقان سورۇننىڭ كەيپىياتىنى سۇسلاشتۇرۇپ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنمە-غان ھېكمەت ئورنىدىن تۇردى.

— نېمە دېسەم بولار؟ — ھېكمەت ھەممىگە تەكشى قارا - دى، — بۇ... بۇ... نەبى، ۋاي بولدىلا، بولدىلا، شۇپۇر دېگەنغۇ قېلىن بولىدۇ.

— ۋىيەي، نېمە گەپ ئۆزى، — دىلنار تۇمشۇقلىرىنى ئۇچلىدى، — ماھىگۈل ئاچام بىلەن ئىككىڭلارنى سۆيۈشۈڭلار دېمىسە، نەبىنى نېمىشقا تىللايسىز...

سورۇندا قىقاس - چۇقان كۆتۈرۈلدى، ماھىگۈل ئالقانلا-رىدا يۈزلىرىنى توستى، ھېكمەت بولسا بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى.

— ھاي، ھاي، تىنچلىنىڭلار، — نەبى ھەممىنى تەرتىپكە چاقىردى، — ھېكمەت ئاكام سۆزلىمەكچى.

— ماھىگۈل، تۇغۇلغان كۈنىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن، — رومكا تۇنقان قوللىرى تىترەۋاتقان ھېكمەت، ھايا - نومۇستىن ئايەك رۇخسارى قىزارغان ماھىگۈلگە قارىدى، — سىزگە بەخت - ئامەت تىلەيمەن...

— بەخت - ئامەت قولۇمدا، — دېدى ماھىگۈل يەر بېقىپ، — ئەمدىكىسىنى خالىمايمەن...

سورۇندا بىردىنلا چاۋاكلار چېلىندى. ئۇلار ئىككىسى رومكىلىرىنى كۆتۈرۈشتى، ئاندىن ھېكمەت ئالدىن تەييارلانغان تۇغۇلغان كۈن سوۋغىتى — ئاق بىرىلىيانت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكنى ماھىگۈلنىڭ بارمىقىغا سېلىۋاتقاندا، يەنە بىر قېتىم تەبرىكلەپ شادلىق سادالىرى ياڭرىدى.

ماھىگۈلنىڭ سۆزى ھېكمەتنى ئۇزاق ئۆتمۈشكە ئېلىپ كې-تىپ بىر قىسىملا قىلىپ قويدى. توغرا، ھېكمەتمۇ بىر زاما-لاردا «بەخت تىلەش يۈزىدىن تارتۇق قىلغان بۇ گۈلئىزنى قوبۇل قىلالمايمەن... چۈنكى مەن ئاللىبۇرۇنلا بەختىمنى تاپ-قانمەن!...» دەپ گۈلزىبانىڭ گۈلىنى قوبۇل قىلمە-غانىدى...

كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئىككى قېتىملىق تۇغۇلغان كۈن خاتىرىسىنى ئەسلەشكە ئۇلگۈرگەن ھېكمەت بېشىنى چايقاپ كۈ-لۈپ قويدى - دە، يېزىپ ئاخىرلىشىپ قالغان «تۇمانلىق يىل-لار» نىڭ ئىككىنچى تۇم ئورنىغاللىرىنى تارتمىدىن ئېلىپ ئۇستەلگە يايدى.

ھېكمەت ئەتىسى ئىشخانىغا ئەمدىلا چىقىشى، نەشرىيات باشلىقى ياقۇپ مۇھىتى ئۇنى چاقىرىپ ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىر-دى. ئىشانوف پېنسىيىگە چىقىپ كەتكەندىن بېرى، ھېكمەتنىڭ بۇ ئىشخانىغا ئۇچىنچى قېتىم ئاياغ بېسىشى ئىدى. ئالدىنقى يىلى ئىككى قېتىم مۇدىرلىقتىن ئىستېپا بېرىش ئۇچۇن كىر-گىنىدە ياقۇپ مۇھىتى ئۇنىمىغانىدى.

— مۇنداق ئىشتى قارا‌ڭ، — ياقۇپ مۇھىتى ئىپادىسىزلا ھىجايدى، — رەسسام بۆلۈمىنى كەسپىي ئىشخانا دەرىجىسىدە باش تەھرىر بۆلۈمىگە قوشۇۋەتمەكچى. سىز مۇدىرلىقتىن ئىس-تېپا بېرىشىڭىز بىرقانچە قېتىم تەلەپ قىلغانىدىڭىز.

شۇڭا. . .

— چۇشەندىم، — ھېكمەت ئورنىدىن تۇردى، — رەھمەت سىزگە، مېنى بىر يۇكتىن خالاس قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن نېمە. دەپ تەشەككۇر ئېيتىشنى بىلمەي تۇرىمەن. باشقا يوليورۇق بولمىسا مەن چىقاي. . .

ھېكمەت ئىشكنى ياپمايلا چىقتى ـ دە، بۇ ئىشتىن مىر-سۇلتاننى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن كادىرلار بۆلۈمىگە كىردى. ھۆججەت كۆرۈۋاتقان مىرسۇلتان يۇقىرى گرادۇسلۇق كۆزەينەكىنى ئېلىپ ئۈستەلگە قويۇپ، بىر خىل خۇشلۇق ئىلە-كىنده كۇلۇپ تۇرغان ھېكمەتكە تىكىلدى.

— سىزگە نېمە بولدى؟ — سورىدى مىرسۇلتان، — بەك خۇشال كۆرۈنىسىزغۇ.

ھېكمەت ياقۇپ مۇھىتى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنى قىسقە-لا بايان قىلىشى، مىرسۇلتاننىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ، قاپقارا قاشلىرى بىر يەرگە يىغىلىپ قالدى.

— قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن كالا تېزەكلىمەي قالمايدۇ، دەپ ئاخىر دېگىنىنى قىپتۇ ـ دە، — دېدى مىرسۇلتان ئاچچىقى بىلەن، — شۇنداق بولغاندىكىن، ئەمەل دەرىجىسىزنى ساقلاپ قېلىش شەرتى ئاستىدا ماقۇل دېسىڭىز بولمامدۇ.

— ۋاي بولدىلا، ئاران قۇتۇلغاندا ئۇنى ساقلاپ نېمە قىلاي.

— ئەمەل دەرىجىنى يانچۇقتا ياكى ساندۇقتا ساقلايدىغان بىر نېمە ئەمەس، — مىرسۇلتاننىڭ مىجەزى چۈس ئادەم بول-غاچقا چېچىلىشقا ئارانلا تۇراتتى، — ئەڭ بولمىسا ئەمەلدىن نېمە سەۋەبتىن قالدۇرۇلغانلىقىڭىز ھەققىدە بىرەر ئىسپاتمۇ بەرمىدىمۇ؟

— ئۇ توغرۇلۇق بىر نېمە دېمىدى.

— كېيىنكى ۋاقىتلاردا «نېمە خاتالىق بىلەن ئەمەلدىن

قالدۇرۇلغان» دېسە نېمىدەپ جاۋاب بېرىسىز؟

— بۇ تەرىپىنى ئويلىماپتىمەن.

— توغرا، توغرا، ئەمەل دەرىجىڭىزنى ساقلاپ قېلىشقا ياكى ئىسپات قىلىپ بېرىشكە ياقۇپ مۇھىتىنىڭ ئۇنىماسلىقى ئېنىق، چۈنكى ئۇنىڭ ئويلىغانلىرى بار.

ئەسلىدە ۋاڭ فامىلىلىك بىر كەسپىي ئىشخانا مۇدىرى بىر يىلدىن بېرى ياقۇپ مۇھىتىنىڭ ئۆيىگە قۇرۇق كىرمەي سوۋغا ـ سالاملارنى توشۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ بىرلا تەلىپى بىرەر بۆلۈمنىڭ مۇدىرى بولۇشتەك ئەمەل تەمەسى ئىدى. بۇ قېتىم نەشرىيات رەھبەرلىكى «چەت ئەل كىتابلىرى ئىشلەش» بۆلۈمىنى تەسىس قىلىشنى ئويلىشىۋاتاتتى. بۇنداق كىچىك كەسپىي ئىشخانىنى خەنزۇ بۆلۈم تەركىبىگە كىرگۈزۈپ قۇرسا-مۇ بولاتتى. بىراق، نەشرىيات رەھبەرلىكى ئۇنى باشقارما دەرد-جىلىككە كۆتۈرۈپ، ۋاڭ فامىلىلىك كىچاڭنى «چۈجاڭ» قە-لىپ بېكىتمەكچى ئىدى. ئەگەر بۇ ھەقتە يۇقىرىغا مەلۇمات سۇنۇلسا، بۇنداق ئىككى ـ ئۈچ ئادەمى بار كىچىك تەھرىر بۆلۈمىگە مۇناسىۋەتلىك ئورگانلار «باشقارما» دېگەن يوغان قال-پاقنى كىيگۈزۈشكە ھەرگىز قوشۇلمايتتى. شۇڭا، ياقۇپ مۇ-ھىتى ھېكمەتنىڭ چۈجاڭلىق شتاتىنى ۋاڭغا ئېلىپ بېرىش توغ-رىسىدا مەسلىھەت سالغىنىدا مىرسۇلتان ئۇنى رەت قىلغانىدى.

— ھېكمەتنى خەلق ھۆكۈمىتى بېكىتىپ، ئەنگە ئېلىپ، ئەمەل كىنىشكىسىگە تامغا بېسىپ ئېلان قىلغان چۈجاڭ، — دېدى مىرسۇلتان چۈشەندۇرۇپ، — شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ ئە-مەل دەرىجە شتاتىنى خالىغانچە بىر كىمگە ئېلىپ بېرگىلى بولمايدۇ.

— بۇ نەشرىياتنىڭ ئىچكى ئىشى، — ياقۇپ مۇھىتىنىڭ تەلەپپۇزى خېلىلا قاتتىق ئىدى، — ئىچكى جەھەتتە بۆلۈم، ئىشخانىلارنىڭ مۇدىرلىرىنى تەڭشەشكە بولىدۇ.

. . . ھېكمەت مىرسۇلتاننىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كې-
يىن، ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئىشىنىڭ بۇرۇنلا مەقسەتلىك بول-
غانلىقىنى چۈشەندى.

ئۇلار سۈكۈت ئىچىدە خېلىغىچە گەپ قىلىشمىدى. ئىشخانا ئىچىنى جىمجىتلىق باسقان بولۇپ، پەقەت كارىدوردا ئۇياقتىن - بۇياقتا ماڭغان ئاۋازلارلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. مىر-
سۇلتاننىڭ چىرايىدىن ئېغىر ئويغا پاتقانلىقىنى بىلمەك تەس ئەمەس ئىدى.

«گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدا يۈز بېرىۋاتقان بەزى غەلىتە-
لىكلەرگە مىرسۇلتاننىڭ غەزىپى كېلەتتى. بىراق، ئۇنىڭ ئاچ-
چىقى يامان بولغىنى بىلەن تەبىئىتى ئېغىر، ئۆزىنى تۇتۇۋال-
غان، بىرەر ئىشلارغا يېنىكلىك بىلەن باھا بېرىۋېتىغان ئادەم بولغاچقىمۇ، ئالدىراپ - تېنەپ خۇلاسە چىقارمايتتى. سىياسىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغانلار شۇنداق بولامدۇ، تەشكىلگە، رەھبەرلەرگە مۇناسىۋەتلىك بەزى يامان خاھىش، بولمىغۇر ھە-
رىكەتلەرگە نىسبەتەنمۇ «بۇ دېگەن قىسمەنلىك، ئومۇملۇق ئە-
مەس» دېگەندەك تەكەللۇپ ئىبارىلەر بىلەن بېسىپ تۇراتتى. بىرەر كادىر بىيۇروكراتلىق، چېرىكلىك، ناھەقچىلىق دېگەندەك خاتالىقلار ئۈستىدە ئىنكاس قىلىپ كىرگىنىدە، ئۇ: «تەكشۈ-
رۈپ باقايلى، سىلەر زىيالىيلار ھېسسىياتقا بېرىلىسىلەر، بەل-
كىم بۇ ئىشلارنىڭ دەرىجىسى سىز دېگەندەك ئۇنچىۋالا ئېغىر ئەمەستۇ» دەپ تەربىيە بېرەتتى، چۈشەندۈرەتتى. ئەمما، يېقىن-
دىن بېرى مىرسۇلتان ئېغىر خىيالغا چۆكىدىغان، سەپرا، قول ئاستىدىكىلەرگە قاتتىق قول بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ مىجەزىدىكى بۇ ئۆزگىرىشكە نەشرىياتتا يۈز بېرىۋاتقان قاتمالليق، تۇرغۇن-
لۇق، ناھەقچىلىق، ئىش ئۇنۇمى بولماسلىق، رەھبەرلەردىكى ھەشەمەتچىلىك قاتارلىق يامان خاھىشلار سەۋەب بولغانىدى. باسما زاۋۇتلىرىغا قەرزگە بوغۇلۇش، قەلەم ھەققىنى ۋاقتىدا

تارقىتالماسلىقتىن كېلىپ چىققان قالايمىقانچىلىقلار، كىتاب سۇپىتلىرىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدەك بىرقاتار ئوڭۇشسىزلىقلار نەشرىيات رەھبەرلىكىنىڭ ئىسلاھات ئېڭىنىڭ تۆۋەن بولۇشى، قوللىنىلغان چارە - تەدبىرلەرنىڭ توغرا بولماسلىقىدىن كېلىپ چىقىۋاتاتتى، يېقىندا يۇز بەرگەن بىر ۋەقە مىرسۇلتاننىڭ دەھ-
شەت غەزىپىنى كەلتۈرۈپ ئويغا سېلىپ قويدى.

مەمۇرىيەتتىكى قۇرۇلۇشقا مەسئۇل مۇدىر جاڭ يۇڭچې-
نىڭ ھەربىي سەپتىن قايتقان ئوغلى ياقۇپ مۇھتىنىڭ تونۇش-
تۇرۇشى بىلەن تارقىتىش بۆلۈمىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بىر كۈنى ياقۇپ مۇھتى «ئاشۇ بالىنى رەسمىيلەشتۈرۈپ بەرگەن بولسىڭىز» دەپ تۇرۇۋالدى. ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چەكچەي-
گەن مىرسۇلتان قانچە چۈشەندۈرسىمۇ ئۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

— سىزنىڭ سىياسەت - تۈزۈملەردىن خەۋىرى-
ڭىز بار، — دېدى مىرسۇلتان ئاچچىقىدا، — ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە ئورۇنلاشقان، جەمئىيەتتىن قوبۇل قىلغان ياكى ھەربىي سەپتىن كەلگەن بولسۇن، بىر يىل ئىشلىگەندىن كېيىن بۆلۈمدىكىلەر ئۇنى باھالايدۇ. باھالاشتىن ئۆتەلمىسە، بىز ماتېرىيالنى يېزىپ يۇقىرىغا يوللايمىز. تېخى كەلگىنىگە ئىككى ئاي بولمىغان بىر ئادەمنى قانداقمۇ رەسمىيلەشتۈرگىلى بول-
سۇن.

— مەن بەكمۇ تەڭلىكتە قالدىم قاراڭ، — ياقۇپ مۇھتى قوللىرىنى يايدى، — جاڭ يۇڭچىڭ ھەر كۈنى ئۆيۈمگە كىرىۋې-
لىپ تەڭلىككە سېلىۋاتىدۇ. ئەسلىدە ئاشۇ ئىشنى قىلدۇرمىسام بولغانىكەن.

— قايسى ئىشتى ئۇ؟

جاڭ يۇڭچىڭ نۇرساپانىڭ ئۆيىنى ھۆكۈمەت پۇلىدا ھەشە-
مەتلىك زىننەتلەپ بېرىپ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر كەچلىكى ياقۇپ

مۇھتىنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ: «سىز دېگەن نەشرىيات باشلىقى، ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان ئادەملىرىڭىز زىيالىيلار، پارتىيە ـ ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى تۇرسا، ئۆيىڭىز كۆركەم، ھەشەمەتلىك بولمىسا بولامدۇ. نۇرساپانىڭ ئۆيىنىمۇ قۇرۇلۇشتىن ئاشقان ماتېرىياللاردا زىننەتلەپ بەردىم، ھېچقانچە بىر نېمە كەتمەيدۇ» دېيىش ئارقىلىق ياقۇپ مۇھتىنىڭ ئۆيگە يەتتە ـ سەككىز ئىشچىنى باشلاپ كېلىپ ئىشنى باشلۇۋەتتى. زىننەتلەش تۇگەگەن ھامان ئۇ: «ئۆيىڭىزگە ھۆكۈمەت پۇلىدىن قىرىق مىڭ سوم خەجلىدىم» دەپ ياقۇپ مۇھتىنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك قورقۇتۇۋەتتى. . .

مىرسۇلتان نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدى، لېكىن كۆڭلىدىن «نەشرىياتنىڭ ھالى نېچۈك، ئەمما بۇلارنىڭ قىلىپ يۇرگەن ئىشلىرىنى كۆرمەمدىغان» دېگەن ئوي ئۆتتى. جاڭ يۇڭچىڭ ياقۇپ مۇھتىنى سىلاپ ـ سىيپاپ يۇرۇپ تۇمشۇقىغا يۇگەن سېلىۋالغاندى. مانا ئەمدى ئۇنى ھەرقانداق قىلىپمۇ ئىشقا سالالايتتى. ھەرقانداق ئادەم، بولۇپمۇ رەھبىرىي كادىرلار نەپسىنى يېغىمسا، قانداقتۇر نىيىتى يامان رەزىللەرنىڭ، ھەتتا ئەرزىمەس چۈپرەندىلەرنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالمىدىغانلىقىنى ھېس قىلغان مىرسۇلتان ياقۇپ مۇھتىغا قارىدى:

ـــ سىز جاڭ يۇڭچىڭغا ئېيتىڭ، ئۇ مېنى ئىزدىسۇن!

. . . ھېكمەت سۇرلۇك قىياپەتتە يۇرگەن مىرسۇلتاننىڭ دەردىنى چۈشەنگەندەك بولدى.

ـــ مەنمۇ قارىڭ، ھېكمەت، پېنسىيە يېشىم توشمىغان بولسىمۇ، ـــ دېدى مىرسۇلتان كۆزەينەكىنى تاقاۋېتىپ، ـــ دەم ئېلىشقا چىقىپ كېتەي دەيمەن.

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟ يەنە ئىككى يىل بار دېگەندەك قىلىۋىدىڭغۇ؟

ـــ بۇ. . . بۇ يەنىلا شۇ پۇتۇمنىڭ ئاغرىقى سەۋەبىدىن

دېمەمسىز.

كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى «تەسىر دائىرىسى»نى كۆزدە تۇتتىمۇ، يەنىلا كۆڭلىدىكىنى يوشۇردى. . .

ھېكمەت ئەتىسى مۇدىرلىققا ئائىت ئىش ۋە نەرسىلىرىنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن، ئۆزىنى شۇنچىلىك يېنىك ھېس قىلدى. ئاندىن گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرلىرى بىلەن كەچكىچە بىر ئىشخانىنى تازىلاپ كۆچۈۋالدى. ئۆزىدە ھېچقانداق مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ھېس قىلمىغان ھېكمەت بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا چالا قالغان مۇقاۋىلارنى سىزىپ بىر ئايلىق ۋەزىپىسىنى تۈگەتتى ـ دە، ئۆيگە چىقىپ «تۇمانلىق يىللار» رومانىنىڭ داۋامىنى يېزىشقا كىرىشىپ كەتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەندىلا تۇرسۇنجان ماتېرىيال پوپكىسىنى قولتۇقلىغان ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يېنىك ھەرىكەتلىرىدىن، كۈلكىدىن قىسىلغان كۆزلىرىدىن بىرەر خۇش خەۋەرنىڭ بارلىقىنى جەزملەشتۇرگەن ھېكمەت ئۇنى يۇقىرىغا تەكلىپ قىلدى. تۇرسۇنجان پوپكىسىدىن چەت ئەل يېزىقى بىلەن تولدۇرۇلغان بىرنەچچە بەت جەدۋەل ھەم باغاقچىلارنى ئۇستەلگە يايدى. ئۇنىڭ گېرمانىيىدىكى كىچىك دادىسى ئارۇپ بايۇەچچە تۇرسۇنجانىنىڭ ئايالى، قىزلىرىغا بولۇپ تۆت كىشىلىك ۋىزا ئەۋەتكەنىدى.

ـــ مەن تېلېگراممىغا ئۆيدىكىلەرنىڭ ئىسمى، يېشى قاتارلىقلارنى يېزىپ قويغانىدىم، ـــ دېدى تۇرسۇنجان خۇشال هالدا، ـــ شۇڭا ھەممىزگە ئەۋەتىپتۇ. پۇلمۇ سالغانكەن، تېخى تاپشۇرۇۋالمىدىم.

ـــ پۇل سېلىپ ئەتراپلىق ئويلاپتۇ، ـــ دوستىنىڭ كەيپىياتىدىن ھېكمەتمۇ مەمنۇن بولغانىدى، ـــ ھازىر چەت ئەلگە چىقىۋاتقانلارنى كۆرۈۋاتقانسەن، ھەر خىل رەسمىيەتلەرنى بېجىرىش، ئالايلى، چېگرىدىن ئۆتۈش، پاسپورت ھەل قىلىش، يول

كىراسى دېگەندەك ئىشلارغا خېلىلا نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ.

— هازىر مەن ئىداردىدىن ئىسپات ئېلىپ تاشقى ئىشلار بۆلۈمىگە بېرىشىم كېرەكقۇ دەيمەن.

— تاشقى ئىشلار بۆلۈمىگە بېرىش هاجەتسىز، بۇنى تەشكىلات بۆلۈمى بېجىرىدۇ، — دېدى هېكمەت ئاڭلىغانلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، — ئۇلارنىڭ قېلىپ بەرگەن رەسمىيەتلىرىنى ئېلىپ شەھەرلىك ساقچىغا بارىسەن.

— پوهۇي، خېلى بەك ئاۋارىچىلىكى بار ئوخشىمامدۇ؟

— چەت ئەلگە چىقىش شۇنچە ئاسان دەپ ئويلامسەن؟ — هېكمەت ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويدى، — ساقچىدىن پاسپورت هەل بولغاندىن كېيىن، ئۇنى بېيجىڭغا ئاپىرىپ گېرمانىيە كونسۇلخانىسىدا تەستىقلىتىدىغان گەپ.

— ئۇنداقتا بېيجىڭغا بېرىشىم كېرەك ئىكەن - دە؟

— ساقچىغا رەسمىيەت پۇل تاپشۇرساڭ ئۇلار ئۆزلىرى تەستىقلىتىپ ئېلىپ كېلىدۇ، لېكىن ۋاقتى سەل ئۇزىراپ كېتىشى مۇمكىن. ئۆزۈڭ بارساڭ تېزرەك هەل قىلىسەن.

— بوپتۇ، چىدىغانغا چىقارغان، ئۆزۈم بارسامۇ ناهايىتى ئۇچ - تۆت كۈنلۈك يول، — تۇرسۇنجان ۋېزىلارنى پوپكىسىغا ئاۋايلاپ سالدى، — ئەمىسە مەن ماڭاي.

— هەي، ئالدىرىما، — هېكمەت ئۇنىڭ مۇرىسىدىن باستى، — بىر مەسىلە مېنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئىدارەڭگە بارساڭ پەيتۇل قېرىشىپ قەستەن ئارقىغا سوزىدۇ. هازىر سېپىنىڭ تەشكىلىڭ بولمىغاندىكىن، باشقۇرغۇچى ئورگانغا بېرىپ جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىيازغا ئىلتىجا قىل.

— توغرا، بۇ گەپنى ئەسكەرتىپ ئوبدان قىلدىڭ، دېمەسەڭمۇ پەيتۇل «مەن ئىسپات يېزىپ، تامغا بېسىپ بەرمىسەم قانداق قىلالايتتىڭ» دەپ ئۆزىنى كۆرسىتىشتىن يانمايدۇ.

تۇرسۇنجان تاكسى بىلەن باشقۇرغۇچى ئورگانغا بىرىدەمدىلا

يېتىپ باردى، ۋېزىنى كۆرگەن جاڭ پىڭ بىلەن ئەكرەم نىياز ئىسپات يېزىپ بېرىشكە دەرھاللا قوشۇلدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئۇلار ئىككىسى تۇرسۇنجاننىڭ تەقدىرىگە ئېچىناتتى هەم ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزرىلىك ئىدى. «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ ئاچچىق تېرى، جاپا - مۇشەققەتلىك مېهنىتى، ئەقىل - ئىدراكى بىلەن گۈللەنىدىغان بىر ئىسلاهاتچىنىڭ قوغلاندى بولۇشىدەك پاجىئە هەر ئىككى باشلىقنى ئېيتقۇسىز ئېچىندۇرغانىدى. شۇڭا، ئۇلار پەيتۇلغا بىرنەچچە قېتىم خىزمەت ئىشلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ: «نەشرىياتىمىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تىنچ - ئەمىنلىكى، ئاممىنىڭ تەلەپ - ئارزۇسى بويىچە تەدبىر قوللاندىم. مەن «گۈلدەستە» نەشرىياتىغا مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك» دېگەن گەپتە چىڭ تۇردى. ئۇ بۇ گېپىنى تېخىمۇ مۇبالىغە قىلىپ، تەشۋىقات بۆلۈمى رەھبەرلىرىنىڭمۇ كۆزىنى بوياپ ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋالدى.

تۇرسۇنجان ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسى تونۇشتۇرۇلغان ئىسپاتنامە يېزىلىپ تۈگىدى. جاڭ پىڭ تارتمىدىن تامغىنى ئېلىپ بېسىپ تۇرۇشى، يۇمىلاق تۇرتەلگەن قەغەزنى كۆتۈرۈپ پەيتۇل كىرىپ كەلدى. ئۇ تۇرسۇنجانغا سۇنۇلغان خەنزۇچە ئىسپاتنامىدىكى تامغىنى كۆرۈپ، تۈكۈرۈكىنى غۇرتتىدا يۇتتى - دە، بوينىنى سوزۇپ قارىدى.

— ئىسپاتنامىگە سالاهىيىتىڭىز ۋە ئۇنۋانىڭىزنى قوشۇپ يازدىم، — دېدى جاڭ پىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئەمدى تەشكىلات بۆلۈمىگە ئاپارسىڭىز بولىدۇ.

— رەھمەت سىزگە، — تۇرسۇنجان ئىسپاتنامىنى قاتلاپ پوپكىغا سالدى.

جاڭ پىڭنىڭ سۆزلىرىدىن دەرگۇمانغا چۈشكەن پەيتۇل «بۇ ئىسپاتنامە خىزمەتكە تونۇشتۇرۇش خېتىمىدۇ ياكى بىرەر يەرگە ئۇنى ئۆستۇرمەكچىمۇ» دەپ ئويلاپ، جاڭ پىڭغا ھەجىيىپ

قاردى.

— تۇرسۇنجاننى بىرەر يەرگە ئۆستۇرمەكچىمۇ نېمە؟ — سورىدى پەيتۇل قورۇنغان قىياپەتتە، — قارىسام شۇنداقتەك قىلىدۇ.

— ياق، — جاك پىك ئۇنىڭغا چىراي ئاچمىدى، — تۇرسۇنجان چەت ئەلگە چىقماقچى.

— نېمە، چەت ئەلگە؟ — پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى، — ئۇنداقتا ئىدارىدىن تونۇشتۇرۇش ئالماي سىلەرگە كەلگىنى نېمىسى؟

— مەن سىزنىڭ قېشىڭىزغا نېمىشقا بارغۇدەكمەن، — دېدى تۇرسۇنجان كۆزلىرىنى مىختەك قاداپ، — ئىدارىدىن چىقىرىۋېتىپمۇ مېنى يەنىلا باشقۇرماقچىمۇ سىز؟ بىلىپ قويۇڭ، ئەمدى چىشىڭىز ماڭا پاتمايدۇ.

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ماڭاشىڭىزنى بىز بېرىۋاتساق، — پەيتۇل ئۆزىگە تەمەننا قويغان هالدا قوللىرىنى شىلتىدى.

— ماڭاشىنى سىز ئەمەس، پارتىيە ـ هۆكۈمەت بېرىۋاتىدۇ، شۇنداق ئىكەن، ئۇ ئوتتا كۆيمەيدۇ، سۇدا ئاقمايدۇ. مەن ئۆلگەنگە قەدەر چىقىۋېرىدۇ، چۈشەندىڭىزما؟

— هاي، هاي، بولدى قىلىڭلار، — دېدى ئەكرەم نىياز ئەندىكىپ، — ئىككىڭلارنىڭ جېدىلى تۈگەمدۇ، يوق زادى؟

— مەن... مەن، — پەيتۇل دۈدۈقلىدى، — تېماتىك پىلاننى بىر نۇسخا كۆپەيتىپ ئەكىرگەنىدىم، كۆرۈپ تەستىقلاپ بەرگەن بولساڭلار.

پەيتۇل چىقىپ كەتتى. جاك پىك، ئەكرەم نىيازلار تۇرسۇنجانىنىڭ خىزمەت ئىشىنى ئۇ چەت ئەلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قايتا ئويلىشىدىغانلىقى، تۇغقانلار بىلەن كۆرۈشۈپ، خاتىرجەم سايا‌ھەت قىلىپ كېلىشى توغرۇلۇق بىرەمم پاراڭلى-

شىپ تۇرۇشتى. تۇرسۇنجان خوشلىشىپ كارىدورغا چىققاندا ئۇلار ئاقيول تىلىشىپ ئۇزىتىپ قويۇشتى.

باشقۇرغۇچى ئورگان بىلەن «گۈلدەستە» نەشرىياتىنى ئانچە ئۇزۇن بولمىغان بىر كوچا ئايرىپ تۇراتتى. تۇرسۇنجان يىراقتىن خىزمەت بىناسىغا، يالاڭ دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدىن ئارانلا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئىشخانا دېرىزىسىگە بىرەمم قاراپ تۇرۇپ دىمىغى زىڭگىدە ئېچىشتى. ئۇنىڭ ئۇلۇغ پىلانلىرى، گۈزەل ئارزۇ ـ ئىستەكلىرى ئەنە شۇ يەردە بەربات بولغانىدى.

تۇرسۇنجان نەشرىيات ئالدىدىن ئۆتمەسلىك ئۈچۈن، يىراق بولسىمۇ چوڭ يول تەرەپكە قاراپ مېڭىشى، بىر كىمنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئارقىغا قايرىلدى. مەسۇم قابىل يىراقتىنلا قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئىتتىك كېلىۋاتاتتى. كامىلنىڭ تەنبىھلىرىدىن كېيىن تۇرسۇنجاننىڭ ئۇنىڭغا بولغان قىزغىنلىقىمۇ سۇسلىشىپ قالغاندەك ئىدى.

— پەيتۇل دېگەن پوق قورساقتىن چەت ئەلگە چىقىدىغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپلا يۈگۈرۈپ كېلىشىم، — مەسۇم قابىل توختىماي هاسىرايتتى، — مۇشۇنداقلا قاچماقچىمۇ سىز؟

— قېچىش دېگەن قانداق گەپ ئۇ؟ — تۇرسۇنجان ئاچچىقلانغاندەك قىلدى، — تۇغقان يوقلاپ كېلىمەن شۇ.

— بىلىمەن، كۆڭۈل ئاغرىقلىرىڭىز تولا، — دېدى مەسۇم قابىل سەمىمىي ئاھاڭدا، — شۇڭا كەلمەسمىكىن دەيمىنا، چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپ كەلمەيۋاتقانلارمۇ بار ئەمەسمۇ.

— توۋا دەڭ مەسۇم قابىل، مەن ئۇ يات يەرلەردە غېرىبسىنىپ نېمە قىلارمەن. ئالتۇن ـ يامبۇ بىلەن كۆمۈۋەتسىمۇ يەنىلا ئۆز ۋەتىنىگە يېتەمدۇ.

— توغرا، توغرا، سىزنىڭ بۇ گەپلىرىڭىز مېنى خاتىرجەم قىلدى، — مەسۇم قابىل كۈلۈپ قويدى، — سىزسىز ئىشخانىمىز هۇۋۇلداپ، سوغۇقلىشىپ كەتتى، — مەنمۇ پەيتۇلنىڭ

بەسمىدىن باش كۆتۈرەلمەسلا بولۇپ قالدىم. ئەگەر قايتىپ كەلسەڭىز، ئۇ قارا نىيەت بىلەن ئىككىمىز بىر تۈتۈشۈپ باقساق دېگەن نىيىتىم بار ئىدى.

— تۈگىمەس باش ئاغرىقى، جېدەللەردىن تويدۇم. قايتىپ كېلىپ بىرەر خىزمەت ئورنى تېپىۋالسام خاتىرجەم ئىشلەيمەن، — تۈرسۇنجان قول سىلكىدى، — كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلسام، ئەمدى ئىسلاھات، بۇزۇپ - تۈزەش، يېڭىلىق يارىتىش دېگەندەك ئاتىكاچىلىقنى قىلمايمەن.

— سىزنىڭ بۇ گەپلىرىڭىز خاراكتېرىڭىزگە ھەرگىز ماس كەلمەيدۇ، — دېدى مەسۇم قابىل، — قېنىڭىزغا سىڭىپ كەتكەن ئىسيانكارلىق روھ سىزنى ھامان پارتلاشقا مەجبۇر قىلىدۇ.

— بۇرۇن شۇنداق ئىدى، ئەمدى ئۇنداق ئەمەس، چۈنكى تۇز يەردە مۇدۇرۇپ يېقىلدىم، بۇرنۇمغا سۇ كىردى، — تۈرسۇن جان سائىتىگە قارىدى، — خۇش ئەمىسە، بىر يەرگە بارماقچى ئىدىم.

— خوشلاشقىنىمىز مۇشۇ بولۇپ قالماس، قاچان ماڭىسىز؟

— رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بولغۇچە مارتمۇ كىرىدىغان ئوخشايدۇ.

— ئۇنداق بولسا تېخى بىر ئايدەك ۋاقىت بار ئىكەن. مەن سىزنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۇزىتىپ قويىمەن. ھە راست، قانچىلىك ۋاقىتتا قايتىپ كېلەرسىز؟

— تۆت ئايلاردا قايتىپ كېلەرمەن، پەۋقۇلئاددە بىرەر ئىش يۈز بەرمىسە ئۇ چاغقىمۇ قالماسمەن.

تۈرسۇنجاننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالغان مەسۇم قابىلنىڭ تەكەللۇپتىن قورۇلغان يۈزى بارا - بارا ئەسلىگە كېلىپ، كېيىن بۇلۇتتەك تۈتۈلدى. . .

ئىرپان كۆكىدىن كۆچكەن يۇلتۇز

تۈرسۇنجاننىڭ ئايالى ھەم ئىككى قىزىنى ئېلىپ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكىنىگە بىر ئايدىن ئاشتى. چىرايلىق ماي ئايلىرىمۇ كىرىپ قالدى. «قۇيۇن» دېگەن لەقىمىگە مۇناسىپ چاققان، تېتىك، تىنىمسىز ھەم ئۇچقۇر بۇ ئىسلاھاتچى «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىن ئايرىلغان تۆت ئاي ئىچىدە پەيتۇل ئۆزىنى «پەيدەك يېنىك» ھېس قىلالمىدى، ئەكسىچە گىر تېشىدەك ئېغىرلىشىپ، ئولتۇرغان يېرىدە سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. «نەشرىيات بىر ئالا قانات مەرەزدىن قۇتۇلدى» دەپ خۇشال بولغىنىمۇ كۆپۈككە ئايلانغانىدى. بولمىسا ھازىر «گۈلدەستە» نەشرىياتى كۆل سۇيىدەك تىنچ، ئىشخانىلاردىن ئۇنلۇك-رەك يۆتەلگەن ئاۋازمۇ ئاڭلانمايدىغان، مۇھەررىرلەر ۋار - ۋۇر ۋارقىرىشىپ مۇنازىرىلىشىدىغان، قانداقتۇر ئىشلارغا ئالدىراپ كارىدورلاردا تاق - تۇق مېڭىشىدىغان قىزغىن پائالىيەتلەر تۇنجۇقۇپ، نەشرىياتتا ئەمىنلىك، تۇرغۇنلۇق، خاتىرجەم ھايات شەكىللەنگەنىدى. پەيتۇل ئەنە شۇنداق مۇھىتنى ئارزۇ - نىياز قىلغان ئەمەسمىدى؟! ئەمدى مۇرادىغا مۇيەسسەر بولۇپ، ئارمانلىرى ھاسىل بولغاندا يەنە نېمە غەم، قانداق تەشۋىش بۇ؟

پەيتۇلنى بىزار قىلىۋاتقىنى ئۆزى چۈشەنمەيدىغان، قانداق قىلىش ھەققىدە كېسىپ بىر نېمە دېيەلمەيدىغان كەسپىي ئىشلار ئىدى. بۇگۈنى زاۋۇتتىن چاقىرىپ «توختامدا مۇنچە گىرامىلىق

قەغەز ئىشلىتىش دېيىلگەن، بۇ قەغەز تۇگەپ كېتىپتۇ، قانداق قەغەز ئىشلەتسەك بولار؟» ، «قاتتىق مۇقاۋا بىلەن قاتۇرما مۇ-قاۋىنىڭ تەننەرخى ئازراقلا پەرق قىلىدۇ، قايسىسىنى ئىشلىتەي-لى ياكى سۇلياۋ يالىتىلغان ئاددىي مۇقاۋا بولسۇنمۇ؟» ، «ھۆر-مەت بېتى ئىشلەتسەك كىتاب كۆركەم كۆرۈنىدۇ» دېگەندەك كەسىپكە دائىر خىلمۇخىل سوئاللار ئالدىدا پەيتۇل نېمە دېيىشىـ-نى بىلمەي گاڭگىراپ قالاتتى. چۈنكى ئۇ «52» گراملىق قەغەز بىلەن «55» گراملىق قەغەزنىڭ قايسىسىنىڭ سۈپىتى ياخشى، مۇقاۋىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئازراقلا پەرقتىن قانچىلىك ئىقتىسادي زىيان ياكى پايدا كېلىپ چىقىدىغانلىقى، كىتاب باھاسىغا قانداق تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقى، ئاددىيسى، رەڭلىك ئېلىنىدىغان ھۆرمەت بەتلىرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى، كىتابنىڭ قانداق يېرىگە ئورۇنلىشىدىغانلىقىنىمۇ ئانچە بىلىپ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئۇستـ-گە يىراق - يېقىندىن كېلىۋاتقان تېلېفونلاردىكى قورقاق سې-لىشلارچۇ! ئۇلار «ۋاقىت» ، «تۆلەم تۆلەش» ، «بېسىلىپ قالـ-غان كىتابلارنىڭ باھاسىنى پىرسەنت بويىچە چۈشۈرۈش» ، قاـ-داقتۇر شىركەت، كۇرس، مەكتەپلەرگە تېگىشلىك كىتابلارنى يەتكۈزۈپ بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن توختاملىنىڭ بىكار قىلىنغانلىـ-قى ياكى ئىقتىسادي زىيانغا ئۇچرىغانلىقى، ئەگەر بۇنىڭغا نەشـ-رىيات ئىگە بولمىسا سوتقا ئەرز تۇتىدىغانلىقى قاتارلىق پەيتۇل چۈشىنىپ تېگىگە يېتەلمەيدىغان ئىشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشاتتى. ھەتتا بەزى غورا قاپاق، ئاچچىقى يامان بىرنېمىلەر توختامنى كۆتۈرۈپ كېرىپ «بۇنىڭغا ئۇچۇق جاۋاب ئالمىغۇچە قايتمايمەن» دەپ ئولتۇرۇۋالاتتى. ئاخىر پەيتۇل بۇ چىگىش ئىشلارنى ئۈيغۇر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرىغا ئارتىپ قويۇپ قۇتۇلماقچى بولدى. لېكىن، قورساق كۆپۈكىنى چىقىرالمايي يۇرگەن مەسۇم قابىل ھېچ تەپتارتمايي: «بۇنداق ئىشلارنى سىزدەك نەشرىيات باشلىقى، باش مۇھەررىر ھەم ئۈيغۇر بۆلۈمىنىڭ «مۇۋەققەت» باشلىقى ھەل

قىلماي مەن ھەل قىلامدىم. ئەسلىدە بۇلار تۇرسۇنجاننىڭ ئىش-لىرى ئىدى، ئۇنى ھەيدىۋەتكەن مەن ئەمەس، سىز...» دەپلا ھۇرپەيدى.

پەيتۇل يىللاردىن بېرى تۇرسۇنجاننىڭ شۇنچىۋالا چىگىش ئىشلارنى ئۆزى بىر تەرەپ قىلىپ، جايـ جايغا جاۋاب بېرىپ، خىزمەتلەرنى يۈرۈشتۇرۇپ، بىر كىمگە ئېغىرلىق سالماي جان تىكىپ ئىشلەشتەك غەيرەتـ شىجائىتىگە قايىل بولغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۇنى ھەيدىۋەتكەنلىكىدىن خۇشال ئە-دى، چۈنكى «تەخت» ھەم «تاج»نى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئۆزى ئۇنىڭ ئۈچۈن شەھەر ئالغاندەك چوڭ غەلىبە ھېسابلىناتتى. ھازىر بىكار قىلىنغان بىر قانچىلىغان توختاممىلەر تۇپەيلىدىن بېسىلىۋاتقان، بېسىلىش ئالدىدا تۇرغان ۋە زاۋۇتقا يوللانغان نەچچە مىڭلىغان تىراژلىق كىتابلارنىڭ تەقدىرى پەيتۇلنىڭ خە-يالىغىمۇ كىرمەيتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى يۈز بېرىش ئېھتە-مالى بولغان «كىتابلارنىڭ سېتىلماي بېسىلىپ قېلىش» كرە-زىسى، بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئىقتىسادي ئاقىۋەت، نەشـ-رىياتنىڭ تەقدىرى دېگەنلەر ئۇنىڭ نەزىرىدە يوق ئىدى. پەيتۇل ھازىر ھەربىر تەھرىر ئىشخانىسى، مەۋرىيەت ئىشخانىلىرىغا گۇس - گۇس دەسسەپ كىرىپ دىققاق گەۋدىسىنى نامايان قىلـ-ۋېتىپ، ئاندىن گەپ - سۆزسىز چىقىپ كېتەتتى، مەسۇم قابىلغىمۇ: «سەنمۇ ئۆزۈڭگە ھېزى بول، مەن قىلىمەن دېگىنـ-نى قىلىدىغان ئادەم» دېگەندەك سىكار كۆزىدە قاراپ قويىاتتى. ئۇنىڭ تۇرسۇنجاننى يوقىتىش ئۈچۈن ھىمات تىلىگەن ۋاقتىدىكى بىچارە قىياپىتى قاياقلارغىدۇر يوقالغان، مەسۇم قابىلنى «ئۇيـ-غۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول مۇدىرى قىلىش» ۋەدىلىرىنى ئۇنـ-تۇغاندى. بىر كۈنى مەسۇم قابىل گەپ ئارىسىدا بۇ ئىشنى پۇراتقاندى، ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي: «سىزگە مۇئاۋىن مۇدىر-لىق ئەڭ مۇۋاپىق» دەپ جاۋاب بەردى.

مەسۇم قابىلنىڭ ئۆپكىسىنى ئىچىدىن قېقىۋەتكەن پەيتۇل ئاجايىپ قورقۇنچلۇق خەتەرگە يول ئاچتى، چۈنكى ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇرسۇنجاندەك يولۋاسنى يوقاتقانىكەن، ئورماندىكى مايمۇنلار ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى. بىراق، ئۇ چىشلىرى مەزمۇت، پۇراق سېزىمى ئۆتكۈر ئوۋ ئىتى — تايغانىنىمۇ ئاشۇ چىرقىرىشىپ يۈرگەن مەخلۇقلار قاتارىغا قېتىۋەتكەنىدى. «خەپ، — دەيتتى مەسۇم قابىل ئېگىلىنى قامالالاپ، — سەن تېخى دەريادىن ئۆتۈۋېلىپلا كېمىچىنىڭ مەيدىسىگە تەپكۈدەك بولىدۇڭما؟! بىلىپ قوي، مەسۇم قابىل «خەپ» دەپ ئېگىك ئۇشلىغاندا، بىگىز بارمىقى تۇمشۇقىدىن ئېشىپ كەتسە، بۇ ئۇنىڭ غەزىپىنىڭ چېكىگە يەتكەنلىكى! مەن سېنى تىرىك تۇرغۇزۇپ تېرەڭنى شىلىۋالىمەن. پۇتلىكاشاڭلار يوقالدى، كۆرپىنى يەتتە قات سېلىپ، پۇتۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ جەننەت ھۇزۇرىنى سۇرىمەن دەپ خىيال ئەيلىمە! سېنى ھەر كويغا سېلىۋېتىدىغان سېھىرگەرلىك پەقەت مەسۇم قابىلنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ. ئۇنىڭدا ئەنە شۇنداق ماھارەت، پەللىگە يەتكۈدەك سەۋر - تاقەت بېشىپ يېتىلگەن!»

دەرۋەقە، مەسۇم قابىلنىڭ كۆزلىگەن رېجىسى، يەتمەكچى بولغان پەللىسى ناھايىتى مۇشەققەتلىك، تولىمۇ ئەگرى - توقاي. لىقلارغا تولغانىدى. ئۇ بۇ يوللارنىڭ يېرىمىنى غەلىبىلىك بېسىپ ئۆتتى. تۇرسۇنجاندەك رىقابەتچىنى پەيتۇلنىڭ قولى ئارقىلىق تۇيدۇرماي كەشتىنى توغرىلىدى. بۇنىڭغا مىكىر زەردابلىرى ئارىلاشقان قانچىلىك ئەقىل - پاراسەت كەتمىدى دەيسىز! مەسۇم قابىل ئەمدىلا پەللىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىغا قەدەم ئېلىۋىدى، تۇرسۇنجان ئۇنىڭ پىلانلىرىنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇپ قويىدى. ناھەق خىزمەتتىن ھەيدەلگەن ئادەم ئۆزىنى قوغداش، ئەڭ بولمىسا «يېتىپ قالغۇچە ئېتىپ قال» دېگەندەك جان تىكىپ كۈرەش قىلىش، ئۆچىنى ئېلىش، بۇ يولدا قانچىلىك بەدەل

تۆلىسە «ۋاي» دېمەسلىك كېرەك ئىدى. بولۇپمۇ تۇرسۇنجاندەك بىر پارچە چوغ ئۇلۇغ يالقۇننى پەيدا قىلالايتتى. ئىككىنچى باسقۇچلۇق پەللىنىڭ ئوت ئۆچقۇنلىرىمۇ ئەنە شۇ يالقۇندىن تۇغۇلۇپ كېتەتتى. مەسۇم قابىل بۇنىڭغا ئۆزىدىن بەتتەرەك ئىشىنەتتى ھەم بارلىق ئۇمىدلىرىمۇ شۇنىڭغا باغلانغانىدى. ئەمما، ئۆگەي ئوغلىنىڭ بېشىغا دىشۋارچىلىق چۈشكەنلىكى چۈشىگە ئايان بولغاندەك، ئەپلىك پۇرسەتتە ئارۇپ بايۋەچچىنىڭ ئۇنزا ئەۋەتكىنىنى كۆرمەمدىغان! بوپتۇ، بۇنىڭغىمۇ تاقەت قىلغۇلۇق، سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. لېكىن، مەسۇم قابىلنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرگىنى تۇرسۇنجانىنىڭ بەل قويۇپ بېرىشتەك چۈشكۈنلۈكى ئىدى. «قايتىپ كەلسىڭىز ئۇ قارا نىيەت بىلەن ئىككىمىز بىر تۇتۇشۇپ باقساق» دەپ چېكىپ كۆرگەندە، تۇرسۇنجان ئېرەنىشمىگەن ھالدا «تۇغىمەس باش ئاغرىقى، جېدەللەردىن تويدۇم، قايتىپ كېلىپ بىرەر خىزمەت ئورنى تېپىۋالسام خاتىرجەم ئىشلەيمەن، ئەمدى ئىسلاھات، بۇزۇپ - تۇزەش، يېڭىلىق يارىتىش دېگەندەك ئاتىكاچىلىقنى قىلمايمەن» دېدى.

ياق! تۇرسۇنجان قايتىپ كېلىپ پەيتۇلنىڭ ياقىسىنى بوغۇشى، پۇتىغا چىرماق سېلىشى، يۇقىرى - تۆۋەن رەھبەرلىك ئالدىدا بىر - بىرىنى سۆكۈشۈپ رەسۋا بولۇشى كېرەك! شۇ چاغدىلا مەسۇم قابىلنىڭ چېيى چېچەكلەپ، پىلانلىرى پورەكلەپ ئېچىلىدۇ.

كۈنلەر ئەنە شۇنداق زىددىيەتلىك خىياللار ئىلكىدە بوغۇلۇپ، دىمىقىپ ئۆتمەكتە. مەسۇم قابىل ئىشخانىسىدا بىر نەرسىلەرنى يېزىش ئۈچۈن قەلەم تەۋرەتمەكچى بولاتتى، ئورنىدىن ئالارنى كۆرەتتى. لېكىن، ماتېرىياللار ئۆتتۈرىلاشمايلا سەھىپىلەر كۆزىگە سۈۋاشما بولۇپ كۆرۈنۈپ، بارا - بارا ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمەيتتى، چۈنكى تاتلىق، قىرتاق خىياللار پەردىسى

ئۇنىڭ قارىچوقلىرىنى بىر يولىلا مانالاشتۇرۇپ قويىاتتى. بىر دە پەيتۇلنىڭ تېرىسىگە سغماي كۆرەڭلەپ يۇرگەن قىياپىتى كۆز ئالدىدا ئايان بولسا، تۇرۇپلا تۇرسۇنجاننىڭ «ۋاي بولدىلا» دەپ قول سىلكىۋاتقان ۋاقتىدىكى ھەممىدىن بىزار بولغان چىرايى پەيدا بولاتتى. تۆت ئايلىق ئاتپوسكىنى ئويلىغىنىدا، بارماقلىرى نى پۇكۇپ سانايتتى - دە، «ھىم، ئاۋغۇستنىڭ باشلىرىدا كەلگۈدەك» دەپ پىچىرلايتتى.

تۇرسۇنجان ئائىلىسى بىلەن چەت ئەلگە ماڭغاندا ھېكمەت، كامىللار ئۇنى ئۇزىتىپ ئايرودرومغا چىقتى. مەسۇم قابىلمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن خېلى كۆپ يوللۇقلارنى ئېلىپ يېتىپ باردى. تۇرسۇنجان كېتىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە، كامىلنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ زاۋۇت ياتقىدىلا ھوشىدىن كەتتى. ئۇ ھازىر مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىدا جىددىي قۇتقۇزۇلماقتا ئىدى، لې-كىن ئادەم تونۇمايتتى. دوختۇرنىڭ ئېيتىشچە، كامىلنى دوخ-تۇرخانىغا يۆتكەش ئارىلىقىدا بىرنەچچە سېكۇنت نەپەس توختاپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن مېڭىگە كىسلورود يېتىشمەي سېزىمىنى يوقاتقانىدى. مەسۇم قابىل ھېكمەتنىڭ يۇزى ئۇچۇن بولسا كې-رەك، مېۋە - چېۋە، كونسېرۋا دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ئۇنى بىر قېتىم يوقلاپ كەلدى، كېيىنكى كۈنلەردە تۇرسۇنجان ئاڭلىسىمۇ ئۇنىڭدىن مىننەتدار بولاتتى. ئەلۋەتتە، بۇ كىچىك ئىشتەك تۇيۇلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئوغلى رۇستەمگە شاپائەت قو-لىنى سوزۇپ كېلىۋاتقان ھېكمەتنىڭ يۇرىكىدىكى توڭنى ئېرە-تىشكە پايدىسى تېگەتتى، شۇنداقلا بارلىق «يۇكسەك پىلان» لىرىغا يېتىشنىڭ ئاچقۇچى بولغان تۇرسۇنجاننىڭ مايىللىقىنى بىر پەللە يۇقىرى كۆتۇرەلەيتتى.

كامىلنى يەنە بىر قېتىم يوقلاپ قويۇشنىڭ زۆرۇرلۇكىنى ئويلىغان مەسۇم قابىل بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى دوختۇرخانىغا ماڭماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، پەيتۇل ئۇنى چاقىرىپ ئىشخانىسىغا

ئېلىپ كىردى. تۇرسۇنجان كەتكەندىن كېيىن «ئەمدى سېنىڭ قاۋاشلىرىڭنىڭ رولى قالمىدى، ئايغاقچىلىق، غەممازلىق قى-لىپ ئۇچۇر يەتكۈزىدىغان تۇرسۇنجانمۇ يوق» دېگەندەك ئىلمان مۇئامىلىنى سېزىپ كېلىۋاتقان مەسۇم قابىل ئېرەنىشمىگەن ھالدا دېۋان يۆلەنچۇكىگە يۆلەندى - دە، بېشىنى مۇرىسىگە چۆكۈرگەن ھالدا قىياق كۆزلىرىنى قىسىپ قارىدى. قىزارغان قاپاقلىرى بارغانسېرى يۇمۇلۇپ، يېرىم يۇمۇق جىيەكلەر ئارا-سىدا ئارانلا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەينەك ساقىدەك قارىچوقلاردىن زەھەرلىك ئۇچقۇنلار چاقنىدى ۋە بىر ھازا شۇ ھالدا قېتىپ قالدى. بۇ قاراشتىن پەيتۇلنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. چۇنكى مەسۇم قابىل «كېجالڭ» لىق ئەمىلى بىلەن يۆتكىلىشىنى تەلەپ قىلىپ كەلگەن ئاشۇ يىللاردىكى مەڭگۇ ئۇنتۇلماس سىرلىق بىر خاتىرە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئايان بولغانىدى. شۇ چاغدا پەيتۇلنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە دۇچ كەلگەن مەسۇم قابىل نەق ھازىرقىغا ئوپمۇ ئوخشاش نەزەردە تىكىلىپ، پەيتۇلنىڭ يۈرەكلىرىنى سىرقىرىتىۋەتكەنىدى. شۇ چاغدىكى تىكەنلەشكەن چىرايلار، «خۇدا خالىسا مەنمۇ بىر كۈنلەردە بىر - بىرلەپ قايتۇرىمەن. . . » دېگەن ئىككىسى بىسلىق تەئەددىلەر ھېلىھەم ئۇنىڭ ئېسىدە!

پەيتۇل ھوشىنى يىغدى. . .

— مەسۇم قابىل، سىزمۇ نەشرىياتىمىزدىكى بىر رەھ - بەر، — پەيتۇل غەلىتىلا ھىجايدى، — شۇڭا بەزى ئىشلارنى مەسلىھەت بىلەن قىلغىنىمىز تۇزۇك. ھازىر قاراڭ، بەزى ئاپ-تورلار قەلەم ھەققىنى بەرسۇن، دەپ بېشىمىزنى سارالڭ قىلى-ۋەتتى. مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن سۆزلەشسەم كاسسىدىكى پۇل يەتمەيدىكەن، شۇڭا مۇشۇ تىزىملىك بويىچە تۆۋەندىن پۇل يىغىپ كەلسىڭىز.

مەسۇم قابىل تىزىملىككە سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كې-

يىن، ئاغزىنى قىيسايتىپ كۈلدى - دە، ئاندىن دىمىغىنى قېقىپ قويدى. ئوپئوچۇق مەسخىرە كۈلكە ھەم دىماغ قېقىشلار پەيتۈلىنىڭ ئوغىسىنى قاينانقان بولسىمۇ، ئىلاجسىز ئۆزىنى باستى.

— ھە، مەسۇم قابىل، نېمىگە كۈلىسىز؟ ئۇنىڭدا كۈلگۈدەك بىر نەرسە بارمىكەن؟

— كۈلۈش ئەمەس پەيتۈلكا، بېشىم پىرقىراۋاتىدۇ، — مەسۇم قابىل بىگىز بارمىقىنى بېشى ئۈستىدە ئايلاندۇردى، — كاللىڭىز جايىدىمۇ ئەمەسمۇ، بۇ ساپلا توختاملىرى بىكار قىلىنغان كىتابلارغۇ؟ تېخى كۆپلىرى سىز ئۈيۈشتۈرۈپ، تەرجىمەسى، تەھرىرلىكى يارىماي، باشقىلارغا قايتا ئۈيۈشتۈرغان، بەزىلىرى بولسا كىتاب نومۇرى، تەرجىمە، ئۇچ تەكشۈرۈش ھەققى ئېلىنمىدىغان، لېكىن مەبلەغنى ئۆزلىرى سالمىدىغان كىتابلار. بۇ كىتابلار ھازىرغىچە سىز بەرگەن تەرجىمانلارنىڭ قولىدا تۇرسا، بەزىلىرى زاۋۇتقا ئەمدىلا ماڭدى، ئېسىڭىزدىن چىقىپ قالدىمۇ؟ يۇقىرى - تۆۋەندىن بۇ كىتابلار توغرۇلۇق قانچىلىغان تېلېفون ھەم ئادەملەر كەلدى، سىز ئۇلارغا نېمىدەپ جاۋاب بەردىڭىز؟ چىرايلىقراق ئۆزرە ئېيتىشنىڭ ئورنىغا «بۇ تۇرسۇنجان جاننىڭ بىزگە قالدۇرغان شالتاقلىرىكەن» دەپ قېتىڭىزغىمۇ كەلمىدى. «سودىگەرنىڭ تىلى شور بولسا يولى تار بولۇر» دېگەن گەپ بار، پەيتۈلكا.

ئورۇندۇقىغا قېقىلىپ كەتكەن پەيتۈل چەكچەيگىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇ مەسۇم قابىلنىڭ بۇنداق قوپال تېگىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، شۇنداقتىمۇ چىش يېرىپ بىر نېمە دېيەلمىدى، چۈنكى پەيتۈلنىڭ ئىچ - باغرى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. بىر ئېغىز گەپنى ئارتۇق قىلىۋەتسە بۇ تايغان ئۇنى تالاپ تالان - تاراج قىلىۋېتىشتىن يانمايدۇ. ئۇنىڭ بايىقى چاينەپ پۈركۈۋەتكۈدەك ئەلپازدا تىكىلىشلىرىدىن چىش - تىرناقلىرىنى

بىلەپ كەلگەنلىكى چىقىپ تۇرمامدۇ. پەيتۈل ئۇنى تۇرسۇنجاندەك ھەيدىۋېتىشتىن ھەزەر ئەيلەيدۇ. قىسقىسى، ئۇنىڭ ئۆگزىگە چىقىپ ناغرا چېلىشىدىن، پەيتۈلنى قىپىيالىڭاچ قىلىپ ھايۋ - ھايلىشىدىن قورقىدۇ. كونىلار «بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە تۇرۇپ، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە بارايۋ» دەپتىكەن. شۇڭا قۇيرۇقىنى مەسۇم قابىلغا قاماللىتىپ قويغانىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدا ياۋاش - يۇمشاق بولۇپ ئىنامغا پېتىپ يۇرۇشى كېرەككى، قۇيرۇقىنى دىڭگايتىۋېلىشقا بولمايدۇ... ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ «يېمىگەننىڭ يۈزى يورۇق، يېگەننىڭ يۈزى چورۇق» دېگەن تەمسىلىنى نەق پەيتۈلدەك ئادەملەرگە قارىتىپ دېگەنلىكى بەرھەق.

— ئۇ... ئۇنداقتا، نەچچە مىڭلىغان كىتابلار قا... قانداق بولىدۇ؟ — چىرايى پەنجىرە قەغىزىدەك سارغىيىپ كەتكەن پەيتۈلنىڭ كالپۇكلىرى تىترىدى، — تىراڭ بەرگەن ئۇ... ئۇ خەقلەر يېنىۋالسا...

— ئامبارغا بېسىپ قويىسىز شۇ، نېمە ئامال بار، — مەسۇم قابىلنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، — ئىش ئۇنىڭ بىلەن تۇگىمەيدۇ، باسما زاۋۇتلىرىغا قەرزگە بوغۇلىسىز. ئەڭ خەتەرلىكى، يۇقىرىدىن تەكشۈرۈپ كەلسە، ئەمدى ئارتىپ قويىدىغان تۇرسۇنجان يوق، يۈز مىڭلاپ ئىقتىسادىي زىيانىنى ئۆزىڭىز تۆلەيسىز!...

— ئۇ... ئۇ... تۇرسۇنجان توختام تۈزگەن كىتابلار تۇرسا...

— توغرا، تۇرسۇنجان تۈزگەن ئۇ توختاملاردا كىتابنىڭ زاۋۇتتىن چىقىش، يەتكۈزۈپ بېرىش ۋاقتى ئېنىق بەلگىلەنگەن، — مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرى خۇددى يادلىۋالغاندەك راۋان ئىدى، — لېكىن، سىز نۇرغۇن كىتابلارنى قانداقتۇر ئادەملەرگە ئۈيۈشتۈرۈش ئارقىلىق ۋاقىتنى بەكمۇ ئارقىغا سۈرۈ-

ۆەتتىگىز، بۇ جاۋابكارلىقتىن ھەرگىز قېچىپ قۇتۇلالمايسىز، كىتاب ئۈيۈشتۇرغان خاتىرىدە سىزنىڭ ئىسمىڭىز بار. . .

بالىلىق چاغلىرىمىزدا «شۆھە خورىزى» دەپ ئاتىلىدىغان ئۆزى ئاپئاق، پۇتلىرى ساپسېرىق، تولىمۇ چىرايلىق خوراز بولىدىغان. ئۇنىڭ كۆركەم تاجلىرى ئېسىلزادە خېنىملارنىڭ قالپىقىدەك قايرىلىپ بىر كۆزىنى يېپىپ تۇرىدۇ. ئۇزۇن قىپقىزىل ھالقىلىرى بولسا پوكىنىغا ساڭگىلىغان. ئۇ خوراز چوقۇشۇشقا بەكمۇ ھېرىسمەن. ئۇنىڭ بىرلا ئەيىبى، قۇيرۇقى قىسقا بولغانلىقى ئۇچۇن، ھال رەڭ ئېتى مىتىلداپ تۇرغان پۇرمىلىرىگىچە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئەگەر چوقۇشۇۋاتقان قارشى تەرەپتىكى خوراز ئەپلەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ كۆتىگە بىرلا تېپىپ دوخرىكىنى پاتۇرۇۋەتسە، خۇددى «كۆتىگە تېپىشكە يوق، ھوي ئەسكى» دېگەندەك «جەك» لا قىلىدۇ - دە، سورۇننى تاشلاپ بەدەر تىكشۈېتىدۇ.

ھۆرمەتلىك كىتابخان، بۇ قاملاشمىغان مىسال قانداق قىلىپ ئېسىمگە كېلىپ قالدى، ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. پەيتۇلىنىڭ ھالى ئەنە شۇ ئاچچىقى يامان، جېنى بوش شۆھە خورىزىغا ئوخشاپ قالغانىدى. گەرچە ئۇ «جەك» لا قىلىپ ئىشخانىنى تاشلاپ چىقىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، چىرايى شۇنچىلىك تاتىرىپ كەتكەنىدىكى، ۋۇجۇدىدىكى قانىنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ نېمىشقىمۇ تۇرسۇنجاننى ھەيدەش غەلىبىسىدىن كۆرەڭلەپ، مەسۇم قابىلغا قىر كۆرسەتكەن بولغىيدى. قانچە گەدەيگىنى بىلەن ئۇنىڭ بىر پەنجىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقى ئېنىققۇ. چۇنكى مەسۇم قابىل پەيتۇلىنىڭ تېنىدىكى بارلىق ئەزالىرىنى، ھەتتا ئەڭ ئىنچىكە، كۆزىگە چېلىقماس قىزىل قان تومۇرلىرىغىچە مكروسكوپتا كۆرۈپ تۇرغاندەك، ئۇنىڭغا ھەممىسى ئايان تۇرسا.

— مەسۇم قابىل، مەن. . .

— توختاڭ، پەيتۇلكا، — مەسۇم قابىل قولىنى كۆتۈرىدى، — سىز بۇرادەرلىككە يارىمايدىغان ئادەمكەنسىز. سىزنىڭ بىر تال بۇغداي بىلەن سەمرىپ، بىر تال بۇغداي بولمىسا يادايدىغان مىجەزىڭىزنى بۇرۇنلا بىلگەن بولسام، نېمە قىلاتتىم سىزگە شۇنچە ھەمقان بولۇپ. ئەگەر چىنار بىرمۇنچە ئادەملەرنى باشلاپ يۇقىرى - تۆۋەننى قالايمىقان قىلمىغان بولسا سىزنىڭ گېپىڭىز شۇنچە يوغان بولارمىدى؟ تۇرسۇنجاننى شۇنچە ئەپلىك كۆزدىن يوقىتالامتىڭىز؟ باشتىن - ئاخىر ئەقىل كۆرسىتىپ، كېلىۋاتقان زادى كىم؟ ئەمدى بۇگۈن چاتىرىقىڭىزغا پاتمايلا قالىدىڭىز! . . .

— مەسۇم قابىل، خاپا بولماڭ، مېنى كەچۈرۈڭ، — ئۆز پېيىدا ئېسىلىپ قالغان پەيتۇل چۇكۇلداشقا باشلىدى، — نۇردۇن خوجىنىڭ سىزنى تونۇشتۇرۇپ «ھاسا تاياق بولالايدۇ» دېگەن سۆزلىرى تېخى تۇنۇگۈنكىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. سىز ھەقىقەتەن كۆپ ئىشلاردا ئەسقاتتىڭىز. . . لېكىن، مەن سىزنىڭ قەدرىڭىزنى قىلالمىغان يەرلىرىم بار.

— بولدى، مەن قۇرۇق گەپ، قۇرۇق ۋەدىلەرنى تولا ئاڭلاپ بىزار بولۇپ كەتتىم، — مەسۇم قابىل ئورنىدىن تۇرىدى، — سىز دېگەن نەشرىيات باشلىقى، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلسىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، مېنىڭ كارىم يوق.

— توختاڭ، مەسۇم قابىل، ئاۋۋال مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ باقمامسىز، — پەيتۇل مەسۇم قابىلنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزدى، — مەن. . . مەن بۇگۈنلا سىزنى ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول مۇدىرى قىلىشقا دوكلات يازسام بولمىدىمۇ.

ئۆزى كەلتۇرۇپ چىقارغان كىتابلار كىرىسى، ئىقتىسادىي زىيان، كۇندىن - كۈنگە قۇرۇپ قېلىۋاتقان مالىيە بۆلۈم خەزىنىسى، ئاپتور، تەرجىمان، تەھرىرلەرنىڭ قەلەم ھەققى دەۋاسى

قاتارلىق ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بېرىۋاتقان دوقاللار پەيتۈلىنىڭ كانىيىنى بوغقاندىلا هوشىنى يىغىپ، ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول رەهبەرلىكىنى قۇربان قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى هېس قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، هىيلە ـ مىكىر بىلەن نەشرىياتنى شىلىپ يېيىشتەك نەپسانىيەتچىلىكى، تۇرسۇنجاننى يوقىتىشتەكى نەيرەڭلىرى، تەهرىرلىك ئەخلاقىغا زىت قىمىشلىرىنىڭ هەممىسىنى مەسۇم قابىل بىلىپ بولغانىدى. ئەگەر ئۇ مۇشۇ يامانلىغانچە پەيتۈلىنىڭ تەقدىرىنى ئاستىن ـ ئۇستۈن قىلىدىغان يەرگىچە بېرىپ يەتسە ئۇنىڭ تۇغۇشكىنى شۇ. ئەڭ هالقىلىق بولغىنى، ئۆزى دۇچ كېلىۋاتقان دوقال كۆۋرۈكلىرىدىن قانداق ئۆتۈش مەسىلىسى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇ خەتەرلىك ئۆتكەل ـ لەردىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن مەسۇم قابىلدەك پۈراق سېزىمى ئۆتكۈر تايغان بولمىسا بولمايدۇ ـ دە.

ـــ مەسۇم قابىل، ماڭا ئىشىنىڭ، بۇگۈنلا دوكلات يازدى ـ مەن، ـــ پەيتۈل يېلىنغان هالدا كۆڭلىنى ئىزهار قىلماقتا ئىدى، ـــ ئەسلىدە بۇرۇنلا يازماقچى ئىدىم، قەلەم هەققى دەۋا ـ سىنى قىلمۇاتقانلار كۈندە بىئارام قىلىپ كۆڭلۈم ئارامسىدا بول ـ مىدى.

ـــ بۇ باش قاتۇرغۇدەك ئىش ئەمەس، ـــ دېدى مەسۇم قابىل ئۆزىگە ئىشەنگەن هالدا، ـــ شۇنىڭغىمۇ شۇنچە بىئارام بولغان بارمۇ.

ـــ قانداق دەيسىز؟ ـــ پەيتۈل ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيمىدى، ـــ قېنى ئېيتىڭە، نېمە ئامال ـ چارىڭىز بار.

ـــ «سىلەرنىڭ قەلەم هەققىڭلارنى تۇرسۇنجان ۋاكالىتەن قول قويۇپ ئېلىپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى» دېسىڭىز، ئۇلارنىڭ ئاغزى تۇۋاقلانمامدۇ.

ـــ ئەگەر كېيىن كېلىپ قالسا جاۋاب بەرمەك تەس بولار ـ مىكىن.

ـــ سىز ئۇنىڭ قايتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنەمسىز، هېلى، ـــ مەسۇم قابىل دېمىغىنى قاقتى، ـــ سىز باشقۇرغۇچى ئورگانىغا كىرگەن كۈنى مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەنلىكىمنى سىزگە دەپ بېرگىنىدىم. شۇ چاغدا «قاچان قايتىپ كېلىدۇ ـ سىز؟» دەپ سورىسام، ئۇنىڭ: «تۇز يەردە مۇدۇرۇپ يىقىلدىم، بۇرنۇمغا سۇ كىردى، خىزمەتمۇ تاپالمىدىم، بۇ يەرلەردە تۇرۇشقا يۈزۈمۇ، مادارىمۇ قالمىدى» دېگەن سۆزلىرىنى دەڭسەپ كۆرمەمسىز.

ـــ شۇنداق دېدىمۇ؟ ـــ پەيتۈلنىڭ تاتارغان چىرايىغا قان يۈگۈردى، ـــ ئەگەر ئۇ قايتىپ كەلمىسىلا خېلى ئىشلارغا يول ئېچىلاتتى...

ـــ ئۇنى مەڭگۈ قايتىپ كېلەلمەس هالغا چۈشۈرۈپ قويغىنى سىز. يەنە دەرگۇماندا بولغىنىڭىز قىزىق.

ـــ مەنمۇ؟ بۇ... بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

ـــ خۇپسەنلىك قىلماڭ، پەيتۈلكا، مەن سىرتتىن هەممىنى ئاڭلىدىم، ـــ تايغان يەنە بىر قېتىم ئېغىز سېلىپ ئۇنى تۇنجۇقتۇرۇۋەتتى، ـــ سىز بارلىق نەشرىيات، گېزىت ـ ژۇرنال، مەتبەئە ئورۇنلىرىنىڭ باشلىقلىرىغا تېلېفون بېرىپ، رېستۇرانلاردا مېهمان قىلىپ، تۇرسۇنجاننى «ئەمەلپەرەس، پاچاقچى، سۈيىقەستچى» دېگەندەك گەپلەر بىلەن سېستىۋەتتىڭىز. شۇڭا ئۇ بىر ئايدىن ئوشۇق يول مېڭىپ هېچ يەردىن خىزمەت تاپالمىدى.

ـــ ئۇنچىۋالا ئەمەس، سىزگە يەتكۈزگەنلەر سەل كۆپتۇ ـ رۇۋېتىپتۇ، ـــ پەيتۈل ئوڭايسىز هالغا چۈشۈپ قالغانىدى، ـــ پەقەت بەزى ئىدارە باشلىقلىرى تۇرسۇنجاننىڭ ئەهۋالىنى سۇرۇشتۇرگەنىدى، مەن ئەمەلىي بولغان ئەهۋاللارنى شۇنداقلا دەپ قويغان.

«ياڭاللا، بۇ تايغاننىڭ هىدلاپ، تىمسىقلاپ بارمايدىغان

يېرى يوقكەن ـ دە» دېگەن ئوي پەيتۇلنىڭ كاللىسىدىن ئۆتۈپ، بەخىرامان چىشىنى كولاپ ئولتۇرغان مەسۇم قابىلغا قارىدى. پەيتۇلنىڭ قىلغان ـ ئەتكەن، ماڭغان ـ تۇرغان، ھەتتا خۇپىيە تۇتقان سىرلىق ئىشلىرىنىڭ ئىزىنى بويلاپ بىر كۆلەڭگىنىڭ ئەگىشىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇ بۇرۇندىن تارتىلا ئالدىدىن كەلسە چىشلەپ، كەينىدىن كەلسە تېپىدىغان خوي يامان ئانتا ئوخشايدىغان بۇ ئادەمنىڭ خوي ـ پەيلىنى ئوبدان چۈشەنسىمۇ، لېكىن ھالقىلىق پەيتلەردە ئەسقاتىدىغان چارە ـ تەدبىرلىرىگە، ھىيلە ـ مىكىرلىرىگە، ئەقىل لال قالغۇ. دەك سىرلىق پىلانلىرىغا قايىل ئىدى. مانا ھازىرمۇ ئۇ ئىككى ئېغىز سۆز بىلەنلا پەيتۇلنى بىر قىيىن ئۆتكەلدىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتكۈزۈۋەتتى، بۇ زادى كىمنىڭ خىيالىغا كەلگەن، نېمىدېگەن ئەپچىل پىلان ـ ھە. بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقتى دېگەن شۇ ـ دە! بۇنىڭدا قەلەم ھەققى دەۋاسىنى قىلغۇ. چىلارنىڭ ئاغزىنى ئەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن، تۇرسۇنجانىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان بولىدۇ. مەسۇم قابىل ئېيتقاندەك، تۇرسۇنجاندىن ئىبارەت بۇ شىددەتلىك ئېقىن راست. تىنىلا كەينىگە قايتمىسا، بېسىلىپ قالغان كىتابلار، ئىقتىسادىي زىيان، قەرزگە بوغۇلۇش قاتارلىق نۇرغۇنلىغان چاۋار ـ چاتقال. لارنى ئاشۇ ئېقىن بىلەن ئېقىتىۋەتكىلى بولغۇدەك. . .

ـــ مەسۇم قابىل، سىزغۇ ئەقىل ـ ئىدراكقا باي ئادەم، ـــ پەيتۇل يەنىلا دېلىغۇل بولۇپ تۇراتتى، ـــ بۇ چاغقىچە پەرەز ۋە تەسەۋۋۇرلىرىڭىز توغرا بولۇپ كەلدى، بىراق تۇرسۇن جان تاسادىپىي قايتىپ كەلسە رەسۋا بولغىنىمىز شۇ.

ـــ ھەي، پەيتۇلكا، ئۇنىڭ «بۇ يەرلەردە تۇرۇشقا يۈزۈم. مۇ، مادارىمۇ قالمىدى» دېگەن سۆزلىرىنى ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىغان تۇرسام. كەلگەن تەقدىردىمۇ ئۇنى بۇ يەردە يۈرگۈسىز قىلىۋەتكەن تۇرسىڭىز، قانداق تۇرالايدۇ؟ ـــ مەسۇم قابىلنىڭ

سۆزلىرى پەيتۇلغا نەشىدەك تەسىر قىلماقتا ئىدى، ـــ بىلسە. ڭىز، تۇرسۇنجانىنىڭ ئۆگەي دادىسى ئەسلىدە ئۇنىڭ كىچىك دادىسى بولىدۇ. ئۇ دېگەن كاتتا كاپىتالىست، مىليونېر. ئۇنىڭ ھازىرقى دەپنە ـ دۇنياسى ئەسلىدە تۇرسۇنجانىنىڭ دادىسىنىڭ بايلىقىدىن كەلگەنكەن، شۇڭا تۇرسۇنجان ئۇ يەرگە مىراسخور بولۇپ كەتتى.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ئۇنداقتا ئۇ بەدرەك ئالتۇن ـ كۈمۈشكە كۆمۈلۈپ قالغۇدەك، ـــ پەيتۇل كالپۇكلىرىنى يالىدى، ـــ تو. ۋا، ئۇنىڭغا تۆگمەس ـ پۈتمەس خەزىنە يولۇقۇپتۇ ـ دە.

ـــ ھەببەللى، سەكسەندىن ئېشىپ ئىككى پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان ئارۇپ بايۋەچچە زاۋۇت، كارخانىلىرىدىن بىرەرىنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشى تۇرغانلا گەپ، ـــ ھىيلە ـ مىكىر پىرى بولغان مەسۇم قابىل توقۇغان لاپلىرى بىلەن پەيتۇلنى ئىشەندۈرمەكتە ئىدى، ـــ زاۋۇت، چەكسىز بايلىق، كۆركەم داچا ـ ساراي، كىچىك ماشىنىلارغا ئىگە بولغان تۇرسۇنجانىنىڭ ئۇلارنى تاشلاپ كېلىشكە كۆزى قىيارمۇ؟ يەنە كېلىپ مۇشۇنداق خورلۇق، جاپا ـ مۇشەققەت قاينىغان يەرگە! ئەدناسى خوتۇن ـ بالىلىرىنى بىللىلا ئېلىپ كەتكەنلىكىدىنمۇ قىياس قىلالمامسىز؟

دائىم ھارام دۇنيا، ھارام نىيەت، ھارام مەئىشەت كويىدا يۈرگەنلەرنى ئاسانلا غەپلەت ئۇيقۇسى بېسىپ، ئۆزىنىڭ پۇتىغا ئۆزى پالتا چاپىدۇ. پەيتۇل مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى، قاراڭغۇلىشىپ كەتكەن كۆڭلىدە ئاجايىپ رەزىل پىلانلار ئويغىنىشقا باشلىدى. بۇ ئارقىلىق ئۇ ئۆزىنىڭ تەقدىرى بىلەن ئوينىشىدىغان خەتەرلىك ھاڭغا يېقىنلاشماقتا ئىدى. مەسۇم قابىل گويا پەيتۇلنىڭ ئىچىگە كىرىپ چىققاندەك، ئۇنىڭ خىياللىرى ئۇستىدىن چۈشتى.

ـــ ئەگەر ئەقلىڭىزنى ئىشلەتسىڭىز، ھەممە ئىشلارغا داغ.

دام يول ئېچىلدى، ــ مەسۇم قابىل شەپە بەرمەكتە ئىدى، ــ ئاددىي مىسال: بېسىلىپ قالغان كىتابلار، ئىقتىسادىي زىيان، بىكار قىلىنغان توختام قاتارلىق نۇرغۇن ئىشلارنى ئۇنتۇغا ئار- تىپ قويۇشتىن سىرت، ھەتتا تۇرسۇنجاننىڭ نامىدا قەلەم ھەققى يېزىپ ئېلىۋالغىلىمۇ بولىدۇ.

ــ ئۇ بۇ يەردە بولمىسا قانداق مۇمكىن بولسۇن، ــ پەيتۇل ئىشەنمىدى، ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە «ۋاكالىتەن ئالدىم» دې- گەن كاتەكچىگە ئۆز ئىسمىمىز يېزىلمىدىغان گەپ.

ــ توختاڭ، ــ مەسۇم قابىل قولىنى كۆتۈردى، ــ قە- لەم ھەققى تالونىغا بۇرۇنقى ئاي - كۇننى يازمىز - دە، «تۇرسۇنجان ماڭار چېغىدا ماڭا بېرىپ قويغان، تارتمىدا ئۇنتۇ- لۇپ قاپتۇ» دەيمىز. پۇلنى ئالغاندا، ۋاكالىتەن دېگەن كاتەكچە- گە تۇرسۇنجاننىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى ئۇيغۇرچە يازساق خەنزۇ كاسسىر ئۇقالمايدۇ.

پەيتۇل مەسۇم قابىلنىڭ بېرىۋاتقان شەپىلىرىنىڭ تېگىگە يەتتى. ئەمما، بولغۇسى بۇ ئىشلاردىن كۆرە، ئۇنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلىپ تۇرغىنى «ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى» ئىدى. ئۇنىڭدا پەيتۇلنىڭ سىرتقا ئۇيۇشتۇرغان «تە- جىمە، تەھرىرلىككە، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئۈستىدىن كۆرۈپ بېكىتىش» كە دائىر كىتاب ئىسىملىرى، تاپشۇرۇۋالغان ۋاقىت، ئۇيۇشتۇرغۇچى، تاپشۇرۇۋالغۇچى قاتارلىقلار جەدۋەللەشتۇرۇل- گەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە يالغان ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، پۇلىنى ئۆزى ئالغان كىتاب ۋە ئادەم ئىسىملىرىمۇ بار ئىدى. ئەگەر بۇ دەپتەر رەھبەرلىكىنىڭ ياكى نەشرىياتتىكى بەزى ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتسە، تۇرسۇنجان قايتىپ كەلمىگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭغا يۈكلەنگەن ئىشلار كۆپۈككە ئايلىناتتى. شۇڭا، بالا - قازانىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ جەدۋەللىك دەپتەرنى كۆزدىن يوقىتىش زۆرۈر ئىدى.

ــ مەسۇم قابىل، سىرتقا ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى سىزدىغۇ دەيمەن، ــ سورىدى پەيتۇل، ــ مەن تۇرسۇنجانغا سىزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى تاپىلىغان، بولسا شۇنى ماڭا سۇنۇۋەتكەن بولسىڭىز.

پەيتۇلغا بۇ دەپتەرنىڭ نېمە ئۈچۈن لازىم بولۇپ قالغانلىقى- نى چۈشەنگەن مەسۇم قابىل «بېرەيمۇ ياكى يوق دەيمۇ» دەپ ئويلىدى. «يوق» دېسە تولىمۇ بىمەنىلىك بولاتتى، چۈنكى ئۇي- غۇر بۆلۈمدە ھەر كۇنى دېگۈدەك ئىشلىتىپ تۇرۇلۇۋاتقان بۇ دەپتەرنى تۇرسۇنجاننىڭ تاپشۇرماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى ھەم ئۇنىڭغا زۆرۈرىيىتىمۇ يوق ئىدى. ئەگەر بەرگەن تەقدىردە، پەيتۇل ئۆزىنىڭ ئىسمىنىڭ ئورنىغا تۇرسۇنجاننىڭ ئىسمىنى يازاتتى ياكى كىتاب ئۇيۇشتۇرۇلغان ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى يە- راق ۋىلايەت، شەھەرلەردىكى قانداقتۇر ئۆزى بىلمەيدىغان ئادەم- لەرنىڭ ئىسمىغا ئالماشتۇراتتى. ناۋادا تولا ئۆچۈرۇلۇپ چېنىپ قالغۇدەك بولسا، باشقىدىن كۆچۈرۈپ چىقىشىمۇ مۇمكىن ئى- دى. شۇڭا، مەسۇم قابىل ۋاقىتنى سەل ئارقىغا سۈرۈپ، بىر نۇسخا كۆپەيتۈلمىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ــ بار، يەنە سىرتقا كىتاب ئۇيۇشتۇرماقچىمىدىڭىز؟ ــ مەسۇم قابىل باشقىلارغا بەرگۈدەك كىتابنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپ قەستەن سورىدى، ــ ئۇ قايسى كىتاب ئىدى؟

ــ ياق، ياق، كۆرۈپ باقماقچىدىم. . .

ــ پەيتۇلكا، سىز قاچانغىچە ماڭا ئىشەنمەيسىز؟ ــ پەي- تۇلنى ئالىقىنىدا ئوينىتىۋاتقان مەسۇم قابىل سۇلكەت قىلىپ ئولتۇرمىدى، ــ ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزگەرتىپ چىقمەن دەڭا. . .

ــ بۇ. . . بۇ، سىز نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟

ــ بۇ ئۇسۇلىڭىز بولمايدۇ، باشتىن - ئاخىر چاپاقلىشىپ كەتكەن دەپتەرنى كۆرسە ھەرقانداق ئادەم گۇمان قىلمامدۇ، ــ

مەسۇم قابىل ئۇنىڭ يەنە بىر كوكۇلىسىدىن قاماللىدى، — ئۇنىڭدىن كۆرە، يېڭى دەپتەرگە قايتا كۆچۈرۈپ چىققىنىڭىز تۈزۈك. بولىدۇ، مەن ئەتە چۈشتىن كېيىن ئەكىرىپ بېرەي.

— ئەتە ئەتىگەن بولماسمۇ؟ — پەيتۇلىنىڭ ئاۋازىمۇ زەئىپىلىشىپ كەتكەنىدى.

— بولماسمىكىن، ئەتە ئەتىگەن زاۋۇتتىكىلەر مېنى ساقلىماقچى.

مەسۇم قابىل پەيتۇلىنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقتى - دە، پەلەمپەيلەردىن ئالدىراپ پەسكە چۈشتى. ئاندىن چوڭ كوچا دوقمۇشىدا تاكسىدىن بىرنى توختاتتى - دە، شوپۇرغا «مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىغا» دەپ ئۇنلۇك بۇيرۇق قىلدى. مەسۇم قابىل ماشىنىنىڭ يۇمشاق يۆلەنچۈكىگە ئۆزىنى تاشلاپ كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇنىڭ تۈك باسقان كالپۇكلىرى ئاستا شۇرلاشقا باشلىدى، تۇتۇلۇپ كەتكەن چىرايىدىن پەيتۇلىنى تىللاۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— «ۋۇ قاغدالما ئەبلەخ، جېنىڭ تۇمشۇقىڭغا كېلىپ قالسىمۇ ئۇزەتمىگىدىن چۈشمەيسەن. چاتىرىقىڭغا پاتماي كېرىلىپ يۇرۇپ كەتكەنلىرىڭنى دەيمۇ! شۇنچە شالتاقلارغا كۆمۈلۈپ قېلىپمۇ خىرامان يۇرۇيسىنا. سەن نېمىدېگەن دۆت، قاپاقۇاش كالۋا!! تىزگىنىڭ مېنىڭ قولۇمدا تۇرۇقلۇق، تېخى ماڭا قىر كۆرسەتكىنىڭ نېمىسى! خۇددى ئېزىق چىشىگىنى، ياق، ياق، يۇرىكىڭنى سۇغۇرغاندەك قىلىپ ئۇچ ئەمىلىگىنىڭ بىرىدىن كېچىشىڭ ئامالسىزلىقىدىن، ھاڭنىڭ قىرىغا كېلىپ قالغانلىقىدىن، مەندىن دەھشەت قورققانلىقىدىن بولدى! شۇنىڭغا قارىغاندا، پات - پات چار داستىخاننى يېيىپ ئەپت - بەشىرەڭنى كۆزۈڭگە كۆرسىتىپ تۇرمىسا، ئاچچىق ياغ ئىچۈالغان موزايدەك چىچاڭشىپ تۇرالمايدىكەنسەن. مەن قولۇمدىكى ئىسپاتلىرىم بىلەن سېنى ھازىرلا ھاۋا تاپان قىلىپ قويالايمەن. بىراق،

مېنىڭ قولۇمدا يېقىلغىنىڭدىن باشقىلارنىڭ پەشۋاسىدا ئاغدۇرۇلغىنىڭ مېنىڭ ئامەت يۇلتۇزۇم ئۇچۇن پايدىلىق دەپلا سەۋر قىلىپ كەلدىم. شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، ئالدىمدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئىتتەك كۆچۈكلىنىسەن، يالۋۇرۇپ يېلىنىسەن، مەسۇم قابىلنىڭ قاندىق قىلىدىغانلىقىنى شۇ چاغدا كۆر...»

مەسۇم قابىل پەيتۇلنى غايىۋانە تىللاپ ئاچچىقىنى چىقارغىنىچە مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ نەپەس بۆلۈم ئورۇنلاشقان ئىككىنچى قەۋەتكە چىققاندا، كارىدوردا بىر-مۇنچىلىغان ئەر - ئايال زىيالىيلار توپلىشىپ تۇراتتى. ئۇلار كامىلنىڭ يېقىن ئەل - ئاغىنە، دوستلىرى بولۇپ، ئون سەككىز كۈندىن بېرى ئايىغى ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇراتتى. پەن تەتقىقات كومىتېتى، ئون ئىككى مۇقام جەمئىيىتى، قەدىمكى ئەسەرلەر ئىشخانىسى باشلىقلىرى دوختۇرلار بىلەن نېمىلەر-نىدۇر دەپ پىچىرلىشاتتى. ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرى دوختۇرخانا باشلىقى ۋە مەسئۇل دوختۇرلارغا ھەرقانداق ئامال - چارىلەرنى قىلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قېلىشنى تاپىلايتتى، تېلېفون-لارنى بېرەتتى.

مەسۇم قابىل كارىدورنىڭ ئىككى تەرىپىدە، غەم - ئەندىشە ئىچىدە باش ئېگىپ تۇرغان ئىشانوف، مىرسۇلتان، جارۇللا ئەخمىدى، ئەزىز ئېلى، مەسئۇت پەيزۇللا، رازاق مالىك، ئىمىنجان ئەسئەت، ئابلىكىم قاسىم، قەدىردىن، يەنە ئۆزى تونۇ-مايدىغان بىرمۇنچە كىشىلەر بىلەن مۇلايىملىق بىلەن قول ئېلىشىپ بولۇپ، ئادەت بويىچە كامىلنى كۆرۈپ چىقىش ئۇچۇن ياتاقتا كىرىپ كەتتى. كامىل خاس يالغۇز كىشىلىك ياتاقتا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئاپئاق ياپقۇلار ئىچىدە كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە جىمجىت ياتاتتى. كارىۋات ئەتراپىغا ئوكسىگېن يەتكۈزۈش تۇڭى، ھەر خىل ئەسۋاب - نەيچىلەر تىزىلىپ كەتكەن-

دى. كامىلنى دەسلەپتە ئېلىپ كەلگەندە بۇرنىغا كىرگۈزۈپ قويغان سۇلياۋ نەيچە ئېلىۋېتىلگەنىدى. ئەمدىلىكتە كاناي ئۈسـتىدىن كېسىلگەن تۆشۈك ئارقىلىق ئۆپكىگە نەيچە ماڭدۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئۇچى توختىماي كۆپۈك قاينىاپ تۇرغان ۋارۇنكىدا تۇراتتى، كامىل ئاشۇ نەيچە ئارقىلىق نەپەس ئېلىۋاتاتتى. مەسۇم قابىل كارىۋات ئەتراپىدا ئۆرە تۇرۇشقان مېھرايى، ھېكمەت، ماھىگۇل، مىرزا مۇھەممەتلەرگە ئېگىلىپ سۇس سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن چىقىپ كەتتى، چۈنكى دوختۇرلار بىمار يېنىدا كۆپ ئادەم تۇرۇشقا رۇخسەت قىلمايتتى.

— ھېكمەت ئاكا، كېچىدىن كىرىپك قاقمىدىڭىز، — دېدى مىرزا مۇھەممەت پىچىرلاپ دېگۈدەك، — چۈشلۈك تاماق ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى، قايتىپ بىرئاز ئارام ئېلىۋالامسىز؟

— شۇنداق قىلىڭلار، — كۆزلىرى قىزىرىپ، قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن مېھرايى ماھىگۇلگە قارىدى، — ئىككىڭلار كۆپ جاپا چەكتىڭلار، ئۇنىڭ ئۈستىگە ماھىگۇل چۈشتىن كېيىن ئىشلەيدۇ.

— مەن ئىدارىگە قايتمايمەن، — دېدى ھېكمەت، — مانا ھىگۈلنىڭ ئۆيى دوختۇرخانا ئىچىدە بولغاندىكىن شۇ يەرگىلا بارايى.

— بىرەر ئۆزگىرىش بولسا، — ئېغىر تىندى مىرزا مۇھەممەت، — تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر قىلىمەن.

كامىل يېقىلغان كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭدىن ئايرىلماي خەۋەر ئېلىۋاتقان مىرزا مۇھەممەتنىڭ سۈلغۇن چىرايى، ئولتۇرۇشقان قېلىن كىرپىكلىك چوڭ كۆزلىرىدىن ئېغىر چارچىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ھېكمەت ئۇنىڭ دولىسىغا بوش ئۇرۇپ قويۇپ ماھىگۇل بىلەن چىقىپ كەتتى. كېچىدىن بېرىقى ئۇيقۇسىزلىق، جان سەكراتىدا ياتقان بىھوش كامىلغا قاراپ بىئارام بولۇش، روھىي جەھەتتىن ئازابلىنىشلاردىن ھاردۇق يەتكەن ھېكمەت

بىلەن ماھىگۇلگە تاماق ئېتىش ئېغىر كەلدىمۇ، ئىككىسى دوختۇرخانا ئالدىدىكى ئاشخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ تاماق يېدى، ئاندىن ماغدۇرسىزلانغان پۇتلىرىنى ئارانلا ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپ كىردى. ماھىگۇل ئۇنى مېھمانخانىغا باشلىدى.

— ماھىگۇل، — دېدى ھېكمەت دۇئانغا ئۆزىنى تاشلاپ، — مەن مەسئۇل دوختۇر بىلەن سۆزلەشكەنىدىم. ئۇنىڭ دېيىشىچە، كامىل يېقىلىپ بىرقانچە سېكۇنت دەمدۇ، ئەيتاۋۇر نەپەستىن قالغانلىقى ئۈچۈن مېڭىگە كىسلورود يېتىشمەي مېڭە كاردىن چىققان، ئەگەر ئۇ ساقايغان ھالەتتىمۇ «ئۆسۈملۈك ئادەم» بولۇپ قېلىش ئېھتىمالغا يېقىن دەيدۇ، بۇ نېمە دېگىنى؟

— ۋاي توۋا، — ماھىگۇل چۆچۈپ ھېكمەتكە قارىدى، — شۇنداقمۇ بولۇپ قالارمۇ؟

— ئېيتىڭا «ئۆسۈملۈك ئادەم» دېگىنى زادى نېمىنى كۆزدە تۇتىدۇ؟

— «تېنىسىز ھاياتلىق بار، لېكىن سەزگۈسى يوق» دېگەنلىك.

— نېمە؟! — ھېكمەت ئورنىدىن چاچراپ تۇردى، — بۇ... بۇ مۇمكىنمۇ؟! ياق، ياق، دوختۇرنىڭ پەرىزى خاتا! كا... كامىل ئۇنداق بولۇپ قالسا زادى بولمايدۇ...

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ. بۇ دېگەن ئىلمىي يەكۈن. مېڭە دېگەن شۇنچىلىك سەزگۈركى، بىرەر دەقىقە كىسلورودسىز قالسا شۇ ھامان خىزمىتى قالايمىقانلىشىدۇ.

— ئاھ خۇدا، بۇنداق ياشاشنىڭ نېمە مەنىسى! ئويلىيال. مىسا، يىغلاپ - كۈلەلمىسە، ھاياتلىقتىكى گۈزەل ئەسلىمىلەر. دىن زوق ئالالمىسا، ئالدىدىكى كىشىلەرنى پەرق ئېتەلمىسە، شادلىق، قايغۇ، مۇھەببەت - نەپرەتلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىسە، ئۇنىڭ تاش - تۇپراق، ئۆسۈملۈك - گىياھلاردىن

نېمە پەرقى قالدى. . .

— ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالايلى، — ماھىگۇل تەسەللى قىلدى، — بۇ دوختۇرنىڭ پەرىزىكەنغۇ، — بەلكىم ئۇنچىلىكمۇ بولۇپ كەتمەس.

ھېكمەت دىۋان يۆلەنچۈكىگە بېشىنى تاشلاپ، تورۇسقا قا- دالغىنىچە كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇنىڭ كۆڭۈل ئەينىكىدىن ئۆتۈ- مۈش خاتىرىلىرىنىڭ سايىلىرى ئەلەڭلەپ ئۆتمەكتە ئىدى. . .

ئاھ. . . بوستان يوللىرى، بوستاندا ئۆتكەن كۈنلەر، كۈ- رەش مەيدانلىرىدىكى ئېلىشىش، قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە ئۆتكۈز- گەن ئايدىڭ كېچە. . . ياۋا قومۇش، شۇاق قاپلىغان قوشكۆلدە- كى سۇرگۈن، قۇم - تۇپىلار تۆكۈلۈپ تۇرغان زەي گەمىلەر. . . چايخانا مەكتەپتىكى سىرلىق ئالاقىلەر، ئىگەچى باغچىسىدا مۇشائىرە ئۆتكۈزۈش ھەم لەپەر ئېيتىشىشلار. . . ئەلنامە يارلىقىدىكى قومۇشلۇقتىن غاقىلداپ چىققان ئۆردەك، بىغۇبار تەنلەرنىڭ بىرلىشىشى. . . پۇپۇنا، پۇچى تاغلىرىنىڭ پىنھان سايىلىرىدىكى سۆھبەتلەر. . . ھەممە - ھەممىسىدە كا- مىل گىگانت ئادەمدەك قەد كېرىپ تۇراتتى!

كامىل ھېيجىگدىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى «تۇمانلىق يىل- لار» نىڭ يېزىلىپ تۈگىگەن ئورنىگاللىرىنى ئۆتتۇرلۇق كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ھېكمەتنى چاقىرىپ ياكى تېلېفون بېرىپ رو- مان ھەققىدە كۆزقاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىاتتى. قوشۇشقا، ئېلىۋېتىشكە، تۈزىتىشكە يەرلىرىنى ئەستايىدىل كۆرسىتىپ بېرەتتى، ھەتتا يىللار شامالىرى كۆمۈشكە ئۇلگۈر- گەن بەزى ۋەقە - ھادىسىلەرنى ھېكمەتنىڭ يادىغا سالاتتى. ئۆمۈر داستانى بولغان «تۇمانلىق يىللار» نىڭ دەسلەپكى تومى- رىنى ئوقۇغانسېرى ھاياجانغا تولاتتى. دوستلار خاتىرىسى بىر - بىرلەپ ئايان بولۇپ، كەتكەنلەرگە ئاھ ئۇرسا، ھاياتلارغا مېھىر - مۇھەببىتى تولۇپ تاشاتتى. بەزىدە دېرىزىسىدىن كۆرۈ-

نۇپ تۇرغان ساپسېرىق دەرەخلەرگە، ئۆمۈر مەنزىلىنى ئاخىر- لاشتۇرۇپ شىرتىلداپ تۆكۈلۈۋاتقان غازاڭلارغا قاراپ ئاھ ئۇراتـ تى، كۆز ياشلىرى تۆكۈلەتتى. بۇنداق چاغلاردا ھېكمەتكە تېلې- فون بېرىپ: «ھېكمەت، ھېكمەت! يۇرىكىمنى ئېزىپ، باغرىم- نى پارە - پارە قىلىۋەتتىڭ. . . » دەيتتى يىغىدىن بوغۇلغان غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازدا. ئەمدى. . . ئەمدى بۇ نېمە تەقدىر، قانداق بەختسىزلىك! ھېكمەتنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرى ھەم كەل- گۈسىگە تەقدىرداش بولغان، ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنىڭ، شېرىن چۈشلىرىنىڭ، بەختىيار كۈنلىرىنىڭ شاھىدى، گۈۋاھچىسى، ھەغداسى بولغان كامىلنىڭ ھايات تۇرۇپ ھەممىنى بىر يولىلا ئۇنتۇپ كېتىشى، ھەتتا ئېسىگىمۇ ئالالماسلىقى ھېكمەتنىڭ يۇرىكىنى داغلىماقتا ئىدى.

— يا. . . ياق، دوختۇر يالغان ئېيتىدۇ، مەن ئىشەنمەي- مەن، بۇ مۇمكىن ئەمەس!

— ھېكمەت، ھېكمەت! سىزگە نېمە بولدى، جۆيلۇۋاتام- سىز؟

— مەن. . . ماڭا نېمە بولدى؟ — ماھىگۇلنىڭ قاچانلاردا چىقىپ كېتىپ يەنە قايتىپ كىرگەنلىكىنى تۇيمىغان ھېكمەت ئۇنىڭغا گۇمانسىراپ قارىدى، — مەن. . . ۋارقىراپ سالغان ئوخشىمامدىم.

— بەك چارچاپ كېتىپسىز، — ماھىگۇل ھېكمەتنىڭ بە- لىكىدىن تۇتۇپ يۆلىدى، — مېنىڭ ھۇجرامغا كىرىپ بىردەم ئارام ئېلىڭ. كارىۋاتقا ياستۇق - كۆرپىلەرنى سېلىپ تەييارلاپ قويدۇم.

ماھىگۇل ھېكمەتنى باشلاپ ئۆز ھۇجرىسىغا ئېلىپ كىر- دى. ئۆيگە نېمىدۇر سېپىلگەندى. يېنىك تەۋرىنىپ تۇرغان دېرىزە پەردە، تۇركىيە كارىۋات ياپقۇچى، مامۇق ياستۇق، كۆر- پىلەردىن گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇۋاتقان مەززىلىك ھىد دىماغلارنى

غىدىقلاپ كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچاتتى. ھېكمەت كارىۋاتقا چىقىپ يانپاشلاپ يېتىشى، ماھىگۇل ئۇنىڭغا يازلىق ئەدىيالنى يېيىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

كامىل يېقىلىشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى ھېكمەتنى ئۆيگە چاقىرىپ ماھىگۇل بىلەن ئىككىسىنىڭ توي ئىشى توغرۇلۇق سۆھبەتلەشكەنىدى. ئۇلار ھەشەم ـ دەرەم قىلمايلا كۆڭلىدىكى دوستلارنى چاقىرىپ «توي چېيى» بېرىشنى بېكىتىشتى. ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل ئاددىي توي چېيى بولسىمۇ ئانچە ـ مۇنچە تەييارلىق قىلىۋاتقان كۇنلەردە كامىل دوختۇرخانىغا كىرىپ قالدى. دوستىنىڭ تىلدىن قېلىپ تېخىچىلا خەتەر ئىچىدە ياتقانلىقى ھېكمەتنى ئازاب ئىزتىراپىدا ئۆرتىمەكتە ئىدى، شۇڭا توي ئىشى ئۇنىڭ ئېسىدىن كۆتۇرۇلۇپ كەتكەنىدى.

ھېكمەتنىڭ بىر چاغدا ئۇيقۇسى ئېچىلىپ ئورنىدىن يېنىكلا تۇرۇپ كەتتى. تامدىكى ئاسما سائەتنىڭ ئىستىرىلكىسى ئالتىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى، بىراق كۇن ئۇزاق بولغاچقىمۇ ئەتراپ يوپيورۇق ئىدى. ئۇ كارىۋات يېنىغا قويۇلغان تومپۇچكا ئۇستىدىكى باغاقچىنى كۆرۇپ قولىغا ئالدى. بۇ ماھىگۇلنىڭ قالدۇرغان خېتى بولۇپ، ئۇنىڭدا: «مەن ئىشقا چىقىپ كەتتىم، تاماق توك قازىنى ئىچىدە، ئېشىپ قالسا جەرىمانە قويۇلىدۇ» دەپ يېزىلغانىدى. ماھىگۇلنىڭ چاقچىقىدىن كۆڭلى سۆيۈنگەن ھېكمەت تازىلىق ئۆيگە كىرىپ يۇيۇنۇپ چىققاندىن كېيىن، توك قازىنى ئىچىدە ئىسسىق تۇرغان بىر تەخسە مانتىنى يەپ دوختۇرخانىغا ماڭدى.

ھېكمەت ھەر كۇنى دېگۇدەك كامىل ياتقان ياتاقنىڭ ئەترا-پىنى چۆرگىلەپ يۇرەتتى، بەزىدە كامىلنىڭ كۇندىن ـ كۇنگە سولىشۋاتقان ھالىتىگە قاراپ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرىگە يىغا يامىشاتتى. كانىيىنى تېشىپ ئۆتكۇزگەن نەيچىدىن خىرتلاپ ئاۋاز چىققاندىن باشقا، ئۇنىڭدا ھېچقانداق سادا يوق ئىدى.

ئەنە شۇنداق بىھوش ياتقىنىغا يىگىرمە ئىككى كۇن بولغان بىر ئەتىگەنلىكى ئۇنىڭ ھالى بىردىنلا پەسلەپ كەتتى. دوختۇرلار ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشۇپ، بارلىق ئامال ـ چارىلەرنى قىلغان بولسىمۇ ھېچقانداق ياخشىلىنىش كۆرۇلمىدى.

ـــ بىمارنى بۇنداق قىينىمايلى، ئۇنىڭدا ئۈمىد قالمىدى، ـــ دېدى دوختۇر راست گېپىنى قىلىپ، ـــ ئۆپكىنىڭ بارلىق تالالىرىدا كۆپۈك قاينىاپ نەپەس يوللىرىنى توسۇۋەتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، كانايدىن كىرگۈزۈلگەن نەيچىنى توختىماي ھەرىكەتلەندۇرۇپ نەپەس تالالىرىغا يۆتكەپ تۇرغاچقا، ئۆپكىمۇ يالۇغلىنىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن.

ياتاق ئىچىدە يىغا ـ زار كۆتۇرۇلدى. مېھراي ۋە ئۇنىڭ ئون بەش ياشلىق قىزى رامىلە كامىلغا ئېسىلىپ، كارىۋاتلارنى قۇچاقلاپ يىغلىماقتا ئىدى. شۇنداقتىمۇ دوستلار كامىلنى ئاۋايلاپ نوسىلكىغا ياتقۇزدى ـ دە، كۆتۇرۇپ چىقىپ دوختۇرخانىنىڭ قۇتقۇزۇش ماشىنىسىغا سېلىشتى.

كامىل ئۆز ئۆيگە ئېلىپ كېلىنىدى. تەڭرى ئۆمرىدە كۆپ دېشۋارچىلىقلارنى تارتىپ جاپا چۆللىرىنى كەزگەن، ئۆز مىللىتى ئۈچۈن جان ھەم تېنىنى ئايىمىغان، ئىز ـ دېرەكسىز كۆمۈلگەن ئەجدادلىرىنىڭ نامىنى جاھانغا نامايان قىلغان، ئىنسانىي بۇرچ، ۋىجدان ھەم دىيانەت بىلەن ياشاپ ئىزگۈ تىلەكلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن بۇ ھۆرمەت ساھىبىنى ئېلىپ كېتىشكە كۆزى قىيمىغاندەك قىلاتتى. ئۇ ھېلىھەم ھايات شامىدىن دېرەك بېرىپ ئاستا ھەم رىتىملىق خىرتىلدايتتى. مىرزا مۇھەممەت پاختا پەلكۇش بىلەن ئۇنىڭ گەز باغلىغان لەۋلىرىنى نەمدەپ تۇراتتى. دوست ـ بۇرادەرلىرى، ئۇستاز ـ شاگىرتلىرى گويا ئۇنىڭ سىماسىنى قەلب خەزىنىسىگە كۆچۈرۈۋالماقچى بولغاندەك كارىۋات ئەتراپىدا سۈكۇتتە تۇرۇشۇپ، ئەلەم ـ ھەسرەت بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇشاتتى. ئەمما، كەچ سائەت يەتتىگە ئىككى

مىنۇت قالغاندا كامىل كۆزلىرىنى ژاللىدە ئاچتى. مېھراي بە-
لەن رامىلە ئۇنلۇك يىغلاپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى تاشلىماقچى بولغاند-
دى، باشقىلار ئۇلارنى تۇتۇۋالدى. ھېكمەت كۆزلىرىدىن ياش
تۆككىنىچە دوستىغا ئېڭىشىپ: «كامىل، مېنى تونۇدىڭمۇ» دەپ
ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتقاندى، ئۇ ھېكمەتنىڭ ئالقىنىنى
بىلىنەر - بىلىنمەس سىققاندەك قىلدى. ئەمما، نۇرى ئۆچكەن
كۆز گۆھەرلىرى ئۇنى تونۇيالمىدىمۇ، يوق، بىلگىلى بولمايتتى.

كامىل قارىچۇقلىرىنى ئايلاندۇرۇپ ھەممىگە تەكشى قار-
ىغاندەك قىلدى. بەلكى ئۇ ئەجەل خەۋەرچىسىگە بىرەدەم سەۋر
قىلىشنى ئىلتىجا قىلغان بولسا كېرەك. ئەينەكلىك ئىشكاپلار-
دىكى كىتابلىرىغا، يېزىقچىلىق ئۈيىگە كىۆزى قىيمىغاندەك
تام - تورۇسلارغا قارىدى. دوستلىرىغا «خوش» دېگەندەك تەل-
مۇردى، ئاندىن ژاپادار ھەمراھى، سۆيۈملۈك رەپىقىسى مېھراي-
دىن ئەپۇ سورىغاندەك بىر ھازا تىكىلىپ قالدى. ئۇ يەنە قىزى
رامىلەگە شۇنچىلىك ئۇزۇن تىكىلىپ قالدىكى، كۆز جىيەكلە-
رىدىن سىرغىپ چۈشكەن ئىككى تامچە ياش ياستۇققا تۆكۈلدى
ھەم شۇ پېتى كۆز قارىچۇقلىرى قېتىپ قالدى.

بۇ ئالەم شۇنچە ژاپاسىز ئىكەن! قاراڭ، ئۇ ئىلىم -
ئىرپان ئاسمىنىدا چاقنىغان بىر يۇلتۇزنى ئۆز قوينىغا تارتىپ
ئېلىپ كەتتى! . . .

توزاق دېننى
چوقۇغان قۇش

كامىلنىڭ يەتتە نەزىرى ئۆز ئىدارىسىنىڭ چوڭ كۈلۈبىدا
ئۆتكۈزۈلدى. كېلىۋاتقان ئادەم ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئالىم،
يازغۇچى، شائىر، مۇتەخەسسىسلەر، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھ-
بەرلىرى، ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورلىرى، دوتسېنتلىرى،
ھەتتا ئاڭلىغانلىكى ئوقۇنقۇچى، ئوقۇغۇچى، تىجارەتچى، سودا-
گەرلەر، ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەرھۇمنىڭ نەزىرىگە داخىل
بولۇشتى.

ھويلا ئىچىگە تىزىلىپ كەتكەن ماشىنىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن
يول تېپىپ مېڭىشمۇ تەس ئىدى. كامىلنىڭ يېقىن دوست -
بۇرادەرلىرى بەللىرىگە ئاق پوتا باغلاپ كۈلۈب ئىشكىنىڭ ئىك-
كى تەرىپىدە ئۆرە تۇرۇشاتتى. ئىشانوف، مىرسۇلتان، جارۇللا
ئەخمىدى قاتارلىق ياشانغانلار ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ كەلگەن-
لەرگە قول بېرىپ كۆرۈشەتتى. كۈلۈبنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى
تاملارغا «مۇسىبەتنامە»، «تەزىيە»، «مەرسىيە»لەر چاپلانغان
بولۇپ، بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى شېئىر ۋە نەسرىلەر ئىدى. خوتەن-
دىكى دوستلارنىڭ قايغۇلۇق ھېسسىياتى بىلەن يوللىغان تېلېگ-
رامىلىرى ھۆسنىخەت نۇسخىسىدا يېزىلغاچقا، ئالاھىدە كۆزگە
چېلىقىپ تۇراتتى.

ھەپتىدىن بېرى كۆزى ياشتىن قۇرۇماي، قاپاقلىرى ئىش-
شىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ھېكمەت، مىرزا مۇھەممەت-

لەر بەللىرىگە ئاق پوتا باغلىغان ھالدا ئىشىك ئالدىدا كەلگەنلەر-
نى كۆتمەكتە ئىدى. ھويلىغا بىغىر رەڭلىك بىر كىچىك ماشىنا
كىرىپ كەلدى. شوپۇر ماشىنىسىنى ئىلگىرى - كېيىن تىزد-
لىپ كەتكەن ماشىنىلار ئارىلىقلىرىدىن ئارانلا ئايلاندۇرۇپ كې-
لىپ كۆلۈب ئىشىكى ئالدىدا توختىدى. پەيتۇل بىلەن مەسۇم
قابىل ماشىنىدىن چۈشتى. ئۇلار مېھمان كۆتكۈچىلەرنىڭ ئەڭ
ئالدىدا تۇرغان ھېكمەت، مىرزا مۇھەممەتلەرگە قول بېرىپ،
ئاندىن باشقىلار بىلەن كۆرۈشتى.

كېلىدىغانلارنىڭ ئايىغى سەل سىلىككەندىن كېيىن، ھەم-
مەيلەن كۆلۈب ئىچىگە يىغىلدى، چۈنكى نەزىردىن كېيىن ئاد-
دىي مۇراسىم يىغىنى ئۆتكۈزۈلمەكچى ئىدى. پەن تەنقىدات ئىل-
مىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى كامىلنىڭ تەرجىمھالى ۋە كلاس-
سىك ئەدەبىيات ساھەسىگە سىڭدۈرگەن ئەجرى، شۇنداقلا يازغان
ئىلمىي ماقالە، شېئىر، داستانلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى.
ئارقىدىن ئىشانوف، ھېكمەت، جارۇللا ئەخمەدىلەر مۇسىبەتنا-
مىلىرىنى ئوقۇدى. بولۇپمۇ كامىلنىڭ شاگىرتى ــ كلاسسىك
ئەدەبىياتى تەنقىداتچىسى مىرزا مۇھەممەت «ئۇيغۇر كلاسسىك
ئەدەبىياتى بويىچە تونۇلغان مۇتەخەسسىس، ئىستېداتلىق نەشرد-
ياتچى كامىل راخمان ھاياتىدىن قىسقىچە يادنامە» سەرلەۋھەلىك
مۇسىبەتنامىسىنى ئوقۇشقا باشلىغاندا كۆلۈب ئىچى تىنىق ئاڭ-
لانغۇدەك جىمىپ كەتتى:

ــ ئۇستازلار، كەسىپداشلار، دوستلار، بىز قايغۇ -
مۇسىبەت ئىچىدە ھەسرەت چېكىپ قالدۇق. چاغاتاي تىلى ۋە
ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن مۇتە-
خەسسىس، نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىمىزنىڭ تۆھپىكارلىرىدىن
بىرى بولغان ئالىي مۇھەررىر، شائىر، ژۇرنالىست كامىل
راخمان بىز بىلەن مەڭگۈلۈك ۋىدالاشتى. خەلقىمىز بىر جانكۆ-
يەر ئوغلانىدىن، كلاسسىك ئەدەبىيات تەنقىداتىمىز يارامليق ئىز-
دەنگۈچىسىدىن ئايرىلىپ قالدى. بۇ ساھەدىكى پىشقەدەملىرىمىز

قابىل شاگىرتىدىن، ئوتتۇرا ياشلىقلىرىمىز سەمىمىي دوستد-
دىن، پائالىيەتچان كەسىپدىشىدىن، بۇ ساھەدە ئىزدىنىۋاتقان
ياشلىرىمىز بىر تەلەپچان ئۇستازىدىن مەھرۇم قالدى. ژۇرنىلە-
مىز ئۆزىنىڭ ماھىر يېتەكچىسىدىن، مۇشتەرىلىرىمىز يېقىن
سىردىشىدىن ئايرىلىپ قالدى. مەرھۇمنىڭ ئائىلىسى ۋە پەرزەد-
تى ئۆمۈرلۈك غەمگۇزارى، مېھرىبان باشپاناھىدىن ئاي-
رىلدى... بۇلارنىڭ ھەممىسىگە سەۋر - تاقەت قىلىپ «ئەل-
ھۆكمىلىللا» دېمەكتىن ئۆزگە نېمە ئىلاج بولسۇن!...

مىرزا مۇھەممەت مۇسىبەتنامىسىنى نادامەتلىك ھېسسىياتى
بىلەن داۋاملاشتۇرۇۋاتقىنىدا، ھېكمەت سىرتقا چاپلانغان مەرسە-
يە ۋە تەزىيەنامىلەرنى كۆچۈرۈۋېلىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.
كۆلۈب ئىچىدىكىلىرىنى بولسا ئەتىگەنلا خاتىرىسىگە كۆچۈرۈۋال-
غانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مىرزا مۇھەممەتنىڭ مۇسىبەتنامىسە-
نى كۆرۈپ، بەزى يەرلىرىنى تۈزىتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن،
مەزمۇنىدىن خەۋەردار ئىدى.

ھېكمەت دەسلەپتىلا جارۇللا ئەخمەدىنىڭ «كلاسسىكلىرە-
مىز» ژۇرنىلىنى بۇلاققا سىمۇۋول قىلىپ يازغان تەزىيەنامىسىنى
بىر چەتتىن ئوقۇپ، بىر چەتتىن كۆچۈرۈشكە باشلىدى:

ئاتىلار مىراسى ــ مەشئەل جۇلاسى،
ئەجدادلار روھىنىڭ جاھانناماسى.
تۇغمەس ئېقىندۇر «بۇلاق» نىڭ سۇيى،
دىللارغا نۇر بېرەر ئۇنىڭ زىياسى.

ئىچكەندە خەلقىمىز بۇلاق سۇيىنى،
تەشنالىق ئىچىدە قەدىرلەپ ئۇنى.
قانداقمۇ ئۇنتۇسۇن بۇلاق قازغانىنى
ۋە ئۇنى ئېقىتىپ، ئەجىر قىلغانىنى.

سىز ئاشۇ بۇلاققا باغلاپ مۇھەببەت،
ئاققۇزۇپ ئۇنىڭدىن دىللارغا شەربەت.
بېغىشلاپ ياش ئۆمۈر، باھاربىزنى،
بەردىڭىز ھاياتقا نۇرانە زىننەت.

ئاققاندا بۇلاقنىڭ سۈيى مەڭگۈگە،
ئاقمدۇ سىزنىڭمۇ ئەجرىڭىز بىرگە.
ساقلىنار مۇھەررىر دېگەن نامىڭىز،
ئون ئىككى مۇقامنىڭ ياڭراق كۈيىدە.

كامىلنىڭ كەسپدىشى، شائىر مۇھەممەت زاھىر «ھەسرەتتە قويدۇڭغۇ مېنى» ناملىق تەزىيە شېئىرىنى مۇنداق مىسرالار بىلەن باشلىغانىدى:

ئەي ۋاپاسىز كاج پەلەك، ھەسرەتتە قويدۇڭغۇ مېنى،
بىر پىداكار دوستتىن ئايرىپ، دەردتە قويدۇڭغۇ مېنى.
ئارىمىزدىن بىر مەھەل، ياش كەتسە ئالىم، ژۇرنالىست،
سەندە ئادىللىق قېنى، كۆلپەتتە قويدۇڭغۇ مېنى.
قۇم بېسىپ كەتكەن بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئاچقانغۇ ئۇ،
چۆلگە تاشلاپ چاڭقىتىپ، غۇربەتتە قويدۇڭغۇ مېنى.
ياقتى ئۇ لۇتفى، نەۋائى، نۆۋبىتى. . . نىڭ شامىنى،
شۇ چىراغنى ئۆچۈرۈپ، زۇلمەتتە قويدۇڭغۇ مېنى.
يا كلاسسىكلار ئۇنى چاقىردىمۇ بەك سېغىنىپ،
كۆرۈشۈپ يانغايمۇ تېز، ھىجرەتتە قويدۇڭغۇ مېنى.
زەپ ئېسىل، پازىل ۋە كەمتەر، ئەل سۆيەر ئوغلان ئىدى،
ئاشۇ دانا سۆھبىتىدىن چەتتە قويدۇڭغۇ مېنى.
. . . . . .

ھېكمەت شېئىرنىڭ ئاخىرقى كۆپلېتلىرىنى ئىچىدە ئوقۇغاچ كۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يانداپلا چاپلانغان يازغۇچى ھەم شائىر نۇرئەخمەت زىكرىيانىڭ «كامىل راخمانىنىڭ ۋاپاتىغا مەرسىيە» دېگەن شېئىرىنىڭ ئىككى كۆپلېتىنى كۆچۈرۈپ بولغاندا، كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ دولىسىغا قېقىپ چۆچۈتۈۋەتتى. ھېكمەت قايرىلىپلا ئوبزورچى مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ئۆزىگە قاراپ كۈلۈپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— قېنى ھېكمەت ئەپەندى، داۋامىنى يېزىڭ، مەن ئوقۇپ بېرەي.

قۇت تاپتى، كامالەت، ئىستىقبال تاپتى،
شاھانە ئەسەرلەر، دۇررى، جەۋھەرلەر.
غەپلەتتىن ئويغىتىش ئۈچۈن جاھانىنى،
ھېكمەتنىڭ نۇرىنى چاچقان قەيسەرلەر.

ئەلۋىدا ھاياتلىق بوستانىدىكى،
مىللەتنىڭ ئىناۋەت ـ ئابرۇيى كۆركى.
ئەسلەيدۇ ئەجرىڭنى «ئون ئىككى مۇقام»
ئەسلەيدۇ «دىۋانى لۇغەتىل تۈركى».

ھېكمەت مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ئوقۇپ بېرىشى بىلەن يەنە بىرقانچىلىغان مەرسىيە، قەسىدىلەرنى كۆچۈرۈۋالدى، ئاندىن بەزى ۋىلايەت يازغۇچىلار جەمئىيىتى، ژۇرنال تەھرىر بۆلۈملىرىدىن كەلگەن مۇسىبەت تېلېگراممىلىرىنى ئوقۇپ چىقتى. يەنە ئامانىللا قۇربان، ئالىمجان زېھرۇللا، شادىمان، توختى قۇربان، مەھەممەت قاسىم، ئەخمەت ھوشۇر قاتارلىق خوتەندىكى دوستلارنىڭ ئايرىم ھەم بىرلىشىپ يوللىغان تېلېگراممىلارنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈپ چىقتى.

مۇقىتجان باھادىرنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە تەنقىدىي ماقالە يېزىلغاندىن كېيىن، مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ھېكمەت قەلبىدىكى ئوبرازى بىردىنلا سۇسلاشتى، بولۇپمۇ مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى. ھېكمەت ئالدىراشلىق ئىچىدە مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ماقالىسىنى ئوقۇشقا پۇرسەت چىقىرالمىغانىدى، كېيىن گېزىتنى ئىزدەپ تېپىپ ئوقۇدى. ماقالىدە «بىر كالتەك بىلەن ئۇجۇقتۇرۇش» خاھىشى ئەمەس، بەلكى ئەسەرلەردىكى پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرى ۋە ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدىكى كۆزقاراشلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. ماقالە باشتىن - ئاخىر ئىلمىي يېزىلغان بولۇپ، ھېكايىچىلىقىمىزدىكى يۇز بېرىۋاتقان، سەل قارىلىۋاتقان، تۇزەتمىسە بولمايدىغان نۇقسانلار سەممىيلىك بىلەن كۆرسىتىلىپ ئۆتۈلگەنىدى. ھېكمەت ماقالىگە باشتىن - ئاخىر قايىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئەسەر قەھرىمانلىرىنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىش مەسىلىسىدە بىر تەرەپلىمىلىك كۆزقاراشنىڭ خىلىلا چەكتىن ئاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى. چۈنكى يازغۇچىنىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە سالغان ۋەقە ياكى بىرەر ھادىسە ئاپتورنىڭ يەتمەكچى بولغان نىشانىنى بويلاپ راۋاج تاپىدۇ ھەم ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. پېرسوناژلارنىڭ ھەربىرىكەت دائىرىسى، قىسمەت - تەقدىرىمۇ ھەرگىز بۇلاردىن مۇستەسنا ئەمەس. ئەمما، ھەر كىمنىڭ تەسىرلىنىش، زوق ئېلىش، ھاياجانلىنىش، قوبۇل قىلىش دەرىجىسى ئۆزگىچە بولغاچقا، يازغۇچىنى يىغلاتقان بىرەر ۋەقە باشقىلارنى كۈلدۈرۈشى، ئەك بولمىسا ئېچىندۇرۇشى مۇمكىن.

ھېكمەت بۇ توغرۇلۇق مەسئۇت پەيزۇللا بىلەن سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق ئۆز ۋاقتىدىلا پىكىر بىرلىكىگە كەلگەنىدى، شۇنداقلا نۇردۇن خوجىنىڭ ئۇنى پۈلغا سېتىۋېلىپ «دۇمباق چالغۇزغان» دېگەندەك سۆز - چۆچەكلەرنىڭ پۈتۈنلەي تۆھمەت

ئىكەنلىكىمۇ ئايدىڭلاشتى. شۇ چاغدا مەسئۇت پەيزۇللا ئاچچىقلاپ: «ئەبلەخلەر، غالجىرلار، ئۇلارنىڭ قارا كۆڭلىدىن پاك ئىمان، پاكىز ئېتىقاد دېگەننىڭ سۈنىقىنى تاپقىلى بولمايدۇ. سۈزۈك سۇلىرىمىزنى بۇلغاۋاتقان بۇنداق ئىتبېلىقلىرىنىڭ دەردىنى باقمىغا كەتكۈچە تارتىدىغان ئوخشايمىز...» دېگەنىدى.

ھېكمەت بىلەن مەسئۇت پەيزۇللا بارلىق تەزىيەنامىلەرنى كۆرۈپ بولمايلا، كۇلۇبتىن مىرزا مۇھەممەت ئالدىراپ چىقىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— سۆزلەيدىغانلار ئاخىرلىشىپ قالدىمۇ؟ — سورىدى ھېكمەت ئۇنىڭدىن.

— تۈگىدى، ھازىر پەن تەنقىدات ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى خۇلاسە سۆزى قىلىۋاتىدۇ، — مىرزا مۇھەممەت مۇھىم بىر ئىشنى دېمەكچى بولغاندەك ئەتراپىغا قاراپ قويىدى، — ھېكمەت ئاكا، بىر قىسىم يازغۇچى، شائىرلار ئوتتۇرىسىدا «تۇرسۇنجان ئاپتورلارنىڭ قىرىق مىڭ سوم قەلەم ھەققىنى ئېلىپ چەت ئەلگە قېچىپ كېتىپتۇ» دېگەن گەپلەر بولۇنۇۋاتىدۇ.

— يالغان! — ھېكمەت ئاچچىقىدا ۋارقىرىۋەتتى، — تۇرسۇنجان ئۇنداق ئىپلاسلىقنى قىلىدىغان ئادەم ئەمەس.

— بۇ، قاراڭ، ئاشۇ مەسۇم قابىل دېگەن ئەبلەخنىڭ ئويۇنلىرى بولمامدۇ، — دېدى مەسئۇت پەيزۇللا، — تۇرسۇنجاننى نەشرىياتتىن ھەيدەشنىڭ باش پىلانلىغۇچىسىمۇ شۇ.

— پەيتۇلكام بارغانلىكى ئاپتورلارغا: «سىلەرنىڭ قەلەم ھەققىڭلارنى تۇرسۇنجان «ئۆزۈم تارقىتىمەن» دەپ ۋاكالىتەن قول قويۇپ ئېلىپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى» دەپتىمىش.

— بۇ ئىشتا پەيتۇل بىلەن مەسۇم قابىل ئىككىسىنىڭ قولى بار، — دېدى ھېكمەت كېسىپلا، — ئۇلار تۇرسۇنجاننى

«چەت ئەلدىن كەلمەيدۇ» دېگەن ھۆكۈمنى چىقىرىپ، ئاپتور-
لارنىڭ قەلەم ھەققىنى قاقتى - سوقتى قىلماقچى.

ھېكمەتنىڭ سۆزى ئاياغلاشمايلا كۈلۈپ ئىشكىدىن ئادەم-
لەر پاتماي چىقىشقا باشلىدى. ئۇلارنى ھۆرمەت يۈزىسىدىن
ئۇزىتىش كېرەك ئىدى، شۇڭا ھېكمەت، مەسئۇت پەيزۇللا،
مىرزا مۇھەممەتلەر ئىشىك ئالدىغا كېلىپ قول قوۋۇشتۇرۇپ
تۇرۇشتى، بەزى ياشانغان زىيالىيلارنىڭ قولتۇقلىرىدىن يۆلەپ
ماشىنىغا چىقىشىغا ياردەملەشتى. ئادەملەر ئۇزاپ سەل شالاڭلە-
شىپ قالغاندا، كۈلۈبتىن پەيتۇل بىلەن مەسۇم قابىل چىقىپ
كېلىشتى. ئۇلار ئىشكىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۆرە تۇرۇپ، مېھ-
مانلارنى ئۇزىتىۋاتقان نەزىر ساھىبخانىلىرى بىلەن قول بېرىپ
خوشلىشىپ پەلەمپەيدىن چۈشۈشى، ھېكمەت، مەسئۇت پەيزۇل-
لا، مىرزا مۇھەممەتلەرنى كۆرۈپ قېلىشتى. ئۇلار ھودۇققاندەك
بولۇپ باشلىرىنى سەل ئەگدى - دە، خوشلىشىش ئىپادىسىنى
بىلدۈردى. ماتور ئوت ئېلىپ گۈرۈلدەۋاتقان ئارىلىقتا مەسۇم
قابىل ئەينىكى چۈشۈرۈۋېتىلگەن ماشىنا كۆزىنىكىدىن سىرتقا
بىرلا قاراپ دەرھاللا يۈزىنى قاچۇردى، چۈنكى مەسئۇت پەيزۇل-
لانىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى ئۇنىڭغا قادىلىپ تۇراتتى.

ماشىنا سىلىق ئايلىنىپ كوچىغا چىققاندىن كېيىنلا، مە-
سۇم قابىل يېنىككىنە تىن ئالدى - دە، يېنىدا كۆزلىرىنى
يۇمۇپ ئولتۇرغان پەيتۇلغا كۆز قىرىنى سالدى، چۈنكى ئۇ
ئۆزىنىڭ قورقىنلىقىنى پەيتۇلنىڭ بىلىپ قېلىشىنى خا-
لىمايتتى.

مەسۇم قابىل شۇ يىلى ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالماسلىق ئۈ-
چۈن ھېكمەتتىن كونا ئاداۋەت - نىزالارنى كۆڭلىگە ئالماي،
رۇستەم بىلەن ئۇچقۇنئاينىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش-
نى تەلەپ قىلدى. بۇ ھەقتە چۈشەندۈرۈپ «ئىنسانچىلىقتا ئەڭ
قىيىن نەرسە «پاك بولۇش». دۇنيادا ئەيب - نۇقسانسىز ئادەم

يوق، ھەممە ئىش مەنپەئەتكە باغلانغان» لىقى قاتارلىقلارنى ئىس-
پاتلاش ئۈچۈن مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ماقالىسىنى دەستەك قىلىپ
ئۇنىڭغا تۆھمەت چاپلىدى. ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، رېستوراندا
ئۆتكۈزۈلگەن بىر توي مەرىكىسىدە، سەل كەيپ بولۇپ قالغان
مەسئۇت پەيزۇللا مەسۇم قابىل ئولتۇرغان ئۇستەلگە كېلىپ
ئۇنى ئىپلاس، ئىغۋاگەر، تۆھمەتخور دېگەندەك تىللار بىلەن
قاتتىق رەسۋا قىلىۋەتتى. ئەگەر باشقىلار مەسئۇت پەيزۇللانى
تارتىپ ئېلىپ كەتمىگەن بولسا مەسۇم قابىل تېخىمۇ ئېغىر
ئاھانەتلەرگە پېتىپ قالغان بولاتتى. بۇ قورقۇنچلۇق ساۋاق
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى ئېھتىياتچان قىلىپ، ھىيلە -
مىكىر ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدى. ئەگەر ئۇ بىرەر
كىتاب ياكى ئەسەرگە نەشىرىنى سانجىماق بولسا «يۇرتتىن
بىرنەچچە تونۇشلار كەپتىكەن، بۇ ئەسەرنى ئوقۇپ مۇنداق چۈ-
شەنچىگە كەپتۇ، لېكىن مەن «بۇنداق دېسەڭلار خاتا بولىدۇ»
دەپ قويدۇم، دېيىش ئارقىلىق كۆزلىگەن نىشانىغا يېتەتتى.
شۇڭا بۇگۈنكى نەزىردىمۇ بەزىلەر ئۇنى چەتكە تارتىپ، تۇرسۇن-
جاننىڭ نەشرىيات پۇلىنى ئوغرىلىقچە ئېلىپ قېچىپ كەتكەنلە-
كى توغرۇلۇق سورىغىنىدا، ئۇ: «مەن تۇرسۇنجاننىڭ بۇنداق
قىلىشىغا ئىشەنمەيمەن، لېكىن ئاپتورلار قەلەم ھەققى دەۋاسى
قىلىۋەرگەندىكىن، پەيتۇلكام مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن ئۇ-
قۇشسا، ئۇلار شۇنداق دەپتۇ، مەنمۇ ھەيران قالدىم، نەشرىيات
باشلىقى ئاساسسىز گەپ قىلمايدىغاندۇ. . . » دېگەندەك تىكەن-
لىك، تىكەنسىز گەپلەر بىلەن چەكلەندى. ئەلۋەتتە «كۈندۈزى
گەپ قىلساڭ يان - يېنىڭغا باق، كېچىسى گەپ قىلساڭ
قۇلاقنى - قۇلاققا ياق»، «تامنىڭمۇ قۇلىقى بار» دەپ كونىلار
بىكار ئېيتمىغان. بىر كۈنلەردە بۇ گەپلەر تۇرسۇنجان، ھېكمەت-
لەرنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالغۇدەك بولسا مەسۇم قابىلدىن ھېچ-
قانداق قۇسۇر تاپالمايدۇ، ھەتتا خۇش بولۇشى مۇمكىن. . .

— پەيتۈلكا، ھەي پەيتۈلكا، — قوش ئېگەكلىرىگە چۈ-
كۈپ مۈگدەپ قالغان پەيتۈل مەسۈم قابىلىنىڭ قايتا توۋلىشىدىن
قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى پاللىدە ئاچتى، — سىزگە ھاردۇق
يېتىپ قالغان ئوخشىمامدۇ.

— ھە، ھە، ياق، ياق، — پەيتۈل ئالىقانلىرىدا پۈلتە-
يىپ چىققان قاپاقلىرىنى ئۇۋۇلىدى، — ھە، نېمە ئىشتى؟

— نەزىرده خېلى كۆپ ئادەملەر مەندىن تۈرسۈنجانىنىڭ
قىرىق مىڭ سوم پۇلنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن ئىشىنى
سورىدى.

— شۇنداقمۇ؟ — تۈرسۈنجانىنىڭ گېپى چىقىش بىلەن پەي-
تۈلنىڭ ئۈيقۇسى ئېچىلىپ كەتتى، — مەندىنمۇ سوراشتى.
ھە، سىز نېمە دېدىڭىز؟

— بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ.

— شۇ، شۇ، ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ - ده.

— مەن يەنىلا خاتىرجەم بولالمايۋاتىمەن. . .

— نېمىشقا، نېمىدىن؟ — پەيتۈل ئەندىككىنىدىن چۆچۈپ
قارىدى، — تۈرسۈنجان ئۇ. . .

— ياقەي، ئۇنىڭ كېلىشى ناتايىن، — پەيتۈل جىمىپ
قالغان مەسۈم قابىلىنىڭ ئاغزىغا تىكىلىپلا قالغانىدى، — ئەگەر
ئاپتورلار يۇقىرىغا ئەرز قىلىپ قالسا چاتاقنىڭ چوڭى چىقىپ
قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ئۇلارغىمۇ «تۈرسۈنجان ئېلىپ قېچىپ كەتتى» دې-
سەكلا بولمىدىمۇ.

— يۇقىرىدىن تەكشۈرۈپ كەلگەنلەر «ئەمىسە تۈرسۈنجان
قول قويۇپ ۋاكالىتەن ئالغان قەلەم ھەققى تالونىنى چىقىرىڭ-
لار» دەپ قالسىچۇ؟

گويا غايىبتىن بىر قول كېلىپ پەيتۈلنىڭ كانىيىنى غىق-
قىدە سىققاندەك، يۈز - پوكانلىرى ئېسىلىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

راست، ئەجەب بۇ تەرىپىنى ئويلاپ قويماپتا! ئەگەر شۇنداق
بولۇپ قالسا نېمىدەپ جاۋاب بەرگۈلۈك! دۇنيادا مەنپەئەتتىن
ئارتۇقراق قۇدرەتلىك كۈچ ھەم تاتلىق نەرسە يوق. مېھنەت
ئەجرىدىن قۇرۇق قالغان ئاپتورلار يۇقىرى - تۆۋەن قاتراپ،
ھەتتا سوت مەھكىمىلىرىگە بېرىپ قالسا. . . پەيتۈل ئاخىرىنى
ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

— مەسۈم قابىل بۇ. . . بۇ ھەقىقەتەن زىل ئىشكەن،
قانداق قىلساق بولار؟

— مەنمۇ بىلەلمىدىم.

مەسۈم قابىل «بىلەلمىدى» ئەمەس، بەلكى «يالغان تا-
لون» ئەھيا قىلىشنىڭ چارە - تەدبىرلىرىنى باشلىقنىڭ ئۆز
ئاغزىدىن چىقىرىشنى كېيىنكى ئىشلار ئۈچۈن پايدىلىق، دەپ
قارىغاچقا، قەستەن بىلمەسكە سالدى. ناۋادا پەيتۈلنىڭ راست-
تىنلا ئەقلى يەتمىگەن تەقدىردە «پۇرىقىنى پۇرىتىش ئارقىلىق
ئۆزىنى تاپتۇرۇش» چارىسىنى قوللانماقچى بولدى. پەيتۈل نە-
پەس ئۆتمەي، تۇزاق دېنىنى چوقۇش ئۈچۈن مەسۈم قابىلنىڭ
يايغان تورىغا قەدەم ئالدى.

— تالونىنى پەيدا قىلغانكەنمىز، پۇلىنى ئېلىشقا توغرا
كېلىدۇ.

— ئەلۋەتتە.

— ئەمما بۇنداق تالونىنى مالىيە بۆلۈم باشلىقى، بوغال-
تىر، كاسسىرلارنىڭ ياردىمىسىز قىلغىلى بولمايدۇ.

— ئۇلارمۇ پايدا - مەنپەئەت تەگمىسە قىلمايدۇ دەڭا، —
مەسۈم قابىل پۇرىقىنى پۇرىتىپ ئۇنىڭ ئۆزىنى تاپتۇ -
رۇۋاتاتتى، — تېخى بىرەر رېستورانىدا مېھمان بولۇشنى تەمە
قىلىشمۇ مۈمكىن. . .

پەيتۈل بىرلا پۇراش ئارقىلىق مەسۈم قابىلنىڭ قوينىدىكى
نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى. ئۇ رېستورانىدا بىر ئۇستەل تەييار-

لاش، مالىيە بۆلۈمىدىكى مۇھىم دەپ بىلگەن كىشىلەرنى چاقىرىپ مېھمان قىلىش ھەم ئۇلارنى كۆڭۈل تىنغۇدەك رازى قىلىدىغانلىقى توغرۇلۇق ۋەدە بېرىش، دېگەندەك قۇيرۇق شىپاڭشىتىپ ئىز يوقىتىش چارىلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ خاتىرجەم بولغاندەك تۇيغۇغا كەلدى.

ماشىنا ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا كىرىپ كەلدى. مەسۇم قابىل پەيتۇل بىلەن خوشلىشىپ ئىشكىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ يېزىقچىلىق ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىن، دائىم قۇلۇپلاقلىق تۇرىدىغان ئىشكاپىنى ئېچىپ يېشىل تاشلىق خاتىرىسىنى ئالدى. خاتىرە كۆپ تۈتۈلغاچقىمۇ، مۇقاۋىسىنىڭ چەت - چۆرىسى قىرىلىپ، كىرلىشىپ كەتكەنىدى. مەسۇم قابىل ئۆيدىكىلىرىگىمۇ كۆرسەتمەي گۆھەردەك ساقلاپ كېلىۋاتقان بۇ خاتىرە باشقىلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرى خاتىرىلەنگەن «ئارخىپ ئۇزۇندىلىرى» بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. مەسۇم قابىل بۇگۈن نەزىرده تۇرسۇنجان ھەققىدە بولۇنغان گەپ - سۆزلەر، شۇنداقلا ماشىنىدا كېلىۋېتىپ پەيتۇل بىلەن بولغان قىسقىغىنە سۆھبەتنى يىل، ئاي، كۈنلىرىگىچە يازغاندىن كېيىن، خاتىرىنى يەنە جايىغا قويۇپ قويدى. ئۇ تۇزاق دېنىنى چوقۇغان قۇشنىڭ پۇتلىرى ئۆزى يايغان تورغا خېلىلا مەزمۇت چىگىلىپ قالغانلىقىدىن مەمنۇن بولغان ھالدا ئىشكاپ ئىشكىگە قۇلۇپ سالدى.

ئارىدىن ھەپتە ئۆتتى. بىر كۈنى مەسۇم قابىل ئىشخانىسىدا ئولتۇراتتى، ھېكمەت قاپاقلىرى سېلىنغان ھالدا كىرىپ كەلدى. ئۇ ھېچقانداق تەكەللۇپ، ئىلتىپاتلارغا پەرۋا قىلمايلا يېشىل موۋۇت قاپلانغان دىۋانغا ئولتۇردى - دە، كۆڭلىكىنىڭ يۇقىرىقى تۈگمىسىنى يېشىپ، ياقىسىنى سىلكىگىنىچە ئۆزىنى يەلپۈدى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن ئەندىككەن مەسۇم قابىل ئىستاكانغا ئازراق پەمىل چاي سېلىپ ئۇستىگە قايناق سۇ قۇيدى، ئاندىن ھېكمەتنىڭ ئالدىدىكى چاي ئۇستىلىگە ئاۋايلاپ قويدى، كۆڭلى-

دىن «ئۇ نېمىشقا مېنى ئىزدەپ كەلگەندۇ؟ بىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە چېقىمچىلىق قىلغان بولسا مەندىن گۇمان قىلدىمۇ؟ ياكى كامىل قازا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ دۇشمەنلىرى بىرەر ئۆسەك گەپ تارقاتقان بولسا. . . » دېگەنلەرنى ئۆتكۈزدى.

— پاھ، پاھ، كۈن ئەجەب ئىسسىپ كەتتى - ھە؟ — مەسۇم قابىل ئەمەل ئورنىغا ئولتۇرۇشنى بىلەپ كۆردىمۇ، يۆلەنمە ئورۇندۇقنى ئالدىغا سۈردى، — ھېكمەت، ئۇنداقلا شىلا كېلىپ قاپسىز، بىرەر مۇھىم ئىش بارمىدى؟

— مەن ئەسلى كامىلىنىڭ نەزىرىدىن كېيىنلا كەلمەكچى ئىدىم، لېكىن ئىداردە ئالدىراش بولۇپ قېلىپ كېلەلمىدىم، — ھېكمەت مەسۇم قابىلنىڭ مۇئامىلىسىگە بېقىپ، ئەدەپ - قائىدە بىلەن سۆزلىدى، — مەسۇم قابىل، راست گەپ قىلىڭ «تۇرسۇنجان ئاپتورلارنىڭ قىرىق مىڭ سوم قەلەم ھەققىنى ئېلىپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى» دېگەن ئىغۋا زادى كىمنىڭ ئاغزىدىن چىقتى؟

مەسۇم قابىل دەسلەپتە سەل ھودۇققاندەك قىلغان بولسىمۇ، دەرھاللا سەمىمىيلىك قىياپىتىگە كىردى. چۈنكى، ئۇ ھېكمەت بىلەن سۆزلەشكەندە ھەربىر سۆز - جۈملىلەرگە، ھەتتا چېكىت - پەشلەرگىچە ھوشيار بولمىسا ئىشنىڭ پۈپۈكىنى چۈشۈپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئېچىنغان ھالدا سۆزىنى باشلىدى:

— سىز سورىغان بۇ سوئالنى كامىلنىڭ نەزىرىدىمۇ بىرقانچە زىيالىيلار مەندىن سورىدى، مەن ئۇلارغا. . .

— بولدى، باشقىلارغا قىلغان سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىغاچقا سىزدىن سوراۋاتىمەن، — ھېكمەتنىڭ جىددىي تەلەپپۇزى مەسۇم قابىلنى سەل چۆچۈتۈپ قويدى، — «تۇرسۇنجاننىڭ ئۇنداق قىلىشىغا ئىشەنمەيمەن» دېگەن سۆزلىرىڭىزگە رەھمەت، لېكىن سىزنىمۇ ھەيران قالدۇرغان بۇ تۆھمەتنى زادى كىملەر ئويدۇ-

رۇپ چىقارغان؟

— مەن دەسلەپتە پەيتۇلكامدىن ئاڭلاپ ئانچە سىنەكسىمەگەن ئىكەنمەن، چۈنكى بۇ ئادەم باشتىن - ئاخىر تۇرسۇنجانغا پۈت ئېتىپلا كەلدى، — مەسۇم قابىل بىردەم توختىۋالدى، — لېكىن كامىلىنىڭ نەزىرىدە بولۇنغان گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيرانمۇ بولدۇم، ئاچچىقىممۇ كەلدى.

— بۇ بىر سۈيقەست، مەقسەتلىك ھالدا ئويدۇرۇلغان سۈيقەست، — دېدى ھېكمەت قوللىرىنى شىلتىپ، — بۇ سۈيقەستكە تۇرسۇنجاننى سېتىپ، ئۇنى بۇ يەرلەردە تۇرغۇسىز قىلىۋېتىشتەك يامان غەرەز يوشۇرۇنغان. مەن بۇنىڭ تېگىنى سۈرۈشتە قىلىمەن.

— ھېكمەت، بۇنى سۈرۈشتە قىلىشىڭىز بىكارلا ئۆزىڭىزنى لەت قىلىۋالىسىز، — دېدى مەسۇم قابىل مۇلايىملىق بىلەن، — مەن كامىلىنىڭ نەزىرىدىن قايتىپ كېلىپلا مالىيە بۆلۈمىدىن سۈرۈشتۇرسەم، مالىيە بۆلۈم باشلىقى، بوغالتىر، كاسسىرلار «تۇرسۇنجان پۇلنى ئالغان» دېيىشتى. مەن: «ئۇنداقتا تالوننىڭ كۆتىكىنى كۆرۈپ باقاي» دېۋىدىم، ئۇلار ئېلىپ بەردى.

— راستتىنلا تۇرسۇنجان قول قويۇپ ئالغانمىكەن، — سورىدى ھېكمەت.

— توغرا، تۇرسۇنجاننىڭ خەنزۇچە ئىمزاسى قويۇلغانىكەن.

— ئاي، كۇنلىرىڭ؟

— تالونغا تۇرسۇنجان چەت ئەلگە مېڭىش ھارپىلىرىدىكى ئاي - كۇنلەر يېزىلىپتۇ.

نېمە دېيىشنى بىلمىگەن ھېكمەت يانچۇقىدىن تاماكا، چاقماقنى ئالدىرىماي ئېلىپ چاي ئۈستىلىگە قويدى، ئاندىن بىر تال تاماكىنى بارماقلىرى ئارىسىدا بوشراق ئېزىپ تۇتاشتۇرۇپ،

بىر قانچە قېتىم شورغىچە ئۇندىمىدى. باشقىلارنىڭ پۇلىنى ئېلىپ قېچىشتەك رەزىللىكنى پەقەت ئۇزۇل - كېسىل قايتىپ كەلمەسلىك نىيىتىگە كەلگەن قارا كۆڭۈل ئادەملەرلا قىلىدۇ. بىراق، ھېكمەت تۇرسۇنجانغا ئۆزىدىن بەكرەك ئىشىنەتتى. ياكى ئۇ كۆرگەن خورلۇقلىرىغا چىدىيالماي، بۇ يەرلەردىن كۆڭلى سوۋۇپ، رايى يېنىپ كەتكەنمىدۇ؟ كۆزۈممۇ كۆرمىسۇن، قۇلىقىممۇ ئاڭلىمىسۇن، دېگەن نىيەتكە كېلىپ قويارمۇ؟ ئۇنىڭ خالىس نىيەت بىلەن جان پىدالىق كۆرسىتىپ، قۇرۇق تۆھمەت، قۇرۇق سۆزلەرگە قالغىنى راست. شۇڭا «كۆرگەن كۆرمىش، خورلۇقلىرىم مۇشۇ پىتنە - پاسات بازار تاپقان يەرلەردە قالسۇن» دېگەن نىيەتكە كەلگەن بولسىچۇ! ياق، ياق، تۇرسۇنجان ئۇ خىلدىكى ئادەملەردىن ئەمەس! ئۇ چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ. ئۇنداقتا ھېلىقى تالون قانداق پەيدا بولۇپ قالدى؟ مالىيە بۆلۈمىدىكى ئاساسلىق كىشىلەرنىڭ گېپى بىر يەردىن چىقمۇاتسا، ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك دۇشمەنلىك مۇئامىلىدە بولمىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ ئوغلى رۇستەمنىڭ تەقدىرى ئۈچۈن بولسىمۇ ھېكمەت ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەت-

نى ئىللىتمىسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەندۇ، دېگەن ئوي هېكمەتنى يۈمشىتىپ قويغانىدى.

هېكمەت تاكسىغىمۇ چۈشمەي ئۆيگە پىيادە قايتتى. ئۇ يامغۇر بۇلۇتلىرى توپلىشىۋاتقان شەهەر ئاسمىنىغا قارىغىنىدا، نېمە ئۈچۈندۇر كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ئېغىر خورسىنىپ قويدى. كامىلىنىڭ ئۆلۈمى چاقماق چۈشكەن دەرەختەك ئۇنىڭ يۈرىكىنى كۆيدۈرۈپ، مادارىنى قۇرۇتتى. ئەمدى شادلىقىغا، هەسرىتىگە، ئۆتمۈش، بۈگۈنىنىڭ مۇڭ ئەسرالىرىغا هەمدەم بولغۇدەك سىرى هەمراه قالمىغانىدى. هېكمەت مۇڭلىنىپ كېتىپ ۋېتىپ كلاسسىكلىرىمىزدىن قايسىدۇر بىر دانانىڭ مۇنۇ شېئىرىنى هەسرەت بىلەن ئەسكە ئالدى:

دەردۇ غەمنى كىمگە دەي، سىرىمغا مەهرەم قالمىدى،
غۇسسىگە نە چارە ئەيلەي، يارۇ هەمدەم قالمىدى.

هېكمەت هەر نۆرە كامىل بىلەن هەمسۆهبەتتە بولۇپ، دوستلارنى، هاياتتىكى تاتلىق خاتىرىلەرنى، بېسىپ ئۆتكەن يول-لارنى ئەسلەشكىنىدە كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، قايتىدىن ياشار-غاندەك هېس - تۇيغۇلارغا چۆمۈلەتتى. بولۇپمۇ «تۇمانلىق يىل-لار» نىڭ ئۇچىنچى تومى ئوتتۇرىلاشقىچە بابمۇ باب كۆرۈپ ماڭ-غان كامىل ئېيتقۇسىز خۇشال بولغانىدى. ئۇ رومان ۋەقەلىك-لىرى توغرۇلۇق پات - پات كېلىپ مۇڭدىشىپ كېتەتتى ياكى تېلېفون ئارقىلىق ئويلىغانلىرىنى بايان قىلاتتى. ساتىرىك تۇس ئالغان ئابزاسلارنى ئوقۇغىنىدا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتسە، تراـ گېدىيىلىك دېتاللار ئۇلارنى تەڭلا هەسرەتكە چۆمدۇرەتتى. كا-مىل لاڭرۇ، پوپۇنا تاغلىرىنىڭ چوڭقۇر سايلىرى، چانقاللىق جىلغىلىرى، زۇمرەتتەك ئېقىن سۇلىرى، باش قايغۇدەك چې-قىللىرى ئارا بولۇپ ئۆتكەن بىر كۈنلۈك سەپەر، پۇجمىنىڭ

قاراڭغۇ توقايلىقلىرى، مەخمەلدەك يانباغىرلار، چەشمە زىلال بۇلىقىدىكى مەڭگۇ ئۆچمەس تاش ئويما، قاپقارا قورام تاش ئۇستىدە ئۆتكۈزگەن ئايدىك كېچە قاتارلىق يۇرەككە شادلىق ۋە نادامەت نەقىشلىرىنى ئويغان خاتىرىلەرنى ئەسكە ئالغىنىدا، ئۇ-نىڭ كۆز چاناقلىرىدا سۈزۈك ياشلار يالتىرايتتى. مۇراتىنىڭ چوشقا قوتىنى، قىشلىق كۆكتات ئامبىرىدا زەيىندىن، ساجىت-خانلار بىلەن تۇتۇشۇپ قالغان چاغدىكى قوپال هەم سەت تىللە-رى، زۇمرەتنىڭ مەتمۇسانىڭ ئارقىسىغا ئوت قويۇۋېتىشتەك كۈلكىلىك كۆرۈنۈشلەر هەر ئىككىسىنىڭ كۆز ئالدىدا ئايان بولاتتى. چەكسىز قايغۇ، سېغىنىش، ئازاب ئىچىدە گۈلزىبا، نەفىسە، زۇمرەتلەرنى ياد ئېتىپ، ياشلىقىنى ئەسكە ئالاتتى.

دۇنيانىڭ پەيمانى شۇنداق ئوخشايدۇ. ئاشۇ دەۋرلەرنىڭ كۆز مۇنچاقلىرى، دۇرى - گۆهەرلىرى بولغان ئۇچ جۈپ ياش-تىن پەقەت هېكمەتلا قالدى! . . . ئەگەر هېكمەتمۇ ئۇلار تامان كېتىپ قالسا، ئاشۇ تۇمانلىق يىللارنىڭ قۇربانلىرى بولغان بىر دەۋر ياشلىرى هاياتلىقتىكى ئۆمۈر مەنزىلىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، قۇياشلىق جاھاندىن خەيرلەشكەن بولىدۇ. كۈنلەر، ئايلار، يىل-لاردىن ئىبارەت ئەسىر شامالىرى تىنىمسىز چېپىپ، ئۇلارنىڭ قان داغلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئىزلىرىنى كۆمۈشكە ئولگۇ-رىدۇ. شۇنداقمۇ ئىشلار بولۇپ ئۆتكەنمىدى؟ بۇ سوئال ئادەمنى مىسكىن ئويلارغا چۆمدۇرىدۇ. . . بولۇپ ئۆتكەن، بولغاندىمۇ شادلىققا قارىغاندا ئازاب - ئوقۇبەت هەقدادىغا يەتكەن ئاشۇ دەۋر يېشىلىرى تىرىشىپ - تىرمىشىپ بىر ئۆمۈر يېتىلمىگەن ئارزۇ - ئارمانلىرىنى، ئىقبال - تىلەكلىرىنى يۇدۇپ كەتتى، كېتىۋاتىدۇ، قېيقالغانلىرى سەپەرگە چىقىشقا هازىرلاندى! ئى-شەنمەمسىز؟ قاراڭ، ئۇلارنىڭ ئاپئاق چاچلىرى ئەجەل خەۋىرى-نى يەتكۈزۈپ تۇرۇپتۇ، ئېگىلگەن قەددى بولسا ئۆلۈمگە سالام بەجا كەلتۈرۈۋاتىدۇ. ئۇنى كۆزلىرى ياشقا تولغان، قۇياشقا

كۆزى قيممغان هالدا كۆتۈۋىلىۋاتىدۇ. . . ۋادەرىخا، ئەقىل لال قالغۇدەك پاجىئەلەرنىڭ شاھىدلىرى، قانلىق يىللارنىڭ گۈ- ۋاھچىلىرى بۇ دۇنيادىن ئىز - دېرەكسىز، نام - نىشانسىز، تىنچ - تىنۇشسىزلا كېتىپ قالارمۇ؟! شۇ كەتكەنچە ئەۋلادلىرى ياد ئەتمەي، بىر سەقىم خەس - تۈپراقتا ئايلىنىپ كەتسە بۇ نېمىدېگەن پاجىئە!. . .

ئادەمنى مۇڭغا سالىدىغان بۇ ئويلار ھېكمەتنىڭ يۈرىكىدىن كۆچمەس، دائىملىق مېھمىنىغا ئايلاندى. كامىلنىڭ ئۆلۈمى ئۇنى تۇۋسىز خىياللار دېڭىزىغا غەرق قىلىپ، جاۋاب تاپماق تەس بولغان سوئاللار تورىغا چىرماپ قويدى. پۈتۈن ئۆمرىنى، كۆچ - قۇدرىتىنى، ئەقىل - ئىدراكىنى ساۋاپلىق ئىشلار يولىدا سەدىقە قىلىپ، بۇ يولدا ھۇزۇر - ھالاۋەت، مەنپەئەت - مەئ- شەتلەرنى تەرك ئەتكەنلەر يامانلارنىڭ قۇربانى بولۇپ ھەسرەت - نادامەت بىلەن كېتىپ قالىدىكەن. ھاياتىدا ئۆزىدىن باشقىنى ئويلىمايدىغان، ئەمەل، ئىمتىياز، ئورۇن، ھوقۇق، بايلىق ئۈچۈن ئالدىغا ئۇچرىغانلارنىڭ ھەممىسىنى چەيلەپ - يا- جىپ، قاقشىتىپ يۇقىرىغا ئۆرلەيدىغان پىتىنخورلارمۇ بۇ دۇ- يادا ئەبەدىي قالمايدىكەن. . . پەقەت ئۇلار ئەجەل ئالدىدىلا تەك - باراۋەر بولىدىغان ئوخشايدۇ. شۇنداق، ئادەم تۆت كۈ- لۈك ئۆمۈر مەنزىلىدە خۇددى مەڭگۈ ئۆلمەيدىغاندەك، دۇنياغا تۇۋرۇك بولىدىغاندەك بىر - بىرىنى تالايدىكەن، قان چېچىشىپ يۇقىرى - تۆۋەنلىك تالىشىدىكەن، بۇ ۋەجدىن بىر - بىرىگە ئورا كولاش، چېقىمچىلىق قىلىش، ئۆز قېرىنداشلىرىنى ياتلار- نىڭ قۇربانىغا ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق ئېرىشكەن كىچىككىنە ئىمتىيازىنى، مەنپەئىتىنى، شان - شۆھرىتىنى ئۇ دۇنياغا بىللە ئېلىپ كېتەلمەيدىكەن. بۇ دۇنياغا يالىڭاچ كېلىپ يەنىلا يالىڭاچ كېتىدىكەن. ئەگەر ئېلىپ كېتىش مۇمكىن بولغان تەقدىردە ھەممىسى بىر - بىرىنى يەپ، قىرىشىپ، بوغۇ-

شۇپ - تالىشىپ، بۇ جاھان ئادەمسىز، تاپتاقىر بولۇپ قالىدى- غان چېغى!. . .

تۇرمۇش ئاچىلىدا تېڭىرقاپ قالغان ھېكمەت روھىي جەھەت- تىن چۈشكۈنلەشمەكتە ئىدى. ئۇ ھەممە - ھەممىنى تەرك ئەتسە، ھەتتا خىزمىتىنىمۇ تاشلاپ بېرىپ تىنچ بىر پىنھاندا سىزىقچىلىق، يېزىقچىلىق كەسىپلىرىدىن مۇھەببەت تاپسا، ھە- دايەتكە ئېرىشسە بەس! كۆرەلمەسلىك، ھەسەت، ھېرىس تۇماۋ- لىرى قاپلىغان بۇ مۇھىت ئۇنىڭ ئاشۇ كىچىككىنە ئارزۇسىغا ئاسايىشلىق بېرەرمۇ؟! بۇ ھېكمەت ئۇچۇنمۇ قاراڭغۇلۇق ئىدى.

ئەمەلدىن ئىبارەت ئېغىر يۈكنى ئاللىبۇرۇنلا تاشلاپ بەر- گەن ھېكمەت كامىلنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن «تۇمانلىق يىللار» نىڭ ئۇچىنچى تومىنى جىددىي داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى. ئۇ ئىش- خانىدىكى مۇقاۋا سىزىش ۋەزىپىسىنى ھەپتە - ئون كۈن ئىچىدە تۇگىتىپ ئۆيىگە قايتىپ كىرەتتى - دە، يېزىقچىلىق ئۇستىلىدە ئولتۇراتتى. ياشلىقىدىكى قەدىردان دوستلار، جەننەتنىڭ ھۆر- لىرىدەك مەسۇم سىنەملەر، يېڭىئېرىق سۇ ئامبىرىدا ھاشار ئەمگىكىگە سېلىنغان دىلكەش دېھقانلار، قوشكۆلنىڭ بىپايان تۇزلەڭلىكلىرىدە قومۇش يۇدۇپ كېلىۋاتقان سۇلغۇن چىراي مۇئەللىم ۋە مۇئەللىمەلەر، كۆرەش مەيدانلىرىدا ئايلىنىپ يې- قىلغان مەرىپەت مەشئەللىرى، جىلتىسىنى قۇچاقلاپ قانغا چە- لىشىپ قالغان ئون - ئون بىر ياشلاردىكى نارەسىدىلەرنىڭ غۇبارسىز كۆزلىرىدە قانقان قان!. . . قۇم دۆۋىسى ئۇستىدە ئۆتكۈزگەن ئايدىڭ كېچە. . . دوستلارنىڭ ئىلتىجالىرى. . . مۇراتىنىڭ جان ئۈزۈۋېتىپ قىلغان چاقچىقى. . . «ئاھ، نېمىدې- گەن ھۇزۇر» مۇرە، چاچلىرىنى قار باسقان گۈلزىبانىڭ تارتى- نىپ قۇچاقلاشلىرى، ئۇنىڭ بىلەن دەريا بويىدا تۇنگەن ئۇنتۇل- ماس كېچىلەر. . . كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكەنسېرى، قەلەمنۇ ئاق قەغەز بېتىدە شۇنچە راۋان، شۇنچە تېز يورغىلايت-

تى. ھېكمەتتە ھېچقانداق زورۇقۇش ئالامىتى كۆرۈلمەيتتى. بۇلاقتىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان چەشمە زىلالدەك ۋەقەلەر، قەلب تارلىرىنى تىترىتىدىغان ئاجايىپ كۆرۈنۈشلەر بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ ھېكمەتنى ھاياجانغا سالاتتى. ئۇ كېچىلىرى ئۇيقۇدىن بىدار ئىدى، شۇڭا دەممۇ دەم ئويغىنىپ تاڭ ئېتىشنى كۈتەتتى. تاڭ قاراڭغۇلۇقىدىن ئەتىگەنلىك چايغىچە ئۇچ - تۆت سائەت يېزىپ بولاتتى. مۇبادا «قار تازىلاش»، «سىياسىي ئۆگىنىش»، «يېغىن»، «چوڭ تازىلىق» دېگەندەك ئىدارىنىڭ پائالىيەتلىرى بولۇپ قالغىنىدا، بۇ ئىشلارنى بوينىدىن باغلىغاندەك قىلىپ چىقاتتى ھەم شۇ كۈنى سەھەردە باشلىغان ئورىگىنالىنىڭ ئۈستى تەرىپىگە نەچچە سائەت، نەچچە كۈن يازالمىغانلىقىنى ئېچىنىش بىلەن يېزىپ خاتىرە قالدۇراتتى. بىر قېتىم ئۇ ئورىگىنال ئۈستىگە مۇنداق سەھىپىلەرنى يېزىپ قويدى:

«دوستلىرىم مېنى دەم ئېلىش كۈنلىرى، ھەتتا ھېيت - بايراملاردىمۇ ئىشلەيسەن، سەنمۇ دەم ئال، سالامەتلىك مۇھىم دەپ نەسىھەت قىلىشىدۇ. قىزىم بولسا «يېڭى كىيىملىرىڭنى كىيىپ، پاكىز ياسىنىپ، باشقىلارغا ئوخشاش ئويناپ - كۈل-سىڭىز بولمامدۇ...» دەپ ئەيىبلەيدۇ. بىراق، ۋاقىت ئادەمگە باقمىسا، شۇنچە نۇرغۇن ئىشلار مېنى تەقەززا قىلىۋاتسا، قانداقمۇ ئويناشقا، دەم ئېلىشقا رايىم بارسۇن. ياز، ھېكمەت، ياز! ئۇ دۇنياغا بارغاندا پۈتۈكىنى ئۈزۈن سۈنۈپ بەكمۇ كۆپ ئارام ئالسەن، سېنى ئويغىتىدىغان ئادەممۇ بولمايدۇ...»

پۈتكەن ئورىگىناللارنى ئۈتتۈرلۈق ئوقۇپ تۈرىدىغان ئۇچقۇنئاي بىر كۈنى دادىسىغا:

— دادا، كۆكۈلنى ئېزىدىغان، ئادەمنى ئەندىشىگە قويىدىغان مۇشۇنداق گەپلەرنى يازمىغان بولسىڭىز، — دەپ يىغلىغانىدى.

ھېكمەت ئۆزىگە ئەنە شۇنداق قاتتىق بولۇش، ۋاقىتقا ئەسىتايىدىل مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىق «تۇمانلىق يىللار» نىڭ ئۇچىنچى تومىنى كامىلىنىڭ قىرىق نەزىرى بېرىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئاياغلاشتۇردى. بۇ چاغدا كادىرلار بۆلۈم باشلىقى مىرسۇلتان يېشى توشماي تۇرۇپ پېنسىيە رەسمىيىتىنى ئۆتىگەنىدى. ئىشخانىدا كىتاب - ماتېرىياللارنى قەغەز يەشىككە قاچىلاۋاتقان مىرسۇلتان ھېكمەتكە:

— ئەسلىدە ئاتمىش ياشتا چىقسام بولاتتى، لېكىن يەنە بىر يىلغىچە بەرداشلىق بېرەلمىگۈدەكمەن. پۈتۈمنىڭ ئاغرىقى كۈندىن - كۈنگە يامانلىشىۋاتىدۇ، — دەپ كۈلۈپ قويدى. ئۇ-نىڭ «ئازادلىق» قا چىقىشتەك روھىي كەيپىياتى ھېكمەتنى ئىلھاملاندۇرۇپ ئويغا سالدى. ئەلۋەتتە، دەم ئېلىشقا چىققانىكەن، خىزمەت، ئۆگىنىش، يىغىن، قار تازىلاش، تازىلىق دېگەندەك تۈگىمەس پائالىيەتلەردىن خالاس تاپىدۇ، بىرەر كىم ئۇنى «ئۇ-ياقتا تۇر، بۇياققا كەل» دېيەلمەيدۇ، ھەرقانداق بۇيرۇقلارسىز ئەركىن ئادەمگە ئايلىنىدۇ. بولۇپمۇ چالا كۆرەڭ، كالتە - كۆسەي باشلىقلارنىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان تېتىقسىز ئىسكەنجىلىرىدىن قۇتۇلسەن. ئەڭ مۇھىمى، يۈز بېرىۋاتقان بەزى ئىشلارنى كۆزى كۆرمەيدۇ، قۇلىقى ئاڭلىمايدۇ، يۈرەكنى زىدە قىلىپ، ۋىجدانىنى ئۆرتەيدىغان ناھەقچىلىقلاردىن نېرى بولىدۇ...

— ھە، ئۆزىڭىزنى تىڭشاپ قالدىڭىزغۇ، — سورىدى مىرسۇلتان، — سىزنىڭمۇ چىقىپ كەتكۈڭىز كېلىۋاتامدۇ يە؟

— شۇنداق، ئوتتەك چىقىپ كەتكۈم بار.

— سىزگە تېخى ئەتىگەن، خىزمەت تارىخىڭىزچۇ؟

— ئون ئالتە يېشىمدا ئوقۇشقا كەلدىم، ئون توققۇزدا خىزمەتكە قاتناشتىم.

— ئۇنداقتا، — دېدى مىرسۇلتان، — خىزمەت تارىخىڭىز شەرتكە توشقۇدەك، ئەمما يېشىڭىز شەرتتىن بەكمۇ يىراق،

كېسەللىك ئىسپاتىڭىز بولسا مۇمكىن بولارمىكىن.

ھېكمەت دەرھاللا ماھىگۇلنى ئەسكە ئالدى. ئۇ دوختۇر بولغانكەن، ئەلۋەتتە، يېقىن - يورۇق كەسىپداشلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئىسپاتنىڭ يولىنى قىلالايدۇ. ھېكمەت ئەتىسى ئەتىگەندە تېلېفون ئارقىلىق ماھىگۇلگە مەسلىھەت سالماقچى بولۇپ تۇرۇشى، ئىشىك قېقىلىپ ئۆيگە رۇستەم كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن قورۇنۇپ تۇرغانلىقى ھەم خاپىلىقى چېقىپ تۇراتتى.

— قېنىسى ئۇلتۇر، — دېدى ھېكمەت دۇئانىسى كۆرسىتىپ، — ھە، يىللىق ئىمتىھانىڭلار تۇغىدىمۇ؟

— ئاخىرقى ئىمتىھان — ئىنگلىز تىلىدىنمۇ دۆلەتلىك ئىمتىھانىنى بېرىپ بولدۇق.

— بىرەر ئىش بىلەن مېنى ئىزدەپ كەلگەنمىدىڭ؟

— مۇنداق ئىشتى، ئۇنۇۋېرسىتېت بويىچە يىگىرمە بىر بالا چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىرىشقا تاللانغانىدى. رەھبەرلىك ھەممىمىز بىلەن سۆھبەتلەشتى، لېكىن...

— ھە، نېمە بولدى، ئۇچقۇنئاي تاللانمىدىمۇ؟ — ھېكمەت ئەندىكسىپ رۇستەمگە قارىدى، — قېنى، دېمەمسەن؟

— ئۇچقۇنئاي باشتىلا تاللانغان، لېكىن ئۇ ئۆزى ئۇنىمىدى.

— ئۇنىمىدى؟

— ئۇ... ئۇ «دادامنى يالغۇز قويۇپ خاتىرجەم ئوقۇيالمايمەن» دەيدۇ.

— ماۋۇ بالىنىڭ تەرسالىقىنى، — ھېكمەت راستىنلا خاپا بولدى، — ۋۇ قاملاشمىغان. بولدى، خاتىرجەم بول، كەچتە ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن.

— مېنىڭ كەلگىنىمنى ئۇچقۇنئايغا دەپ قويمىسىڭىز، ئۇ... ئۇ خاپا بولىدۇ.

— ماقۇل، — ھېكمەت رۇستەمنىڭ سەمىمىي، مۇلايىم، ياۋاش چىرايىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى، — ئەمىسە مېنىڭمۇ بىر شەرتىم بار، بۇنىڭدىن كېيىن ئائىلەڭنى يوقلاپ تۇر، ئەگەر ياخشىسى قايتىپ كەل. قانداقلا بولسۇن مەسۇم قابىل سېنىڭ ئاتاڭ. جىنايەت بىلەن تۇرمىگە كىرىپ كەتكەن ئاتىلارنىمۇ يوقلاپ تۇرۇش بالىلارنىڭ بۇرچى ھەم قەرزى.

— شۇنداق بولغان بولسىمۇ بېشىم بىلەن يۇگۇرۇپ خەۋەر ئالاتتىم، لېكىن... لېكىن بۇ باشقا گەپ - دە...

— بولدى، چوڭلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلارنى تولا ئىچىگە ئېلىپ كەتمە. پەقەت كۆڭلۈڭدە ئاتا - ئانا مۇقەددەس، دېگەن بالىلىق ئۇقۇم بولسىلا بولدى. ئەگەر ھازىر ماقۇل دەپ قويۇپ ئەمەلىيەتتىكىدە كۆرسەتمىسەڭ مەن رەنجىپ قالىمەن.

— مەن... مەن ئۇچقۇنئايغا دەپ باقاي... ئۇ...

— ئەستەغپۇرۇللا ما بالىنىڭ... — ھېكمەت دەرھاللا ئاچچىقىدىن ياندى، — بولىدۇ، بولىدۇ، مەن ئۇچقۇنئايغا ئۆزۈم دەي...

ھېكمەت ئەسلىدە «بۇ ئۇچقۇنئاينىڭ ئويناۋاتقان ئويۇنى» دەپ چۈشەنگەنىدى، رۇستەمنىڭ قورقۇپ تۇرۇپ ئېيتقان سۆزىدىن قىزىنىڭ راستىنلا بىر قارارغا كېلىپ بولغانلىقىنى بىلىپ بەكمۇ خاپا بولدى. كەچتە ئۇ ئۇچقۇنئايىنى ھۇجرىسىدىن چاقىرىپ مېھمانخانىدا سۆزلەشتى. قىلىمەن دېگىنىنى قىلىپ ئۆگەنگەن بۇ تەرسا قىز: «چەت ئەلگە ئوقۇشقا قەتئىي چىقمايدىغانلىقى» دا چىڭ تۇرۇۋالدى. ھېكمەت بىرەر سائەتتەك نەسىھەت قىلىپ ئۇنى زادىلا يۇمشىتالمىدى.

— مەن قانداق خاتىرجەم ئوقۇيالايمەن، — ئۇچقۇنئاي يىغلىۋەتتى، — ئىككى قېتىم دوختۇرخانىدا يېتىپ چىقتىڭىز. تاسادىپىي يەنە شۇنداق ئىش تەكرارلانسا يېنىڭىزدا ھەمراھ بولۇ-

مىسا. . . ئاپامدىنغۇ ۋاقىتسىز ئايرىلدىم، ئەمدى مەن. . . سىزدىن، ياق، ياق! خۇدايىم تىكەندەك يالغۇز قېلىشنى كۆر- سەتمىسۇن.

ئۇچقۇنئاي دادىسىنىڭ باغرىغا تاشلىنىپ ئېسەدەپ - ئېسە- دەپ يىغلىدى. ھېكمەت ئەمدى نېمىدەپ ئۇنى بەزلىسۇن؟ «مەن كېسەل بولمايمەن، ھەرگىز ئۆلمەيمەن» دېگەندەك كىچىك بالا- مۇ ئىشەنمەيدىغان ۋەدىلەرنى بەرسۇنمۇ؟ پەقەت ئۇ قىزىنىڭ توختىماي تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتۈش، باشلىرىنى سىلاپ پېشانىسىگە ئۆپۈش بىلەنلا كۇپايىلەندى.

— ئەمدىلا توي تەييارلىقىنى قىلىۋاتساق، — دېدى ئۇچ- قۇنئاي ئۆپكىدەپ، — كامىلكام تۇگەپ كەتتى. سىز شۇنچىلىك چۈشكۈنلىشىپ كەتتىڭىزكى، ھەممىمىز قايتا ئېغىز ئاچالما- دۇق. توغرا، ئۇ سىزنىڭ قىيامەتلىك ئاغرىنىڭىز، تۇمەنلىگەن ئەسلىمىلەر سىلەر ئىككىڭلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن. ئۇ ھايات چېغىدا سىزنىڭ ماھىگۈل ھەدەم بىلەن توي قىلىش ھەققىدە قانچىلىك كۆپ نەسىھەت قىلدى. ئەگەر شۇنداق قىلسا- ڭىز ئۇنىڭ روھىمۇ خۇش بولمامدۇ، بىر يىلغىچە قارىلىق تۇتۇش نېمە ھاجەت؟!

— بولىدۇ قىزىم، مەن سىزگە ۋەدە بېرەي، — دېدى ھېكمەت قىزىغا تەسەللى بېرىپ، — لېكىن، سىز چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىش رەسمىيىتىڭىزنى چوقۇم بېجىرىشىڭىز كېرەك.

— مەن سىزنىڭ ۋەدىڭىزنىڭ چېكىنى بىلەلمىسەم، — ئۇچقۇنئاي كۆزلىرىدىكى ياشلىرى بىلەن كۈلدى، — بۇگۈن ئال- تىنچى ئايغا يىگىرمە يەتتە. چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىدىغانلار سەككىزىنچى ئاينىڭ بېشىدا يولغا چىقىدۇ. ناھايىتى بىر ئايلا قالدى دېگەن گەپ.

— شۇنداق تېزمۇ؟ — ھېكمەت بىردەم توختىۋالدى، —

بوپتۇ، سەككىزىنچى ئايغىچە ئوتتۇز نەچچە كۈن بارىكەنغۇ.

— راستمۇ؟ ئەكىلىك قولىڭىزنى، — ئۇچقۇنئاي دادىسى- نىڭ چەمەك بارمىقىغا چەمەك بارمىقىنى ئۆتكۈزۈپ سىلكىدى، — ۋەدىمىز ۋەدە، قالمىسۇن يەردە.

— مەنغۇ سىزنىڭ شەرتىڭىزنى قوبۇل قىلدىم، ئەمدى مېنىڭ بىر شەرتىم بار، سىزمۇ قوبۇل قىلارسىز؟

— چوقۇم ئورۇندايمەن.

ھېكمەت رۇستەم بىلەن بولغان سۆھبەتنى بايان قىلىشى، ئۇچقۇنئاينىڭ يۈزلىرى قىزىرىپ قاپاقلىرى تۇرۇلدى.

— دادا. . . سىز. . .

— مانا، مانا، ھېلىلا «چوقۇم» دېگەنتىڭىزغۇ - ھە؟

— ئۇنىڭ ئائىلىسىگە قايتىش - قايتماسلىقى بىلەن مې- نىڭ نېمە مۇناسىۋىتىم. . .

ھېكمەت ئاتا - ئانا بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسىدىكى مېھىر - مۇھەببەتنى، بالىنىڭ بۇرچ - قەرزىنى ئەستايىدىل سۆزلىدى، رۇستەمنىڭ دادىسىنىڭ ئىشىدا ھېچقانداق باغلىنى- شى ۋە مەسئۇلىيىتىنىڭ يوقلۇقى، ئەگەر دادىسى ئۇچۇن ئوغلا- غا ۋابال قىلىنسا ئادەمگەرچىلىك بولمايدىغانلىقى ھەققىدە كۆپ مىسالىلارنى كەلتۈرۈپ چۈشەندۈردى.

— ئويلاپ كۆرۈڭ، ئەگەر ئۆزىڭىز رۇستەمنى باشلاپ ئاتا - ئانىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرسىڭىز بۇ سىزنىڭ ئالىيجانابلى- قىڭىز، ئېسىل پەزىلىتىڭىز بولمامدۇ. ئۇلار ھازىرغىچە بارلىق ئۇمىدىنى سىزگە باغلاپ كېلىۋاتىدۇ.

— ئاھ مېنىڭ پەرىشتىدەك دادام، — ئۇچقۇنئاي دادىسى- نىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ يۈزىنى يۈزىگە ياقتى.

دادىسىنىڭ ۋەدىسىدىن ھەم نەسىھەتلىرىدىن كۆڭلى سۆيۈن- گەن ئۇچقۇنئاي بىردەمدىلا يۈزلىرىنى يۇيۇپ، كىيىملىرىنى

ئالماشتۇردى ۋە: «بۇگۈن ياتقىمدا قونۇپ، ئەتە ئەتىگەن فاكۇل-تېت مۇدىرى بىلەن كۆرۈشىمەن» دەپلا چىقىپ كەتتى. ھېكمەت كۆڭلىدە «بۇ شۇەكچى[1] ماھىگۇلگە گەپ يەتكۈزگىلى ماڭدى» دەپ ئويلىدى. لېكىن، ئۇچقۇنئاي كوچىغا ئۇچقاندەك چىقىپ تاكسىغا چۈشۈپلا «نەنزىگوغا» دەپ بۇيرۇق بەردى.

ھېكمەت ئەتىسى چۈشتە ئىشتىن چۈشۈپ ئەمدىلا ئۆيگە كىرىشى، ئۇنىڭغا سۈڭدىشىپلا نەبىنىڭ قېينىاكىسى راخمان كىرىپ كەلدى. ئۇ ھېكمەتنىڭ چاي قىلىمەن دېگىنىگىمۇ ئۇنماي «ھاراق بىلەن ئىككى رومكا ئەكەل» دەپ تۇرۇۋالدى. ئەلۋەتتە، ئۆيگە كەلگەن مېھماننىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش ساھىبخانىنىڭ ئادەمگەرچىلىكى ئىدى، شۇڭا ھېكمەت ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلىپ ئۈستەلگە چاي، بىر تەخسە خاسىڭ مېغىزى، بىر تەخسە چىلغان تەرخەمەكنى توغراپ ئېلىپ كىردى. راخمان تۆكلۈك قولىدىكى بىلەن رومكىلارغا تولدۇرۇپ ھاراق قۇيدى، ئاندىن ھېكمەتنى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك ئۇزۇن قاراپ كەتتى:

— شۇنچە يىللاردىن بېرى سېنىڭ بىلەن تۇغقانچىلىق قىلىپ بىر - بىرىمىزنىڭ لەۋزىنى ياندۇرماي كەلدۇق، شۇنداققۇ، — راخمان بىر رومكىنى ھېكمەتنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى، — ھېلىمۇ ياندۇرمايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

— ھەي راخمان، گەپ بولسا ئوچۇق قىلمامسەن، باش - ئايىغى يوق سۆزلەپلا كەتتىڭا، — ھېكمەت ھەيران بولۇپ راخمانغا قارىدى، — نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭنى بىلمەي گاڭگىراپلا قالدىم.

— گەپنىڭ مېغىزىنى دېسەم، مەن ھازىر ماھىگۇلنىڭ ئۆيىدىن كەلدىم، — راخمان بىر تال خاسىڭ مېغىزنى ئېلىپ

[1] شۇەكچى — غۇلجا شېۋىسى، ئىچىدە گەپ ياتمايدىغان، گەپ توشۇغۇچى مەنىسىدە، كىچىك بالىلارغا قوللىنىدۇ.

ئاغزىغا سالدى، — ئۇنىڭ بىلەن توي كۈنىنى بېكىتتۇق.

— بۇ... بۇ... ئۇشتۇمتۇتلا توي چۈشۈڭگە كىرىپ قاپتىغۇ.

— ئۆزۈڭ ئۇچقۇنئايغا ۋەدە قىپسەنغۇ.

تۇنۇگۈن كەچ ئۇچقۇنئاينىڭ مەكتەپكە بارىمەن دەپ قويۇپ نەبىنىڭ ئۆيىگە بارغانلىقىنى، ئۇلارغا «ئوت» قويۇپ بەرىكەتكە كەلتۈرگەنلىكىنى ھېس قىلغان ھېكمەت نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى.

— تويىنى ماھىگۇلنىڭ ئۆيىدە ئېر - خوتۇن ئاغىنىلەر بىلەنلا قىلىدىغان بولدۇق، ئاخۇنۇمنى مەن باشلاپ بارىمەن.

— قاچانغا بېكىتىپ كەلدىڭ؟

— يەتتىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنىگە. بۇگۈن ئالتىنچى ئايغا يېگىرمە سەككىز بولسا يەنە تېخى بىر ھەپتە بار.

— ھەي سەنزە، بۇ... بۇ نېمانچە ئالدىراش.

— سىلەرنىڭ زادى توي قىلغۇڭلار بارمۇ، يوق؟ — راخمانىنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، — ماھىگۇل «ھېكمەتنىڭ كۆڭلى پاراكەندە، ئالدىرىمساق بولامىكىن» دېسە، سەن قوپۇپ «نېمانچە ئالدىراش» دېسەڭ. ئېيتە قېنى، توي قىلامسەن - قىلمامسەن؟ بىر ئېغىزلا گەپ قىل، مەن ھازىرلا بېرىپ بۇزۇۋېتىپ كېلەي.

— بولدى، بولدى، سەپرالىق قىلما، مەن رازى، بولدىمۇ.

— ھە، مۇنداق دېمەمسەن، — راخمان رومكىنى قولىغا ئالدى، — ھاراقنى نېمە ئۈچۈن قۇيغىنىمنى ئەمدى چۈشەنگەنسەن؟ قېنى كۆتۈر، تويىنىڭ شاد - خۇراملىق ئىچىدە ئوڭۇشلۇق ئۆتۈشى ئۈچۈن...

گاڭگىراپلا قالغان ھېكمەت ھاڭىقىنى كۆتۈرۈۋەتتى.

— خوش، مەن كەتتىم، — راخمان ئورنىدىن

تۇردى، ــ ماھىگۇل ئىككىئىلارغا بىر ھەپتە ۋاقىت بەردۇق. تەييارلىقىئىلارنى قىلىئىلار، قىزىل قەغەز ئېلىشنى ئۇنتۇپ قالـ ماڭىلار.

راخمان چىقىپ كەتتى. ئۆي ئوتتۇرىسىدا ئۆره تۇرغان ھېكمەت ئۇنى ئۇرىتىپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇغاندى. قىسقىسى، ئۇنىڭ كاللىسى ھېچنېمىگە ئىشلىمەيتتى.

شۇكۇر، خەيرلىك كۈنلىرىڭگە! ماھىگۇل بۇنىڭدىن كېيىن ھېكمەتنىڭ باغرىدا بولىدۇ، گۈلزىبانىڭ سۈرىتى ھەم سىماسى بولغان بۇ قىز ئون نەچچە يېشىدىن باشلاپلا تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئىسسىق ـ سوغۇقىنى بېشىدىن كەچۈردى. دادىسى تەرىپىدىن قىمارۋاز ـ ئوغرىلارغا سېتىلىپ دوزاخ بوسۇغىسىدىن قايتتى. نامراتلىق دەردى، دادىسى قايىتىنىڭ قاباھەتلىك تىل ـ ئاھانەتلـ ـرى، ئائىلىدىكى ئۇرۇلمەس جەڭگى ـ جېدەللەر، ئانىسى بۇمە ـ رەمخانىنىڭ ئاھ ـ نالىلىرى، ئاچىسى گۈلزىبانىڭ قۇرۇماس كۆز ياشلىرى، گۈلرۇزىنىڭ دوق ـ دەشنەملىرى ماھىگۇلنىڭ غەزـ ـەت ئالمىسىدەك كىچىككىنە يۈرىكىنى ئېزىپ خۇن قىلىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بالىلىقىنى ئەدەپ ـ ھايا، شۇكۇر ـ قانائەت، ياۋاش ـ مۆمىنلىك بىلەن بىر ئۇنده ـ بىر تۇنده ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەنە شۇنداق جۇدۇنلار ئۇنى پەزىلەتلىك قىز قىلىپ يېتىلدۈردى. بولۇپمۇ سەممىيلىك ماھىگۇلنىڭ سەۋرى سىماسىدىن كۆچمەس ئەقىدىسى بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇ كـ ـچىك تۇرۇپلا ئاچىسى گۈلزىباغا ھەممەت قولىنى سۇنۇپ دەردىگە دەرمان بولدى. يىغلىسا يىغلىدى، كۈلسە كۈلدى. يات يۈرتلاردا بېشىغا ئېغىر كۈلپەتلەر چۈشكەن قېيناكسى ھېكمەتنىڭ چىن ھەمراھى، ساخاۋەتچىسى، بېشىنى سىلايدىغان شاپائەتچىسىگە ئايلاندى. ھېكمەت ئۇچۇن جاپا ـ مۇشەققەت، ئازاب ـ ئوقۇبەت، نادامەت چېكىشلەر مىسقالچە بىلىنمىدى. ئۆڭگەن چىت كۆڭلەك كىيىپ، كونا گەرىس ياغلىقىنى ئېڭەكلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ چىگـ

كەن كىچىككىنە نازۇك بىر قىزنىڭ ئازغىنا ھاياتىدا قانچىلىك مۇساپىلەرنى باسقانلىقىغا، تاپانلىرىنىڭ يېرىلىپ، ئاچچىق ـ ئاچچىق ياشلارنى تۆككەنلىكىگە يېگىئېرىقنىڭ ئاشۇ شورلۇق ئۇزۇن يوللىرى گۇۋاھ! بۇ شاپائەتلەرنى «كۆڭۈل ئارزۇسىغا يېتىش ئۇچۇن قىلدى» دېگەنلەر ئۇزۇنغا چىقمۇن! ماھىگۇل پەقەت غۇبارسىز ئاق كۆڭلى، تۇنجى قارەك كىرسىز، پاك ئېتىقادى بىلەن سەممىي نىيەت زەرلىرى چاقنىغان نۇرانە قەلـ ـبىنى نامايان قىلدى! ناھاتكى، گۈلزىبا ئالەمدىن ئۆتۈپ، ماھـ ـگۈل رەسىدىلىك باھارىغا قەدەم ئالغاندىلا ئاچىسىنىڭ ۋەسىيەتنا ـ ـمىسى خۇددى تىنىق سۇغا تاش تاشلىغاندەك ئۇنىڭ قەلب بۇلىقـ ـنى تەۋرەتتى، كۆڭۈلگە تالىق تاتلىق ـ شېرىن تۇيغۇلار يۇرىكـ ـدىن ئورۇن ئالدى. ئەمما، قىسمەت ھېكمەتنىڭ يۇرىكىگە دەپنە قىلىنغان گۈلزىبانىڭ ئابىدىسىنى كۆچۈرۈۋېتىشكە كۆزى قىيـ ـمىغاندەك ماھىگۈلنىڭ كۆڭلىنى تەرك ئەتتى. مانا قاراڭ، تەڭرى ماھىگۈلنى يىگىرمە يىل تارازا ـ مىزانلىرىغا سېلىپ، جاپا كۆۋرۈكلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئەجىرنىڭ مۇشەققەتسىز كەلـ ـمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئاندىن ھۇمايۇن قۇشىنى ئۇنىڭ بېـ ـشىغا قوندۇردى! ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر شاھىدى بولغان ھېكمەتكە بولسا ئىككى ئالەم شادلىقىغا بەرگۈسىز بەخت ـ ئامەت ئاتا قىلدى! توۋا، بەندە ئۇچۇن جان تۇمشۇققا كەلگۈدەك، مىڭ ئۆلۈپ بىر تىرىلگەندەك رىيازەت جەريانى بولغان يىگىرمە يىل جانابىي ئاللا ئۇچۇن بىر تىنىقچە بىلىنمىسە كېرەك!

«دۇنيادا خىيالدىن ئۆزگە ئۇچقۇر نەرسە يوق» دېگەنىكەن كونىلار. ھېكمەت بىردەمدىلا گۈلزىبا، ماھىگۈل ھەم ئۆزى بېسىپ ئۆتكەن يوللارنى ئايلىنىپ كەلدى. ئۇ خىيالدىن ئۇزۇـ ـلۇپ چىقىپ ئېسىگە كەلگەندە، كۆڭلىدە ئاجايىپ تازا ھەم نۇرانە بىر چىراغ چاقنىدى. ئۇنىڭ ئالتۇندەك زەرلىرى ھېكمەتنىڭ قەلب سارىيىنى نۇرغا تولدۇرۇپ، ساراي ئارا ناز ـ ئېستىغنا

بىلەن كۆلۈمسىرەپ تۇرغان يېڭى ساھىبخان ماھىگۈلنى ئايدىلەك كۆردى. ئۇ بىئىختىيار تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ تونۇش نومۇرلارنى باستى.

— ۋەي، ۋەي، ماھىگۈلمۇ سىز؟ نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتى، مەنمۇ ئاڭقىرالمايلا قالدىم. سىزنى ئارقىغا يېنىۋالدى دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ تولىمۇ بىئارام بولدۇم. ئۇنداق باغرى تاشلىق قىلماڭ ئەزىزىم. . . ئۆتكەندە سورىغان كەچۈرۈملىرىم كەملىك قىلغان بولسا، ئەمدىكى ئۆمرۈم سىزنىڭ سادىقىڭىز بولسۇن! ھەي، ھەي، ماھىگۈل گەپ قىلمايسىزغۇ؟. . .

تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن مىچىلداپ يىغلىغان ئاۋازدىن باشقا سادا ئاڭلانمىدى. . .

ئىسلاھاتچىنىڭ ئاخىرقى قارارى

تۇنجى باسقۇچتا ئامېرىكىغا ئوقۇشقا چىقىدىغان ئۇچقۇنئاي، رۇستەم قاتارلىق يەتتە ئوقۇغۇچى سەككىزىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى ئايروپىلان بىلەن بېيجىڭغا يۈرۈپ كەتتى. باللىرىنى ئۇزىتىش ئۈچۈن چىققان ئاتا - ئانىلار، دوست - ساۋاقداشلار، شۇنداقلا ئۇنۇتۇلماس رەھبەرلىرى، كۆك ئاسماندا پەرۋاز قىلغان كۈمۈش قۇشقا قول پۇلاڭلاتقىنىچە كۆز - ياشلىرىنى تۆكۈپ، بەخت - ئامەتلەر تىلىدى. ئۇزاتقۇچىلار قاتاردا تۇرغان مەسۇم قابىل ئۇن قويۇپ يىغلاۋاتقان ئايالىغا نېمىلەرنىدۇر دەپ تەسەللى بەرمەكتە ئىدى. «جۇدالىقتا، ئايرىلىش ئازابىنىڭ بىرى سەپەر قىلغۇچىلار بىلەن كېتىپ، توققۇزى قېپقالغانلارنىڭ يۈرىكىنى ئۆرتەيدۇ» دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. ھېكمەت، ماھىگۈل ئەر - خوتۇن، شۇنداقلا نەبى، دىلنارلارنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، ئېغىر خورسىنىماقتا ئىدى. بىر تاللا يۈرەك پارىسى، جانجىگىرىدىن ئايرىلغان ھېكمەت ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالاي دېسىمۇ بەكمۇ ياش ئۇزۇلمەي تۆكۈلۈپ تۇراتتى، چىرايىدا بولسا ئېيتقۇسىز جۇدالىق ھەسرىتى ئەلەملىتىتتى. بولۇپمۇ ماھىگۈل قىزى، سىردىشى، دوستى، شۇنداقلا دەردلىك كۈنلەردە مۇڭدىشى بولۇپ قالغان ئۇچقۇنئايغا زادىلا چىدىيالماي قالدى. ئۇنىڭ يۈزىگە باسقان ئاپئاق قولياغلىقى ياشتىن ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى.

ئۇلار ئايرودرومنىڭ يولۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش زالىدىن چىقىپ، ماشىنىلار تىزىلىپ كەتكەن كەڭ مەيدانىدىن ئايلىنىپ ئۆتتى ـ دە، ئۆزلىرىنىڭ چۈشۈپ كەلگەن ماشىنىسى قويۇلغان يەرگە كەلدى. قاپقارا يالتىراپ تۇرغان «قىزىل بايراق» ماركىلىق بۇ ماشىنا راخمانىنىڭ بولۇپ، نەبى ھەيدەپ كەلگەنىدى. ھېكمەت بىلەن ماھمۇلنى بىر يەرگە ئولتۇرغۇزۇش ئۈچۈن كەلگەن دىلنار بالدۇرلا ماشىنىنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئېرىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇۋالدى. ئۇلار ئەمدىلا قوزغىلىپ مېڭىشى، پەيتۇلنىڭ «سانتانا» سى سىلىق ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتتى. دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرغان مەسۇم قابىل ھېكمەتكە غەلىتىلا ھېجىيىپ، بېشىدا سالام ئىپادىسىنى قىلدى. بۇ غەيرىي ئىپادىدىن ئۇنىڭ رەھمەت ئېيتقانلىقىنى ياكى خىجىل بولغانلىقىنى بىلەلمىگەن ھېكمەت بايا بالىلار بىلەن خوشلاشقان چاغدىكى كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

رۇستەم ئاپىسى بىلەن نەچچە قۇچاقلىشىپ يىغلاشقاندىن كېيىن، دادىسىنى سۈسلا قۇچاقلاپ «خوش ئەمىسە» دەپ قويۇپ ھېكمەتنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ نېمە دېيىشىنى بىلمىدى، تۆكۈلۈپ تۇرغان ياشلىرى بىلەن بىر ھازا قاراپ كېتىپ، بىردىنلا ھېكمەتنى قۇچاقلاپ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

ـــ ھېكمەتكا، مەن... مەن سىزنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇيالمايمەن، سىزنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى چوقۇم قايتۇرىمەن...

ـــ بولدى، بولدى، يىغلىما، ئوغۇل بالىمۇ شۇنداق بو - لامدۇ، ـــ ھېكمەت ئۇنىڭ دولىسىغا پەپلەپ قويدى، ـــ بارغاندىن كېيىن ياخشى ئوقۇڭلار، بىزنى ئەسىرەتمەي پات - پات خەت يېزىپ تۇرۇڭلار...

تۇيۇقسىز ئاسفالت يولدا ماشىنا شۇنداق تېز چاپماقتا ئىدىكى، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قەد كۆتۈرگەن قويۇق دەرەخلەر،

ئىستولبىلار ئارقا - ئارقىدىن يېقىلىۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى. ھېكمەتنىڭ كاللىسىغا «ئۆز ئاتىسىغا تەئەللۇق بالىلىق مېھىر - مۇھەببەت ۋە ھۆرمەتنىڭ باشقىلارغا، يەنە كېلىپ ئۇزۇن يىللىق رەقىبىگە نائىل بولغانلىقىدىن مەسۇم قابىل خىجىل بولدىمۇ ياكى ئاچچىقى كەلدىمۇ، دېگەن خىيال كىرىۋالغانىدى. مەيلى ئۇ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، رۇستەمنىڭ بايىقى ئىشى ھەرقانداق ئاتا ئۈچۈن ئېيتقۇسىز خورلۇق، يۈيۈپ تۇگەتكۈسىز نومۇس دېگى ئىدى. شۇڭا، مەن - پەئەت، تەمە، ئەمەل، ئىمتىياز يولىدا ئات سېلىپ، ئاسىيلىق يولىغا قەدەم قويغان ئاتا - ئانىلار لەنەت تامغىسىنىڭ ئۆزى بىلەنلا كەتمەي تاكى بالىلىرىنىڭ پىشانىسىگىمۇ بېسىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئۇنتۇماسلىقى كېرەك. كەلگۈسى بىر چاغلاردا ئۇلار ئاتا - ئانىسىنى نەپرەت بىلەن ئەمەس، مۇھەببەت بىلەن ياد ئېتىشسۇن!

ـــ ھېكمەت، ئەجەب جىمىپ كەتتىڭىزغۇ، ـــ ماھمۇل ئېرىنىڭ قولى ئۇستىگە ئالىقىنىنى قويۇپ سىرلىق ھالدا سەل قىمىپ قويدى، ـــ تايىنلىق رۇستەم ھەم مەسۇم قابىللار ھەققىدە ئويلاۋاتىسىزغۇ دەيمەن.

ـــ سىز ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىشقا ئۇستا جۇمۇڭ، ـــ پىچىرلىدى ھېكمەت، ـــ مەن مەسۇم قابىلغا ئېچىنىۋاتىمەن.

ـــ ئىچىم ئاغرىپ قالدى، دەڭا.

ـــ ئۇمۇ بار.

ماشىنا شەھەرگە كىرىشى بىلەن سۈرئىتىنى ئاستىلاتتى. نەبى مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە، ئائىلىلىكلەر بىناسى جايلاشقان بۇك - باراقسان هويلىغا ماشىنىنى قايرىدى. ئۇلار ماھمۇلنىڭ ئۆيى ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشۈشتى. ھېكمەت بىلەن ماھمۇل نەبى، دىلنارلارنى چاي

ئىچىپ كېتىشكە تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۆزرە ئېيتىپ ئونىمىدى. لېكىن، ماشىنا ئوت ئېلىپ ئون قەدەمدەك ئارىلىقتا چىپلا توختىدى ـ دە، نەبى ھەدىسىنى چاقىردى.

ـــ ھەدە، ـــ دېدى نەبى ماھىگۇلگە، ـــ ھېكمەتكامنىڭ كەيپىياتى ياخشى ئەمەس، يولدا كەلگۈچە خىيال سۈرۈپ كەلدى، شۇڭا ئۆيگە كىرگەندە كۆڭلىنى ئېلىپ قويغىن.

ـــ ۋىيەي، ماۋۇ چويۇن ھۇررەكنىڭ گېپىنىڭ سەتلىكىنى، ـــ دېدى دىلنار قىزىرىپ، ـــ ھەدىسىگىمۇ شۇنداق گەپ قىلغان بارمۇ؟

ـــ ۋاي توختىغىنا، گەپنى ئۇقمايلا چالۋاقايدىكىنا، ـــ نەبى ماھىگۇلگە قايرىلدى، ـــ دېمەكچى بولغىنىم، كۆپ ئەمەس، ئازراق ھاراق قۇيۇپ بەرگىن.

ـــ بولدى ئۇقتۇم، سەن دېمىسەڭمۇ بىلىمەن.

ماشىنا يۈرۈپ كەتتى. ئولتۇرۇش ئالدىدا تۇرغان قۇياش ئوتقاشتەك قىزىرىپ باغلار ئارقىسىدىن ماراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ دەرەخلەر ئارىسىدىن قىيپاش چۈشكەن نۇرلىرى ھويلا ـ ئارام، ئېگىز بىنالارنى بىنەپشەرەك نۇرغا تولدۇرغاندى.

ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل ئۆيگە كىرىپ ئاياغلىرىنى سېلىپ كېپىشلىرىنى كىيىشتى، ئاندىن ھەر ئىككىلىسى سارغۇچ ناۋات رەڭ يىپەكتىن تىكىلگەن، ئۆزى يېنىك ھەم ئازادە ئۆيىدىچى كىيىملىرىنى كىيىۋېلىشتى. ماھىگۇل بېلى چېگىلگەن، ئويما ياقىسىغا قىزغۇچ يىپەك تۇتۇلغان ئۇزۇن خالىتىدا تېخىمۇ بەرنا ھەم لاتاپەتلىك بولۇپ قالغاندى. ئۇ دېرىزە ئالدىدا ئۆرە تۇرغان ئېرىنىڭ ئالدىغا ئاستا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ بەللىرىگە قوللىرىنى ئۆتكۈزۈپ بېشىنى كۆكرىكى ئۈستىگە قويدى.

ـــ چارچىدىڭىزمۇ؟ ـــ شۇڭىلىدى ماھىگۇل.

ـــ ئانچە ئەمەس.

ـــ قورسىقىڭىز ئاچقاندۇ ـ ھە!

ـــ قورسىقىمنىڭ ئاچقىنىنىمۇ سەزمەپتىمەن، ـــ ھېكمەت چوڭقۇر تىندى.

ـــ مېنىڭمۇ شۇ، ـــ ماھىگۇلمۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، ـــ ئۇچقۇنئاي كېتىپ ئۆيلەر چۆلدەرەپ قالغاندەكلا بىلىنىۋاتىدۇ.

ـــ شۇنداق، كوىلار بالىلىق ئۆي بازار، بالىسىز ئۆي مازار دەپ توغرا ئېيتىپتىكەن، ـــ ھېكمەت مەنە بىلەن ئايالىنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى، ـــ شۇڭا...

ـــ قېنى... ـــ ماھىگۇل قىزاردى، ـــ بىرەم كىتاب كۆرگەچ تۇرۇڭ، مەن كەچلىك تاماق تەييارلاي، بىرەمدىلا بولىدۇ.

ھېكمەت ماھىگۇلنىڭ يېزىقچىلىق ئۆيگە كىرىپ ئۈچ پۈتۈلۈق پىرقىراتما ئورۇندۇقتا ئولتۇردى ـ دە، ئۈستەلگە يېيىلغان قولىيازمىلارنى قايتىدىن ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇ ماھىگۇل بىلەن توي قىلغان بىر ئايدىن بېرى مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋاتاتتى، «تۇمانلىق يىللار» نىڭ تۆتىنچى تومىنىمۇ مەشەدە باشلىدى. دەم ئېلىش كۈنلىرى، شۇنداقلا كەچ تەرەپلەردە ماھىگۇل يېزىلىپ بولغان ئورىگىناللارنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ كۆزقاراشلىرىنى دەيتى، بەزىدە شۇنداق جىمىپ كېتەتتىكى، گويا ئۆزىنىڭ بالىلىق دەۋرلىرى يېنىپ كەلگەندەك ھېس ـ تۇيغۇلارغا چۆمۈلەتتى. بىرده ئۆزىنى ئاۋغان كوچىسىدىكى قورۇسىدا ھويلىلارغا سۇ سېپىپ يۈرگەن ھالەتتە، بىرده بوستان يوللىرىدا، كىچىك ئەزىمەتنى كۆتۈرۈپ چايخانا مەكتەپ ئەتراپلىرىدا، يورۇقلاش دەريا ساھىلىدىكى شاھىد دەرەخ تۈۋىدە، سۈرگۈن قىلىنغان ھېكمەتنىڭ ئارقىسىدىن يىغلاپ، لاسكوينىڭ توپىلاڭ كوچىلىرىدا يۈرگەنلىكى كۆز ئالدىدا ئايان بولاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ھېكمەتتىن: «ئەگەر بۇ كىتاب نەشر قىلىنسا، بولۇپ ئۆتكەن ئاشۇ تۇرمۇش قىسمەتلىرىگە ئوقۇرمەنلەر ئىشىنەرمۇ؟» دەپ

سورىسا، بەزىدە «ئەسەر قەھرىمانلىرىنىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتمەي ئۆز ئەينى ئالغان بولسىڭىز قانداق ياخشى بولغان بولاتتى - ھە» دەپ كۈلۈپ كېتەتتى. ھېكمەت يېزىۋاتقان بۇ ئەسىرىنى نەشر قىلدۇرۇشقا پەقەتلا ئالدىرىمىدى. كۆپ قىسىملىق رومانلار ئا- دەتتە باشقا رومانلارغا ئوخشمايتتى. ۋەقەلەرنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ قېلىشى، تەكرارلىنىش، بىر - بىرىگە توقۇنۇ- شۇپ قېلىشتەك خاتالىق ھەم سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولغىلى بولمايتتى، شۇڭا رومان سۈژىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى، بىر- دەكلىكى، ۋەقەلەر راۋاجىنىڭ سىجىللىقى قاتارلىق تەرەپلەردە تاكامۇللاشتۇرۇش زۆرۈر ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، تۇرسۇنجان باشتىلا خېرىدارلىق قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، ھېكمەتنىڭ نەشرىياتلارغا تەڭلىگۈسى كەلمىدى.

— ھېكمەت، مېھمانخانىغا چىقىڭ، — چەينەك تۇتۇپ تۇرغان ماھىگۈل بوسۇغىدا تۇراتتى، — تاماق تەييار بولدى.

ماھىگۈل ئىككى خىل گۆش قورۇمىسى تەييارلىغانىدى. ئۇلار توغرالغان توقاچ بىلەن قىزىق چاي ئىچىشتى. ھېكمەت ھازىر تاماق ئېتىش، چاي قايىنىتىش، بەزىدە تېخى قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇشتەك ئۆي ئىشلىرىدىن خالاس تاپقانىدى. لې- كىن، ماھىگۈل نۆۋەتچىلىك قىلغان، كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلىگەن چاغلىرىدا ئۇ ئۆگەنگەن ھۈنەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ تاماق تەييارلايتتى، قاچا - قۇچىلارنىمۇ يۇياتتى. ھېرىپ - چارچاپ كىرگەن ماھىگۈل بۇنداق چاغلاردا قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كېتەتتى.

— ماھىگۈل، — دېدى ھېكمەت پىيالىنى ئۇنىڭغا تەڭ - لەپ، — پېنسىيىگە چىقىش ھەسىيەتلىرى ھەققىدە ئۇقۇشۇپ كۆرمىدىڭىزمۇ؟

— ھېكمەت، ھەل قىلىشقىغۇ بولىدۇ، لېكىن راست گەپنى قىلسام، مەن قوشۇلمايمەن، — ماھىگۈل كۆڭلىدىكىنى

ئېيتتى، — پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ئادەم ھەر خىل كې- سەللىكلەرگە گىرىپتار بولىدۇ ھەم ئاسان قېرىشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ ئىلمىي ئاساسى بار.

— مەسىلەن، قانداق؟

— سىزدە خىزمەت، ۋەزىپە، ئۆگىنىش دەيدىغان جىددىي- چىلىك بولمايدۇ. بىغەم بولىسىز، غەمسىز ئادەملەر ئاسانلا سەمرىپ كېتىدۇ، سېمىزلىك تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى كەلتۈ- رۈپ چىقىرىدۇ، — دېدى ماھىگۈل ئەستايىدىللىق بىلەن، — سىرۇ دېئېل كارىنگىنىڭ: «ئالدىراش بولغىن، ئالدىراش ئۆت- كىن، ئۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئەرزان دورا، شۇنداقلا ئەڭ ياخشى دورىلارنىڭ بىرى» دېگەن سۆزلىرىنى ئويلاپ بېقىڭ.

ھېكمەت دېئېل كارنىگىنىڭ بۇ ئەقلىيە سۆزىنى بىر چاغلار- دا مەسۇم قابىلىنىڭ تۇرسۇنجانغا دەپ بەرگەنلىكىنى ئېسىگە ئال- دى. ئەلۋەتتە، بۇ سۆزنىڭ ئىلمىي ئاساسى بار. ھېچقانداق ھۈنىرى، بىرەر كەسپى بولمىغان ياكى داۋاملىق بەدەن چىنىقتۇ- رۇشقا كۆنگۈل بۆلمىگەن ئادەملەر پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن بىكارچىلىق، غەمسىزلىكتىن سەمرىپ كېتىشى مۇمكىن. لې- كىن، ھېكمەتتەك ھەربىر مىنۇت - سېكۇنتنى بىكار ئۆتكۈز- مەيدىغانلار ئۇچۇن ئاجايىپ قۇلايلىق پۇرسەتتە! شۇنداقتىمۇ، دوختۇرنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ ئاساسى بارلىقىنى ھېس قىل- غان ھېكمەت رەسمىيەت قەغىزى ھەققىدە قايتا ئېغىز ئاچمىدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئايالىنىڭ كۆڭلىنى ئايىدى.

ماھىگۈل ئەينەكلىك ئىشكاپتىن ھاراقنى ئېلىپ ئارا رومـ- كىغا قۇيدى - دە، ھېكمەتنىڭ ئالدىغا قويدى. ئاندىن ئۆزىمۇ «قىزىلگۈل» ھارىقىدىن پىيالىگە قۇيۇپ كۈلۈپ قويدى.

— قېنى، بۇنى ئىچەيلى.

— بەللى، سالامەتلىك تۇغرۇلۇق گەپ قىلمىزۇ، ئار- قىدىن ئۆمۈرنى ئېكەكدەيدىغان نەرسىنى سايە قىلمىز، —

دېدى ھېكمەت چاقچاق قىلىپ، ــ بۇ ئىشنىڭ قانداق چۈشەندىسەم بولار؟

ــ دوختۇرلارمۇ ھەر كۈنى ئەللىك گرام ئىچىپ بېرىشنى بەدەن ئۈچۈن پايدىلىق دەپ تەكىتلەيدۇ، ــ ماھىگۈل ئەستايدىل چۈشەندۈردى، ــ بىرىنچىدىن، ئۈچەينى تازىلايدۇ؛ ئىككىنچىدىن، قاننى ئۇرغۇتۇپ راۋانلاشتۇرىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، ھاردۇق چىقىرىدۇ. ئەمما، كۆپ ئىستېمال قىلىۋەتسە ئەكسى تەسىرى ئېغىر بولىدۇ.

ــ مەن بۇ نەرسىنى «قەتئىي تاشلايمەن» دەپ قانچىلاپ ئۆزۈمگە ئەھدە قىلدىم، توي ـ تۆكۈن، مەرىكە سورۇنلىرىدا ئىچمەيمۇ باقتىم، ــ دېدى ھېكمەت رومكىنى قولىغا ئېلىپ، ــ بىراق، كۆڭۈل يېقىن ئەل ـ ئاغىنىلەر، بولۇپمۇ قەلەمكەش دوستلار بىلەن ئەسرا بولۇپ قالساملا بۇنىڭدىن خالي بولالمايمەن.

ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى «ئۈچقۇنئاينىڭ ئامان ـ ئېسەن ئامېرىكىغا يېتىپ بېرىشى ئۈچۈن» دېيىشىپ رومكا، پىيالىلىرىنى كۆتۈرۈشتى. ئاندىن بىرەر سائەتتەك تېلېۋىزور كۆرۈپ، چاقچاقلىشىپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن ھۇجرىسىغا كىرىپ يېتىپ قېلىشتى.

ھېكمەت ئويغانغاندا ماھىگۈل يوق ئىدى. ئۇ ئۇستەل كالېندارىغا يۆلەپ قويغان باغاقچىدىكى «مەن ئىشقا چىقىپ كەتتىم، سۈتنى پىشۇرۇپ قويدۇم، قىزىتىسىڭىزلا بولىدۇ. ئەتىگەنلىك ناشتىنى ۋاقتىدا قىلىڭ» دېگەن خەتلەرنى ئوقۇدى. ئۇ مۈنچىدا يۇيۇنۇۋالغاندىن كېيىن ئۆزى يالغۇز ناشتا قىلدى. بۇگۈن يەكشەنبە بولغاچقا ھويلىدىكى گۈللۈك ئەتراپىدا يېرىم سائەتتەك بەدەن چېنىقتۇرۇپ ئەمدىلا ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قۇچاقلىۋالدى.

ــ ۋۇي، ماۋۇ قۇيۇننى، يەردىن ئۇندۇڭمۇ، ئاسماندىن

چۈشتۇڭمۇ، ــ ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان ئالىم قۇچاقلاشتى، ــ ھە، قاچان كېلىشىڭ؟

ــ ئۇلۇشكۇن كەچ كەلدۇق، تۇنۇگۈن بىر كۈن ئۆيلەرنى تازىلاپ رەتلىدۇق، ــ تۇرسۇنجان قارىداپ ھەم ياداپ قالغانىدەك ئىدى، ــ بۇگۈن ئەتىگەندىلا سېنى ئىزدەپ كېلىشىم.

ــ مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمنى قانداق بىلدىڭ؟

ــ كەلگەن كۈنۈملا ئاڭلىغان، مۇبارەك بولسۇن.

ھېكمەت تۇرسۇنجاننى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. ئۇ چاي دەملەشكە ئىرىندى بولغاي، توڭلاتقۇدىن بىرنەچچە قۇتا سوغۇق ئىچىملىكنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتى، ئاندىن تۇرسۇنجانغا تاماكا سۇنۇپ ئۆزىمۇ بىرنى تۇتاشتۇردى.

ــ مەن كەتكەن تۆت ئايدىن بېرى خېلىلا ئۆزگىرىشلەر بوپتۇ، ــ دېدى تۇرسۇنجان، ــ ماھىگۈل بىلەن توي قىلىۋاپتىسەن، كامىل تۇغۇپ كېتىپتۇ. رەھمەتلىك ئاجايىپ ئىستېداتلىق ئادەم ئىدى.

ــ شۇنداق بولدى، ــ كامىلنىڭ ئىسمى چىقىش بىلەن ھېكمەتنىڭ چىرايى ھەسرەتلىك تۇس ئالدى، ــ ھە، ئۆزۈك توغرۇلۇق سۆزلەپ بەرمەمسەن؟ چەت ئەللەردە كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىڭ كۆپتۇ؟

تۇرسۇنجان گېرمانىيەنىڭ مىيۇنخېن شەھىرىگە يېتىپ بېرىپ ھەپتە ئۆتمەيلا ئارۇپ بايۇەچچە قازا قىلدى. ئۇنىڭ قانۇنۇر ئورۇنلىرىنىڭ گۇۋاھلىقىدىن ئۆتكۈزگەن ۋەسىيەتنامىسىدە، تۇرسۇنجانغا «مۇنچىلىك مىراس ھەققىياتى بېرىلسۇن» دېگەن ئېنىق سان يوق بولۇپ، پەقەت بۇلغار زاۋۇتى، ئاياغ ـ كىيىم كارخانىسى، بىرقانچە دۇكانلاردىكى مەبلەغ، پايدا، بانكىدىكى جۇغلانمىنىڭ مەلۇم پىرسەنتىنى ئايرىپ بېرىش كۆرسىتىلگەنىدى. لېكىن، ئارۇپ بايۇەچچە ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تۆت ئوغۇل، ئىككى قىزى ھەم ئايالى كىرىم ـ چىقىم دەپتىرىنى

ئۆزگەرتىپ، مەبلەغ - پايدىنى ئازايتىش، چىقىمنى كۆپەيتىش، بانكىرلارنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق جۇغلانمىنى ئاز كۆرسىتىش ياكى يوقىتىش ئۈسۈللىرىنى قوللىنىپ ھېيلە - مىكىر ئىشلەتتى، شۇنداقلا ئادۋوكاتلارنى قولغا كەلتۈرۈۋالدى. ھەتتا ئۇلار «قىرىق نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئالىمجان بايۋەچچىدىن دادىسىغا قالغان مۇلۈك ھەققىياتىنى بېرىمىز» دېگەندەك شەرتلەرنى كۆتۈرۈپ چىقتى. ئەدلىيە ئورۇنلىرى بىر ئايدەك تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، زاۋۇت ئەسلىھەلىرىنى، خام ئەشيا، تاۋار مالالارنى پۈلغا سۇندۇرۇشتەك خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. قانۇن بويىچە بارلىق بايلىق ئەر - خوتۇنغا تەئەللۇق بولغاچقا، يېرىمى ئايالغا قالدۇرۇلۇپ، قالغان يېرىمى تۆت ئوغۇل، ئىككى قىزى ھەم تۇرمۇنجانغا تەقسىم قىلىنىش بەلگىلەندى. شۇنداقتىمۇ ئايال ئېرىدىن بىر كىشىلىك مىراس ئېلىش تۈزۈمى بويىچە، بالىلارغا قالدۇرۇلغان ھەققىيات تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلدى. نەتىجىدە، ئارۇپ بايۋەچچىگە تەئەللۇق يېرىم بايلىق سەككىز ئادەمگە تەقسىم قىلىنماقچى بولدى. بىراق، ئەدلىيە ئورۇنلىرى رەسمىي قارار چىقىرىپ ئىجرا ئېلان قىلىنغاندا، ئارۇپ بايۋەچچىنىڭ ئوغۇل - قىزلىرى ھەم ئايالى بار بولغان ئازغىنە مەبلەغنى كۆپەيتىش، ئاسراش، تەرەققىي قىلدۇرۇش، زاۋۇت، كارخانا، دۇكان ئوبوروتلىرىنى يۇرۇشتۇرۇش يولىدا كۆپ تەر سىڭدۈرگەنلىكى، ئەجىر - مېھنەت قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە ئىككى ھەسسىدىن قالدۇرۇلۇپ، تۇرمۇنجانغا بىر ھەسسە مىراس ھەققىياتى بېرىلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. يات يەرلەردە ھېچقانداق ھىماتى بولمىغان ھەم تىل بىلمىگەن تۇرمۇنجان ئۆگەي ئانا، ئۆگەي قېرىنداشلىرىنى ئوچۇق ھەم يوشۇرۇن تىللاپ - قاقشاپ باققان بولسىمۇ، بەربىر ئىجرا ھۆكۈمىنى ياۋاش - يۇمشاقلىق بىلەن قوبۇل قىلماي بولمىدى.

— زادى تۆت ئاي جاپا چېكىپ، چىقىم تارتقىنىڭغا لايىق

قانچىلىك نەرسىگە ئىگە بولالىدىڭ؟ — سورىدى ھېكمەت، — ياكى ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوقمۇ؟

— يەتتە يۈز ئەللىك مىڭ مارك ھەققىيات تەگدى. مەن ئۇنى گېرمانىيىدىلا ئامېرىكا دوللىرىغا ئالماشتۇرۇۋالدىم.

— بىزنىڭ خەلق پۇلىغا سۇندۇرغاندا قانچىلىك بىر نېمە بولغۇدەك؟

— بىر مارکنىڭ قىممىتى تەخمىنەن بىر دوللارنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىكەن، — دېدى تۇرسۇنجان، — بۇنى خەلق پۇلىغا چاققاندا ئىككى مىليوندىن كۆپرەك بولىدىكەن.

— نېمە؟ ! — ھېكمەت چۆچۈپ كەتتى، — پو ئېتىۋاتمايدىغانسەن؟

— تېخى كىچىك دادام ئۆزى ئىشلەتكەن كىچىك ماشىنىسىنى ماڭا بېرىش توغرۇلۇق ۋەسىيەتنامىسىدە ئېنىق ئەسكەرتكەنلىكى ئۈچۈن، بالىلىرى ئۇنىڭغا چېچەك چىقىرالمىدى.

— تېخى كىچىك ماشىنىمۇ ئەكەلدىڭما؟ — ھېكمەت چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك ھەيران بولماقتا ئىدى، — ئۇنى ھەيدەشنى ئۆگىنەي دەمسەن؟

— ئۇنى ئەكېلەلمىدىم.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— چېگرىدىن ئۆتكۈزۈشتە رەسمىيەت پۇلى، باج بولۇپ، ماشىنىنىڭ باھاسىدىن ئارتۇقراق پۇل تۆلىسەم بولغۇدەك، شۇڭا چېگرادا ئېلىشىغا سېتىۋەتتىم.

— پاھ، شۇنىڭغا قارىغاندا، ئارۇپ بايۋەچچىنىڭ بايلىقى ھەددى - ھېسابسىزكەن جۇمۇ.

— تېخى خوتۇن - بالىلىرى تۇرلۇك - تۇمەن ھىيلىلەرنى ئىشلىتىپ نۇرغۇن بايلىقنى يوشۇرۇۋەتتى، — دېدى تۇرسۇنجان قوللىرىنى شىلتىپ، — بارلىق زاۋۇت، كارخانا، دۇكانلاردىكى مەبلەغ، تاۋار مال، خام ئەشيا، زاۋۇت ئەسلىھەلىرى، بانكىدا-

كى پۇللار شۇلارغا قالدى. ماڭا بەرگىنى ئۇلارنىڭ غېرىب مۇيىغىمۇ تەگ كەلمەيدۇ.

تۇرسۇنجان گېرمانىيىنىڭ بىرقانچە شەھەرلىرىنى كۆرۈپ، ئىككى ئاي تۇرغاندىن كېيىن، تۇركىيە، بۇلغارىيە، رۇمىنىيە، چېخ - سلوۋاكىيە، يۇگوسلاۋىيە قاتارلىق بىرقانچە دۆلەتلەرنى ئايلىنىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەلدى. ئۇ بۇ يەردە ئاساسلىق موسكۋا، تاشكەنت، فرۇنزى، ئالمۇتىلارنى زىيارەت قىلىپ بەر ھەپتىدىن تۇردى. تۇرسۇنجان ياۋروپادا يۈرگەن چاغلىرىدا بولسۇن ياكى ئاسىياغا كەلگەندىن كېيىن بولسۇن، ئۇنى خۇشال قىلغىنى، نەگىلا بارسا ئۇيغۇرلارنى ئۇچرىتىشى بولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تىجارەتچى، سودىگەر بولۇپ، بەزىلىرى ئۇچۇر مۇلازىمەتلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتى. ھەربىرىنىڭ ئاستىدا يالتىراپ تۇرغان ئالىي دەرىجىلىك كېچىك ماشىنا بار ئىدى. ئۇلار يانفون ئارقىلىق بىردەمدىلا بىرمۇنچە ئىشلارنى بېجىرەتتى. بۇلغارىيىدە بولغان بىر ئىش تۇرسۇنجاننى تولىمۇ ھاياجانغا سالدى. ئۇ ماگىزىن ئارىلاپ يۈرۈپ، ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى بىر ئۇيغۇرنى ئۇچرىتىپ قالدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئاتاۋۇللا بولۇپ، خوتەنلىك ئىكەن. چاچلىرىنى قاپقارا پارقىرىتىپ ئارقىسىغا تارىغان، ئۇچىسىغا قىسقا يازلىق يېلىڭ پەلتو كىيگەن بۇ ئادەم تۇرسۇنجاننى كۆرۈش بىلەن شادلىقتىن كۆزلىرى يۇمۇلۇپ سۆزلەپلا كەتتى.

— مانا، سىز ۋەتەندىن كەپسىز، سىزنى كۆرۈپلا يۈرتلىرىڭ ھىدى گۈپۈلدەپ بۇرنۇمغا ئۇرۇلدى، — ئۇ سائىتىگە قاراپ قويدى، — مەن سىزنى كۆپ ئەمەس قىرىق مىنۇت كۈتۈۋالغۇم بار. يۈرۈڭ، تارتىنماڭ، قېنى، ماشىنىغا مەرھەمەت، يېقىنلا يەردە تامىقى سەرخىل بىر رېستوران بار.

ئاتاۋۇللا تۇرسۇنجاننى چاقماقتەك بىر ئاشخانىغا باشلاپ كىردى. تاماق ئۇستىللىرىدە ئادەملەر شالاڭ ئىدى، ھەممىسى

تۇرلۇك تىللاردا سۆزلىشەتتى، كىيگەن كىيىملىرىمۇ غەلىتە ئىدى. ئاتاۋۇللا تاماق كېلىپ بولغۇچە ئۆزىنىڭ خوتەندە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىكى، لېكىن نامراتلىق تۈپەيلىدىن يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇيالمىغانلىقى قاتارلىق ھاياتىدىكى ئوكۇش-سىزلىقلارنى سۆزلىگەندىن كېيىن، تۇرسۇنجاندىن خوتەن، قەشقەر، ئۈرۈمچى، ئومۇمەن شىنجاڭدىكى سودىگەرلەرنىڭ تەجارەت ئەركىنلىكى قاتارلىقلار توغرۇلۇق سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى. ئاجايىپ ئىش، چەت ئەلگە چىققانلىكى ئادەمدە ۋەتەن ئىپتىخارى ئۆرلەپ كېتەمدۇ نېمە، تۇرسۇنجانمۇ بىرگە ئىككىنى قوشۇپ ماختىغىلى تۇردى. ئاڭغىچە ئۇستەلگە ئىككى خىل قورۇما، بىر تەخسە كالا گۆشى قوردىقى كەلدى. تاماققا قارىغاندا، ھەر خىل كېچىك قۇتىلىق ئىچىملىكلەر مول ئىدى. ئاتاۋۇللا تاماق يېگەچ، ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

زەيدان كولاشقا چىققان ھاشارچىلار ئۇماچتەك لاي سۇدا پاتقاققا مىلىنىپ ئىشلەۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قورسىقى ئېچىپ ھالىدىن كېتەي دەپ قالغان ئاتاۋۇللا ھاشارچىلارغا تارقاتقۇ ماقچى بولغان زاغرىدىن بىرنى ئوغرىلىدى. بۇنى بىلىپ قالغان شياۋدۇيجاڭ ئۇنى قاپقارا لاي پاتقاققا مىلەپ ئۇرۇپ ئاغزى - بۇرنىنى قان قىلىۋەتتى. «زاغرا ئوغرىلاپ يېگۈچە، مۇت نەرسە يېگىن» دەپ ئاغزىغا تېزەك تىقتى. بۇنىڭلىق بىلەن دەردى چىقمىغان شياۋدۇيجاڭ كەنتكە قايتىپ كەلگەندە ئاتاۋۇللانى خالىماندا بىر كۈن ئۆرە تۇرغۇزۇپ كۈرەش قىلدى.

— شۇنىڭ بىلەن قاراڭ، تۇغۇلغان يۇرتۇم ھارام بولدى دېدىم - دە، پەشنى قېقىپ چىقىپ كەتتىم، — دېدى ئاتاۋۇللا ئاغزىنى سۈرتۈپ، — قەشقەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ ئاتۇشقا كەلدىم. ئۇ يەردە كاتتا بىر سودىگەرنىڭ مېلىنى توشۇدۇم، ئاندىن ئىسكىلاتچىسى بولدۇم. ئاخىر ئۇ مېنى چەت ئەلگە

ئېلىپ چىقتى. مانا ھازىر ئۆز ئالدىمغا تىجارەت قىلىۋا-
تىمەن. . .

تۇرسۇنجان چەت ئەلدە كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىنى ئىشتىياق بىلەن سۆزلىمەكتە، لېكىن «گۈلدەستە» نەشرىياتى ھەم يۇز بەرگەن ئىشلار توغرۇلۇق بىر ئېغىزمۇ گەپ سورىمايتتى، چى-رايىدىمۇ غەزەپلىنىش، ئەندىكىش ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيتتى. بۇ يەردە تارقالغان پىتنە ـ ئىغۋالاردىن ئۇنىڭ تېخى خەۋەر تاپما-غانلىقىنى بىلگەن ھېكمەت ئۇنى بۇ توغرىدا خەۋەردار قىلىشنى لايىق تېپىپ، «قىرىق مىڭ سوم» مەسىلىسىنى سۆزلىدى، ئاندىن ئۆزىنىڭ بۇ ئىشنى ئېنىقلىماقچى بولغانلىقى، بىراق مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىدىن قارىغاندا، بۇ ئىشنىڭ قانۇن تەر-پىدىن ھەل قىلىنمىسا بولمايدىغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلىدى. يەنە ئۇ كامىلنىڭ نەزىرىدە بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەردىن مەسۇم قابىلدىن گۇمانلىنىشقا ئورۇن قالمىغانلىقىنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتـ-تى. بۇ قورقۇنچلۇق خەۋەرنى ئاڭلىغانسېرى تۇرسۇنجاننىڭ با-يقى ھاياجانلىق كەيپىياتى نەلەرگىدۇر ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ: «مەسۇم قابىل قايتىپ كېلىشىمنى بىلدۇ. ئەمما مەن خىزمەت ئورنى تاپالمىغاندىن كېيىن، مېنى چەت ئەلگە قاچتى دەپ جەزمـ-لەشتۇرگەن پەيتۇل مۇشۇنداق پىتنە ـ ئىغۋانى تارقاتقان ھەم ساختا قەلەم ھەققى تالونى ياساپ چىقىپ خىيانەت قىلغان» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

ـــ چۈشەندىم، ھەممىسى چۈشىنىشلىك، ـــ دېدى تۇر-سۇنجان غەزەپ بىلەن، ـــ تۇنۇگۈن پەيتۇلنى ھويلىدا كۆرۈپ كۆرۈشمەكچى بولغانىدىم، ئۇ شارتلا قىلىپ بىنا ئىشىكىگە كـ-رىپ كەتتى. قوشنىلارنىڭ سىڭارياق قاراپ يۈرۈشلىرىمۇ بىكار ئەمەسكەن ـ دە.

ـــ بۇنىڭغا ئۇنچىۋالا زەردىگۈش بولۇپ بىئارام بولما، ـــ ھېكمەت تۇرسۇنجاننىڭ ئاقىرىپ كەتكەن يۈزىگە قارىدى، ـــ

ئەمدى سەن قانداق قىلاي دەيسەن؟

ـــ بېرىپ پەيتۇلنىڭ ياقىسىنى بوغمەن، تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلدۇرۇپ ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىمەن.

ـــ بۇ ئۇسۇلۇڭ ئۆزۈڭنى پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ، چۈنكى پەيتۇل مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن تىلىنى بىر قىلىۋالدى. سەن بولساڭ يالغۇز، ھەرقانداق ئورۇندا گېپىڭنى ئاقتۇرالمايسەن، ئۇلار تەرسالىق بىلەن ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرىدۇ.

ـــ شۇنداقمۇ قىلارمۇ؟

ـــ ئويلاپ باق، ئۇلار پۇلنى ئاللىقاچان بۆلۈشۈپ خەجلەپ بولۇشتى، ئەمدى قۇساق تەس! ئۇلارنىڭ بۇ ئىشى سۈيىقەست ھەم تۆھمەت جىنايىتىنى شەكىللەندۈردى. بۇنداق شارائىتتا ئۇلار ئۆز تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ بولسىمۇ ھەرگىز ئىقرار قىلمايدۇ.

ـــ سېنىڭچە، قانداق قىلسام بولار؟

ـــ مەسۇم قابىلنىڭ «بۇ ئىشلارنى قانۇن ئارقىلىق ھەل قىلمىسا بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى» دېگىنىگە قارىغاندا، سۈيىقەستنىڭ تېگى ـ تەكتىدىن خەۋىرى بار، ـــ دېدى ھېكمەت، ـــ ئۇنىڭ ساڭا ياردەم قىلغۇسى بولمىسا سېنى «كۆ-تۈۋانقان» لىقىنى دەمدۇ. شۇڭا يارىنىڭ ئېغىزىنى مەسۇم قابىل-دىن ئىزدەش كېرەك.

تۇرسۇنجان تىزىغا جەينىكىنى قويۇپ ئېڭىشكىنىچە ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاغزى ـ بۇرنىدىن چىقىۋاتقان قويۇق تاماكا ئىسى تولغىشىپ تورۇسقا كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. «قانۇن ئارقـ-لىق ھەل قىلىش» مەسىلىسى ئۇنى چىگىش خىياللار تورىغا چىرماپ قويدى. كۆز ئالدىدا سوراق مەيدانلىرى، فورما كىيگەن كىشىلەر، ۋارقىرىشىش ـ تىللىشىش، قول شىلتىشلارداك تۇۋسىز جېدەللەر ئايان بولدى. ئىش شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى،

ئەمدى سۇغا يالىڭاچ سەكرىمسە بولمايتتى، بولمىسا ئەل - جامائەت ئالدىدا قەلەم ھەققىنى ئېلىپ قاچقان «ئوغرى - خىيانەتچى» ئاتىلىپ قېلىش خەۋپى مەۋجۇت ئىدى. ئەگەر بۇ ئىشتا سەللا بىخەستەلىك قىلىپ سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويۇلسا خىزمەتتىن ھەيدىلىش، چوڭ گۇناھ يېزىش، ئاگاھلاندۇرۇش، ھەتتا قانۇنىي جازاغا ئۇچراپ تەقدىر - ئىقبالىغا داغ چۈشەتتى. تۇرسۇنجان بىلەن پەيتۇل ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىشىش قارىماققا ئادەتتىكى كىچىك ئىشتەك كۆرۈنسىمۇ، سىياسىي، ئىقتىسادىي مەنپەئەتكە بېۋاستە باغلانغانلىقى ئۈچۈن، ھەر ئىككى تەرەپ جان تىكىپ ئېلىشىشقا، بۇ يولدا قىلچە رەھىم - شەپقەت قىلماي دۇشمەنلىشىشكە توغرا كېلەتتى. قورقۇنچلۇق يېرى، قارشى تەرەپ پىكىر بىرلىكىگە كېلىۋالغان، ھەرقانداق ئىشنى قائىدە - نىزام، پرىنسىپ، تۈزۈم، ئىلمىي رامكىلارغا ماسلاشتۇرۇپ ھەم چۈشۈرۈپ مۇنازىرىلىشىدىغان بىر توپ ئۇيۇشقان زىيالىيلار ئىدى، راست گەپنى قىلغاندا، ئاڭلىق مۇتتەھەملەر ئىدى.

كىچىككىنە نەشرىياتتا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش شۇنچىلىك بوران - چاپقۇنسىز ئۆتمىگەنىكەن، نەچچە يۈز ھەم نەچچە مىڭلىغان ئىشچى - خىزمەتچىلىرى بولغان زاۋۇت، فابرىكا، كان - كارخانا، چوڭ شىركەتلەردىكى ئىسلاھاتچىلارنىڭ بېشىغا قانداق پاجىئەلەرنىڭ كېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىغان تۇرسۇنجان ئېغىرلىشىپ كەتكەن تېنىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى.

— مەن قايتاي، — دېدى ئۇ روھسىز قىياپەتتە، — بۇنىڭدىن كېيىن سېنى كۆپ ئاۋارە قىلىشىم مۇمكىن، مەسلىھىتىڭگە موھتاجمەن.

— بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ، — ھېكمەت ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويدى، — روھىڭنى چۈشۈرمە، قەددىڭنى رۇسلا، بىر

لىپ قوي «روھى چۈشكەن ئادەمنىڭ ئېتىمۇ چاپالمايدۇ» دېگەن گەپ بار. بۇنداق كەيپىيات سېنىڭ تەبىئىتىڭگە، قۇيۇن لەقەمىڭگە ماس كەلمەيدۇ.

— چاقچىقىڭنى قارا سېنىڭ، — تۇرسۇنجان كۈلۈپ قويدى، — قىلغان سۆزلىرىڭدىن ماڭا غەيرەت - شىجائەت كىرگەندەك بولدى، رەھمەت ساڭا.

تۇرسۇنجاننى ئۇزىتىپ چوڭ كوچىغىچە بىللە چىققان ھېكمەت يەنىلا تۇرسۇنجاننى ئايىدى، — ئاۋۋال بېشىڭنى ساقايت، ئاندىن بىر گەپ بولار.

— ھە راست، «تۇمانلىق يىللار» قانداق بولۇپ كەتتى. مەن ساڭا يەنە بىر قېتىم دەپ قويايى، ئۇنى ئۆزۈم چىقىرىمەن.

— تۆتىنچى تومنى يېزىپ ئوتتۇرىلاشتىم، بىرەر - ئىككى ئايدا قولۇمدىن چىقارمىكىن.

تۇرسۇنجان ھېكمەت بىلەن خوشلىشىپ تاكسىغا ئولتۇرۇپ

كەتتى. ئۇ يولدا بارغۇچە مەسۇم قابىل بىلەن كۆرۈشكەندە نېمىلەرنى دېيىش ھەققىدە ئويلاندى، شۇنداقلا پەيتۇلىنىڭمۇ تو-
مۇرنىنى تۇتۇپ بېقىش ئۈچۈن بىر قېتىم كۆرۈشۈشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

تاكسى «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ ئائىلىلىكلەر بىنالىرى ئورۇنلاشقان ھويلا دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. تۇرسۇنجاننىڭ خىزمەت رەسمىيىتى يۆتكەلمىگەچكە، بۇ قورۇدىن كۆچمىگەندى. پەيتۇل، مەسۇم قابىللار بىنادا، ئۇ بولسا يەنىلا يەرلىك ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۆيى ھويلىنىڭ ئارقا تەرىپىدە بولغاچقا، ئىككى بىنا ئوتتۇرىسىدىكى تارچۇقتىن ئۆتۈپ بارغىلى بولاتتى. تۇرسۇنجان بىنا دوقمۇشىدىن ئايلىنىشى، مەسۇم قابىل ئۇنى ئارقىدىن چاقىرىپ قالدى. ئۇ ئۈلۈشكۈن كەچ ھاردۇق سوراپ كىرگەن بولسىمۇ، يەنىلا قىزغىن كۆرۈشتى.

— قانداق، ھاردۇقىڭىز چىقىپ قالغانىدەكمۇ؟ — مەسۇم قابىل ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇراتتى، — مىجەزىڭىز يوق-
مۇ نېمە، چىرايىڭىز بىر قىسمىلا تۇرىدۇ.

— مەسۇم قابىل، سىز بىلەن پاراڭلاشقۇم بار ئىدى، — دېدى تۇرسۇنجان، — ۋاقتىڭىز يېتەرمۇ؟

— بولىدۇ، مەنمۇ سىز بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىدىم، ئەتە كەچ ھەممىسى ئىشتىن چۈشۈپ كەتكەندە ئىشخانامغا كېلىڭ. قۇيرۇققا دىققەت قىلارسىز - ھە؟ — مەسۇم قابىل مەنىلىك كۈلۈپ قويدى.

— رەھمەت سىزگە، — تۇرسۇنجان كېتىپ قالدى.

مەسۇم قابىل ھازىر ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول مۇدىرى ئىدى، بۇ تاجنى كىيگىنىگىمۇ ئۇچ ئاي بولۇپ قالاي دېدى. بۇرۇن كىچىككىنە بىر ئىشخانىنىڭ مۇئاۋىن كېجاڭلىقىنى ئەنقا-
نىڭ سۈتىدەك تۇتىيا بىلگەن بۇ بەندە ھازىر ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇشتەك ئەمەلگىمۇ رازى ئەمەستەك قىلاتتى. ئەمەل

ئېتىغا مىندۇرۇپ قويۇپ تىزگىنىنى ئۆزى تۇتۇۋالغان پەيتۇلنى چەيلەپ - يانجىۋەتسىمۇ دەردى چىقمايتتى. گەرچە ئۇيغۇر بۆ-
لۈمنىڭ ئەمەل تىزگىنى پەيتۇلنىڭ قولىدا بولغان بىلەن، ئۇ-
نىڭ بوينىغا چىگىلگەن سىرتماقنىڭ ئۇچى مەسۇم قابىلنىڭ ئالىقىنىدا ئىدى. شۇڭا، ئۇ بۇرۇنقىدەك پەيتۇلغا كۈچۈكلىنىپ كېتىدىغان، قۇيرۇق شىپاڭشتىپ خۇشامەت قىلىدىغان، تەخسە كۆتۈرۈپ بېلىنى پۈكىدىغان ئىشلارنى قىلمايتتى، بەلكى يولىو-
رۇقلىرىنىمۇ مەنسىتمەي ئاڭلاپ گىدىيىپ چىقىپ كېتەتتى. باشلىقىغا ھېيىقماي تىكىلىپ، بەزىدە گەپلىرىنىڭ بېلىگە تېپەتـ
تى. بولۇپمۇ پەيتۇل ساختا تالون ئارقىلىق قىرىق مىڭ سومدىن مەسۇم قابىلغا بەش مىڭ سوم بېرىپ، قالغىنىنى مالىيە بۆلۈمـ
ىدىكى ئۇچ ئادەم بىلەن بۆلۈشكەندىن كېيىن، غەزەپ قېپى يېرىلغان مەسۇم قابىلنىڭ يۈرىكى ئاتىنىڭ كاللىسىدەك يوغىناپ كەتتى. يېشىل تۆمۈر ساندۇقتا كونۇبىرتىنىڭ ئىچىدىن چىقماي ئۇخلاۋاتقان ئۇ پۇل ۋاقتى كەلگەندە كىملەرنىڭدۇر پېيىنى قىر-
قىيدىغان قايچا بولىدۇ! بۇنداق كىچىككىنە مەنپەئەت ئالدىدا «ئۇلۇغۋار» تىلەكلىرىنى ئۇنتۇپ قالىدىغان مەسۇم قابىل تېخى تۇغۇلمىدى!

تۇرسۇنجان كەلگەن كۈندىن باشلاپ پۈشقىقىغا پىت چۈش-
كەن پەيتۇل ئولتۇرۇلمايلا قالدى. ئۇ شۇ كۈنى كەچتىلا مەسۇم قابىلغا «ئەتىلەتىن ماڭا بىر يولۇقۇڭ، قىلىشىدىغان مەسلىھەت بار» دېگەن بولسىمۇ، مەسۇم قابىل «مەنسىز نېمە ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايسەن» دېگەندەك، ئىككى كۈنگىچە ئۈنى تەقەز-
زا قىلىپ قارىسىنى كۆرسەتمىدى. مانا بۈگۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرمەكچى بولۇپ ئەمدىلا ھويلىغا چىقىشى، تۇرسۇنجاننى كۆ-
رۈپ قالدى. بۇمۇ بىر تەرەپتىن ئوڭ كەلگىنى، بولمىسا ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىش، چىمدىپ سەكرىتىش ئۇچۇن ئۈزى ئىزدىمەكچى بولۇپ تۇراتتى.

مەسۇم قابىل ئىشىكنى چېكىپ كىرىپ كەلگەندە، پەيتۇل چۇشلۇك تامىقىنى يەپ بولۇپ يېزىقچىلىق ئۇيىدە سالقىنداپ ئولتۇراتتى. بۇلۇڭغا قويۇلغان شامالدۇرغۇچ بېشىنى ئىككى تەرەپكە توختىماي چايقاپ، نېپىز دېرىزە پەردىلىرىنى ئۇسسۇلغا سېلىۋەتكەنىدى. مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ ياسالما تەكەللۇپلىرىغا «تاماقمۇ يېدىم، چايمۇ ئىچتىم» دەپ دوق قىلغاندەك جاۋاب بەردى - دە، يالغۇز كىشىلىك دۇنيانى كېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ئۇتتۇرۇقۇمتەكەن قىمارۋازدەك خۇيلىنىپ يۇرگىنىگە نەچچە ئاي بولۇپ قالغانلىقىنى سېزىپ كېلىۋاتقان پەيتۇل «ئۇيغۇر بۇلۇمىنىڭ بۇكىنى ئوڭچە كىيگۈزمىدىڭ، ئۆزلىرىڭ كۆپ ئېلىپ ماڭا ئارانلا بەش مىڭ سوم بەردىڭ... دېگەن قورساق كۆپۈكىدە شۇنداق قىلىۋاتسەنغۇ» دەپ ئويلىدى. شۇڭا ئۇ تايغانىنىڭ تۇكىنى يېتىشىغا سىلاپ، ئاچچىقلىتىپ قويماسلىقنى كۆڭلىگە پۇكتى.

— مەسۇم قابىل، ئىككى كۇندىن بېرى ئەجەب كىرەل - مىدىڭىز؟ — پەيتۇلنىڭ ئاۋازى تولىمۇ يۇمشاق ئىدى، — مەجەزىڭىز يوقمۇ يە؟

— مىجەزىم جايىدا، پەيتۇلكا، ئاۋۇ بىر نېمىڭىزنى ئۆچۈرۇۋەتسىڭىز قانداق؟ — مەسۇم قابىل قوپاللىق بىلەن شامالدۇرغۇچنى ئىما قىلدى، — بۇ بىر نېمە ئادەمنى ئاسانلا تومۇقلىپ قويىدۇ.

پەيتۇل ياۋاشلىق بىلەن شامالدۇرغۇچنىڭ كۇنۇپكىسىنى بېسۋېتىپ جايىغا كېلىپ ئولتۇردى. مەسۇم قابىلنىڭ توك تېزەكتەك كەيپىياتى بىلەن ياخشى مەسلىھەتكە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغان پەيتۇل گەپنى يىراقتىن ئايلاندۇرۇپ كەلدى. ئۇ مۇشۇ كۇنلەردە ئالدىراش بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى، كۆرۈۋاتقان ئورنىگىنالارنىڭ بېسىلىپ ياتقانلىقىنى (مەسۇم قابىل كۇلۇۋەتكىلى تاسلا قالدى، چۇنكى نەشرىياتنىڭ ھالى ئۇ

نىڭغا ئايان ئىدى) دەپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇر بۇلۇمىنىڭ قەلەم ھەققىنى تەستىقلاش، ئەسەر ئۇيۇشتۇرۇش، پىلانغا كىرگۈزۇش قاتارلىق ھەممە خىزمەتلىرىنى مۇستەقىل ئىشلەشنى تاپشۇردى، ئۆزىنىڭ چات كېرىۋالمايدىغانلىقىنى يېپىق گەپلەر بىلەن ئۇقتۇردى. قىسقىسى، ئېتىكىنىڭ تىزگىنىنى ئۆزۈڭ تۇت، دەپ مەردلىكىنى بىلدۇردى، كۆڭۈل ياسىدى. چىرايى سەل ئېچىلغاندەك قىلغان مەسۇم قابىلمۇ «ئەزرائىل كانىيىكىنى بوغقاندىلا ئىمان ئېيتىسەن، قاپاقۇاش» دېگەنلەرنى كاللىسىدىن ئۆتكۇزدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ پەيتۇلنىڭ ئىچىدە يەنە قانداق توڭگۇزلارنىڭ قۇتراۋاتقانلىقىنى بىلۇۋېلىش ئۈچۈن چىرايىغا كۇلكە، ئاۋازىغا تەبىئىيلىك تۇسىنى بەردى.

— راست گەپنى قىلسام پەيتۇلكا، ئىككى كۇندىن بېرى زاۋۇتتىن كېلەلمىدىم، — دېدى مەسۇم قابىل، — بېسۋاتقان بىرنەچچە كىتابنىڭ بەتلىرى ئالمىشىپ، ئىچىدىكى قىستۇرما رەسىملىرى جايىغا قويۇلماپتۇ. پۇتۇنلەي قالايمىقان تۇپلىنىپ قاپتۇ.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىدىم، — بېشىنى سېلىپ ئولتۇرغان پەيتۇل خېلىغىچە جىمىپ كەتتى. ئۇ مەسۇم قابىلنىڭ گەپ يورغىلىتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ چاندۇرمىدى، — قاراڭ مەسۇم قابىل، بۇ تۇرسۇنجان دېگەن قۇيۇن بالا - قازادەك يېتىپ كەلدى. سىز ئۇنى ئەمدى كەلمەيدۇ دېگەچكە...

— چەت ئەلگە چىققانلاردىن قايتىپ كەلگەنلەرمۇ، كەلمىگەنلەرمۇ بار، بۇنىڭغا ئىككىنچى بىر كىشى قانداق ھۆكۈم قىلالايدۇ؟ قىزىققەنسىز پەيتۇلكا، — مەسۇم قابىلنىڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ئۆزىنى چەتكە ئالغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، — مېنىڭ دېگەنلىرىمۇ پۇتۇنلەي پەرەز - دە.

— سىز... ئۆز... ئۆز ۋاقتىدا، — پەيتۇل ئاچچىقىدا دۇدۇقلاپ كەتتى، — ئۇنىڭ كەلمەيدىغانلىقىغا ئىسپات - پىس-

پاتلارنی کۆرسەتمەکەن بولسىڭىز. . .

— مەن پەقەت، ئارۇپ بايۇەچچە كاتتا باي بولغاچقا، تۇرسۇنجاننى ياخشى ئۆي - ماكانغا، بايلىققا ئىگە قىلسا كېلەل- مەسلىكى مۇمكىن دېگەن پەرىزىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، قەتئىي كەلمەيدۇ دېمىدىم، — مەسۇم قابىلنىڭ قىياق كۆزلىرى چەك - چەيدى، — شۇڭا ئۇنىڭ «بۇ يەرلەردە تۇرۇشقا يۇزۇمۇ قالمە- دى» دېگەن سۆزلىرىنى دەڭسەپ كۆرۈڭ، دېيىش ئارقىلىق مەنتىقىي خۇلاسە چىقىرىشنى ئۆزىڭىزگە قالدۇردۇم.

پەيتۇل ئۇنىڭغا يالتىتىپ تىكىلدىيۇ، لېكىن بىر نېمە دېيەل- مىدى. تېخى ئۇچ ئايىنىڭ ئالدىدا دېيىلگەن گەپ - سۆزلەر ئاستىن - ئۇستۇن قىلىنىپ ئۆزىگە ئارتىلىپ قېلىۋاتقان يەردە، باشقىلارغا بىر نېمە دېمەڭ تەس ئىدى. مەسۇم قابىلنىڭ بۇ ئۇستاتىلىقىدىن قارىغاندا رەددىيە بېرىشكىمۇ بولمايتتى. چۈنكى، مەخپىي سىرلار تەتۇرىگە ئېشىلىپ ئارقان ئۇزۇلۇپ كەتسە، كۆز ئالدىدىكى خەۋپتىن پەيتۇلنىڭ ئامان قېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بولۇپمۇ تۇرسۇنجاندەك بىر مىخ يۇرىكىگە قادىلىپ تۇر- غان بۇگۈنكى كۈندە مەسۇم قابىل بىلەن پەيتۇلنىڭ ئوتتۇرىسە- دىكى ئارازلىق ياخشى ئاقىۋەت كەلتۈرمەيتتى، شۇڭا ئۇ بىردەم- دىلا هوريدىن چۈشتى.

— مەسۇم قابىل، بەزى ئىشلار بېشىمنى قاتۇرۇپ تۇرۇ - ۋاتىدۇ، — دېدى پەيتۇل ياۋاشلىق بىلەن، — بولۇپمۇ ئاپتور- لارنىڭ قەلەم ھەققى مەسىلىسى. . .

— سىزمىچۇ پەيتۇلكا، مېنىڭدىن بەتتەر ئالدىراقسان ئادەمكەنسىز، — مەسۇم قابىلنىڭ ئېغىزىدىن ئالدىن ئويلانغان سۆزلەر تىزىلىپ چىقىشقا باشلىدى، — مەن سىزگە «ئاپتورلار ئەرز قىلىپ قالسا يۇقىرىدىن تەكشۈرۈپ كېلىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇلار تۇرسۇنجان ئېلىپ قاچقان قەلەم ھەققى تالونىنى سۇرۇشتۇرسە قانداق قىلىسىز؟» دەپ سىزنى خەۋپتىن ئاگاھ-

لاندۇرسام، سىز ئۆپۈل - توپۇللا مالىيە بۆلۈمىدىكىلەرنى مېھ- مان قىلىپ، ساختا تالوندىن بىرنى ياساپ چىقىپ پۇللارنى ئۇلەشتۇرۇۋەتكىنىڭىز نېمىسى؟

پەيتۇلنىڭ كاللىسى ھېچنېمىگە ئىشلىمەي گاراڭلا بولۇپ قالدى. گەرچە ئۆز ۋاقتىدا ھەممە ئىنچىكە پىلانلار مەسۇم قابىل تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنغان بولسىمۇ، بىراق ھازىر ئۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى قىلغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغاندى.

— ئەگەر تۇرسۇنجان بۇ ئىشنى بىلىپ قالسا، — پەيتۇل- نىڭ بېشى مەيدىسىگە ساڭگىلاپ قالغاندى، — پەيلىنى بۇزۇپ چوڭ ماجىرا چىقىرىشى تۇرغانلا گەپ.

— بىلىپ قالسا ئەمەس، بىلىپ بولدى، — مەسۇم قابىل ھېلىلا ئۇنىڭ بىلەن ھويلىدا ئۇچراشقانلىقىنى دەپ بەردى، — ئۇ تايىنلىق ھېكمەتنىڭ قېشىدىن كەلدى. «سىز بىلەن سۆز- لەشمىسەم بولمايدۇ» دەيدۇ. پەيلى ئىنتايىن بۇزۇق، ئەھۋالدىن قارىغاندا، قانۇن ئورۇنلىرىغا ئەرز قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇ چوقۇم ھېكمەتنىڭ پىلانى. ئەگەر ھېكمەتلا تۇرسۇنجانغا ھەمقان بولىدىكەن، كۇنىڭىز تەس.

— قانۇن ئورۇنلىرىغا؟ — پەيتۇلنىڭ كالپۇكلىرى تىت - رىدى، — ئۇنداقتا. . .

— ئۇنداقتا كونا - يېڭى ئىشلارنىڭ ھەممىسى چۈۋۈلۈپ چىقىدۇ، — مەسۇم قابىل ئۇنىڭ گېپىنى تارتىۋالدى، — شۇڭا سىزدىمۇ ئىدىيىۋى تەييارلىق بولۇشى كېرەك. تۇرسۇنجان يۆت- كىلىپ كېلىشىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى قەلەم ھەققى تالونلىرى، سىز ئۇيۇشتۇرغان ئەسەرلەرگە تارقاتقان پۇل ھۆججەتلىرى، ئەڭ مۇھىمى، ئۆزىڭىز ھەر خىل ئۇسۇللاردا ئالغان پۇل قاتار- لىق ئىقتىسادىي پاكىتلارنى بىر قۇر كۆرۈپ چىقىپ جاي - جايىغا توغرىلاڭ.

— ئاپلا، — دېدى پەيتۇل ئېڭىكىنى تۇتۇپ، — تۇرسۇن-

جان يېڭى يۆتكىلىپ كېلىپ خىزمىتىگە ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭغا ئۇيغۇر بۆلۈمگە تەئەللۇق ماتېرىياللار بىلەن بىرنەچچە يىللىق قەلەم ھەققى تالونلىرىنىڭ كۆتەكلىرىنى بىللە تاپشۇرۇپ بەرگەندەك ئېسىمده بار.

— توۋا قىلدىم، قىلغان ئىشىڭىزنى كۆرمەمدىغان، — دېدى مەسۇم قابىل ئېچىنغان قىياپەتتە، — ۋاقتى كەلگەندە ئۇ تالونلار سىزنى ۋەيران قىلمۇېتىدۇ.

— «بىر قەلەم ھەققى ئىشىنى ئېنىقلىماقچى ئىدۇق» دەپ سوراپ باقسام قانداق؟

— ھازىرمۇ؟ يەنە كېلىپ پىچاق ئۇچى كانايغا تاقالغاندا دەڭا، — مەسۇم قابىل زەھەردەك كۈلدى، — بەزى چاغلاردا نېمانداق كاللىڭىز ئىشلىمەيدۇ سىزنىڭ. بۇنداق قىلسىڭىز ئۇخلاۋاتقان يولۋاسنىڭ بۇرۇتىنى يۇلغان بولمامسىز. ئارىدىن ئالتە - يەتتە يىل ئۆتۈپ كەتتى. تۇرسۇنجان بەلكىم ئۇ نەرسىلەرنى ئونتۇپ كەتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، تېخى كونا نەرسىلەر ئىكەن دەپ كۆيدۇرۇۋەتتىمۇ. ئېھتىمال، بۇ قېتىمقى ئېلىشىشتا ئۇ نەرسىلەرنىڭ قانچىلىك ئەھمىيىتى بارلىقىنىمۇ بىلمىسە كېرەك.

— توغرا، توغرا، بۇ پەرىزىڭىز مېنى خىجىلا خاتىرجەم قىلدى.

— مەن سىزگە دەپ قويايي، پەيتۇلكا، تۇرسۇنجان ئاپتورلارنىڭ قەلەم ھەققىنى پەقەت مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ ئالالايدۇ. ئۇ دېگەن ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ باشلىقىنىڭ ئىشى، شۇڭا سىز نېمانچە غەم قىلىپ كېتىسىز؟

— راست، بۇ مالىيە بۆلۈمىدىكىلەرنىڭ ئىشى تۇرسا، ئەلۋەتتە مېنىڭ خەۋىرىمده يوقتە.

— پەيتۇلكا، تۇرسۇنجان بايا «ئەتە كەچ ئىشخانىڭىزغا كېرىمەن» دېگەن، ئۇنىڭ ئېچىدىكىسى بىر بىلىپ باق -

مامدىم، — مەسۇم قابىل ئورنىدىن تۇردى، — ئۇنىڭدىن كېيىن بىرەر مەسلىھەتكە كېلەرمىز.

— ئۇنداقتا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپلا مېنىڭ ئۆيۈمگە كىرىڭ، قانچە كەچ بولۇپ كەتسىمۇ ساقلايمەن، — پەيتۇل يەنە نېمىدېنىدۇر خاتىرجەم ئەمەستەك قىلاتتى، — مەسۇم قابىل، زاۋۇتتىكى ئىشلىرىم ئالدىراش دەۋاتاتتىڭىز، ئەتە ئەتىگەن ئىشخانىدا بولالامسىز؟

مەسۇم قابىل تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. بىراق، شۇ ھامان كونا قەلەم ھەققى كۆتەكلىرىدىن ئەندىكىپ تۇرغان پەيتۇلنىڭ نېمە ئىش قىلماقچى ئىكەنلىكىنى مۇسەللەپ بولدى - دە، ئۇنىڭغۇ كۆڭلىده ئىنتايىن نازۇك بىر ھېيله ئاپىرىده بولدى.

— ئەتە چۈشكىچە زاۋۇتتا بولارمەنمىكىن، — مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ خۇدۇكسىنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىدى، — قانداق، تاپشۇرىدىغان بىرەر ۋەزىپە بارمىدى؟

— بار ئىدى. بولدى، زاۋۇتتىكى ئىشىڭىزدىن قالمايسىز كەلگەندىن كېيىن قىلساقمۇ بولىدۇ، ئانچە مۇھىم ئەمەس.

مەسۇم قابىل چىقىپ كەتتى. ئەمما، ئۇ ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئەمەس، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشقا چۈشۈشتىن سەل ئىلگىرى ئىدارىگە كەلدى. ئىشخانا ئىشىكىگە قۇلاق يېقىپ تىڭشاۋاتقاندا، ئۇنىڭ يۇرىكى ئۆزىگە ئاڭلانغۇدەك دۈپۈلدەيتتى، چۈنكى ئۇۋلىماقچى بولغان ئۇۋ قۇربانى تورغا چۈشكەندەك قىلاتتى. ھاياجان شادلىقىدىن قوللىرى تىترەپ تۇرغان مەسۇم قابىل تۇز قۇلۇپقا ئاچقۇچنى سېلىپ ئىشكىنى ئاچتى، ئاندىن بۆلۈمگە كىردى. توۋا دېمەي ئىلاج يوق، پەيتۇل قولىدا ئامبۇر تۇتقان ھالدا غەلىتىلا ھىجىيىپ قاراپ تۇراتتى. تۇرسۇنجاننىڭ بۇلۇڭغا يۆتكىۋېتىلگەن خىزمەت ئۈستىلىنىڭ تارتمىلىرى سۇغۇرۇۋېتىلگەن، ئىشكاپ ئىشكىلىرى ئوچۇق، بۇزۇلغان قۇلۇپلىرى ئىلغۇرلىرىدا ئېسىلىپ تۇراتتى. ئۈستەل ئەتراپىدا بولسا كىتاب،

خاتىرە، ئورىگىنال دەپتەرلىرى، قەلەمدان، سىياھ قۇتىلىرى، دەستە ـ دەستە ماتېرىياللار دۆۋىلىنىپ كەتكەنىدى. ئىزىغا چۈشكەن ئوۋىنى ئەپچىللىك بىلەن قولغا چۈشۈرگەن ئوۋچى. دەك، ئىشخانا ئوتتۇرىسىدا قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ گىدىيىپ تۇرغان مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ ئوچۇق قالغان ئىشكىكە قاراپ بارغانسېرى تىزلىرى تىترەپ، چىرايىنىڭ ئۆمسۈرۈن ھالەتتە ئاقىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئىشكىنى گۈپلا قىلىپ يې. پىۋەتتى، ئاندىن چىرايىغا كۈلۈمسىرەش ئالامىتى بېرىپ، يەر. دىكى ئەتۈركە، بولقىلارنى ئېلىپ ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

— پەيتۇلكا، مەن كەلگەندىن كېيىن بىللە قىلماقچى بولغان ئىشىڭىز شۇمىدى؟ — مەسۇم قابىل ھېچ ئىش يۈز بەر. مىگەندەك سورىدى، — ئەجەب مېنى ساقلىماپسىز! بۇنى «ئانچە مۇھىم ئەمەس» دېگىلى بولمايدىكەن. قانداق، ئىزدىگەن نەرسە. ڭىز تېپىلدىمۇ؟

. . . . . .

— مەنچە، تۇرسۇنجان كونا قەلەم ھەققى تالونلىرىنى بۇ يەرگە قويىدىغان ئۇنچىۋالا ئەخمەق ئەمەس، — مەسۇم قابىل چېچىلغان ماتېرىياللارنى رەتلىدى. ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرى ناھايى. تى تەبئىي ئىدى، — قېنى پەيتۇلكا، كەلمەمسىز، بۇ نەرسە. لەرنى جاي ـ جايىغا قويۇپ يىغىشتۇرۇۋېتىلى، بىر كىم كىرىپ قالسا، ئىشخانىغا «ئوغرى كىرىپتۇ» دەپ قالمىسۇن يەنە. . .

ئۇلار تۇرسۇنجاننىڭ ماتېرىياللىرىنى سەرەمجانلاشتۇر. غاندىن كېيىن، ئۈستەلنىڭ ئالدىنى تام تەرەپكە قىلىپ بۇلۇڭغا نىقتاپ قويۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇزۇلغان قۇلۇپ، ئىلغۇلار كۆرۈنمەي قالدى.

سەھەردە كەلگەن پەيتۇل نەشرىيات باشلىقى، مۇدىر ۋە مۇئاۋىن مۇدىرلارنىڭ ئىشخانىسىنى تازىلايدىغان تازىلىقچى ئايال

كېلىشى بىلەن مەسۇم قابىلنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى. ئۇ تازە. لىقچى ئايال ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن «مەسۇم قابىلنى ساقلا. يمەن» دېدى ـ دە، گېزىت كۆرگەن بولۇپ ئولتۇردى. ئۇ ئايال چىقىپ كېتىشى بىلەن ئىشكىنى تاقاپ «قېدىرىش» نى باشلىۋەت. كەن پەيتۇلنىڭ ئۆز ئىختىيارىدا يېرىم كۈن بارلىقىدىن كۆڭلى توق ئىدى. بىراق، مەسۇم قابىلنىڭ تۇيۇقسىز كىرىپ قېلىشى ئۇنى ئاسماندىن تاشلىۋەتكەندەك بولدى.

تەرلەپ كەتكەن پەيتۇل ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشكىكە قاراپ غىپلا ماڭدى ـ دە، «دىڭىدە» چۆچۈپ كەتتى. چۈنكى مەسۇم قابىلنىڭ ئاۋازى گويا سوتچىنىڭ ھۆكمىدەك ئاڭلا. نغانىدى.

— پەيتۇلكا، بۇ نەرسىلەرنى ئېلىۋالامسىز؟ — مەسۇم قابىل بولقا، ئامبۇر، ئەتۈركىلەرنى ئۇنىڭ قولىغا تۇت. قۇزدى، — تۇرسۇنجان بۇگۈن كەچتە كېلىمەن دېگەن، ئۇ مې. نى «ئوغرىلىق قىلىپتۇ» دەپ گۇمان قىلىپ قالمىسۇن. . .

خۇددى گاس ـ گاچا بولۇپ قالغاندەك زۇۋان سۈرەلمىگەن پەيتۇل، يەر قاققىنىچە شارتلا ئارقىغا بۇرۇلۇپ ئىشىك تۇتقۇچە. نى تۇتۇشى، بايىقىدىنمۇ بەتتەر چۆچۈپ، پۈتۈن بەدىنى سىلكە. نىپ كەتتى. چۈنكى مەسۇم قابىلنىڭ ئادەتتىكىدەك تىنىقمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن گۇلدۇرماما‌مدەك ئاڭلىنىۋاتاتتى.

— پەيتۇلكا، بۇگۈن چېسلاغا نەچچە بولۇپ كەتتى؟

— سە. . . سەككىزىنچى ئاي. . . ئايغا ئون. . . ئونغۇ دەيمەن. . .

— بۇنى ئۇقۇۋالغىنىم ياخشى بولدى، ۋەدىلىشىپ قويغان بىر يەرگە بارماقچىدىم.

مەسۇم قابىل شۇ كۈنى شۇنداق خۇشال يۈردىكى، تېنى تېرىسىگە سىغماي قالدى. ئۇ پەن ـ تېخنىكا كىتابلىرى بۆلۈ. مى، ئۆسمۈر ـ بالىلار ئوقۇشلۇقى بۆلۈمى، ئىجادىيەت گۇرۇپ.

پىسى، كوررېكتورلار ئىشخانىسى دېگەندەك بارلىق ئىشخانىلارغا كىرىپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسگە چاقچاق قىلدى. قاملاش-سۇن - قاملاشمىسۇن يۇمۇر - لەتىپىلەرنى سۆزلىدى. باشقىلار ھىجايسا، ئۇ قاقاقلاپ كۈلدى. شۇنداق، ئۇ كۈلمەي كىم كۈل-سۇن، ئۇ شادلانماي كىم شادلانسۇن؟! مەسۇم قابىل بۇرۇن تۇلكىنىڭ قۇيرۇقىدىن تۇتۇۋالغان بولسا، مانا ئەمدى نەق گەج-گىسىدىن قامالىۋالدى. بۇنىڭدىن كېيىن پەيتۇلىنىڭ بوينىغا قىلىچ تەڭلەپ تۇرسىمۇ ئۇ ھەرگىز مەسۇم قابىلنى چىشلەپ تارتالمايدۇ، ئۆزىگە شېرىك قىلالمايدۇ. «ساختا تالون»، «ئوغرىلىق»، «تۇرسۇنجاننى ھەيدەش» ھېيىللىرىدىن ئىبارەت بوينىدىكى سىرتماق ئارقىسىنىڭ ئۇچى مەسۇم قابىلنىڭ قولىدا ئىدى. تۇرسۇنجان بولسا بېشىغا بالا تېغى ياغسىمۇ بىركىمنى ئۆزىگە چېتىۋالمىدىغان، «پالان - پۇستانلار مۇنداق دې-گەچكە...» دەيدىغان نامەردلەردىن ئەمەس، ئەلۋەتتە.

خىزمەتچىلەر ئىشتىن چۈشۈپ بىرەر سائەت ئۆتمەيلا نەش-رىيات ئىچى تىمتاسلىققا چۆمدى. پەقەت ئىش قوشۇپ ئىشلە-گەنلەرنىڭ كارىدوردا تاقىلداپ ماڭغان ئاۋازى گاھى - گاھىدا ئاڭلىنىپ قالاتتى. ئىشخانىدا تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان مەسۇم قابىل پات - پات ئىشىككە قاراپ كارىدوردىكى ئاياغ تىۋىشىنى تىڭشايتتى. دېگەندەك، ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئىشىك چېكىلدى.

مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ئىستاكانغا پۇراقلىق پەمىل چاي سېلىپ ئۇستىگە قايناق سۇ قۇيدى، تاماكا تۇتۇپ چاقماق چاقتى، ئاندىن قاتلانما ئورۇندۇق-نى سۈرۈپ تۇرسۇنجانغا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇردى. ئۇ ئالدىدا-كى كەيپىياتى چىگىش، سۇلغۇن چىرايىنى كۆرۈپ، يەنە بىر قېتىم كۆڭلى شادلىققا تولدى، ئىچىدە «سېنىڭدەك تىنىم تاپ-مايدىغان، خورىكى ئۇستۇن، يۇقىرى - تۆۋەننىڭ ھەممىسىدە كۆزىگە كۆرۈنگەن بىر ئىسلاھاتچىنىڭ بولۇشۇڭ شۇنچىلىك»

دەپ ئويلىدى. شۇنداقتىمۇ چىرايىدىكى تەبەسسۇم، ئىللىق كۈل-كە، ئاۋازىدىكى سەمىمىيلىكنى ھەرگىز سۇسلاشتۇرۇپ قويمە-دى. تۇرسۇنجاننىڭ «قىرىق مىڭ سومنى ئېلىپ قېچىش» ھەققىدىكى گەپلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلىدى، ھەتتا ئېچىنغاندەك قىلىپ تاماقلىرىنى چاكىلداتتى. بەزىدە «ھەي، ھەي، بۇ ناھەق-چىلىقنى» دەپ خەيرىخاھلىق قىلدى.

— مەسۇم قابىل، بۇگۈن مەن بىر كۈن مېھمان ئۇزاتـ-تىم، — دېدى تۇرسۇنجان، — ئۇلارنى قانداق مېھمان دېمەم-سىز، ساپلا «قەلەم ھەققىمنى بېرىڭەت» دەيدىغان ئاپتورلار، ئۇلارنىڭ سالغان تەڭلىكىگە چىدىمای بېرەي دەپمۇ ئويلىدىم، لېكىن ئۇنداق قىلسام مەن راستىنلا خىيانەتچى، ئوغرى ئاتـ-لىپ قالمامدىم.

— ئۇنداق قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. بۇ ئىشىڭنىز پەيتۇل-نىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالسا «تۇرسۇنجان ئېلىپ كەلگەن مىراس پۇلنى قەرزگە تۆلەۋاتىدۇ» دەپ پۇتۇن جەمئىيەتكە يېيىـ-ۋەتمەمدۇ.

مەسۇم قابىل قىرىق مىڭ سوم ۋەقەسىنى پەيتۇلدىن ئاڭلاپ ئىشەنمىگەنلىكى، بىراق كاملىنىڭ نەزىرىدە ھەممىلا ئادەمنىڭ ئاغزىدا مۇشۇ گەپ بولغانلىقى، ھەتتا بەزىلىرىنىڭ مەسۇم قابىل-دىن كوچىلاپ سورىغىنىدا ئۇلارغا زەربە بەرگەنلىكى قاتارلىق جەريانلارنى قالدۇرماي سۆزلىدى. ئاندىن مالىيە بۆلۈمىدىكى خادىملاردىن سۈرۈشتۈرۈپ، رەسمىي قەلەم ھەققىنى تاپشۇرۇۋې-لىش تالونىنى كۆرگەنلىكى، ئۇنىڭدا تۇرسۇنجاننىڭ خەنزۇچە ئىمزاسى بارلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— بۇ جەريانلارنى ئەينى ۋاقىتتا ھېكمەتكىمۇ ئېيتقان، — دېدى مەسۇم قابىل ئېچىنغان قىياپەتتە، — ئۇلار گېپىنى بىر قىلىپ «سەن پۇلنى ۋاكالىتەن ئالغان» دەپ تالون-نى دەستەك قىلىپ تۇرۇۋالسا سىز ھېچنېمە قىلالمايسىز. ئۇ-

نىڭ ئۇستىگە، سىزنىڭ ئىمزايىڭىز شۇنداق ئوخشىتىپ يېزىلغانكى، ئۆزىڭىزمۇ پەرق ئەتمەيسىز تەس.

— سىزچە قانداق قىلسام بولار؟ — تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئاساسى بارلىقىنى ھېس قىلدى، — سىز ھېكمەتكە «قانۇن ئارقىلىق ھەل قىلىش» مەسلىسىنى دېگەنىدەكەنسىز، شۇنداق قىلسام بولارمۇ؟

— ئۇنىڭدىن ئۆزگە چارە يوق، — دېدى مەسۇم قابىل دەرھاللا، — سىز تەپتىش مەھكىمىسىگە ئەرز سۇنۇڭ، مېنىڭ لوقمان ئىمىن دەيدىغان بىر تونۇشۇم بار، ئۆزىمۇ ئانچە ـ مۇنچە سىياسىي ماقالىلەرنى يېزىپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ كېلىپ قالسا ئىشىنىڭ ئوڭىغا تارتقىنى شۇ.

— بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتىنى ئارىلاشتۇرۇپ قويسام مۇۋاپىق بولماسمىكىن؟

— سىز ھېچنېمىنى ئۇقمىغان بولۇپ يۈرۈۋېرىڭ، بۇ ئۆزۈمنىڭ ئىشى. بۇ قېتىم ئۆزىڭىزنى قوغدىمىسىڭىز بۇ نۇمۇسنى مەڭگۈ ئاقلىيالمايسىز.

قىسقىغىنا سۆھبەتتىن مەنمۇن بولغان تۇرسۇنجان خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. مەسۇم قابىل ئۇنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كىردى ـ دە، دىۋان يۆلەنچۈكىگە بېشىنى تاشلاپ ھۇزۇرلىنىپ تاماكا چەكتى. ئۇ تورۇسقا كۆتۈرۈلۈۋاتقان ھالقا ـ ھالقا ئىسلارغا قارىغىنىچە، ئاۋۇال جاۋغايلىرى جىلمىيىپ، كۆزلىرى قىسىلىپ بىر قىسمىلا ھىجايدى، ئاندىن ئەسەبىيلەرچە «ۋۇ. . .» دېدى ـ دە، مۇشتۇمىنى كۆتۈرۈپ قويۇق ئىسلار ئارىسىدا سىلكىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ مەجنۇنلارچە شادلىقى ئىچىدە يېڭىدىن يېڭى پىلانلار بىخلانغانىدى!

ئەتراپىنى گۈگۈم قاراڭغۇلۇقى باسقان بولۇپ، ئاۋغۇستنىڭ ئىزغىرىن شامىلى چىقىپ تۇراتتى. مەسۇم قابىل كوچا چىراغلىرىنىڭ گۈڭگا يورۇقى ئاستىدا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىغاچ مې-

ڭىپ، ئائىلىلىكلەر قورۇسىنىڭ تۆمۈر شادىلىق دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ جىمجىت ھويلىغا سىنچىلاپ قارىۋەتكەندىن كېيىن، پەيتۇلىنىڭ ئىككىنچى قەۋەتتىكى يورۇپ تۇرغان دېرىزىسىگە تىكىلدى.

پەلەمپەيلەردىن تاراقلاپ ماڭغان تىۋىشنى يۇرىكى سەزگەن پەيتۇل ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنى ساقلاپ تۇراتتى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېھمانخانىدا تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقاچقا، ئۇلارنىڭ يېزىقچىلىق ئۆيىگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قېلىشتى. مەسۇم قابىل بىرئاز دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، تۇرسۇنجان بىلەن بولغان سۆھبەتنى سىرلىق ھالدا بايان قىلدى. پەيتۇل ئاڭلىغانسېرى كۆزلىرى چىمچىقلاپ، بېشى تىوختىماي گىلدىڭلاشقا باشلىدى.

— پەيتۇلكا، تەپتىش مەھكىمىسىدە بىرەر تونۇشلىرىڭىز يوقمۇ، — مەسۇم قابىل ئۇنىڭ يۆلىنىدىغان بىرەر ھىماتى بارمۇ، يوق دېگەن ئويدا ئۇنى چېكىپ كۆردى، — ئەگەر بولغان تەقدىردە بالدۇرراق بېرىپ ئالدىدىن بىر ئۆتۈپ قويغان بولسىڭىز.

— بار، بولمىدىغان، — پەيتۇل دەرھاللا جاۋاب بەردى، — تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئالتىنچى دەرىجىلىك باشلىقى لوقمان ئىمىن مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئاغىنەم بولىدۇ.

— خېلى ئىشەنچىلىكمۇ؟ — مەسۇم قابىل لېۋىنى چىشلىدى، — ئارغامچىنى تەتۇر ئېشىپ يۇرمىسۇن دەيمىنا.

— نەدىكىنى، ئۇنىڭ تېخى ماركسىزملىق مىللىي مەسىلىگە ئائىت تۇزگەن كىتابچىسىنى پىلانغا كىرگۈزۈپ ئۆزۈم تەھرىرلەۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسا ياخشىغۇ، — مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ ئەڭ ئاجىز ھالقىسىنى بىلىۋالدى، — «ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قويۇڭ» دېگەن سۆزۈمنىڭ تېگىگە يەتكەنسىز؟

— يەتتىم، يەتمەدىغان، ئۇنچىلىك رەسمىيەتلەرنى ئېپى - جېپى بىلەن قاملاشتۇرالايمەن، — پەيتۇل تەلۈلەرچە كۈلدى، — ئەمدى. . . ئەمدى مەسۇم قابىل ئىككىمىزنىڭ ئوتۇرىسىدا خۇپىيە تۇنقۇدەك سىر - ئەسرالىرىمىز يوق. راست گەپنى قىلسام، بۇگۈن ئەتىگەن ھېلىقى ئىپلاس تالوننى تاپماقچى بولۇپ ئىشخانىڭىزغا كىرگەن. ئۇغۇ تېپىلمىدى، لېكىن تۇرسۇنجان ئۇستىلىنى كۆرۈپ قالمىغاندۇ؟

— بۇگۈنغۇ كۆرمىدى، ئەمما ھامان بىر كۈنى كۆرىدۇ. ئۇ چاغدا ئىشخانىغا ئوغرى كىرىپتۇ، دېسەك بولمىدىمۇ.

— ۋاي، ۋاي، ۋاي، كاللىڭىز ئەجەب ئىشلەيدۇ، جۇمۇڭ.

ئۇلار يەنە بىردەم كۈسۈرلاشقاندىن كېيىن مەسۇم قابىل چىقىپ كەتتى. ئۆزىنى خېلىلا يېنىك ھېس قىلغان پەيتۇل گىلەم ئۇستىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ نۇرۇن خوجىنىڭ «مەسۇم قابىل سىزگە ھاسا تاياق بولۇپ قالغۇسى» دېگەن سۆزلىرىنى قايتا ئەسلەپ، «بۇ ھاسا تاياق ئاخىر تۇرسۇنجاننىڭ قاڭشىرىنى يارىدىغان بولدى» دەپ خۇشلۇقىغا سىغماي قالدى. مانا، مەسۇم قابىلغا ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ ھوقۇقىنى تەلتۆكۈس بېرىۋىدى، ئۇ باشقىدىنلا جانلىنىپ، پەيتۇلنىڭ ھەقىقىي جەڭگىۋار تايغىنىغا ئايلاندى. ھېلىقى بىر چاغدىكى قارا بوراندەك تۇتۇلۇپ كەتكەن چىراي نەلەرگىدۇر يوقلىپ، ئىچىدىكى ھۇنەر - ھېيىللىرىنى ئايىماي كۆرسىتىۋاتىدۇ. ھەي، ھەي، ھوقۇق دېگەن بۇ نەرسە ھېلىقى چۆچەكتىكى ئوتۇنچىنىڭ ئۇر توقمىقىدىنمۇ يامان بولسا كېرەك، شۇڭا خوتەنلىك دېھقانلارنىڭ «ھوي قوق» دېگىنى بىكار ئەمەسكەن - دە.

پەيتۇل ھەمدەم خىيالىلارنى قىلىپ ئۇچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئارىلىقتا ئۇ تەپتىش مەھكىمىسىدىكى ئالتىنچى باشلىق لوقمان ئىمىننىڭ «ئالدىدىن ئۆتۈپ» قويغان بولسىمۇ، كۈنلىرى يەنىلا دەككە - دۈككىدە ئۆتۈۋاتاتتى. ئەگەر تاسادىپىي ئۆزگىرىش بولۇپ، باشقا بىرى تەكشۈرۈشكە كېلىپ قالسا قانداق ئىشلار يۈز بېرەر؟ دېگەن قورقۇنچلۇق ئوي ئىشتىھاسىنى بوغۇپ، ئۇيقۇسىنى قاچۇرماقتا ئىدى. لېكىن، بۇ چاغدا تۇرسۇنجان ئۈچۈن قىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەر كۈنى ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ جېدەل چىقىرىۋاتقان ئاپتورلار بىلەن جېدەل - ماجىرا ئوينىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇنچىلىك تەرسا، توك ئىدىكى، تۇرسۇنجاننىڭ چۈشەندۈرۈشلىرى، ئىزاھلىرىنى قېتىغمۇ ئالماي ئاھانەت ياغدۇراتتى. «تالونغا قول قويۇپ پۇلنى ئېلىپ قاچىسەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق تېنىۋالسەن» دېيىشىپ ياقىسىدىن بوغاتتى. تۇرسۇنجاننىڭ ئۇلارنىڭ پۇللىرىنى تۆلۈۋەتسە بېرەر غېرىب مويىمۇ تەۋرەپ قويمايتتى، بىراق ئوغرى، خىيانەتچى، ساختىپەز دېگەن ناملار پاكىتقا ئايلىنىپ قالاتتى. شۇڭا ئۇ بىر ئەتىگەنلىكى سومكىسىنى كۆتۈرگىنىچە پەيتۇلنىڭ ئىشخانا ئىشىكىنى بىر تەپتى - دە، غەزەپ بىلەن كىرىپ كەلدى. قوش ئىشىكنىڭ تامغا سوقۇلۇپ، يەنە يېپىلىپ قالغاندىكى قاتتىق ئاۋازى ۋە تۇرسۇنجاننىڭ غەزەپتىن تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدىن قورقۇپ كەتكەن پەيتۇل چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ھەر ئىككىسى ھېلىلا بىر - بىرىنى بوغۇپ ئۆلتۈرىدىغاندەك ئەلپازدا بىر ھازا تىكىلىپ قېلىشتى.

— ئېيتە قېنى، مېنىڭ نامىمدا قانچىلىك پۇل ئېلىپ خەجلىدىڭ؟ سەنلا ئىقرار قىلىپ بىر پارچە ھۆججەت يېزىپ بەرسەڭ مەن ھەممىنى تۆلۈۋېتەي، — تۇرسۇنجان سومكىدىن بىرنەچچە دەستە ئامېرىكا دوللىرى، خەلق پۇللىرىنى ئېلىپ ئۈستەلگە زەرب بىلەن قويدى، — خىيالىڭدا مېنى كەلمەيدۇ، دەپ ھەممە شالتاق، نىجاسەتلىرىڭنى مېنىڭ يۈزۈمگە سۈۋۈماق-

چى بولدۇڭما؟

— بۇ . . . بۇ ئىشلاردىن مېنىڭ خەۋىرىم يوق، — پەيـ
تۇلىنىڭ ئۇستەلگە تايىنىپ تۇرغان قوللىرى تىترەۋاتاتتى، —
ما . . . مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن سۆزلىشىڭ.

— سېنىڭ بۇيرۇقىڭسىز ئۇلار ئۇنلۇكرەك كېكىرەلەمدا؟
ھەممە ئويۇننى ئوينىتقان سەن! — تۇرسۇنجان ئۇستەلگە ئۇر ـ
دى، — تۇرلۇك ـ تۇمەن نەيرەڭلەرنى ئىشلىتىپ مېنى خىزمەتـ
تىن ھەيدىدىڭ، ھەممە گېزىت ـ ژۇرنال، نەشرىيات باشلىقلـ
رىغا يامان كۆرسىتىپ سېستىتىڭ، بىرنەچچە ئاي بولماسلىقىمـ
دىن پايدىلىنىپ تۆھمەت، سۇيىقەست قىلدىڭ. مېنىڭ جان
تىكىپ ئىشلىگەنلىكىمنىڭ سازايىمۇ بۇ؟ سەن دۇئانىنى پىتلىق
چاپاندىن قۇتقۇزۇپ قويغانىنىڭ مۇكاپىتىمۇ بۇ؟ قېنى ئېيتە، —
تۇرسۇنجان دەھشەتلىك ۋارقىراپ ئۇستەلگە مۇشتلىغانىدى، ئەتـ
راپتىكى ئىشخانىلارغا ئاڭلاندى، — نەشرىياتىڭنى باي قىلىپ،
ھەممە ئەيىب ـ نۇقسانلىرىڭنى يۆگەپ، ئاسراپ قالغانلىقىمغا
قايتۇرغان جاۋابىڭ شۇمۇ؟! نېمانچە تۇڭسىمەيدىغان ئۆچ ـ ئادا ـ
ۋەت بۇ؟ ئېچىڭ نېمانچە زەھەرگە توشۇپ كەتكەن ئادەمسەن!
پۈل، ھوقۇقتىن باشقا سېنىڭ نەزىرىڭدە باشقا يەنە نېمە بار؟
قېنى سۆزلىمەمسەن، زۇۋانىڭغا بىر نېمە كەپلىشىپ قالـ
دىمۇ؟!

— سەن . . . سەن . . . مېنى ھاقارەتلەشكە نېمە . . .
نېمە ھەددىڭ، — چىرايى سۇپسۇر ئاقىرىپ كەتكەن پەيتۇل قـ
لىدىغان گېپىنى تاپالماي قالدى، — يا . . . يامان بولساڭ
قا . . . قانۇنغا بار . مەن . . . مەن قورقۇپ قالمايمەن . . .

— ئالدىرىما، مەن قانۇنغىمۇ بارىمەن، — تۇرسۇنجان بـ
گىز قولىنى پەيتۇلنىڭ كۆزىگە چىنىدى، — سەن بۇ چاغقىچە
مېنىڭ ئۇستۇمدىن پىتنە ـ ئىغۋا تارقاتقان بولساڭ، ئەمدى مەن

سېنىڭ ئۇستۇڭدىن پاكىت، ئىسپات تارقىتىمەن. قېنى، ئىكـ
كىمىز بىر ئېلىشىپ باقلى، كىمنى كىم يەر چىشلىتىدۇ، شۇ
چاغدا كۆر!

تۇرسۇنجان پۇللارنى سومكىسىغا سالدى ـ دە، ئىشىكتىن
ئېتىلىپ چىقىشى، كاردىورغا توپلىشىپ كەتكەن كەسىپداشلـ
رى ئۇنى ئارىغا ئېلىۋالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەسۇم قابىللا
كۆرۈنمەيتتى.

— تۇرسۇنجان، — دېدى پىشقەدەم مۇھەررىر نىياز ئاكا
پەيتۇلنىڭ ئىشىكىگە قاراپ قويۇپ، — ئاخىرقى قارارغا
كېلىڭ.

— نىيازكام توغرا ئېيتىدۇ، شۇنداق قىلىڭ، — باشقـ
لارمۇ ۋارقىراشتى.

تۇرسۇنجان ھەممىگە باش لىڭشىتىپ كۈلۈمسىرەپ
قويدى ـ دە، توپتىن چىقىپ كەتتى . . .

«ئورا» كولىغۇچىلار

لوقمان ئىمىننىڭ «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى مەسلىسى ۋە پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چىگىش ماجىرانى ھەل قىلغىلى كەلگىنىگە ئىككى ھەپتە بولۇپ قالدى. ئۇ ئەتىگەندە كېلىپ كەچتە قايتىپ كېتىپ ئىشلىگەنسېرى، بۇ دېلونىڭ ئۇنچىۋالا مۇرەككەپ ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. چۈنكى پاكىتلار ئىنتايىن ئىشەنچلىك ھەم تولۇق ئىدى. تۇرسۇنجاننىڭ قىرىق مىڭ سوملۇق قەلەم ھەققى تالونىغا قول قويۇپ ئالغانلىقى، مالىيە بۆلۈمىدىكىلەرنىڭ ئىسپاتى، بىر كىتابقا ئىككى قېتىم تەھرىرلىك ھېسابلاپ قانۇنسىز ئېلىۋالغان ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇلنىڭ قەلەم ھەققى كۆتەكلىرى «مانا مەن» دەپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىدىكى نۇقتىلىق كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى تۇرسۇنجان ئۇيۇشتۇرغانىدى. ئەگەر ئۇلارنى سۈرۈشتۈرگەندە غەيرىي نورمال ئۇسۇللار بىلەن خىيانەت قىلغان سەكسەن مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇل تۇرسۇنجاننىڭ زىممىسىگە توقۇلاتتى.

لوقمان ئىمىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، مۇناسىۋەتلىك كىشىلەردىن قايتا ئىسپاتنامە ئېلىش ئارقىلىق ئۇچ ھەپتىلىك خىزمىتىدىن خۇلاسە دوكلات يازدى. ئۇ دەۋاگەرنىڭ ئېكىدىن ئۆتكۈزۈش، ئىقرارنامە يازدۇرۇش ئۈچۈن تۇرسۇنجانىنى چاقىرتتى. تەكشۈرۈش باشلانغاندىن بېرى بۇ ئىككىنچى قېتىملىق ئۈچرىشىش بولۇپ، بىرىنچى قېتىمدا تۇرسۇنجاندىن ئەھۋال

ئىگىلىگەنىدى.

ئېگىز بوي، ئاق كۆڭلەك ئۈستىدىن گالستۇكى پۇلاڭلاپ تۇرغان، تولا بوياشتىن چوقا چاچلىرى سارغايغان، كۆكچە قوغۇندەك سوزۇنچاق يۈزلۈك لوقمان ئىمىن ئالدىدا ئولتۇرغان دەۋاگەرگە لەپپىدە قاراپ قويۇپ خۇلاسىنى ئوقۇشقا باشلىدى. بىراق، ئاخىرغىچە ئاڭلاشقا تاقىتى قالمىغان تۇرسۇنجان «بولدى قىلىڭ» دەپ ۋارقىرىدى.

— سىزنىڭ تەكشۈرۈشىڭىز شۇ بولىدىغان بولسا، مەن يۇقىرى سوتقا ئەرز قىلىمەن، — تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ئوقۇغانلىرىڭىز پاكىت ئاستىن - ئۈستۈن قىلىنغان قۇرۇق سەپسەتە. سىز كىمنىڭ دېپىنى چېلىپ، ئېرىقىنى ياقىلاۋاتىسىز؟

— مېنىڭ يازغىنىم سەپسەتە ئىكەن، — لوقمان ئىمىن قاشلىرىنى لىككىدە ئاتتى، — قېنى، سىزمۇ پەلسەپە سۆزلەپ باقمامسىز؟ پۈتۈن پاكىت، ئىسپاتلار ئېنىق تۇرسا، يەنە تېخى قورققان ئاۋۇال مۇشت تەڭلەپتۇ، دېگەندەك ھۆركىرەيسىزغۇ؟ بىلىپ قويۇڭ، پاكىت ھامان پاكىت!

تۇرسۇنجان لوقمان ئىمىننىڭ قانداقتۇر مايلارنى سۈۋاپ پارقىراپ كەتكەن يۈزىگە، ئۆزىنى داۋاملىق ياساپ - تۈزەپ يۈرىدىغان ئەپتىگە قاراپ سەسكەندى، ئۇنىڭ تۇرقىدىن بىر قانۇن كادىرىنىڭ نورمال سالاپەتلىك سىياقى يوق ئىدى، شۇڭا تۇرسۇنجان تەپتىش ئەمەلدارلىرىنىڭ فورمىلىرىدىن ئەندىكىپ، قورقۇپ ئولتۇرمىدى.

— يازغان خۇلاسىڭىزدىكى پاكىت پاكىت ئەمەس، تۆھمەت! — تۇرسۇنجان خۇلاسىدىكى مەسىلىلەرنى بىر - بىرلەپ ئىنكار قىلىپ چىقتى، — توغرا، مەن ئاز سانلىق، ئۇلار كۆپ سانلىق، لېكىن مەنپەئەت ئۈچۈن تىل بىرىكتۈرۈۋالغان ئاشۇ ئادەملەرنىڭ باشقىلارنى كۆيدۈرۈش يولىدا بەرگەن ئىسپاتلىرى-

نى، قىلغان تۆھمەتلىرىنى ئىنچىكە ئېنىقلىماي، يېنىكلىك بىلەن خۇلاسە چىقىرىپ تەقدىرىم بىلەن ئويىنىشىمەن دەيدىكەن. سىز، سىزنىمۇ سورايدىغان يەرگە بېرىپ ئۇستىڭىزدىن ئەرز قىلمەن.

تۇرسۇنجاننىڭ سۆزلىرىدىن سەل چۆچۈپ قالغان لوقمان ئىمىن ئۇنىڭ ئۇنچىۋالا ياۋاش، كالۋا، قورقۇنچاق ئادەملەردىن ئەمەس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، شۇڭا تارىنى سەل بوشىتىپ پەدىنى يۆتكىدى:

— قارىڭ تۇرسۇنجان، بىز زىيالىيلار پاكىتقا ھۆرمەت قىلىمىز، — لوقمان ئىمىننىڭ ئاۋازى بايىقىدەك قوپال ئەمەس ئىدى، — قىرىق مىڭ سوملۇق تالونغا قويغان ئىمزايىڭىز، ئاي، كۇن چېسلالىرى، بىر ئەمەس ئۈچ ئادەمنىڭ ئىسپاتى تۇرسا، بۇ پاكىت بولماي نېمە؟ «بىر كىتابقا ئىككى قېتىم تەھرىرلىك ھېسابلاپ ئالغان ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇلنى پەيتۇلغا بەردىم» دەيسىز، بىراۋغا بىكاردىن - بىكار پۇل بېرىدىغان سارىڭ ئادەم يوقتۇ. پەيتۇلنىڭمۇ باشقىلارنىڭ شۇنچە كۆپ پۇلىنى تارتىۋېلىشقا بېشى ئون ئەمەستۇ؟! ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇيغۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى ئۆزگەرتىلگەن، پەيتۇل ئۆزى ئۇيغۇشتۇرغان كىتابلارنى سىزگە ئارتىپ قويغان دەيلى دېسەك، دەپتەردە ئۆچۈرۇلگەن، شالتاق بولغان ياكى قىرقىلغان يەرلەر يوققۇ؟ بوپتۇ، يۇقىرىقى مەسىلەرنى سىز ئېيتقاندەك بولدى دەپ پەرەز قىلايلۇق، بۇنىڭغا ئادەم ۋە ماددىي پاكىت بولۇشى كېرەكتە.

لوقمان ئىمىننىڭ ئېيتقانلىرى قارىماققا يوللۇقتەك قىلاتتى. لېكىن، تۇرسۇنجان ساختا تالونغا، ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق قەلەم ھەققىگە، ئۇيغۇشتۇرۇلغان كىتابلارغا گۇۋاھچى ھەم ماددىي پاكىتلارنى نەدىن تاپالىسۇن؟ بۇلار پەقەت ئىككىلا ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىم - بېرىم ئىشلىرى تۇرسا. ئۇ

بەش - ئالتە يىل ئىچىدە يەتتە قېتىمدەك قەلەم ھەققىنى ئۆزى قول قويۇپ ئېلىپ پەيتۇلغا تاپشۇرغانىدى، لېكىن ئۇ ئىللا - بىللا ئالمىدىم دەپ تېنىۋالدى. ئۇيغۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىدىكى پەيتۇل ئۇيغۇشتۇرغان نۇرغۇن كىتابلارنىڭ تۇرسۇنجانغا يېزىلىپ قالغانلىقىدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، دەپتەرنىڭ ئۇستىلىق بىلەن ئۆزگەرتىلگەنلىكى ياكى قايتا كۆچۈرۈپ چىقىلغانلىقى راست، بۇنىڭغا كىم گۇۋاھ بولالايدۇ؟ تۇرسۇنجان خىزمەتتىن قالدۇرۇلغاندا بۇ دەپتەرنى مەسۇم قابىلغا تاپشۇرغانىدى. ئۇ ئەلۋەتتە بىلىشى كېرەك ئىدىغۇ. تۇرسۇنجان پەيتۇلغا بەرگەن ئىككى مىڭ ئۈچ يۈز سوم پۇلنى ئۇ كۆرگەنىدى. بۇ ئىشلار توغرۇلۇق نېمە ئۈچۈن لوقمان ئىمىنغا ئىسپات بەرمەيدۇ؟

چارىسىزلىك ئىسكەنجىسىدە قالغان تۇرسۇنجان مەسۇم قابىل بىلەن كۆرۈشمىسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بىراق، لوقمان ئىمىننىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرى تۇرسۇنجاندىن كۆرە مەسۇم قابىلنىڭ ئون باراۋەر غەزىپىنى كەلتۈردى. يىللاردىن بېرى «ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، بالىلىرىڭىز ئوقۇسۇن» دەپ داۋاملىق توشۇپ تۇرغان كىتاب - ژۇرناللارنىڭمۇ يۈزىنى قىلمىدا. بۇ ياسانچۇق پەيتۇلنىڭ بىرەر قېتىم گېپىدىن ئۆتكۈزۈۋەتكەن لوقمىسى تاتلىق تېتىپ كېتىپ ئۇنى سۈتتىن ئاق، تۇخۇمدىن ساق قىلىپ ئاقلاپ قۇنقۇزۇپ قالماقچىمىكەن! مەسۇم قابىل نېمە كويدا، لوقمان ئىمىن نېمە ئويدا، دېگەنگە ئوخشاش زەھەردەك خىياللار مەسۇم قابىلنى ئولتۇرغىلى قويمىدى. ئۇ شۇ كېچىسىلا تۇرسۇنجانىنىڭ ئىشىكىنى قاقتى. لوقمان ئىمىن بىلەن تاكاللىشىپ ئەمدىلا ئۆيىگە قايتىپ كىرگەن تۇرسۇنجان تېخى ياتمىغانىدى.

— مەسۇم قابىلمۇ سىز، مەنمۇ سىزنى ئەتە ئىزدەي دەپ تۇراتتىم، — تۇرسۇنجان ئىشىكنى چوڭ ئېچىپ ئۆزى بىر چەتكە

ئۆتتى، ــ قېنى ئۆيگە كىرىڭ.

ــ ئۆيگە كىرمەيلى، يۈرۈڭ، ئىشخانىغا چىقايلى.

مەسۇم قابىلنىڭ جىددىيلەشكەن چىرايىنى كۆرگەن تۇر-سۇنجان بىر ئىشنىڭ شەپسىنى سەزگەندەك دەرھاللا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. مەسۇم قابىل دەرۋازا قاراۋۇلىغا: «تۇر-سۇنجان بىر ماتېريالنى ئىزدىمەكچى، مەن ئىشخانىنى ئېچىپ بەرمىسەم بولمايدۇ» دەپ يالغان ئېيتىپ خىزمەت بىناسىنىڭ ئىشكىنى ئاچۇردى ـ دە، پەلەمپەيگە ئالدىراپ قەدەم ئالدى.

مەسۇم قابىل ئىشخانا چىرىغىنى يېقىپ تۇرسۇنجاننى دىۋاز-غا تەكلىپ قىلدى، ئۆزىمۇ ئۇنىڭغا يېقىن ئارىلىققا ئورۇندۇقنى سۈرۈپ كەلدى. ئۇلار تاماكا تۇتاشتۇرۇپ بىردەم جىم ئولتۇ-رۇشتى. تۇرسۇنجان ئەمدىلا سۆزلەي دەپ تەمشىلىشى، مەسۇم قابىل ئۇنى «بولدى، سۆزلىمەڭ» دېگەندەك قولىنى كۆتۈردى ھەم تۇرسۇنجان لوقمان ئىمىن بىلەن سۆھبەتلىشىشنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ چاقىرتىلغانلىقىنى، خۇلاسىنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەر تاپقانلىقىنى قىسقىلا سۆزلەپ بەردى.

ــ ئۇنىڭ تۇققان-چىقىقانلىرىغا قول قويۇ-مىغانسىز؟ ــ سورىدى مەسۇم قابىل قاپاقلىرى تۇرۇل-گەن ھالدا، ــ بۇ ئەبلەخنىڭ بۇنداق يۈزدە تۆكى بار مەخلۇق ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمىگەنكەنمەن. تېخى سىزگە سايە قىلغۇ-نۇمنى كۆرمەمسىز.

ــ قىزىقكەنسىز مەسۇم قابىل، مەن ئۇنىڭ بىر نېمىسىگە قانداقمۇ قول قويايي.

ــ تۇز كۆڭۈللۈكمۇ يولىدا بولغىنى ياخشى، ــ مەسۇم قابىلنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، ــ سىز پەقەت ساختا تالوننى ئېنىقلاپ، ئۆزىڭىزنى ئاقلاش ئۈچۈنلا مەيدانغا چۈشتىڭىز، لې-كىن پەيتۈلچۇ؟ ئۇ نەچچە يىللاردىن بېرىقى راست ـ يالغان نەرسىلەرنى قۇراشتۇرۇپ، ساختا مەيدان ھازىرلاپ، سىزنى

چوڭ خىيانەتچى قاتارىدا كۆزدىن يوقاتماقچى. ئېنىقراق ئېيتـ-سام، تۇرمىگە كىرگۈزمەكچى. بۇلارنىڭ سىز ھېس قىلـ-مىدىڭىزمۇ؟

ــ بۇگۈنكى خۇلاسىدىن كېيىن مەنمۇ چۈشەندىم، پەيتۈل ھەققەتەن كۆڭلى قارا نېمىكەن، ھەتتا ئۆزىنىڭ بارلىق قىلـ-مىشلىرىنى ماڭا ئارتىپ قويۇپتۇ ئەمەسمۇ.

ــ توغرا، سىز باغنى كۆرمىڭىز، ئۇ باغدانى كۆردى، سىز تاش سانىمىڭىز ئۇ قۇم سانىدى، ــ مەسۇم قابىل ئىشنىڭ سىرتىغا قارىۋېتىپ قايتىپ كەلدى، ــ شۇڭا سىزمۇ رەھىم قىلماڭ. ئۇنىڭ كونا ـ يېڭى مەسىلىلىرىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقمىغۇچە ئۇ ھوشىنى تاپمايدۇ ھەم ئۆزىڭىزنى ئاقلاپ چىقالمايسىز.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئىرادىگە كەلگەن. بىراق، ئۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆزگەرتىپ، باشقىلار بىلەن تىل بىرىكتۇرۇۋالـ-غاچقا، ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي تۇرىمەن.

ــ سىز قولۇمدا پاكىت يوق دېمەكچىمۇ؟ بېرى كېلىڭ، ــ مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننى بۇلۇڭدىكى تەتۇر قويۇل-غان خىزمەت ئۇستىلى ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، ــ قېنى، بۇنى بۇياققا ئۆرۈيلى.

تۇرسۇنجان خىزمەت ئۇستىلىنىڭ تارتما، ئىشكاپ ئىشىك-لىرىدە ساڭگىلاپ تۇرغان ئىلغۇ، بۇزۇلغان قۇلۇپنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى.

ــ بۇ پاكىت بولماي نېمە؟ قارىڭا، قۇلۇپ، ئىلغۇلارنى كىم چاققاندۇ؟ ئۇ نېمىنى ئىزدىمەكچى؟ ــ مەسۇم قابىل ئۇس-تەلگە مۇشتلىدى، ــ بىلمىڭىز، ئۇنىڭ تەقدىرىنى ۋەيران قى-لىدىغان پاكىت نەق سىزنىڭ قولىڭىزدا!

تۇرسۇنجان دەماللىققا ئەسكە ئالالمىدى.

ــ تېڭىرقاپ قېلىشىڭىزغا قارىغاندا يەنىلا يادىڭىزغا ئالال-

مىدىڭىز. سىز دەسلەپ خىزمەتكە ئولتۇرغاندا پەيتۇل ئۇيغۇر بۆلۈمگە ئائىت ماتېرىياللار بىلەن نېمىنى قوشۇپ بەرگەنىدى؟

تۇرسۇنجان پېشانىسىگە ئۇردى. شۇ چاغدا پەيتۇل تۇرسۇنجاننىڭ يۆتكەپ ئېلىپ كەلگەن خۇشاللىقىدا، بۇرۇن يېزىلغان بىرنەچچە يىللىق قەلەم ھەققىلىرىنىمۇ قوشۇپ بېرىۋەتكەنىدى. بۇنى ئاڭلىغان ھېكمەت ئۇ تالونلارنىڭ بىر چاغلاردا ئەسقېتىپ قالمىغانلىقى، شۇڭا ئىشخانىدا قويماي ئۆيىدە ساقلاشنى دېگەنلىكى ئۈچۈن، تۇرسۇنجان ئۇنى كونا كۆن چاماڭدانغا سېلىپ كارىۋات تېگىگە تىقىۋەتكەنىدى.

— مانا، ئېسىڭىزگە ئالدىڭىز، — دېدى مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننىڭ چىرايىدىكى كۈلۈمسىرەشنى كۆرۈپ، — ئاشۇ تالونلار ئارقىلىق پەيتۇلنى بىر يولىلا ئۇجۇقتۇرۇۋەتكىلى بولمىدۇ ئەمەسمۇ! قېنى يۈرۈڭ، مەن سىزگە بىر سۈيىقەستىنى كۆرسىتەي.

ئۇلار ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، مەسۇم قابىل ئۇستىلىنىڭ ئىشكاپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملايدىغان دەپتەردىن بىرنى ئالدى - دە، تۇرسۇنجانغا سۇندى.

— بۇنى كۆرۈپ بېقىڭ، سىزنى خۇشال قىلالامدۇ، بىلمىدىم، — مەسۇم قابىل كۈلدى، — پەيتۇل ئۆز ۋاقتىدا بۇ دەپتەرنى سورىغاندا، ئۇنىڭ قورسىقىدا جىن بارلىقىنى بىلىپ، بىر نۇسخا كۆچەيتىۋالغانىدىم.

— رەھمەت سىزگە مەسۇم قابىل، سىز مېنى بەكمۇ مۇھىم پاكىتلار بىلەن تەمىن قىلدىڭىز، — تۇرسۇنجان چىن كۆڭلىدىن مەمنۇن بولدى، — لوقمان ئىمىنىڭ خۇلاسىسىنى ئاڭلاپ گاڭگىراپلا قالغانىدىم.

مەسۇم قابىل تۇرسۇنجاننى مۇھىم بولغان ئىككى خىل پاكىت بىلەن تەمىنلىدى. ئەگەر بۇ ئىككى يىپ ئۇچىنى بويلاپ ئوبدان قېدىرىپ چىققاندا، پەيتۇلنىڭ تونىنى پېچىپ، كەشىنى

توغرىلاپ قويغۇدەك ئىقتىسادىي مەسىلىلەر چۆۋۈلۈپ چىقاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ تەھرىرلىك ئەخلاقىغا ياتىدىغان خاتالىقلىرىمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. شۇڭا، مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانىڭ قولىغا ئىككى كارولنى تۇتقۇزۇپ، «ساختا تالون» دىن ئىبارەت كوزىرنى ساقلاپ قالدى. ئەگەر بۇ كوزىر ئاشكارىلانغانىدا تۇرسۇنجان نۇقسانسىز ئاقلىنىپ ئورنىدىن دەس تۇراتتى. بۇ مەسۇم قابىل ئۇچۇن خەۋپ ئىدى، خەۋپ بولغاندىمۇ نەچچە يىللاردىن بېرى مىكىر سۈلىرىدا لاي ئېتىپ، ھىيلە خىشلىرىنى بىر - بىرلەپ قويۇپ ياساپ چىققان ئارزۇ - رېجى بىناسى بىر مۇشت بىلەنلا ئۆرۈلۈپ چۈشەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن قىرىق مىڭ سومدىن ئىبارەت بۇ تۇڭمەن تېشى بۇ تىنىم تاپماس ئىسلاھاتچىنىڭ گەجگىسىدىن بېسىپ، بېشىنى مەڭگۈ كۆتۈرەلمەس قىلۋېتىشى كېرەك، ئەلۋەتتە.

— تۇرسۇنجان، بۇ دەپتەرنى، — مەسۇم قابىل ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىگە قاراپ قويدى، — ئۆز ۋاقتىدا ئۆزۈم بىر نۇسخا كۆچەيتىۋالغان دەپ قويارسىز. بۇنداق دېسەم باشقىچە ئويلاپ قالماڭ، مېنىڭمۇ بالىلىرىم، ئائىلەم بار ئەمەسمۇ. سىز دۇچار بولغان تەقدىرگە مەنمۇ ئۇچراپ قالماي، چۇنكى پەيتۇلنىڭ مىجەزى سىزگە ئايان.

— خاتىرجەم بولۇڭ، بۇ تەرەپلىرىنى چۈشىنىمەن.

ئۇلار كونا قەلەم ھەققى تالونلىرىنى، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنى قانداق تەكشۈرۈش، قايسى تەرەپلىرىنى ئىنچىكىلەپ كۆرۈش، بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئادەملەردىن قانداق ئۇسۇلدا ئېنىقلاش قاتارلىق ئىشلار توغرۇلۇق مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئەمما، ئەتىسى مەسۇم قابىل ئىشخانىسىدا ئولتۇرغان چاغدا پەيتۇل كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ مېڭىش - تۇرۇش، ئاۋاز تەلەپپۇزلىرىدىن خېلىلا خاتىرجەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— مەسۇم قابىل، ئاڭلىسام كېچىدىن تۇرسۇنجان بىلەن ئىككىڭلار ئىشخانىغا كىرگەن ئوخشايسىلەر، — پەيتۇل ئورۇندۇقىنى سۇرۇپ ئولتۇردى، — ئۇ كاساپەت جېنى تۇمشۇقىغا كەلگەندە يەنە نېمە ئويۇنلارنى ئويناۋاتىدۇ؟

مەسۇم قابىل ئۇنىڭ مەيدىسىدە يېيىلىپ تۇرغان قوش ئېڭىكىگە، ئىششىپ قالغاندەك سېمىز يۈزىگە، بادام قاپاقلىرىغا قاراپ، تۇيۇقسىز ئىچ - ئىچىدىن زەھەر قاينىدى، چۈنكى ئۇ پەيتۇلنىڭ دەرۋازا قاراۋۇللىرىغچە ئىندەككە كەلتۇرۇپ بولغانلىقىنى ئويلاپ يەتكەنىدى.

— بۇ ئىشنى سىزگە دەپ تۇراتتىم، ھېلىمۇ ياخشى ئۆزىڭىز كىرىپ قالدىڭىز، — دېدى مەسۇم قابىل تەمكىن ھالدا، — كېچىدىن بىر كىم ئىشكىمنى قاقىدۇ، چىقسام تۇرسۇنجان. ئۇ، ئۇستىلىمىنىڭ ئىشكاپىدا بىر ماتېرىيال بار ئىدى، ئىشخانىنىڭ ئاچقۇچىنى بەرسىڭىز، دېدى. مەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەي بىللە چىقتىم.

— ئەقلىڭىزنى ئىشلىتىپسىز. شۇ باھانىدە ئۇ نېمە ئىشلارنى قىلمايدۇ دەيسىز، — دېدى پەيتۇل، — ھە، ئۇ قانداق ماتېرىيال ئالماقچىكەن؟

— تۇرسۇنجان دەسلەپتە ئۇستىلىنى كۆرۈپ چىچاڭشىپ كەتتى. مەن «ئىشخانىغا ئوغرى كىرگەن ئوخشايدۇ» دېسەم، ئۇ: «ئوغرىنىڭ يۇرىكى پوك - پوك دېگەن شۇ - دە، پەيتۇل ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسە ئىزدەپ قولۇپ، ئىلغۇرلارنى چاققان گەپ. ئۇ قارا قورساق كالۋادا باشلىقلىق سالاھىيىتى نېمىش قىلسۇن. ۋۇي پەس ئوغرى، شۇ كۇنگە قالغۇچە دۇانلىك قىلساڭچۇ» دەپ تىللاپلا كەتتى.

پەيتۇل زۇۋان سۇرەلمىدى. مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانغا يۆلەپ بىر پۇخادىن چىقىۋالدى. چۈنكى، كېچىدە بولغان ئىشنى ئۇنىڭ سۇرۇشتە قىلىشى مەسۇم قابىلنىڭ قورسىقىنى كۆپۈرۈپ

قويغانىدى.

— پەيتۇلكا، سىزمىچۇ قۇلۇپ، ئىلغۇرلارنى چاققانغا تۇشلۇق ھەممە نەرسىنى بىر - بىرلەپ كۆرسىڭىز بولمامدۇ، — مەسۇم قابىل كېلىشتۇرۇپ نەشتىرىنى ساندجىدى، — مانا، كۆتۈرۈپ قويۇڭ سەۋەنلىكتىن بىرنى ئۆتۈكۈزۈپسىز.

— نېمە، نېمە؟ قانداق سەۋەنلىككەن ئۇ؟

— ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىدىن بىر نۇسخا كۆپەيتىۋاپتىكەن ئەمەسمۇ، ئۇ نەق شۇنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى...

پەيتۇلنىڭ كۆزلىرى بىر چېكىتكە تىكىلگىنىچە قارىچۇقلىرى قېتىپلا قالدى.

— سىززە، سىز... — مەسۇم قابىل ېېشىنى چايقىدى، — كونا قەلەم ھەققى تالونلىرى بىلەنلا بولۇپ قېلىپ چوڭ خاتالىقتىن بىرنى سادىر قىلدىڭىز. مانا ئەمدى ھېلىقى قايتىدىن ياساپ چىققان دەپتىرىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ پۈت - قولىنى باغلاپ بېرىدىغان بولدى.

— مەسۇم قابىل، ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟ — پەيتۇل يېلىنغاندەك قارىدى، — بۇنىڭغا بىرەر ئامال - چارە بارمىدۇ؟

مەسۇم قابىلنىڭ كۆڭلىدىن بىر ئوي لىپ قىلىپ ئۆتتى. ئەلۋەتتە، كىتاب ئۇيۇشتۇرغان، ئۇيۇشتۇرمايمۇ قەلەم ھەققى يېزىپ ئۆزى ئالغان مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرنى مېھمان قىلىش، تېلېفون بېرىپ خەۋەرلەندۇرۇش، ئۆزى ئالاقىلىشىپ پىكىر بىرلىكىگە كېلىش ئۇسۇللىرىنى ئالدىن قوللىنىپ «ئىز ئۆچۈرۈش» تەك ئامال - چارىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بىراق، ئاللىبۇرۇنلا ئۇنىڭدىن قولىنى يۇيۇپ قولتۇقىغا ئېرتىۋەتكەن مەسۇم قابىل پەيتۇل ئۇچۇن ئەمدىلا قېزىلىۋاتقان گۆرگە توپا تاشلاپ تىندۇرغۇسى كەلمىدى.

— مۇمكىن ئەمەس، پەيتۇلكا، ئەمدى پىشانىڭىزگە كەل-
گەننى كۆرۈڭ، — مەسۇم قابىل راست گېپىنى قىلدى، —
بۇگۈن ئەتىگەن قارا سومكىسىنى كۆتۈرگەن تۇرسۇنجان ماڭا
ھويلىدا يولۇقۇپ، ھېكمەتنىڭ قېشىغا باردىغانلىقىنى دەپلا چە-
قىپ كەتتى. ئۇلار بەلكىم ھازىر ئۇ دەپتەرنى ئوپېراتسىيە
قىلىشنى باشلىۋەتكەندۇ!

مەسۇم قابىل ئەۋلىيادەك پەرەز قىلغانىدى. ھېكمەت بىلەن
تۇرسۇنجان ماھىگۇلنىڭ چوڭ مېھمانخانىسىدا ئۇن - تۆشۈنسىز
ئىشقا كىرىشىپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت قەغەزلەرنىڭ شىرىقلە-
شىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تاماق ئۈستىلى ئۈستىگە دەستىلەپ
قويۇلغان قەلەم ھەققى تالونلىرى يىل - ئاي تەرتىپى بويىچە
ۋاراقلىنىپ، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىگە
سىلىشتۇرۇلاتتى ھەم ئوخشاش بىر كىتابقا قانچە قېتىم قەلەم
ھەققى يېزىلىپ كىملەرگە ئەۋەتىلگەنلىكى، پۇل سانى، تەھرىر-
لىك، ئۈستىدىن كۆرۈپ بېكىتىش، تەرجىمە دېگەندەك ئىش
تۇرى قاتارلىقلار ئايرىم دەپتەرگە كۆچۈرۈلمەكتە ئىدى. قەلەم
ھەققى يېزىلغانلارنىڭ كۆپلىرى ھوقۇقلۇق ئورگانلارنىڭ باش-
لىقلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ تولىسى كەسپىي خادىم بولماي،
بەلكى مەمۇرىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىناتتى. قەلەم ھەققى
تالونى ھەم ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىدە ئار-
لاپ يازغۇچى، شائىر، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭمۇ ئىس-
مى ئۇچراپ قالاتتى. ئىش تۇرى كاتەكچىسىدە بولسا «تەرجىمە»
ياكى «تەھرىرلىك» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىدى.

ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان كەچلىك تاماقنىچە قەلەم ھەققى
تالونىدىن ئىككى دەپتەر، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش
دەپتىرىدىن بىرنەچچە بەتنى كۆرۈپ، سىلىشتۇرۇپ، خاتىرىلەپ
تۇگىتەلىدى. ئۇلار ماھىگۇل ئەتكەن لەڭمەننى يەپ، يەنە ئىككى
سائەتتەك ئىشلىگەندىن كېيىن، تۇرسۇنجان قايتماقچى بولدى.

ھېكمەت: «ئەتە ئەتىگەن يەنە كېلىپ يۇرگۇچە قونۇپ قال» دېگە-
نىدى، ئۇ زادىلا ئۇنىمىدى.

ھەر كۈنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، خاتىرىلەش، مۇھىم ھەم
گۇمانلىق دەپ قارالغان ئىسىملارغا بەلگە قويۇش بىلەن شۇغۇللا-
نغان ھېكمەت، تۇرسۇنجان ئۇچىنچى كۈنى كەچتە ئىشنى ئا-
خىرلاشتۇردى. ئاندىن ئۇلار مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن ئالا-
قىلىشىش، قانداق مۇئامىلىدە بولۇش، تەكشۈرۈش ئۇسۇلى قا-
تارلىقلار ئۈستىدە كېڭىشىۋالغاندىن كېيىن، ئەتىسىلا ئىككىسى
بىرلىكتە «سەپەر»نى باشلىۋەتتى. ئۇلارنى گۇمانغا سالغىنى بىر
- ئىككى قېتىم قەلەم ھەققى ئالغان، لېكىن ئۆزلىرى ئەدەبىيات
ياكى ئەدەبىي تەرجىمانلىق بىلەن شۇغۇللانمايدىغان بىرنەچچە
ئورگان باشلىقلىرى ئىدى، ئۇنىڭدىن قالسا بىرقانچىلىغان ياز-
غۇچىلار بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ كۆپ قەلەم ھەققى ئالغە-
نى نۇردۇن خوجا ئىدى.

— تۇرسۇنجان، نۇردۇن خوجا بىلەن سۆزلەشسەك ئۇنۇمى
بولارمۇ؟ — سورىدى ھېكمەت، — ياكى خاپا بولۇپ توقۇمنى
قارىغا ئالارمۇ؟

— مۇمكىن ئەمەس، — تۇرسۇنجان قول سىلكىدى، —
پەيتۇل ئۇنىڭ سادىق مۇرىتى تۇرسا، ئۇنى ئاسرايدۇكى، يامان
گېپىنى قىلمايدۇ.

ئۇلار بىرەر - ئىككى بېكەت ئارىلىققىمۇ تاكسى بىلەن
بېرىپ ئىككى كۈن ئارىلىدى. ھەر خىل ياسداق ئۆيلەرگە،
ئىشخانىلارغا كىرىپ مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن سۆزلەشتى.
بەزى تۇز كۆڭۈل ساددا باشلىقلار: «پەيتۇل تۇنۇگۈن كەپتىكەن،
تەربىيە بېرىپ قايتۇردۇم. ئۇ بىر چاغدا قانداقتۇر كىتابنى
ئەكېلىپ تاشلاپ قويدى. مەن ‹مەن بۇنىڭ ئەھلى ئەمەس،
قولۇمدىن كەلمەيدۇ› دېسەم، ئۇ ‹ئۆيىڭىزدە بىر - ئىككى
ھەپتە تۇرغاچ تۇرسۇن› دېدى. كېيىن بىر كۈنلەردە تۇيۇقسىز

تەرجىمە ھەققى دەپ ئۇچ مىڭ سوم كېلىپ قالدى. پەيتۇلغا ئېلىپ كېتىش ھەققىدە تېلېفون بەرسەم، خاپا بولغاندەك قىلدى» دەپ راست گېپىنى قىلدى. «ئۆزۈم يازغۇچى بولمىغىنىم بىلەن ئەدەبىياتنى چۈشىنىمەن. كۆپ لۇغەتلەرنى كۆرۈپ يۈرۈپ ئۇ رومانىنى تەھرىرلەپ بەردىم» دەپ پو ئانقانلارمۇ بولدى. نامى ئاتالغان پېشقەدەم يازغۇچىلاردىن بىرى: «سىزنىڭ نامىڭىزدا قەلەم ھەققى يازىمەن، خەۋەردار بولۇپ قالارسىز، دەپ تېلېفون بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بىرقانچە قېتىم چەك تاپشۇرۇۋالىدىم. ئىككى نۆۋەت ئۆزى ئېلىپ كەتتى، بىر قېتىمدا ئۆزۈم ئاپىرىپ بەردىم» دېدى. ئۇ ئۇچ قېتىملىق ئەۋەتىلگەن پۇلنىڭ سانىنى يادىدا تۇتۇۋالغانىدى. ئەمما بىرقانچىلىغان يازغۇچىلار «تەھرىرلىك ھەققىم» ، «ئۇستىدىن كۆرۈپ بېكىتىش ئەمگەكىم» دېگەن بولسىمۇ، كىتابنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرەلمىدى. ئۇلارنىڭ پەيتۇلنى يۆلەۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

نېمە ئۈچۈندۇر، ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان ئۇچراشقانلىكى ئادەملەرنىڭ سۆزلىرىدىن پەيتۇلنىڭ كېلىپ كەتكەنلىكى سېزىلىپ قالاتتى. دېمىسىمۇ ئۇلار ئىككىسى پەيتۇلنى بىر - ئىككى قېتىم چوڭ كوچا، ئاپتوبۇس بېكەتلىرىدە چېلىقتۇرۇپ قالدى، ھەتتا ھېكمەت، تۇرسۇنجانلار كىرگەن كوچىدىن ئالدىراپ كېلىۋاتقان پەيتۇلنى تاكسى دېرىزىسىدىن كۆرۈپ ھەيران بولۇشتى. ئۇنىڭ «ئىز ئۆچۈرۈش» ھەرىكىتىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقى كىچىك ماشىنىسىنى ئىشلەتمىگەنلىكىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان تەكشۈرۈشنى باشلاپ ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ئىككى نۆۋەت خېلىلا كۆپ قەلەم ھەققى يېزىلغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىزدەپ ئۇلارنىڭ مەكتىپىگە باردى. ئەمما، ئۇلار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ئۆز يۇرتلىرىغا كەتكەنىدى. شۇلارنىڭ ئىچىدە رىشات ھەسەن ئىسىملىك بىر

بالىنىڭ ئۇرۇمچىگە تەقسىم قىلىنىپ قېپقالغانلىقىنى ئاڭلاپ، تاكسى بىلەن ئۇنىڭ ئىدارىسىگە بىرىدەمدىلا باردى. ھېكمەت ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، پەيتۇلنىڭ قانچىلىك قەلەم ھەققى ئەۋەتكەنلىكىنى سورىشى، رىشات ھەسەن قاينىپلا كەتتى.

— ئا. . . ئۇ قاملاشمىغان ئادەمكەن، — دېدى رىشات ھەسەن قوللىرىنى شىلتىپ، — دەسلەپتە «تەرجىمە قىلىڭلار» دەپ كىتاب بەردى. ئىككى ساۋاقدىشىمنىڭ بىرلىشىپ تەرجىمە قىلغىنىنى خېلىلا قېلىن كىتاب، مېنىڭ بولسا ئۇلارنىڭكىدىن نېپىزرەك ئىدى. بۇنداق ئىش ئوقۇغۇچىلارغا ئاسان دەمسىز. دەرسلەر ئېغىر، پائالىيەتلەر كۆپ بولسىمۇ، بىرەر يىللىق تاماق پۇلىمىز چىقىپ قالغۇدەك دەپ، قۇرۇق نان يەپ، كېچىلىرى دەم ئالماي، بەش - ئالتە ئاي تەرجىمە قىلىپ ئاپارساق، نېمە دەيدۇ دېمەمسىز: «سىلەر بولساڭلار ئوقۇغۇچى، بۇ تەرجىمە مەڭلەرنى ئىشلەتكىلى بولمايدۇ. لېكىن بىرنەچچە كىتابنى تەرجىمە قىلساڭلار تەرجىمىدە پىشىپ قالسىلەر، ئۇنىڭدىن كېيىن سىلەرگە داۋاملىق كىتاب ئۈيۈشتۇرىمەن» دەپ بىرمۇنچە دۇئايى سالام بىلەن يولغا سالدى. كېيىن مەسۇم قابىل دېگەن ئادەمدىن ئاڭلىساق، قەلەم ھەققىنى ئۆزى ئاپتۇ، دەۋا قىلايلى دېسەك بىر يۇرتلۇقكەنمىز.

ھېكمەت بىلەن تۇرسۇنجان سۆھبەتلەشكەن ئادەملەردىن ئىسپاتنامە، ھۆججەت يازدۇرۇپ ماڭدى. تىزىملىكتىكى ئادەملەر يەنە خېلىلا بار ئىدى، شۇڭا ئۇلار تۆتىنچى كۈنى بۆلۈنۈپ تەكشۈرۈپ ئېنىقلاشقا مېڭىپ ئالتە كۈن بولغاندا، كۆرۈشۈشكە تېگىشلىك نۇقتىلىق ئادەملەر بىلەن سۆھبەتلىشىپ مۇشكۈل بىر ۋەزىپىنى تۈگەتتى. ئاندىن يازدۇرۇلغان ئىسپاتنامە، ھۆججەتلەردىكى پۇلنىڭ قانچىلىكى ئارتۇق ئېلىۋېلىنغان، قانچىلىكى ئەجىر ھەققى ياكى پەيتۇلنىڭ باشقىلار نامىدا ئىگىلىۋالغىنى، شەكلى ئۆزگەرگەن پارا، شۇنداقلا بىر كىتابنىڭ تەھرىرلىكى

ياكى تەرجىمىسى بىرقانچە ئادەملەرگە ئۈيۇشتۇرۇلۇپ، نەشرد-
ياتىنىڭ قانچىلىك پۇلىغا زىيان سالغان. . . قاتارلىق تۇرلەرنى
پەيتۇل، لوقمان ئىمىنلەر كاۋاك تاپالمىغۇدەك ئىنچىكە خۇلاسە-
لەپ بېكىتكەندىن كېيىن، تۇرسۇنجان لوقمان ئىمىنىنىڭ ئىش-
خانىسىغا كىردى. ئۇ كونا قەلەم ھەققى تالونلىرى، ئۈيۇشتۇ-
رۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنىڭ ئەسلىي نۇسخىسى،
مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ قىلىپ بەرگەن ھۆججەتلىرى، پەي-
تۇلىنىڭ تۇرسۇنجاندىن يولسىز ئېلىۋالغان ئىككى مىڭ ئۇچ يۈز
سوم قەلەم ھەققىنى كۆرگەنلىك ھەققىدىكى مەسۇم قايىلىنىڭ
بەرگەن ئىسپاتنامىسى، شۇنداقلا تەكشۈرۈشتىن يېزىلغان خۇلا-
سىنى ئۇستەلگە يايدى. بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ
كەتكەن لوقمان ئىمىن بىر چاغدىلا يالغان يۆتىلىپ، ئۇستەلگە
يېيىلغان ماتېرىياللارنى رەتلەپ تارتمىسىغا سالدى:

— ئەگەر بۇ ماتېرىياللارنىڭ بىرەرى ئېھتىياتسىزلىقتىن
يوقاپ كەتكۈدەك بولسا، — دېدى تۇرسۇنجان تەمكىن ھالدا، —
مەن تولۇقلاپ بېرىمەن. چۈنكى كۆپەيتىش ماشىنىسىدا بىرنەچە-
چە نۇسخا كۆپەيتىۋالدىم. . .

— بولىدۇ، مەن بۇلارنى ئۆز ئىگىلىرى بىلەن نەقلەشتۈ-
رۈپ بىر نىمە دەي، — لوقمان ئىمىن يېڭىلا بويىغان چاچلىرى-
نى بارماقلىرى بىلەن تاراپ قويدى، — كىم بىلىدۇ، ماۋۇ
ھۆججەتتەك قۇشقۇنغا ئولتۇرۇۋالمىدۇ.

لوقمان ئىمىن تارتمىسىدىن ئالىقاندەك قەغەزنى ئېلىپ
تۇرسۇنجانغا سۇندى. بۇ ھۆججەتنى پېشقەدەم يازغۇچى ئامانىدىن
قارى يازغان بولۇپ، ئۇ پەيتۇلغا ئەكېلىپ بەرگەن تۆت قېتىم-
لىق قەلەم ھەققىنى «تەھرىرلىك ئۇچۇن ئالدىم» دەپ يازغانە-
دى. ئامانىدىن قارى تۇرسۇنجان بىلەن سۆزلەشكەندە: «ھۆج-
جەت يېزىپ بەرمەي، ئۆز ئاغزىمدا ئەھۋالنى ئىنكاس قىلاي»
دەپ قويۇپ، لوقمان ئىمىنىنىڭ ئالدىدا گېپىدىن يېنىۋالغانىدى.

تۇرسۇنجان ئىككىنچى قېتىم سۆزلەشكەندە ھەممىگە ئىقرار بو-
لۇپ تۇرۇقلۇق يەنە بۇ ھۆججەتنى يېزىپ بېرىپتۇ.

تۇرسۇنجان شۇ كۈنى كەچتىلا ھېكمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ
بۇ ئەھۋالنى سۆزلەپ ناھايىتى خاپا بولۇپ كەتتى:

— بىر پېشقەدەم يازغۇچىمۇ ئىككى يۈزلىمىلىك قىلسا،
ئۇنىڭدا ھەق - ناھەق كۆزقارىشى بارمۇ، يوق؟! بىر ئادەمنىڭ
تۆھمەت بىلەن كۆيۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ ھەقىقەت-
نى سۆزلەشتىن قورقسا.

— ئەمدى ئۇ ئادەمنىمۇ ئەيىبلىگىلى بولمايدۇ، بەلكىم
ئۇنىڭمۇ يۈز كېلەلمەيدىغان يەرلىرى باردۇر، — ھېكمەت تۇر-
سۇنجاننىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويدى، — يەنە بىر قېتىم سۆزلە-
شىپ كۆرەمسەن يە؟

— ئون قېتىم سۆزلەشسەممۇ ئوخشاش، ئالدىمدا ھەممىگە
ئىقرار قىلىدۇ، ئەمما. . .

— توختا، بىر ئامال بار، — ھېكمەت ئىچكىرىكى ئۆيگە
كىرىپ كېتىپ، كىچىك يانچۇق ئۇنىئالغۇسىنى كۆتۇرۇپ چىق-
تى، — بۇ قىزىم ئۇچقۇنىئاينىڭ ئىنگلىزچە ئۆگىنىدىغان ئۇن-
ئالغۇسى، ئەڭ تۆۋەن شەپىنىمۇ تارتالايدۇ. تۇيدۇرماي كۇنۇپە-
كىسىنى بېسىپ قويساڭلا بولدى.

— ۋاي، ۋاي، ئاجايىپ كاللاڭ بار - دە، — تۇرسۇنجان
كۇلۇۋەتتى.

ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندىلا ئامانىدىن قارىنىڭ ئۆيىگە باردى.
يۇمشاق چاچلىرى ئاقارغان، تاقىر چوققىسىدا ئۇچ - تۆت تال
چاچ يۆگىشىپ تۇرغان ياشانغان يازغۇچى ئۇنى مېھمانخانىنىڭ
تۆرىگە باشلىدى. تۇرسۇنجان بىلەن بولۇنىدىغان كۆڭۈلسىز
سۆھبەت ئۆزىگە ئايان بولغاچقىمۇ، ئائىلىدىكىلىرىنىڭ ئاڭلاپ
قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن بۇ ئادەم ئىشكىنى يېپىۋېتىش ئۈچۈن
كەينىگە يېنىشى، تۇرسۇنجان ئۇنىئالغۇنىڭ كۇنۇپكىسىنى بە-

سىپ، سومكا بىلەنلا ئۇستەلگە قويۇپ قويدى.

— ئامانىدىن ئاكا، مەن سىز بىلەن ئىككى قېتىم پاراڭ لاشتىم، — تۇرسۇنجان ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ سۆزلىدى، — ئال- دىمدا، يەتتە مىڭ سومدەك پۇلنى پەيتۇلغا ئاپىرىپ بەرگىنە- ئىزگە ئىقرار بولمىسىز، لېكىن لوقمان ئىمىنغا «تەھرىرلىك ھەققىم، پەيتۇلغا پۇل ئاپىرىپ بەرمىدىم» دەپ يالغان ئېيتە- سىز، بۇ توغرىدا ھۆججەتمۇ يېزىپ بېرىپسىز. بۇ قانداق گەپ ئۆزى؟

— ھەي... ئۇكام، بۇ ئىشلارنى ئەمدى بولدى قىلىسە- ئىزچۇ، قاچانمۇ تۇگەر بىز خەقنىڭ بىر - بىرىمىزگە ئورا كولايدىغان ئىشلىرى، — ئامانىدىن قارى ئېگىشىپ سۆزلىگەن- سېرى ئاغزى سومكىغا يېقىنلاپ قالغانىدى، — توغرا، تۆت قېتىمدا يەتتە مىڭ سومدەك پۇلنى ئاپىرىپ بەرگەنلىكىم راست. ئەمما، قىزىل يۇز ئادەمكەنمىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە، پەيتۇل بىلەن بىر يۇرتلۇق. بىرنەچچە كىتابىمنى چىقىرىپ بېرىپ ھاردۇق چىققۇدەك رازى قىلدى، شۇلارنىڭ يۈزىنى قىلمىسام بولامدۇ؟ بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ ئۆيۈمگە مېھمان بولۇپ كەلسىڭىز قو- لۇم كۆكسۈمدە، لېكىن بۇ ئىشلارنى سۈرۈشتۇرۇپ كەلمەڭ.

— بولىدۇ، ئامانىدىن ئاكا، گەپنى ئۇزۇۋەتتىڭىز، مەنمۇ كەلمەي، — تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇردى، — تۆھمەتتىن، سۇ- يىقەستتىن تەقدىر - ئىقبالى ۋەيران بولۇۋاتقان ئادەمنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئىككى ئېغىز لىللا گېپىڭىزنى ئايىسىڭىز، مانا بۇ نەرسە گۇۋاھلىق بېرەلەيدۇ.

تۇرسۇنجان كىچىك ئۇنىڭلغۇنى كۆرسىتىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئامانىدىن قارى ئۆي ئوتتۇرىسىدا چەكچىيىپ تۇرغىنىچە ئۇزاتقىلىمۇ چىقمىدى.

تۇرسۇنجان قايتىپ كېلىپ ئۆيىدىكى قوش لېنتىلىق ئۇن- ئالغۇدا بىر نۇسخا كۆپەيتىۋالغاندىن كېيىن لوقمان ئىمىن بە-

لەن كۆرۈشتى. ئۇ كىچىك ئۇنىڭلغۇنىڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ قويۇشى، تۇرسۇنجاننىڭ سورىغان سوئاللىرى، ئامانىدىن قار- نىڭ يېلىنغان ھالدا بەرگەن جاۋابلىرى روشەن ھەم ياڭراق ئاڭلاندى...

— بۇ لېنتا سىزدە قالسۇن، — تۇرسۇنجان ئۇنىڭلغۇدىكى لېنتىنى چىقىرىپ لوقمان ئىمىنغا سۇندى، - دە، يانچۇقىدىن يەنە بىرنى ئالدى، — ماۋۇ بىرىنى مەن ساقلاي...

كۇلۇپ قويۇپ چىقىپ كەتكەن تۇرسۇنجاننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالغان لوقمان ئىمىن ئورۇندۇقىغا لاسسىدە ئولتۇرۇپ چېكسىنى ئۇۋۇلىدى، ئۇۋۇلىغانسېرى ئوغسى قاينىدى.

«زىيالىي، قىلغان ئىشى خىيالىي» دېگەن گەپ قايسىبىر تەلۇننىڭ ئاغزىدىن چىققان بولغىيدى. بۇ خەقنىڭ ئەڭ دۆت - كومىشالىرىمۇ توپاقنى چىمدىپ ئۆلتۇرىدىغان، زەنجىرنى سىلكىمەي ئۇزىدىغان سېھىرگەر نېمىلەركەن! كىم ئويلىغان ئۇن نەچچە يىلدىن بېرى يېزىلىپ كەلگەن كونا قەلەم ھەققى تالونلىرىنىڭ قۇتقۇزغۇچ دورا بولۇپ قېلىشىنى! بۇ لەنىتى نېمىنى ئويلاپ ئۇ ئەخلەت - چاۋارلارنى ساقلاپ كەلگەن بولغىيدى؟ ھەممە پاكىت - ئىسپاتلار رامكا، قېلىپلارغا سېلىنىپ، خۇلاسە يېزىلىپ بولغاندا، قەلەم ھەققى تالونلىرى، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنىڭ كونا نۇسخىسىنى كۆ- تۇرۇپ چىققىنىنى قارا! ئۇنىڭ ئىسپات ماتېرىياللارنى ئىككى نۇسخا كۆپەيتىۋالغىنى لوقمان ئىمىندىن گۇمان قىلغىنى بولماي نېمە؟ تېخى «ماۋۇ لېنتىنى مەن ساقلاپ قويايى» دەپ ھېجىيە- ۋاتقىنىچۇ! يىراق - يېقىندىن دەۋا - دەستۇر بىلەن كەلگەن ئاۋام خەلق، دېھقانلار، سودىگەرلەر تەپتىشىنىڭ ئوچىسىدىكى فورمىنى كۆرۈپلا قورقۇپ، مەڭدەپ، تىرناق تاتلاپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ، لېكىن بۇ قاغدالما زىيالىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئالتىنچى باشلىقىدىن ھېيىقىپمۇ قويمىسا. تېخىمۇ ھەيران قا-

لارلىقى، قاچاندۇر بىر چاغلاردا بېشىغا ئاپەت ياغدىغانلىقىنى پال سېلىپ بىلگەندەك، ساقلايدىغانىنى ساقلاپ، كۆپەيتىدىغانىنى كۆپەيتىپ قويغىنىنى كۆرمەمدىغان! كىتابلاردا «ئادەم كۆزى ئالدىدىكى ھەممىنى كۆرەلەيدۇ، لېكىن يازغۇچىنىڭ كۆزى يۇ-رەكتىكىنى كۆرۈپ بىلەلەيدۇ» دەپ تەسۋىرلەنگىنىدەك، ئۇ ئاللىبۇرۇنلا پەيتۇلنىڭ ئىچ - باغرىنى كۆرۈپ بولغانىكەن - دە!

لوقمان ئىمىن شۇ كېچىسىلا پەيتۇل بىلەن كۆرۈشۈپ قانداق قىلىش ھەققىدە سۆزلىشۈۋېلىپ، ئەتىسىدىن باشلاپ پەي-تۇل چىنار قاتارلىق بىرنەچچە چاپارمەنلەرنى باشلاپ، ھېكمەت، تۇرسۇنجانلارغا ھۆججەت، ئىسپات بەرگەنلەرنى ئىزدىدى. لوق-مان ئىمىن بولسا تېلېفون ئارقىلىق چاقىرتتى ياكى ئۆزى بېرىپ ئالاقىلەشتى. بۇ ئىش ھەپتە داۋاملاشقاندىن كېيىن تۇر-سۇنجانىنى ئىشخانىغا چاقىرىپ، قايتىدىن يېزىلغان خۇلاسىنىڭ تېخى مۇقىملاشمىغان لايىھىسىنى ئوقۇپ بەردى. خۇلاسىدە، پەيتۇل تۇرسۇنجانىنىڭ قەلەم ھەققىدىن ئىگىلىۋالغان ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇلدىن مەسۇم قابىل گۇۋاھلىق بەرگەن ئىككى مىڭ ئۇچ يۈز سوم ئېتىراپ قىلىنىپ پەيتۇلغا ئارتىلغاندى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئىزىنى ئۆچۈرۈشكە مۇمكىن بولمىغان بىرقانچە ھۆججەتلەر تۇپەيلىدىن، جەمئىي توققۇز مىڭ تۆت يۈز سوم تۇرسۇنجانىنىڭ گەدىنىگە توقۇلدى. نەتىجىدە، ئون بىر مىڭ سومنىڭ قالدۇقى، شۇنداقلا ساختا تالوندىكى قىرىق مىڭ سوم قاتارلىقلار قوشۇلۇپ تۇرسۇنجان ئەللىك مىڭ سوملۇق خىيانەتچى قىلىپ قويۇلغانىدى.

— بۇ خۇلاسىڭىزگە مەن قەتئىي رازى ئەمەس، — دېدى تۇرسۇنجان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، — قارىماققا سىز ئادىل تەپ-تىش ئەمەسكەنسىز. مېنىڭ سىزگە تاپشۇرغان ماتېرىياللىرىم-نى قايتۇرۇپ بېرىڭ. مەن ئۇلارنى باشقا ئورۇنغا تاپشۇرىمەن.

— تۇرسۇنجان، نارازى بولغان يەرلىرىڭىز بولسا پاكىت-

ڭىزنى قويمامسىز، — لوقمان ئىمىن ماتېرىياللارنى بېرىدىغان-دەك ئەمەس ئىدى، — مەن يەنە قايتا تەكشۈرۈپ كۆرمەمدىم.

— بولدى ئەمدى، مەن سىزگە ئىشەنمەيمەن، ماتېرىيال-لارنى بەرمىسىڭىز، ئۆزۈمدىمۇ يەنە بىر نۇسخىدىن بار. سىز خىيالىڭىزدا ساختا تالوندىن ئىبارەت ئىپلاس تۆھمەتنى ماڭا ئارتىپ، ھەقىقىي خىيانەتچىنى قانات ئاستىڭىزغا ئالماقچىمۇ؟ مەن نەشرىياتتىكىلەرنىڭ يەتكۈزگەن خەۋەرلىرىگە ئىشەنمىگەن-دىم. ئۇلار راست ئېيتىپتۇ، سىز پەيتۇلنىڭ ھەقىقىي قوغدىغۇ-چىسى ئىكەنسىز.

تۇرسۇنجان ئېتىلىپ كاربىدورغا چىقىشى، شۇ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈرگەن مەسۇم قابىلغا ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ ئىشىك تۇۋىدە بولۇنغان گەپلەرنى چالا - پۇچۇق ئاڭلاپ قالغاچقىمۇ، چىرايى ئاچچىق غەزەپ ھەم ئۆچمەنلىكتىن پۈرۈشۈپ كەت-كەنىدى.

— ئەمدى قانداق قىلماقچىسىز؟ — تەقەززالىق بىلەن سوربىدى مەسۇم قابىل.

— يۇقىرى سوتقا ئەرز قىلايمىكىن.

— ئالدىرىماڭ، ئاۋۋال ماۋۇ لوقمان دېگەن ئەبلەخنى نەشرىياتتىن ھەيدەش كېرەك.

— تەپتىش مەھكىمىسىدىن ئەۋەتكەن ئادەم تۇرسا ئۇنى ھەيدىگىلى بولامدۇ؟

— مېنىڭ ئامالىم بار، ئەتە ئەتىگەن مېنى ئۆيىڭىزدە ساقلاڭ.

دېگەندەك، مەسۇم قابىل ئەتىسى چاي ۋاقتى بىلەنلا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ نېمىگىدۇر ئالدىراپ تۇراتتى، شۇڭا سومكا-سىدىن قېلىن بىر دەستە ئۇرىگىنالنى ئېلىپ شىرەگە قويدى - دە، ھېكمەتكە قارىدى. بۇ لوقمان ئىمىنىڭ مار-كسىزملىق مىللىي مەسىلىگە ئائىت تۇزگەن كىتابىنىڭ ئورىگا-

ناللىرى. ئۇ بۇ كىتابنى پەيتۇل بىر ئاينىڭ ئالدىدا مەسۇم قابىلغا ئۆزى پىلانغا كىرگۈزۈپ تەھرىرلەۋاتقانلىقىنى ماختىنىپ دەپ بەرگەنىدى. بۇگۈن سەھەر تازىلىقچى ئايال ئىشكىنى ئاچقاندا پەيتۇلنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىۋالغان مەسۇم قابىل ئۇستەل ئۇستىدە دۆۋىلەنگەن ماتېرىياللار ئارىسىدىن ئېلىپ چىققانىدى.

— بەك قارامىلىق قىپسىز، — دېدى تۇرسۇنجان، — ئەگەر پەيتۇل بىلىپ قالسا چاتاق جۇمۇڭ.

— ھازىر ئۇ پوتلىسىنى تارتالماي قالغاندا بۇ ماتېرىياللارنى كۆرۈشكە قاچان نۆۋەت كېلىدۇ دەڭ. سىز بۇنى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ، بۇ دېلوغا شەخسىي غەرەز ئارىلىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتىڭ، شۇ چاغدا بۇ قارا نىيەتنىڭ كۆتىگە سۇ كىرمىگىنىنى مەن بىر كۆرەي.

تۇرسۇنجان مەسۇم قابىل بەرگەن ئورىگىناللارنى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقىغا تاپشۇرۇپ ئەھۋالنى ئىنكاس قىلغانىنىڭ ئەتىسى نەشرىياتتا لوقمان ئىمىنىنىڭ قارىسىنى كۆرگىلى بولمىدى. ئۇنىڭ ئورنىغا تەبئىتى ئېغىر، ئوشۇق سۆزلىمەيدىغان، چىشى ئاغرىپ قالغان ئادەمدەك داۋاملىق تەرى تۇرۇك، يېرىم كۈن سۆزلىسەڭ بىر ئېغىز قوشۇق سالماي كۆزۈڭنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ تۇرىدىغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىسىملىك ئوتتۇرا بوي، تەمبەل، بۇغداي ئۆڭلۈك، بۇرنىنىڭ سول تەرىپىدە نوقۇتتەك قارا مېڭى بار بىر ئادەم كەلدى. ئۇ دەسلەپكى بىرنەچچە كۈنگىچە خۇددى پراكتىكىغا كەلگەن ئوقۇغۇچىدەك ئىشخانىلارغا كىرىپ، ئۈنى - بۈنى گەپكە سېلىپ قويۇپ ئەستايىدىل تەكشىدى، كۆڭلىگە پۈككەن خادىملارنى ئايرىم چاقىرىپمۇ سۆھبەتلەشتى، نېمىلەرنىدۇر يازدى. ئارىلىقتا بىر ھەپتىدەك يوقاپ كېتىپ يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ نەلەردە نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتى.

تى. ئۇ دەسلەپتە كەلگەندە پەيتۇل، تۇرسۇنجانلار بىلەن بىر قېتىم سۆھبەتلەشكەنچە، گويا ئۇلارنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى. بارا - بارا نەشرىياتنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى، شوپۇرلىرى بىلەنمۇ بىرنەچچە قېتىمدىن سۆزلىشىپ چىقتى. بىر قېتىم تاقىتى تاق بولغان پەيتۇل ئىشخانىسىغا كىرىپ قالغانىدى، ئۇ ھېچقانداق يۈز - خاتىرە قىلماي «مەن سىزنى چاقىرغاندا كىرىڭ» دەپلا چىقىرىۋەتتى.

ئارىدىن ئۇچ ھەپتە ئۆتتۇپ كەتتى. بىر كۈنى ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرسۇنجاننى چاقىرىپ، قىرىق مىڭ سوملۇق تالون ھەققىدە گەپ سوراپ ئۇنى تەرلىتىۋەتتى. ئۇ گەپنى مىخ قاققاندەك قىلاتتى، ئادەم ئويلىمىغان يەردىن سوئاللارنى سورايتتى. ئادەتتە ئۇ فورما كىيىپ يۈرمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن تەپ تارتاتتى. شۇنىڭغا قارىغاندا ھەقىقىي قانۇن خادىمىنىڭ سۈرى بولسا كېرەك. تۇرسۇنجان ئۇنىڭ بىلەن بولغان بىر قېتىملىق سۆھبەت جەريانىنى ھېكمەتكە دېگەنىدى، ئۇ: «ھەي، مۇشۇ ساختا تالون تارىخىغا داغ چۈشۈرۈپ قويمىسا بولاتتىغۇ» دېگىنىچە باش چايقاپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. بىراق، ماھىگۇلنىڭ بىر ئېغىز سۆزى ئۇلارنى جانلاندۇرۇۋەتتى.

— تۇرسۇنجان، ئەگەر ئاشۇ تالوننى ئېلىپ كېلەلىسە - كىز، — دېدى ماھىگۇل ئىشەنچ بىلەن، — مېنىڭ خىمىيە ئالىز تەجرىبىخانىسىدا ئىشلەيدىغان دوستلىرىم بار، ئۇلار خەت رېگىنى خىمىيىلىك ئۇسۇل ئارقىلىق تەكشۈرۈپ تالوننىڭ يېزىلغان ۋاقتىنى ئېنىقلاپ بېرەلەيدۇ.

— توۋا، ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ دېگەندەك، ئەجەب بۇ ئىش يادىمىزغا كەلمەپتۇ، — دېدى ھېكمەت ھاياجان - لىنىپ، — تۇرسۇنجان تۆتىنچى ئاينىڭ بېشىدا ماڭدى. شۇنىڭغا قارىغاندا، تالون تۆت - بەشىنچى ئايلاردا يېزىلغان بولۇشى

مۇمكىن.

— خىمىيىلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزسە، — ماھىگۈل تۇرسۇنجان بىلەن ھېكمەتكە قارىدى، — ئون يىل ئالدىدىكى تالونمۇ ياكى ئون كۈن ئالدىدىكىمۇ، مانا مەن دەپلا چىقىدۇ.

تۇرسۇنجان شۇ كۈنى چۈشلۈك تامىقىنى ماھىگۈلنىڭ ئۆيىدە يەپ تاكسى بىلەن ئالدىراپ قايتتى - دە، ئۆزىنىڭ ئۆيىگىمۇ كىرمەي ئۇدۇل نەشرىيات قورۇسى ئالدىدا توختىدى. ئابدۇرېھىم سۇلتان دەۋاگەر بىلەن جاۋابكارغا «چاقىرمىغۇچە كىرمەڭلار» دەپ بۇرۇنلا ئۇقتۇرغانىدى، چۈنكى ئۇ باشقىلارنىڭ گۇمان قىلىپ قېلىشىدىن، ھەر خىل غەيرىي ئويلارغا كېلىپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ ساختا تالون دەستىدىن سەۋر - تاقىتى قۇرۇغان تۇرسۇنجان ئىشكنى چەكتى. ئىچكىرىدىن «كىرىڭ» دېگەن ئىجازەت بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇ ئىشخانىغا قورۇنۇپقىنا كىردى.

— كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، — ئابدۇرېھىم سۇلتان ئورۇنىدىن قوزغىلىپ كۆرسەتتى، — بايا ئۆيىڭىزگە ئادەم كىرگۈزسەم، ئايالىڭىز ئەتىگەن چىقىپ كەتكەن دەپتۇ، ئاڭلاپلا كىرىپسىز - دە؟

— شۇنداق، ئاڭلاپلا كىرىشىم، — ئابدۇرېھىم سۇلتانىڭنىڭ گېپىدىن كۆڭلى جايىغا چۈشكەن تۇرسۇنجان زادىلا چاندۇرمىدى، — ئېنىقلاشقا تېگىشلىك ئىشلار بارمىكىن.

— شۇڭا چاقىرتقان، — ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىشكاپتىن ئون نەچچە ئاپتورنىڭ ئىسمى، ئالماقچى بولغان قەلەم ھەققى، ئادرېسى، ئەسەر ئىسمى يېزىلغان ئىككى بەتلىك تىزىملىكنى ئۇستەلگە قويدى، — سىز مۇشۇ تىزىملىك بويىچە قىرىق مىڭ بىر يۈز ئوتتۇز سومنى ئاپتىكەنسىز. قېنى، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ.

بۇنداق جەدۋەللەشتۇرۇلگەن تىزىملىك پەقەت ژۇرنال تەھرىر بۆلۈملىرىدىلا ئىشلىتىلەتتى، چۈنكى ژۇرنالغا بېسىلغان

ھېكايە، شېئىر، ماقال - تەمسىل، ھېكمەتلىك سۆزلەر، ھۆسنىخەت، قىستۇرما رەسىم قاتارلىق تۇرلەر كۆپ ئىدى. قەلەم ھەققىمۇ يۇقىرىسى بىرنەچچە يۈز، تۆۋىنى سەككىز - ئون سومغىچە بولغاچقا، ھەربىرىگە ئايرىم قەلەم ھەققى تالونى يېزىش ئاۋارىچىلىكى ھەم تالون ئىسراپچىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىراتتى. شۇڭا، ژۇرنال تەھرىر بۆلۈم باشلىقلىرى قەلەم ھەققىلىرىنى جەدۋەللەشتۇرۇپ، ئومۇمىي پۇلنى جەملەپ مالىيە بۆلۈمىگە يوللىغاندا، ئۇلار بىر قەلەم ھەققى تالونى يېزىش ئارقىلىق پۇل بېرەتتى. تەھرىر بۆلۈم باشلىقلىرى بۇ پۇلنى ئاپتورلارغا ئۇقتۇرۇش قىلىپ ئايرىم - ئايرىم تارقىتىپ بېرەتتى. چەت، يىراق يەردىكىلەرگە پوچتا ئارقىلىق يوللايتتى.

— گېپىڭىزگە قارىغاندا، بۇنداق جەدۋەللەشتۇرۇلگەن قەلەم ھەققى ئېلىش ئۇسۇلى كىتابلارغا ئىشلەنمەيدىكەن - دە، — سورىدى ئابدۇرېھىم سۇلتان.

— كىتاب ئاپتورلىرىغا بېرىلمىدىغان پۇل كۆپرەك بولغاچقا، ئايرىم قەلەم ھەققى تالونى يېزىلمىدۇ، — دېدى تۇرسۇنجان چۈشەندۈرۈپ، — چەت ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەردىكىلەرگە مالىيە بۆلۈمى پوچتا ئارقىلىق پۇل چېكى يوللايدۇ.

— مۇنداق دەڭ، — ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرسۇنجانىنىڭ كۆزىگە تىكىلدى، — ئۇنداقتا، سىز نېمە ئۈچۈن جەدۋەللىك قەلەم ھەققى ئېلىشنى كىتابلارغا ئىشلىتىپ پۇل ئالدىڭىز؟

— كەچۈرۈڭ، بۇ تىزىملىكنى مەن يازمىغان، — دېدى تۇرسۇنجان كېسىپلا. ئۇنىڭ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ گېپىدىن ئاچچىقى كەلگەنىدى، — بىرىنچىدىن، بۇنداق جەدۋەللىك قەلەم ھەققى ئېلىشنى كىتابلارغا ئىشلىتىش خاتا ھەم كۇلكىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەمەن. ئىككىنچىدىن، خەت مېنىڭ ئەمەس، پوچىركامغا سېلىشتۇرۇپ كۆرسىڭىز بولىدۇ، ئۈچىنچىدىن، پۈتۈن ئەقلىي قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىپ كىتاب يازغان ئاپتورلار-

نىڭ پۇلىنى قاقتى - سوقتى قىلىپ ئېلىۋېلىش مۇناپىقلارچە ئىش دەپ قارايمەن، چۈنكى ئۆزۈممۇ بىر يازغۇچى!

— سىزدىن يەنە بىر گەپ سوراي، — ئابدۇرېھىم سۇلتان قاپاقلىرىنى تۈردى، — ماتېرىيالىڭىزدا ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق قەلەم ھەققىڭىزنى پەيتۇلىنىڭ ئېلىۋالغانلىقى يېزىلغان. پەقەت بۇنىڭدىن ئەمەلىيلەشكىنى مەسۇم قابىل كۆرۈپ قالغان ئىككى مىڭ ئۈچ يۈز سوم پۇل. يەنە شۇنداق كۆرۈپ قالغان، چېلىقتۇرغان ياكى سىز ئۆز ۋاقتىدا بىرەر كىمگە دەپ بەرگەن ئادەم پاكىتلىرىڭىز بارمۇ؟

— بۇ. . . — تۇرسۇنجان بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى، — زادىلا ئەسلىيەلمىدىم.

— مەسىلەن، ئالايلۇق، ئىشخانىدا ئەمەس، سىرتلاردىمۇ بەرگەنمىدىڭىز؟

تۇرسۇنجان يەرگە قادىلىپ خېلى ئۇزاق ئولتۇرغاندىن كېيىنلا بىر ئىشنى ئەسكە ئالدى. ئۈچ يىل ئالدىدا مۇنەۋۋەر مۇھەررىر، ئىلغار خىزمەتچىلەرنى قەشقەر، خوتەنلەردە ساياھەت قىلدۇرۇپ كېلىشكە پەيتۇل مەسئۇل بولغانىدى. ئۇلار ئىدارىنىڭ مىنىبۇسىغا چۈشۈۋاتقاندا، تۇرسۇنجان كابىنكا ئىچىدە ئولتۇرغان پەيتۇلغا تومپايغان كونۇبرتنى تۇتقۇزدى - دە، ئۈچ بارمىقىنى چىقىرىپ «ئۈچ مىڭ» دەپ پىچىرلىدى. بۇ چاغدا خەنزۇ شوپۇر ئۇلارغا تىكىلىپ تۇراتتى.

— ئۇمۇ بىر كىتابقا ئىككى تەھرىرلىك ھېسابلاپ ئالغان بىنورمال قەلەم ھەققىمۇ؟

— شۇنداق، — تۇرسۇنجان قىزىرىپ يەرگە قارىدى.

— ئەمدى چىقىپ كەتسىڭىز بولىدۇ، — دېدى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئويغا پاتقان ھالدا، — چاقىرمىغۇچە كىرمەڭ.

— سىزدىن بىر نەرسىنى سورىماقچى ئىدىم، — تۇرسۇنجان ئۇمىد بىلەن قارىدى، — مەن ھۆججەت يېزىپ بەرسەم،

ساختا تالوننى بىر كۇنلۇك بېرىپ تۇرسىڭىز، ئۇنى خىمىيىلىك ئۇسۇلدا تەكشۈرتەي دېگەن.

— ساختا تالون دېگىنىڭىز نېمىسى ئۇ؟ بۇنى قانۇن شۇنداق دەپ قارىسا ھېساب. سىزگە بېرىشكە بولمايدۇ، — ئابدۇرېھىم سۇلتان قوپاللىق بىلەن رەت قىلدى، — قانۇن ئورۇنلىرىدا خىمىيىلىك تەجرىبىخانا يوق، دەپ ئويلامسىز، قانۇنغا ئىشىنىڭ.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ سۆزلىرىدىن كۆڭلى شادلىققا تولغان تۇرسۇنجان ئۆيىگە كىرگەنچە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى تەكشۈرۈپ نومۇر قويۇۋاتقان ئايالىنىڭ ئارقىسىدىن قۇچاقلىۋالدى. سەلمە ئېرىنىڭ چەت ئەلدىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى بۇنچىلىك خۇشال بولۇپ باققىنىنى كۆرمىگەنىدى.

— ۋىيەي، ماۋۇ ئادەمنىڭ كۇپكۇندۇزدە سەتلىشۋاتقىنىنى. قويۇۋېتىڭ، بالىلارنىڭ مەكتەپتىن كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، — سەلمە قايرىلىپ قارىدى، — بايىلا مەسۇم قاپىل كىرىپ سىزنى سوراپ چىقىپ كەتتى، ئۇ يەنە كىرىمەن، دېگەن.

ئابدۇرېھىم سۇلتان تەكشۈرۈپ ئېنىقلاشنى باشلىۋەتكەندىن بېرى، مەسۇم قابىل ھەر كۈنى دېگۈدەك تۇرسۇنجاندىن ئەھۋال-نىڭ تەرەققىياتىنى ئۇقۇشۇپ تۇردى. ھازىر ئۇ «ئوت تۇتىشىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنى پۈۋلەشنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ ئويلىدىمۇ، پەيتۇلدىن يۈزىنى ئۆرۈگەنىدى. شۇنداقلا «ئوغرىلىق»، «ساختا تالون»، «ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى» نى ئۆزگەرتكەنلىكتىن ئىبارەت تىزگىنلەر مەسۇم قابىلنىڭ قولىدا بولغاچقا، پەيتۇلنىڭ چىشلەپ تارتالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا پەيتۇلمۇ بىرنەچچە قېتىملىق سوراقلاردا مەسۇم قابىلنى ئارىغا قاتماي دەردىنى ئۆزى تارتىۋاتاتتى.

تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلنىڭ قىلمۇاتقان خەيرىخاھلىقىنى، بۇگۈنكى خۇشاللىقىنى ئايالىغا سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى، ئىشىك چېكىلىپ مەسۇم قابىل كىرىپ كەلدى. تۇرسۇنجان ئۇنى ئۆزىدىنمۇ يېزىقچىلىق ئۆيىگە باشلىدى. بىنالارنىڭ سايىسىدە قالغان بۇ بىر قاتار يەرلىك ئۆيلەرگە كۈن نۇرى چۈشمىگەچكىمۇ، كۈندۈزىمۇ چىراغ يېقىپ قويمىسا يورۇمايتتى ھەم زەي پۇراپ تۇراتتى. مەسۇم قابىل سەلىمەنىڭ چاي قىلماقچى بولغان تەرەدىن دۇتىنى كۆرۈپ «ھاجىتى يوق، مەن ئالدىرايمەن» دەپ ئۆزرە سورىدى. ئۇ قانداقتۇر خۇش خەۋەرنىڭ بارلىقىنى تۇرسۇنجانىڭ كۆلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدىنلا بىلىپ بولغانىدى، شۇڭا تۇرسۇنجانمۇ ئۇنىڭ گەپ سورىشىنى كۈتمەيلا «ساختا تالون»نى خىمىيىلىك ئۇسۇلدا تەكشۈرىدىغانلىقىنى دەۋەتتى. مەسۇم قابىلنىڭ ئىچىدە بىر نېمە تارسىدا ئۈزۈلۈپ كەتكەندەك تولغىنىپ چىرايىمۇ غەلىتە پۇرۇشۇپ كەتتى.

— ئەمدى پەيتۇلنىڭ سۇيىقەستى ئۇزۇل ـ كېسىل بەربات بولۇپ چاۋىسى چىتقا يېيىلىدىغان بولدى، — دېدى تۇرسۇنجان ھاياجان ئىلكىدە، — سىز ماڭا كۆپ يارەم قىلدىڭىز، مەن نېمىدەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلمەي تۇرىمەن.

— يوقسۇ، يوقسۇ، ئەمدى ئىشلار جايىغا چۈشۈپتۇ، مەنمۇ خاتىرجەم بولدۇم، — مەسۇم قابىل كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى، — لېكىن تۇرسۇنجان مېنىڭ بۇ يەرگە كىرگىنىمنى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۇقۇپ قالمىسۇن. «تىل بىرىكتۇردى» دەپ گۇمان قىلىپ قالسا ئىشلىرىڭىز تەتۇرىگە يېنىپ قالمىسۇن يەنە. ئەمىسە مەن چىقاي.

تۇرسۇنجان ئۇنى قانچە تۇتقان بولسىمۇ، ئۇ قانداق تېز كىرگەن بولسا يەنە شۇنداق تېز چىقىپ كەتتى. مەسۇم قابىل ئۇدۇل ئىدارىگە كەلدى ـ دە، ئىشخانىسىنى ئېچىدىن تاقاپ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇلاپ تاماكا چەكتى. ئۇ يۇز بېرىش ئالدىدا

تۇرغان خەۋپتىن ئىزتىراپقا چۈشكەنىدى. قىرىق مىڭ سومدىن ئىبارەت ۋۇجۇدىكىنى تۇرسۇنجانىڭ بوينىغا ئېسىپ مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەس قىلمۇۋېتىش پىلانى كۆپۈككە ئايلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ئەلۋەتتە، بۇ پىلان ئەمەلگە ئاشقىنىدا، پەيتۇل بىلەن ئىككىسى ئوخشاشلا گەدەنگىچە تاز بولۇپ، سەھىنىدىن چۈشۈشكە مەجبۇر بولاتتى. مانا ئەمدى ساختا تالوننى خىمىيىلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزگەن تەقدىردە مەسۇم قابىلنىڭ بۇ چاغقىچە ھېچكىم بايقىمىغان يېغىرى ئېچىلىپ قالمامدۇ... ئۇنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى سەۋر ـ تاقەت قىلىپ، ئەقىل ـ پاراسىتىنى خورىتىپ، نازۇك پىلانلار ھامىيىسى بولۇپ تارتقان جەبىر ـ جاپاسى ئاز بولدىمۇ؟!

مەسۇم قابىل «ياق، ھېلىمۇ كېچىكمىدىم» دەپ پىچىرلىدى. ئۇ ئېتىغا قامچا سېلىپ ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن تۆمۇر ئىشكاپتا ئۇخلاۋاتقان بەش مىڭ سومنى قۇربان قىلماي بولمايدۇ. بۇ توغرۇلۇق تۇغۇلغان ھەر-قانداق گۇمان، سوئال ـ سوراقلارغا ئۇنىڭ بېرىدىغان جاۋابى بار! ھېلىمۇ ياخشى خىمىيىلىك تەكشۈرۈش ئىشىنى ئالدىن بىلىۋالغىنى ئۇنىڭ تەلىيىنىڭ ئوڭ كەلگىنى! بولمىسا مەسۇم قابىل ئۆزىنى قانداق ئاقلىيالايتتى. شۇنداق، خۇدا ئۇنىڭغا ئاسايىشلىق يارىتىپ بېرىپ، باشتىن ـ ئاخىر ئۇنى خۇددى قۇلۇله قارىدىكى سەدەپتەك ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ.

مەسۇم قابىل يېشىل تۆمۇر ئىشكاپنى ئېچىپ بەش مىڭ سومنى كونۇبرتى بىلەنلا ئېلىپ ئىچ يانچۇقىغا كەپلەپ سالدى، ئاندىن تۇگمىلىرىنى ئېتىپ، چاچلىرىنى بىر قۇر تارتۇەتكەندىن كېيىن، ماتېرىيال بۆلۈمىنىڭ ئۇدۇلىدىكى كىچىك ئىشخانا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بۇ ئىشخانا بۇرۇن ماتېرىيال بۆلۈمى قارىمىقىدا بولۇپ، ئۆرنەك كىتابلار ساقلىناتتى. لوقمان ئىمىن

كېلىش بىلەن بۇ بۆلۈم تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئىشخانىسى قىلىنغانىدى.

ئىشىك چېكىلدى. ئىچكىرىدىن «كىرىڭ» دېگەن بوغۇق ئاۋاز ئاڭلاندى. مەسۇم قابىل ئەدەپ يۈزىدىن بىلىنەر - بىلىنمەس ئېگىلىپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن قولىنى ئۇزاتتى. ئابدۇرېھىم سۈلتانمۇ قولىنى بېرىپ، ئالدىدىكى كۆرۈڭانقان ماتېرىياللارنى بىر چەتكە يىغىشتۇرۇپ ئۇستىگە گېزىتنى ياپتى - دە، «قېنى ئولتۇرۇڭ» دەپ قويدى. تەكشۈرۈش باشلانغاندىن بېرى بۇ ئادەم بىلەن بىرقانچە قېتىم سۆھبەتلەشكەن بولسىمۇ، ئابدۇرېھىم سۈلتان مەسۇم قابىلنى زادى چۈشىنەلمىدى. ئۇ پەيتۈل تۇرسۇنجاندىن ئېگىلىۋالغان ئىككى مىڭ ئۇچ يۈز سومدىن باشقا ھېچنېمە پاش قىلغىنى يوق. ساختا تالون، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى، تۇرسۇنجانىنىڭ خىزمەت ئۇستىلىنىڭ چېقىلىشى ھەققىدە سورالغان سوئاللارغىمۇ ئېنىق جاۋاب بەرمەي، مۇجمەل جاۋابلار بىلەن چەكلەندى. ئۇنىڭ كۆپرەك سۆزلەيدىغىنى ئىككى باشلىق ئوتتۇرىسىدىكى تۇگىمەس جېدەل-دىن نەشرىياتنىڭ چېكىنىۋاتقانلىقى، مۇھەررىرلەرنىڭ قاتتىق نارازىلىقى، جەمئىيەتكە بېرىۋاتقان يامان تەسىرى قاتارلىقلار ئىدى. ئۇنىڭ سۆز ئورانىدىن ھەر ئىككىلا باشلىقتىن رازى ئەمەسلىكى چېقىپ تۇراتتى. شۇڭا ئابدۇرېھىم سۈلتان: «بۇ ئاداش يەنە كاتتا نەزەرىيە سۆزلىگىلى كىردى بولغاي» دەپ ئويلىدى.

— ھە، كىرىپ قاپسىز، بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ — سورىدى ئابدۇرېھىم سۈلتان، — ئەگەر بولسا تارتىنماي سۆزلەڭ.

— مەن بۇگۈن سىز بىلەن ئەستايىدىل سۆزلەشكىلى كىردىم، — مەسۇم قابىل گېلىنى قىرىپ قويدى، — بۇ چاغقىچە ئىدىيىۋى بوپا بىلەن يەلكەمنى بېسىپ كېلىۋاتقان بىرقانچە ئىشلار بار ئىدى. بۈگۈن سىزگە ئىشەنگەن ھالدا ھەممىنى دېمەكچىمەن.

مەسۇم قابىل تۇرسۇنجانىنىڭ خىزمەت ئۇستىلىنىڭ چېقىلىشى، پەيتۈلنىڭ ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغىنىدىن باشلاپ، ئۇنىڭ نەشرىياتنى قانداق ئۇسۇللاردا بۇلاپ - تالاپ يېگەنلىكى، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنى ئۆزگەرتىپ ئىز يوقىتىشقا ئۇرۇنغانلىقىغا قەدەر جەريانىنى سۆزلەپ چىققاندىن كېيىن، ساختا تالوننىڭ سىرىنى ئاشكارىلىدى. ئۇ، بۇ ئىشنى ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن پەيتۈلغا ئارتىپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

— مانا بۇ ئۇنىڭ بەرگەن بەش مىڭ سوم پۇلى، — مەسۇم قابىل پۇلنى كونۇبرتى بىلەنلا ئۇستەلگە قويدى، — مەن ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىكەنمەن، بۇ سۇيىقەستتىن ھامان خەۋەر تاپىمەن، شۇڭا ئۇ مېنىڭ ئاغزىمنى ئېتىش ئۈچۈن مۇشۇ ئۇسۇلنى قوللاندى. مەن پۇلنى ھازىرغىچە ئىشخانامدىكى ئىشكاپتا ساقلاپ كەلدىم.

— قالغان ئوتتۇز بەش مىڭ بىر يۈز ئوتتۇز سوم پۇلچۇ، — سورىدى ئابدۇرېھىم سۈلتان.

— ئۇ پۇلنى پەيتۈلكام مالىيە بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن قانداق ئۇلەشتى، ئۇنىڭدىن خەۋىرىم يوق. ئىشخانىدا ئولتۇرسام، قولۇمغا پۇلنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئەھۋالنى قىسقىلا بايان قىلىپ چىقىپ كەتتى.

— پاش قىلىشىڭىز گەرچە سەل كېچىككەن بولسىمۇ يەنىلا ياخشى ئىش قىلدىڭىز، — دېدى ئابدۇرېھىم سۈلتان مەمنۇن بولغان ھالدا، — ئەمدى مۇشۇ دېگەنلىرىڭىزنى تەپسىلىي يېزىپ ماڭا تاپشۇرۇپ بېرىڭ.

— بولىدۇ، ئەتىلا تاپشۇراي. مېنىڭ تەلىپىم، مەخپىيەتلىك ساقلانسا، — مەسۇم قابىلنىڭ چىرايى بىردەمدىلا بىچارە تۇسكە كىرگەنىدى، — مېنىڭ ئائىلەم، بالىلىرىم بار ئادەم، مەنمۇ تۇرسۇنجاندەك خىزمەتسىز قالماي، چۇنكى پەيتۇلنىڭ مىجەزى سىزگە قاراڭغۇ.

— كونا قەلەم ھەققى تالونلىرى ئۇچۇن پەيتۇلنىڭ ئۇستەلنى چاققانلىقىنى ھەممە كىشى تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ، — دېدى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئېغىر تەلەپپۇزدا، — ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىگە كەلسەك، ئەسلىي نۇسخىسىدا يېزىلغان ئاپتورلار پەيتۇلدىن كىتاب ئالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتى، كېيىنكى نۇسخىسى پەيتۇل تەرىپىدىن ياساپ چىقىلغان. قىرىق مىڭ سومنى ئۇلەشتۇرگەنلەر بەش كىشى، كىمىنىڭ پاش قىلغانلىقىنى ئۇ قانداق بىلەلەيدۇ. مەسىلە بۇنىڭ ئەكسىچە بولغاندىمۇ، پاش قىلغۇچىلارنىڭ ئىسمى قەتئىي مەخپىي تۇتۇلىدۇ.

— رەھمەت سىزگە.

مەسۇم قابىل كارىدورغا چىقىپلا يۇز - پېشانىلىرىنى سۇرتتى. ئۇ قۇسۇر چىقىرالمىغۇدەك قۇراشتۇرۇپ چىققان سۆزۈيۇنلىرىدىن ئۆزىمۇ ئەنسىزلىككە چۇشۇپ تەرلەپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئىشخانىسىغا كىرگەندىمۇ يۇرىكىنىڭ سوقۇشى ئۆزىگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. خۇددى قاچقانسېرى سايىسى قوغلىغاندەك، تېلېفونىنىڭ تۇيۇقسىز جىرىڭلىشى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى.

— ۋەي، كىم ئۇ؟ ھە، كېرىم بۇجاڭمۇ سىز؟ پەيتۇلكامىنىڭ ئەھۋالىنى دەمسىز؟ بۇ... بۇ... گەپلەرنى تېلېفوندا دېمەك ئەپسىز. بولىدۇ، بولىدۇ، ھازىرلا باراي، ئۆزۈممۇ ئەھۋال ئىنكاس قىلغىلى باراي دەپ تۇراتتىم.

مەسۇم قابىل سائىتىگە قارىدى، ئىشتىن چۇشىدىغانغا يەنە

بىر سائەتتەك ۋاقىت بار ئىدى. ئۇ كوچىغا ئۇچقاندەك چىقتى - دە، تاكسى توسۇپ يۇرۇپ كەتتى.

پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي مەسىلە تەرىپىدىن تەكشۈرۈلۈشكە باشلىغاندىن بېرى، باشقۇرۇش ئورگىنى ھەم تەشۋىقات بۆلۈمى رەھبەرلىرى مەسۇم قابىلنى ئىلگىرى - كېيىن چاقىرىشىپ ئەھۋال ئۇقۇشقانىدى. ئۆتكەنكى بىرنەچچە قېتىمدا مەسۇم قابىل نەشرىياتتىكى ئىككى باشلىقنىڭ تېتىقسىز غوۋغالىرىدىن خىزمەتلەرنىڭ يۇرۇشمەي ئاقساپ قېلىۋاتقانلىقىغا، نەشرىياتنىڭ ئىنتىزامى بوشاپ، ئىقتىسادىي جەھەتتىن چېكىنىۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئېچىنىدىغانلىقى، ئىشچى - خىزمەتچى، مۇھەررىرلەرنىڭ كەيپىياتى تۆۋەنلەپ ئاكتىپچانلىق، جەڭگىۋارلىق ھالىتىنىڭ بارغانسېرى سۇسلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ، باشقا بىر نېمە دېمىگەنىدى. مانا ھازىر جاراھەت ئېغىز ئېلىشقا ئازلا قالدى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ نەق مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتنى كۈتكەنىدى. ئۇ پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجانغا رەھمەت ئېيتسا ئەرزىيدۇ، چۇنكى ئۇلار بىر - بىرىنىڭ ئورنىنى كولاپ قېزىپ بىر يەرگە ئاپاردى. ئەمدى مەسۇم قابىل ئۇلارنى ئورنىغا ئىتتىرىۋەتسىلا ئىش تامام ۋەسسالام. ئۇنىڭ ناتىقلىق ھۇنىرىنى كۆرسىتىدىغان پۇرسەت پېشىپ يېتىلدى. ئۇ بۇگۈن شۇنداق سۆزلەيدۇكى، ھايا جىننىڭ باسالماي قالغان كېرىم ھەم لى بۇجاڭلار تەسىرلەنگىنىدىن ئۇنىڭ پېشانىسىگە «چوككىدە» سۆيگۈدەك سېھىرلىنىپ قالسۇن! ئەسلىدە مەسۇم قابىل ئەتە ئەتىگەن ئۇلارنى ئىزدەپ بارماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا كېرىم بۇجاڭنىڭ چاقىرىپ قالغىنىنى كۆرمەمسىز! ئىشلارنىڭ بۇنچىلىك ئوڭۇشلۇق، توسقۇنسىز يۇرۇشۇپ كېتىۋاتقانلىقى تەڭرىنىڭ ئۇنىڭ پېشانىسىنى يورۇق، تەلىيىنى ئوڭ، ئامىتىنى كەڭرى قىلىپ قوللاۋاتقانلىقى بولماي نېمە!...

مەسۇم قابىل تاكسىدىن چۇشۇپ چوڭ ـ چوڭ چامدىغىنىچە تەشۋىقات بۆلۈمى ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. كېرىم ھەم لى بۇجاڭلار ئۇنى ساقلاپ تۇرغانمۇ نېمە، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئىسسىق چىراي قارشى ئالدى، ئالدىغا ئىستاكاندا چايمۇ ئەكىلىپ قويدى. مەسۇم قابىل دېۋانغا جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، تۇرسۇنجان بىلەن پەيتۇلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ـ بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن ئىقتىسادىي مەسىلىنى ئۆزىنى توختاتقان ھالدا سۆزلەشكە باشلىدى.

ـــ مەن ئالدى بىلەن پەيتۇلكام ئۇستىدە، ـــ دېدى مەسۇم قابىل ئىككى بۇجاڭغا لەپىدە قاراپ قويۇپ، ـــ كۆرگەن ـ بىلگەن، ئاڭلىغانلىرىمغا ھېسسىيات ئارىلاشتۇرماي ئەينەن بايان قىلىپ باقاي. . .

ئۇ ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنىڭ قاچان ئۆزگەرتىلگەنلىكى، خىزمەت ئۇستىلىنىڭ نېمە سەۋەبتىن چېقىلغانلىقى، پەيتۇلنىڭ نەق ئوغرىلىق ئۇستىدە تۇتۇلۇپ رەسۋا بولغانلىقى، ھەر خىل بىنورمال ئۇسۇللاردا ئېلىۋاتقان قەلەم ھەققىلىرىگە قانائەت قىلماي باشقىلارنىكىمۇ قەلەم ھەققىلىرىنى ئېلىۋالغانلىقى، شۇنداقلا تونۇشۇم، كېرەكلىك ئادەم، يۇرتلۇق ۋەپ سەۋىيىسىز ئادەملەرگە كىتاب ئۇيۇشتۇرۇپ، نەشرىياتىنى نۇرغۇن ئىقتىسادىي زىيانغا ئۇچرىتقانلىقىغا قەدەر قايناپ سۆزلىگەن مەسۇم قابىل ئاخىردا «ساختا تالون» نىڭ مەيدانغا كېلىش جەريانىنىمۇ ئاشكارىلىدى. كېرىم بۇجاڭ بىلەن لى بۇجاڭ ئۇنىڭ بەش مىڭ سومنى تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇشتى.

ـــ ئۆتكەندە سىز بىلەن سۆھبەتلەشكەندە نېمە ئۈچۈن بۇ مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويمىدىڭىز؟ ـــ سورىدى كېرىم بۇجاڭ سەل ئىشەنمىگەن تەلەپپۇزدا، ـــ ئەجەب بۇگۈن ھەممىنى بىر يولىلا دېگۈڭىز كېلىپ قاپتۇ؟

ـــ ئۇ چاغدا قورقتۇم، ـــ مەسۇم قابىل تەپ تارتىپ قالىمىدى، ـــ چۈنكى لوقمان ئىمىن مەنپەئەت تورىغا چىرمىلىپ پەيتۇلنى ئاپئاق ئادەم قىلىشقا ئۇرۇندى. چوڭ خاتالىقلارنى ئىلاجى بار كىچىكلىتىش، كىچىكلىرىنى پۈتۈنلەي يوققا چىقىرىش پوزىتسىيىسىنى تۇتتى. مەن تەقدىر ـ ئىقبالىمدىن ئەنسىرىمەمدىم. پەيتۇل تۇرسۇنجاننىڭ مەيدىسىگە بىرلا تېپىپ ئۆرۈۋەتتى، سىلەر ئۇنىڭغا ئارا تۇرالمىدىڭلارمۇ؟

ـــ بۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ، ـــ دېدى لى بۇجاڭ ئېغىر تىنىپ قويۇپ، ـــ پەيتۇلنىڭ بۇنچىۋالا پائالىقا پېتىپ قېلىشىغا ئەقلىم يەتمەيدۇ.

ـــ پەيتۇل ئەخلاق ـ پەزىلەت جەھەتتىمۇ بۇزۇلغان ئادەم، ـــ مەسۇم قابىل بىر چاغدا ھېكمەتكە سۆزلەپ بەرگەن گىلەم ۋە پەتنۇس ۋەقەلىرىنى ئىنتايىن كۆلكىلىك قىلىپ تەسۋىرلىگىلى تۇرغاندى، لى بۇجاڭ بىلەن كېرىم بۇجاڭمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

ـــ مەسۇم قابىل، تۇرسۇنجان ھەققىدە كۆزقاراشلىرىڭىزنى بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى لى بۇجاڭ كېرىم بۇجاڭغا قاراپ قويۇپ، ـــ قېنى، تارتىنماي سۆزلەپ بېقىڭ!

مەسۇم قابىل ئىستاكاندىكى چايىنى بىر ـ ئىككى ئوتلىغىنىچە، بۇ چاغقىچە كاللىسىدا پىشۇرۇپ كەلگەن سۆزلىرىنى قايتا ئەسكە ئالدى. شۇنى ئېتىراپ قىلماي بولمايتتىكى، كېرىم بۇجاڭنىڭ تۇرسۇنجانغا بولغان كۆزقارىشى دېگەندەك ئەمەس ئىدى، لى بۇجاڭ بولسا ئۇنى باشتىن ـ ئاياغ قوللاپ يۆلەپ كەلدى. شۇڭا مەسۇم قابىلنىڭ دېگەنلىرى ھەر ئىككىسىنى قايىل قىلىشى كېرەك. ئەلۋەتتە، قويغان دەلىللىرى ئىلمىي، پاكىتلىرى تولۇق، مەنتىقە ۋە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك. كىم بىلىدۇ، بۇگۈنكى بۇ سۆھبەت مەسۇم قابىلنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان مۇھىم سۆھبەت بولۇپ قېلىشى

مۇمكىن.

— توغرا، ئۆز ۋاقتىدا مەن تۇرسۇنجاننىڭ كىتابى ھەققىدە تەنقىد ماقالىسى يېزىپ، ناماىن سوپى ئارقىلىق ئېلانمۇ قىلدۇرغان، — دېدى مەسۇم قابىل سەمىمىيلىك بىلەن، — راست گەپنى قىلسام، ئۇنىڭ يېنىك مىجەزى، ئالدىراقسانلىقى، تەنتەكلىكى، ئاغزىنىڭ ئىتتىكلىكى، يۇزسىزلىكى ماڭا زادىلا ياقمايتتى.

— قېنى سۆزلەڭ، — كېرىم بۇجاڭنىڭ چىرايى ۋىللىدە ئېچىلدى، — بىلگەنلىرىڭىزنى قويماي سۆزلەڭ.

— لېكىن، مەن ئۇنىڭغا قايىل، ئۇنىڭ يېڭىلىق يارىتىش روھى، ئىزدىنىشى، جۇرئەتلىكلىكى ۋە ھەقىقىي ئىسلاھاتچىغا خاس جەڭگىۋارلىقىغا قول قويىمەن، — مەسۇم قابىل كېرىم بۇجاڭنىڭ بارغانسېرى تۇتۇلۇۋاتقان چىرايىغا قاراپ قويدى، — شۇڭا، مەن ئۇنى قوغلىشىپ «گۈلدەستە» نەشرىياتىغا يۆتكەلگەن. گەرچە ئۇنىڭچىلىك جاسارەت مەندە بولمىسىمۇ، ئەمما ئىسلاھاتقا ئىنتىلىش روھىم كۈچلۈك ئىدى.

— قېنى داۋاملاشتۇرۇڭ، — لى بۇجاڭ ئۇنىڭغا مەدەت بەردى.

— مەن ئۇنىڭغا ئەگەشتىم، مەدەت بەردىم، ھەرقانداق ئىشلىرىدا ھەمدەمدە بولدۇم، ئەمما، — مەسۇم قابىل ئېغىر تىنىپ قويدى، — بارا - بارا ئۇنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلىنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى، نىيىتىنىڭ خالىس بولمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم. ئۇ مەقسىتىگە يېتىش يولىدا ھەرقانداق خاتا ئىشلارنى قىلىشتىن يانمايتتى. مەن بىر قېتىم ئۇنىڭدىن: «بىر كىتابنى ئىككى تەھرىرلىككە ھېسابلاپ ئالغان قەلەم ھەقىقىنى پەيتۇلغا بېرىدىكەنسىز، بۇنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا شۇنداق قىلىسىز؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «مېنىڭ يانچۇقۇمدىن چىقمىغاندىكىن» دەپ جاۋاب بەردى. بۇنى

پرىنسىپ بويىچە ئېيتقاندا، پۇل ئارقىلىق باشقىلارنى چىرىتىپ، ئۆزىگە يول ئېچىش، دەپ قارىسا كېرەك.

— يول ئېچىشلا ئەمەس، — دېدى كېرىم بۇجاڭ گەپنى تارتىۋېلىپ، — ھوقۇق تارتىۋېلىشقا ئۇرۇنۇش بۇ.

— مەن «نىيىتى خالىس ئەمەس» دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، — مەسۇم قابىل سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — تۇرسۇنجاننىڭ يېقىنلىرىغا ھەددىدىن زىيادە يۇقىرى قەلەم ھەققى بېرىشىنى قويۇپ تۇرايلى، ئۇنىڭ يىللىق خۇلاسىدە ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغانلارغا بەش يۈز سومدىن پۇل تارقىتىپ بەرمەكچى بولغانلىقىنىڭ ئۆزى باشقىلارنى ئۆزىگە مايىل قىلىپ پەيتۇلغا قارشى قويغانلىقى بولماي نېمە؟! بولۇپمۇ ئادەمنى ئويغا سالىدىغان بىر ئىش، ئۇنىڭ قورسىقىدا جىن بولمىسا نېمە ئۈچۈن سىلەرگە نامسىز خەت يازىدۇ؟

— نامسىز خەتنى تۇرسۇنجاننىڭ يازغانلىقىنى سىز نەدىن بىلىسىز؟ — سورىدى لى بۇجاڭ.

— پەيتۇلكامدىن ئاڭلىشىمچە، نامسىز خەتتە «باشقىلارنىڭ قەلەم ھەققىنى يولسىزلىق بىلەن ئېلىۋالغان» دېگەن بىر جۈملە سۆز بارمىش، شۇنىڭدىنلا كىمنىڭ يازغانلىقى بىلىنىپ تۇرمامدۇ، بۇ پەيتۇل بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەخپىي سىر تۇرسا.

— ئەمىسە سىز ئىسپات بەرگەن ئىككى مىڭ ئۈچ يۈز سومنى قانداق چۈشەندۈرىسىز؟ — لى بۇجاڭ ياندۇرۇپلا سورىدى، — بۇنىڭدىن سىزنىڭمۇ خەۋىرىڭىز بارلىقى چىقىپ تۇرمامدۇ؟

— توغرا، نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا چېلىقتۇرۇپ قالغان بولساممۇ، ئۇنى «ئۆتنە - يېرىم قىلىشقان پۇل بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم، — مەسۇم قابىلنىڭ سۆزلىرى بەكمۇ راۋان ئىدى، — نامسىز خەت مەسلىسى چىققاندىن كېيىن، مەن تۇر-

سۇنجاندىن گۇمانلىنىپ سورىغىنىمدا، ئۇ نەچچە يىللاردىن بېرى پەيتۇلىنىڭ ئون بىر مىڭ سومدىن ئارتۇق قەلەم ھەققىنى ئېلىپ ۋالغانلىقى، ھەتتا ھۆججەت بېرىش بۇيىقتا تۇرسۇن، «باشقىلار بار يەردە بەرمەڭ» دەپ ئاگاھلاندۇرغانلىقىغا قەدەر سۆزلەپ بەرگەنىدى.

— بىرى چىرىشكە ھېرىس، يەنە بىرى چىرىتىشكە، — دېدى كېرىم بۇجاڭ ئاچچىقى بىلەن، — زادى ھەر ئىككىسىنىڭ نىيىتى توغرا ئەمەس.

— ئىچكى ئامىلغۇ بىرىنچى، — دېدى مەسۇم قابىل، — شۇنداقتىمۇ پەيتۇلكامنىڭ بۇنچىلىك چىرىپ كېتىشىگە تۇرسۇن. جانىنىڭ ئۇنىڭغا يېشىل چىراغ يېقىپ بەرگەنلىكىمۇ بىر سەۋەب.

كەچلىك ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار يەنە بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— مەسۇم قابىل، سىز ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، — دېدى لى بۇجاڭ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، — بۇ ئىشلار بىر تەرەپ بولۇپ رەھبەرلىك مۇقىملاشقۇچە نەشرىياتنىڭ ئىشلىرى سىزگە قالدى، خىزمەتلەرنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەڭ.

— بىز ئەتىلا كاتىپنى ئەۋەتىپ پەيتۇلنىڭ خىزمەتتىن توختىتىلىپ تەكشۈرۈلىدىغانلىقى، سىزنىڭ ھازىرچە مۇۋەققەت نەشرىيات باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ تۇرىدىغانلىقىڭىزنى ئۇقتۇرىدۇ. بۈگۈن سىزنى چاقىرتىپمىزمۇ شۇ ئىش ئىدى، — كېرىم بۇجاڭ ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويدى، — قورقماي، دا-دىل ئىشلەڭ.

— غەيرەت - شىجائىتىمغۇ بار، بىراق تەجرىبەم كەم - رەك، — دېدى مەسۇم قابىل كەمتەرلىك بىلەن، — كۆتكەن ئۇمىدىڭلاردىن چىقالمايمەنمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن...

— خاتىرجەم ئىشلەڭ، — دېدى لى بۇجاڭ، — خىزمەتتە بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسىڭىز باشقۇرۇش ئورگىنىدىكى

جاڭ پىڭ، ئەكرەم نىيازلارنى ئىزدەڭ، بىزمۇ يارىدەمچىڭىزنى ئايمايمىز.

پىلىكتەك يېنىكلەپ، شادلىقى ئىچ - ئىچىگە سىغماي قېلىۋاتقان مەسۇم قابىل سىرتقا چىقىش بىلەنلا ھاياجاندىن «ئوھ» دېدى - دە، كۆك ئاسمانغا قارىدى. ئاسمان ئۇنىڭغا گويا نۇر چاقناپ تۇرغان غايەت زور بىللۇر قازاندەك بىلىندى، ياما-لىق تېغىغا قىڭغايغان قۇياشمۇ خۇددى سەھەر قۇياشىدەك نۇرانە كۆرۈنۈپ، ئۇنىڭغا بەخت - ئامەت تىلەۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۆك-تەبىرنىڭ باشلىرى بولۇپ، ياز بالدۇر كېتىدىغان بۇ شەھەردە يوپۇرماقلار سارغىيىشقا باشلىغانىدى. شىرتىلداپ تۆكۈلۈۋاتقان غازاڭلار مەسۇم قابىلنىڭ يولىغا چېچىلىۋاتقان زەر چاچقۇنلار-دەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئىقبال كۆكىدە يىراقتىن بىر يۇلتۇز چاقناۋاتاتتى. بۇ يۇلتۇزنىڭ ئىسمى نېمىدۇر؟! سۇرەييامۇ، ئەشئەلەمۇ ياكى ئۆكەرمۇ؟ يا، ياق، ئۇ ئەمەل يۇلتۇزى! مەسۇم قابىل ئۇزۇن يىللار ئەقىل - پاراسىتىنى، كۈچ - قۇۋۋىتىنى، ئەجىر - مېھنەتلىرىنى سىڭدۈرۈپ ئارانلا ئېرىشكەن نىجاتلىق يۇلتۇزى!...

مەسۇم قابىل تەشۋىقات بۆلۈمىدىن قايتىپ كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى ئابدۇرېھىم سۇلتان تەكشۈرۈش خۇلاسىسىنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا پەيتۇلنىڭ چوڭ يەپ، چوڭ ئىگىلەش، ھوقۇق-قىدىن پايدىلىنىپ نەشرىياتنى قاقتى - سوقتى قىلىش قاتارلىق خاتالىقلىرى مۇئەييەن بېكىتىلىپ، قىرىق بەش مىڭ سوم خىيال-نەت ئارتىلغانىدى. ئۇ يولسىزلىق بىلەن ئېلىۋالغان ئون بىر مىڭ سوم قەلەم ھەققىدىن پاش قىلىنغان ئىككى قېتىملىق بەش مىڭ ئۇچ يۈز سومنى گەدىنىگە ئېلىپ قالغىنىنى تېنىۋالغانلىقى ئۇچۇن، تۇرسۇنجانغا بەش مىڭ يەتتە يۈز سومدەك پۇل ئارتىلىپ قالدى. چۇنكى ئۇ بۇ پۇلغا بىرەر ھۆججەت ياكى گۇۋاھچى چىقىرىپ بېرەلمىگەنىدى. مالىيە بۆلۈمى باشلىقى، بوغالتىر،

كاسسرلارغمۇ ئوخشىمىغان دەرىجىدە خىيانەت بېكىتىلگەن.

خۇلاسىگە رازى بولۇپ قول قويۇشقان مەزكۇرلارنىڭ خاتالىقلىرى قانۇنىي جازاغا يەتمەيتتى. شۇڭا ئابدۇرېھىم سۇلتان خۇلاسىنى مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا بىر نۇسخىدىن تاپشۇرۇپ بېرىدىغانلىقى، مەزكۇر كىشىلەر ئۇلارنىڭ مەمۇرىي چارىسىنى كۈتۈشنى جاكارلاپ كېتىپ قالدى.

ئۆكتەبىرنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى، «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ بارلىق خادىملىرى كىچىكرەك زالغا يىغىلدى. بۈگۈن ئىككى ئايدىن بېرى تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن ئىقتىسادىي دېلودىكى جاۋابكارلارغا كۆرۈلگەن چارە ئېلان قىلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، ھەممىنىڭ كۆزى يۇقىرىدىن كەلگەن ئىككى كىشىدە ئىدى. يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، پاختاق چاچلىرى قويۇق بولۇسمۇ، لېكىن چارلىشىپ ئاقارغان دوغلاققىنا بىر كىشى نەشرىياتنا نەچچە يىللاردىن بېرى يۇز بېرىپ كېلىۋاتقان ئىقتىسادىي قالايمىقانچىلىق ھەم ئۇنىڭ خىزمەتلەرگە كەلتۈرگەن يامان ئاقىۋىتى قاتارلىقلار ھەققىدە ئازراق توختالغاندىن كېيىن پوپكىسىدىن مۇناسىۋەتلىك ئورگاندىن چۈشۈرگەن ھۆججەتنى ئېلىپ ئاستا ئوقۇشقا باشلىدى:

— «گۈلدەستە» نەشرىياتىدا قانۇن ـ تۈزۈم كۆزقارىشىنىڭ تۆۋەنلىكى، قائىدە ـ نىزاملارنىڭ مۇكەممەل بولماسلىقى سەۋەبىدىن چىرىكلەشكەن بىر قىسىم كىشىلەرگە تۆۋەندىكىدەك چارە كۆرۈلدى:

— پەيتۇل نەشرىيات باشلىقلىقىدىن قالدۇرۇلدى، شۇنداقلا پارتىيە ئىچىدە ئاگاھلاندۇرۇش جازاسى بېرىلدى. ئۇنىڭ مائاشىدىن ئىككى دەرىجە چۈشۈرۈلىدۇ، ئۆزى پېنسىيىگە چىقىدۇ. قىرىق بەش مىڭ سوم خىيانىتىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە قايتۇرۇپ بولۇشى شەرت. تۇرسۇنجان ئالىم ئۇيغۇر

بۆلۈمىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقلىقىدىن قالدۇرۇلدى ھەم بەش مىڭ يەتتە يۈز سوم خىيانىتىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە تۆلەپ قايتۇرۇشى شەرت.»

ھۆججەتنى ئوقۇۋاتقان كىشى يىغىن ئەھلىگە تەكشى قارىۋەتكەندىن كېيىن، مالىيە بۆلۈمىدىكى ئۇچ كىشىنىڭ خىيانەت قىلغان پۇلىنى قايتۇرغاندىن كېيىن، يۆتكەپ ئىشلىتىش چارىسى بېرىلگەنلىكىنى ئوقۇپ ئۆتتى. ئاندىن پوپكىسىدىن ئايرىم بىر ھۆججەتنى ئېلىپ ئۇنلۇك ئوقۇدى.

— «ھۆججەت، — ئۇ ھۆججەتنىڭ نومۇرىنى ئېلان قىلىدى، — كادىرلارنى خىزمەتكە بەلگىلەش، يۆتكەپ ئىشلىتىش ھەم قالدۇرۇش نىزامىنىڭ xxx ماددىسىغا ئاساسەن، «گۈلدەستە» نەشرىياتى ئۇيغۇر بۆلۈم باشلىقى مەسۇم قابىل «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلەنسۇن!...»

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، سىزنىڭ ھۆججەتنى ئاڭلىغاندىن كېيىنكى روھىي ھالىتىڭىز قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ كۆڭۈل كۆزۈم كۆرۈپ تۇرۇپتۇ، ئىچىڭىز سىقىلدى. «توۋا» دەپ ياقىڭىزنى تۇتتىڭىز، بۇنىڭغا ھەيران بولمايلا، رېئاللىقتا «توۋا» دەيدىغان ئىشلار ئىنتايىن كۆپ. پەقەت بىز زامانىمىزدىكى داڭلىق نەزەرىيىچى، تارىخشۇناس، ئىقتىسادشۇناس ۋە ئىستراتېگىيە مەسلىلىرى ئوبزورچىسى خې شېن ئەپەندىنىڭ مۇنۇ سۆزلىرىنى ئەسلەشكە مەجبۇرمىز:

«كىشىلەرگە ئاللىقاچان ئايان بولغان ئەمەلىي ئەھۋال شۇكى، ھەرقايسى ساھەلەردە كادىرلارنى تاللاش، زىيالىيلارنىڭ دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش ۋە تەكلىپ قىلىش قاتارلىق سەرخىللارنى تاللاش ھەرىكەتلىرىدە تاللىنىدىغانلىرى ھەمىشە مۇستەقىل كۆزقارىشى يوق، ئىقتىدارسىز، يۇمىلاق تاۋۇز، ياخشى چاقلار بولۇپ چىقىدۇ ياكى شەخسىي غەرەز ـ مۇددىئالىرىنى ئەپچىللىك بىلەن يوشۇرالايدىغان، يالغانچى، ساختىپەز، پوچى،

هىيلىگەر، ئىككى يۈزلىمىچى، سۈيىقەستچىلەر تاللاپ ئۆستۈ-
رۈلىدۇ. بۇ خىل ئەھۋاللارغا بۇرۇندىن تارتىپ دىققەت قىلىنىپ
كېلىنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ تاسادىپىيلىق دەپ قارالغان.
بۇ، جەمئىيىتىمىزنىڭ ئادەم ئىشلىتىش تۈزۈمىدىكى ناچارلارنى
تاللاش مېخانىزمىدۇر: . . »

مانا شۇنداق قىلىپ، كىتابىي بىلىملەر چەشمە زىلال بولۇپ
بۇلدۇقلاپ ئېتىلىپ چىقىدىغان «گۈلدەستە» نەشرىياتىدىن ئىبا-
رەت بۇ بۇلاققا تولىمۇ ئەپچىللىك بىلەن يەنە بىر ئىتىپلىقى
كىرىپ كەلدى. بۇ بۇلاق ئەمدى لېيىماي قالارمۇ؟!

ئىسلاھاتچىنىڭ تەقدىرى

«مەسۇم قابىل، مېنىڭ كىملىكىم ئۆزۈڭگە ئايان، سەن
كۆزلىگەن مەقسىتىڭگە يەتتىڭ! ئەمما سەن تىرگىنىنى سىيرىپ
ئولتۇرغان ئاشۇ ئەمەل ئېتى قانداق بولۇپ سېنىڭ تېقىملىرىڭ
ئاستىغا ئۆتۈپ قالدى؟ كىملەرنىڭ ئەجىر - جاپاسىدىن كەلدى؟
كىملەر سېنى يۆلەپ مىندۇردى؟ بۇلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇدۇڭ!
خۇددى كوچىدا ئۇچرايتقان چارىسىز قەلەندەرگە ئېتىبار قىلمى-
غاندەك، ماڭمۇ قارار كۆزۈڭ يوق! ھەتتا كۆرمىگەن، تونۇمى-
غان ئادەمدەك گىدىيىپ ئۆتۈپ كېتىسەن. مەن سەن ئۈچۈن
قانچىلىك قانات قاقمىدىم، سېنىڭ ئېرىقتىكى ياقىلاپ، كەتمە-
نىڭنى چېپىپ رېستوران، ئاشخانىلاردا پالاقلاپ يۈرگەنلىرىم
ئازمۇ؟ قاتلاممۇ قاتلام، كېرەكلىك، ئادەملەرنى چاقىرىپ، گويا
سېنىڭ كانىيىڭدەك كۈنلەپ كاسىلدىغانلىرىمچۇ! ئاخىر
ئەجىر - جاپالىرىم مېۋە بېرىپ، سېنىڭ نەزىرىڭدىكى «بۆرە»
سېسىدى، قايسىلا كوچىغا كىرسۇن، ھەممە ئۇنىڭدىن ئۆزىنى
چەتكە ئالدى، بەدەر قاچتى. سەن «بۆرىنى قوتاندىن قوغلىۋەت-
سەكلا ساڭا يېرىم ئەمەس، پۈتۈن لوقمىنى بېرىمەن» دەپ
ئاغزىمغا قۇرۇق سوسكا سالساڭمۇ، مەن يەنىلا بىرمۇنچە كىشى-
لەرنى باشلاپ، ئۇچرىغان يەردە پوپاك كۆتۈرۈپ، باراك كۆرسە-
تىشكە ئاتلاندىم. نەتىجىدە، بۆرىنى قوغلاپ چىقىرىپ، قوتان-
نىڭ سەركىسى بولۇشىڭغا مەن ئاساس سالدىم. سەن بۇنىڭغىمۇ
قانائەت قىلماي، يايلاقنىڭ ھۆكۈمرانى بولۇش ئۈچۈن، تاغدىن
«يولۋاس» نى قوغلىۋېتىشكە ئاتلاندىڭ! بۇ توغرىدا كېچىلىرى

ماڭا نېمىلەرنى دېگەنلىكىڭ ئېسىڭدىن چىقىپ قالمىغاندۇ؟ ھې-
لىقى شياۋشىمىندىكى كىچىك ئاشخانىدا مەست بولۇپ قېلىپ
«يولۇاسنى تاغدىن ھەيدىسەك، كەڭ يايلاق ئۆزىمىزنىڭ، چوڭ
قوتانىمىڭ سەركىلىكى ساڭا مەنسۇپ، دېگەن گەپلىرىڭنى ئۇنتۇپ
قالمىغانسەن؟ بىراق، سەن مېنى ئىتتەك قاۋىتىپ، كۆش -
كۆشلەپ كىشىلەرنى تالىتىپ، ھەممىگە «غالجىر» كۆرسىتىپ
بولۇپ، مەيدەمگە تەپمەكچى بولۇۋاتىسەن. بۇ ئۇنداق ئاسان
ئەمەس، ئەقلىڭنى تېپىپ، ھوشۇڭنى يىغ! مەن بوزەك بولىدى-
غان، تەقدىرگە تەن بېرىپ ياش تۆكىدىغان، بارمىقىنى شوراپ،
بويۇن قىسىپ ئولتۇرىدىغان مىسلىمىيانلاردىن ئەمەس! يۈرەك-
نى ئېزىپ، قۇل مىجەز قىلىپ قويغۇدەك مەدەنىيەت ئىنقىلابى-
نىمۇ كۆرگۈنۈم يوق! مەن دېگەن ھازىرقى يېڭى دەۋر، يېڭى
ئېقىمنىڭ ئىسيانكار ئوغلى! مېنىڭ قېنىمنى قىزىتما. مەگەر-
كىم قېنىم تاشىدىكەن، ساڭا ئەمەل ئېتىنىڭ ئاتا قىلغان
قەسىر - سارايدا پارتلايمەن. ئۇ چاغدا ئەمەل ئېتىڭ ئۇياقتا
تۇرسۇن، بۇ جاھاندىن ئۆزۈڭنىمۇ تاپالمايسەن! . . . »

«ئەبلەخ! ــ مەسۇم قابىل خەتنى پارچە - پارچە قىلىپ
يىرتىپ، پىرقىرىتىپ بۇلۇڭغا ئاتتى، ــ قارا، بۇنىڭ قورقاق
سېلىۋاتقىنىنى، سەن دەلدۇش، سارىڭ دۈانە مېنى نېمە كۆرۈپ
قالدىڭ! »

مەسۇم قابىل پەيتۇلنىڭ «تەختى» دە ئولتۇرۇپ بىرنەچچە
كۈن بولار - بولمايلا ئۇستىلىگە تاشلاپ قويۇلغان بۇ خەت
خۇددى قوقاس يۇتۇۋالغاندەك ئۇنىڭ ئىچ - قارنىنى ئۆرتىۋەتتى.
بولۇپمۇ «ئەقلىڭنى تاپ» ، «ھوشۇڭنى يىغ» دېگەن قوپال ھاقا-
رەتلەر بىر يېڭى رەھبەر ئۇچۇن ئېيتقۇسىز خورلۇق ئىدى.
خەتنىڭ چېچىلىپ كەتكەن ئۇششاق پارچىلىرىغا قارىغانچە غەزە-
پىنى باسالمىغان مەسۇم قابىل ئۇستىلىگە بىر ئۇرۇۋېدى،
مۇشتۇمى ئاغرىپ كەتتى. بۇ قاپ يۈرەك مۇتتەھەمنىڭ زادى

كىم ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئايان ئىدى.

«خەپ چىنار، مەن ئۆزۈمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ساڭا بىر
تونۇتمىسام، ــ شۇبرلىدى مەسۇم قابىل، ــ تاپانلىرىم ئاستى-
دا قۇرتتەك مىجىلىپ، سازاڭدەك تولغىنىسەن تېخى! »

مەسۇم قابىل گەرچە ئىزا - نومۇسقا، خورلۇققا چىدىماي
شۇنداق دېگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ گەپلىرىگە ئۆزىمۇ ئى-
شەنچ قىلالمايتتى، راست گەپنى قىلغاندا، يۈرىكىگە بىر ئەز-
سىزلىك كىرىۋالغاندى. دېمىسىمۇ چىنار ھەممە ئىشنى بە-
لىپ كەتتى. ئەگەر ئۇ راستتىنلا پارتلىسا، مەسۇم قابىل ئەمەل
ئېتىنى ئەمەس، ئۆزىنىمۇ بۇ جاھاندىن تاپالماسلىقتەك خەۋپ
كۆزىگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. ئۇ ھازىرقى زامان ياشلىرىدىن ھە-
زەر ئەيلىدى. شۇنچە ئۇزۇن يىللار ھېكمەت، كامىل، تۇرسۇن-
جانلار بىلەن دۇشمەنلىشىپ، بىر - بىرىنى سەنلىشىپ تىللاش-
قىنى يوق! ئەمما چىنار تامدىن تارىشا چۈشكەندەك خېتىنى
باشلا - باشلىمايلا سەنلەش، تىل - ھاقارەت، قورقاق سېلىش-
لارنى ياغدۇرۇۋەتكەن. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئۇچىغا چىققان سارىڭ،
تەلۈبلىكى چىقىپ تۇرمامدۇ. بۇنداق ئەبلەخ بىلەن ھەپىلىشىپ
ئارام تاپالامدۇ كىشى! ھەي، بۇ دەۋر ياشلىرى ئالدىدىكى بۆر-
دىن، كەينىدىكى يولۇاستىن ئەندىكىپمۇ قويمايدىغان بىر توپ
سارىڭلارغۇ. ئوغلى رۇستەم چېغىدا «دادا، بۇنىڭدىن كېيىن
ھېكمەت، كامىلكاملار ئۇستىدىن ئۆسەك گەپلەرنى تارقاتسا-
ڭىز، ئوبزور - ماقالە يېزىپ سېستىسىڭىز، مېنى «ئۆز پۇش-
تۇمدەك ئىش قىلمىدى» دەپ رەنجىپ يۈرمەڭ. مەن مەتبەئە
يۈزىدە سىز بىلەن مۇنازىرىلىشىمەن. . . ئىلىم - پەندىكى
بەس - مۇنازىرە قاندىشلىق مۇناسىۋەتنى ئېتىراپ قىلماي-
دۇ! » دەپ مەسۇم قابىلغا قولىنى شىلتىگەن تۇرسا.

مەسۇم قابىل ئۇيان ئويلا - بۇيان ئويلا ئاخىر چىنارغا
ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىق ئەمىلىنى بېرىشنى كۆڭلىگە پۈك-

تى. بىراق، ئۇ يەنىلا خاتىرجەم بولالمىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى بىكاردىن - بىكار ئەنسىز ئۇرۇۋاتقىنى يوق. تۇرسۇنجانمۇ ياغلىما گەپلىرى بىلەن مۇئاۋىن مۇدىرلىقنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپلا ھەربكەتنى باشلىۋەتكەن، ئەتىجىدە بىرىنچى قول مۇدىرلىقنى تارتىۋالغان، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇنىڭ كۆزى پەيتۇلىنىڭ ئورۇنىدىقىغا چۈشكەن. چىنارنى شۇنداق قىلمايدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟!

چىنار دېگەن بۇ تەلۋە، مۇتتەھەم، يۈزسىز بىر كۆشەندە. نىڭ ئالىقىنىغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا كۆزى يەتكەن مەسۇم قابىل، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭمۇ ئۇزۇل - كېسىل ئارام تاپالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى. خۇددى ئۆزگە قىلساڭ كۆزگە دېگەندەك، بۇ ئەنە شۇنداق ئۆتىنە ئالەم ئىدى!

ئىشىك چېكىلىش بىلەن ئۇنىڭ چىگىش خىياللىرىنىڭ تۇگۈچى يېشىلمەي قاياقلارغىدۇر غايىب بولدى. «كىرىڭ» دېگەن ئىجازەت بىلەن تەڭ، ئىشخانىغا تۇرسۇنجان ئالىم كىرىپ كەلدى. ئۇ، «مەرھەمەت»نى كۈتمەيلا دېۋانغا كېلىپ ئولتۇردى. مەسۇم قابىل ئۇنىڭغا نېمە ئۈچۈندۇر ئەمەلدارلىق كىبىرى بىلەن ئەمەس، بەلكى بۇرۇنقى ھەمكارلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ ئوچۇق چىراي قارشى ئالدى.

— ھە تۇرسۇنجان، كىرىپ قاپسىز، — ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ سەمىمىيەتك قىلاتتى، — ئاڭلىسام، پۇللارنى تۆلەپ قايتۇرۇپ بولۇپسىز.

— شۇنداق، — تۇرسۇنجاننىڭ روھىي ھالىتى تۆۋەن ئىدى، — مەن سىزدىن بىر ئىشنى ئۈقاي دەپ كىردىم. مېنىڭ خىزمەت مەسىلەم قانداق بولماقچى؟

— خىزمەت مەسىلەم دەڭ، — بۇ توغرۇلۇق مەسۇم قابىل ئاللىقاچان ئويلىنىپ قويغانىدى، — سىزگە دوستانە مەسلىھەتىم، ئەگەر ياخشىسى پېنسىيىگە چىقىشقا دوكلات يېزىڭ،

مەن ھەل قىلىپ بېرەي.

— نېمە ئۈچۈن ئەمدى؟

— سىزنى ئايىغانلىقىمدىن شۇنداق دەۋاتىمەن، — دېدى مەسۇم قابىل بىردەم توختىۋېلىپ، — ئويلاپ كۆرۈڭ، نەشرىيات ئىچى - سىرتى، ھەتتا جەمئىيەتتىمۇ سىزنىڭ نام - شەرىپىڭىزنى بۇلغايدىغان بەزى گەپلەر بولۇنۇۋاتىدۇ. شۇنداق ئىكەن، سىزنى ئېلىپ قالسام ماڭىمۇ، سىزگىمۇ ياخشى ئەمەس.

— مېنىڭ ئۈستۈمدە تېرىلىپ يۈرگەن قانداق گەپلەرگەن ئۈ؟

— غۇرۇرىڭىزغا تېگىدىغان بۇ گەپلەرنى دېسەم كۆڭلىڭىزگە كېلىپ قالارمىكىن.

— ياق، دەۋېرىڭ. ماختاش بىلەن تۆھمەتكە ئوخشاشلا كۆنۈپ قالدىم.

— سىز بۇنداق دەپ تۇرۇۋالغاندىكىن مەندە نېمە ئامال، — مەسۇم قابىل ئۇڭايسىز ھالەتتە گېلىنى قىرىپ قويدى، — «تۇرسۇنجان «گۈلدەستە» نەشرىياتىنىڭ بېشىنى يېدى، جازالىتىدىغانلىقى جازالىتىپ، بەزىلىرىنى يۆتكىتىپ، باشلىقلارنىڭ ھەممىسىنى توزۇتۇۋەتتى، ئۆزىمۇ شۇ قاتاردا ئەدىپىنى يېدى» دېگەن گەپلەر بەك تولا. شۇنداق ئىكەن، يولداشلارنىڭ يۈزىگە قاراپ ئىشلەش بەك تەس بولۇپ قالارمىكىن.

تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلنىڭ پۈدەپ قويغانىدەك سېمىز، قارىمۇتۇق چىرايىغا، يېرىم قىسىلغان كۆزلىرىگە ئاچچىق كۈلۈمسىرىگىنىچە قارىدى. بۇ ئەسنادا ئۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدە ھېكمەت، كاممىللارنىڭ تەنبىھ، ئاگاھلاندۇرۇشلىرى، سىرتتىن ئاڭلىغان مىش - مىش پاراڭلار قايتا تەكرارلىنىپ تۇردى. . . پەيتۇل ھەم چىنارلارنىڭ بىر مەزگىل قۇتراپ تۇرسۇنجاننى كۆزدىن يوقىتىشى، سەمىمىيلىك نىقابى ئاستىدا قىلىنغان يار-

دەملەرنىڭ سەۋەبسىز ئەمەسلىكى، تۇرسۇنجاننىڭ قولى ئارقىلىق پەيتۇلنى ئاغدۇرۇش غەرىزى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مەقسەتلىك، پىلانلىق، سىستېمىلىق ئېلىپ بېرىلغان ھەرىكەتلەر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان تۇرسۇنجان ئالمىنىڭ كۆڭلىدىن ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ «ئىككى سەگ تالمىشۇر، لوقمىسىنى قاغا ـ قۇزغۇن ئەپقاچۇر» دېگەن دۇردانىلىرى كەچتى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، پەيتۇل بىلەن تۇرسۇنجان مەسۇم قابىلنىڭ سەھنىدە ئويناتقان قونچاقلىرىغا ئايلىنىپ قاپتۇ، ئەمدى ئامال قانچە؟

ـــ بولىدۇ، مەسۇم قابىل، ئېيتقىنىڭىزدەك قىلاي، ـــ تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇردى، ـــ مەن سىزنى بۇگۈن چۈشەندىم، چۈشەنگەندىمۇ بۇرنۇمغا سۇ كىرىپ بۇرۇقتۇرما بولغىنىمدىلا تولۇق چۈشەندىم، بىراق تولىمۇ كېچىكىپ چۈشەندىم!

تۇرسۇنجان چىقىپ كەتتى. مەسۇم قابىل چىش ئارىلىقلىرىدىن پىشىلداپ غودۇكشىدى: «چۈشەنگەن بولسائىلا بولدى، بايقۇش، سېنى كۆرەر كۆزۇم يوق!»

مەسۇم قابىل ھەقىقەتەن دانا تەدبىر قوللاندى. ئۇ تۇرسۇنجاندەك ئەقلى ئۆتكۈر، تەدبىرلىك، سېزىمچانلىقى چەكتىن ئاشقان مەمەدان، ئاتىكاچىلارنى قوينىدا ساقلايدىغان پەيتۇلدەك سار پوقى يەۋالمىغان! پەيتۇل تۇرسۇنجان، مەسۇم قابىللارنى «ۋاي كۇچۇكۇم» دەپ ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىۋىدى، ئۇلار ئۇيالماي بىر نېمىسىنى چىقاردى، ئايانماي ئېغىز سالدى! ھاياتلىقنىڭ مەنتىقىسى شۇ. بىر كىمگە ياخشىلىق قىلىدىغان، ئىچ ئاغرىتىدىغان جاھانمۇ بۇ! مۆرىتى كەلسە ئاتا ـ ئاناڭنىمۇ «پوش» دەپ تونۇمايدىغان ۋاقىتلار بولىدۇ... چىنارەك بىر كۇشەندە ئار-تۇق كېلىۋاتقان يەردە، ئۇستەك ئالغاندەك يەنە بىر كۇشەندىنى كۆپەيتىۋالسا، مەسۇم قابىلنىڭ دوزاخ ئازابىنى تارتىپ قولغا كەلتۈرگەن تاج ـ تەختى نېمە بولماقچى!

مەسۇم قابىلنىڭ شېرىن خىياللىرى يەنە ئۇزۇلۇپ قالدى. بۇ قېتىم ئىشىك چېكىلىپ پەيتۇل كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىشخانا ئوتتۇرىسىدا قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ، بېشىنى سىكارىيان قىلىپ، سەل ئېگىشكەن ھالدا ئۆرە تۇراتتى. ئۇ ئەيمىنىپ ھەم قورۇنۇپ، يېڭى باشلىقنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىيالمىدى. ھەتتا مەسۇم قابىل «قېنى ئولتۇرۇڭ» دېگەندىن كېيىنمۇ، ئۇ ئوك ـ سولىنى تاپالماي قالغان ئادەمدەك يان ـ يېنىغا قاراپ، دىۋانغا ئارقىچىلاپ مېڭىپ ئارانلا كەلدى. ئۇنىڭ بۇ بىچارە ھالىتىدىن ئىمتىياز ئېپتىخارى ھەسسىلەپ ئۆرلىگەن مەسۇم قابىل «تەخت» كە يۆلەنگەن ھالدا بېشىنى تىك تۇتۇپ ئولتۇردى ـ دە، قارىغا مايىل چىرايى سۇرلۇك تۇس ئالدى. ئۇ ئۇستەلگە قويۇۋالغان ئىككى قولىنىڭ بارماقلىرىنى توختىماي ئوينىتىشقا باشلىدى.

ـــ ھە، كىرىپ قاپتىمىزغۇ؟ ـــ مەسۇم قابىلنىڭ ئاۋازىمۇ نوپۇزلۇق ئەرباباللار پەدىسىدە چىقتى، ـــ بىرەر ئىش ـ كۇشىلەر بارمىدى؟

ـــ ئەمدى شۇ... پۇلنى قايتۇرۇش ۋاقتى ئون كۇن ـ لۇككەن، ـــ دېدى پەيتۇل يېلىنغان ھالدا، ـــ بالىلارنى ئوقۇتۇپ، قىزلارنى چىقىرىپ، ئوغۇللارنى ئۆيلەپ قولۇم قىسقا بولۇپ قالدى. شۇڭا قەرەلنى سەل ئۇزارتىپ بېرەرمىكىن دەپ...

ـــ ماڭا تۆلەيدىغان قەرز بولسىغۇ مەيلى دېسەم بولاتتى، ـــ مەسۇم قابىل يالغان يۆتىلىپ قويدى، ـــ لېكىن بۇ دۆلەتنىڭ پۇلىكەن، پرىنسىپ بويىچە ئىش قىلمىساق بولمايدۇ.

ـــ ئۇنداق شۇنداق، ـــ پەيتۇل ئالىقانلىرىنى ئۇ-ۋۇلىدى، ـــ ئەمما... ئەما... پۇلنىڭ ئورنىنى زادىلا قىلالمايمىز...

ـــ سىز ئىجتىمائىي ئالاقىسى كەڭرى ئادەم، ـــ مەسۇم

قابىلىنىڭ ئاۋازىغا تەنە ئارىلاشتى، ــ ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا كۆپ ئەسقاتتىڭىز، ئەمدى ساخاۋەتكە شاپائەت قىلمىسا بولماس.

ــ بىرنەچچىسىنىڭ ئۆيىگە قەرز سوراپ بارغانىدىم، ــ پەيتۇلىنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، ــ مېنىڭدىن بۇرۇن ھال ئېيتىپ يولغا سالدى.

ــ قەرز سوراپ نېمە قىلاتتىڭىز، ــ مەسۇم قابىل قاتتىقلا تەگدى، ــ ئابدۇرېھىم سۇلتانىنىڭ خۇلاسىسىدە دۇئاغا، خۇشامەتكە بېرىۋەتكەن، ئارتۇق يېزىۋەتكەن پۇللار ئېنىق يېزىلغانغۇ، شۇنى كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ ھەممىسىگە كۆرسىتىڭ.

پەيتۇلىنىڭ كۆز ئالدى راستتىنلا يورۇغاندەك بولۇپ كۆز قارىچۇقلىرى پىلدىرلىدى. بۇرۇنلاردا مەسۇم قابىل ھەر خىل ئامال ـ چارە، ھىيلە ـ مىكىر، ئەگرى پىلانلارنى كۆرسەتكەندە ئۇنىڭدا خۇددى شۇنداق ھالەت روي بېرەتتى. مانا ھازىرمۇ ئۇ يەنىلا ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىپ بۇيرۇق بېرىۋاتىدۇ. «شۇنىڭغىمۇ باش قاتۇرۇش كېتەمدۇ، قەلەم ھەققىڭلارنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى دېسىڭىزلا پۇتمىدىمۇ»، «ئۇ قايتىپ كەلمىگەنىكەن، ئۇنىڭغا ھەممە ئىشنى ئارتىپ قويغىلى بولىدۇ»، «ئۇنىڭ نامىدا قەلەم ھەققى يازغانىكەنسىز، پۇلىنى ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ»، «ئۇغرى كىرىپتۇ دەپلا قويساق بولىدۇغۇ»، «ئۆزگەرتىڭىز شالتاق بولۇپ چېنىپ قالىدۇ، باشقىدىن كۆچۈرۈپلا چىقىڭ»..... مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن ـ نۇرغۇن يول كۆرسىتىشلەر بولۇپ ئۆتكەن. پەيتۇلنى ئوڭدا قويۇۋەتكەنمۇ ئاشۇ ئاڭلىماققا يېقىملىق چارە ـ تەدبىرلەر..... قىڭغىر يوللاردا پۇتلاشتۇرغانمۇ ئاشۇ «ئۆزىنى كۆرسەتمەي ھىدىنى پۇراتقان» سىرلىق پىلانلار..... ساخاۋەتتىن يىراقلاشتۇرۇپ بارغانسېرى قاباھەت پاتقىغا پاتۇرغانمۇ ئاشۇ شېرىن ـ شېكەر ئۇچۇرلار..... بىراق، ھازىر ئۇلار ئاچچىق ئەسلىمىگە ئايلىنىپ قالدى. پەيتۇل ئەمدى ۋەيران بولغان قىسمىتىنى

ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ. ئۇنىڭ تەقدىرى مۇشۇ سىرلىق ئادەمگە باغلانغان. ئەگەر سەللا قىلدىن قېيىق كېتىدىغان بولسا، ئازغىنا پېنسىيە مائاشىنىمۇ ئالالماسلىقى مۇمكىن. پەيتۇل نېمىدېگەن خام ئويلىغان. ئۇ ئەسلىدە مەسۇم قابىلدىن ئىبارەت ھاسا تاياق بىلەن تۇرسۇنجانىنىڭ قاڭشىرىنى يارماقچى بولغانىدى، لېكىن بۇ ھاسا تاياق ئۆزىنىڭ گەجگىسىگە تېگىپ ئۇنى توپا چىشلىتىپ قويۇشنى كىم خىيالىغا كەلتۈرگەن؟! بىرقانچە يىلار ئىلگىرى مەسۇم قابىل پەيتۇل يالۇرۇۋاتقان پەگادىكى مۇشۇ ئورۇندا ئولتۇرۇپ «مۇئاۋىن كېجاڭلىق ئەمىلىمنى ساقلاپ قالسىڭىز» دەپ يېلىنغانىدى، ئەمدىلىكتە شۇ ئورۇندا ئولتۇرغان پەيتۇل ئۇنىڭغا يېلىنىۋاتىدۇ. كىم بىلىدۇ، تاڭلا بەش كۈندىن كېيىن مەسۇم قابىلمۇ ئاشۇ پەگادىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ چىنارغا يېلىنامدۇ تېخى! ئۇنىڭغا ئالدىن بىر نېمە دېمەك تەس. چۈنكى، تەقدىرى ئەزەلنىڭ ئويۇنلىرى بەندىلىرىنى مەسخىرە قىلىش بىلەنلا داۋاملىشىپ كەلدى. كۆرۈڭ، چۈننىڭ قانتىدەك ئەمەل كويىدا سەدىپارە بولۇپ، ئىتتەك كۈچۈكلەنگەن مەسۇم قابىل «تەخت» كە ئولتۇرۇۋىدى، خۇددى «ھۈمايۇن قۇشى قونسا چۈننى باشلىغا، سۈمۈرغ كېلۈر ئۇنىڭ قاشلىغا» دېگەندەك، تۇرسۇنجان ھەم پەيتۇل ئۇنىڭ ئالدىغا كەلمىدىمۇ؟! شۇڭا دەيمىزكى، زەر تونلارغا پۈركەنگەن ھۆكۈمدارغا شادلىق ۋە شادىمانلىق ئەبەدىيلىك بولمىغىنىدەك، جەندە ـ كۈلاھ كىيگەن دۇنيانىڭمۇ غۇربەتلىك كۈنلەر باقمىغاندە ئەمەس، چۈنكى ھاياتلىق قىسمەتلىرى تۇرلۇك ـ تۇمەندۇر!

پەيتۇل ئېڭىشكىنىچە مەسۇم قابىلنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىككى كۈنگىچە «دۇئاغا، خۇشامەتكە كەتكەن پۇللارنى يىغىش ئۈچۈن بىرنەچچە ئۆيلەرگە كىرگەن بولسىمۇ، ھېچنېمە ئۇندۇرەلمىدى، ھەتتا بەزىلىرى ھېڭدىن سېسىق گەپلەر بىلەن يولغا سالدى، بەزىلىرى بولسا چىرايىنىمۇ ئاچمىدى.

ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن، دېگەن گەپ راست ئوخ-
شايدۇ. ئۆز ۋاقتىدا پەيتۈلنى ماختاپ، كۆپتۈرۈپ ئېغىزلىرى-
دىن كۆپۈك قاياپ كەتكەن ئادەملەر ئۇ ئەمىلىدىن قېلىپ، نەپ
تەگمەس بولۇپ قالغاندىن كېيىن ئارقىسىنى ئۆرۈگەنىدى. ئا-
مالسىز قالغان پەيتۈل كەچ تەرەپتە نۇردۇن خوجىنىڭ ئۆيىگە
كىرىپ كەلدى. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ خۇلاسىسىدە، ئۇنىڭغا
ئارتۇق ئەۋەتىلگەن پۇل يەتتە مىڭ سومدىن ئاشاتتى. بىراق،
نۇردۇن خوجا چىرايىنىمۇ ئاچماي ئولتۇرۇۋالدى. چۈنكى، ئۇ
پەيتۈل ئەمەلدىن قالغاندىن كېيىن ئۇنى كۆڭلىدىن سىيرىپ
چىقىرىۋەتكەنىدى. شۇنداقتىمۇ پەيتۈل ئۆزىنىڭ قاتتىق تەڭلىك
تارتىپ قالغانلىقىنى، بولمىسا ھەرگىز ئۆز ۋاقتىدا ئەۋەتكەن
پۇللارنى زىغىرلاپ يۇرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ يالۋۇردى. نۇر-
دۇن خوجا يەتتە مىڭ سوم پۇلنىڭ گېپى چىقىش بىلەن ئورنى-
دىن چاچراپ تۇردى - دە، چالۋاقاپلا كەتتى:

— مەن ھەرقايسىڭنىڭ خەزىنىسىدىكى پۇلنى بۇلىدىمۇ، ئوغرىلىدىمۇ - ھە؟ — نۇردۇن خوجا شىرەگە مۇشتلىدى، — بېسىم ئىشلىتىپ ئارتۇق ئېلىۋالدى دەيدىغانغا مەن ياكى ھوقۇق-
دار بولمىسام، ياكى قەلەم ھەققىمنى مۇنچە پۇلدىن بېرىڭلار،
دەپ شەرت قويدۇممۇ؟ بۇ قانداق گەپ ئۆزى.

— ئەمدى قاراڭ... ئۆز ۋاقتىدا سىز يازغان، تۇزگەن،
تەھرىرلەپ بەرگەن ئورىگىناللارنىڭ بەت سانى بويىچە قەلەم
ھەققى يازغانكەنمىز، — پەيتۈل مۇلايىملىق بىلەن چۈشەندۈر -
دى، — كىتاب چىققاندىن كېيىن، خەت سانى خېلىلا كەم چىق-
تى. ئابدۇرېھىم سۇلتان شۇ بويىچە ھېسابلاپ، ئوشۇق كەتكەن
پۇللارنى ئاسانلا تېپىۋالدى.

— كىتاب چىققاندىن كېيىن يازماي، ئورىگىنالغا قەلەم
ھەققى يازغانكەنسىلەر، بۇ سىلەرنىڭ تۇزۇمىڭلاردىكى ئىش،
مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى - ھە؟ — نۇردۇن خوجا بارغانسېرى

قىزىشماقتا ئىدى، — بىلىپ قويۇڭكى، مەن سىڭدۇرگەن ئىل-
مىي ئەمگىكىمگە لايىق ھەق ئالدىم. ئەگەر چەت ئەللەردە بولغان
بولسام ئۇنىڭدىن ئون ھەسسە، ھەتتا يۈز ھەسسە ئارتۇق ئالغان
بولاتتىم.

پەيتۈل نېمە دېيىشىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ چىرايى خىجا-
لەتچىلىك، تەڭلىك، خاپىلىقتىن قىزىرىپ، ئېسىلىپ كەتكەنە-
دى. ئۇ بۇ چاغقىچە نۇردۇن خوجىنىڭ كۆلۈپ، ھىجىيىپ
يۈرگەن ئىللىق قىياپىتىنى كۆرۈپ ئادەتلىنىپ قالغاچقىمۇ،
ئۇنىڭ «بۇلىدىمۇ» «ئوغرىلىدىمۇ»، «بېسىم ئىشلەتتىممۇ؟» دې-
گەن چاغدىكى قوپال ئەلپازىنى كۆرۈپ ئوسال ئەھۋالدا قالغانە-
دى. دېمىسىمۇ، پەيتۈل ھەر قېتىم بىرەر - ئىككى كاللەك
پۇلنى قوش قوللاپ سۇنغىنىدا، خۇشلۇقىدىن كۆزلىرى يۇمۇ-
لۇپ، ئاغزى يېپىلماي قالىدىغان نۇردۇن خوجا «ۋۇي، بۇ
نېمانچە جىق، مېنىڭ مۆلچەرىمدىن خېلىلا ئوشۇق ئېلىپ كەپ-
سىز...» دەپ، «رەھمەت، ھەشقاللا» دىن قانچىنى دەۋەتكە-
نىنى ئۆزىمۇ ساناپ بېرەلمەيتتى، ھەتتا تېلېفون ئارقىلىق مىد-
نەتدارلىقىنى بىلدۈرەتتى. مانا ئەمدى قايتۇرىدىغان چاغدا پەي-
تۇلنى ئىتتەك سىلكىشلەپ قاپىقىنىمۇ ئاچمىدى. پەيتۈل بۇ
يەرگە قانچىلىك ئۈمىد بىلەن كەلدى دەيسىز. ئۇنىڭ كۆڭلىدە
«ئۆز ۋاقتىدا ھىممەتلىرىڭ ئاز بولمىدى، ھازىر بېشىڭغا كۈن
چۈشۈپتۇ، كەم يەرلىرىڭنى تولدۇرۇۋال، دەپ بىرەر كاللەك
پۇلنى ئالدىمغا قويار» دېگەن تەمەمۇ يوق ئەمەس ئىدى. دوست-
لۇق، يېقىنلىق، «ۋاي» دەپ دولا قېقىشلارنىڭ ھەممىسى مەن-
پەئەت ئېرىقىدىن سۇ ئىچىپ تۇرمىسا قۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى
چۈشەنگەن پەيتۈل يەنىلا نۇردۇن خوجىغا يېلىندى:

— بولمىسا... قەرز ھېسابىدا ئازراق پۇل ئۆتنە بېرىپ
تۇرالامسىزكىن؟ — مەن تىلخەت يېزىپ بەرسەم...

— قەرز؟! — نۇردۇن خوجا ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. بۇ

ئۇنىڭ «قېنى، كەشكىنى توغرىلا» دېگەن بېشارىتى ئىدى، — مەن دېگەن سودىگەر، تىجارەتچى بولمىسام ئوشۇق پۇل نېمىش قىلسۇن!

پەيتۇل بېشىنى سالغىنىچە سىرتقا قەدەم ئېلىشى، زەرب بىلەن يېپىلغان ئىشىك خۇددى ئۇنىڭ ئارقىسىغا تەپكەندەك چۆچۈپ كەتتى. ئۆز ۋاقتىدا شۇنچە كۆپ ھىممەتلەرگە نائىل بولغان نۇردۇن خوجىنىڭ بۇ يۇزسىزلىكىدىن قاتتىق خورلانغان پەيتۇل ئايىغى ئاستىدىكى يولنىمۇ پەرق ئەتمەي چوڭ يولغا چىقتى.

ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە ئىككى بۇرادىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا قايتتى. پۇلنى قايتۇرۇش قەرەلى توشۇپ قالاي دېگەنىدى. مەسۇم قابىل چىنارنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن بېرى، ئاخىرقى ھاياتىنى دوغا تىككەن ئۇششۇك ھەرسىدەك كىچىككىنە ئىشلارغىمۇ سەپرايى ئۆرلەپ نەشتىرىنى سانجىشقا ئارانلا تۇراتتى. ئۇ ئەتىگەن پەيتۇلنى چاقىرىپ: «پۇلىنى قەرەلىدە تۆلەپ قايتۇرمىسىڭىز، جەريمانە بىلەن قوشلاپ تۆلەيسىز» دەپ ھەيۋىسىنى كۆرسەتتى. ئۇ دېگىنىنى قىلماي قويمايتتى، شۇڭا پۇلنى ۋاقتىدا تاپشۇرالمىسا مەسۇم قابىل ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ئۆچ ئالاتتى.

ئىككى قاسناقتىكى ئاكاتسىيە دەرەخلىرىنىڭ سارغايغان ياپراقلىرى تۆكۈلۈپ خېلىلا شالاڭلىشىپ قالغان بولسىمۇ، يانتۇ ئېسىلىپ تۇرغان ئۆكتەبىر قۇياشى يەنىلا قىزىق تەپتىنى يوقاتمىغانىدى. كەم پۇلنىڭ ئورنىنى تولدۇرالماي غەمگە پاتقان پەيتۇل چەت ـ ياقىلار بىلەن كېتىۋاتاتتى. ئۇ تۇيۇقسىز، ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان تۇرسۇنجاننى كۆرۈپ قالدى، ئۇنىڭ قولىدا خېلىلا ئېغىر سومكا بار ئىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشقانسېرى، يەر بېقىپ ئۆتۈپ كېتەيمۇ ياكى سالاملىشىپ قويايمۇ، دېگەن ئوي ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلىدە تەڭلا پەيدا

بولدى. يول چېتىدىكى تۆمۇر سالاسۇن ئىككى رەقىبنى تار يولدا ئۇچراشتۇرۇپ قويغانىدى.

«بۇ يۇزسىز قەستەن تېنىۋېلىپ مېنى خىيانەتچى قىلىپ قويدى» دېگەن قورساق كۆپۈكى تۇرسۇنجاننىڭ جەھلىنى قاتتۇرۇپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە خۇشال ئىدى. چۈنكى مۇشۇ ئادەمنىڭ زىيانكەشلىك «ھەسسىسى» بولمىغان بولسا تۇرسۇنجان بۈگۈنكىدەك ئەركىن ـ ئازادە قانات ياساپ ئۇچالمىغان، نەشرىيات سودىگىرى بولالمىغان بولاتتى. لېكىن، پېتىدىن چۈشۈپ، روھى سۇنغان پەيتۇل پۇلنىڭلا كويىدا قالغاچقا، ئىچىدە مەسۇم قابىلنى قارغاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىلىقىدا بىر غۇلاچمۇ يەر قالمىدى. گويا غايىبتىن بىر كىم كوماندا بەرگەندەك ھەر ئىككىسى ئورنىغا مىخلىنىپ قالدى. پەيتۇلنىڭ خىجىللىق ئىلكىدە مۆلۈلدەپ تۇرغان كۆزلىرى، خالتىلىشىپ قالغان قوش ئېگىزكلىرى، مۇلايىم، بىچارە ھالىتى، سەل ئېگىلگەن قەددىنى كۆرگەن تۇرسۇنجاننىڭ تۇرۇلگەن قاپاقلىرى لەپىدە ئىچىلدى. ئاداۋەتنى ئۇنتۇغان غۇمسىز بۇ چىرايدىن غەيرەتكە كەلگەن پەيتۇل قورۇنغان ھالدا: «تۇرسۇنجان...» دېگەن بىر ئېغىز گەپنى ئارانلا دېيەلىدى.

— پەيتۇلكا، بۇياققا مېڭىپسىز؟

— ھە، شۇ... بىرنەچچە كۈنلەر بولدى، پۇلنىڭ غېمىنى قىلىپ بولالماي... — پەيتۇلنىڭ بۇرۇنقى ئەپتىدىن ھېچنېمە قالمىغانىدى، — مەسۇم قابىل ئادەم ئەمەس نېمىكەن، ھەممىسىنى تولۇق تاپشۇرىسەن دەپ... ئاڭلىسام سىزنىمۇ...

— ھېچقىسى يوق، مەن يولۇمنى تېپىۋالدىم...

— ماڭا قاراڭ تۇرسۇنجان، كۆپ ئويلاندىم، — پەيتۇل يىغلىۋېتىدىغاندەكلا قىلاتتى، — ئويلىغانسېرى باشتىن ـ ئاخىر مەسۇم قابىلنىڭ كەينىگە كىرىپ ئاجايىپ چوڭ خاتالىقلارغا يول

قويغانلىقىمنى بىلىپ يەتتىم. ئۇ. . . ئۇ ئىنتايىن قۇۋ، ھىيلە-گەر، ساختىپەز ئەبلەخكەن ئەمەسمۇ.

— راست دەيسىز. ئۇ سىز تەھرىرلەۋاتقان ئورىگىنالنى ئوغرىلاپ ئېلىپ چىقىپ تەپتىش مەھكىمىسىگە ئاپىرىشىمنى ئېيتتى. ئاندىن ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرى-دىن كۆپەيتىۋالغان نۇسخىسىنى ماڭا بەردى. ئېسىمدىن كۆتۈ-رۈلۈپ كەتكەن كونا قەلەم ھەققى كۆتەكلىرىدىن نۇرغۇن پاكىتقا ئېرىشىدىغانلىقىمنى شۇ يادىمغا سالدى. ئىشقىلىپ، سىز توغ-رۇلۇق نۇرغۇن ئىشلارنى ماڭا يەتكۈزۈپ تۇردى. مەنمۇ خۇددى سىزدەك «ماڭا يارىدىم قىلىۋاتىدۇ» دەپ چۈشەنگەنىكەنمەن.

— قارىغۇ بۇ نائەھلىنى، ئورىگىناللارنى سىزنى ئوغرىلە-دى دەيدۇ. تېخى «ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتە-رىنى «ئۆزى كۆپەيتىۋاپتىكەن» دەۋاتامدۇ. تۇرسۇنجان، سىز-نى «خاپا بولماڭ» دېسەممۇ بەربىر ۋاقتى ئۆتتى، لېكىن ئە-چىمدىكىنى دەۋالمىسام تېخىمۇ تۇگىمەپ كەتكۈدەكمەن. ئۇ-يۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنى ئۆزگەرتىش نەق شۇنىڭ پىلانى، ساختا تالونمۇ ئاشۇ ياساپ چىققان ھىيلە، سىز-نى «بۇ يەردە بۇرنۇمغا سۇ كىردى، يۈزۈممۇ قالمىدى، ئەمدى چەت ئەلدىن كەلمەيمەن» دېدى، دېيىش ئارقىلىق ئاپتورلارنىڭ قەلەم ھەققىنى بەرمەسلىكنى شۇ ئېيتقان. تېخى چىنارنىڭ ئېيتمىشىچە، مەسۇم قابىل سىزنى سېستىش ئۈچۈن نەچچە يىللاردىن بېرى نۇرغۇن پۇل خەجلەپتۇ. چىنارنى ئادەم توپلاپ يۇقىرى - تۆۋەن قاتارتىپ غۇلغۇلا چىقارغانمۇ يەنە شۇ.

— چىنار مەسۇم قابىلنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى تۇرۇقلۇق، ئەجەب ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ قاپتۇ؟

— نەدىكىنى، چىنار تۇنۇگۈن خېلىلا ئېغىر مەستكەن، ئۇ مەسۇم قابىلغا دەھشەتلىك خەتتىن بىرنى تاپشۇرغانلىقىنى دەپ بەردى.

— نېمە مەزمۇندىكى خەتكەن؟

— مەسۇم قابىل پەيتۇل ھەم تۇرسۇنجانلارنى كۆزدىن يوقاتقاندىن كېيىن، ساڭا ئۇيغۇر بۆلۈمنىڭ بىرىنچى قول مۇ-دىرلىقىنى بېرىمەن، دەپ ۋەدە قىلغانىكەن. كەچۈرۈڭ تۇرسۇن جان، مەن كالۋا سىزدىن ئاغرىنىپ يۈرۈپتىكەنمەن، نامسىز خەتنى ئەسلىدە مەسۇم قابىل چىنارغا يازدۇرۇپتىكەن ئەمەسمۇ.

— ئۇنداقتا پەيتۇلكا، ئۇلارنىڭمۇ ھوقۇق - ئىمتىيازلە-رىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇنغا بارمايدۇ.

پەيتۇل نەچچە يىللاردىن بېرى مەسۇم قابىلنىڭ قۇرغان قاپقىنىغا چۈشۈپ نۇرغۇنلىغان سەۋەنلىك - خاتالىقلارنى سادىر قىلغانلىقى، تۇرسۇنجاننىمۇ توغرا چۈشەنمەي ئۆمۈرلۈك پۈشاي-مانا قالغانلىقى قاتارلىقلارنى سۆزلەپ، ئىچىگە توشۇپ كەتكەن قورساق كۆپۈكلىرىنى چىقىرىۋالدى.

— ئادەملەرنى چۈشەنمەك بەك تەسكەن، — پەيتۇل كۆز-دىن دومىلاپ چۈشكەن ئىككى تامچە ياشنى يەڭ ئۇچىدا سۈرتۈ - ۋەتتى، — بۇرۇن مەندىن مەنپەئەت كۆرگەن نۇرغۇن بۇرادەرلەر مېنىڭدىن بىر يولىلا يۈز ئۆرۈدى. مۇشۇ ياشقا كەلگەندە خەقنىڭ بوسۇغىلىرىدا پۇل تىلەپ يۈرۈش ئاسان دەمسىز. يۈزۈمگە دەس-سىگەنچىلىك قىلىپ يېلىنىدىم، يالۋۇردۇم، بۇنى بېشىغا كەل-مىگەن ئادەملەر تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ.

تۇرسۇنجاننىڭ بىردىنلا ئۆزىنى ۋەيران قىلغان رەقىبىگە ئىچى ئاغرىپ قالدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇ پەيتۇلنى يانپاشقا ئېلىپ يېقىتقاندىن كېيىن ئىچىدە بىر يېرى ئېچىشىپ ئارام-سىزلىنىپ يۈرگەنىدى. پەيتۇل ساختا تالون ئارقىلىق ئۇلۇش-ۋالغان سەككىز مىڭ ھەم قاقتى - سوقتى قىلغانلىرى بىلەن قوشقاندا يىگىرمە مىڭ سوم ئەتراپىدا خىيانەت تۆلىگەن بولاتتى. لېكىن، تۇرسۇنجان پەيتۇلنىڭ غەرىزىنىڭ يامانلىقىنى بىلگەن-دىن كېيىن، ئۇيۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى تىزىملاش دەپتىرىنى،

نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى كونا قەلەم ھەققى تالونلىرىنى قىدىرىپ يۈرۈپ پەيتۇلنى كۆتۈرۈپ قوپقۇسىز قىلىۋەتتى. چىن ھەقىقەتىنى سۆزلىگەندە، بۇ پەيتۇلنىڭ پەيلىنىڭ يامانلىقىدىن بولدى. ئەلۋەتتە، ئىككى پالۋان چېلىشقا چوشكەندە بىر - بىرىنى يەڭمەكچىش ئۈچۈن قەيەردىن تۈتۈپ يەرگە غۇلىتىشنى ئويلايدۇ، «ماۋۇ جان يېرىكەن» دەپ ئولتۇرمايدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك، تۈرسۇنجان بىلەن پەيتۇلمۇ بىر - بىرىنى يەڭمەكچىش ئاستە تاللاپ ئولتۇرمىدى. مەسۇم قابىل ئۇلارنى تالاشتۇرۇپ قويۇپ لوقمىسىنى تارتىۋالدى، ئۇلار ئاغزى - بۇرۇنلىرى قان، بەدەنلىرى جاراھەتلەنگەندىلا ھوشىنى تاپتى، بىراق كېچىكتى، لوقما ئاللىقاچان باشقىلارنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ كەتكەنىدى...

تۈرسۇنجان ئېڭىكىنى مەيدىسىگە چۆكۈرۈپ، توختىماي مىچىلداپ، ياش يۇقى كۆزلىرىنى مۆلۈلدىتىپ يەر بېقىپ تۇرغان پەيتۇلغا قاراپ بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. ئەلۋەتتە، ياشاش ئۈچۈن بىر ئادەمنىڭ چوڭ كوچىدا ياش تۆكمىكى ئاسان ئەمەستە!

— يەنە قانچىلىك پۇل كەملەپ قالدى، — سورىدى تۈرسۇنجان.

— ئون ئىككى مىڭدەك پۇلنىڭ ئورنىنى زادىلا قىلالمىدىم.

— كەچتە ئۆيۈمگە كىرىڭ، تاپقاندا بېرەرسىز.

— راستمۇ؟ — خۇشاللىقىنى يوشۇرالمىغان پەيتۇل تۈرسۇنجاننىڭ قولىنى تۇتتى، — رەھمەت سىزگە، مېنى... مېنى ئاشۇ قارا توڭگۇزنىڭ ئالدىدا بىر تەڭقىسلىقتىن قۇتقۇزدىڭىز...

— مەن ماڭاي پەيتۇلكا، — تۈرسۇنجان تاكسىغا قول كۆتۈردى، — «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىغا بارماقچىدىم.

— كىتابىڭىزنى شۇ يەردە چىقارماقچىمۇ؟

— ياق، كىتاب نومۇرىنى شۇلاردىن ئالمەن، مەبلەغنى

ئۆزۈم سالىمەن، — تۈرسۇنجان تۆمۈر سالاسۇنىنى ئايلىنىپ كېلىپ تاكسىغا چۈشتى، — بۇلارنىڭ ئىچىدە ماھىگۇلنىڭمۇ كىتابى بار...

قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن پەيتۇل ماشىنىنىڭ ئارقا سىدىن قاراپ قالدى. تۈرسۇنجان سائىتىگە قاراپ قويدى. ئۇ بۇگۈن ئەتىگەندىلا مەسئۇت پەيزۇللانىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ ئوبزور - ماقالىلەر توپلىمى، يەنە بىر ياش ئاپتورلارنىڭ پوۋېستلار توپلىمىنىڭ ئورنىغاللىرىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇلار «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتىدا ئۆچرىشىپ مەسئۇل مۇھەررىر بىلەن بىرلىكتە توختام تۈزۈشمەكچى ئىدى. تۈرسۇنجان دەسلەپكى قېتىمدا تەۋەككۇل قىلىپ يەتتە كىتابقا مەبلەغ سېلىپ ئۆزى چىقىرىشقا بەل باغلىدى. ھېكمەت «تۇمانلىق يىللار» نىڭ تۆت تومىنى يېزىپ تۈگەتكەن بولسىمۇ، ئۇستىدىن قايتا كۆرۈپ تۈزىتىۋاتقاچقا تېخى تاپشۇرمىغانىدى. شۇڭا تۈرسۇنجان «گۆھەر زېمىن» نەشرىياتى ئائىلىكلەر بىناسى ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشتى.

ئىشىك چېكىلىشى، ھېكمەت چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. تۈرسۇنجان مېھمانخانىغا كىرىپلا گىلەم ئۈستىدىكى قول چامادانى ھەم سەپەر سومكىلىرىنى، كىيىملەرگە دەزمال سېلىۋاتقان ماھىگۇلنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ بىر يەرگە چاپدۇنغانلىقىنى بىلىپ بولدى. ماھىگۇل چاي قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇ ئالدىرايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنىمىدى.

— ھېكمەت، رومانىنى تاپشۇرماي نەگە قاچماقچى بولۇۋا - تىسەن؟ — دېدى تۈرسۇنجان دوستىغا تىكىلىپ، — بۇگۈن كەلمىسەمزە، غىپلا قىلىپ تىكشۈپتىدىكەنسەن - دە.

— ساڭا بايا تېلېفون قىلسام، ئۆيدىكىلىرىڭ ئەتىگەندىلا چىقىپ كەتكەن، دېدى، — ھېكمەت ئۇنىڭغا تاماكا سۇندى، — ئەھۋالدا سەل ئۆزگىرىش بولۇپ قالدى. قارا، ماھىگۇلنىڭ دەم

ئېلىش نۆۋىتى كېلىپ قاپتىكەن، شۇڭا مەنمۇ ئىداردىن ئون بەش كۈنلۈك دەم ئېلىشىمنى ئالدىم، ئىككىمىز غۇلجىدىكى تۇغقانلارنى يوقلاپ كەلمەكچى.

— تۇغقانلارغا ماھىگۈلنى كۆرسىتىپ كېلىمەن دېگىنە، غۇلجىلىقلار «خوتەندىنمۇ مۇشۇنداق چىرايلىقلار چىقىدىكەن» دەپ ھەيران قالار.

— ھوي تۇرسۇنجان، — ماھىگۈلمۇ چاقچاق قىلدى، — ئەسلىي چىن چىراي ئۇيغۇر قىزلىرى خوتەندىن چىقىدۇ جۇمۇ، ئۇلار رەڭگارەڭ نەرسىلەرنى ئىشلەتمىسىمۇ يەنىلا تەبىئىي گۈزەل.

ئۇچىلىسى تەڭلا كۈلۈپ كېتىشتى.

— ھېكمەت، راست گەپنى قىل، رومانىنى قانداق قىلىسەن؟

— ماھىگۈل ئىككىمىز كۆرۈپ ئازراقلا قالغان، غۇلجىدىن قايتىپ كېلىپ بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا تاپشۇرىمىز، — دېدى ھېكمەت، — ئاڭغىچە قولۇڭدىكى كىتابلارنى ماڭدۇرۇپ تۇرمامسەن.

— بوپتۇ ئەمىسە، سېنىڭ تۆت كىتابىڭنى ئايرىم ماڭدۇراي، ئەمما غۇلجىغا بېرىپ يېتىۋالمىساڭلا بولدى.

— خاتىرجەم بول، ئۆلۈم - يېتىم بولغان ئۆيلەرنى پەتىلەپلا قايتىمىز.

— ماھىگۈل، سىزنىڭ كىتابىڭىزنى نەچچە يىل بېسىپ ياتقان گۇناھىم ئۈچۈن، مېنىڭ خېتىمگە ئەللىك سومدىن قەلەم ھەققى بېرىمەن، رازى بولارسىز؟

— گەپ پۇلدا ئەمەس، تۇرسۇنجان، — دېدى ماھىگۈل كىيىملەرنى قاتلاۋېتىپ، — كىتابىم چىقىپ قالسىلا شۇنىڭغا خۇشالمەن.

— ھەي قۇيۇن، نەشرىياتلاردا تۇزۇم بويىچە مېنىڭ خېتىمگە

ئون سەككىز سومدىن يىگىرمە بەش سومغىچە قەلەم ھەققى يېزىلىۋاتقان يەردە، ئۇنداق كۆپ بەرسەڭ ساڭا پايدا قالامدۇ؟

— بۇ ئىشلارنىڭ پىرى بولۇپ كەتتىم دېگىنە. ئەگەر يولىنى تاپالىساڭ نەشرىياتچىلىقتا زىيان يوق.

— يامان قاغدالما، قۇۋ نېمىسەن جۇمۇ، ئىچىڭگە كىرىپ چىقسام، پۇلنى يەمچۈك قىلىپ، قەلبىمى پىشقان قەلەم ئىگىلىدىغان ئۆزۈڭگە جەلپ قىلماقچىغۇ سەن.

— ھازىر مەن قانات - قۇيرۇقى بوغۇلمىغان ئەركىن شۇڭقارمەن، — تۇرسۇنجانىڭ كۆزلىرىدىن چېقىن چاقنىدى، — ئەمدى پەرۋاز قىلغىنىمنى كۆر. مېنى «پو ئاتى» دېسەڭمۇ مەيلى، لېكىن ئۇچ يىلغىچە قەد كۆتۈرۈپ كەچكەڭ باسما زاۋۇتتىن بىرنى قۇرۇپ چىقىمەن. بەش يىل بولغاندا ئىككى - ئۇچ يۈز ئىشچى - خىزمەتچىلىرى بولغان باسما زاۋۇت ھەم كىتاب تارقىتىش شىركىتى قۇرۇپ مۇستەھكەم ئۇل تىكلەيمەن. ئون يىل بولغاندا پۈتۈن ئەسلىھەلىرى تولۇق، ئىلغار، زامانىۋىلاشقان كارخانىچى بولۇش پىلانىم بار.

— سېنىڭ پىلانلىرىڭنىڭ ئەمەلىيلىشىشىگە ئىشەنچىم كامىل، — ھېكمەت تۇرسۇنجانىڭ شىجائىتىگە قايىل ئىدى، — ھەر ھالدا ھوشيار بول، تۇز يەردە پۈتلاشتىڭ، يىقىلىپ قوپتۇڭ، بۇلار ساڭا تەجرىبە - ساۋاق بولسۇن. ئەڭ مۇھىمى، يۇقىرى - تۆۋەن رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۇر. ئۇلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدىغان يوغانچىلىقنى قىلما، كەمتەر، سەممىي بول. سىناقتىن ئۆتمىگەن پىلانلىرىڭغا نىسبەتەن ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇت. پۇلنى قوغلىشىپ قانۇن - تۈزۈمنى ئۇنتۇپ قالما، بۇ قېتىم يىقىلساڭ ھەممىنىڭ ئىشەنچىسىدىن مەھرۇم قالىسەن.

— ۋاي، ۋاي، سېنىڭدەك بىر مەسلىھەتچىم بولسا گۇلىنى گۇلىگە كەلتۈرۈۋېتەتتىم، — دېدى تۇرسۇنجان، — يا،

سەنمۇ ماڭا ئوخشاش خىزمەتكىنى تاشلاپ مەن بىلەن ئىشلەمسەن؟

— مېنىڭ يېزىقچىلىق ھەم سىزىقچىلىق كەسىپلىرىمگە چوڭقۇر مۇھەببىتىم بار، — دېدى ھېكمەت ماھمگۇلگە قاراپ قويۇپ، — بىراق، شۇنى ئەستىن چىقارما، مەن ھامان سەن بىلەن بىللە!

— رەھمەت ساڭا، — تۇرسۇنجان ئورنىدىن تۇردى، — سىلەرگە ئاقىيول بولسۇن، كۆڭۈللۈك ئويناپ كېلىڭلار. ھە راست، بىر گەپنى ئۇنتۇپتىمەن. ئۆتۈشمە كۆۋرۈك يېنىدىكى تاۋار ئۆيلەردىن توقسان كۋادرات مېتىرلىق بىر يۇرۇش ئۆيگە پۇل تۆلەپ قويدۇم.

— پاھ، قالتىسقۇ، نەچچە ئېغىزلىقكەن؟

— تۆت ئېغىز، بەلكىم سىلەر كېلىپ بولغۇچە مەن كۆچۈپ بولارمەن.

ھېكمەت تۇرسۇنجاننى ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كىردى. ئۇ ھەر قېتىم سەپەرگە چىققىنىدا قەلەم، خاتىرە، ئورىگىنال قەغەزلىرىنى سېلىۋالىدىغان كىچىك قول پوپكىسىنى ئېلىش ئۈچۈن چوڭ ساندۇقنى ئېچىپ ئاختۇرۇشى، قولىغا گۈلزىبانىڭ چاچ تۇماری چىقىپ قالدى. ھېكمەتنىڭ بىردىنلا يۇرىكى سېلىپ كۆز جىيەكلىرى قىزاردى. ئۇ تىرناقتەك قىپقىزىل تۇمارنى ھىدلاپ تۇرۇشى، بوسۇغىدا قاراپ تۇرغان ماھمگۇل كۆرۈپ قالدى. ئۇ شۇ ھامان يۈزلىرىنى توسۇپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. ماھمگۇل ئاپئاق تور پەردىلەر تارتىلغان دېرىزىدىن سىرتقا قارىغىنىچە ئۇنسىز ياش تۆكۈپ تۇراتتى، ھېكمەت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سىلىققىنا قۇچاقلىدى.

— ئاھ ئوخشاش ھىد - پۇراقلار، ئوخشاش سۇمبۇل چاچلار، — ھېكمەت ماھمگۇلنىڭ ئۇزۇن چاچلىرىنى ھىدلىدى ھەم سىلىدى، — خۇدايىم ئۆمرىڭىزنى ئوخشاتمىسۇن.

— تىلەكلىرىڭىزگە رەھمەت، — ماھمگۇل ئېسەدەپ كەتتى، — لېكىن ھىدلىرىم - پۇراقلىرىم ئوخشىمىسا كېرەك...

— چىن سۆزۈم ماھمگۇل، بۇ ئوتتۇز يىللار ئىلگىرىكى شۇ پۇراقلار... — ھېكمەت تۇمارنى ماھمگۇلنىڭ چاچ ئۇچىغا چىگىپ قويدى ھەم ئەستىن كۆتۈرۈلمىگەن ئىككى مىسرا شېئىرنى تولىمۇ پەس ۋە مۇڭلۇق ئاۋازدا تەكرارلىدى:

ئۆزۈڭ بىر قىز، چېچىڭ بىر قىز،
كۆيدۈم ساڭا ئەي بىر جۈپ قىز.

— ھېكمەت!... — ماھمگۇل ئېرىگە قايرىلىپ باقتى.

— ماھمگۇل، قارا ڭ بۇنى، — ھېكمەت چاچ ئۇچىنى كۆرسەتتى.

— قىزىل تۇمار! — ماھمگۇل ھېكمەتنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتتى...

ئانا يۈرت مېھرى

ھېكمەت بىلەن ماھىگۈل غۇلجىغا كېلىپ ئەتىسىلا خادىك ھارۋا كىرا قىلىپ جاڭزىدىكى كىچىك ئاپىسى مايمۇنەمنى يوقلاپ كەلدى. زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ مۇبارەك خاتىرىسىدە بولسا كېرەك، مايمۇنەمنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھى بولغان ئاۋابەكرى (ئاۋاكرىم) قىرىقىنچى يىللاردا ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كېلىپ شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدا ئوقۇپ غۇلجىدا ئوقۇتقۇچى ھەم ئىشلەۋاتقان مەكتىپىگە مۇدىر، ئازادلىقتىن كېيىن سودا - سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق خىزمەتلەردە بولغان. ئۇ ئۆز زامانىسىدا تونۇلغان، پەزىلەتلىك، ئىستېداتلىق زىيالىيلارنىڭ بىرى ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئاۋابەكرىگە «ئىلىم نوپۇزلۇقى» ، «ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇر» دېگەن جىنايەت ئارتىلىپ كۆرەش - پىپەن قىلىنغاندىن كېيىن، ئائىلىسى بىلەن يېزىغا سۈرگۈن قىلىندى. ئۇ بىر مەزگىل رېجىم ئاستىدا ئېغىر ئەمگەككە سېلىندى، ئاندىن يېگىرمە ياشلىق ئوغلى ئابدۇقاھار بىلەن دۇينىڭ مالىلىرىنى باقتى. بىر كېچىسى قاتتىق چىققان بوراندا قويلار پىتىراپ كېتىشتى. ئەگەر بىرەر چىشقاق پاقلان يىتۈپ كەتسە ياكى ئۆلۈپ قالسا، بۇ سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ نەق بۇزغۇنچىلىقى ھېسابلىناتتى. ئاتا - بالا ئىككىسى تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرۈپ، چىلىق - چىلىق تەرلەپ كېتىشتى. دادىسىنىڭ سارغىيىپ كەتكەن چىرايىنى كۆرگەن ئابدۇقاھار، ھۆل بولۇپ كەتكەن كۆڭلىكىنى سېلىۋېتىپ قويلارنى قوغلاشقا باشلىدى. كەچ كۈزنىڭ ئاچچىق سوغۇقى يۈز - قوللارنى چېقىپ

تۇرسىمۇ، يۈگۈرۈشتىن چاڭقاپ كەتكەن ئابدۇقاھار دۈم يېتىپ ئېرىقتىن سۇ ئىچتى، شۇ كۈنى يېرىم كېچىدىن ئۆتۈپ نەپەس يېتىشتۇرەلمەي، ئەتىسى سەھەردە جان ئۈزدى. چۈنكى، ئۆپكە ئىششىپ كۆكرەككە پاتماي قالغانىدى. بۇ ئېغىر مۇسىبەت ئۇنى تۇلماي تۇرۇپ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» باسقۇچى باشلانىدى. شەھەردىن چىققان بىر توپ قىزىل قوغدىغۇچىلار ئاۋابەكرىنى باغلاپ ئېلىپ كەتتى، ئارىدىن ئۈزۈن ئۆتمەي ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىشتى...

ئاخشام ئۇلار بىر كېچە مۇڭداشتى، مايمۇنەم كىچىك ئاپىسى بۇ قايغۇلۇق ئەسلىمىلەرنى سۆزلەپ بەردى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئازاب چەككەن ھېكمەت، كامىل، مۇرات، نەفىسە، زۇمرەتلەر ھەم ئۇكىسى نەبىنىڭ كىچىك تۇرۇپلا تارتقان تارتقۇلۇقلىرى كۆڭلىدىن كەچكەن ماھىگۈل مايمۇنەم كىچىك ئاپىسى بىلەن تەڭلا كۆز يېشى تۆكۈشتى.

— ساپساق بىر ئادەمنى بىھۇدە ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئارقىدىن ئەسلىگە كەلتۈرگەننىڭ نېمە پايدىسى، — دېدى مايمۇنەم رومىلىنىڭ ئۇچىدا كۆزلىرىنى سۈرتۈپ، — دېگەنبىلەن ئوغلۇم ئۆمرجان دادىسىنىڭ ئورنىنى بېسىپ سودا - سانائەت ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

كىچىك ئاپىسى بىلەن بىر كېچە مۇڭداشقان ھېكمەت بىلەن ماھىگۈل بۇگۈن چۈشلۈك تامىقىنى يەپلا قايتىشقا تەرەددۇت قىلغانىدى، مايمۇنەم ئۇلارنى قويۇپ بەرمىدى.

— بالام، ئارى كۈندە بىر كەلمەيسەن، بىرەر كۈن دېگەنىنىڭ يېنىشى يوق، — دېدى مايمۇنەم رەنجىگەندەك قىلىپ، — ئەيسا جان دېگەن كەنت باشلىقىمىز بار، ئۇ تولىمۇ ئوبدان ئادەم. ئاشۇ بىر يىلى كېلىپ كەتكىنىگە ئاڭلاپ «بىر چاقىرىۋېلىش ئويۇم بار ئىدى» دەپ ئۇۋۇلىنىپ كەتتى. ئۇ سىلەرنى بۇگۈن

كەچكە بىر چىنە چايغا تەكلىپ قىلىپ قويدى، كىرمىسەك سەت تۇرار، مەن ئۇلارغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن.

كىچىك ئاپىسىنىڭ لەۋزىنى يىرالمىغان ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل ئۇنىڭغا رازىلىق بەرگەندىن كېيىن، قەدىمكى جايلارنى كۆرۈش ئىستىكىدە زايىمكا ئورمانلىقىغا يول ئالدى. زايىمكىنىڭ كۆزلۈك مەنزىرىسى ماھىگۇلنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالىدى. قاتمۇقات ئېدىرلىقلاردىكى بىر - بىرىگە گىرەلەشكەن چىغىر يوللار ئوت باسقان سۇزۇك بۇلاقلارغا ئېلىپ باراتتى. ئۇنىڭ شىرقىراپ ئېقىۋاتقان زۇمرەتتەك سۇلىرى بارغانسېرى پەسلەپ، پاخپاق قوراي، سۇتلىگەن، چىغىرتماق، چىغ، لويلا، ئەمەن قاتارلىق ئادەم بويى ئېگىزلىكتە ئۆسكەن ئوت - چۆپلەر ئىچىدە غايىب بولاتتى. بۇ چىغىر يوللار قېلىن چاتقاللار ئىچىدە داۋاملىشىپ، قارىياغاچ، سۆگەت، جىگدە يەنە قانداقتۇر تېرەكلەر بىلەن قاپلانغان زايىمكا ئورمانلىقىغا تۇتاشقانىدى. خۇددى خوتەنىنىڭ ئەتلەس - شايىلىرىدەك خىلمۇخىل رەڭ ئالغان تەبىئەتكە مەھلىيا بولۇپ قالغان ماھىگۇل ھېكمەتنىڭ زايىمكا ھەقىقىدىكى ئەسلىمىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايتتى.

ھېكمەتنىڭ بالىلىق چاغلىرى تۇنۇگۈنكىدەك ئېسىدە تۇرۇپتۇ. ئۇ چاغلاردا زايىمكا ئىپتىدائىي ئورمان ئىدى. قېلىن ئورمان روجەكلىرىدىن شاۋقۇن سېلىپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھېكمەت دوستلىرى بىلەن كىچىك تارامىلاردا بەس - بەس بىلەن ئۇزۇشۇپ، ئۇ تەرەپتىكى ئارالالارغا ئۆتۈشەتتى. ئورمان ئىچىدىكى ئات - ئۇلاغ يوللىرىدا يۈگۈرۈشۈپ، بىر - بىرىنى قوغلىشىپ، ۋاشاك قىلىنغان قوغۇنلۇق، تاۋۇز-لۇقلارغا يوپۇرۇلۇپ كىرەتتى - دە، تاغار، خالتىلىرىنى تولدۇراتتى. ئۇ چاغلار شۇنداق تالقان تۆكتى، مەمۇرچىلىق زامانلار-مىكىن تاك، ۋاشاك قىلىنغان قوغۇن، تاۋۇزلۇقلاردا قوغۇن، تاۋۇز ھەر قەدەمدە ئۇچراپ تۇراتتى. قېرىنداشلىرىغان سەۋزە،

پىيازلىقلاردىمۇ ئەنە شۇنداق سېخىيلىق مەۋجۇت ئىدى. بەزىدە ھېكمەت دوستلىرى بىلەن زايىمكا ئەتراپىدىكى ئېدىرلىقلاردا تېكىساقال سېغىزى چىقىراتتى، بۇ سېغىزنى مەكتىپىدىكى قىزلار «ماڭا بىر چاينام» دەپ تالىشىپ يالۋۇرۇشاتتى.

— شۇ چاغلاردىلا سېغىز بىلەن قىزلارنى يالۋۇرتۇپ يۈرۈپتىكەنسىز - دە، — دېدى ماھىگۇل چاقچاق قىلىپ.

— يوقسۇ خېنىم، ئۇنداق كۈندا-شلىق قىلماك، — ھېكمەت ھەزىل بىلەن جاۋاب بەردى، — بىر چاينىمنى ئون تىيىنغا سېتىۋالاتتىم دەڭا.

— بىرەر چايىنام سېغىزنىڭ سوۋغا قىلغانلىرىڭىز يوقمۇ؟ — ياندۇرۇپلا سورىدى ماھىگۇل.

— مېنىڭ مەرتەم سوۋغا قىلغۇم بار ئىدى، — دېدى ھېكمەت كۈلۈپ، — لېكىن مەكتىپىمىزدە ماھىگۇل ئىسىملىك قىز يوق بولۇپ قالدى - دە!

ماھىگۇل ئېرىگە يالىتىتىپ قاراپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ھېكمەتنىڭ بىلەكلىرىگە قوللىرىنى ئۆتكۈزۈپ پەسكە قارىۋالدى. ئۇلار زايىمكا ئورمانلىقىغا سېلىنىپ كەتكەن ھەر خىل شەكىلدىكى ئۆيلەر، پەن زاۋۇتى، يەم - خەشەك زاۋۇتى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئولتۇراقلاشقان ئائىلىلىك بىنالارنى ئايلىنىپ، دەريا تەرەپكە چۈشۈپ كېتىدىغان يول ئېغىزىغا قايرىلدى. بۇ يەردىن بىرقانچىلىغان تارامىلارغا بۆلۈنگەن ئىلى دەريا-سى ۋە تارام ئارىلىقلىرىدىكى چوڭ - كىچىك ئاراللار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قېلىن ئوت قاپلىغان يان باغرىلاردا رېلىس يانتۇزۇلغان تۆمۈر-يول دەريا ساھىللىرىغا پەسلەپ چۈشۈپ كەتكەنىدى. بۇنىڭغا ھەيران بولغان ماھىگۇل ھېكمەتتىن سورىدى.

— بۇ يەردە پويىز يولى نېمىش قىلىدۇ؟

— بۇ پويىز يولى ئەمەس، — كۈلدى ھېكمەت، — ھەر قېتىم سال كەلگەندە قارىغايلارنى ۋاگون ئارقىلىق پەن زاۋۇتىغا

توشۇش ئۇچۇن ياسالغان بولسا كېرەك. رېلىسلارنىڭ داتلىشىپ كەتكىنىگە قارىغاندا، پرېستانىنى تۆۋەنگە يۆتكەپ كەتكەن ئوخشايدۇ.

— سال دېگەن قانداق نەرسە ئۇ؟

— نۇرغۇن قارىغايلارنى بىر - بىرىگە چېتىپ ئېقىتىپ كېلىدۇ، بۇنى سال دەپ ئاتايدۇ.

ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل قولتۇقلىشىپ، بەزىدە ئىلگىرى - كېيىن مېڭىشىپ دەريانىڭ قىرغىقىغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار پاختا ئاتقۇچىنىڭ زىيىدىن قاڭقىغان پاختىلاردەك پارچە - پارچە ئاق بۇلۇتلار لەرزان ئۇزۇپ يۇرگەن سۇزۇك كۆك ئاسمانغا، ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا تولغىشىپ سوزۇلۇپ كەتكەن ئاقۇاش تاغلارغا، ئۇنىڭدىنمۇ نېرىدىكى سۇس مانانلارغا تىكىلىپ ھاياجان ئىلكىدە قېتىپ قېلىشتى...

نىل رەڭلىك مانانلاشقان گۈڭگا تاغلار باغرىلىرىدا كۆكۈچ تۇماندەك كۆلەڭگىلەر بىر - بىرىدىن پەرقلەنگەن ھالدا سوزۇلۇپ ياتاتتى. بىلىمگەنلەر بەلكىم ئۇنى كۆكتىن ئۇزۇلۇپ چۈشكەن يامغۇر بۇلۇتلىرى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن. ياق، ئۇلار تەڭرىتاغ ئانىنىڭ باغرىنى باغاشلاپ ياتقان غۇلجىنىڭ مېھرى ئىللىق سەھرا - يېزىلىرى — توققۇز تارا، جاغىستاي، چۈلۇقاي، خونخاي مازار، قاينۇق، سۇپتاي قاتارلىق قەدىمىي تاران ماكانلىرى ئىدى. بارغانسېرى پەسلەپ، چەكسىز يېيىلىپ ياتقان ئالتۇندەك رەڭدار تۇزلەڭلىكلەر، باغلار، قاراڭغۇ ئورمانلار، مۇنبەت قارا چىلانتۇپراق، يىلانباغرى ئېقىنلار بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ، زۇمرەتتەك ئىلى دەريا ۋادىلىرىنى ھاسىل قىلغان. ئىلى دەرياسى ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ئۆتۈپ زايىمكىغا كەلگەندە بىرقانچە تارامىلارغا بۆلۈنۈپ ئاقاتتى. بىر زامانلاردا پادىچىلار تارامىلار ئوتتۇرىسىدا يېشىل مارجاندەك چوقچىيىپ قالغان ئاراللارغا مالىلىرىنى ئۆتكۈزۈپ

بېقىشاتتى.

ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى. دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىمى ئىزنالىرىغا قىڭغايغان قۇياش قارىياغاچ، سۆگەت، جىگدە، قىرچىنتاللار بىلەن قاپلانغان زايىمكا قىرغاقلىرىنى قىزغۇچ نۇرلىرىدا سىرلىق تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئەتراپنى قاپلاپ تۇرغان ئورمانلار، قىپقىزىل، ساپسېرىق، قوڭۇر، ئاق رەڭلەر بىلەن تاۋلىنىپ بەجايىكى رەڭدار سۇرەتنى ئەسكە سالاتتى. مىليونلىغان چېقىنلارنى چېقىپ ئېقىۋاتقان دەريا ئۆركەشلىرى خۇددى كۈمۈش ئېرىتمىسىدەك يالتىرايتتى. ئەتراپتىن ئەمەن، بۇيا، كەندىر ھىدلىرى دىماغلارغا ئۇرۇلۇپ، ئۇلۇغ سۇدىن كېلىۋاتقان نەم ھاۋا تەنلەرگە ھۇزۇر بېرەتتى.

قېلىن ئوت قاپلىغان دەريا قىرغاقلىرىدا، يىراقلارغا نەزەر تاشلىغان ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل كەچكى قۇياش نۇرىدا گىگانت ھەيكەللەردەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. ماھىگۇلنىڭ سۇس بىنەپشە رەڭ نۇر ئىلكىدە قىزارغان ئاق گىرىپ كۆڭلىكى، ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىرىنىڭ توزۇندىلىرى مەيىن شامالدا ھىلپىرلىسە، ھېكمەتنىڭ چارلاشقان بۇدۇر چاچلىرى دەممۇ دەم كۆزلىرىگە چۈشۈۋالاتتى. ئۇلار دەريانىڭ ئۇ قېتىمدىكى ئالاقات، قارىقات جىغانلىقلىرى، تىكەنلىك چاتقاللىقلار، سارغايغان قومۇشلۇقلارغا، توقايلىشىپ كەتكەن قىرغاق بويلىرىدا لەرزان پالاق ئۇرۇپ ماكانلىرىغا قايتقان بېلىقچىلارغا، توپ - توپ ياۋا ئۆردەكلەر ئۇچۇشۇپ چۈشۈۋاتقان يېكەنلىكلەرگە كۆز ئۇزمەي قارىشاتتى. لۆمشۇپ ئېقىۋاتقان دەريانىڭ ئۇ قېتى ھەم بۇ قېتى ئوخشاشلا خىلمۇخىل رەڭلەر بىلەن بويالغان بولۇپ، قىپقىزىل، قوڭۇر قىزىل، ساپسېرىق، ھال، ئاقۇش سېرىق ياپراقلار، خىلمۇخىل گىياھلار بىر - بىرىدىن ھۆسن تالىشىپ تەبىئەتنى ھادىس گۈزەل تۇسكە كىرگۈزگەنىدى.

— ھېكمەت، قاراڭا، ئۇ نېمە؟ — ماھىگۇل دەريانىڭ

باش تەرىپىدىن ئېقىپ كېلىۋاتقان قاپقارا نەرسىنى كۆر - سەتتى، ــ تېخى ئۇستىدە ئادەمنۇ بار ئىكەن.

ــ سال، ــ دېدى ھېكمەت كۆلۈپ تۇرۇپ، ــ بايا سىز- گە دېمىگەنمىدىم.

ــ ئۇنى نەگە ئاپىرىدۇ؟

ــ پەن زاۋۇتىغا، پەس تەرەپتە قارىغايلارنى سۇزىدىغان پرېستان بولۇشى مۇمكىن.

سال بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. قاپقارا كەكە ساقاللىق بىر كىشى قىرغاقتا سوقۇلۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ئارقا تەرەپتىكى تەڭشەكنى كۆچەپ تارتىۋاتاتتى. سالنىڭ باش تەرىپە- دىكى ياش يىگىت بولسا قولىدىكى ئۇزۇن چەڭنىنى سۇغا پاتۇ- رۇپ كەينىگە قاتىيىۋالغانىدى. سال دەريا بويىدىكى ئېگىز ئۆس- كەن ساپسېرىق قومۇشلار، توزغاقلىرى يېتىلگەن يېكەنلەر ئارد- ىدا غىل - پال كۆرۈنۈپ قالسا، بەزىدە سۇلارنى شالاپلىتىپ پەيدا بولاتتى. سال ئۇستىگە قالايمىقان تاشلاپ قويۇلغان چاپان، جۇۋا، ئوتۇن، تولغىشىپ ئىس چىقىۋاتقان تاش ئوچاق، پار كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قۇم چۆگۈنلەرگە قاراپ ھەيران بولغان ما- ھىگۇل سال ئۇزاپ كەتكۈچە كۆز ئۇزمەي تىكىلىپ قالدى.

ئىلى دەريا بويلىرىنى ئوتقاشتەك تاۋلىغان قۇياش يىراق ئېقىن ئىزنالىرىغا ئاستا - ئاستا چۆكمەكتە ئىدى. دەريا سۈيى قاندەك تاۋلىنىپ ئىككى قاتتىكى ئورمان، چاتقاللىقلارمۇ قىز- غۇچ چاك ئىچىدە غۇۋا كۆرۈنەتتى. ئايالىنىڭ مۇرىسىدىن قۇ- چاقلىۋالغان ھېكمەت ئۇنى باشلاپ دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىنى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلارنى تىزغىچە چۆكۈرگەن يۇمشاق مىسىل، ياۋا يالپۇز، ياۋا بېدىلەر خۇددى ئات يايلىدەك يېتىپ كەتكەندى، ئۇلاردىن بىر خىل قۇرۇشقا باشلىغان ئوت - خەس- لەرنىڭ ھىدى كېلەتتى. ماھىگۇل بىردىنلا ھۆ بولۇپ، يوپۇر- ماقلىرى كاۋا چېچىكىدەك سارغايغان ئارچا غولىنى تۇتۇپ پەسكە

ئېگىشتى. ئۇ بىرنەچچە قېتىم قۇرۇق ھۆ قىلغاندىن كېيىن سەل ئوڭشالدى، يۈزى ياشتىن ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى.

ــ زىيان قىلغۇدەك بىر نېمە يېمىگەنىدىڭىز، ــ دېدى ھېكمەت ئۇنىڭ ئاقىرىپ قالغان چىرايىغا قاراپ، ــ ياكى غۇل- جىنىڭ ھاۋاسى بىلەن سۇيى يەكلەۋاتامدۇ؟

ــ ئەنسىرىمەڭ، بۇ سىز ئويلىغاندەك ئىش ئەمەس، ــ بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن ماھىگۇل كۆزلىرىدىكى لىپمۇ- لىپ ياشلار بىلەن كۈلدى، ــ كېتەيلى، كەنت باشلىقى ساقلاپ قالمىسۇن. . .

ــ چۈشەندىم، ــ ھېكمەت ماھىگۇلنى قۇچاقلىغىنىچە نەچچە پىرقىرىتىۋەتتى، ــ مۇبارەك بولسۇن!

يېرىم كۈنلۈك سايا‌ھەتتىن كۆڭلى سۆيۈنگەن ھېكمەت بە- لەن ماھىگۇل كەنتكە قايتىپ كىچىك ئاپىسىنىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلگەندە، ھويلىدىن ئېگىز، تەمبەل بىر يىگىت چىقىپ كەل- دى. ئۇنىڭ كۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدىن سەمىمىي، مۇلايىم يىگىت ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ چوڭ - چوڭ قەدەم ئېلىپ كەلگىنىچە ھېكمەت بىلەن قوش قوللاپ كۆرۈشتى. ماھىگۇلگە سۇس ئېگىلىپ، ھال - ئەھۋال سورىدى.

ــ مەن ئەيسا‌جاننىڭ ئوغلى بولىمەن، ــ دېدى يىگىت يۇمشاق تەلەپپۇزدا، ــ ھەرقايسىلىرىنى چاقىرىپ كەلگەنىدىم.

ــ بولىدۇ، بىز ئارقىڭىزدىن بارايلى، ــ ھېكمەت ماھە- گۇلگە قاراپ قويدى، ــ تېخى كۈنمۇ بالدۇرغۇ.

ــ دادام بىللىلا ئېلىپ كەل، ئۆينى تاپالماي قالمىدۇ، دېگەن.

ــ ئەمىسە مەن ئۆيگە كىرىپ چىقاي.

ماھىگۇل ھېكمەتكە «قۇرۇق كىرسەم بولماس» دېگەن مە- نىدە قاراپ قويۇپ ھويلىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ھايال بولمايلا قول سومكىسىنى ئېلىپ چىقتى. يىگىت ئۇلارنى باشلاپ چوڭ

يولغا چىقىپلا سولغا قايرىلدى. يەر بېتىنى بىر قەۋەت ساپسېرىق غازاك قاپلىغانىدى. ئىككى قاسناقتىكى چوڭقۇر ئېرىق ئىچىدە بىرمۇنچە قويلار بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ غازاك يالمايتتى. چوڭ يولنىڭ ئوڭ تەرىپى كۆز يەتكۈسىز ئېتىز بولۇپ، سول تەرىپىگە بولسا ئۇزۇنلۇقى يۈز مېتىر كەلگۈدەك قىسقا خالتا كوچىلار سېلىنىپ كەتكەنىدى. ھەربىر كوچىنىڭ ھەر ئىككىلا تەرىپىدە ئويما نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەنگەن گۈللۈك دەرۋازىلار بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. ھويلا ئالدىلىرىدىكى تۇلۇق-تاش، ساپان، سىيالكا، شۇنداقلا باغلاپ قويۇلغان ئات، كالىلار بولمىغىنىدا، پىششىق خىش بىلەن سېلىنغان بىر كۆركەم قورۇ - جايلار شەھەر كوچىلىرىنى ئەسكە سېلىپ قويايتتى.

ئۇلار ئىككى كوچىدىن ئۆتۈپ ئۇچىنچى كوچىغا قايرىلدى - دە، سول تەرەپتىكى ئويما نەقىشلىرى رەڭگارەڭ سىرلانغان قوش قاناتلىق ھەيۋەتلىك دەرۋازىغا كىرىشتى. ھويلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە لاپاسلىق مال ئېغىلى، سول تەرىپىدە پىشايۋانلىق ئۆيلەر بار ئىدى. ئۇزۇن كەتكەن جاھازلاردىكى تاللارنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ، قۇرۇپ كەتكەن بولسىمۇ، تېخىچىلا كۆمۈلمىگەنىدى. ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى يوغان بىر تۇپ ئالمىنىڭ پۇتىغا سويۇلغان بىر قوي ئېسىقلىق تۇراتتى. پاكار، دېقاققىنا كەلگەن بىر ئادەم قوينىڭ ئىچ - قارنىنى ئېلىش بىلەن بەنت بولغاچقا، ھېكمەت، ماھىگۇللەرنىڭ كىرگىنىنى زادىلا تۇيمىدى.

— دادا، مېھمانلار كەلدى، — دېدى يىگىت دادىسىغا ئېگىشىپ.

پاكار ئادەم دەرھاللا ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىغا تارتىۋالغان پەشتامىغا قوللىرىنى سۈرتتى. ھېكمەت ئۇنىڭ ئاقارغان بوردەك ساقاللىرىغا، قىسقا چار قاشلىرىغا، بۇغداي ئۆڭ يۈملاق چىرايىغا، دېقاققىنا گەۋدىسىگە تىكىلىپلا قالدى. ئۇ قارىغانسېرى

كۆز جىيەكلىرى كېڭىيىپ، قارىچۇقلىرى قاتقان ھالدا چەكچىيىپ تۇراتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆڭۈل ئەينىكىدە، ئۇزۇن يىللار مۇقەددەم بولۇپ ئۆتكەن ھايات پاجىئەلىرىنىڭ گىرىمىسەن كۆلەڭگىلىرى ئۆز ئەكسىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. ئەنە، ئاقسارايى سايلىقىنىڭ زۇلمەتلىك قاراڭغۇلۇقىدا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوت، كىمدۇر بىرىنىڭ ئايانچلىق زارى، يەنە كىمنىڭدۇر قاقاقلاپ كۈلگەن ئاۋازى... ئۇنىڭ «خۇدا رىزقىمنى نەلەرگە چاچقان بولسا..." دېگەن ۋاقتىدىكى ئۇستۇاشلىرى توپا، ساقاللىرى ئۆسۈپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن سىماسى خۇددى بۇلۇتلار پەردىسىدىن ئۆزۈلۈپ چىققان ئايدەك بارا - بارا يورۇماقتا ئىدى.

— مەن سىلىنى تونۇيالارمۇ؟ دەپ گەپ قىلمىغانىدىم، — دېدى ئەيسا جان ھېكمەتنىڭ چىرايىدىن مەنۇن بولغان ھالدا، — ئاخىر ئەسلىرىگە ئالدىلا...

— مەتمۇساكا... — ھېكمەت ئېتىلىپ كەلدى، ئۇلار قۇچاقلاشتى.

— ھېكمەت ئەپەندىم... ھېكمەت ئەپەندىم... — مەتمۇسانىڭ پۈتۈن تېنى ھاياجان ئىزتىراپىدا تىترىمەكتە ئىدى، — قارىسىلا بۇ ساخاۋەتلىك ئۇچرىشىشنى! جانابىي ئاللاغا مىڭ قەتىرە ھەمدۇسانا... ھەمدۇسانا...

مەتمۇسا يىغلىغانىدى. ئۇ قورۇقلار ئارا ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتمەي ماھىگۈلگە قارىدى - دە، ھېكمەتنىڭ بايىقى ھالىتى ئۇنىڭدا روي بەردى.

— گۈلزىبا خېنىم... يا... ياق، بۇ... بۇ مۇمكىن ئەمەس...

— بۇياق گۈلزىبانىڭ سىڭلىسى ماھىگۈل بولىدۇ، — ھېكمەت ئاستا شۇڭىلىدى.

— ئاھ خۇدا، قۇدرەت - كارامەتلىرىڭگە تەسەننا، —

مەتمۇسا سەل ئېگىشكەن ماھىگۇلنىڭ پېشانىسىگە بارمىقىنى تەگكۈزدى، ــ ئۇمرىگىز ئوخشىمىسۇن، تېگىل ئوخشىمىسۇن...

ــ ۋاييەي... توۋا، هويلىدا پاراڭلىشىۋاتقانلار قوشنىلار چېغى دەپ، خېمىرىمنى يۇغۇرۇپ ئولتۇرۇۋېرىپتىمەن، ــ مەلىكە ساھىبخان سىلىق قەدەملەر بىلەن پېشايۋان پەلەمپىيىدىن چۈشتى ــ دە، ماھىگۇل بىلەن قۇچاقلىشىپ سۆيۈشتى، ــ تىنچ تۇردىڭىز، تىنچ ــ ئامان كېلىپ قالدىڭىز...

ــ نۇرەخمەت بالام، ــ دېدى مەتمۇسا ئوغلىغا قاراپ، ــ ماڭ، كېلىن بالىنى چاقىر، ناسىرنىڭ ئايالى بىلەن ئۆپكە ــ هېسىپلەرنى قۇيسۇن، ئاپاڭنىڭ قىلىدىغان ئىشى چېچىدىنمۇ تولا.

ــ قېنى، ئۆيگە كىرىلى، ــ مەلىكە ساھىبخان يول باشلىدى.

سەككىز تۇۋرۇكلۇك ئۇزۇن پېشايۋاننىڭ ئىككى چېتىدە ئالدىغا ئۇسۇپ چىققان ئىككى «سوقا ئۆي» بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى ئالتە ئېغىزدەك ئادەتتىكى ئۆيلەر، هوجرا، دالان، ئامبار ئىدى. مېهمانلار باشلانغان سوقا ئۆي ئىنتايىن چوڭ بولۇپ، يەرلىك ئادەت بويىچە جابدۇلغانىدى. تولدۇرۇپ سېلىنغان گىلەمەر، قاپقاقلىق دېرىزە تەكچىلىرىدىكى تەشتەكلىك گۈللەر، ئەينەكلىك تام ئىشكاپلىرى ۋە ئۇنىڭ ئىچىگە تىزىلغان فارفور بۇيۇملار بۇ ئۆينى هەيۋەتلىك تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئۆي ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ تاماق شىرەسى بۇرۇنلا تەييارلانغان بولۇپ، ئۇستىگە ئاپئاق داستىخان يېپىپ قويۇلغانىدى. مېهمانلار تاۋار كۆرپىلەردىن ئورۇن ئالدى. مەلىكە ساھىبخان داستىخاننى ئېلىۋېتىپ چاي تەييارلاشقا چىقىپ كەتتى. مەتمۇسا نان ــ توقاچلارنى ئوشتۇپ قويدى. شىرە ئۇستى سېرىق ماي، قايماق، سۇزمە، قېتىق، مالىنا مۇرابباسى قاتارلىق سەھرا نېمەتلىرى

بىلەن تولغانىدى.

مەلىكە ساھىبخان پەتنۇستا چەينەك ــ پىيالىلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ مېهمانلارغا چاي قۇيدى. ئۇنىڭ بېجىرىم يۈزىگە ئىنچىكە قورۇقلار چۈشكەن بولسىمۇ، ئەينى زامانلاردا مەتمۇسانى مەهلىيا قىلغان چېغىر كۆزلىرى هېلىھەم خۇمارلىشىپ چاقناپ تۇراتتى، چېكە چاچلىرى بولسا كۆكۈچ ئاقارغانىدى.

ــ مەلىكەم، چاينى مەن قۇياي، ــ مەتمۇسا ئايالىنى بۇرۇنقىدەكلا مەلىكەم دەپ ئاتايتتى، ــ ساپ قايماق بىلەنلا ئەتكەنچاي تەييار قىلمىسەن، كېلىن بالا سېنىڭدەك ئوخشىتالمايدۇ.

ــ ئەمىسە تارتىنماي ئېلىڭسىلا، بۇ ئادەم سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى ئاڭلاپ بىر كۈن قويغان ــ تۇنقىنىنى بىلمەيلا قالدى، ــ مەلىكە ساھىبخان چىقىپ كەتتى.

ــ هەي... جاپاكەش مەزلۇم، ــ مەتمۇسا ئاپئاق ساقالىنى سىيپىدى، ــ مېنىڭ جاپايىمنى بەك تولا تارتتى.

ــ مەتمۇساكا، قاچانلاردىن بېرى بۇ يەرلىك بولۇپ قالدىلا، ــ سورىدى هېكمەت، ــ تېخى چوڭ قورۇ ــ جايلارنىمۇ قىلىۋاپلا.

ــ سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، ــ مەتمۇسا ماھىگۇل بىلەن هېكمەتنىڭ چىنىسىگە ناۋات سېلىپ قويدى، ــ ئۆزلىرى سومكامغا ئىككى ناننى سېلىپ، كامىل ئەپەندىم بىلەن ياتاقلىرىدىن ئۈزىتىپ قويغان شۇ كۈنلەرگە يېگىرمە بىر يىلدىن ئېشىپ قاپتۇ. هە راست، كامىل ئەپەندىمنىڭ ئەهۋالى قانداق؟

ــ كامىلنىڭ قازا قىلىپ كەتكىنىگە، ــ هېكمەتنىڭ چىرايى قايغۇلۇق تۇس ئالدى، ــ يېرىم يىل بولۇپ قالدى.

مەتمۇسا دۇئاغا قول كۆتۈرۈشى، هېكمەت بىلەن ماھىگۇلمۇ قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشتى.

ــ رەهمەتلىك تولىمۇ ئېسىل ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ سۆزلىرى

رنى ئەمەس، بەلكى چرايىنى كۆرسەمۇ ئەيمىنىپ تەرلەپ كېتەتتىم.

ھېكمەت دوستىنىڭ نېمە كېسەل بىلەن قازا قىلغانلىقىنى سۆزلەپ تۇرۇشى، مەلىكە ساھىبخان كىرىپ پىيالىلەرنى يېغىشتۇردى، ئاندىن پەتنۇستا ئاپقۇرلارغا ئۇسۇلغان ئەتكەنچاي ئېلىپ كىردى. ساپسېرىق قايماقلار لەيلەپ تۇرغان چاينىڭ يۈزىنى كۆرگىلى بولمايتتى، شۇنداقتىمۇ مەتمۇسا ئۇستىلەپ سېرىق ماي سېلىپ قويدى.

— سەھراچىلىق، ھېكمەت ئەپەندىم، سۆت - قايماققىلا زورلايدىغان گەپكەن، — مەتمۇسا گەرچە ئۆزرە سورىغاندەك قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن ئىپتىخارلىق پۇراپ تۇراتتى، — بىراق، كۆرگەن كۈنلىرىمىزنى ئويلىساق، بۇنىڭغا مىڭ قەتىرە شۈكۈر دەيمىز.

— ئۆزلىرى ھال ئېيتسىلا، — دېدى ماھىگۈل گەپ قىستۇرۇپ، — بىز نېمىمۇ دەرمىز.

— راست دەيلا خان، — مەتمۇسا ساقاللىرىنى سىيپاپ قويدى، — بۇ كۈنلەرنى ئاۋۇنلى خۇدا، ئاندىن قالسا مۇرات، ھېكمەت، كامىل ئەپەندىلەر بەردى، دېسەم لاپ بولمايدۇ. مەن يۈرتتىن چىقىپ سىرتلاردا ئۈچ يىل سەرسان بولدۇم، ئىلىغا كېلىپ ئورۇنلاشقىنىمغا ئون سەككىز يىل بولۇپ قاپتۇ.

— مەن ئىلىغا بىرنەچچە قېتىم كەلدىم، شۇ چاغلاردىمۇ مەشھەدە بار ئىكەنلا - دە؟ — سورىدى ھېكمەت، — ئەجەب ئۇچرىشالماپتىمىز.

— 1976 - يىلى كەلگەنلىرىدە ئۆزۈم كۆرۈشۈشتىن قاچتىم. چۈنكى، مەن بىلەن تونۇشلۇقى بار ھەرقانداق ئادەم ھەم يۈرتلۇقلاردىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ يۈرگەن چاغلىرىم ئىدى، — دېدى مەتمۇسا، — 1981 - يىلى بولسا مايمۇنەمدىن كېلىپ كەتكەنلىكلىرىنى ئاڭلاپ، قوقاستا پۇچۇلانغاندەك

بولۇپ كەتتىم.

— شۇنداق قىلغانلىرىمۇ ئوبدان بوپتىكەن، — ھېكمەت كونا ئىشلارنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى، — سىلى كەتكەندىن كېيىن ئەلەم كۆرىشىگە قاتناشقانلارنى سۈرۈشتە قىلىش باشلاندى. بىر قېتىم كامىل ئىككىمىزدىن سۈرۈشتۈرۈپ كەپتىكەن. كامىل تەمتىرىمەيلا «قەشقەر كانسۇ ئارقىلىق چەت ئەلگە چىقىپ كېتىمەن» دېگەن، دەپلا گەپنى ئۇزۇۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بوستان ئىنقىلابىي كومىتېتى سىلىنى ئىزدەشنى توختاتتى.

— ياۋاللا، شۇ يىللاردا دەككە - دۈككىدە ياشاپ يېگىنىمىز چرايىمىزغا چىقمىغان، يا كېچىدە كۆزىمىزگە ئۇيقۇ كەلمىگەن، — دېدى مەلىكە ساھىبخان بېشىنى چايقاپ، — بۇ ئادەمنىڭ قانچە كېچىلەر رازىلىق بەرگەنلىكىنى، نەچچە قېتىم ۋەسىيەت قىلغانلىقىنى ساناپ بېرەلمەيمەن.

— دەسلەپتە قاتتىق تۇتۇلدى، — دېدى ھېكمەت، — كېيىن مەركەزنىڭ ھۆججىتى كەلگەندىن كېيىن، ئەلەم كۈرىشىدىكى ئىشلارنى كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلدى.

— شۇ ئەمەسمۇ، بېشىنى يەيدىغانلار، ئادەملەرنى ئۆزئارا ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، — دېدى مەلىكە ساھىبخان، — يەنە نېمىگە ئۇرۇشتۇڭ، دەپ ئەدىپىنى بەرسە بولامدۇ؟

— مەلىكەم، ئاشخانىدىكى ئىشلار قانداق بولۇپ كەتتى؟ — مەتمۇسا ئايالىغا قاراپ كۈلۈپ قويدى، — ئەتكەنچايلىرىڭمۇ سىڭىپ بىر يەرگە باردى.

— نۇرەخمەت گۆشلەرنى پارچىلاپ قازانغا سېلىۋېتىپ، سازەندە ئاغىنىلىرىنى چاقىرغىلى چىقىپ كەتتى. كېلىن بالا ھەجەر بۇۋى بىلەن ئۆپكە - ھېسىپلەرنى قۇيۇۋاتىدۇ، — مەلىكە ساھىبخان ئورنىدىن تۇردى، — قوشنىلاردىن ئىككى ئايال تاماق تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى، مەنمۇ چىقىپ باقاي، ماھىگۈلئايىنى

يالغۇز قالارمىكەن دەپ ئولتۇرۇپ قالدىم.

— مەنمۇ چىقىپ ياردەملىشەي، — ماھىگۇل مەتمۇسانىڭ خاپا بولغىنىغا قارىماي ئورنىدىن تۇردى، — غۇلجىلىق ئايالالار-نىڭ تاماق ئېتىشتە دېگى بار، ئەگ بولمىسا ئۆگىنىۋالارمەن.

— ياللا، — ماھىگۇلنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالغان مەتمۇسا ياقىسىنى تۇتتى، — گۇلزىبا خېنىمنىڭ ئۆزىلىغۇي، چاچ تۇمارلىرىغچە ئوخشاپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان، خۇدايىم يامان سۆز، يامان كۆزدىن نېرى قىلسۇن!

— مەتمۇساكا، نۇرەخمەتتىن باشقىمۇ بالىلىرى باردۇ، ئۇلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — ھېكمەت بۇ سۆزنى قىلىپ قويۇپ شۇ هامان ئۆكۈندى، — ياكى...

— خۇدايىم ئىنساپ - تەۋپىقلىق بالىلاردىن تۆتنى بەر - دى، — مەتمۇسا پەخىرلەنگەندەك كۈلۈپ قويدى، — ئاقسۇدىكى چېغىمىزدا قوشكېزەك تۇغۇلغان بىر جۈپ قىزىم بار ئىدى، ئۇلار هازىر ئىلى سەفەندە ئوقۇيدۇ، مۇشۇ سەھرانىڭ تەۋەررۈكى بولغان ئەگ كىچىك ئوغلۇم ئون يەتتە ياشقا كىردى. ئۇ ماتور-لۇق نەرسىلەرگە بەك ھېرىسمەن چىقىپ قالدى. شۇڭا، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈشى بىلەنلا تراكتور ئېلىپ بەردىم، هازىر شەھەردە قۇرۇلۇشلارغا قۇم - شېغىل، خىش توشۇپ ئوقەت قىلىۋاتىدۇ. نۇرەخمەت بولسا خۇدايىم بەرگەنلا بىر بالا بولدى. ئالتە يېشىدا قولۇمغا چۈشكەچكىمۇ ماڭا بۆلەكچىلا ئامراق، ئاممىزە، مەن بىلەن يۈرۈپ تارتمىغان جاپاسى قالمىدى.

مەتمۇسانى قەد كۆتۈرگەن هاللىق سەۋىيىدىكى دېھقان دې-يىشكە بولاتتى. ئۇنىڭ قولىدا ئەللىك مو يەر، يەتمىش - سەكسەن تۇياق قوي، تۆت سىيىر، ئۈچ ئات، بىر تراكتور، شەھەرگە كىرىش، يەم - خەشەك توشۇش ئۈچۈن خادىك هارۋە-سى بار ئىدى. ئۇ چوڭ ئوغلى نۇرەخمەت بىلەن دېھقانچىلىق قىلاتتى. مەلىكە ساھىبخان سىيىر سېغىش، قېتىق ئۈيۈتۈش،

تاماق ئېتىش دېگەندەك ئۆي ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولاتتى.

يىغىم - تېرىمنىڭ قاتلاڭ مەزگىللىرىدە ئۇمۇ ئەرلەر بىلەن تەڭ بۇغداي ئورۇش، خامان تېپىش... لارغا قاتنىشاتتى. مەتـ-مۇسا بەش يىلنىڭ ئالدىدا شايارلىق ناسىر ئىسىملىك بىر يېتىم-چى بالىنى بېقىۋالغانىدى. بۇلتۇر ئۇنى ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ ئائىلىسىنىڭ بىر ئەزاسى قىلىۋالدى، ئۇ بالا ئايالى هەجەربۇۋى بىلەن قوي، كالا، ئاتلارغا قاراشتىن سىرت، ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغمۇ يارەملىشەتتى.

مەتمۇسا ئەسلىدە نادان، قارا قورساق، گۇناهقا پاتقان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئەمەل - مەنپەئەت كويىدا قىلمىغان ئەسكى ئىش-لىرى قالمىدى. بۇ يولدا ئالدىدى، ئالداندى، تالىدى، تالاندى. مەتمۇسا هاياتىدا بولۇپ ئۆتكەن خورلۇقلار، ئۇرۇلۇپ - سوقۇ-لۇشلار، هاقارەتلىك تامغىلاردىن كېيىن بىردىنلا ئويغاندى. نەۋرە ئىنىسى خالىقنىڭ هەقىقىي ئەپت - بەشىرىسىنى، ئۆزە-نىڭ رەزىل قىياپىتىنى تونۇدى، نومۇس قىلدى، ئۆرتەندى. بۇ خىل ئۆرتىنىش — ئازابىنىڭ ئادەم ۋۇجۇدىنى پاكلايدىغان ئوتى مەتمۇسانى يېڭى ئادەم قىلىپ چىقتى. هەر سۆزىدە ئاللانى زىكرى قىلىپ، ئونىڭغا شۇكۇر - سانا ئوقۇۋاتقان، چاچ - ساقاللىرى سۆۋارى ئاقارغان، چېھرىدە پاكلىق نۇرلىرى چاقنە-غان، بالىلىرى، تۇرمۇشى، كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىنى ئىپتىخار-لىق بىلەن سۆزلەۋاتقان بۇ سالاپەتلىك ئادەمنىڭ مەتمۇسا ئىكەن-لىكىگە ئەقلى لال بولغان هېكمەت، تەقدىرىي قىسمەتكە ئالدىن بىر نېمە دېگىلى بولمايدىكەن، دەپ ئويلىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. مەتمۇسا خۇپتەن نامىزىنى ئۆتەپ قايتىپ كىرىشى، مەلىكە ساھىبخان ماھىگۇلنى باشلاپ كىردى. ئاڭغىچە نۇرەخمەتنىڭ ئايالى بىر لېگەن مانتىنى شىرە-گە قويۇپ، چىنىلەرگە چاي قۇيدى.

— قېنى ئېلىڭلارچۇ، ئەتكەنچاينىڭ ئارقىسىدىنلا ئېلىپ

كىرسەك يېيىلمەسمىكىن دەپ كېيىنرەك قالدى، ــ دېدى مەلىكە ساھىبخان تەخسىلەرگە ئاچچىقسۇ، لازا قىيامىلىرىنى سېلىپ، ــ بۇ مانتىغا ماھىگۈلئايىنىڭمۇ قولى تەگدى.

ــ نۇرەخمەت كىرمەپتىغۇ، ــ سورىدى ھېكمەت كېلىن ئاغچىدىن.

ــ بىزنىڭ ئۆيدە ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ قالدى. ئاپا، مېھمانلار ئۆزلىرىگە قالدى، مەن ئاۋۇلارنى كۈتەي، ــ كېلىن سۈس ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ چىقىپ كەتتى.

مانتا يېيىلىپ، داستىخان يىغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن، نۇرەخمەت ئۆيگە تۆت يىگىتنى باشلاپ كىردى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى دۇتار، تەمبۇر قولتۇقلىۋالغانىدى. ئۇلار ھېكمەت بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، تام ياقىلىتىپ سېلىنغان كۆرپىلەردىن ئورۇن ئېلىشتى. بۇ يىگىتلەرنىڭ قىزىرىپ قالغان چىرايلىرىدىن، ئوچۇق - يورۇق سۆزلىرىدىن سەل قىزىۋالغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ ئەيسا جېنىكا، سېنى كەنت باشلىقى دەپ يۈرسەك، ــ دېدى بولۇس ئىسمىلىك يىگىت. ئۇنىڭ ئاق سېرىق، يالپا يۈزلىرىدىن قىزىقچىلىقى چىقىپ تۇراتتى، ــ كاتتا يازغۇچىلار بىلەنمۇ ئۇلپەتچىلىكىڭ بار ئىكەن ئەمەسمۇ، يا سەنمۇ ئانچە - مۇنچە يوشۇرۇن يېزىپ قويامسەن؟

ــ يازمەن ئۇكا، يازمەن. نەچچە قېتىم «بولۇسنىڭ ئېتى كۆك بېدىنى تولا يەپ شاتراقلاپ قاپتۇ» دەپ رېتسېپ يېزىپ بەردىمغۇ، ــ ئۆي ئىچىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ــ ئەيسا جېنىكا، سەن خەت يېزىپ بەرگەن شۇ كۈنلەردە قارا، ــ دېدى زابوي لەقمى بار مەخپىر ئىسمىلىك قارىمۇتۇق يىگىت، ــ ئېتىنىڭ ئالدىدىكى كۆك بېدىنى جۈسەي ئىكەن دەپ يەۋېلىپ، نەچچە كۈنلەپ ئاقىلىقتىن كېلەلمىدى ئەمەسمۇ بۇ ئەخمەق، ــ كۈلكە تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

ــ راست دەيسەن مەخپىر ئاداش، ــ دېدى بولۇس چاقچاقنى ئولاپلا، ــ شۇ كۈنلەردە شەھەردىن گالدۇ - گۈلدۈك چىقىپ، خوتۇنۇڭنىڭ چېچىغا چاپىدىغان يېلىمنى ھالۋىمىكىن دەپ يەۋالغىنىڭ ئېسىڭدىدۇ؟ ــ كۈلكىدىن ھەممىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى.

ــ تېخى «قەنتنى ئاز ساپسەن» دەپ خوتۇنى بىلەن ئۇرۇشقان ئەخمەق بۇ، ــ زۇنۇن ئىسىملىك بالىنىڭ ئولىغان بۇ چاقچىقى قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈۋەتتى.

سەھرالىق يىگىتلەرنىڭ سەل قوپال، ئەمما سەممىي، تۇز چاقچاقلىرى ھەممىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ شادلىققا چۆمدۈردى. بولۇپمۇ تولا كۈلۈشتىن ماھىگۈلنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى. ئاز ئۆتمەي كۈلكىلەر بېسىقىپ، ئۆيئىچى سەل تىنچىغاندىن كېيىن، نۇرەخمەت تەمبۇرىنى يېنىغا تىكلەپ قويۇپ ئولتۇرغان ئوتتۇز نەچچە ياشلاردىكى كۆزلىرى چوڭ، قاڭشارلىق، قاپقارا چاچلىرى ئارقىغا تارالغان، تەمكىن يىگىتنى تونۇشتۇردى.

ــ ئىسمى قۇربانجان، ــ نۇرەخمەت قۇربانجاننىڭ كەسپى، خىزمەت ئورنى قاتارلىقلارنى دېگەندىن كېيىن ھېكمەتكە قاراپ قويدى، ــ ئۇرۇمچىدىن ئائىلە يوقلاپ كېلىپ، ئۇلۇشكۈن ئاغىنىسى بولۇسنىڭكىگە چىققانىكەن. ئىككى كۈندىن بېرى ئەسرا بولۇپ ياخشى تونۇشۇپ قالدۇق. ئاممىزە، ناخشا - سازلارنىڭ پىرى دېسە ئارتۇق كەتمەيدۇ.

ــ بۇ ئاغىنىمىز تونۇمىغان يەرلەرگە ئانچە بېرىپ كەتمەيدۇ، ــ دېدى بولۇس، ــ لېكىن ھېكمەت ئەپەندىمنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپلا ئالدىمدا كېتىۋاتامدۇ، ــ ھەممىسى كۈلۈشۇپ كېتىشتى.

ــ ئىسمىڭىز ھەممىگە تونۇش، ــ ھېكمەتنىڭ ياش كوم-

پوزىتور بىلەن تۇنجى ئەسرا بولۇشى ئىدى، ــ مېنىڭ رادىئو دراممىسى قىلىنغان بىر پوۋېستىمنىڭ مۇزىكىسىنى سىز ئىشلەدىڭىزغۇ دەيمەن.

ــ شۇنداق، ــ قۇربانجان قىزاردى.

ــ ھەي ئەيسا جېنىكا، ئۇرۇمچىدىكى ئاتاقلىقلار بۇنىڭدىن كېيىن سېنىڭ ئۆيۈڭدە تونۇشسا بولغۇدەك جۇمۇ، شۇڭا پات - پات چاقىرىپ تۇرغىنا.

مەخپىرنىڭ چاقچىقى ھەممىنى كۈلدۈرۈۋەتكەن بولسىمۇ، بىراق ھېكمەتكە ئاچچىق تەنەدەك بىلىندى. دېمىسىمۇ ئۇرۇمچىدە ئەسىرى، مۇزىكىسى، شېئىر - داستانلىرى، ئىلمىي ئىخ-تىرالىرى تونۇش، لېكىن بىر - بىرى بىلەن ئەسرا بولۇشمىغان نۇرغۇن يېرىك زىيالىيلار بار ئىدى.

ــ قېنى ئىنىلىرىم، ھەممىمىز سىلەرگە قاراپ قالدۇق، ــ دېدى مەتمۇسا يىگىتلەرگە قاراپ، ــ ئانچە - مۇنچە پەيزى قىلمامسىلەر.

قۇربانجان تەمبۇرنى، بولۇس دۇتارنى ئېلىپ سازلىغاندىن كېيىن ئەجدادلارنىڭ بېسىپ ئۆتكەن يوللىرىنى، دەردۇ - غەم-لىرىنى، ھەسرەت - پىغانلىرىنى ئەسكە سالىدىغان، دەردمەن-لەرنى مۇڭغا، ئاشقلارنى شېرىن - لەزىز تۇيغۇلارغا چۆمدۇرە-دىغان ئىلى ناخشىلىرىنى باشلىۋەتتى. تەمبۇرنىڭ پەسىيپ ھەم يېنىك كۇچىنىشلەر بىلەن تىترەپ چىقىۋاتقان مۇڭى ئۇنتۇلغان ئەسلىمىلەرنى ئويغىتىپ يۇرەكلەرنى يىغلىتاتتى...

دەرد - ئەلەملەر كېلىدۇ،
ئوغۇل بالانىڭ باشىگە.
سايدا تۇغمەن چۆرگىلەيدۇ،
كۆزدىن ئاققان ياشىگە.
يار سېنىڭ ئا، دەردىڭ يامان.

كېچە بىر ئۇيقۇدا ياتسام،
ئېتىكىنى قامچىلاپ ئۆتتۇڭ.
سۆزۈڭمۇ يوق، خېتىڭمۇ يوق،
يۈرەككە ئوت سېلىپ ئۆتتۇڭ.
جېنىم ئاھ يارەي...

ــ ھەي، ھەي، قولۇڭلارغا دەرد بەرمىسۇن، ــ ۋارقىرىدى مەخپىر زابوي ناخشا پەيزىگە چۆمگەن ھالدا. قۇربانجان بىلەن بولۇس بىر يۈرۈش ئىلى ناخشىلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ ئېيتماقتا ئىدى:

خونخاينىڭ مازارىدا،
كەكلىكتىن تولا توشقان.
ئايرىلىپ كېتەي دېسەم،
باشتا خۇدۇيۇم قوشقان.

بەگنىڭ باللىرى دەيدۇ،
بىرىدىن بىرى دودەن.
ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۇم،
جېنىم ئالتۇنۇم،
چىقمامسەن جېنىم مودەن.

ــ مۇڭ، مۇڭ، مۇڭ، ــ ۋارقىرىدى مۇڭغا چۆككەن زۇنۇن، ــ ئۆلمەڭلار باللار!

ناخشا يېنىك كۇچىنىشلەر بىلەن يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈ-لۈشى، قۇربانجان بىلەن بولۇسنىڭ پىشانىلىرى تەرلەپ، بويۇن-لىرى قىزىرىپ كەتتى.

خۇشكۇندۇر بۇرادەرلەر،
كىشى جانانىغا يەتسە.
چېكىپ جەبرۇ - جاپالارنى،
كۆزى مەستانىگە يەتسە، جانەي. . .

ناخشىنىڭ مەزمۇنىنىڭ تېرەنلىكىدىن هاياجانلانغان ماھىر گۇل چاندۇرماي هېكمەتكە قاراپ قويۇپ، كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى.

جاپانى كىم تولا تارتسا،
گۆھەرنى شۇ ئالۇر تاشتىن.
گۆھەر ئالغۇچە شۇ تاشتىن،
نى سەۋدا ئۆتىدۇ باشتىن.

قۇربانجان بىلەن بولۇس گۇلىمخان، سادىر پالۋان، كۆچ - كۆچ قاتارلىق بىر يۇرۇش ئىلى ناخشىلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ تەمبۇر - دۇتارلىرىنى قويۇشى، هەممە بىردەك باركالا، رەهمەتلەرنى ئېيتىشتى. لېكىن، نۇرەخمەت قۇربانجاندىن «ئۇلۇشكۇن كېچە ئېيتقان ناخشىڭىزنى ئېيتىپ بەرگەن بولسىڭىز» دېيىشى، باشقىلارمۇ «ئاڭلايلى، ئاڭلايلى» دەپ تۇرۇۋالدى.

— بۇ ئەسلىي ئابدۇرېهىم ئۆتكۇرنىڭ، — دېدى قۇربانجان تەمبۇرنى قولىغا ئېلىپ، — مەدەنىيەت ئىنقىلابى هەم سىنىپىي كۇرەش ئەۋج ئالغان دەۋرلەردە ئازاب - ئوقۇبەت، مەھكۇملۇق ئىچىدە يازغان شېئىرى ئىكەن، قاملاشمىسمۇ ئاھاڭغا سېلىپ باقتىم.

قۇربانجان تەمبۇرنى ماھىرلىق بىلەن چېكىپ، يۇرەك تارلىرىنى تىترەتكۇدەك قىسقا پائۇزدا بەرگەندىن كېيىن، كۆزىنى

يۇمغان هالدا ناخشىسىنى باشلىدى:

قەلەم سۇندى، ئەلەم ئەزدى ئوتلۇق جېنىمنى،
شامال دارىپ كېكەچ قىلدى بۇلبۇل تىلىمنى.
قولۇم تۇتماس، پۇتۇم باسماس بولدۇم پارالىچ،
نېمەم بىلەن قىلاي رازى ئەزىز ئېلىمنى.

بۇ پايانسىز گۇزەل ئەلده بىر كۇن تۇغۇلدۇم،
تۇغۇلدۇمىۇ، قەپەس ئىچىده ئەجەب بوغۇلدۇم.
ئاھ. . . مەقسىتىم مۇيەسسەر، نە ئىقبال يورۇق،
ۋادەرىخا، تىلسىم ئىچىده ئەجەب بوغۇلدۇم.

تىرىك دېسە تىرىكلىكته هېچبىر مەنا يوق،
ئۆلەي دېسەم، ئۆلمەككە هېچبىر بانا يوق.
كۇنده خىيال، كۇنده تەشۋىش، كۇنده دەردۇ غەم،
دەردىم ئېيتسام دەردىمگە هېچبىر دانا يوق.

. . . . . .

قۇربانجان ناخشىنىڭ ئاخىرقى كۇپلېتىنى چۇشۇرۇپ بولۇشى، تاقەت قىلالمىغان مەتمۇسا هاياجىنىنى باسالمىدى:

— ياشاڭ قۇربانجان ئىنى، كۆرگەن كۆرمىشلىرىمىزنى ئەسكە سالدىڭىز، بۇ باشلار نېمە كۇنلەرنى كۆرمىگەن دەيسىز، — مەتمۇسانىڭ كۆز جىيەكلىرى قىزارغاندى، — پاھ، پاھ، پاھ نېمىدېگەن مۇڭلۇق، مىسكىن ناخشا بۇ!

ناخشىنىڭ ئازابلىق هۇزۇرىدىن سېھىرلەنگەن قۇربانجان ئېيتىۋاتقان ناخشىسىنىڭ ئاخىرىغا ئۇلاپلا ئابدۇرېهىم ئۆتكۇرنىڭ ئاھاڭغا سېلىنغان يەنە بىر شېئىرىنى باشلىدى. شېئىر تېكىستى باشتىن - ئاياغ پەلسەپىلىك پىكىر جەۋهەرلىرى بىلەن يۇغۇرۇل-

غان بولۇپ، كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالاتتى. قۇربانجان گويا كىملەر بىلەندۇر سىردىشۇاتقاندەك، تەمبۇرنىڭ پەدىلىرىگە قۇ-لاق يېقىپ چالماقتا ئىدى:

ئەجەب بىر گۆش ئىكەن بۇ يۈرەك دېگەن،
ھەر تەندە ئۇ، ھەر خىل ھېس قىلار ئىكەن.
ئەگەر ئۇ ئىچمىسە ۋىجدان شارابىن،
ئىلغۇردا ئېسىلىق سېسىق گۆش ئىكەن.

ئۆي ئىچى شۇنچىلىك جىمجىت كەتكەنىدىكى، يۈرەكلەرنىڭ دۈپۈلدىشى ئاڭلانغاندەك قىلاتتى.

شۆھرەت كەمىرىگە ئۇزاتقۇچە قول،
ئوتۇنچى بوۋاينىڭ ئارغامچىسى بول.
تاجدارلار تاجىنىڭ كۆزى بولغۇچە،
كۆكلەم يامغۇرىنىڭ بىر تامچىسى بول...

ناخشا ئاخىرلىشىپ، قۇربانجان تەمبۇرىنى تامغا تىكلەپ يۇز - بويۇنلىرىدىكى تەرنى سۈرتكۈچە مېھمانخانىدا تىرىق قىل-غان ئاۋاز ئاڭلانمىدى. ھەممە سېھىرلەنگەندەك قېتىپ قېلىشقان بولۇپ، كۆزلىرى قۇربانجانغا تىكىلىپ تۇرسىمۇ، كۆڭلى بوراڭ-لىق دېڭىزدەك شاۋقۇنلايتتى...

— رەھمەت قۇربانجان، — نۇرەخمەتنىڭ بۇ سۆزى ھەم-مىنى ئېسىگە كەلتۈردى.

— مۇبارەك بېشىڭىز ئامان بولسۇن...

— قولىڭىز دەرد كۆرمىسۇن...

بۇ ناخشا گويا تارازا مىزانىدەك ھەممىنى ئويغا سېلىپ قويدى. ئۇلار «بۇ دۇنياغا كېلىپ ئىنسانىدەك ياشىيالمىدىمۇ،

يوق» دەپ ئۆزىنى ئۆلچەۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. چاقچاق، ھەزىل، شوخلۇق قانلىرىغا سىڭىپ كەتكەن غۇلجا بالىلىرى قايغۇ - مۇسىبەتنىمۇ شادلىققا ئايلاندۇرالايتتى. بولۇس سورۇن-ىنىڭ كەيپىياتىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن چاقچاققا ئۇرۇق سالدى:

— ھوي مەخپىر، ناخشىدىن پەيزى ئالالمىدىڭمۇ؟ سەنغۇ بالاڭ يېغلىسىمۇ ناخشا دەپ ئاڭلايدىغان ئەخمەق.

سورۇندا بىردىنلا كۈلكە كۆتۈرۈلدى. مەخپىرمۇ ئۇنىڭغا ئۇلاپلا جاۋاب ياندۇردى.

— سەنغۇ بالاڭنىڭ سۇ تاپانچىسىنى ئېتىپ مەرگەن بول-دۇم دەيدىغان ئەخمەق، — كۈلكە ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

«ئەخمەق» قاپىيە قىلىنغان چاقچاق داۋاملىشىپ ئارقا - ئارقىدىن كۈلكە كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى.

— بالىسىنىڭ قۇلاقچىسىنى كىيىۋېلىپ لېيوتچىك بولدۇم دەيدىغان ئەخمەق.

— ئىككى پېتىكىنى مۇرىسىگە قادىۋېلىپ، گېنېرال بول-دۇم دەيدىغان ئەخمەق.

— تازىلىققا رىئايە قىلدىم دەپ، كۆمۈرنى يۇيۇپ قالايدى-غان ئەخمەق.

— قورسىقى ئېچىپ كەتسە، سوغۇق تونۇرغا قارماق تاش-لىغان ئەخمەق.

— مەستلىكتە خوتۇنىنى قويۇۋېتىپ، ساقايسا يارىشىۋالى-دىغان ئەخمەق.

— ئوخشاش ئىسىملىكلەرنى كۆرسە، خوتۇنىنى ئالماشتۇ-رۇپ قويىدىغان ئەخمەق.

— شېكەر خالتىسىدا ئىشتان كىيىپ، ئارقىسىغا تاتلىق دەپ يېيزىۋالىدىغان ئەخمەق.

بولۇسنىڭ ئاخىرقى چاقچىقى ئۆيدە قىقاس - چۇقان كۆتۈ-رۈۋەتتى.

بولۇس بىلەن مەخپىرنىڭ چاقچىقى توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ ھازىر جاۋابلىقى ھەممىنى قايىل قىلىپ ھەيرەتتە قالدۇردى. كۆلكىدىن بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن مۆلدۈر-لەپ ياش تۆكۈلسە، بەزىلىرى قورساقلىرىنى تۇتۇپ تولغىناتتى.

— ھەي، ھەي، بولدى قىلىڭلار، بىز سىلەرگە قايىل، — ۋارقىرىدى مەتمۇسا، — قورساقلار ئاغرىپ كەتتى.

شاد - خۇراملىققا تولغان سورۇن ئەھلى كۆلكىلىرىنى ئارانلا بېسىپ كۆزلىرىنى سۈرتۈشتى، مەيدىلىرىنى تۇتۇپ «ئۇھ» دېيىشتى. بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن نۇرەخمەت گېلىنى قىرىپ قويۇپ سۆزگە تۇتۇندى:

— ھەممىمىز قانغۇدەك كۈلۈشتۇق. دادام كىچىكمىدىن تارتىپ مۇرات، ھېكمەت، كامىل ئەپەندىملەرنىڭ ناخشا - سازلارغا ھېرىسمەن، خۇش چاقچاق ئىكەنلىكى ھەققىدە كۆپ ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. شۇڭا، ھېكمەت ئەپەندىمدىن بىر ناخشا ئاڭلاپ باقساق، قېنى ئەمسە.

نۇرەخمەت دۇتارنى سۇنغانىدى، ھېكمەت ئالغىلى ئۇنۇمىدى. باشقىلارنىڭ چىڭ تۇرۇۋېلىشىدىن ئامالسىز قالغان ھېكمەت ئاخىر دۇتارنى قولىغا ئالدىيۇ، تامغا يۆلەپ قويدى.

— مەن ياش چاغلىرىمدا گارمۇن چالغان، دۇتارنى بولسا دوستۇم مۇراتتىن يېنىك، ئادەتتىكى پەدىلەرگە چېلىشنى ئۆگەنگەن، — ھېكمەت خىجىللىق بىلەن ئۆزرە ئېيتتى، — ئۇنىڭغىمۇ ئۇزۇن يىللار بوپقاپتۇ، ھەر ئىككىسىنى چالماي ئۇنتۇپ كەتتىم.

— شۇنداقتىمۇ تىرىكىشتىپ باقمامسىز، — دېدى قۇر-بانجان، — نۇرەخمەتنىڭ لەۋزىنىڭ يىرسىكىز كۆڭلىگە كەلمەمدۇ.

— ھوي راسۇي، قاراڭلار نۇرەخمەتنىڭ قىزىرىپ كەتكىنىنى...

— ھەي، ئىشىكنى ئېتىۋېلىڭلار، يىغلاپ كوچىغا چىقىپ كەتمىسۇن يەنە...

بېسىم شەكلىنى ئالغان چاقچاق، ھەممەيلەننىڭ تەرەپ-تەرەپتىن «ھە، ئەمسە، خەپشۇك» دېيىشىدىن ھېكمەت دۇتارنى قولىغا ئالدى. ماھىگۇل ئۇنىڭ قۇلىقىغا: «رومانغا كىرگۈزۈلگەن تېكىستنى ئېيتىڭ» دەپ تولىمۇ پەس ئاۋازدا شۇرلىدى.

— بولىدۇ. مەنغۇ شائىر ئەمەس، شۇنداقتىمۇ رومانسىغا قاملاشمىغان شېئىردىن بىرنى كىرگۈزگەنىدىم، — ھېكمەت قىزىرىپ كەتكەنىدى، — ماھىگۇل ئۇنى «قارا تورغاي» دېگەن ناخشىنىڭ ئاھاڭىغا سېلىپ ئېيتىپ يۇرۇپ ماڭمۇ سىڭىپ قاپتۇ.

ھېكمەت دۇتارنىڭ پەدىلىرىنى بېسىپ بىر - ئىككى قېتىم مەشىق قىلىپ باققاندىن كېيىن، ناخشىسىنى پەس ئاۋازدا باشلىدى:

يېڭى چېچەك ئېچىلغاندا يالتىراپ،
بىز دۇنياغا ئۇمىد بىلەن تۇرەلگەن.
ئۇزاق كارۋان يوللىرىغا ئىز سالغان،
بوۋىلارنىڭ پاك روھىغا يۆلەنگەن.

سۇزۇك بۇلاق سۇلىرىغا ئىنتىلدۇق،
ئىچكىنىمىز بولدى لېكىن لاي - لاتقا.
سەپەر مۇشكۇل، يوللار قىستاڭ تىكەنلىك،
بولۇپ كەلدى قەدەم ئالساق قاياققا.

مەتمۇسا «راست، بەرھەق» دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ، ئاپئاق ساقاللىرىنى توختىماي سىيپايتتى. ھېكمەت ئۇنىڭغا لەپ-

چىدە قارىدى ـ دە، ناخشىسىنى داۋاملاشتۇردى.

ئۆمرىمىزنى زەھەرلىدى، خۇن قىلدى،
ئىتتىپىلىقى ئۇچراپ ھەربىر بۇلاقتا.
مانا شۇنداق ئۆتتى ئۆمۇر مەنزىلى،
ياشلىقىمىز قالدى ئەمدى ئۇزاقتا.

چەيلىۋەتسە باش كۆتۈرگەن كوكاتتەك،
جان تالىشىپ تۇردۇق يەنە ئاياغقا.
كەچمىشلەرنى يېزىپ قويدۇق بىر ـ بىرلەپ،
سۇزۇكلۇكنى تىلەپ يېگى ئەۋلادقا.

ـــ ۋاي رەخمىتا. . . ـــ بولۇسنىڭ سوزۇپ ئېيتقان مەدىمىسىگە ھەممە بىردەك قوشۇلدى، بولۇپمۇ ھاياجانلانغان قۇربانجان چاۋاكمۇ چىلىۋەتتى، ـــ ۋۇ ئاكا ۋۇي، سىزنى يازغۇچى دەپ بىلەتتۇق، ناخشىچى چىقىپ قالدىڭىزغۇ ئەمدى.

بولۇسنىڭ چاقچىقى ھەممىنى كۈلدۈرۇۋەتتى.

ـــ بۇ ناخشىلىرى، ـــ دېدى مەتمۇسا خىيالغا پاتقان ھالدا، ـــ مۇرات، زۇمرەت، كامىل، نەفىسە، گۈلزىبا ھەم ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنىڭ يەكۈنى بوپتۇ. مۇرات مېنىڭ تەقدىرىمنى ئۆزگەرتكەن بىر پارچە چوغ ئىدى. ئەپسۇس، كېرىموف ئۇنى ئېتىۋەتتى. زۇمرەت ئېرىنىڭ قىساسىنى ئېلىش يولىدا يامغۇرداك تۆكۈلۈۋاتقان ئوقلارغا پىسەنت قىلماي كېرىموفنىڭ بەدىنىنى غەلۋىرەدەك ئۆتىتۆشۈك قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ ئۆتەشمە قىلىغان سىنىپ، كارىدورلار ئارا خالىقنى قوغلاپ يۈرۈپ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئۇزۇن يىللارغىچە ئۇنتۇيالمىدىم. زۇمرەتنىڭ تېخى سوۋۇمىغان جەستىنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ ماڭغىنىم تۆنۈگۈنكىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. . .

ناخشىنىڭ تەسىرىدىن ھاياجانغا تولغان مەتمۇسا قېرىغان چېغىدا ئۆتمۈشىگە تەئەللۇق ۋەقەلەرنى تۇنجى قېتىم باشقىلار ئالدىدا سۆزلەۋاتاتتى. ئارىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتتى. ئۆمۈرنىڭ ئاخىرقى پەللىسىدە بۇرنىغا ئۆلۈم پۇراپ، باقىمىنىڭ بوسۇغلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان مەتمۇسا ئۆچۈن ھەممە ـ ھەممە بەربىر ئىدى. ئۇنىڭ ھېكمەت بىلەن بولغان يېقىنداركىچىلىقىنىڭ ئادەتتىكى مۇناسىۋەت ئەمەسلىكىنى، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئاجايىپ ۋەقەلەر شاھىدى ھەم قۇربانى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان باشقىلارمۇ ئۇنلىرى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا مەتمۇسانىڭ سۆزلىرىنى بىرلىپ تىڭشىماقتا ئىدى:

ـــ ئاپئاق كىيىملىك نەفسەنىڭ كۆكسىگە خەنجەرنى پاتۇرۇپ كۈلۈمسىرەپ ياتقان ھالىتى بەئەينى كۆكتىن چۈشكەن پەرىزات ئىدى، ـــ مەتمۇسا سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ مىلتىق زاكۇمىنى بېسىپ تۇرغان بارماقلىرىم مىدىرلاپ توختىمايتتى. بۇ ھالەت زۇمرەت ئۆلۈش ئالدىدىمۇ يۈز بەردى. بىراق، ئاقساراينىڭ ھېكايىسىدىن مەۋھۇم بىر پاجىئەنىڭ سايىسىنى كۆرگەندەك بولدى. . .

ـــ ھېكمەتكا، ـــ دېدى قۇربانجان، ـــ ئېيتقان ناخشىڭىزغا پۈتۈن بىر ھايات سىمفونىيىسى سىڭگەندەك قىلىدۇ.

شۇڭا تېكىستقا مەن بىر ئاھاڭ ئىشلەپ باقسام قانداق دەيسىز؟

— بۇ سىزنىڭ ھەممىتىڭىزگە باغلىق ئىش، مەن نېمىمۇ دەيتتىم.

كېلىن مەلىكە ساھىبخانىغا پىچىرلاپ قويغاندىن كېيىن، چوڭ شىرەنى قويۇپ داستىخان سالدى. نۇرەخمەت مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ ئالدى. ئاڭغىچە كېلىن ھەم مەلىكە ساھىبخانلار لىگەنلەردە گۆش، ئۆپكە ـ ھېسىپلارنى ئېلىپ كىرىشتى، ئار-قىدىن بىر چىنىدىن قۇرۇتۇلغان ئاشكۆكى سېلىنغان شورپا قۇيۇلدى. مەتمۇسا ھەممىنى تاماقلا تەكلىپ قىلىپ، ئۆزىمۇ «بىسمىللا» دەپ قول ئۇزاتتى.

يېرىم كېچە بولۇپ قالغانىدى. مېھمانلار دۇئادىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ھەممەيلەن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ يىگىتلەرنى ئۇزىتىپ قويۇشتى. ھېكمەت بىلەن ماھىگۈل كى-چىك ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە چىقماقچى بولۇۋىدى، مەتمۇسا زادىلا قويۇپ بەرمىدى. مەلىكە ساھىبخانمۇ «مايمۇنەمگە قوندۇرۇپ قالمىز» دەپ ئېيتىپ قويغان، دەپ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلدى. ماھىگۈلنى مەلىكە ساھىبخان بىر كىچىك ھۇجرىغا باشلاپ كى-رىپ كەتتى. مەتمۇسا بىلەن ھېكمەت بولسا تولدۇرۇپ گىلەملەر سېلىنغان ساراي ئۆيدە يېتىپ قېلىشتى.

تورۇسقا تىكىلىپ ياتقان ھېكمەتنىڭ بىر چاغقىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى. بايا بولۇنغان گەپلەر ھەم نۇرەخمەتنىڭ ئېيتقانلىرى-دىن قارىغاندا، مەتمۇسانىڭ مۇرات، كامىل، ھېكمەت، زۇ-رەت، نەفىسە، گۈلزىبالارنى خوتەندىن ئايرىلغاندىن تارتىپ ئەسلەپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم ئىدى. ئەسلىدە بۇ ئادەم دوست ئەمەس كۆشەندە ئىدى. پەقەت ئۇ مۇرات بىلەن جەڭ مەيدانلىرىدا بىللە يۈرگەن ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدىلا يولىنى تېپىپ ياخشىلىققا مايىل بولدى، كامىل، ھېكمەتلەرنىڭ بىر ـ ئىككى ئېغىز لەۋزىدىن ئالەمچە خۇشاللىق تاپتى. «توۋا، ئاداۋەتكە شاپائەت

قىلىدىغان ئادەملەرمۇ باركىنا» دەپ يىغلىدى، ھاياتىدىكى بو-لۇپ ئۆتكەن رەزىللىكلىرىنى تونۇپ يەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆزى ئۈچۈن، مۇرات ھەم ئۇنىڭ دوستلىرى ئۈچۈن خالىغىنى قىساس ئېلىش ئوتى يۈرىكىنى ئۆرتەپ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنـ-مىدى. ئۇ قىساس خۇمارىغا قانغاندىن كېيىن بولسا يۈرتىنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى. ئادەمنىڭ كۆڭلىگە بىر نېمە دېمەك تەس ئىكەن. ھېكمەت بەزى ـ بەزىدە مەتمۇسانى ئەسلەپ قالاتتى، ھەتتا بىرنەچچە قېتىم چۈشىگىمۇ كىردى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ «شۇ ئادەم بارمىدۇ ياكى ئۆلۈپ كەتكەنمىدۇ، ھايات بولسا نەلەردە يوشۇرۇنۇپ يۈرىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلايتتى. بۇ قېتىم غۇلجىغا دەم ئېلىشقا كېلىپ مەتمۇسا بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشى ھېكمەت ئۈچۈن تولىمۇ مەنىلىك ھەم خۇشاللىنارلىق ئىش بول-دى. يەنە كېلىپ مەتمۇسانى ھۆرمەتكە سازاۋەر، تەقۋادار، ئىما-نى كامىل، ساخاۋەتلىك، ئامەتلىك مۇسۇلمان تەرىقىسىدە ئۇچـ-رىتىشى ھېكمەتنى چىن دىلىدىن سۆيۈندۈرۈۋەتتى. ناۋادا ئۇ خالىغىنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، ئۇنىڭ يالىقىنى يالاپ ئۆتكەن بولسا ئەھلى ـ جامائەت نەپرەتلىنىدىغان ناباب، رەزىل ئادەمگە ئايلا-نغان بولاتتى.

— مەتمۇساكا، بايا قۇربانجاننىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ قىل-غان سۆزلىرىدىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، — دېدى ھېكمەت يانغا ئۆرۈلۈپ، — يۈرتتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن كۆپ دېشۋار-چىلىقلارنى تارتقاندەك قىلىدىلا. ئۆزلىرى قانداق بولۇپ غۇلجىغا كېلىپ بۇ يېزىغا ئورۇنلىشىپ قالدىلا؟

— ھەي... ھېكمەت ئەپەندىم، سۆزلىسەم گەپ تولا. مەتمۇسا قوش ياستۇقنى تامغا تىكلەپ ئۇنىڭغا يۆلەندى ـ دە، سەرسانلىقتا ئۆتكەن ھاياتىنى ھېكايە قىلىشقا باشلىدى: خالىقنى كۆيدۈرۈپ قىساسنى ئالغان مەتمۇسا، 1970 ـ

يىلى 2 ـ ئاينىڭ بېشىدا مەلىكە ساھىبخان بىلەن ئوغلى نۇرەخـ
مەتنى كېچىلەپ شەھەرگە ئېلىپ كەلدى. ئۇلارنى بىر دەڭگە
ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن، ئۆزى قاتناش بېكىتىدە ئىككى كۈن
ئايلىنىپ يۈرۈپ يولخېتى ئىزدىدى. ئاخىر ئۇ ئاقسۇغا بارىدىغان
يولخېتىنى سېتىۋېلىپ يۈرتتىن ئايرىلدى.

ئاقسۇدا ئىككى تەرەپباز تەشكىلاتنىڭ ئاخىرقى جان سەكراـ
تىدا راسا ئېلىشىۋاتقان چاغلىرى ئىدى. مەتمۇسا شەھەردىن
ئانچە يىراق بولمىغان مەھەللىدىن بىر ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە
ئېلىپ مەلىكە ساھىبخاننى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى ئالتە
ياشلىق نۇرەخمەتنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇ سودا ساراي،
ئاشلىق ماگىزىنى، قاتناش بېكەتلىرىدە خەقلەرنىڭ يۈك ـ تاقـ
لىرىنى، ئۇن تاغارلىرىنى، ھەر خىل مالىلىرىنى توشۇپ، كۈنـ
لۈك خىراجەتكە تۇشلۇق پۇل تېپىشقا باشلىدى. نۇرەخمەت
ئۇنىڭ پېشىدىن تۇتۇپ، بىر كۈن كەچكىچە يۇگۇرۇپلا يۈرەتتى.
قورسىقى ئاچسا بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا ئوغرىلىقچە نان ساتىدىغانـ
لاردىن بىرەر نان ئېلىپ ئىككىسى قورسىقىنى تويغۇزاتتى. بۇ
ئەنسىز يىللاردا كىچىك بالىلارنى ھەمراھ قىلىش مەتمۇسادەك
قارا نوپۇس، تونۇشتۇرۇشى يوق ئاققۇنلار ئۈچۈن بىخەتەرلىك
كۈنلۈكى ئىدى. ئەگەر تەرەپباز تەشكىلاتنىڭ قانخورلىرى ياكى
بازار باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا ئۆلۈمدىن،
ئەڭ بولمىسا تاياقتىن قۇتۇلۇپ قالاتتى.

مەتمۇسا ئاقسۇدا قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ بىر يىلدەك تۇرالـ
دى. تەرەپباز تەشكىلاتلارنىڭ چۈقان ـ سۈرەن، ئىتتەك تالـ
شىشلىرى يىغىشتۇرۇلۇپ جاھان تىنچىشى بىلەنلا، قاراڭغۇ
بازارچى، ھايانكەش، قارا نوپۇس، ئاققۇنلارنى تۇتۇش شىددەتـ
لىك باشلىنىپ كەتتى. داغدۇغىلىق ئېلىپ بېرىلغان بۇ ھەرـ
كەت چاقماق تېزلىكىدە يېزا ـ كەنتلەرنىمۇ ئالا قويمـ

دى. كېچە ـ كېچىلەپ ئىشىك قېقىش، تۇتۇش، سولاش،
باغلاش، ئۇرۇش ئەۋج ئېلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە جۇسادۇي[1]
نىڭ ئادەملىرى مەتمۇسانى تۇتۇپ كېتىپ يەرلىك تۇرمىگە سولـ
دى. ئۇنى ھەر كۈنى دېگۈدەك «نەدىن كەلگەن، ھايانكەشلىك
قىلىپ قانچىلىك پۇل تاپتىڭ» دېگەندەك سوئال ـ سوراقلار
بىلەن ئېسىپ ئۇراتتى، ھەتتا بەزىلىرى تاماكىسىنى يۇزلىرىگە
يېقىپ قاپقارا داغ قىلىۋەتتى. مەلىكە ساھىبخان نۇرەخمەتنى
باشلاپ كۈندە بىرىپ يالۋۇراتتى، يىغلاپ ـ قاقشايتتى. مەتمۇـ
سانى بىر ئاي قىينىاپ ھالىدىن كەتكەندىلا قويۇپ بېرىشتى.
ئايالى بىلەن ئوغلى ئۇنى ئارانلا تونۇدى، ئۇنىڭ يۈزى كۆكەرـ
گەن، ئىششىغان ھەم قارا ـ قوڭۇر داغلار بىلەن قاپلانغانىدى.
شۇ ئىشلاردىن كېيىن مەتمۇسا يۈك ئاپتوموبىلىنىڭ شوپۇرىغا
پۇل بېرىپ ئۇرۇمچىگە كەلدى. ئۇ يامالىق تېغى ئەتراپىدىكى
ئاھالىلەردىن بىر ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇراقلاشقانـ
دىن كېيىن، ئوغلى نۇرەخمەت بىلەن رەخت بېلىتى، ئاشلىق
بېلىتى ئېلىپ ساتتى. ئۇ بېلەتلەرنى نۇرەخمەتنىڭ يىرتىق چاپـ
نىسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇپ ئۇنى بىر بۇلۇڭغا ئولتۇرغۇزۇپ قويادـ
تى ـ دە، ئۆزى ئازغىنە بېلەتنى ئېلىپ ئاشخانىلار ئەتراپىدا
ساتاتتى. تۇتۇلۇپ قالغان ھالەتتىمۇ بىرەر ـ ئىككى كىلو ئاشـ
لىق بېلىتى، بىرنەچچە مېتىر رەخت بېلىتىنى كۆرگەن باشقۇر
غۇچىلار ئۇنى «چوڭ قاراڭغۇ بازارچى ئەمەسكەن» دەپ قويۇۋېـ
تەتتى ياكى پوتلا ـ مىشىقىنى ئېقىتىپ يىغلاۋاتقان بالىنى
كۆرۈپ ئېرىپ قالاتتى. بىراق، ئۇرۇمچىدىمۇ «بىرگە زەربە

① جۇسادۇي —— شۇ يىللاردا جاي ـ جايلاردا قۇرۇلغان ئامىۋى تەشكىلات،
ئامانلىق ساقلاش، تەرتىپ باشقۇرۇش خىزمىتىنى ئۆتىگەن، كۆپ ھاللاردا ھەددىدىن
ئېشىپمۇ كەتكەن.

بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى يۇقىرى باسقۇچقا كۆتۈرۈلۈش بىلەن، «ئۇچ خىل»[1] ئادەملەرنى تۇتۇش ھەرىكىتى باشلاندى. بۇنىڭ بىلەن ئۆي بېسىپ ئوپۇس تەكشۈرۈش مەھەللە - مەھەللىدە قانات يايدى. يۇرت - يۇرتلاردىن ئۇ-رۇمچىگە كېلىپ جېنىنى بېقىۋاتقان ئىشلەمچىلەر، ئۇششاق تە-جارەتچىلەر، كاسىپ - ھۈنەرۋەنلەر «قارا نوپۇس»، «گۇما-لىق ئۇنسۇر»، «قاچقۇن جىنايەتچى» دەپ قارىلىپ، بۇ ھەر-كەتنىڭ زەربە بېرىش ئوبيېكتىغا ئايلاندى. مەتمۇسا دۆڭكۆژۈرۈك بازىرىدا تۇتۇلۇپ قېلىپ ئىككى ھەپتە سولاندى. گەرچە بۇ يەردىكى ساقچىلار مەتمۇسانى ئېسىپ قىينىاپ، يۇزلىرىگە تاماكا ئوتىنى ياقمىغان بولسىمۇ، تاسما بەلۋاغ، توك كالتەكلىرى بىلەن ئۇرۇپ بەدەنلىرىنى كۆكەرتىۋەتتى. تۇتۇلغانلارنى ئۆز يېرىگە مەجبۇرىي ئاپىرىپ بېرىش ھارپىسىدا قىرىقتەك ئادەمنى توك چېپىشقا ئېلىپ چىققانىدى، مەتمۇسا پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ قېچىپ كەتتى.

ئەنسىرەش، ۋەھىمە، قورقۇش ئىچىدە قالغان مەتمۇسا بە-لەن مەلىكە ساھىبخان مەسلىھەتلىشىپ غۇلجىغا كەتمەكچى بو-لۇشتى. بىراق، ئۇنىڭغا «چېگرا رايونلارغا بېرىش»[2] تونۇشتۇ-رۇشى بولۇشى كېرەك ئىدى. مەتمۇسا نەنزىگۇ يولۇچىلار بېكە-تىگە ھەر كۈنى كېلىپ، يوشۇرۇنچە ئىش قىلىدىغانلار بىلەن قۇلاق يېقىشىپ يۇرۇپ، ئاخىر ساقچى تامغىسى بېسىلغان تو-نۇشتۇرۇشنى خېلىلا قىممەت باھادا سېتىۋالدى.

مەتمۇسا غۇلجىغا ئامان - ئېسەن كېلىپ، دۆلەتئاغ مەھەل-

---

① ئەلەم كۆرىشىگە قاتنىشىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن، يۈلاڭ - تالاڭ، ئۇرۇپ - چېقىشقا قاتناشقان، ئەكسىيەتچى سۆز - ھەرىكەتلەرنى قىلغانلارنى كۆرسىتىدۇ.

② ئۇ چاغلاردا ساقچىنىڭ ئىسپاتى بولمىسا غۇلجا تەرەپلەرگە بېرىشقا، كىرىشكە رۇخسەت قىلىنمايتتى.

لىسىدىكى بىر موزدۇزنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردى. ئۇ كۈندۈزلىرى رەخت ھەم ئاشلىق بېلىتى سېتىپ تىرىكچىلىك يولىنى تېپىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن زادىلا خاتىر-جەم بولالمىدى. غۇلجا چېگرا رايون بولغاچقىمۇ، تەكشۈرۈش، ئېنىقلاش ئىشلىرى ئاقسۇ، ئۈرۈمچىلەردىنمۇ قاتتىق ئىدى. «يېزا - سەھرالاردا يەر كۆپ، ئادەم ئاز، ئىشلىسەڭلا جان ئېتىپ كېتەلەيسەن، تۇزۇملەرمۇ ئانچە چىڭ ئەمەس» دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلىغان مەتمۇسا يېزىلارغا چىقىپ كېتىپ ماكانلىق بولۇشنى قانچە ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ، ھېچ ئۇقتىسىغا كەلتۈ-رەلمىدى.

بىر كۈنى مەتمۇسا بېلەتلىرىنى سېتىپ ئۆيگە قايتىشدا، ئۆيىدىكىلىرىگە يېمەكلىك ئېلىش ئۈچۈن بەيتۇللانىڭ ئالدىغا كېلىشى، چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان بىر ئادەمنىڭ مەدرىسە جامەسىنىڭ تاش پەلەمپىيىدە مەيدىسىنى قامالللىغىنىچە پۈكۈلۈپ ئولتۇرغىنىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ بېشى ساڭگىلاپ كەتكەچكە، بېغىرىغا مانچىستىر دوپپىسى يەرگە چۈشۈپ كەت-كەنىدى. ئۇستىدە قارا چىبەرقۇتتىن شىم - تۇجۇركا، پۇتىدا تۇمشۇقلىرى سەل ئاقارغان خۇرۇم ئۆتۈك، بېلىدە قارا پوتا، پېشانىلىرى ئاپتاپتا كۆيگەن بۇ ئادەمنىڭ مەست ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەن مەتمۇسا ئۇنىڭغا ئاستا ئېگىشتى.

— ئاكا، سىلىگە بىر نېمە بولمىغانتۇ؟ — مەتمۇسا ئۇنىڭ سارغىيىپ كەتكەن چىرايىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى، — ئا... كېسەللىرى خېلى بار ئوخشىمامتا، ئۆيلىرى نەدە، ئاپە-رىپ قوياي.

— ئۆيۈم يىراق، سەھرادا، — ئۇ زەئىپ ئىگىرىدى، — ھا... ھاپىزۇاينىڭ سارىيىدا ئېتىم بار، شۇ... شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويغان بولساڭ...

قېچىش، يوشۇرۇنۇش، تۇتۇلۇش، ئەندىشە ئىچىدە ھاياتى

قاڭقىغان توپتەك سەرسانلىقتا ئۆتۈۋاتقان مەتمۇسا «سەھرا» گە-
پىنى ئاڭلاپ جانلىنىپ كەتتى. چۈنكى ئۇ يىراق سەھرالاردىن
ماكان تۇتۇپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن بىرەر ئىلىنچۈككە موھتاج
ئىدى.

— نەدە ئۇ ساراي؟

— شۇنىمۇ بىلمەمسەن، نەدە چوڭ بولغان نېمىسەن؟ گەپلىرىگىمۇ غەلىتە، — بىمار ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئېگىكىدە ئىشارەت قىلدى، — ئەنە ئاۋۇ كۆرۈنگەن چوڭ دەرۋازا، ۋاي مەيدەم. . .

مەتمۇسا بىمارنىڭ دوپپىسىنى كىيگۈزۈپ يۆلەپ تۇرغۇزغاندىلا، ئۇنىڭ ئورۇق، ئېگىز قامىتى نامايان بولدى. شۇنداق-تىمۇ ئۇ مەيدىسىنى قامالالاپ ئېگىشىپ تۇراتتى. مەتمۇسا ئۇنى ھاياش قىلماقچى بولۇۋىدى، بىمار باش چايقاپ زادىلا ئۇنىمىدى.

— بەدىنىڭ تاشتوقماقتەك تۇرغىنى بىلەن ئۆزۈڭ غورال-دايدەك نېمىكەنسەن، — دېدى ئۇ ئىنجىقلاپ، — ۋاچچىدە ئېزىلىپ كېتەرسەن.

— تاشتوقماقنىڭ ئېزىلگىنىنى سىلى نەدە كۆرگەنيا. . .

— شۇنداقتىمۇ يۆلەپ ماڭساڭ شۇمۇ كۆپايە.

مەتمۇسا بىمارنى ھاپىزۋاينىڭ ساربېيغا يۆلەپ كىرىپ ئەپ-لىك بىر جايدا ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن سىرتقا چىقىپ كەتتى - دە، قايسىدۇر ئاشخانىدىن بىر چىنە ئاش سۈيى كۆتۈرۈپ كىردى.

— قېنى بۇ ئاش سۈيىنى قىزىق - قىزىق ئىچىۋالسىلا، مەيدىلىرىگە ئارام بېرىدۇ.

بىر قاچا قىزىق ئاش سۈيىنى ئىچىپ بولغۇچە پېشانىسىدىن پۇژۇلداپ تەر چىقىپ كەتكەن سەھرالىق «گارتتىدا» كېكىرىۋە-دى، مەتمۇسا «ئاش بولسۇن» دەپ قويدى. ئۇمۇ پىسكىڭىدە كۈلدىيۇ، بايىقى بىئارام‌لىق ئۆزۈل - كېسىل تارقىماقچا

چىرايىنى تۇردى.

— ئۇھ بۇرادەر، رەھمەت ساڭا، سەن دېگەندەك خېلى ئارام بەردى، — سەھرالىق مېھرى بىلەن قارىدى، — ئۆزۈڭ خېلى تۇزۇك نېمىدەك قىلىسەن، ئاممىزە تىلىڭنى قاغا چوقۇ-ۋالغاندەك كەملا سۆزلەيسىنا، ئېتىڭ نېمە، ئۆزۈڭ نەلىك؟

— ئۆزۈم خوتەندىن، — مەتمۇسا ئىسمىنى دېيىشتە تې-ڭىرقاپ قالدى، — ئېتىم مەتئەيسا. مەن خوتەندىن بولغاچقا، گەپلىرىم ئۆزلىرىگە ئەجەببىدەي ئاڭلانسا كېرەك.

— ھوي، بىر چىرايلىق ئىسمىغا «مەت» نى قوشۇۋالغە-نىڭ نېمىسى؟ توۋا قىلدىم، — سەھرالىقلا بىر قاچا ئاش سۈيى كۈچىنى كۆرسىتىۋاتاتتى، — «ئەيساجان» دېسەڭلا بولمىدىمۇ.

— ئەيساجان؟ ئەجەب ئۇز ئىسىمكەييا بۇ، — مەتمۇسانىڭ چىرايى ۋىللىدە ئېچىلدى، — ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم - شەرىپىلە-رى نېمە بوتكىن.

— ئىبراھىم تۆگە، — سەھرالىق بىتايلىقتا لەقمىنىمۇ قوشۇپ دەۋەتتى.

— تۆگە بولغاندىمۇ راسا ئېگىز، ئورۇق تۆگىكەنلا، — مەتمۇسا ھەجىيىپ قويدى.

— ھوي، چاقچاققىمۇ خېلى خۇمارىڭ بار نېمە ئوخشىما-سەن، تېخى ئۇقمايلا لەقمىنى دەپ سالغىنىمنى كۆرۈڭ، — ئىبراھىم تۆگە ئېتى تەرەپكە قاراپ قويدى، — ئەمىسە بۇرادەر، خاپا بولماي ئاتنى ئەكەلگىنە.

مەتمۇسا ئاتنى يېتىلەپ كېلىپ ئۇنى يۆلەپ ئاتقا مىندۇرۇ-شى، ئىبراھىم تۆگە مەيدىسىنى يەنە قامالالاپ، قوش باشلىق ئېگەرگە جەينەكلەپ قالدى. شۇڭا، مەتمۇسا ئاتنىڭ چولۇرۇ-دىن يېتىلەپ چوڭ يولغا چىقتى. كۆزلىرى ئېلىشىپ تۇرغان ئىبراھىم تۆگە قاپاقلىرىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ: «تىزگىنىنى ماڭا بەر، ئۆزۈم كېتەلەيمەن» دەپ ئاستا شۇنىرلىشى، مەتمۇسا

«ئاتتىن يىقىلىپ قاتلا، بىردەم بىللە ماڭاي» دېدى.

ئەتراپ گۈگۈم پەردىسى بىلەن قاپلىنىپ قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. ئىلىنىڭ زۇمرەتتەك كۆك ئاسمىنىدا دەسلەپكى يۇلتۇزلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەيدىسىنىڭ مۇجۇپ ئاغرىشى بىر ئاز قويۇپ بەرگەن ئىبراھىم تۆگە بېدە بازىرىغا كەلگەندە بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ مەتمۇساغا قارىدى.

— ئەيساجان بۇرادەر، — دېدى ئۇ بوش ئاۋازدا، — ئاتىنى بۇنداق يېتىلەپ ماڭساڭ خەقلەر مېنى ھېكمىبەگ غوجىمىكىن دەپ قالمىسۇن يەنە.

— ھېكمىبەگ غوجى دېگەن گادايمۇ ئىسلىدەك ئادەمتۇ بۇلا، — مەتمۇسا قايرىلىپ قارىدى، — ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ قاراڭغۇدا كىمنى كىم تونۇيتۇ.

— گەپلىرىڭ كەمدەك قىلغىنى بىلەن، قۇلاققا يېقىملىق ئاڭلىنىدىكەنا، — ئىبراھىم تۆگە كۈلۈۋىدى، چىرايى ئاغرىقتىن پۈرۈشۈپ كەتتى، — ھە، دېگىنە قېنى، غۇلجىغا نېمە بولۇپ كېلىپ قالدىڭ، نېمىشلارنى قىلىۋاتىسەن؟

مۇشۇنداق سوئالنىڭ چىقىشىنى كۈتكەن مەتمۇسا، جان بېقىش ئۈچۈن ئايالى بىلەن (ئۇ جان سانى كۆپكەن دەپ قالمىسۇن دېگەن ئويدا بىر ئوغۇل، ئىككى قىزى بارلىقىنى دېمىدى) يۈرتنى تاشلاپ چىقىپ كۆرمىگەن كۈنلەرنى كۆرگەنلىكى، ئايالىنىڭ گۈلدەك ھۈنىرى تۈرۈقلۇق ئىشلىتەلمىگەنلىكى قاتارلىقلارنى ئالدىرىماي سۆزلەپ بەردى.

— ئايالىم گىلەم، تاغار، خۇرجۇن، پالاس توقۇيالايدۇ، دېگىن، — بىر قولىدا مەيدىسىنى، بىر قولىدا قۇش باشلىق ئېگەرنى تۇتۇۋالغان ئىبراھىم تۆگە پەسكە قارىدى، — بولۇپمۇ تاغار توقۇيالىسا بەلەن گەپكەن. سېنىڭ سەھرالارغا مەيلىڭ يوقمۇ؟

— بوممامتىكى، بار، — مەتمۇسا خۇشلۇقىنى يوشۇرال -

مىدى، — ئەسلىدە مەنمۇ دېھقان بالىسى دېسىلە.

— ئەمىسە قارا، ئاپالىڭ تاغار توقۇسۇن، سەن دۇينىڭ مالللىرىنى باق، سېنىڭچە، بولارمۇ؟

— بۇ... بۇ ئىش قوللىرىدىن كېلەما؟ — مەتمۇسانىڭ ئاۋازىدىن ئىشەنمەسلىك چىقىپ تۇراتتى.

— ھوي، نېمە دەۋاتسەنۇي، بەش - ئالتە ئىشلەپچىقىرىش ئەتىتى بار بىر چوڭ دادۇينى ئالىقىنىدا ئويناتقۇاتقان دادۇيجاڭنىڭ قولىدىن ئۇنچىلىك ئىش كەلمىسە، ئۇنداق ھوقۇقنىڭ كۆتىگە ئوت قويۇۋەتمەي.

— مۇنداق دېسىلە، — مەتمۇسا قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى، — ئۇنداق بولسا مەن ئەتىلا سىلىنى ئىزدەپ...

ئىبراھىم تۆگە بىلەن مەتمۇسا گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ دۆڭمەھەللىدىن ئۆزاپ كەتكەنىدى. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئاسمانغا بوي تارتقان قەدىمىي دەرەخلەر بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ، ئالىقاندەكمۇ كۆن نۇرى چۈشۈرمەيدىغان ھاجى بولۇس مەھەللىسىگە كىرىپ كەلگەندىلا، مەيدە ئاغرىقى خېلىلا قويۇپ بەرگەن ئىبراھىم تۆگە مەتمۇسانى توختاتتى.

— ھوي ئەيساجان، قىزىق گەپلىرىڭنى ئاڭلاپ ئۆيۈڭنىڭ نەدىلىكىنىمۇ سورىماپتىمەنا. نېمە، دۆلەتۋاغ مەھەللىسىدە دەمسەن؟ — ئىبراھىم تۆگە ئاتتىن چۈشتى، — ماۋۇ خۇمسىنىڭ گېپىنى قارا، بۇرۇنراق دېسەڭچۇ، دۆلەتۋاغ مەھەللىسى خىتاي بازىرىنىڭمۇ نېرىسىدا تۇرسا. ئەمدى قانداق كېتىپ بولايسەن، قېنى كەينىمگە مىنگەش، جاڭزىغىلا چىقىپ كېتەيلى.

— رەھمەت، مەزلۇم ئەنسىرەپ قاتۇ، — مەتمۇسا يەرگە قارىدى.

— «قاتۇ» دېگىن، ئەر - خوتۇن ئىككىلار بەكمۇ ئېجىل - ئامراق ئوخشىمامسىلەر؟

— بۇرۇن ئۇزۇم شەۋىتىمدەك بولساق، — مەتمۇسا ئاپئاق

چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلدى، ــ ھازىر مۇساپىر چىلىقتا ئەڭ جۈر مۇرابباسىدەك شىلىشىپ كەتتۇق دېسىلە.

ــ مۇنداق دېگىن، بوپتۇ ئەمىسە، ھەسسىنە، جاپا تارتىپ قالمىدىغان بولدۇڭ ـ دە، ــ ئەتە ئىزدەپ بارساڭ يەنە «تۆگە» دەپ يۈرمىگىن جۇمۇ، «ئىبراھىم دادۇيجاڭ» دېسەڭلا ھەممىسى بىلىدۇ...

جەينەكلىرىگە بېشىنى قويۇپ ئوڭدىسىغا يۆلىنىپ يانقان مەتمۇسا چوڭقۇر تىنىپ جىمىپ قالدى. ھېكمەتنىڭ قېنى داۋام-لاشتۇرسىلا، يېزىغا كەلگەندىن كېيىن كۈنلىرى قانداق ئۆتتى؟ دېگەن سوئالنى ئۇنى يەنە شۇ يىللارغا ئېلىپ كەتتى.

مەتمۇسا ئىبراھىم تۆگىنىڭ ئەتىرىتىگە ئورۇنلاشقاندىن كې-يىن ئۆزى مال باقتى، مەلىكە ساھىبخان بىلەن ئون ياشلارغا كىرىپ قالغان نۇرەخمەت ئىككىسى بابكارلىق دۇكىنىدىن بىرنى قۇرۇپ دۇينىڭ تاغارلىرىنى توقۇدى. ئىككى يىلغا قالماي مەت-مۇسا بۇ ئەتراپتا يۈز تېپىپ، ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەم بولۇپ قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ماللارنى نەسىللەندۇرۇش، تۇغدۇرۇش، داۋالاش جەھەتتىكى كەسپى ھەممە يەرگە تارقىلىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئىبراھىم تۆگە دۇيىدىن پۈل ئاجرىتىپ نەسىللىك ئايغىر، بۇقا، قوچقار، تېكىلەرنى سېتىۋېلىپ «نە-سىللەندۇرۇش پونكىتى» قۇردى. بارا ـ بارا بۇ پونكىتنىڭ ئەسلىھەلىرى تولۇقلىنىپ، قوشنا كەنت، يېزىلاردىنمۇ ماللا-رىنى نەسىللەندۇرۇش، داۋالىتىش ئۈچۈن ئېلىپ كېلىدىغان بولدى. مەتمۇسا سىرتتىن كەلگەنلەردىن دورا ھەم ئىش ھەققىگە پۈل ئالدى، پۈلى كەملەپ قالغانلار يېنىدا بارىنى بەرسە شۇنىڭغا رازى بولدى، پۈلى يوقلار «نەسى» قىلسا، كېيىن سۈرۈشتۈ-رۈپمۇ كەتمىدى. بۇ جەريانىدا دېھقان بالىلىرىدىن بىرنەچچىنى شاگىرت قوبۇل قىلىپ تەربىيىلىدى. شۇڭا «ئەيسا جان تېخ-نىك» «مال دوختۇرى ئەيسا جان» دېگەن نام-لار ئېغىزدىن ـ

ئېغىزغا كۆچۈپ يۈردى. ئۇ دۇيگە ئورۇنلىشىپ بىرەر يىلغا قالماي ئائىلىسى بىلەن يېزا نوپۇسىغا ئېلىنىدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىككى ئوغۇل، ئىككى قىزى بار ئىدى. خۇلاسە كالام، ھالال ياشاشنىڭ تەمىنى، ھۇزۇرىنى، چەكسىز روھىي ئازادىلىكنى ھېس قىلغان مەتمۇسا ھاياتىدا بولۇپ ئۆتكەن قارا كۈنلەرگە خاتىمە بەردى!

ــ قاچاندىن بېرى كەنت باشلىقى بولۇپ قالدىلا؟ ــ سورىدى ھېكمەت يانغا ئۆرۈلۈپ، ــ بىر ئوبدان كەسىپلىرىنى تاشلاپ بۇ ئىشقا سېپىلىپ قاپلا.

1981 ـ يىلىنىڭ بېشىدا ئىبراھىمكام ئاشقازان يارىسى بىلەن تۇڭەپ كەتتى، ــ دېدى مەتمۇسا ئەسىنگەن ھالدا، ــ كەنتتىكىلەر مېنى سايە قىلىپ تۇرۇۋالدى، يېزىلىق ھۆكۈمەتمۇ ماڭا خىزمەت ئىشلىدى. بۇ چاغدا نەسىللەندۇرۇش پونكىتىدا قىلىپ ئۈزاپ چىقتى. ئاندىن كىچىك ئاپىسى بىلەن خوشلىشىپ تۇرۇشى، نۇرەخمەت خادىك ھارۋىسىنى ئېلىپ كەلدى. ھارۋىدا مەتمۇسا، مەلىكە ساھىبخانمۇ بار ئىدى. ئۇلار قايتا ـ قايتا قۇچاقلىشىپ ئايرىلىشتى. خادىك ھارۋا شەھەر يولىغا قاراپ

يۇرۇپ كەتتى.

ھېكمەت، ماھىگۇل شەھەردىكى قېرىنداشلار، توغراق، گەمە، قارايەر، جېلىلىيۇزى قاتارلىق يېزا ـ سەھرالاردىكى تۇغقانلارنى يوقلاپ ـ پەتىلەپ، سەيلە ـ ساھايەت قىلىپ يۇرۇپ ئون نەچچە كۈننىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىنى تۇيماي قېلىشتى. ئۇلار-نىڭ ئون بەش كۈنلۈك دەم ئېلىشىمۇ توشۇپ قالدى. ئاخىردا تۇغقانلار، ئەل ـ ئاغىنىلەر بىلەن خوشلىشىپ ئۇرۇمچىگە يۇ-رۇپ كەتتى. كەڭسايىنىڭ قارىغايلار قاپلىغان جىلغىلىرى، سايـ رامنىڭ يېشىل مەخمەلدەك بويلىرىدا خاتىرە رەسىملەرگە چۈ-شۈپ كۆڭلى سۆيۈنگەن ھېكمەت بىلەن ماھىگۇل ئەتىسى چۈشتە ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى.

ئۇلار كەچكىچە ئۆيىنى بىر قۇر تازىلىۋالدى، ئاندىن يۇيۇ-نۇۋالدى. ئىككىسى مېھمانخانىدا چاي ئىچىپ ھاردۇقىنى چىقـ-رىپ تۇراتتى، تېلېفون جىرىڭلىدى. تۇرۇپكىدىن تۇرسۇنجانـ-نىڭ ئالدىراپ سۆزلىگىنى ئاڭلاندى.

ـــ ھە، ئەمدى كەلدىڭما؟ مەن ساڭا ئۈچ كۈندىن بېرى تېلېفون بېرىۋاتىمەن. ئەتە «تۇمانلىق يىللار»نى ئېلىپ كېتـ-مەن، تەييارلاپ قوي.

ـــ بولمايدۇ، ئۆگۈنلۈككە ئال، ئەتە بىر كۈن كۆرىدىغان يەرلىرىم بار. ھەي، ماھىگۇلنىڭ كىتابى قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ نېمە؟ بېسىلىۋاتىدۇ؟ ھەي قۇيۇن، بەك چاققانغۇ سەن. ئەمدى ئىتبېلىقلىرى لېيىتالمايدۇ، دەمسەن؟ بولىدۇ، بولىدۇ، مەن ئەتىلا تۇگىتەي.

ـــ تۇرسۇنجانىنىڭ پائالىيەتچانلىقىغا بەكمۇ قايىلمەن، ـــ دېدى ماھىگۇل، ـــ نېمىدېگەن تىنىم تاپماس ئادەم بۇ.

ـــ توغرا دەيسىز، ئۇنىڭغا ئەركىن مۇھىتنىڭ يارىلىشىمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى، ئىقتىسادىي جەھەتتىنمۇ ئاساسى بار. مەسۇم قابىلدەك ئىتبېلىقلىرىنىڭ سۇنى لېيىتىشىغا تاقا-

بىل تۇرالىسىلا مەدەنىيەت ساھەسىدىكى ياخشى بىر كارخانىچى بولۇپ قالالايدۇ.

ـــ بۇنداق ئىتبېلىقلىرى جەمئىيىتىمىزنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىنى لېيىتىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ماھىگۇل ئېچىنغان ھالدا، ـــ لوقمان ئىمىنىدەك ئادەملەر قانۇن ئورۇنلىرىنى، مەـ-سۇم قابىلدەكلەر نەشرىيات، مەدەنىيەت سىستېمىلىرىنى، نۇر-دۇن خوجىدەك كاتتا ئەربابلار زىيالىيلار تەبىقىلىرىدىن ئىبارەت بۇلاقلارنى لېيىتىپ كەلدى. ئاددىيسى، بۇنداقلار سەھىيە ئۇـ-رۇنلىرىدىمۇ تېپىلىدۇ. يېقىندا بىر دوختۇر ئۆزى مەسئۇل بولغان بىر بىمارغا «قىزىمنىڭ تويى بولماقچى» دەپ قىممەت باھالىق باغاقتىن تۆت يۈزنى ئىككى يۈز قىرىق سومغا ئالدۇـ-رۇپ، ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە «مەسلىھەت چىيى» ئۈچۈن گۆش لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى پۇراتقان. تەڭلىكتە قالغان بىمار نائىلاج بىر قوينىڭ گۆشىنى سېتىۋېلىشقا مەجبۇر بولغان. دوختۇرخانا رەھبەرلىكى بۇ ئىشنى سۇرۇشتە قىلىپ بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە بىر دوختۇرنىڭ ئۇنىڭـ-دىنمۇ ئېغىرراق پارا ئالغانلىقى مەلۇم بولدى.

ـــ ئويلاپ كۆرۈڭ ماھىگۇل، بىز ياشلىقىمىزدا قانداق ئېغىر كۈنلەرگە دۇچار بولدۇق، ـــ دېدى ھېكمەت جىددىي تە-لەپپۇزدا، ـــ تەكتىنى قازغاندا، يەنىلا شۇ سۇزۇك بۇلاقلارنى لېيىتىۋاتقان ئىتبېلىقلىرىنىڭ چېقىمچىلىقى، كۆرەلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق، ئاچ كۆزلۈكى، خۇشامەتچىلىك، نادانلىق، مەـ-سەپپەرەسلىكىدەك ئىللەتلىرى تۆپەيلىدىن زامانىنىڭ قۇربانى بو-لۇپ كەلدۇق. ئاتمىشىنچى يىللارنى ئەسلىگىنىمىزدە، تۇراپ ئىمىن، خالىق، كېرىموف، جامال توختى، ئىمىن سوپى، ساۋۇر روزى، زەينىدىن قاتارلىقلار جەمئىيىتىمىزنىڭ ھەرقاي-سى ساھەلىرىدىكى سۇزۇك بۇلاقلارنى بۇلغاپ كەلگەن ئىتبېلىق-لىرى ئىدى. قىسقىسى، ئىتبېلىق روھى مىللىتىمىزنىڭ بەدـ-

نىدىن كۆچمەس مەرەزگە ئايلانغان. ئۇلار شۇم غەرەزلىرىگە يېتىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان مۇناپىقلىقلىرىنىڭ كىملەرنى يىغلىتىپ، كىملەرنى كۈلدۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق چايان تەبىئىتىدىن يانمايدۇ.

ھېكمەتنىڭ سۆزلىرىدىن خىيالغا چۆككەن ماھىگۈل نېمىدۇر ئەسكە ئالغاندەك ئېرىگە مەنە بىلەن قارىدى. ھېكمەتمۇ ئايالىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنىدى.

— ھېكمەت، «تۇمانلىق يىللار»...

— ئەقلىگىزگە ئاپىرىن، بىرىنچى تومنى ئېلىپ كېلىڭ.

ماھىگۈل بىر دەستە ئورىگىنالنى شىرە ئۈستىگە قويدى.

— ھېكمەت، سىز مەتمۇسانىڭ ئۆيىدە ماۋۇ ناخشىنى ئېيتقاندىلا، — ماھىگۈل ماتېرىيال ئىچىدىن ئىزدىگەن ئورىگىنالنى سۈغۇرۇپ چىقاردى، — مېنىڭ كۆڭلۈمدىن غەلىتە بىر ئوي كەچكەنىدى.

— رومانىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتىش، تاپتىممۇ؟ — ھېكمەت ماھىگۈلنىڭ كۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىدى.

— توغرا، ئىككىمىزنىڭلا كۆڭلىدىن كەچكىنىنى كۆر - مەمىسىز، — ماھىگۈل ئورىگىنالدىكى شېئىرنى كۆرسەتتى، — قاراڭ بۇ مىسرالارغا:

سۈزۈك بۇلاق سۈلىرىغا ئىنتىلدۇق،
ئىچكىنىمىز بولدى لېكىن لاي - لاتقا.
سەپەر مۇشكۈل، يوللار قىستاڭ تىكەنلىك،
بولۇپ كەلدى قەدەم ئالساق قاياقتا.

بۇ مەنىنى تولۇقلاپ، تېمىنى تېخىمۇ يورۇتۇۋاتقان بۇ مىسرالارچۇ!

ھېكمەت ئاستا ئوقۇشقا باشلىدى:

ئۆمرىمىزنى زەھەرلىدى، خۇن قىلدى،
ئىتتىپىلىقى ئۈچراپ ھەربىر بۇلاقتا...

ھېكمەت بەت نومۇرى سېلىنمىغان تۇنجى ئورىگىنالنى ئالدى - دە، رومان تېمىسىنى ئۆچۈرۈپ بولۇپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەن ماھىگۈل خەت يېزىلمىغان ئورىگىنال قەغىزىنى ئېلىپ كەلدى. ھېكمەت ئورىگىنالنىڭ ئوتتۇرىسىغا يوغان ھەم كۆركەم قىلىپ يېزىپ ئايالىغا قارىغاندى، ئۇنىڭ چېھرىدىن مەمنۇن بولغان تەبەسسۇمنى كۆردى.

ھېكمەت بىلەن ماھىگۈل بۇ يېڭى نامغا تېكىلگەنسېرى پاجىئەگە تولغان ھايات سىمفونىيىسىنى قايتا ئاڭلاۋاتقاندەك، تراگېدىيە ھەقدادىغا يەتكەن ئۆمۈر مەنزىلىنى قايتىلاپ بېسىۋاتقاندەك ھەم ئۇنىڭ قان - يېرىڭغا تولغان يىلتىزىنى كۆرۈۋاتقاندەك بولدى. قۇتلۇق ھاجىم، خانىزاتخان ئانا، غازاخونلاردەك ئەجدادلىرى بۇ تېمىغا قاراپ رازىمەنلىك بىلەن ساقال سىيپاپ باش لىڭشىتىۋاتقاندەك؛ كامىل، مۇرات، نائىبى، نەفىسە، گۈلزىبا، زۇمرەت قاتارلىق مەرھۇم ۋە مەرھۇمە دوستلىرى كۆزلىرىدىكى قانلىق ياشلىرى بىلەن كۈلۈمسىرىگەندەك نامايان بولدى. قارىچوقلىرىنى لىپمۇلىپ سۈزۈك ياشلار قاپلىۋالغان ھېكمەت ئاستا پىچىرلىدى:

— دوستلىرىم، سىلەر مەندىن رازى بولغان بولساڭلار، تاڭلا مەھشەر كۈنى يۈزۈم يورۇق قوپقان بولارىدىم ھەم سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغىمۇ كۈلۈپ بارارىدىم!...

ھېكمەت بىلەن ماھىگۈل يېڭى تېمىغا ئۇزۇنغىچە تىكىلىپ قالدى!!...

2001 - يىلى ئاپرىل ئۈرۈمچى

تەكلىپلىك تەھرىر : راخمان مامۇت
مەسئۇل مۇھەررىر : ياقۇپ مۇھەممەتروزى
مەسئۇل كوررېكتور : مەرەمنسا

ۋىسال دەقىقىلىرى

جالالىدىن بەھرام

نەشر قىلغۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى : بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى :100013، تېلېفون نومۇرى : 64290862 _ 010
ساتقۇچى : جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى : دىشىن باسما زاۋۇتى
نەشرى : 2006 ـ يىل 4 _ ئايدا1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى : 2006 ـ يىل 4 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى : 850×1168م م. 32كەسلەم
باسما تاۋىقى : 16. 875
سانى : 4000 ـ 0001
باھاسى : 28.00 يۈەن

بىرھون تورتۇراسى

تور ئادرېسىمىز:

birhon.sinaapp.com

birhon.blogspot.com

www.birhon.tk

www.birhon.com

